

1920, Anul 1, No. 1

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Sumarul:

1920

I. N. Roman: Către cititori.

C Brătescu: Dobrogea în sec. XII: Bergean, Paristrion.

Ing. E. B. Lazarovici: Construcția și exploatarea portului Constanța.

Rozmarin: Rugăciune.

I. Bentoiu: Nu mai plânge.

I. Bentoiu: Idilă din munți (trad. din H. Heine).

D. Protopopescu: Băjenarii.

G. Duma: Vorbește Tomis.

B.: Reverie antică.

Rozmarin: Un glas iubit.

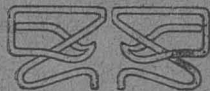
I. N. Roman: Proecte, cuvinte și gesturi bulgărești.

Folklor Dobrogean.

I. Dumitrescu: Insemnări despre Tătarii din Pervelia.

C. B.: Extrase din Dimitrie Cantemir.

RECENZII: *Ing. G. Stoenescu*, The Roumanians and their Lands.

CONSTANȚA

Tipografia „DACIA”, Strada G-ral Lahovari, No. 11

1920

*Manuscrisele se trimit D-lui C. Brătescu, profesor la
Școala normală din Constanța.*

Redacția lăsând autorilor toată libertatea, nu-și ia
asupra-și răspunderea convingerilor exprimate în articole.

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Sumarul:

- I. N. Roman*: Către cititori.
C Brătescu: Dobrogea în sec. XI: Bergean, Pa-
ristrion.
Ing. E. B. Lazarovici: Construcția și exploatarea
portului Constanța.
Rozmarin: Rugăciune.
I. Benteiu: Nu mai pânge.
I. Benteiu: Idilă din munți (trad. din H. Heine).
D. Protopopescu: Băjenarii.
G. Duma: Vorbește Tomis.
B.: Reverie antică.
• *Rozmarin*: Un glas iubit.
I. N. Roman: Proecte, cuvinte și gesturi bulgărești.
Folklor Dobrogean.
I. Dumitrescu: Insemnări despre Tătarii din Pervelia.
• *C. B.*: Extrase din Dimitrie Cantemir.
RECENZII: *Ing. G. Stoenescu*, The Roumanians and
their Lands.

CONSTANȚA

Tipografia „DACIA“, Strada G-ral Lahovari, No. 1

1920

CĂTRE CETITORI

Un grup de intelectuali din Constanța — profesori, magistrați, avocați, ingineri, medici, etc., — a hotărât înființarea unei Societăți numită „SOCIETATEA CULTURALA DOBROGEANA“, pentru a promova studiul științific al trecutului și prezentului Dobrogei, răspândind în cercuri cât mai largi aceste cunoștințe prin ajutorul unei reviste, prin organizarea de conferințe, șezători și excursiuni, prin înființarea de biblioteci și prin fondarea unui muzeu regional dobrogean.

Necesitatea unei asemenea Societăți era de mult simțită. Trecutul istoric, atât de bogat, al provinciei noastre, cu toate neprețuitele lui vestigii: așezarea ei între cursul inferior al Dunărei și Marea Neagră, cu tot interesul ce înfălișează pentru dezvoltarea noastră economică și pentru scăpânirea gurilor marelui fluviu: pământul ei chiar, de o deosebită alcătuire, cu fauna și flora lui deosebită: în sfârșit, varietatea de origine a locuitorilor ei, cu credințele, obiceiurile, portul, năzuințele și manifestările lor intelectuale, oferă, într'adevăr, cercetătorilor, în toate direcțiunile, — istoricului și arheologului, geografului și geologului, economistului și sociologului, omului politic și literatului, — câmp vast de rodnică activitate și material prețios de studiu. Și dacă munca omului înrăurește mediul înconjurător, care poate fi o Societate constituită, apoi sigur și acest mediu poate ajunge să fie un factor hotărâtor pentru activitatea individuală, când poate să stimuleze și să-i puie la îndemână mijlocul de a se manifesta.

Din programul ce ne-am propus, îndeplinim astăzi primul punct: Revista. Ea va apărea, deocamdată trimestrial, sub titlul „ANALELE DOBROGEI“ și sub

direcțiunea d-lui profesor Const. Brălescu, membru co-respondent al Academiei Române, a căruia activitate în tot ce se referă la Dobrogea e în deobște cunoscută și al cărui nume singur e o bună cheazășie de competență și metodă științifică.

O altă revistă, în unele privințe asemănătoare, la care au scris mulți din colaboratorii noștri, a apărut acum câțiva ani la București sub titlul „Arhiva Dobrogei” condusă la început de d-l profesor Const. Moisil iar mai târziu împreună cu d-l profesor Const. Brălescu, și a adus remarcabile servicii cauzei ce noi înși-ne ne propunem a servi. Facem această laudabilă și recunos-cătoare mențiune, cu îndoita observațiune că poate ar fi fost de dorit să se ajungă la gruparea tuturor for-țelor care merg și lucrează în aceeași direcțiune, dar că Societatea noastră, fără a voi să atingă vre-un drept ori vre-o susceptibilitate, a crezut că e nevoie ca revista ei să apară în chiar metropola Dobrogei, cu program de activitate largit, care să îmbrățișeze, pe lângă co-moara scumpă a cunoștințelor despre trecutul, și însuși prezentul, actualitatea vie, cu nesfârșita ei varietate de probleme și curente.

Condițiunile grele de imprimare în momentele de față vor scusa, măcar în parte, imperfecțiunile cu care „ANALELE DOBROGEI” se prezintă. Societatea noastră va face însă toate sacrificiile, ca să aducă, treptat, îmbunătățirile necesare, cu speranța că nu-i va lipsi concursul moral și sprijinul material al tuturor celor în măsură de a aprecia munca ce începem în asemenea împrejurări și cu asemenea sentimente.

IOAN N. ROMAN

DOBROGEA IN SEC. XII: BERGEAN, PARISTRION

(PAGINI DE GEOGRAFIE MEDIEVALĂ)

Bergean...

Iată un nume în jurul căruia până astăzi nu s'a făcut lumină. Despre el, la prima vedere, n'am putea spune cu siguranță dacă într'adevăr a fost întrebuintat de populația Dobrogeii în sec. XII d. Cr., ori de vre un neam strein în afară de Arabi; sau dacă nu e mai curând o deformare a numelui adevărat, ba poate chiar și un rezultat al ignoranței. *In accețiunea sa mai restrânsă, indicând numai Dobrogea și Deliormanul, îl găsim la un singur scriitor și anume la geograful arab Edrisi din sec. XII (circa 1100—1164).*

Citind paginile de geografie ale acestui învățat medieval de la curtea regelui Roger I al Siciliei care, în dragostea sa pentru știință, puse între altele să i se construiască și o hartă a lumii pe o placă de argint,—chiar dacă pentru moment nu vom ajunge la nici o concluzie cu privire la ciudatul nume de Bergean, totuși, din știrile sale vom desprinde cel puțin o constatare de mare preț care, coroborată cu alte mărturii aproape contemporane și cu cercetările moderne, să ne puie în măsură a ști ceva în plus despre *densitatea populației Dobrogei și despre activitatea ei comercială în sec. XII d. Cr.*

Edrisi și-a terminat opera în Ianuarie 1154. Geo-

grafia sa, — o chorografie — fu tradusă după mai multe manuscrise arabe și latine ¹⁾ de P. Amedée Jaubert și tipărită în limba franceză la Paris în 1840. Din cele 69 hărți alăturate la text în manuscrisul Asselin, traducătorul reproduce, ca specime, numai trei. E de remarcat că în aceste hărți apar și localități ce nu sunt menționate în textul lui Edrisi.

Asupra împrejurărilor în care a apărut această operă, iată ce scrie în prefață arabul nostru :

„....acest prinț (Roger I), grație interesului ce-l purta studiilor nobile și curioase, s'a ocupat de *statistica* întinselor sale state. El a voit să cunoască precis nu numai hotarele lor, drumurile de uscat și de apă, climatele în care se aflau, mările ce le scăldau coastele, canalele și fluviile ce le udau, — dar și să adauge la aceasta și cunoștința tuturor țărilor de pe fața pământului, care fu împărțită în 7 climate, întemeindu-se pe autoritatea scriitorilor ce s'au ocupat cu geografia și cari au avut grija să precizeze întinderea, sub-diviziunile și dependențele fiecărui climat. Pentru aceasta el consultă numeroase *opere* ²⁾. Inșă, în loc de a găsi în ele indicații clare, precise și amănunțite, el nu întâmpină de cât întunecimi și prilej de

1) În totul, patru manuscrise :

a) Unul, descoperit în biblioteca regală franceză, e o copie din anul 744 al Hegîrei (1344) făcută în orașul Almeria de către Mohammed fiul lui Abdulah, fiul lui Abd-el-Motaleb.

b) Manuscrisul din colecția Asselin. Pare a fi fost copiat în Egipt sau Siria și e mai îngrijit ca cel precedent.

Hărțile ce-l însoțesc sunt grosolane. Conține și unele indicații de longitudine ale locurilor.

c) Un text arab, tipărit la Roma în 1592.

d) O versiune latină publicată la Paris în 1619 de Gabriel Sionitul și Ioan Hersonitul sub titlul de «Geografia Nubiensis, id est accuratissima totius orbis, in septem climata divisi descriptio».

2) Cartea minunilor a lui Mas'udi : cartea lui Abu-Nasser Said-el-Djihani : cartea lui Abu'l-Casem Abdallah-ben-Khordadbeh : cartea lui Ahmed ben-el A'dri : cartea lui Abu'l-Casem Mohammed el-Haukali el-Baghdadi : cartea lui Djanaka ben-Khacan el-Kimaki : cartea lui Musa-ben-Casem el-Cardi : cartea lui Ahmet ben Ia'cub, numit și Iacfuli : cartea astronomului Is'hak ben-el-Hasan : cartea lui Kedamali el Bassri : cartea lui Ptolemeu Claudius și cartea lui Eresios din Antiochia. **Iată izvoarele lui Rogor și ale lui Edrisi, izvoare arabe și grecești.**

indoială. De aceea el chemă pe lângă sine *specialiști* în această materie și le puse întrebări, asupra cărora discută cu ei; dar nu scoase mai multă lumină. Văzând acestea, el se hotără să caute în țările sale *călători instruiți*; îi chemă în fața sa și-i întrebă cu ajutorul *tălmacilor*, fie pe toți la oală, fie separat. Ori de câte ori aceștia cădeau de acord și mărturia lor era unanimă aceeași, faptul era admis și socotit ca sigur. În caz contrar, afirmarea lor era înlăturată și neglijată.

De această lucrare s'a ocupat peste 15 ani, fără răgaz, examinând el însuși toate chestiunile geografice, căutând adevărul și verificând exactitatea faptelor, numai ca să obție cunoștințele complete pe care le doria.

Apoi el voi să știe pozitiv longitudinele și latitudinile locurilor, *distanțele dintre localitățile asupra cărora sus numitele persoane căzuseră de acord*. Pentru aceasta el porunci să se pregătiască o planșe de desen. Cu ajutorul unui compas de fier el așază punctele indicate în lucrările consultate, asupra cărora se fixase după mărturiile autorilor și a căror exactitate o probase prin confruntarea generală. În fine, el ordonă să se loarne în argint curat și fără aliaj o planisferă de o mărime enormă și în greutate de 150 livre romane, fiecare livră cântărind 112 drahme. Pe urmă, cu ajutorul unor meșteri dibaci, el gravă configurația celor 7 climate cu toate țările, coastele vecine sau îndepărtate ale mărilor, cu golfurile și cursurile de ape; însemnă apoi țările pustii și țările cultivate; *distanțele dintre ele pe drumurile umblate*, fie în mile, fie în alte mă-uri cunoscute; însemnă porturile, punând în vedere meșterilor să respecte scrupulos modelul desenat pe hartă, fără a se îndepărta câtuși de puțin dela conturul tras pe ea.

Pentru înțelegerea acestei planisfere, el puse să se scrie o carte, cuprinzând descrierea completă a orașelor și țărilor, natura culturilor și a așezărilor omenești, întinderea mărilor, munților, fuvilor, capurilor și adâncimile. Această carte trebuia să mai trateze despre felul le de cereale, fructe și alte plante pe care le rodește fiecă țară; despre însușirile acestor plante; despre artele și

meșteșugurile în care excelează locuitorii, despre comerțul lor de export și import; despre curiozitățile și celebritățile din cele 7 climate; despre starea populațiilor, moravurile, obiceiurile, religiile, îmbrăcămintea și graiul lor.

Eu (Edrisi) am dat acestei opere titlul de «*Desfătarea omului doritor de a cunoaște temeinic diferitele ținuturi ale lumii.*» Această carte s'a terminat în ultimile zile ale luni. „Chewâl“ în anul 548 al Hegirei (jumătatea lui Ianuarie 1154 d. Cr.).

Iată autorii, iată mijloacele lor de informație; să trecem acum la operă.

Și mai întâi, care e valoarea operei lui Edrisi.

Pentru înlesnirea descrierii sale, am văzut că arabilul nostru împarte lumea în climate și secțiuni. Dar împărțirea sa pentru noi, cu progresele realizate în geografie, n'are nici o valoare științifică. Așa s-ex. în climatul VII el pune Anglia, Polonia de nord, Danemarca, Suedia, Norvegia, Rusia, Cumania nordică, Cumania interioară, Bulgaria de la Volga, țara Bașchirilor și Pecenegilor, oceanul tenebros etc. O mai mare confuzie în gruparea țărilor cu climate așa de felurite sub un singur climat, nici că se poate. Nu e mai puțin adevărat că și noțiunea de climat are la geograful arab un sens ceva mai deosebit ca la noi.

Opera lui Edrisi pierde și mai mult în ochii noștri când o cercetăm în amănunțimi. Ea are contradicții și confuziuni regretabile. Vorbind s-ex. de Polonia, citează în această țară, ca râuri principale, Butent (Mureșul) și Tișa, despre care spune că *isvorăsc din munții ce despart Polonia de Rusia* și curgând spre apus, se unesc spre a se vărsa în Dunăre la vest de Caworz (Carloviț)¹⁾ Și nu mai departe de cât zece pagini în urmă²⁾ afirmă că cea mai mare parte a Ungariei este udată de Butent și Tisa, care-și au izvoarele în munții Kard (Carpați) ce despart Ungaria de Polonia și de țara Madjus (a păgânilor Cumanii).

¹⁾ P. A. Jaubert: *Geografie d'Edrisi, climatul VI, secți. 4 pag. 389—390.*

²⁾ Idem pag. 379—380.

Edrisi nu cunoaște, în unele cazuri nici granițele precise ale statelor și scapă afirmări surprinzătoare cu privire la caracterul vegetal al unor regiuni. După dânsul Polonia sec. XII este o „țară a științei și a savanților greci“. În ea cresc „vița de vie și măslinul“(!).

* În sfârșit toponimia, în marea majoritate a cazurilor este desfigurată. În ortografia arabă un mare rol îl joacă punctele diacritice. Deplasarea, suprimarea, sau adăugarea unor asemenea puncte provoacă alterări ale numelor proprii; dacă se pune s-ex. un punct peste semnul care arată litera z, iese un r!; peste dj, un h! etc. Uneori se introduc chiar sunete nouă, se adaugă sau se trunchiază silabele, se schimbă vocalele și consoanele, ceea ce face ca la fie ce transcriere a manuscrisului original de către copiiști ignoranți în cele geografice, numele proprii să se desfigureze încontinuu. Iar traducerea franceză a geografiei lui Edrisi s'a făcut după reproduceri târzii ale unor asemenea copiiști. Dacă mai adăugăm la aceasta și incapacitatea urechii arabe de a prinde și a spiritului arab de a reda exact fonelismul numelor topice streine, precum și ignoranța, fatală pe acele vremuri, a scriitorilor în ceea ce privește țările mai depărtate, atunci ne putem da seama la ce grea încercare este pusă răbdarea aceluia care ar urmări identificarea toponimiei din geografia lui Edrisi.

Greutatea sporește și prin indicația false, sau în diferite unități de măsură—mille, parasange, zile de drum—a distanțelor dintre locuri și uneori și prin orientarea lor greșită: autorul te îndreaptă s-ex. spre nord, sau vest, când de fapt trebuie să mergi spre sud, sau est. Adesea o localitate nu poate fi găsită pe hartă în unul sau acelaș punct, dacă urmărim distanțele orașelor pe o cale, sau pe altă cale; căci Edrisi nu întrebuițează nici longitudini, nici latitudini, ca alți compatrioți ai săi, precum e un Cazwini, sau Albu'l-feda și nici nu dispune de observări astronomice, ceea ce ar înlesni atât de mult localizarea și identificarea numelor topice. *Izvoarele sale de informație au fost, după cum se vede în prefața reprodușă mai sus, aproape numai relațiunile căpătate dela călători și negustori, căci Sicilia acestui secol era un centru însemnat*

de concentrare a multor drumuri comerciale. Negustorul însă prin natura ocupațiilor sale, nu-și poate forma, mai ales în evul mediu, o convingere clară, energică și organizată asupra țărilor și locurilor. Orientarea, distanțele, localizarea precisă și toponimia exactă sunt lucruri care pentru el cad pe al doilea plan și fiecare dintre ei își întinde sfera afacerilor mai mult într'o anumite direcție, pe anumite linii de circulație, spre anumite târguri.

Singurul mijloc, prin urmare, de a face mai multă lumină într'un text cu atâtea întunecimi, ar fi să refacem chorografia țărilor în evul mediu după cronici și alte izvoare și apoi să urmărim localitățile pomenite de *Edisi dealungul drumurilor comerciale*. Aceasta este însă o muncă uriașe ce nu răsplătește în deajuns. Ar însemna să macini un munte întreg de piatră pentru câteva firicele de aur. Mai ales în ceea ce privește Dobrogea, cronicile bizantine din această epocă nu sunt tocmai bogate în știri, iar alte izvoare ori nu sunt, ori nu dau mai nimic.

Pomenește *Anna Comnena* pe la sfârșitul sec. XI de părțile Dunărene, spunând că acolo sunt „țări și orașe“¹⁾ pe care „Sauromați, cari erau numiți de cei vechi și Mysi“, trecând Dunărea pe gheață, le pradă și se așează în hotarile imperiului bizantin.

Dintre orașele și locurile cuprinse în răsăritul Bulgariei, în Cadrilater și Dobrogea, scriitoarea noastră pomenește următoarele :

Marele Preslav, Megale Peristhlaba, pe care îl așează greșit lângă Dunăre, «*peri ton Istron diakeimene*», de oarece se află lângă o ramură a râului Camcic, în dreptul unei elisuri a Balcanilor. Acesta e un „oraș ilustru“, care o-dinioară nu purta un nume barbar, ci se chema cu un

1) *Anna Comnena* Lib III cap. 8 pag. 166 ed. Bonn : «*peri ton Istron apocrystallôthenta eidon, hôsper epeirô toutô chrêsâmenoi, ekeithiën prôs hêmâs metanistantai holon ethnôs tois hêmeterois epifortisthien hortois; kai deinôs êleizonto tês parakeimenas poleis kai hōras.*— Traducerea «țări și orașe» e după d-l N. Iorga : «Cele dintâi cristalizări de stat ale Românilor» în *Rev. istorică* An V No. 6—7 Iunie—Iulie 1919 pag. 106. Sauromați—Pecenegi, după N. Iorga.

nume grecesc *Megalopolis*, fiind un oraș mare.¹⁾ Astăzi se numește de turci *Eschi-Stambul*, iar de Bulgari cu numele vechiu reinviat *Preslav*.

Povestind apoi expediția împăratului Alexe Comnenul, tatăl ei, în potriya voevodului Tatu din Silistra, spune că legiunile byzantine au trecut Balcanii pe la pasul „*Sidera*” și au ajuns la râul „*Vicina*” care „curge din munții vecini”. Acest râu de sigur e Camcicul, dacă ne orientăm și după acel pasaj din Constantin Porphyrogenitul, în care povestește expedițiile Rușilor din sec. X, de la Nipru până la Constantinopole. El scrie: „de la Dunăre aceștia trec la *Conopa*; și de la *Conopa* la *Constanța*; la râul *Varna* (Provadia); și de la *Varna* ei ajung la râul *Ditzina*...”²⁾ etc. Dar acest nume n’are întru nimic a face cu *Vicina* dobrogeană din spre gurile Dunării, reședință a unui voevod, despre care ne vorbește Anna Comnena. E un dublet toponimic ca atâtea altele din această epocă a istoriei byzantine.

Dela râul *Vicina* legiunile trec spre nord și ocupă orașul „*Pliscova*”, astăzi satul *Aboba*, la N W de Novi-

¹⁾ **Anna Comnena** Lib VII cap. 3 pag. 342—343 «Megalē Peristhlabapolis de hautē perifanēs peri ton Istron diakeimēnē, pote men oun onoma, touto ehousa to barbaricon, all’ Hellēnizousa peri tēn prosēgorian, megalē polis kai oraē kai legomenē».

Acest oraș a fost reședința țarilor Bulgari și a fost cucerit de Ioan Tzimiscees și nudit Ioanopolis, în timpul expediției împotriva lui Swiatoslav, rusul din Chiev, încuibat la Silistra, la finele sec. X. Vasiliie Bulgaroctonul cucerii mai târziu marele și micul Preslav. Ca și Anna Comnena, **Zonaras** și **Seylitzes** pun Marele Preslav nu departe de Dorystolon—Silistra. **Nicetas Choniates** îl așează mai exact lângă muntele Haemului—Balcani, descriindu-l ca pe o cetate de cărămidă. **Codinus** afirmă că a fost zidit de Constantin cel Mare. După **Ducange** *Notae* în Alex. vol. II pag. 564 din cronica A. Comnena.

²⁾ **Const. Porphyrogeniti**: De administrando imperio. Bonn 1840 vol. III pag. 79: „eis to tou Danoubiou stomion erhontai; apo de tou Danoubiou catalambanousin eis ton Kōnopan, kai apo tou Kōnopa eis Cōstantian, eis ton potamon Barnas, kai apo Barnas erhontai eis ton potamon tēn Ditzinan...”

Pazar, lângă linia ferată Rusciuc Varna¹⁾; apoi Dealul lui Simeon, numit de băştinaşi „Sfalul Schiţilor“ şi ajung la un râu ce se află la aproape 24 stadii de Silistra²⁾. În apropierea acestui din urmă oraş Anna Comnena cunoaşte şi localitatea „Velrinum“, (Lib. VII cap 3 p. 344), care nu poate fi alta de cât satul *Velrina* de astăzi, aşezat pe malul Dunării la vre-o 20 Km. spre apus de Silistra.

Ana Comnena mai cunoaşte prin aceste părţi dunărene, numite *Paristrion*, şi un oraş *Glavinița*, pe care-l citează alături de *Dristra-Silistra*, când vorbeşte despre alianțele maniheanului Traulos cu Schiții ce locuiesc în această parte, adecă cu Pecenegii, şi cu conducătorii din pomenitele două oraşe³⁾. Această Glavinița este alta de cât oraşul episcopal, numit odinioară Acroceraunia, metropola Dyrrhachiului, din apusul peninsulei Balcanice. Numele, precum se vede, este slav.

În sfârşit, în Dobrogea propriu zisă, scriitoarea bizantină cunoaşte pe lângă Silistra, şi un oraş *Vicina*, capitală a unui voevodat dunărean. Pasajul în care se

1) Localitatea era înconjurată de un val de forma unui patruleter neregulat. Laturea de N., frântă, are 4 Km lungime; cea de S. are 3 Km.; celelalte două laturi, de E. şi W. au câte 6 Km. 500 m. În mijlocul acestui patruleter se află un alt val, înclizând un pătrat cu laturile cam de un Km. Probabil aci era *Plisea* sau *Pliscova*. Ea vine la vre-o 3 Km., spre N. de satul *Aboba*, care se află în partea de sud a marelui patruleter, pe malul unui râuleţ ce străbate această întăritură cam în diagonală. Vezi harta M. S. M. austriac I: 200.000 din 5/XII/913, foaia 45°, 43° Şumla. Oraşul acesta a mai fost cucerit şi de Vasile II Bulgaroctonul, după cum afirmă *Zonaras* şi *Seylitzes*. După *Codinus*, el a fost zidit de Constantin cel Mare. După *Ducange*: *Notae* în Alex adem vol. II pag. 564.

2) *Anna Comnena*: Lib VII cap. 3 pag. 340: „... Kai tèn Sidèran meta tòn taguatòn diethòn, tòn characa peri tèn Bitzinan epèxato. Potamos de houtos apo tòn parakeimenòn oròn rheôn.— ...ho de auto-crator cala to periorthon taly calalambanei tèn Pliscoban, kakeithen eis acrololian tina tèn tou Symeónos calomenèn aneisin, hò kai Boulentèrion tòn Seythòn eghóriòs onomazeto.— Despre oraşul *Vicina*, vezi mai departe acest articol.

3) *Anna Comnena*. Lib. VI cap. 4 pag. 279-280: „ho de Traulos toutois me arcumponos, spondas meta tòn to Paristrion nemomenòn Seythòn epoièito, tous peri tèn Glabinitzan kai Dristran hégemonas kai ta toutois parakeimena hypopoimmenos... etc.“.

Pentru Glavinița cealaltă din Albania, vezi Lib. III cap. 12 pag. 185; Lib. V cap. 4 pag. 223 şi Lib. XIII cap. 5 pag. 200 şi 202.

vorbește despre aceste orașe este de o mare însemnătate pentru istoria Românilor și în special a Dobrogei și de aceea îl vom reproduce în întregime. El a fost utilizat de d-l N. Iorga într'o comunicare făcută Academiei Române, dându-i o interpretare care, pentru noi, a fost o adevărată revelație. Iată acel pasaj :

„Un oare care neam Scytic (Pecenegii), hărțuit zilnic de Sauromați (Cumani), smulgându-se de la cei de acasă, se coborâ la Dunăre. Și având nevoie a se învoi cu aceia cari locuiau lângă Dunăre, după ce toți au venit la această părere, ajunseră la sfat cu căpeteniile *Tatu*, numit și *Halea*, cu *Seslav* și cu *Sacea*, — căci e necesar a le spune pe nume oamenilor de frunte la dânșii, de și corpul istoriei se pângărește cu dânșele, — dintre cari unul stăpâna *Silistra*, iar ceilalți *Vicina* și celelalte cetăți. Deci, învoindu-se cu ei, trecură Dunărea fără teamă și prădau țara vecină, așa în cât *ajunseră a ocupa și unele orașele*. Și, de acolo, având răgaz, arând, ei semănau meu și grâu.¹⁾”

Pe acești voievozi din cetățile dunărene ale Dobrogeii și stăpâni peste mici teritorii, asemenea ducatelor byzantine de graniță, d-l Iorga îi consieeră ca primii organizatori ai unei vieți politice românești la Dunărea de jos²⁾. După desființarea definitivă a țaratului bulgar de către Vasile II Bulgaroctonul la 1018, Bizantinii și au întins din nou hotarele până la gurile Dunării, unde vor rămânea 168 ani, până la răscoala Asaneștilor din 1186. Voievodatele românești din Dobrogea dela finele sec. XI

1) Lib. VI cap. 14 pag. 323: «γενος τι Scythicon, παρα τον Sauromaton cath'hecaston scylenomenoi, aparantes τον οικοι, cat'elthon pros τον Danoubin.

Hos de pros anagkes en autois meta τον cata τον Danoubin oiconuton speisasthai, toutou syndoxantos pasin, eis homilian elthon meta τον eceriton, τον τε Taton kai Hale onomazomenou kai tou Sesthlabou kai του Satza, — hro gar kai tes eponymias memnesthai τον cat'antous ariston andron, ei kai to soma tes historias toutois catamimnetai — ton men ten Dristran catehontos, ton de ten Bizinan kai t'alla. Speisamenoι goun mel'anton, adeos του loipou diaperontes του Daunoubin, elizonto ten parakeimenen horan, hos kai polihnia tina catashein. Kanteuthen echeheiriau tina shontes, arottriontes, espeiron keghrous te kai pyrous»

2) Vezi N. Iorga: Cele două cristalizări de stat ale Românilor. Rev. istorică An. V. No. 6-7 pag. 103 și urm.

n'ar fi, prin urmare, de cât primele încercări de organizare politică și de independența românească la Dunărea de jos față de Byzantini, după cum voevodatele lui Litovoi și Seneslau din umbra Carpaților nu sunt de cât primele închegări de organisme politice românești în sec. XIII față de Unguri. Aci stămarea însemnătate a pasajului citat din Anna Comnena.

Cioenirea între legiunile împăratului și rudele lui Tatu au loc la Silistra. Voievodul Insuși trecuse Dunărea după ajutoare de la Cumani. Când se întoarse, lupta se terminase cu dezastrul Byzantinilor. Atunci Cumanii, deși nu participaseră la luptă, fiindcă sosiseră prea târziu, cerură partea lor de pradă, spunând că dacă și-au părăsit locuințele și au străbătut drumuri așa de lungi, au făcut-o pentru aceea ca să fie părtași și la primejdii dar și la biruință. Și cum Schiții (Pecenegii) le refuzau din pradă, se încinse între ei o luptă atroce, în care aceștia fură bătuți și goniți până la țărmul lacului Razim, numit pe vremea aceasta *Ozolimni*, unde fură asediați mai mult timp. Relațiunile Annei Comnena asupra acestei lagune ne interesează în deosebi. Ea scrie:

„Lacul acesta, care acum se numește de către noi *Ozolimni*, este foarte mare, atât în întindere, cât și în circuit și nu stă mai pre jos de acelea care sunt pomenite de geografi. Se află spre miază noapte de eele „*O sulă de movile*“ și într'ânsul curg râuri mari și foarte frumoase. *In partea sa de miază zi plutesc corăbii multe și mari și grele, de unde se poate vedea cât de adânc este.* De altfel numele de *Ozolimni* și l-a luat nu fiindcă se ridică dintr'ânsul vre-un miros rău și inciumat; ci fiindcă odinioară, sosind la țărmurile lui o hoardă de Huni — iar aceștia se numesc în graiul popular *Uzi* — și așezându-și tabăra acolo, după ei se numi și locul *Uzolimni*. Iar în istoriile cele vechi nu stă scris că a venit pe acolo vre-o armată de Huni ci, de bună seamă că aceasta s'a petrecut *in timpul împăratului Alexe*. (1081—1118). Atunci dar, adunându-se tot tribul lângă lac, i-a dat și nume; ceea ce se relatează acum pentru întâia oară de către noi; de unde se vede că, *in timpul*

multelor și jeleritelor expediții ale împăratului Alexe adesea s'a întâmplat să se schimbe numele topice când de către el, când de către dușmanii cari invadeau“¹⁾

În afară de acești Uzi și de Schiții sau Pecenegii cari, trecând prin vadurile Dunării, ajung până în Tracia, unde își află mormântul la Lebunion, Anna Comnena mai cunoaște spre gurile Dunării și poporul mult mai vechiu și mai statornic, al Vlahilor, cari trăiau sub conducerea unor căpetenii ale lor: *eccritoi*. Pe când împăratul Alexe se afla cu tabăra pe malurile „Limanului sacru“ pe lângă Anchial, iată «*sosește în timpul nopții Pudilus—probabil un Bădilă—o căpetenie a Vlahilor, care-l vestește că Cumanii au trecut Dunărea*»²⁾. Îi mai cunoaș'e pe *Vlahi și la clisurile răsăritene ale Balcanilor*, pe unde ei dau drumul Cumanilor spre cetatea

1) Anna Comnena. Lib. VII cap. 5 pag. 353. «*ἔτιδεν νῦν παρ' ἡμῖν Οζολιμνὴ κατονομαζομένη μεγιστὴ μὲν ἐστὶ κατα τὸ διάμετρον καὶ περιμέτρον, καὶ τὸν ἁπλοῦν δέποτε φημιζομένην παρα τοῖς γεογραφοῖς ἡμῖν μέδεια ἐστὶ μεγεθῶν λογῶν ἐλλειπῶσα. Κεῖται δὲ τὸν Ἡεκατὸν βουνῶν ὑπερθέτην, καὶ ἐἰς αὐτὴν μεγιστοὶ τε καὶ κλιστοὶ σῦρρεοὺσι ποταμοί. Καὶ κατα νοτὸν πολλὰ τε καὶ μεγαλὰ καὶ φортῆγους ἐστὶν ἀνηλῶσα νέας, ὅς εἰναι κἀντεῦθεν δέλων τὸ bathos αὐτὸς ἁποσον τὶ ἐστίν. Οζολιμνὴ δὲ κατονομασται, οὐκ ἔστιν ἁπλοῦς καὶ βαρυοδμου ἀναδιδῶσιν ἀποφορῶν, ἀλλ' ἔστιν Ουννικὸς ποτὸς στρατίας ἐπιφοιτῶσας τὴν ἡμῖν—toutous de tous Ουννους Ουνζους ἡ ἰδιότης ἀπεκαλεσε γλῶσσα—καὶ περὶ tous οὐθῶν τὴν ἡμῖν ἀντισιμανῆς, Ουζολιμνὴν τὴν τοιαυτὴν προσῆγορεῦσιν ἡμῖν. μετὰ προσθῶκες, οἰμαί, καὶ τὸν ἴσον φόντεος. Καὶ ἀπο μὲν τὸν παλαιὸν συγγραμμάτων οὐκ ἔστιν ἡμεῖς πὸ συνελάθην ἐνταῦθα Ουννικὸν στρατήμια, ἐπὶ δὲ τὸν αυτοκράτορος Αλεξίου τότε πάντες ἁπανταθῶτην ἐκεῖσε συνεγγῶτες τὸ τοπὸν δὲ δεδῶκεσι τὸνομα. Τα μὲν οὐκ περὶ τὴν ἡμῖν ἡ δὲ πὸ ἐχέτῳ, ἡσπερ παρ' ἡμῖν νῦν πρὸς ἱστορικῶνα, ἡν ἔνδεξιαιμῆτα, ἔστι τὸν αυτοκράτορος Αλεξίου τὰς πολλὰς καὶ πολλὰς στρατηγίας νῦν αὖ ἡεαντοῦ, νῦν δὲ ἀπο τὸν ἐπισυρρεντὸν ἐχθρῶν πολλὰς ἐλαμπῶν οὐκ ἁπλοῦς προσηγορίας.*

Cele «*O suță de movile*» nu pot fi altele de cât *tumulii de lângă Mangalia*.

2) Anna Comnena. Lib X cap. 2 pag. 10: «*αὐχῶτος δὲ καταβοῦτος Πουδῖλος τῶν ἐκκρίτων τὸν Βλαχῶν καὶ τὴν τὸν Κομανῶν δια τὸν Δανουβεὸς διαπεραιῶσιν ἀπαγγεῖλαντος...». Poate că de la acest Pudilos-Bădilă derivă și numele localității Bădila de lângă Iașcea.*

Goloe din Thracia ¹⁾; ceea ce însemnează că elementul românesc s'a putut menține foarte bine în părțile Mării Negre și în timpul invaziilor, ba chiar uneori el făcea cauză comună cu noii sosiți în prădarea imperiului.

Vorbind despre muntele Haemului (Balcanii), Anna Comnena are prilejul să facă și puțină etnografie, căzând de altfel în neplăcutul manierism de a întrebuinta o nomenclatură anachronică pentru sec. XII. Ea scrie: Muntele Haemului merge paralel cu Rhodope și începe la Pontul Euxin; apoi trecând pe lângă cataracte (Porțile de fier), se continuă spre Illyric și mai departe. *„Iar pe laturile muntelui, de ambele părți, locuiesc multe și foarte bogate neamuri: Daci și Thraci spre miazănoapte, iar spre miază-zi aceeași Thraci și Macedonenii”*²⁾.

Când povestește despre expediția navală a lui George Euphorbenus în potruva Schiților la Silistra, scriitoarea byzantină dă și următoarele relații asupra Dunării:

1) Lib X cap. 3 pag. 11: «τὸν γοῦν Κομανὸν παρα τὸν Βλαβόντας διά τὸν κλεισούρον ἀτραπὸς μεμαθηκότων καὶ βουτὸν τὸν Ζυγὸν ρκιάδιον διελθύθητον ἡμὰ τὸ τὸ Γολοῦ...»

De altfel cunoaște și pe Vlahii nomazi din sudul pen. Balcanice pe cari Byzantinii îi recunosc împreună cu Bulgarii, în vederea luptei cu Pecenegii. Lib VIII cap. 3 pag. 395. Un sat valah: Ezaban (Tzeban ? N. Iorga) prin Macedonia: Lib V cap. 5 p. 245.

2) Lib. XIV c. 8 pag. 299: «ἑκατέρωθεν δὲ τὸν καταρρύτων αὐτοῦ ποτῆ καὶ πλουσιότατα ἐθνὰ νέμεται Δακόν μὲν ὀνότιν βορείωτερόν καὶ τὸν Θρακόν, νοτιώτερόν δὲ Θρακόν τε αὐτὸν καὶ Μakedonόν.

Despre Daci mai vorbește și în Lib. III cap. 8 pag. 166, unde se spune că principii Dacilor «οἱ τὸν Δακόν ἀρχέγονται», au rupt tratatele încheiate cu Byzantinii, pe care lucru văzându-l Sauromații, numiți și Mysi, trecură Dunărea pe ghiță și invadară în imperiul byzantin.

În Lib. XIV cap. 4 pag. 273 se spune că o parte din armata byzantină apăra Dunărea de irupțiile Cumarilor și Dacilor. În sfârșit în Lib. VII cap. 1 pag. 331 se vorbește de Tzelgu care cu 80.000 de Sauromați și Scythi și în tovărășia lui Solomon, conducătorul unei armate de Daci, trece Dunărea pe la vaduri și ajunge până la Chariopolis, unde începe să prade. Din aceste pasagi se vede că prin Daci trebuie să înțelegem populațiile din nordul Dunării, din Carpați și vecinătăți. Politicește acești Daci ar însemna Ungurii, căci Solomon, de care se vorbește aici, era regele Ungariei, purtând în acest timp războiu cu fratele său Geisa, cu care Alexe încheiase tratatele. Însă etnograficește, Dacii cari locuiesc la Nord de munții Haemului și prin Carpați, nu pot fi de cât mai ales Românii.

«Acest fluviu curge din spre părțile apusene și, trecând prin cataracte, se varsă în Pontul Euxin prin cinci guri; și rostogolindu-și potopul de ape peste șesuri întinse, el este așa de bun pentru navigație, în cât poate purta corăbiile cele mai mari și mai grele. Și nu are un singur nume; ci partea de sus, mai aproape de izvor, se numește Danubius, iar partea de jos și mai apropiată de guri, cu un nume schimbat, Ister». ¹⁾

În sfârșit, regiunile vecine cu Dunărea, pe dreapta, poartă numele de *Paristrion*, nume ce pare a fi în această vreme—după d-l N. Iorga—„nu o indicație geografică oarecare, ci un termen administrativ și militar“²⁾.

Iată tot elementul geografic din Anna Comnena primitiv la Dobrogea și regiunile vecine. ³⁾

Dar informațiile acestei scriitoare mai au și o altă însemnătate decât cea de ordine politică, sau chorografică. Ele ne arată că provincia de la gurile Dunării trecea în această vreme printr'o perioadă de relativă prosperitate, căci, în afară de știrile privitoare la navigația pe Dunăre și lacul Razim, încercările voevozilor dobrogeni de a în-

1) *Anna Comnena*. Lib. VII cap. 2 pag. 337: «δια πέντε τινὸν στόματον εἰς τὸν Πόντον τὸν Εὐξεινόν, μέγας τε καὶ πολὺς διὰ πολλῶν πεδιάδων ἐρθιμένων καὶ ναυσίπορος ὄν, ἥος καὶ τὸν πλοῖον τα μέγιστα τε καὶ φορτῆγοτάτα τούτῳ τῷ ποταμῷ ἐπιπέθηται...» etc.

2) Iată și pasagiile din *Anna Comnena*, din care se poate scoate sensul numelui *Paristrion*: Lib. VI cap. 4 p. 280: «σπονδὰς μετὰ τὸν τὸ Παρίστριον νημωμένον Σκυθῶν ἐπολεῖτο...» Lib. VII cap. 2 p. 334: «ὅτε δὲ Παλαιόλογος Γεώργιος καὶ Νικόλαος ἡο Μαυροκατῶν καὶ ἠοποσοὶ αὐτοὶ νεοὶ καὶ ἀεμάζοντες, τῷ τῶν ἡαίνων διέκθηται καὶ ἐὰτα τὸ Παρίστριον τὴν μετὰ τὸν Σκυθῶν ἀναδέασται μαχῆν». Lib. X cap. 2 p. 8: «καίρου δὲ Παρελέλυθτος ἐπεὶ τὸ Παρίστριον τοῖς Κομανοῖς μετὰ τῶν πσευδώνυμων ἀτάλαβειν νημαθῆεν, etc.»

La *Seylitzes*: «paristrioi Scythai». La *Nicetas* în *Man.* Lib. 6 No. 4: «Paristrioi pedias». Lib. 4 No. 4: «Paristria (ta cata Branitzoban kai Belegrada. V. *Annan* p. 490—271 et *Not.* ad pag. 242). La *Seylitzes*: «Doux tòn paristrion». La *Zonaras* în *Mich. Duca*: «cathòn tòn paristrion poleòn». După *Ducange*: *Notae* în *Alexiadem* vol. II pag. 534—35 și 588. Prin urmare: comandant al orașelor de lângă Dunăre, al acelor orașe care din timpuri vechi au fost zidite de Iustinian, după mărturia lui *Procopius*: *De aedif. Iust.* Lib. 4.

3) Pe harta alăturată toponimia din Anna Comnena e notată cu două liniițe; cea din Edrisi, cu o liniuță; cea din C. Porphyrogenitu cu o linie punctată.

chege în jurul cetăților organisme politice nouă în corpul imperiului bizantin sunt fenomene ce nu se manifestă în viața unui popor de cât în momentul când acest popor, ridicându-se la o înflorire economică și la o densitate de populație destul de însemnată, ajunge la conștiința forței sale, care trebuie să se manifeste și în ordinea politică.

În această privință relațiunile geografice, căpătate prin călători și negustori, ale lui Edrisi, care-și termină opera la 1154, prin urmare abia câteva decenii după apariția în Dobrogea a vovodatelor mai sus amintite, confirmă în totul afirmările noastre de natură economică și antropogeografică.

Iată ce scrie arabilul nostru :

«Revenind la orașele din *Bergean*, spunem că de la *Zakanra*, oraș în interiorul țării, despre care am făcut mențiune și în a doua (sic) secțiune, și până la *Bestrinos*, este cale de o zi.

De la *Bestrinos* la *Rosso-Castro*, 15 mile.

De aci până la *Meghala Therme*, 15 mile.

De la *Meghala Therme* la *Neo-Castro*, jumătate de zi.

De aci la *Ghuluni*, jumătate de zi.

De la *Ghuluni* la *Basca*, jumătate de zi.

De la *Basca* la *Akli*, jumătate de zi.

De aci la *Sllifanos*, localitate așezată la o zi spre răsărit de *Aniksoboli*, o zi.

De la *Aniksoboli* la *Agathoboli*, spre răsărit, o zi.

De la *Agathoboli* la *Kirkisia*, o zi.

De la *Kirkisia* la *Desina*, spre răsărit, o zi.

De la *Desina*, localitate așezată nu departe de gura Dunării, până la mare, 40 mile.

Aceste diferite locuri se aseamănă mult între ele, pot fi cuprinse într'o descriere comună și cea mai mare parte dintre ele s'au menționat aci». ¹⁾

După aceea trece la înșirarea orașelor Rusiei.

Intr'altă parte, înșirând orașele maritime, de la Constantinopol spre nord, până la *Matrakha* — oraș vechiu

1) P. A. Jaubert. *Geographië d. Edrisi* pag. 397.

din peninsula Taman, lângă strâmtoarea Cherci —, scrie:

«Ca să mergi de la Constantinopole la Matrakha, de-alungul țărmurilor septentrionale ale mării, treci mai întâi prin Ablughis (Philopatium), care se află la 25 mile.

Apoi la Amidia (Midia), 25 mile.

Apoi la Agathopolis, 25 mile.

Apoi la Basilico, 25 mile.

La Sizeboli (Sozopolis) 25 mile.

La Akhiolu (Anhialos), 25 mile. Între aceste două orașe marea înaintează un golf larg de 13 mile și cu un circuit, pe uscat, de 20 mile (golful Burgas).

De la Akhiolu la Eimen (Emineh), 25 mile.

De aci la *Barnas* (Varna), 50 mile.

De la Barnas la *Armocastro*, 25 mile (sic).

De la Armocastro la *Dunăre*, 3 mile (sic.)

De la acest fluviu la *Akliba*, o zi de navigație (sic).

De aci la gura lui *Dniest* (Nistru), o milă (sic).»

Apoi continuă cu orașele maritime din nordul Mării Negre. ¹⁾ Ele sunt trecute în secțiunea V din climatul VI.

Aceeași listă de orașe maritime ne-o dă Edrisi și în secțiunea IV din acelaș climat, însă cu oarecare schimbări, precum urmează:

«Itinerariul de la Constantinopole la *gurile Dunării*, *adecă in locul unde se află orașul Mariș*, este acesta.

De la Constantinopole la Ablughis, 25 mile. Acest oraș se află pe o înălțime la 12 mile. Împăratul (bizantin) se duce acolo în toți anii, ca să se desfăteze la vânătoarea cu șoimii și petrece multă vreme. ²⁾

De la Ablughis la Midia, oraș înfloritor, plăcut așezat pe malul mării, 25 mile.

De aci la Agathopolis (în text: Akhteboli), 25 mile.

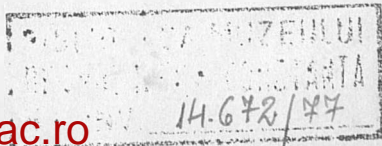
Apoi la Vasiliko, lângă mare, 25 mile.

De la Vasiliko la Sizeboli, lângă mare, 25 mile.

De aci la Akhiolu (Ahioli, Anhialos), 25 mile.

1) Op. cit. pag. 394—395. Sect. V, climatul VI.

2) Vezi și Geoffroy de Villehardouin p. 70, despre Philopas, Philopatium. Odon de Deuil. pag. 31, scrie cu privire la acest loc: «ambitus spatiosus et speciosus, multimodum venationem includens».

Lângă Ahioli marea formează un golf larg de 12 mile. (sic) și lung de 20 mile.

De la Ahioli la Eimen, lângă mare, 25 mile.

De la Eimen la *Bidhlos* (Pyrgos), localitate așezată în vecinătatea mării, 50 mile.

De aci la *Armocastro*, 25 mile¹⁾.

Apoi geograful arab trece la orașele dunărene, începând cu Akridisca (Grădiștea din Serbia) și terminând cu *Desina* din Dobrogea.

Am citat întreaga listă a orașelor maritime de la Constantinopole până la gura Nistrului, dintre care numai câte-va cad în Dobrogea, ca să se vadă pe deoparte caracterul bizantin al toponimiei orașelor și prin urmare și al populației: în majoritate negustori greci, — dar și pentru a arăta în ce măsură fonetismul numelor grecești suferă alterări sub pana arabului nostru. În general nomenclatura porturilor s'a păstrat mai bine și identificarea se poate face ușor. Dar aceasta își are explicarea sa: circulația pe apă era mult mai ușoară și mai frecventă în acele timpuri de cât pe uscat și mulțimea negustorilor și corăbierilor, cari frecventau porturile M. Negre, prelungindu-și cursele lor de afaceri până în Mediterana și până în Sicilia, putea transmite învățărilor dela curtea lui Roger, relațiuni mai exacte asupra porturilor. Se mai observă în aceste două liste de orașe și oarecare nesigurantă în transcrierea unor nume; însă aceste variante, de bună seamă trebuiesc puse pe seama copiștilor și a transcrierilor greșite.

Mergând acum pe a doua linie comercială, aceea a l'unării, Edrisi citează ca localități: „Akridiska“ (Grădiștea, Gradisca), „Neocastro“, „nu departe de gura râului „Morfa“ (Morava)“; apoi „Bideni“ (Vidin) și „Best-Castro“ (Nicopole?)

„De aci la *Deristra* (Silistra), oraș cu uliți largi, cu bazaruri numeroase și resurse îmbelșugate, spre răsărit“, aceeași distanță de o zi și jumătate.

1) Climatul VI, secț. IV pag. 385

Do la Deristra, pe uscat, la Berisklava (Preslavul mic, Devnia)¹⁾, oraş pe malul unui râu şi lângă o baltă, spre răsărit, patru zile.

De aci la *Desina*, oraş cu resurse abundente şi cu împrejurimi roditoare, spre răsărit²⁾ (sic), patru zile.

De aci îndreptându-ne spre sud (sic) la *Armocastro*, oraş vechiu, cu clădiri înalte, cu câmpii roditoare şi comerţ vioiu, aşezat pe panta unei coline plăcute care domină marea, două zile.³⁾

Apoi Edrisi trece la oraşele înşirate pe drumul de uscat de la «Bidhlos» de lângă Varna prin «Mighali Berisklava» (marcele Preslav, Megalopolis), până la Constantinopole.

Urmând un alt drum negustoresc⁴⁾, geograful arab înşiră din nou localităţile din spre gurile Dunării, de data aceasta cu mai multe amănunte :

«De la *El-Mas*, oraş bine populat, al cărui teritoriu e îmbelşugat în fructe şi produse de tot felul şi ale cărui dependenţe sunt întinse, până la *Reknova*, lângă un munte, jumătate de zi.

De aci la *Rosso-Castro*, oraş important într'o câmpie, spre răsărit, jumătate de zi.

De la *Rosso-Castro* la *Mighali-Therme*, un oraşel incins de ziduri, jumătate de zi.

De aci la *Lino-Castro*, cetate şi târg negustoresc şi centru de comunicaţii pentru negustori, către răsărit, jumătate de zi.

De aci la *Ghorlu*, localitate frumoasă foartevizitată de negustori, cari duc acolo diferite mărfuri, spre răsărit, jumătate de zi.

De aci la *Basca*, oraşel, jumătate de zi.

De aci la *Akli* sau *Akla*, jumătate de zi. Acest din

1) Edrisi cunoaşte două Berisklawe: cea mare, Mighali Berisklava. Megalopolis a Bizantinilor, fosta capitală a ţarilor bulgari şi a doua Berisklawă, cea mică, mai spre răsărit, spre Varna, pe la Devnia. De aceasta e vorba aci.

2) Zice: spre răsărit, fiindcă la Edrisi Dobrogea nu se întinde de la N. spre S., ci de la W. spre E. Vezi harta.

3) Climaatul VI, secţia VI pag. 385-386.

4) Climaatul VI, secţia IV pag. 388-389.

urmă oraș se află așezat într'o câmpie extrem de roditoare și perfect cultivată. Moșiile sale sunt întinse și bine udate. La nord sunt munți înalți, dincolo de care curge Dunărea. În el se află industrii și meșteșugarii sunt foarte dibaci mai ales în lucrarea obiectelor de fier.

De la Akli la *Sllifanos*, oraș considerabil și care era și mai important înainte de vremea noastră, o zi. Vom da mai încolo indicațiuni asupra drumurilor ce duc de la acest oraș spre țările vecine.

Apoi Edrisi trece la înșirarea orașelor Poloniei.

Despre restul țării noastre nu ne vom ocupa aci. Un adânc întuneric domnește în opera lui Edrisi asupra României din stânga Dunării. El cunoaște la apus o *Ungharie*, la nord o *Polonie*, mai spre est o *Rusie* și o țară „*Madjus*“, adică a păgânilor—probabil Cumani, iar la sudul Dunării o *Getulie*, care corespunde în totul cu Dacia Aureliană, cuprinsă fiind între Morava Serbiei și aproximativ Iskerul Bulgariei; apoi o *Germanie*, prin care înțelege imperiul byzantin din peninsula Balcanică și, în fine, spre gurile Dunării, ținutul numit *Berjean*, adică Dobrogea și Deliormanul.

Dar această lipsă de știri asupra regiunilor din jurul Carpaților românești ni se pare foarte naturală. Geografia lui Edrisi se întemeiază aproape numai pe informații negustorești și țările cele mai frecventate de negustori sunt și cele mai bine cunoscute de dânsul. Însă în Dacia sec. XII cercetările istorice de până acum n'au putut scoate la iveală nici un centru comercial însemnat, nici un drum negustoresc mai umblat. Viața ce se desfășura împrejurul Carpaților pe atunci era mai ales o viață păstorească și agricolă, o viață patriarhală și simplă, cu puține necesități pentru viață, cu destulă nesiguranță în trai, cu mici organizări politice pe văi. Numai laturea de sud, pe unde trecea drumul cel mare de apă al Dunării și mai ales țărmul din dreapta, cu orașele sale întemeiate încă din timpul Romanilor, putea să se păstreze ca o arteră comercială care să înfrunte veacurile. De aceea și Edrisi citează de-alungul acestui fluviu mai multe târguri. De bună seamă că în sec. XII păstorii Carpaților

și plugarii câmpiilor române tot în aceste târguri dunărene, sau în cele care le făceau față la aceleași vaduri, își aduceu produsele lor pentru schimburi. Nu e de mirare dar ca în evul mediu, ca și în antichitate, tot Dobrogea să fie mai bine cunoscută, ca una care sta cuprinsă între cele două mari linii de circulație a avuțiilor: linia mării și linia Dunării.

Și acum să trecem la identificarea localităților.

Din punct de vedere al înlesnirii pe care ne-o oferă Edrisi în această operație, constatăm un mare regres față de antichitate. E o plăcere să reconstitui harta unei țări și să-i localizezi orașele după indicațiile de longitudine și latitudine ale unui Ptolemeu. Cu toate imperfecțiunile, fatale timpului său, totuși coordonatele acestui geograf antic îți dau mulțumirea de a ajunge la o imagine cartografică—s. ex. pentru Dobrogea—care numai în amănunte să difere de hărțile moderne. Gândiți-vă însă la una din hărțile medievale de mai târziu! Spiritul clar al clasicismului și bogăția cunoștințelor precise pare că se întunecă. Nici Edrisi nu face excepție de la această regulă generală.

La prima vedere s'ar părea că geograful arab ne dă destule criterii de orientare pentru localizarea și identificarea orașelor: numele lor și distanțele de la un târg la altul; direcția spre cutare punct cardinal către care duce drumul negustoresc și așezarea lângă cutare apă, lângă un munte, sau într'o câmpie, ba chiar une ori și oare care informații de natură arheologică. Însă numele sunt în mare parte desfigurare și trebuiesc reconstituite cu mult aparat de erudiție; punctele cardinale sunt adesea greșite—în Dobrogea în special tot ce vine spre nord e dat ca fiind spre răsărit; iar pe distanțe nu se poate pune nici un temei: o zi pe apă reprezintă un drum mai lung de cât o zi pe uscat; de asemenea o zi în câmpie față de una într'un ținut accidentat și lipsit de mijloace de comunicație mai ușoare. Mai adăugați și ignoranța și relațiunile false și atunci întunericul se lasă tot mai mult.

De toate aceste lipsuri însă nu e pe atâta vinovat

Edrisi, cât veacul lui. „Intenția noastră este să aducem în aceste explicațiuni cât mai multă limpezime posibilă“, mărturisește cu sinceritate geograful nostru.¹⁾ Și dacă, totuși, descrierea sa rămâne cu multe întunecimi, vorba cronicarului : „credem neputinței omenești“.

Așa dar Edrisi citează următoarele 21 târguri în *Bergean* : *Armocastro*, *Mariș* și *Akliba* în spre mare ; apoi *Recran*, *Deristra*, desfigurat prin transcriere greșită în *Destrinos*, *Bestrinos* ; *Rossocastro* ; *Meghali Therme* ; *Neocastro* ; *Aniksoboli*, numit și *Acsunboli* ; *Agathoboli* ; *Linocastro* ; *Ghorlu*, sau *Ghuluni* ; *Basca* ; *Desina* ; *Akli* sau *Akla* ; *Stlifanos* ; *Kirkisia* ; *Tamlana* ; *El-Mas* ; *Buthra* și *Renova*.

Dintre acestea cel puțin 12 localități au nume evident bizantine și, prin urmare, ele trebuiesc căutate fie lângă Dunăre, fie lângă mare. Terminația unora în—*boli* „*Polis*“—oraș, sau în—*castro*, castrum castru, cetate, arată bine originea și caracterul lor. De aceea măcar aceste orașe trebuiesc căutate pe urmele vechilor cetăți și orașe elino-romane, pe care săpăturile arheologice le-au scos la iveală, sau pe care le găsim pomenite în scrierile vechi.

Care sunt aceste cetăți și orașe ?

Pentru stabilirea lor, ne puteam referi la ultimele descoperiri arheologice făcute în Dobrogea de *Tocilescu* și d-l *V. Pârvan* ; iar în Cadrilater, de studiile d-lui *Ernst Kalinka*.²⁾ Dintre scriitorii vechi, se poate utiliza *Procopius*, care ne dă toate castelele restaurate de Iustinian. Preferăm însă un istoric bizantin din sec. X, deci mai aproape în timp de epoca lui Edrisi și anume pe *Constantin Porphyrogenitul*, în a cărui operă găsim oare care informații. În geografia sa politică «*De thematibus*» (peri tön themätön), citează 14 orașe în prefectura Mysiei, care corespunde cu Dobrogea propriu zisă, fără Deliormanul Cadrilaterului : *Dionysopolis* (Balcic), *Acrae* (Calliacræ), *Callatis* (Mangalia), *Tomis* (Constanța), *Ister*

¹⁾ Edrisi : climatul VI, sect. V, pag. 391.

²⁾ *Analele Acad. Române*. XXXIV—XXXVIII etc ; apoi E. Kalinka : *Antike Denkmäler in Bulgarien* Wien 1906.

(ruinele actuale ale Istropolei de lângă lacul Razim), *Halmyris* (o localitate lângă acelaș lac, mai spre nord), *Aegyssus* (Tulcea), *Noviodunum* (Isaccea), *Troesmis* (Iglița lângă Măcin), *Carpus* (Carsum-IIârsova), *Capidava* (azi Calachioi, sau General Cernat), *Axiopolis* (lângă Cernavoda), *Tropaeus* (Adam Clisi), *Zelpa* (Zeldepa, în jud. Constanța) și *Constantiana*, care pare a fi a aceeași localitate ca și Tomis.

Prefectura, sau eparhia Mysiei însă nu mai exista în timpul lui Const. Porphyrogenitul, ca provincie a imperiului byzantin. Împăratul ne dă prin urmare *nu* starea lucrurilor din sec. X, când trăia el, căci în acest secol Dobrogea nu aparținea imperiului, ci una mai veche „cum era vechea organizație“. ¹⁾ Dintre localitățile dobrogene, contemporane cu el, împăratul citează numai *Sulina*, *Conopa*, și *Constanța*. ²⁾ Totuși, din identificarea numelor date de Edrisi, vom vedea *dacă orașele romane și-au continuat viața lor până în sec. XII d. Cr.* Să încercăm :

Armocastro, o cetate la 25 mile spre nord de Varina și la 3 mile spre sud de Dunăre (distanțele sunt foarte reduse) și de unde până la Akliba plutești pe mare tot spre nord cale de o zi, nu poate fi decât Constanța, singurul oraș pe coasta Dobrogii, care a fost încins cu ziduri încă din vremea lui Ovidiu. Ruinele vechii cetăți se pot urmări și astăzi, ici colo, fie la fața pământului, fie prin beciurile locuințelor. Distanța de 3 mile până la Dunăre, nu ne surprinde. În hărțile mai vechi, însă cu mult posterioare lui Edrisi, se desenează un braț de Dunăre între Cernavoda și Constanța. De sigur o greșală, care totuși își are explicarea sa. Se știa pe de o parte că Dunărea intră pe valea Cara-su în interiorul Dobrogii și că odată cu ea intră și corăbiile, mai ales în timpul marilor inundații. Avem chiar știri din sec. XIX că în asemenea împrejurări vasele înaintau până la Megidia și mai departe, iar inundația înainta pe aproape trei sferturi din

¹⁾ C. Porphy. De Thematibus. Bonn 1840. Lib. II pag. 44—47.

²⁾ C. Porphy. De administrando imperio Bonn. vol. III 1840 pag. 79. Asupra acestor izvoare vom mai reveni într'altă lucrare.

lungimea văii.¹⁾ Această stare de lucruri a încetat din anul 1862, când Englezii, construind calea ferată Cernavoda-Constanța, au închis gura văii cu un dig transversal de pământ. De altă parte laguna Razim a rămas navigabilă până în sec. XVIII. Pe malurile ei au înflorit orașe comerciale ca Istropole și cetăți cu caracter medieval negustoresc ca aceea de la Enisala, ca să nu pomenesc de cât cele două porturi mai însemnate. În sec. XI, după mărturia Anei Comnena, pe apele lagunei plutiau corăbii „multe și mari și grele“. Lacul Razim însă a fost socotit de scriitorii antichității ca a cincea și cea mai meridională gură a Dunării și nu fără oarecare dreptate; căci în lac se deschide brațul Dunavățul care, fiind pe atunci mult mai puternic de cât astăzi, îi îndulcia apa. În fine, acest lac se deschide în mare și prin gura Boazului, nu departe de Constanța, spre nord. Aceste împrejurări: pătrunderea Dunării pe valea Cara-su spre Constanța, apoi tradiția veche cum că fluviul se deschide în mare printr'o gură meridională nu departe de acest oraș, precum și lipsa de cunoștințe topografice pozitive, au făcut ca atât în hărțile din secolii trecuți, cât și în unele geografii să se certifice existența unui braț de Dunăre între Cernavoda și nordul Constanței.

Armocastro ca „oraș vechiu, cu clădiri înalte, cu câmpii roditoare și comerț vioiu, așezat pe pantă unei coline plăcute ce domină marea“, după cum îl descrie Edrisi, nu poate fi, prin urmare, de cât Constanța. Acest oraș e pomenit ca existent și de C. Porphyrogenitul în sec. X, când vorbește de expedițiile spre Constantinople

¹⁾ Vezi mărturia în Ionescu de la Brad: Excursion agricole dans la plaine dela Dobrogea 1850. E curios cum gregala de a socoti că Dunărea comunică cu marea pe valea Carasu, persistă chiar și la unii călători din sec. XVII, cari au umblat pe aceste locuri. Aga Evliya-Celebi scrie: «In vechime necredincioșii, de teama stăpânitorului Constantinopolei, precum și în urma deselor atacuri tătărești, au săpat un val mare dela Chiustengea până la Cernavodă și au legat Dunărea cu Caraharmanul. Cu modul acesta cetățile Babadag, Tulcea, precum și localitatea Beștepe au fost transformate într'o insulă». Vezi trad. în Arhiva Dobrogeii anul II, No. 2 pag. 139.

ale piraiilor Ruși ce pornesc de pe Nipru în monoxyle ¹⁾; de asemenea și de Nicetas Choniates la începutul sec. XIII, când vorbește de cucerirea orașului de către Vlahii lui Ioniță Asanidul. ²⁾. În ambele cazuri însă se numește «Constantia». De ce Edrisi îi zice Armocastro, nu putem ști cu siguranță. Poate că explicarea am găsi-o în vorbele Anei Comnena, care scrie: «în timpul multelor și feluritelor expediții ale împăratului Alexe, adesea s'a întâmplat să se schimbe numele topice când de către el, când de către dușmanii cari invadau» ³⁾; și că acest Armocastro ar fi un al doilea nume ce n'a putut trăi față de celălalt mai vechiu, care a rămas.

Mariș. Despre acest oraș Edrisi pomenește numai în treacăt, fără a reveni asupra lui, când descrie «itinerariul de la Constantinopole la gurile Dunării, adecă în locul unde se află orașul Mariș». Ce oraș ar putea fi acesta?

Am văzut că Sulina apare pentru prima oară în literatura medievală în sec. X, la C. Porphyrogenitul. Însă rezonanța numelui ne împiedică, a-l identifica cu Mariș. În unele hărți mai vechi laguna Razim se numește Mariș. În antichitate ea se numia *Halmyris*, cuvânt a cărui etimologie e în strânsă legătură cu calitatea apelor cam sărate ale lacului: halmyris-apă sărată, salamură, teren sărat de lângă coaste. Dar pe malurile lui, scrierile vechi citează și localitatea Halmyris, pe care cercetările arheologice din Dobrogea încă n'au putut-o identifica. Știm numai atât că se afla în partea de nord a lagunei, pe

¹⁾ C. Porphyr. De adu. imp. pag. 79. Prin Ruși însă se înțeleg nu Ruși-slavi de azi, ci Ruși-Varegi-germani.

²⁾ Nicetas Choniates: Lib. III, cap. 7 pag. 706—707, 2. Vezi trad. de Murmu în An. Ac. Rom. XXVIII ser. II 1905—1906 pag. 426.

³⁾ Anna Comnena: Lib. VII cap. 5 pag. 353. În aceste timpuri, adesea aceeași localitate a purtat două nume, ambele grecești, până ce unul din ele a biruit. Așa s. ex. tot A. Comnena ne spune că Alexe Comnenul a zidit peste Hebru (fl. Marița) aproape de Filipopole, un oraș pe care l-a numit «Alexiopolis, sau Neocastrum, pe care nume (de al doilea) l-a consacrat uzul». Lib. XIV cap. 9 pag. 305. Exemple de acestea se găsesse destule.

atunci navigabilă. Se prea poate, dar, ca Mariș să fie o desfigurare din Halmyris. ¹⁾,

Akliba. Despre acest oraș se dau următoarele amănunte: „De la Armocastro (Constanța) la Dunăre, 3 mile; de la acest fluviu la Akliba, o zi de navigație; de aci la gura lui Dniest (Nistrul), o milă“ (pag. 395). Un oraș la distanță așa de mică de gura Nistrului, nu poate fi de cât *Cetatea-albă*, sau Akkermanul. Chiar și harta lui Edrisi îl pune nu în Dobrogea și nici la Dunăre în Basarabia, ci pe malul Mării, aproape de îmbucătura Nistrului. Și atunci avem aface aci cu o substituire de nume, dându-se Cetății-albe numele Chilieii-Akliba; după cum și la Constanța avem o substituire de nume, pe cât se pare; Căci Armocastro e mai degrabă Cetatea-albă, Moncastro al genovezilor de mai târziu. ²⁾). Toate aceste confuzii sunt datorite, de sigur, ignoranței. Cu atât mai mult susținem că Akliba e Cetatea-albă, cu cât Edrisi mai pomenește un oraș:

Akli, sau *Akla*. Acesta apare pe hartă deosebit de Akliba și e pus pe Dunăre, de și nu tocmai la locul cuvenit. Despre el se dau următoarele știri: „De la Basca la Akli, o jumătate de zi“ (pag. 397), înșirându-l în lista orașelor comerciale dunărene. Într'altă parte scrie: „De aci (de la Basca) la Akli, sau Akla, jumătate de zi. Acest din urmă oraș se află așezat într'o câmpie extrem de roditoare și perfect cultivată. Moșiile sale sunt întinse și bine udare La nord sunt munți înalți, dincolo de care curge Dunărea. În el se află industrii și meșteșugari foarte dibaci mai ales în lucrul obiectelor de fier“. (pag. 389).

Să fie oare *Chilia*?

Așezarea într'o câmpie extrem de roditoare (a Ba-

¹⁾ De altfel numele de Halmyris era întrebuințat și în sec. XI-XII, căci îl pomenește *Anna Comnena* în cartea I cap. 4 pag. 26, însă nu în Dobrogea, ci în Tracia, la S. de Balcani, unde un râu se numea astfel: peri ton potamon Halmyron. Un dublet toponimic ca multe altele.

²⁾ N. Iorga: Chilia și Cetatea-albă, primele capitole.

sarabiei) și perfect cultivată. (poate!), cu moșii bine udate (da, lângă Dunăre), sunt amănunte care merg. Dar ce munți sunt aceia cari vin la miază noapte, dincolo de cari curge Dunărea? Să fie Carpații Moldovei și Dunărea din Ungaria? Iarăși se prea poate, cu puțină bună-voință lață de orientare, mai ales dacă ținem în seamă de imaginea cartografică ce și-o făcea Edrisi asupra acestor locuri și de faptul că pentru el Dacia mai că nu există. Sunt prea precise amănuntele, între altele și acela cu meseriașii dibaci în lucratul fierului, ca să credem că Akli este o invenție a lui Edrisi. Negustorii arabi cercetau și ei M. Neagră alături de cei din Bizanț și din orașele Mediteranei; și până în sec. XIV îi găsim trecând din Asia Mică, dela Samsun și Kastamuni în Kipciac, la Caffa Crimeii, în țara Cazarilor, Rușilor și Bulgarilor dela Volga. ¹⁾ De bună seamă că în mare parte de la dânșii își va fi cules geograful arab Edrisi informațiile sale asupra astor locuri.. De altfel nici fonetismul numelui nu se opune la această identificare. Din Ahillea, Chele, putea foarte bine să rezulte un Akli în gura unui arab.

Mai târziu Genovezii i-au zis Licostomo (gura lupului), nume de altfel tot grecesc, care a trăit o bucată de vreme alături de mai vechiul Chelè-Chilia și în urmă s'a pierdut. În regiuni unde popoarele se vântură des și conlocuesc mai multe la un loc, se întâmplă adesea ca aceeași localitate să aibă două nume și ca, odată cu schimbările etnografice, să se producă și o schimbare a toponimiei. Acesta e cazul și pentru Dobrogea. Nu e aproape o localitate în această provincie, care să fi avut o viață neîntreruptă din antichitate până astăzi. Satele și orașele au fost dărâmate și reînființate, multe sub alte nume, cu alte neamuri și de aceea, în multe cazuri toponimia e așa de grea de identificat. Prin așezarea sa geografică mai adăpostită, Chilia a fost ceva mai ferită de o desființare totală și de aceea și-a păstrat până astăzi numele cel vechiu. Dar ce-a mai rămas din vechea

¹⁾ N. Iorga: Notices et extraits XIII p. 361, 363 și «Chilia și Gel.-albă» pag. 30.

toponimie dacO-romană, celtică sau bizantină ? Doar câte-va urme înecate în massa covârșitoare a nomenclaturii turcești.

Deristra, numită și Destrinos, Bestrinos), prin transcriere greșită, este evident *Silistra*. Se spune despre ea că are «uliți largi, bazaruri numeroase și resurse îmbelșugate». Numele acestui oraș s'a modificat în cursul timpului : Durostorum la Romani , Dorystolon, Dristra, Drista, Theodoropolis (în sec. X sub Tzimiskes, la Bizantini ; DrâstOr la Români în evul mediu ; în perioada modernă ajunge sub numele de Silistra.

Rosso-castro, „oraș important într'o câmpie“, la 15 mile de Bestrinos (Silistra) spre răsărit, amintește prin numele său, care s'ar traduce prin „Cetatea Rușilor“, stăpânirea trecătoare a lui Swiatoslav în Dobrogea. Pe harta lui Edrisi el este așezat lângă Dunăre, la E de Silistra. Ar putea fi cetatea ale cărei ruine de zidărie se găsesc între Dunăre și lacul Oltina și se coboară de pe podiș până în apa fluviului. În dreptul ei balta Ialomiței are cea mai mică lățime și pe aci este mai ales vadul de trecere dintr'o parte într'alta a bălții. Locuitorii din Satulnou îi zic întăriturii «*La Cetate*». Până acum arheologii n'au explorat acest punct. Trebuie să adăugăm însă că indicația lui Edrisi de „oraș important într'o câmpie“ nu i se potrivește de loc.

Mighali Therme, grecescul Megalai Thermai. Băile mari, „un orașel încins de ziduri“, la 15 mile sau jumătate de zi spre est de Rossocastro. Dacă ne-am orienta numai după nume, am fi îndemnați să credem că e o localitate unde-va, lângă M. Neagră, sau pe țărmul vreunui liman. Ar fi în acest caz, poate, pe la *Hamangia*, al cărei nume însemnează „Băiașii“, lângă lacul Razim, la hotarul între jud. Tulcea și Constanța. Însă Edrisi îl citează în lista orașelor dunărene, nu departe de Rossocastro. Dacă ne-am orienta după distanță, dăm de peninsula dintre lacul Mârleanul și balta Vederoasa, unde podișului aplecat spre Dunăre și presărat cu multă pietrărie i se zice de asemenea „*La cetate*“. Nici acest loc

nu este explorat arheologiceste. Denumirea de „Băile mari“ însă nu i s'ar potrivea de loc. Ca orașel „incins de ziduri“ și purtând numele de „Băile mari“, credem că nu se poate identifica mai bine cu altă localitate de cât cu Mangalia, unde într'adevăr se văd urmele unui val roman de întărire și unde, pe lângă aceasta, sunt și băi de pucioasă.

Anixoboli, numit și *Aksunboli* (pag. 382) reproduce, prin fonetismul său, destul de credincios numele vechiului oraș din perioada elino-romană: *Axiopolis*, ale căruia urme se găsesc la sud de Cernavoda, în locul numit azi „*Cetatea Pătulului*“ sau Hinog. Pe harta lui Edrisi însă orașul e pus mai în centrul Dobrogii și nici textul nu-l citează în lista orașelor Dunărene, imediat după Mighali Therme. Dar aceasta n'ar fi o piedică serioasă.

Linoastro, «cetate și târg negustoresc și centru de comunicație pentru negustori», e dat la o distanță de jumătate de zi spre răsărit de Mighali-Therme. Pe hartă e așezat tot lângă Dunăre. Numele de asemenea e grecesc. Ar fi o «*cetate a lânii*», dacă am deriva pe acest Lino — din lēnos, nume care amintește „*Cetatea-de-floci*“ de mai târziu, de la gura Ialomiței. Însă în Dobrogea o cetate cu acest nume și așezată lângă fluviu, nu s'ar putea localiza mai bine în altă parte de cât la Hârsova. Acest oraș, așezat la un vad însemnat al Dunării, între Balta-Ialomiței și Balta-Brăilei de o parte, între Bărăganul Munteniei și stepa Dobrogii de alta, trecătoare a turmelor de oi în cursul tuturor veacurilor (și azi se zice: Vadul oii) și loc de ancorat pentru corăbii, care, între alte produse, vor fi încărcat aci și lâna atâtor turme, „*Cetatea lânii*“ mi se pare a se identifica foarte bine cu Hârsova, căreia i se potrivesc și indicațiile de „cetate și târg negustoresc și centru de comunicație pentru negustori“.

Neocastro este pus de Edrisi tot la jumătate de zi distanță de Mighali-Therme. Pe hartă nu apare. De bună

seamă, dacă nu e aceeași localitate ca și Linocastro, trebuie să fie un loc întărit la Dunăre. I-ar corespunde bine ruinele de lângă satul *General Cernat*, numit pe vremea Turcilor „*Cale-chioi*“ și chiar azi „*Cala-chioi*“, adică „satul cetății“. Iar Neocastro înseamnă Cetatea-nouă. Localitatea vine de la Hârsova puțin mai în susul Dunării, spre sud. Când scad apele, locuitorii culeg din nisip mulțime de monede bizantine, vârfuri de săgeți, diverse obiecte de metal coclit sau ruginit și tot soiul de urme de cultură materială medievală. O mică colecție se află în posesia mea.

Desina. Cu acest nume Edrisi notează o localitate ce se află de asemenea lângă Dunăre. El scrie: „De la Desina, localitate așezată nu departe de gura Dunării, până la mare, 40 mile“ (pag. 397). În altă parte afirmă că de la Berisklava (Preslavul mic, cam pe la Devnia, la apus de Varna) și până la Desina „oraș cu resurse abundente și cu împrejurimi roditoare“, sunt patru zile de drum, ceea ce corespunde bine cu distanța de pe la Varna până în nordul Dobrogii. Această Desină e o formă alterată din Ditzina, Vitzina, deci Vicina, orașul episcopal dobrogean din sec. XIV, de unde s'a și adus primul mitropolit al Țării Românești. Dacă nu e *Măcinul* de azi, ar putea fi sau *Niculitelul*, care din sec. XVII până într'al XIX se constată sub numele de „*Mănăstirea*“, sau o altă localitate nu departe de delta Dunării.

Un dublet toponimic, Ditzina, Vitzina, apare și în sec. X la C. Porphyrogenitul și la finele sec. XI la Anna Comnena lângă Marea Neagră, însă el desemnează un râu la sud de Varna, Camcicul și, prin urmare, nu se poate confunda cu Vicina Dobrogii.

Între Linocastro și Akli, (Chilia), Edrisi mai citează două orașe:

Ghorlu, numit și *Ghuluni*, „localitate frumoasă, foarte vizitată de negustori, cari duc acolo diferite mărfuri“; apoi:

Basca, un „orașel“ la jumătate de zi de Ghorlu.

Ambele sunt porturi dunărene, cuprinse între Hârsova și Chilia. Prin urmare ar cădea la Galați și Tulcea. La pag. 382 Basca e numit și „*Bastres*“. Totuși și Isaccea trebuie să fi existat din această vreme și cu acest nume, care, după părerea noastră, derivă de la voevodul *Sacea* din sec. XI, atestat de Anna Comnena. Existența ei este menționată și la 1250 de un scriitor persan anonim, utilizat de Abulfeda. I se dă chiar longitudinea de 48° 37' și latitudinea de 50° ¹⁾ Numele este, prin urmare, cu mult anterior venirii Turcilor în Dobrogea.

Stlifanos, *Agathoboli* și *Kirkisia* sunt localități din interiorul Dobrogii. Numele lor sunt grecești. *Kirkisia* ar cuprinde în el o „*ecclesia*“ biserică și ar însemna „biserica Domnului“. Nu cumva este orașul romano-bizantin, care sub Turci s'a numit „*Adam-clisi*“ (biserica Omului)? S'ar putea iarăși ca *Stlifanos* să fie *Istropolea* de lângă lacul Razim. Mărturia Annei Comnena cum că în partea de sud a lagunei plutesc vase „multe și mari și grele“, ne obligă să admitem în această parte un port comercial. Indicația lui Edrisi despre *Stlifanos* că este un „oraș considerabil și care era și mai important înainte de vremea noastră“, i se potrivește *Istropolei*. Pe hartă geografică arabă îl așază tot pe Dunăre, însă cam la jumătatea distanței între *Akli* (Chilia) și *Armocastro* (Constanța). Această parte de Dunăre însă, dintre Chilia și Constanța, pentru motivele arătate mai sus, când s'a vorbit despre *Armocastro*, trebuie socotită ca țarm al lacului Razim.

Cât despre „*Agathoboli*“—Orașul cel bun, din lipsă de ori ce criteriu pentru identificare, ne mulțumim numai a-l menționa.

Nu vom trece mai departe fără a face o constatare: cele mai multe târguri citate de Edrisi în Bergean sunt lângă Dunăre și nu lângă mare. Se pare, așa dar, că *linia fluviului a fost în toate timpurile mult mai vie,*

¹⁾ Vezi *Lelowel*: Atlas. Planșa XX Tabula geographica seculi XIII anonymi Persae.

mult mai însuflețită și mai cercetată de neguslari, de cât linia mării. În porturile și la cetățile dunărene se adunau produsele de pe ambele maluri ale fluviului—așa a fost și în cele cinci secole de stăpânire turcească,—pe când neospitaliera coastă maritimă a Dobrogii abia a îngăduit întemeierea câtor-va porturi, dintre care unele, mai târziu, au trebuit să dispară nu numai prin sălbăticia invadatorilor, dar și prin vitregia naturii: așa s. ex. înfloritoarele porturi înnisipate ale lagunei Razim.

Buthra. Edrisi mai citează un oraș, Buthra, la apus de Bidhlos (Pyrgos din apropierea Varnei, pe care Lelewel îl identifică cu Balcicul), cale de 30 mile, sau o zi. E despărțit de un al doilea oraș „Bercanto“, printr’o distanță de asemenea de 30 mile. „Între prima și a doua dintre aceste două localități curge un râu, care se îndreaptă spre miază-zi, străbate *Sklawva* (Berisklava Preslavul mic, Dewnia) și apoi se aruncă în mare“. (pag. 386). Râul nu poate fi decât *Provadia*. Bercanto la sud de râu, ar fi *Berkamis* din geograful Ravennat ¹⁾, deci *Provadia* de azi, despre care se face mențiune și în „*Vita sancti Everesti*“ pe la anul 844. ²⁾

Cu cine s’ar putea identifica Buthra ?

Lelewel înclină spre satul *Vetrina* de lângă Silistra. În cele din urmă îl identifică cu *Bazargic*, orașul despre care Cantemir ne spune că a fost întemeiat târziu de către Turci. ³⁾ Cred că greșește Lelewel. După toate probabilitățile, acest Buthra nu e de cât *Abrilus*, castrul și orașelul roman descoperit la *Ablal-calesi* în Cadrilater, spre miază-zi de Adam-Clisi, aproape de hotarul jud. Constanța. Acest castru e cunoscut și în istorie pentru lupta împăratului Decius cu Goții la 251 d. Cr. În împrejurimile lui sunt urme de «canabae» romane și, probabil, datează din aceeași epocă ca și Tropaeum Trajani de la nord. *Monedele romane și bizantine, găsite aci, arată viața sa destul de îndelungată.* Dar ceea ce ne

¹⁾ *Ravennatis anonymi cosmographia.* Berolini 1860 pag. 187.

²⁾ Vezi adnotații la cronică lui Leon Diaconul, ed. Bonn, pag. 475.

³⁾ *Cantemir: Ist. imp. otom.* vol. II p. 448 nota 32. Buc. 1876.

interesează mai mult, e că Abritus era un 'nod de căi de comunicație': un drum de piatră, numit de Turci „Taș-jolu“, ducea spre miază noapte până la Tropeul lui Traian, la Adam-Clisi; un altul se îndrepta spre răsărit, probabil spre Callatis-Mangalia; al treilea spre Marcianopolis (Devnia) și Odessos (Varna); al patrulea ducea la Nicopolis ad Istrum și al cincilea spre Durostor, sau Silistra.¹⁾ Deci, pe de o parte consonanța numelor Abritus-Buthra, de alta distanța de o zi între Pyrgos și Buthra ca și între Buthra și Bercanto (Provadia), ne îndeamnă să ne fixăm asupra localității Abritus.

Tamtana, citat în lista orașelor din imperiul byzantin la pag. 382, între *Birlos*, sau *Bidhlos* (Pyrgos) și *Delsina*, sau *Desina* (Vicina din nordul Dobrogeii), este de asemenea un oraș dobrogean. S'ar putea să fie o desfigurare a numelui Tomis, *Tomitana* și prin urmare să indice orașul Constanța, cu atât mai mult cu cât numele acesta nu mai revine sub pana lui Edrisi când vorbește de Bergean Dobrogea; iar denumirea de Armocastro, pe care am identificat-o cu Constanța, nu apare în aceeași listă alături de Tamtana. Ar fi acelaș oraș cu două nume. D-l Ștefan Ciobanu în Revista istorică din April-Mai 1919 pag. 80 și următoarele, într'un articol intitulat «Orășelele din împrejurimile Bolgradului», menționează și localitatea veche „*Tanata*“, transmisă Moldovenilor sub numele de *Tintul* (mai corect *Tântul*), despre care și D. Cantemir se exprimă astfel: „Nu departe de gura Ialpugului se găsesc urmele unui mare oraș vechiu care, în genere, era numit Tint. Ștefan cel Mare l-a ridicat din ruine, dar în urmă Turcii l-au dat la pământ în așa clip, că în prezent abia se poate arăta locul unde a fost“²⁾ etc. De n'ar preciza Edrisi că Tamtana se află între Bidhlos și Delsina, deci în Dobrogea, poate că l-am identifica cu Tintul-Tanata Basarabiei. Sau, poate că ignoranța l-a făcut pe Edrisi să-l localizeze greșit... Cine ar putea să se descurce din atâtea întunecimi ale evului mediu?

¹⁾ Ernst Kalinka: Antike Denkmäler in Bulgarien. Wien 1906 col 349-351.

²⁾ D. Cantemir: Descriptio Moldaviae. Trad. rom. Tom II Buc. 1875 pag. 20.

El-Mas, după *Lelewel*, ar fi *Palmas*, *Palmatai*, din itinerariile romane, la 14 mile de *Durostor* și la 45 de *Marcianopol* s, deci un oraș din părțile apusene ale *Cadrilaterului E* menționat și în *Tabula Peutingeriana* și de *Procopius* în *De aedificiis Iustiniani IV*, 7. *Edrisi* îl numește «oraș bine populat. al cărui teritoriu e îmbelșugat în fructe și produse de tot felul și ale cărui dependențe sunt întinse».

Rekran. Pe harta arabului mai apare și acest oraș lângă *Dunăre*, la apus de *Silistra*. De bună seamă că e *Turtucaia*, numită de vecinii noștri *Tutracan*. Intre *El-Mas* și *Reknova*, care pare a fi același nume ca și *Rekran*, se dă distanța de o jumătate de zi. Dar dela *Reknova* până la *Rosso Castro* se dă de asemenea jumătate de zi, fără a trece prin *Silistra*. *Reknova* ar fi, așa dar, o altă localitate.

Ori câtă nesiguranță ar pluti în jurul acestor identificări, cu excepția unora dintre ele, — un lucru însă e sigur: *Dobrogea în sec. XII nu era o țară pustie, așa cum o cunoaștem în urma războaielor dintre Ruși și Turci; ci, din potrivă, o înfloritoare provincie a imperiului byzantin*. Invaziile barbare n'au reușit să stârpiască poporul acestui pământ. Provincia renaște mereu din ruinele și cenușa ei, întocmai ca paserea phoenix. Nu e într'adevăr strălucirea din perioada romană, ci un amurg de viață, în care totuși civilizația cea veche se continuă încă. Ea are o sumă de orașe, cetăți și orașele de-alungul drumurilor comerciale de apă și de uscat și se îmbogățește printr'un comerț relativ viu: ba încă are și meșteșugari iscusiți în lucrarea fierului, atât de necesar pentru plugari.

Un al doilea fapt, tot pe atâta de sigur, este că *viața orășenească are un caracter pronunțat byzantin, negustorimea fiind mai ales grecească, dovadă toponimia; căci numai dela asemenea negustori greci s'a putut transmite, prin intermediul corăbierilor și călătorilor, numele grecești ale orașelor până la arabul dela curtea regală a Siciliei.*

În lumina acestor considerații, ce ni se impun din lectura lui Edrisi, — identificarea orașelor având pentru noi un rol mai secundar, — putem înțelege și mai bine evenimentele istorice din timpul Comnenilor, în special din timpul lui Alexe Comnenul, asupra cărora d-l N. Iorga, într'o comunicare făcută Academiei Române, ne-a dat o interpretare nouă.

Dacă negustorimea orașelor Dobrogene era mai ales grecească în sec. XII, în schimb poporul satelor vorbea o altă limbă, și mărturii despre existența Vlahilor în această provincie în evul mediu am adus destule într'un alt articol.

Intemeierea unor voevodate ca acelea ale lui Tatu, Sacea și Seslav în jurul cetăților bizantine dela Dunărea Dobrogii și în paguba imperiului bizantin, ne arată o forță nouă care se trezește în regiunea Paris-triei de atunci și care pornește de la poporul satelor spre orașe.

Dar această forță nouă nu se poate explica de cât printr'o creștere, o desime a populației și printr'o înflorire economică, despre care într'adevăr dă mărlurie și geograful Edrisi.

Mișcarea de independență a Vlahilor de lângă M. Neagră va culmina în timpul dinastiei Asanizilor, pentru ca să decadă odată cu invazia Tătarilor din 1241 și cu trecerea Cumanilor în dreapta fluviului.

Câte-va cuvinte asupra numelui de *Bergean*.

Cel dintâi care a încercat o identificare a toponimiei dobrogene a lui Edrisi, a fost învățatul polon *Ioachim Lelewel*.¹⁾ Însă, pe deoparte, tendința sa vădită de a căuta și a vedea pretutindeni Slavi, ca și când neamul românesc, care prin numărul său întrece azi aproape pe toate neamurile vecine dinprejur, deci și pe Unguri, și pe Sârbi, și pe Bulgari, n'ar fi fost mai numeros și în evul mediu, ci ar fi răsărit așa, ca din senin; iar de altă parte mijloacele sale de cercetare, căutând a identifica localitățile citate de Edrisi chiar și cu localități de origine mai

¹⁾ I. Lelewel: *Géographie du moyen âge*. Breslau 1852. Tom III-IV pag. 117—127 și 142—145.

recentă, dar într-o câțva asemănătoare ca rezonanță a numelor, și aceasta după hărțile rele ale trecutului și numai după ele, fără a cunoaște pământul Dobrogii și fără a avea la îndemână cercetările arheologice, care de altfel nici nu existau în timpul lui pentru acest pământ, — toate acestea au făcut ca sforțările lui Lelewel să fie prea puțin încununată de succes. Așa s. ex. el identifică pe Anixoboli cu Iglița de lângă Măcin, pe care o scrie «Ignița»; pe Linocastro cu Dăenii, pe care-l scrie «Doian»; pe Ghorlu cu Dinogeția (din tața Galaților), azi „Unița“ (sic) când numai în imaginația cartografului a existat o localitate cu acest nume acolo; pe Stlifanos cu „Sebel, Stebil“, adică Zibilul de azi (nume turcesc), pe care cu multă siguranță îl consideră ca „o formă slavă a numelui de Ștefan“!; pe Kirkisia cu „Karakla“, adică cu Cărcaliul de lângă Dunăre, pe care el îl pune nu aproape de Măcin, ci de Hârsova; pe Delsina, Desina, cu „Devcinu“, adică satul Defcea, nu departe de Cernavoda etc.

Teritoriul numit Bergean, care ar corespunde cu Dobrogea și Cadrilaterul de azi, și poate și cu Bugeacul Basarabiei, dacă ar fi să-l limităm după lista orașelor cuprinse în el și citate de Edrisi la pag. 397, — apare, sub aceeași denumire, numai la Edrisi. Neavând la îndemână izvoarele arabe utilizate de Lelewel, după care el urmărește semnificația acestui cuvânt sub forma de „Borșan“, „Borgean“, precum și extensiunea sa teritorială, — ne mulțumim a reproduce aci numai ipotezele acestui învățat polon. El scrie :

1) În limbajul marinarilor cuvântul țarm „bord“. „bordage“, joacă un rol de căpetenie. Din bord s'a putut face *Borgean*, țară maritimă, litoral unde poposesc multe corăbii. O interpretare destul de naivă.

2) Se poate deriva numele de *Bergean* și din slavonește, având aceeași semnificare. „Bereg“ în limba slavă — scrie el — înseamnă țarm. Deluleul Emineh din Balcani se numea Beregava, pentru că atingea țarmul mării. Deci *Bergean*, ar fi din Beregan, Berezan, Berejan, Brejan.

3) Însă această explicație se dovedește nesatisfăcătoare, când vedem că numele de Borgean, Borșan „e un nume al tradiției vechi și obscure“, care s'a perpetuat la Arabi. El apare mai întâi la 883 în „Rasm vel horismos quadrantis habitabilis anonymi (Abu Djafar Mohammed ben Musa) Khovaresmi“. Pe harta, reprodusă de Lelewel în atlas, țara dintre Dunăre și Balcani e numită „Borschan“ și i se dă drept capitală un oraș cu același nume, având longitudinea de 40° și latitudinea de 45°, pe când Constantinopolea are long. 49° 50' și lat. 45°. Apare apoi la 950 la Ibn Ketir; la 1008 la Ibn Iunis. De data aceasta orașul e numit „Berdan“. Apoi la 1030 la astronomul Abu Rihan, care de asemenea numește Borșan toată Bulgaria nordică. Aceeași constatare la un geograf persan din 1250; la Ibn Said în 1274. Acesta cunoaște și orașele Târnova, Bârladul „Barlas“, munții Carpați „Kermania“ și un oraș aproape de ei „Denderah“; la Abulfeda în 1331; la Bakuin în 1397 etc. Abulfeda știe că existența acestei țări n'a durat totdeauna și că a fost cucerită de Germani! (Poate de aceia și Edrisi numește imperiul byzantin din Europa: Germania). Bakuin relatează că Borgeanienii seamănă cu Frâncii și poartă lupte cu Slavii, vecinii lor. Toate acestea nu-s de cât repetarea unei tradiții, a cărei origine se pierde în ignoranță și care a furnizat denumirea arabă pentru un colț al imperiului byzantin. Edrisi ne mai găsim numele de Bergean, Borgean, aplicat la partea de N. și W. a imperiului, l-a aplicat numai unui canton din spre gurile Dunării. În sec. IX numele de Borșan cuprinde ținuturile cucerite de Bulgari. Dar scriitorii Arabi par totdeauna a distinge pe Bergean de Bulgar. Regele Bulgarilor, scrie Massudi, (cap. 15), în fruntea a 50.000 oameni, făcu o invazie în imperiul roman și pustii până în țara Borgean, în Franța. De altă parte Bakuin scrie: Bergean se află foarte la nord, unde ziua este de patru ore. Ei sunt „madjus“ (păgâni) și fac războiu „Seklab“-ilor, „decă Slavilor. Ei seamănă în multe privințe cu Frâncii; se pricep la arte și construiesc corăbii (VII, 2). Și tot Bakuin, vorbind de Bulgari, zice: Bulgar, oraș la Marea

Nitaș (Neagră), inconjurat de Turci. De aci până la Constantinieh — (Constantinopole), sunt două luni de drum. Bulgarii poartă războiu cu Constantinieh. (VI, 3).

4) În sfârșit Lelewel se oprește la a patra și ultima ipoteză: în sec IV dominația Avarilor era formidabilă. Slăbită de răscoalele Slavilor, ea primi lovitura de grație din partea lui Carol cel Mare. Poate că Avarii sunt denumiți de Arabi Borșan, Borgean. Slavii îi numiau Obrin, Obrijinian. De aci la Arabi: Obrjin, Obrjan, Borșan.

Evident naivități.

Acestea sunt ipotezele lui Lelewel.

Pentru noi numele de Bergean este încă o enigmă.

Când citești aceste relațiuni arabe despre Borgean, ai impresia că-ți plutește în zarea nelămurită Fata Morgana. Când crezi că te-ai apropiat de realitatea ascunsă sub acest nume, vine un alt arab, care te derutează. *Ceea ce e sigur, este că nici un alt popor în afară de Arabi n'a întrebuițat acest nume. În geografia istorică a Dobrogei, prin urmare, el nu trebuie pomenit decât în treacal, ca o curiozitate.*

C. BRĂTESCU

profesor Constanța

CONSTRUCȚIA ȘI EXPLOATAREA PORTULUI CONSTANȚA

INTRODUCERE

Ceia ce mă face să dau acum în vileag acest -crâmpei dintr'o monografie a portului Constanța, avută în lucru, este dorința de a contribui la stăvilirea curentului, izvorât din necunoașterea exactă a faptelor.

De o lungă vreme a început să se răspândească în public ideea că n'avem nevoie de portul Constanța, pentru că este prea mic și că, în viitor, el nu va putea satisface cerințele comerțului nostru.

Orice port din lume va fi prea mic în viitor, dacă el va rămâne în starea în care a fost construit.

Un port niciodată nu-i terminat, el este mereu în sporire și transformare, de oarece într'una crește necesitățile traficului.

Am vrut deasemenea să arăt eforturile ce le-am făcut țara noastră cu crearea portului Constanța, sprijinind arătările mele pe date statistice, extrase din dosarele ce le-am putut scăpa la evacuare.

Multă lume cunoaște Constanța, dar sunt puțini acei ce știu cărei cauze se datorește repede dezvoltare a acestui oraș, clădit pe ruinele vechiului Tomis.

Numeroși vizitatori au admirat frumusețea Constanței, au vizitat cazinoul cu diversele lui atracții, și-au reconfortat organismul pe plaja mării, făcând băi și respirând aerul ozonat, ori s'au desfășurat privind talazurile spumegânde ale mării deslănțuite, sau luciul ei ce se pierde în zarea îndepărtată.

Și, dacă sunt puțini aceia cari știu că dezvoltarea Constanței se datorește creării portului, sunt și mai puțini aceia cari cunosc căli bani și câtă energie s'a cheltuit cu înființarea lui.

LĂMURIRE: Această publicație, scrisă într'un anumit scop, era menită să apară în Martie 1918.

Imprejurările de atunci au împiedecat apariția ei.

O dau acum publicității, așa cum ea a fost alcătuită atunci, socotind că va folosi persoanelor, cari voesc să dobândească ceva cunoștințe despre Portul Constanța.

Aduc cu acest prilej mulțumiri D-ului C. G. Constantinide, fost șef contabil în serviciul Porturilor Maritime, pentru ajutorul ce mi l-a dat la culegerea și coordonarea datelor financiare și statistice.

1920 Februarie

E. B. L.

Ori și ce lucrare din port, fie cât de mică, își are istoricul său. Ba, aş putea spune că fiecare bloc aruncat în mare, fiecare piatră așezată în ziduri, conține un element din produsul cugetării noastre, o părticică din energia musculară a muncitorului nostru.

Țara întreagă a contribuit la clădirea portului, cu credința că propășirea însăși a țării atarnă de dezvoltarea lui.

Se impune deci ca fiecare din noi să-și formeze crezul său de toate zilele, că portul Constanța ni este absolut necesar nouă, iar toți aceia, cari se folosesc de produsele solului și subsolului țării noastre, ar trebui să înțeleagă că și în interesul lor propriu este să păstrăm noi Constanța, devenită «perla Mării Negre» prin munca și capitalul nostru.

5 Martie 1918.
 PODUL ILOAEI

I. I S T O R I C

După războiul neatârării de la 1877, am obținut Dobrogea și cu ea, o parte din coasta Mării Negre.

Cu aceasta s'a îndeplinit pentru noi dorința posedării unei eseri libere la mare, necesitate imperioasă, pentru satisfacerea căreia luptă orișice țară bogată în produse de export.

«Viitorul unei țări este la mare».

Accesul la mare face ca o țară să respire liber și să pășiască sigur pe calea propășirii economice.

Pe coasta mării am găsit orașelul **Küstendje-Constanța**, de o bărșie veche, cu un mic port construit de o companie engleză și amenajat rudimentar, prin care, totuși, se scurgeau la Mare cerealele din Dobrogea, aduse în port cu carele, sau cu linia ferată Cerna-Vodă-Küstendje, construită tot de englezi. Această linie taie Dobrogea transversal, cam pe la mijlocul ei. Cerealele cultivate în regiunile de la nord și sud, erau cărate și depozitate în stațiuni, până ce le venea rândul să fie transportate pe calea ferată la Küstendje.

Aci erau depozitate, fie în magaziiile din oraș (la obor), fie în port, într'o magazie de zid cu etaje, clădită în 1864, parte pe platforma portului, parte pe talusul malului dinspre oraș și amenajată astfel încât să se preteze la operațiunile de primire și predare a cerealelor. Linia de acces pentru descărcare era așezată sus pe mal, la nivelul etajului I-in al magaziei, iar liniile puse pe platforma portului serviau pentru încărcarea cerealelor din magazie în vagoane și predarea cerealelor în vasele acostate la cheiul de lemn, singurul ce există în port și posedă 200 metri lungime.

Pentru noi portul Constanța nu trebuia să deserviască numai Dobrogea, ci întreaga țară. Prin el urma să se scurgă, nestăvilit în tot cursul anului, spre miază-zi și apus, produsele solului și subso-lului nostru.

Neexistând căi fluviale sau canale, care să lege partea țării din stânga Dunării cu portul Constanța, încât prin ele să se facă lesnicios și ieftin scurgerea la mare a mărfurilor din interiorul țării, s'a simțit, imediat după obținerea Dobrogii, nevoia construirii unei căi ferate,

care să debaraseze la Cerna-Vodă, stație de cap a liniei ce leagă Dunărea cu portul Constanța.

Astfel s'a construit calea ferată București-Fetești și apoi Fetești-Cerna-Vodă cu fabricul pod «Regele Carol I-lea», ce leagă cu un lanț de oțel, Dobrogea de Patria mamă.

Această din urmă linie a fost pusă în circulație în toamna anului 1895.

Resursele țării n'au îngăduit ca, în același timp cu podul peste Dunăre, să se construiască și portul Constanța și astfel să se poată îndeplini mai repede programul de lucrări, stabilit în vederea utilizării accesului la mare.

II. STUDII ȘI ANTEPROIECTE ¹⁾

Primele studii în vederea construirii portului Constanța s'au început în anul 1881 de către Sir Charles Hartley, inginerul Șef al comisiunii europene a Dunării. După proiectul prezentat de Sir Hartley și revăzut de către Franzius, directorul portului Brema, și Voisin-Bey, directorul lucrărilor Canalului Suez, portul trebuia să coste 21.500.000 lei.

Dar abia la 1888 guvernul român a înființat un serviciu special pentru studierea, proiectarea și executarea lucrărilor portului. Acest serviciu a fost pus sub direcțiunea d-lui Inspector General I. B. Cantacuzino; iar ca sfătuitor a fost numit Guérard, directorul portului Marsilia.

III. CERINȚELE UNUI PORT ȘI ÎN SPECIAL ALE PORTULUI CONSTANȚA

Pentru a ne putea folosi cu prisosință de un port, trebuie ca el să fie construit și utilat astfel, încât să poată satisface cerințele imediate ale comerțului, iar proiectul să prevadă posibilitatea unei măriti în viitor, corespunzătoare dezvoltării traficului maritim.

Utilitatea unui port este în funcțiune nu numai de felul și cantitatea mărfurilor ce urmează să se scurgă prin el, ci și de natura vaselor ce-l ating.

Un port depinde așa dar și de vas și, cum tonajul vaselor, deci dimensiunile lor (lungime, lățime și calagiu) cresc mereu, trebuie ca proiectul să prevadă posibilitatea de alăncire și sporire, încât vasele viitorului să poată avea acces în port.

Construirea delă început a unui port în proporții mari, utilizabil în viitor, nu este rentabilă.

¹⁾ După Buletinul Soc. Politehnice No. 40 din 1909.

Portul Constanța, având menirea să serviască în prima linie ca port de export, a trebuit să fie construit și amenajat astfel, încât să se poată scurge prin el produsele principale de export ale țării: cerealele petrolul și lemnăria; iar pentru a se putea ține concurența pe piețele mondiale, nevoia a impus să se întrebuinteze instalațiunile cele mai perfecționate, încât manipularea mărfurilor să se poată face repede și ieftin.

De aci necesitatea construirii magaziiilor cu silozuri, recunoscute ca unealta cea mai perfecționată pentru primirea, selecționarea, înmagazinarea, condiționarea și predarea cerealelor; precum și utilizarea instalațiunilor celor mai practice pentru manipularea și depozitarea produselor petrolifere.

Cum exploatarea rațională a petrolului a început în țară cam în același timp cu primele lucrări ale portului, nu s'a putut prevedea la alcătuirea anteproiectelor, repede și marea dezvoltare ce o va lua această industrie și ce căutare vor avea produsele petrolifere pe piețele comerciale așa că nu s'a putut proiecta de la început o stație izolată pentru petrol, prevăzută cu toate dispozitivele necesare pentru a pune portul și împrejurimile lui la adăpostul oricărui pericol, pricinuit de un eventual incendiu.

Portul de petrol a fost construit de la început redus și s'a marit treptat, după cerințele industriei petrolului, instalând aproape în fiecare an rezervoare nouă de depozitare, sporind în consecință platforma cu apărările ei precum și instalațiunile de descărcare din vagoane—cisterne și încărcarea în vapoare—tancuri.

IV. CONSTRUCȚIA PORTULUI

Lucrările portului Constanța au trecut, până la 1916, prin trei faze:

A. Prima fază (1895—1900), cuprinde lucrările executate prin întreprindere.

B. A doua fază (1900—1911), cuprinde lucrările executate numai în regie.

C. A treia fază (1911—1916), cuprinde lucrări executate, unele prin întreprindere, unele în regie prin tașeroni și altele în regie directă.

În cele ce urmează, arăt cum s'au succedat lucrările, ce anume s'a executat și cât a costat construcția.

Ă. EXECUTAREA LUCRĂRIILOR PRIN INTREPRINDERE ¹⁾

Serviciul construcției portului, sub direcțiunea d-lui Inspector

1) După documentele din dosarul procesului Hallier.

General I. B. Cantacuzino, a întocmit pentru lucrările hidraulice ale portului două proiecte:

Unul general, cuprinzând toate lucrările hidraulice și altul restrâns, care conține numai o parte din aceste lucrări și anume: construirea digurilor, a cheurilor, rambleerea platformelor, dragări și decroări, la care s'a mai adăugat și construirea unei linii de 12 km. la cariera Canara, de unde urma să se extragă piatra și unde trebuia să se fabrice varul necesar lucrărilor din port. Toate aceste lucrări trebuiau să fie terminate la 10 Iulie 1899; iar valoarea lor se ridică, după deviz, la 12.318.022 lei, din care 12.076.800 lei pentru lucrările din port și 241.200 lei pentru construirea liniei ferate Constanța—Canara.

Licitația s'a ținut la 18 Iunie 1895, pe baza proiectului restrâns cu facultatea pentru concurenți de a prezenta oferte separate și pentru lucrările sporite, prevăzute în proiectul general și evaluate la 25.400.000 lei și care trebuiau să fie terminate la 10 Iulie 1902.

La licitație au fost invitate opt întreprinderi mari, specializate în astfel de lucrări. Ele au oferit pentru proiectul restrâns după cum urmează:

1. Volker și Boss din Olanda	10 ‰ peste deviz.
2. Batignolles » Paris	1 ‰ ⁰ sub »
3. Fives Lille » " »	2.10 ‰ » »
4. Veneta » Padua	2.48 ‰ » »
5. Hersent » Paris	6.25 ‰ » »
6. Bartissol » " »	7.10 ‰ » »
7. Iuhl Langewald » București	14.10 ‰ ⁰ » »
8. Hallier » Paris	21. ‰ » »

Oferta întreprinderii Hallier fiind cea mai avantajoasă, a fost acceptată atât pentru lucrările restrânse, cât și pentru lucrările prevăzute în proiectul general, pentru care a prezentat ofertă separată cu 23.8 ‰ sub deviz.

Ministerul Lucrărilor Publice a angajat mai întâi executarea lucrărilor prevăzute în proiectul restrâns, încheind cu întreprinderea Hallier primul contract la 10 Iulie 1895 în valoare de lei 9.731.240, după care întreprinderea a început organizarea șantierelor, deschiderea carierei Canara, construcția liniei ferate, aprovizionarea materialelor, a uneltelor și a aparatelor necesare.

La 18 Martie 1896, ministerul contractează cu întreprinderea Hallier executarea lucrărilor după proiectul general, în valoare de 25.400.000 lei după deviz, din care, scăzându-se rabatul de 23.80 ‰, se reduce la lei 19.354.800.

Acest contract înlocuiește pe cel dintâi.

La 16 Octombrie 1896 s'a inaugurat în prezența M. S. Regelui

începerea lucrărilor prin așezarea cu titanul, pe patul mării, a primului bloc de beton din digul dela larg.

Odată cu lucrările, au început și discuțiile între personalul de control și întreprindere.

Prin diverse ordine controlul atrăgea atențiunea întreprinderii asupra neîndeplinirii dispozițiilor din caietele de sarcini și asupra întârzierii lucrărilor față de repartiția stabilită la început.

De multe ori lipseau pe șantier materiale, iar cele aprovizionate nu corespundeau adesea condițiilor prescrise și, ca atare, erau oprite să fie întrebuințate în operă, sau se prescria ca ele să fie supuse la anumite operațiuni, pentru a le face utilizabile.

Întreprinderea refuză să execute măsurile prescrise, sub motiv că ele sunt arbitrare și că ea nu poate suporta cheltueli de prisos; iar întârzierea o justifica învinovățind Direcția că nu i-a pus din vreme la dispoziție terenul necesar instalării șantierului și că nu i s'a dat la timp materialul de cale, necesar liniei Constanța-Canara, conform obligațiilor contractuale și astfel n'a putut termina linia la termen, așa că a fost pusă în imposibilitate de a transporta din Canara piatră concasată și varul pentru confecționarea blocurilor artificiale.

La 10 Aprilie 1897 vine în fruntea direcției lucrărilor inspectorul general G. Duca.

Întreprinderea continuă lucrările, dar avansarea lor merge încet, pe când discuțiile se înlețesc.

La începutul anului 1898 Direcția face unele modificări în profilul cheiului și al digului; iar în Aprilie 1898 se hotărăște o modificare mai radicală a proiectului, adăugându-se în plus basinul de petrol ce urma să se construiască în afara digului de sud. Totuși, prin unele suprimări aduse proiectului prim, s'a ajuns ca sporul total și parțial (pe fel de lucrare), provocat mai ales de adăugarea basinului, de petrol, să nu depășiască limitele prevăzute în articolul 15 din condițiunile generale, combinat cu § 60 din condițiunile speciale pentru construirea portului Constanța.¹⁾ Așacă nu se prezenta cazul de a se

1) Art. 15. Dacă în cursul executării lucrărilor va fi trebuită să se modifice proiectul în mai mult sau mai puțin, întreprinzătorul este dator să primească și să execute aceste schimbări, însă numai după un ordin înscris al inginerului sau al arhitectului diriginte și în condițiunile următoare: a) sporul sau scăzământul să se facă la lucrări de felul celor prevăzute în proiect și pentru cari s'au fixat prețuri în seria care s'a avut în vedere la adiudecațiune.

b) Sporul sau scăzământul să nu covârșescă mai mult de 20 la sută din valoarea totală a contractului, afară de o dispoziție contrară a condițiilor speciale ale întreprinderii.

c) Sporul sau scăzământul să nu fie mai mari de 50 la sută din cantitățile trecute în estimațiune pentru fiecare fel de lucrare etc.

§ 60 prevede Reducerile și sporurile oventuale ale cantităților lucrărilor contractate de care antreprenorul este obligat să se ție, sunt acele prevăzute în art. 15 din condițiunile generale.

Pentru orișice spor, care întrece această proporție, antreprenorul rămâne liber să refuze executarea, iar Direcțiunea rămâne atunci liberă să execute lucrarea în regie, sau printr'un alt antreprenor.

stabili prețuri nouă unitare. Intreprinderea pretinde însă că articolele citate nu pot fi aplicate în speță, deoarece proiectul, care a servit de bază la licitație, a suferit modificări însemnate atât în planul general, cât și în dispozițiunea uvrajelor principale : deci urmează să se fixeze noi prețuri unitare, de comun acord cu întreprinderea.

Desele discuțiuni urmate, schimbul continuu de corespondență și mai ales jena financiară în care se găsea întreprinderea, provocau întârzierea lucrărilor.

Pentru a pune capăt dificultăților ivite, ministerul face uz de Art. 36 din condițiuni generale ¹⁾ și prescrie măsurile ce întreprinderea trebuie să le ia pentru activarea lucrărilor, acordându-i termen până la 10 Iunie 1899.

La 23 Martie întreprinderea răspunde ministerului că încează lucrările.

Se ia act de acest refuz formal și se dispune inventarierea materialelor întreprinderii, urmând ca, dela 27 Aprilie 1899, lucrările să se execute în regie cu materialul și în comptul antreprenorului.

Tabloul de mai jos ne arată cantitățile de lucrări ce trebuia să le execute întreprinderea până la 1 Martie 1899, după repartiția stabilită, apoi cantitățile real executate și cât s'a executat mai puțin.

No. curent	DENUMIREA LUCRĂRILOR	Lucrări până la 1 Martie 1899		
		De executat	Executate	Diferența în minus
		m.	m.	m.
1	Digul de larg	878	446	432
		m.		m.
2	Digul de sud	209	—	209
		m.	m.	m.
3	Apărarea platformei	919	650	269
		m.		m.
4	Cheiri	910	—	910
		m. c.	m. c.	m. c.
5	Dragaje	634.000	187.000	447.000
		m. c.	m. c.	m. c.
6	Rambleuri	625.000	413.000	212.000
		m. c.	m. c.	m. c.
7	Derocări	43.000	787	42.213

1) Art. 36 Dacă în cursul executării lucrarea va merge încet, încet, din lipsă de materiale, de lucrători în număr suficient, din neaplicarea repartițiunii de lucrări date întreprinzătorului, sau din ori ce altă cauză, astfel că să se poată prevedea că ea nu se va putea termina la epoca fixată prin contract, sau că nu se vor efectua lucrări pentru sumele afectate prin buget în fiecare an, administrațiunea, în urma raportului inginerului sau arhitectului, va prescrie întreprinzătorului măsurile de luat pentru activarea lucrărilor, acordându-i un termen pentru aceasta etc.

Valoarea lucrărilor executate se ridică la suma de lei 4.194.400, cu ceva mai mult ca $\frac{1}{5}$ din valoarea lucrărilor contractate; iar suma totală plătită întreprinderii până la punerea sa în regie, este de 3.748.395,29 lei față de aprox. 10.000.000,00 lei cât ar fi trebuit să primească până la 1-iu Martie 1899, dacă ea ar fi executat în întregime lucrările stabilite prin repartiție.

Diferendul cu întreprinderea neputându-se tranșa «à l'amiable», guvernul, în baza legii din 8 Ianuarie 1900, a fost nevoit să constituie un tribunal arbitral, pentru lichidarea conturilor și pretențiunile părților contractante.

Ca arbitru din partea Statului a fost d-nul Mihail C. Șuțu, pe atunci guvernatorul Băncii Naționale, iar întreprinderea Hallier a numit arbitru pe d-nul inginer H. Moffre din Franța, iar ca supra-arbitru a fost ales d-nul W. F. Leemans, înputernicitul regal al Olandei pe lângă comisiunea de navigație a Rinului.

Desbaterile procesului, sub președinția d-lui M. C. Șuțu, au avut loc în București, dela 15—28 Martie 1900.

Deliberarea a ținut dela 30 Martie până la 6 Aprilie, când s'a dat sentința.

Ambele părți au prezentat memorii scrise. Pretențiile întreprinderii se cifrau la suma de lei 18.377.686,57 din care ministerul nu recunoștea decât 3.576.242,65 lei și pretindea în schimb lei 15.603.995,98, cuprinzând amenzi de întârziere conform caietului de sarcini; în plus daune de interes provenite din întârzieri în execuția lucrărilor.

Prin sentința dată s'a acordat întreprinderii Hallier 6.226.632,94 lei în care se cuprinde:

1) Restituirea garanției depuse la încheierea contractului	Lei 756.000 →
2) Suma ce întreprinderea avea de primit după situațiile de plată	» 446.493,32
3) Valoarea estimată a materialului întreprinderii, conform inventariului, dresat contradictor, ce rămâne proprietate ministerului și la care se adaugă și cheltuelile de instalare a șantierelor și punerea în exploatare a carierei Căușara	» 5.024.139,62
T O T A L	Lei 6.226.632,94

La aceasta se reduce fabuloasa sumă, ce se spune că s'a acordat întreprinderii Hallier.

În schimb, ca să fim cu totul imparțiali, trebuie să recunoaștem

că de la întreprinderea Hallier ni-a rămas pe lângă inventar ¹⁾ și ceva personal experimentat în executarea lucrărilor hidraulice în aranjarea șantierelor și în manevrarea diverselor aparate, din care personal parte s'a utilizat la lucrările ulterioare.

Pe timpul întreprinderii Hallier, s'au cheltuit în total lei 9.376.067,74 din primul credit de lei 18.247.768,44 acordat pentru construcția portului Constanța.

Natura lucrărilor cu valoarea lor se arată în tabloul de mai jos.

F A Z A I-a

LUCRĂRI EXECUTATE PRIN ÎNTEPRINDEREA HALLIER

	L e i B.
Linia Canara-port	179.827,91
Digul de larg cu zidul de gardă	4
Digul de Sud	506.368,50
Cheul digului de larg	70.000,00
Molul nou	89.581,33
Derocarea și dragarea basinelor portului	319.731,46
Terasamente pentru rambleierea platformelor	398.241,06
Vase, aparate, mașini, locomotive, vag. și unelte de lucru	5.350.950,84
Materiale în aprovizionare	554.676,27
T O T A L	9.376.067,74

B. EXECUTAREA LUCRĂRILOR ÎN REGIE

La 10 August 1899 a fost numit ca Director General al construcției portului Constanța d-nul inspector general A. Saligny, numit mai întâiu Director general al porturilor și al căilor de comunicație pe apă.

Sub conducerea domniei sale s'a continuat cu mare activitate executarea lucrărilor hidraulice, prevăzute în contractul Hallier.

S'a introdus modificări în planul de ansamblu al portului și s'a dat o mare dezvoltare șantierului de lucru, întrebunțând la executarea lucrărilor numai personal tehnic românesc.

Imediat ce a fost stabilit definitiv planul general al portului, s'a

1) EXTRAS DIN ÎNVENTARUL HALLIER. I. MATERIA NAVAL: 2 remorcare, 2 salane de fier cu clopote, 2 salane de fier port blocuri, 6 gabare de lemn, 1 deroseuză, 1 cheson de fier, 1 macara plutitoare de 40 tone, 6 bărci de scaldrieri cu pompele lor, 9 bărci diferite, 2 bărci-motor, 3 bascule «Paupier» de câte 20 tone. II. MATERIAL BULANT: 100 vagoane diferite (platforme, bascule, etc.), 179 vagonete (decauville, gârăe, etc.) 26 trucuri (port blocuri), 11 locomotive diferite III. INSTALAȚII PE ȘANTIERE: 1 plan înclinat pentru redubarea vaselor, 1 titan fix de 40 tone, 1 macara «Bayrouth», 1 instalațiune pentru fabricarea betonului, 1 titan rulant de 40 tone, 2 baroare de câte 40 tone, 2 instalațiuni pentru fabricarea blocurilor de puzolană; 1 locomobilă Wolff, 3 locomobile Veyer & Richmond; 2 planuri înclinate pentru arrocamente; 1 instalație pentru stins var; 3 casoare, 3 grui Caillard; ateliere diverse.

căutat să se proiecteze și să se execute mai întâiu acele lucrări care permit începerea exploatării.

După construirea digurilor de adăpostire și apărare, s'au zidit cheiurile cele mai principale, rambleindu-se spatele lor, pentru obținerea de platforme necesare exploatării. Apoi s'a început cu utilarea portului, proiectând și construind magazii cu silozuri și stația de petrol.

În tabelele anexate se arată fondurile acordate și întrebuințarea lor pe fel de lucrare și modul cum au succedat lucrările, în faza executării lor în regie.

Din examinarea acestor tabele se deduce că până în anul 1904 s'a urmărit mai ales executarea lucrărilor hidraulice, rămase de făcut din contractul întreprinderii Hallier, precum: diguri, cheiuri, apărări, rambleuri, dragări, derocări, etc. În acelaș timp sau făcut studii, proiecte, aprovizionări de materiale, etc. în vederea construirii magaziiilor cu silozuri și a stației de petrol și s'au început lucrările pregătitoare pe teren.

De la 1904 se începe perioada de lucrări pentru utilarea portului: construirea magaziiilor cu silozuri, a basinelului de petrol, a instalațiilor pentru exportul produselor petrolifere.

Paralel cu aceste lucrări se întocmesc proiectele și se fac comenzile pentru instalațiile mecanice la silozuri, la uzina electrică și la uzina stației de petrol: 1) se continuă cu complectarea cheiurilor, a platformelor; se construiesc linii ferate, clădiri de administrație, se instalează lumină electrică etc.

Lucrările s'au executat cu deosebită activitate, iar modul cum ele au fost coordonate, au permis ca în anul 1909 să se poată da în exploatare o magazie cu silozuri și o parte din stația de petrol.

În adevăr, la 27 Septembrie 1900 s'a inaugurat, cu mare solemnitate, de către M. S. Begele, terminarea părților celor mai importante ale lucrărilor de apă și ale instalațiilor de export, cu care pri-lej s'au rostit cuvântări înălțătoare», pe care le reproducem la anexă²⁾.

După ce portul s'a inaugurat, s'a continuat cu lucrările în regie până la sfârșitul anului 1910; când s'a retras d-nul Director General A. Saligny și a venit în locul său inspectorul general Mihail M. Râm-niceanu.

Valoarea totală a lucrărilor executate în faza II-a este de lei

1) Instalațiile mecanice la silozuri s'au furnizat și ăezat de casa Luther din Brun-swig; cete electrice dela silozuri și uzină de către A. E. G.; iar toate construcțiile me-talice și instalațiile mecanice dela stația de petrol s'au executat de casa E. Wolf din Bu-curești.

2) După Buletinul șoc. Politecnice No. 10 din 1909.

49.130.846,08; iar natura lucrărilor cu valoarea lor parțială, se arată în alăturatul tablou.

F A Z A II-a

LUCRARI EXECUTATE IN REGIE

	L e i B.
Linia port-Canara	436.108,27
Exproprieri	771.432,25
Digul de larg cu zidul de gardă	6.056.931,03
Digul de Sud	543.631,50
Digul dela intrarea în port	194.000,00
Cheiul digului de larg	1.332.179,83
Molul nou	529.018,31
Cheiul de Nord	942.926,11
Cheiul silozurilor	831.109,39
Cheiri la molul pentru cereale și vite	1.198.102,56
Cheiul de cărbuni	818.573,21
Basinul de petrol cu antebasinul	2.297.461,46
Derocarea și dragarea basinelor portului	2.062.349,44
Terasamente pentru rambleierea platformelor	2.473.906,92
Balastarea și pavarea platformelor portului	697.106,33
Faruri, sirene și diferite aparate de semnalizare	415.596,96
Livii ferate în port	901.037,84
Instalația pentru exportul petrolului	4.761.333,85
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada	14.388.255,39
Gala de halaj pentru reparația vaselor C. P. C.	360.070,12
Consolidarea malurilor de Nord-Vest	287.287,07
Indiguiri de anrocamente pentru apărarea terasamentelor	634.350,10
Clădirea de administrație	166.305,55
Biroul cerealiștilor	50.061,63
Cantona de mișcare	5.302,92
Magazii provizorii de cereale	283.745,34
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenții S. P. M.	170.496,68
Instalația provizorie și accesorii pt. iluminatul portului	139.531,59
Cantine provizorii în port	10.466,25
Întreținerea lucrărilor executate	297.259,99
Vase, aparate, mașini, locomotive, vag. și unelte de lucru	2.036.290,61
Diverse lucrări și studii	906.623,21
Materiale în aprovizionare	2.131.992,36
T O T A L	49.130.846,08

C). Execu^ore de lucrări, unele prin întreprindere, unele în regie prin tașeroni, altele în regie directă

Noul director general și-a pus ca principiu, executarea lucrărilor prin întreprindere.

Lucrările hidraulice, pentru executarea cărora portul posedă utilajul și materialele necesare, precum și personal specializat, au rămas să se execute mai departe în regie.

S'a stabilit un nou program de lucrări, care cuprindea, între altele, următoarele:

- a). Construirea magaziei a III-a cu silozuri.
- b). Executarea de lucrări pentru consolidarea malurilor din partea N. V. a portului:
- c). Construcția gării din port.
- d). Lucrări provizorii, necesitate de construcția gării.
- e). Terminarea cheurilor.
- f). Terminarea rambleerii platformei.
- g). Sporirea stației de petrol.
- h). Construirea încă a unei serii de locuințe pentru lucrătorii și personalul portului.
- i). Construcția instalației pentru transbordarea directă a cerealelor din vagoane în vapoare.
- j). Complectarea rețelei de linii ferate.

Să arătăm în detaliu, modul cum s'au executat parte din aceste lucrări:

a). Construirea magaziei a 3-a cu silozuri.

Fundațiile pentru această magazie, ca și pentru a 4-a, au fost executate în faza II-a.

Restul lucrărilor de zidărie și de beton armat au fost executate prin întreprinderea Wolle-Stavăr.

Cum parte din materialele necesare construcției acestei magazii se găseau furnizate mai dinainte, s'a obligat întreprinderea să primească și să plătiască aceste materiale după anumite prețuri trecute în contract.

Lucrarea s'a început în 1912 și s'a terminat în 1915.

Din cauza evenimentelor nu s'a putut face și instalația mecanică a magaziei, așa că ea a rămas neutilizată.

b). Consolidarea malurilor

Lucrările executate mai înainte pentru oprirea surpărilor malurilor, nedând în totul rezultate satisfăcătoare, noul director general a

aplicat soluția consolidării prin executare de masive puternice de pământ bine bătut, așezate pe un fundament de argilă compactă, sau de marnă și căptușite la spate cu o zidărie de piatră uscată, formând un dren longitudinal, care comunică, din distanță în distanță, cu drenuri transversale ce deșează în puțuri colectoare.

Lucrarea s'a început prin întreprindere, dar direcția văzând că întreprinderea nu este în stare să ducă la bun sfârșit această lucrare delicată, i-a reziliat contractul și s'a continuat executarea în regie cu rezultate satisfăcătoare.

Până la 1916 s'a consolidat aprox. 400 m. l. de mal.

c). Construirea gării din port.

În planul general al portului, amplasamentul gării era stabilit pe platforma cheiului de la digul de larg. Aci era prevăzut să se construiască o mică stațiune pentru călătorii ce pleacă și sosesc cu vapoarele.

În 1912 s'a hotărât construirea în port a unei gări mari, confortabile, având două clădiri de călători: una pentru călătorii cari utilizează vapoarele, și alta pentru cei cari vin și pleacă cu calea ferată. S'a prevăzut că aceste clădiri să fie așezate la cheiul de lemn, una în fața celeilalte cu linii și peroane între ele; iar trecerea dela o clădire la alta să se facă prin tunele, construite sub liniile din gară.

După ce proiectul a fost întocmit, s'a hotărât executarea lucrărilor și anume: fundațiile în regie, iar restul prin întreprindere. Lucrările în regie adică confecționarea și baterea piloților de beton armat, s'au executat; iar restul lucrărilor s'au suspendat la începerea războiului mondial.

d). Lucrări provizorii necesitate de construirea gării

Cheiul de lemn, în dreptul căruia urma să se construiască gara de călători, era utilizat de Serviciul Maritim Român pentru acostarea vapoarelor de pasageri. Cum cheiul și clădirile agenției S. M. R., ale vămii și ale Serviciului sanitar, trebuiau să fie dărâmate și pentru a nu se împiedica funcționarea regulată a acestor servicii, s'a hotărât ca vapoarele S. M. R., să acosteze la cheiul de nord și în acest scop, s'a construit în dreptul acestui chei clădiri pentru birourile S. M. R., ale vămii, ale poștei și ale poliției din port. Parte din magaziiile de lemn, aflate la acest chei, au fost dărâmate și parte transformate și predate vămii și agenției S. M. R.; iar la cheiul de cereale s'au construit magazii provizorii de lemn, pentru cereale, în locul celor destinate de la cheiul de Nord. Tot la acest chei s'a construit o clădire de zid pentru înstălarea serviciului sanitar.

Clădirea de zid pentru S. M. R. și pentru vama de la cheiul de Nord precum și magaziile de lemn de la cheiul de cereale; au fost executate prin întreprinderi; iar celelalte lucrări provizorii ca: frământarea magaziiilor vechi, instalările de linii ferate, de lumină electrică, conductele, înprejmuirile, etc., au fost executate în regie.

e) Terminarea cheiurilor

S'a completat cheiul de Nord, rămas neexecutat pe aprox. 150 metri lungime și s'au construit aprox. 350 metri din cheiul de la molul de cereale și vite; iar după ce s'au făcut în basinelul cheiului de lemn dragările și derocările necesare, s'au executat fundațiile noului cheiu, confecționând și așezând blocurile de beton, până la nivelul mării.

Toate aceste lucrări s'au executat în regie.

f) Terminarea rambleerii platformei.

În regie s'a completat de rambleat platforma cheiului de Nord; iar prin întreprinderi s'a completat, rambleerea molului de cereale și vite și s'a executat o parte din rambleerea platformei dela spatele magaziei a 3-a și a 4-a.

De asemenea s'a umplut aproape întreg lacul, rămas în mijlocul platformei portului, parte prin întreprindere și parte în regie.

g) Sporirea stației de petrol.

Exportul reziduurilor luând un mare avânt, se simți nevoia sporirii instalațiilor pentru primirea și predarea acestui produs petrolifer.

În acest scop s'a dublat linia pentru primirea vagoanelor-cisterne, s'a construit un rezervoriu de recepție, s'au dublat conductele și pompa de păcură și s'a făcut la basinelul de petrol, încă o instalație pentru încărcarea rezidului; iar pe platforma dela basîn, s'a construit o magazie de fier pentru depozitarea bidouanelor de petrol și benzină, destinate exportării.

Pentru înmagazinarea produselor petrolifere s'au construit încă 11 rezervoare a 5000 m.c. și unul a 1000 m.c. pentru motorină, cu toate dispozitivele necesare.

Fundațiile rezervoarelor, sporirea platformei și apărarea ei s'au executat parte prin întreprindere, parte în regie directă, sau cu taserou; iar lucrările metalice, afară de magazia de fier dela basîn, precum și instalațiunile mecanice, s'au executat de casa E. Wolf.

Pentru evitarea accidentelor de cale ferată în stația de petrol s'au centralizat acele și pasajele și s'au instalat aparate de semnalizare.

h) Locuințe pentru lucrători și personal.

S'au construit, prin întreprindere, încă 20 de clădiri, având fiecare curte separată.

i) Transbordarea directă.

Scopul acestei instalațiuni este ca cerealele sosite în vagoane să poată fi încărcate direct în vapoare, fără să mai treacă prin silozuri. S'au executat în regiie fundațiile acestei construcții și s'a furnizat toată instalația mecanică.

Lucrările însă s'au intrerupt din cauza evenimentelor.

În toamna anul 1914 vine în fruntea direcției generale D-nul inspector general Grigore Casimir.

Dela această dată și până la evacuarea Constanței, s'au continuat lucrările care erau în curs de executare și s'au mai construit următoarele: o șosea nouă de acces în port, înprejuirea provizorie a portului și o baie sistematică cu dușuri calde și reci¹⁾ pentru personalul și lucrătorii dela silozuri; toate acestea s'au executat în regiie.

Una din preocupările de căpetenie ale direcției generale în faza a III-a, a fost organizarea administrativă a serviciului de construcție și exploatare.

S'au separat, pe cât a fost posibil, atribuțiunile personalului, utilizând pe unii la construcții și pe alții la exploatare.

S'a căutat să se reglementeze situația personalului, după normele dela C. F. R., prescriindu-se anume condiții de admitere în serviciu și de înaintare și s'au pus în aplicare instrucțiuni nouă pentru manipularea magaziei de materiale, necesare construcției și exploatării.

Valoarea lătală a lucrărilor executate în faza III-a, este de lei 10.624.237,90; iar felul lucrărilor, cu valoarea lor, este arătat în tabloul de mai jos :

FAZA III - a

LUCRĂRI EXECUTATE PARTE PRIN ÎNTEPRINDERE ȘI PARTE ÎN REGIE DIRECTĂ SAU PRIN TAȘERONI.

	Lei	B.
Linia terată port-Canara	7.786.	40.
Exproprii	58.650.	00
Cheiul de Nord	664.254.	67
Cheii silozurilor.	21.515.	70
Cheiri la molul pentru cereale și vite	258.384.	36

1) Unica baie populară în Constanța.

Basinul de petrol cu ante basinul	24.733,67
Derocarea și dragarea basinurilor portului.	84.693,48
Terasamente pentru rambleierea platformelor	302.567,19
Balastarea și pavarea platformelor portului	19.529,54
Fururi, sirene și diferite aparate de semnalizare	95.105,45
Linii ferate în port	289.033,96
Instalația pentru exportul petrolului	1.695.184,97
Magaziile cu silozuri, cu uzina electrică și estacada	2.808.532,57
Cala de halaj pentru repararea vaselor C.P.C.	88.156,45
Consolidarea malurilor de Nord-Vest	497.314,59
Indiguiri de anrocamente pentru apărarea terasamentelor	3.547,10
Construcția gării de călători din port	226.744,70
Clădiri pentru vană și S.M.R.	99.533,45
Construcția șoselei de acces în port	41.700,00
Magazii provizorii de cereale	115.235,48
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenții S.P.M.	301.473,02
Instalație provizorie și accesorii pt. iluminatul portului	110.729,69
Cantine provizorii în port	3.217,89
Întreținerea lucrărilor executate	9.239,69
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru	472.072,00
Cheltuieli generale	1.072.081,16
Diverse lucrări și studii	534.575,34
Exploatarea carierei Canara	222.377,80
Materiale în aprovizionare	493.267,58
Total	<u>10.624.237,90</u>

Programul lucrărilor n'a fost îndeplinit complet până la 1916.

Dacă pentru mărfurile de export s'au făcut aproape toate instalațiunile (unele însă reduse), pentru cele de import nu există nici o instalație, afară de platforme și câteva magazii de lemn pentru mărfurile generate.

Lucrările portului ar fi fost mult mai avansate, dacă nu ne-ar fi împiedicat evenimentele din 1913 și cele de acum.

Complet terminate sunt următoarele lucrări:

Digurile care adăpostesc un basin de 60 Ha. suprafață fără basinul anteportului de 14 Ha.

Cheiri, în lungime de 5000 m. l. din 6400 prevăzuți. Platforme în suprafață de 103 Ha. din 118 Ha. prevăzute. Nu sunt însă toate împietruite. Linii ferate în lungime de aprox. 40 Km. din 60 Km. prevăzute pentru deservirea portului.

Doă magazii cu silozuri date în exploatare și a 3-a fără instalație, din cele 4 prevăzute a se construi. Stația de petrol cu 39 re-

zervoare a 5000 m.c. și unul de 1000 m.c. fiecare, pentru depozitarea produselor petrolifere, pe lângă alte rezervoare de manipulație cu toate instalațiile, necesare pentru primirea și predarea produselor petrolifere. Instalații accesorii ca: uzina electrică, o cală de halaj pentru repararea vaselor până la 900 tone, o clădire pentru administrație, o clădire pentru birourile cerealiștilor și alte clădiri și instalații de mai puțină importanță.

Iar cele mai principale lucrări rămase de executat sunt:

Terminarea malurilor; completarea cheiurilor, a platformelor, a magaziiilor cu silozuri, a instalațiilor de import, ca: antrepozite, hangare, remize, macarale; terminarea gării; a instalației pentru transbordarea directă a cerealelor; construirea de clădiri pentru administrație și pentru vamă; alimentarea cu apă; instalații pentru prevenirea incendiului; completarea iluminatului, a liniilor ferate, a șoselelor; construirea de magazine pentru materiale; ateliere și instalațiuni pentru repararea vaselor mai mari etc.

Aceste lucrări, rămase de executat, se evaluează la aprox. 50 milioane lei, luând de bază valoarea leului și prețurile unitare din 1914.

Fondurile acordate pentru construcția portului Constanța dela început și până la 1916 se arată în tablourile ce urmează:

T A B L O U
DE FONDURILE ACORDATE PENTRU CONSTRUCȚIA PORTULUI
CONSTANȚA DELA ÎNCEPUTUL LUCRĂRILOR PÂNĂ
IN ANUL 1916

	Lei	B.
1. Primul credit de construcție (Întreprinderea Hallier (Regia	9.376.067,71	8.871.700,40
2. Din fondul porturilor dunărene pe anii 901 902—902 903	3.008,128,29	
3. Alocațiuni bugetare pe anii 902 903 și 907 908	1.349.361,59	
4. Credit pe anul 1903—1904	2.700.000,00	
5. » » » » »	450.000,00	
6. » » » 1904—1905	3.000.000,00	
7. » » » 1905—1906	3.000.000,00	
8. » » » 1906—1907	6.000.000,00	
9. » » » 1907—1908	7.000.000,00	
10. » » » 1908—1909	6.500.000,00	
11. Alocațiuni bugetare pe anul 1908—1909	250.000,00	
12. Credit pe anul 1909—1910 Decret 1124 909	3.700.000,00	
13. » » » » » » 2002 909	3.000.000,00	
14. Alocațiuni bugetare pe anul 1909—1910	220.367,50	
15. » » » » » 1910—1911	200.000,00	

16, Credit pe anul 1910	Decret	1405910	3.000.000,00
17. » » » » »		485910	500.000,00
18. » » » 1911 »		1372911	3.000.000,00
19. » » » 1912 »		286912	3.000.000,00
20. » » » 1913 »		7028913	5.545.000,00
21. » » » » »		6310913	12.000,00
21. » » » 1914 »		2566914	2.000.000,00
23. Sume avansate de Societățile petrolifere pentru construcțiuni de rezervoare și hangar				1.100.700,00
				<u>76.783.325,49</u>

Total 76.783.325,49

Lucrările executate din fiecare fond a parte, sunt arătate în următoarele tablouri :

Din primul credit de 17.247.768,11 lei s'au executat, prin întreprinderea Hallier, lucrări în portul Constanța, în valoare de 9.376.067,71 ei. Aceste lucrări sunt următoarele :

	Lei	B.
Linia Port-Canara — — — — —	179.827,91	
Digul de larg cu zidul de gardă — — — — —	1.906.690,64	
Digul de sud — — — — —	506.368,50	
Cheul digului de larg — — — — —	70.000,00	
Molul nou — — — — —	89.581,33	
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	319.731,16	
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — — —	398.241,06	
Vase, aparate, mașini locomotive, vagoane și unelte de lucru	5.350.950,84	
Materiale de aprovizionare — — — — —	554.676,27	
	<u>9.376.067,71</u>	

Total Lei 9.376.067,71

Din primul credit de lei 18.247.768,11 au rămas disponibile, după lichidarea întreprinderii Hallier, 8.871.700,40 lei.

Această sumă s'a întrebuințat pentru următoarele lucrări, executate până la anul 1902 :

	Lei	B.
Linia ferată Port—Canara — — — — —	436.053,62	
Exproprieri — — — — —	66.273,90	
Digul de larg cu zidul de gardă — — — — —	4.444.265,79	
Digul de sud — — — — —	417.563,30	
Cheul digului de larg — — — — —	50.000,00	
Cheul de cărbuni — — — — —	654,85	
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	25.000,00	
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — — —	125.000,00	

Faruri, sirene și diferite aparate de semnalizare — —	290.654,10
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacadă — —	39.175,63
Indiguiri de anrocamente pentru apărarea terasamentelor	180.000,00
Instalația provizorie și accesoriile pentru iluminatul portului	52.110,09
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru	1.202.655,25
Diverse lucrări și studii — — — — — — — — — —	786.924,21
Materiale în aprovizionare — — — — — — — — — —	755.369,56
Total	8.871.700,40

Din fondul porturilor Dunărene s'a acordat un credit de lei 3.008.128,29, care s'a întrebuințat la următoarele lucrări executate până la anul 1903.

	Lei	B.
Digul de larg cu zidul de gardă — — — — — — — —	375.884,80	
Digul dela intrarea în port — — — — — — — — — —	167.556,10	
Cheiul digului de larg — — — — — — — — — — — —	771.345,72	
Molul nou — — — — — — — — — — — — — — — —	479.271,00	
Cheiul de nord — — — — — — — — — — — — — —	392.102,50	
Cheiul sifozurilor — — — — — — — — — — — — —	43.388,06	
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — — — — —	40.000,00	
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — —	92.050,15	
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — —	65.000,00	
Indiguiri de anrocamente pentru apărarea terasamentelor	225.564,96	
Linii ferate în port — — — — — — — — — — — — —	325.000,00	
Magazii provizorii de cereale — — — — — — — — —	30.000,00	
Total	3.008.128,29	

Din alocațiuni bugetare s'a acordat în anii 1902-1903 și 1907-1908 suma de lei 1.349.361,59, care s'a întrebuințat la următoarele lucrări executate :

	Lei	B.
Digul de larg cu zidul de gardă — — — — — — — —	246.608,90	
Digul de sud — — — — — — — — — — — — — — — —	8.480,00	
Cheiul digului de larg — — — — — — — — — — — —	96.801,76	
Molul nou — — — — — — — — — — — — — — — —	46.418,67	
Cheiul de nord — — — — — — — — — — — — — — —	24.433,30	
Cheiul de cărbuni — — — — — — — — — — — — — —	50.213,94	
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — — — — —	153.583,58	
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — —	62.498,58	
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — —	45.709,05	
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — —	25.860,00	
Instalația pentru exportul petrolului — — — — — — —	13.509,96	

Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — —	358.711,37
Cala de halaj pentru repararea vaselor C. P. C. — — —	4.913,18
Consolidarea malurilor de nord-vest — — — — —	309,75
Indiguiri de anrocamente pentru apărarea terasamentelor	178.445,24
Linii ferate în port — — — — —	2.148,23
Magazii provizorii de cereale — — — — —	516,85
Instalația provizorie și accesoriile pentru iluminatul portului	2.599,90
Întreținerea lucrărilor executate — — — — —	22.482,47
Diverse lucrări și studii — — — — —	5.116,86
Total	1.349.361,59

În anul 1903—1904 s'a acordat un prim credit de 2.700.000,00 care s'a întrebuințat pentru următoarele lucrări executate:

	Lei	B.
Digul de larg cu zidul de gardă — — — — —	866.183,22	
Digul de sud — — — — —	84.535,50	
Digul dela intrarea în port — — — — —	47.395,90	
Cheiul digului de larg — — — — —	396.795,87	
Cheiul de nord — — — — —	214.181,38	
Cheiul silozurilor — — — — —	74.699,00	
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	186.352,50	
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	302.501,50	
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — —	123.408,00	
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — —	121.665,00	
Faruri, sirena și diferite aparate de semnalizare — — —	100.868,15	
Linii ferate în port — — — — —	140.937,15	
Instalarea pentru exportul petrolului — — — — —	152.887,75	
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — — —	42.688,00	
Consolidarea malurilor de nord-vest — — — — —	36.547,15	
Magazii provizorii de cereale — — — — —	48.768,50	
Instalația provizorie și accesoriile pentru iluminatul portului	33.570,10	
Cantine provizorii în port — — — — —	10.466,25	
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru	10.649,95	
Diverse lucrări și studii — — — — —	36.369,60	
Materiale plătite din fondurile precedente — — — — —	271.470,47	
Total	2.700.000,00	

Tot în anul 1903—1904 s'a mai acordat un credit de 450.000,00 lei care s'a întrebuințat în întregime la instalația pentru exportul petrolului.

In anul 1904—1905 s'a dat suma de 3.000.000,00 lei care s'a intrebuinat pentru lucrările următoare :

	Lei	B.
Exproprieri — — — — —	23.063,20	
Digul de larg cu zidul de gardă — — — — —	117.946,82	
Digul de sud — — — — —	11.059,20	
Digul dela intrarea in port — — — — —	9.048,00	
Cheul digului de larg — — — — —	16.256,00	
Molul nou— — — — —	3.323,64	
Cheul de nord — — — — —	279.393,48	
Cheul silozurilor — — — — —	98.132,66	
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	500.468,15	
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	334.188,35	
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — — —	295.560,80	
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — — —	134.922,25	
Faruri, sirene și diferite aparate de semnalizare — — — — —	23.546,55	
Linii ferate in port — — — — —	13.404,15	
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	393.736,45	
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — — — — —	312.424,94	
Consolidarea malurilor de nord-vest — — — — —	101.728,25	
Indiguiri de anrocamente pentru apărarea terasamentelor — — — — —	42.330,00	
Magazii provizorii de cereale — — — — —	81.787,90	
Instalații provizorii și accesoriile pentru iluminatul portului — — — — —	18.135,25	
Intreținerea lucrărilor executate — — — — —	23.071,50	
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru — — — — —	99.584,35	
Diverse lucrări și studii — — — — —	44.190,54	
Materiale in aprovizionare — — — — —	22.692,57	
Total	3.000.000,00	

In anul 1905—1906 s'a acordat creditul de 3.000.000,00 lei, care s'a intrebuinat pentru următoarele lucrări :

	Lei	B.
Exproprieri — — — — —	4.793,80	
Digul de larg cu zidul de gardă — — — — —	4.020,00	
Digul de sud — — — — —	19.858,00	
Cheul de nord — — — — —	15.348,28	
Cheul silozurilor — — — — —	6.375,00	
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	323.820,80	
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	323.182,00	
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — — —	185.479,20	
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — — —	63.365,00	
Faruri, sirene și diferite aparate de semnalizare — — — — —	528,06	

Linii ferate în port — — — — —	152.588,40
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	881.999,25
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — —	781.018,64
Gala de halaj pentru repararea vaselor C. P. C — — —	6.948,55
Consolidarea malurilor de nord-vest — — — — —	56.146,65
Magazii provizorii de cereale — — — — —	83.352,70
Instalația provizorie și accesoriile pentru iluminatul portului	17.982,05
Întreținerea lucrărilor executate — — — — —	90.210,00
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru	133.051,95
Diverse lucrări și studii — — — — —	34.022,00
Materiale plătite din fonduri precedente — — — — —	189.090,33
Total	3.000.000,00

În anul 1906—1907 s'a acordat un credit de lei 6.000.000,00 care s'a întrebuințat pentru lucrările următoare :

	Lei	B.
Exproprieri — — — — —	1.000,00	
Digul de larg cu zidul de gardă — — — — —	559,40	
Digul de sud — — — — —	2.135,50	
Cheul de nord — — — — —	8.439,71	
Cheul de cărbuni — — — — —	296.859,26	
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	570.132,60	
Derocarea și dragarea basinurilor portului — — — — —	262.964,00	
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — —	605.615,50	
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — —	228.659,80	
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	263.276,53	
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — —	2.411.102,43	
Gala de halaj pentru repararea vaselor C. P. C. — — —	8.300,96	
Consolidarea malurilor de nord-vest — — — — —	92.555,27	
Indigniri de anrocamente pentru apărarea terasamentului	8.009,90	
Magazii provizorii de cereale — — — — —	17.989,33	
Instalația provizorie și accesoriile pentru iluminatul portului	11.266,92	
Întreținerea lucrărilor executate — — — — —	16.800,30	
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru	148.784,95	
Materiale în aprovizionare — — — — —	1.045.583,64	
Total	6.000.000,00	

În anul 1907—1908 s'a acordat un credit de 7.000.000,00 lei care s'a întrebuințat pentru următoarele lucrări executate :

	Lei	B.
Exproprieri — — — — —	294.817,20	
Digul de larg cu zidul de gardă — — — — —	1.464,10	

Cheiu de nord — — — — —	336,40
Cheiu silozurilor — — — — —	249.902,42
Cheiri la molul pentru cereale și vite — — — — —	32.545,80
Cheiu de cărbuni — — — — —	454.185,80
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	382.289,25
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	270.018,00
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — — —	650.707,00
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — — —	88.252,40
Linii ferate în port — — — — —	93.086,57
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	654.991,70
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — — — — —	3.215.486,06
Cala de halaj pentru repararea vaselor C. P. C. — — — — —	68.755,65
Magazii provizorii de cereale — — — — —	867,44
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenții C. P. C. — — — — —	109.147,50
Instalații provizorii și accesorii pentru iluminatul portului — — — — —	3.867,28
Întreținerea lucrărilor executate — — — — —	131.816,23
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru — — — — —	8.402,55
Materiale de aprovizionare — — — — —	289.061,25
Total	<u>7.000.000,00</u>

În anul 1908—1909 s'a acordat un credit de 6.500.000,00 lei care s'a întrebuințat la următoarele lucrări executate:

	L e i B.
Linia ferată Port-Canara — — — — —	54,65
Exproprieri — — — — —	337.600,80
Cheiu silozurilor — — — — —	83.000,00
Cheiu la molul pentru cereale și vite — — — — —	495.745,00
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	87.693,30
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	92.263,00
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — — —	149.768,00
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — — —	7.653,00
Linia ferată în port — — — — —	22.246,90
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	1.196.888,81
Magaziile cu silozuri cu uzina centrală și estacada — — — — —	2.976.044,06
Cala de halaj pentru repararea vaselor C. P. C. — — — — —	36.304,80
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenții C. P. C. — — — — —	57.000,00
Întreținerea lucrărilor executate — — — — —	4.500,00
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru — — — — —	77.098,69
Materiale în aprovizionare — — — — —	876.138,39
T O T A L — — —	<u>6.500.000,00</u>

Tot în anul 1908—1909 s'a dat ca alocațiune bugetară suma de lei 250.000.00, care s'a întrebuințat la următoarele lucrări executate:

	Lei B.
Cheiul silozurilor — — — — —	2.692.80
Cheiri la molul pentru cereale și vite — — — — —	8.382.50
Cheiul de cărbuni — — — — —	5.278.25
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	3.074.00
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	36.126.10
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — — —	435.00
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	46.988.20
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — — —	142.838.00
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenți C. P. C. — — —	4.184.80
T O T A L — —	<u>250.000.00</u>

În anul 1909—1910 s'a dat creditul de lei 3.700.000.00, aprobat cu înaltul Decret No. 1124/909, care s'a întrebuințat pentru următoarele lucrări executate:

	Lei B.
Exproprieri — — — — —	32.333.35
Cheiul digului de larg — — — — —	980.48
Cheiul de nord — — — — —	7.691.36
Cheiul silozurilor — — — — —	253.697.27
Cheiri la molul pentru cereale și vite — — — — —	356.729.70
Cheiul de cărbuni — — — — —	11.381.11
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	29.685.60
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	193.706.52
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — — —	144.100.81
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — — —	17.741.88
Linia ferată în port — — — — —	125.755.55
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	596.065.43
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — — —	2.061.109.45
Cală de halaj pentru repararea vaselor C. P. C. — — —	30.214.31
Clădirea de administrație — — — — —	92.248.15
Magazii provizorii de cereale — — — — —	3.362.42
Întreținerea lucrărilor executate — — — — —	129.90
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru — — — — —	109.685.93
Materiale din fonduri precedente — — — — —	366.616.22
T O T A L — —	<u>3.700.000.00</u>

Tot în anul 1909—1910 s'a dat pentru portul Constanța încă un credit de 3.000.000, oo lei, aprobat cu Inaltul Decret No. 2002/909, care s'a întrebuințat pentru lucrările următoare :

Exproprieri — — — — —	11.550,00
Cheiul silozurilor — — — — —	19.222,18
Cheiri la molul pentru cereale și vite — — — — —	304.699,56
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	20.361,68
Derocarea și dragarea basinelor porturilor — — — — —	62.886,24
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — — —	76.181,56
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — — —	8.987,30
Linii ferate în port — — — — —	25.870,89
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	85.774,28
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — —	1.923.016,36
Cala de halaj pentru repararea vaselor C. P. C. — —	204.632,67
Clădirea administrației — — — — —	74.057,40
Magazii provizorii de cereale — — — — —	17.100,20
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenții C. P. C. —	164,38
Întreținerea lucrărilor executate — — — — —	8.252,59
Vase, aparate, mașini, locomotive, vag. și unelte de lucru	198.275,99
Materiale din fonduri precedente — — — — —	41.033,28
T O T A L — — —	3.000.000,00

De asemenea în anul 1909—1910 s'a mai dat pe cale de alocațiune bugetară suma de lei 220.367,50, care s'a întrebuințat la următoarele lucrări executate :

	Lei B.
Terasamente pentru rambleerea platformelor — — — —	6.942,00
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	25.215,50
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — —	140.073,00
Vase, aparate, mașini, locomotive, vag. și unelte de lucru	48.137,00
T O T A L — — —	220.367,50

În anul 1910—1911 s'a alocat bugetar pentru portul Constanța suma de lei 200.000 din care s'a cheltuit numai suma de 25.923,75 lei pentru următoarele lucrări executate :

	Lei B.
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — —	14.566,50
Materiale în aprovizionare — — — — —	11.357,25
T O T A L — — —	25.923,75

În anul 1910 s'a mai acordat un credit de 3.000.000,00 lei, aprobat prin Înaltul Decret No. 1450/910. Această sumă s'a întrebuințat la următoarele lucrări executate :

	Lei B.
Linia Port-Canara — — — — —	3.496,50
Exproprieri — — — — —	56.650,00
Cheul silozurilor — — — — —	21.515,70
Cheuri la molul pentru cereale și vite — — — — —	255.683,55
Basinul de petrol cu antebasinul — — — — —	19.850,50
Derocarea și dragarea basinelor portului — — — — —	71.853,29
Terasamente pentru rambleerea portului — — — — —	105.133,06
Balastarea și pavarea platformelor portului — — — — —	19.529,54
Faruri, sirene și diferite aparate de semnalizare — — — — —	889,25
Linii ferate în port — — — — —	32.018,14
Instalația pentru exportul petrolului — — — — —	180.577,22
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada — — — — —	1.137.233,14
Gala de halaj pentru repararea vaselor C. P. C. — — — — —	70.016,07
Consolidarea malurilor de Nord-Vest — — — — —	392,25
Indigniri de anrocamente pentru apărarea terasamentelor — — — — —	3.547,40
Biurul cerealiștilor — — — — —	50.051,63
Cantonul de mișcare — — — — —	5.302,92
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenții C. P. C. — — — — —	3.435,96
Instalația provizorie și accesoriile p. iluminatul portului — — — — —	103.031,78
Cantine provizorii în port — — — — —	3.217,89
Întreținerea lucrărilor executate — — — — —	3.038,75
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte — — — — —	44.498,60
Chelele generale — — — — —	103.735,92
Diverse lucrări și studii — — — — —	519.265,17
Materiale în aprovizionare — — — — —	186.026,07
T O T A L — — — — —	3.000.000,00

Tot în anul 1910 s'a mai acordat un credit de 500.000 lei, aprobat prin Înaltul Decret No. 485/910, din care s'a întrebuințat numai suma de lei 211.575,50 pentru construcția gării de călători din port.

În anul 1911 s'a acordat un credit de 3.000.000, aprobat prin Înaltul Decret No. 1372/911, din care cheltuit suma de lei 2.978.454,79, pentru următoarele lucrări executate :

	Lei B.
Linia Port-Canara — — — — —	4.289,90
Exproprieri — — — — —	2.000,00
Cheul de Nord — — — — —	216.532,78

Terasamente pentru rambleerea platformei portului	128.625.63
Faruri, sirene și diferite aparate de semnalizare	26.216.20
Linii ferate în port	43.160.80
Instalația pentru exportul petrolului	85.734.08
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada	1.391.546.36
Cala de halaj pentru repararea vaselor C. P. C.	8.349.90
Consolidarea malurilor de Nord-Vest	414.926.40
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenții C. P. C.	200.922.64
Instalația provizorie și accesorii pentru iluminatul portului	4.904.10
Întreținerea lucrărilor executate	6.200.85
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru	182.100.88
Cheltuieli generale	262.944.27
T O T A L	<u>2.978.454.79</u>

În anul 1912 s'a acordat pentru portul Constanța un credit de 3.000.000.00 lei aprobat prin Înaltul Decret No. 286/912, din care s'a cheltuit suma de lei 2.938.950.28 pentru lucrările care urmează :

Lei B.

Cheiful de Nord	447.721.89
Basinul de petrol cu antebasinul	4.883.17
Terasamente pentru rambleerea platformelor	68.808.50
Faruri, sirene și diferite aparate de semnalizare	68.000.00
Linii ferate în port	213.855.02
Instalația pentru exportul petrolului	343.489.34
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada	244.199.52
Cala de halaj pentru repararea vaselor C. P. C.	9.790.48
Consolidarea malurilor de Nord-Vest	68.989.72
Construcția gării de călători din port	2.066.65
Clădiri pentru vamă și S. M. R.	99.533.45
Magazii provizorii de cereale	115.235.48
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenții C. P. C.	97.114.42
Instalația provizorie și accesorii pentru iluminatul portului	2.793.81
Vase, aparate, mașini, locomotive, vagoane și unelte de lucru	149.917.58
Cheltuieli generale	468.375.84
Diverse lucrări și studii	1.556.10
Materiale în aprovizionare	307.241.51
Exploatarea carierei Canara	225.377.80
T O T A L	<u>2.938.950.28</u>

În anul 1913 s'a acordat un credit de 5.545.000 lei, aprobat cu Înaltul Decret No. 7028/913, din care s'a cheltuit 180.532 lei pentru următoarele lucrări executate:

	Lei B.
Cheiri pentru molul de cereale și vite — — — — —	2.700.81
Derocarea și dragarea bazineșurilor portului — — — — —	12.840.19
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și escadada — —	35.553.55
Consolidarea malurilor de Nord-Vest — — — — —	13.006.22
Construcția gării de călători din Port — — — — —	13.102.55
Vase, aparate, mașini, vagoane, locomotive și unelte de lucru — — — — —	95.555.03
Diverse lucrări și studii — — — — —	7.773.65
T O T A L —	180.532.00

Tot în anul 1913 s'a mai dat un credit de 12.000.00 lei aprobat cu Înaltul Decret No. 6310/913 din care s'a cheltuit pentru diverse lucrări de studii lei — — — — — 5.980.42

În anul 1914 s'a acordat un credit de 2.000.000 lei, aprobat cu Înaltul Decret No. 2566/914, din care s'a cheltuit suma de lei 278.725.13 pentru următoarele lucrări executate:

	Lei B.
Construcția șoselei de acces în port — — — — —	41.700.00
Cheltuieli generale — — — — —	237.025.13
T O T A L —	278.725.13

În anii 1910—1916 s'a avansat de către societățile petrolifere suma de 1.100.700 lei, din care s'a cheltuit pentru construcția rezervoarelor de petrol No. 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40 și 41, suma de lei 1.085.384.33.—

Tabloul rezumativ alăturat, înfățișează toate lucrările, cu valoarea lor, executate de la început și până la 1916.

TABLOU REZUMATIV

al lucrărilor executate în Portul Constanța de la începutul lucrărilor până la anul 1916 cu valoarea lor

	Lei B.
Linia ferată port-Canara — — — — —	623.722,58
Exproprieri — — — — —	830.082,25
Dîgul de larg cu zidul de gardă — — — — —	7.963.623,67
Dîgul de Sud — — — — —	1.050.000,00
Dîgul de la intrarea în port — — — — —	194.000,00
Cheul dîgului din larg — — — — —	1.402.179,83

Molul Nou	618.599,64
Cheiul de Nord	4.607.180,78
Cheiul silozurilor	852.025,09
Cheiuri la molul pentru cereale și vite	4.456.486,92
Cheiul de cărbuni	818.573,21
Basinul de petrol cu autebasinul	2.322.195,13
Derocarea și dragarea basinelor portului	2.466.774,08
Terasamente pentru rambleierea platformelor	3.174.715,17
Balastarea și pavarea platformelor portului	716.635,87
Faruri, sirene și diferite aparate de semnalizare	510.702,41
Linii ferate în port	4.190.071,80
Instalația pentru exportul petrolului	6.456.518,83
Magaziile cu silozuri, cu uzina centrală și estacada	17.196.787,93
Gala de halaj pentru reparația vaselor C. P. C.	448.226,57
Consolidarea malurilor de Nord-Vest	784.601,66
Indigniri de anrocamente pentru apărarea terasamentelor	637.897,20
Clădirea administrației	166.305,55
Construcția gării de călători din port	226.744,70
Clădiri pentru vamă și S. M. R.	99.533,45
Construcția șoselei de acces în port	41.700,00
Biroul cerealiștilor	50.061,63
Cantonul de mișcare	5.302,92
Magazii provizorii de cereale	398.980,32
Clădiri de locuit pentru lucrătorii și agenții S. P. M.	471.969,70
Instalația provizorie și accesorii pt. iluminatul portului	250.261,28
Cantine provizorii în port	13.684,14
Întreținerea lucrărilor executate	306.499,59
Vase, aparate, mașini, locomotivo, vag. și unelte de lucru	7.859.313,54
Cheltuieli generale	1.072.081,16
Diverse lucrări și studii	1.441.498,55
Exploatarea carierei Canara	225.377,80
Materiale în aprovizionare	3.179.936,21
T O T A L	69.131.151,69

V. EXPLOATAREA PORTULUI

Putem spune că exploatarea rațională a portului a început cu punerea în funcțiune a magaziiilor cu silozuri și a stației de petrol.

În loc de a expune prin cuvinte uferul exploatării, găsește mai nimerit să ogăndese prin date statistice, toată activitatea comercială a portului precum : mișcarea bastimentelor (vasele intrate și oșile), exportul și importul, cu felul și cantitatea mărfurilor, cu manipulațiunea lor, venitul și cheltuielile de exploatare etc., pe o perioadă de câțiva ani.

Astfel de expunere este rece, dar este mai convingătoare ; de aceea, în cele ce urmează, las cifrele să vorbească ¹⁾).

T A B L O U R E Z U M A T I V

AL

DĂTELOR STATISTICE

1. Mărfuri importate și exportate prin portul Constanța.
2. Mărfuri (pe categorii) importate și exportate prin portul Constanța.
3. Sume încasate de vama Constanța, din taxe vamale pe mărfuri importate și exportate.
4. Venituri bugetare ale porturilor maritime.
5. Cheltuieli » » » » » »
6. Numărul, tonajul și încărcământul vaselor intrate și ieșite prin portul Constanța.
7. Mărfuri transportate cu vapoarele poștale.
8. Cereale tranzitate prin magaziiile cu silozuri, de la întințarea lor.
9. Manipulațiunile de cereale efectuate în magaziiile cu silozuri.
10. Idem, idem.
11. Sume încasate pe felul manipulațiunilor de cereale.
12. Produse petrolifere tranzitate prin stațiunea de petrol de la întințarea.
13. Manipulațiunile produselor petrolifere efectuate în stațiunea de petrol.
14. Sume încasate pe felul manipulațiunilor produselor petrolifere.
15. Tablou recapitulativ de sumele încasate pe felul manipulațiunilor produselor petrolifere.

¹⁾ A emenea tabele statistice se alcătuiau anual de către Serviciul Porturilor Maritime.
Cele publicate aci sunt ultimele care s'au întocmit până la evacuarea Constanței.

Specificarea Cheltuelilor	CHELTUELI EFECTUATE IN EXERCITIILE															
	1906-1907		1907-1908		1908-1909		1909-1910		1910-1911		1911-1912		1912-1913		1913-1914	
	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
1 Personal definitiv	103.637	80	203.300	99	208.761	89	183.205	63	459.180	00	614.160	00	690.780	00	647.533	00
2 Cheltueli de birou, transporturi, parcurse pe C.F.I. & deplasări și altele precum și personalul provizoriu pe exercițiile 1912—1913 și 1913—1914	11.700	74	15.788	90	17.986	45	17.864	35	54.409	9	44.056	32	202.421	10	1965	8605
3 Material și manoperă pentru întreținerea cheiurilor, digurilor, platformelor, liniilor de căi ferate, materialului naval, pentru instalarea instalațiilor de petrol, magaziiilor cu silozuri, despăgubiri, întreținerea uzinei electrice, pentru întreținerea diverselor aparate și cheltueli neprevăzute	79	3968	113.252	93	130.221	69	493.865	4	693.660	43	762.682	24	546.113	42	578.000	00
4 Material și manoperă pentru lucrările efectuate în atelierele portului, pentru alte autorități și particulari și altele			35.994	35	187.546	70	108.454	62	62.662	49	109.116	42	111.618	26	122.000	00
5 Creierea unui fond de asigurare a instalațiilor de petrol			35.000	00	40.000	00	52.000	00	52.000	00	68.000	00	68.000	00	81.000	00
6 Material și manoperă pentru lucrări noi în porturile maritime	300.000	00	300.000	00	300.000	00	220.367	50	151.010	54			95.929	49		
7 Cheltueli neprevăzute și restituiri de taxe rău percepute									77.051	58	53.304		25.976	47	30.000	00
8 Subvenții pentru casa de ajutor																
Total	494.353	39	703.348	1788	4.516	731	1.077.575	415	49.949	949	71651.318	121	740.839	1654	721	05

M A R F U R I

IMPORTATE ȘI EXPORTATE PRIN PORTUL CONSTANȚA

IN ANII 1899—1914

A N I I	I M P O R T	E X P O R T
	T o n e	T o n e
1899	142.265	74.999
1900	60.963	119.952
1901	110.434	214.901
1902	55.844	372.081
1903	56.263	401.095
1904	65.597	286.018
1905	165.668	520.090
1906	96.508	731.641
1907	228.850	840.656
1908	151.988	619.710
1909	89.832	694.895
1910	116.254	955.685
1911	110.418	1.211.978
1912	162.649	1.273.084
1913	218.950	1.323.445

SITUA

DE MĂRFURILE EXPORTATE ȘI IM

MĂRFURI EXPORTATE (in tone)

SPECIFICAREA MĂRFURILOR	1910-1911	1911-1912	1912-1913	1913-1914
Cereale și leguminoase . . .	551.696	556.900	269.881	319.173
Petrol și derivate	486.386	597.750	797.822	719.454
Lemnărie	89.991	35.660	23.934	19.286
Faină	18.818	30.260	40.266	26.275
Uleiuri și diferite unsori . .	5.569	11.850	5.409	18.286
Sare	3.812	1.690	3.238	2.170
Vite	814	100	1.955	138
Tutun	413	30		6
Diverse	10.655	21.300	26.725	35.624
TOTAL	1.168.094	1.255.540	1.169.230	1.140.412

TIUNE

PORTATE PRIN PORTUL CONSTANȚA

MĂRFURI IMPORTATE (in tone)

SPECIFICAREA MĂRFURILOR	1910-1911	1911-1912	1912-1913	1913-1914
Cărbuni	46.055	79.110	131.789	117.245
Fierărie și metale	24.347	22.160	33.220	61.335
Uleiuri și unsori	1.086	3.230	904	2.492
Mașini și unelte	817	2.260	2.211	1.997
Diverse	34.077	38.425	42.243	55.542
TOTAL	106.382	145.185	210.367	238.611

SITUA DE VENITURILE BUGETARE ALE PORTURILOR MARITIM

NATURA VENITURILOR	Venituri constatate și încă					
	1906-1907		1907-1908		1908-1909	
	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
1 Taxa de 1/2 ‰ și de cheiaj	711.511	55	634.469	60	570.539	85
2 Taxa de port, pilotaj și salvare						
3 Chirii de platforme	58.220	75	52.677	80	62.097	40
4 Chirii de magazii provizorii	78.500	26	168.647	33	93.430	70
5 Venitul magaziiilor cu silozuri						
6 Chirii de rezervoare și manipulații de produse petrolifere	125.666	80	346.151	02	331.752	26
7 Venit din utilizarea liniilor fe- rate ale portului Constanța						
8 Venit din lucrări și furnituri la alte autorități și particulari			68.146	04	205.230	96
9 Venituri diverse, precum: chirii de localuri, remorcaje etc.	10.093	15	6.200	—	14.157	5
10 Sume din exerciții închise						
TOTAL	983.992	511	1.276.291	79	1.277.208	75

SITUA ME PE EXERCITIILE FINANCIARE MENȚIONATE MAI JOS

sate în exercițiile următoare :										Observații
1909-1910		1910-1911		1911-1912		1912-1913		1913-1914		
Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	
520.401	75	824.657	55	915.195	80	754.487	20	902.635	75	Taxa de cheiaj desființându-se la 1 August 1910, s'a înființat taxa de port, pilotaj și salvare. Inființat la 27 Septembrie 1909. Inființat la 1 Aprilie 1911.
		279.311	80	458.882	55	416.637	15	495.298	20	
87.231	50	61.970	—	63.795	20	66.253	80	97.791	—	
55.587	61	57.479	25	90.957	40	52.965	60	41.019	60	
11.781	60	1.075.960	05	1.023.971	80	677.391	10	793.529	75	
388.836	74	522.934	30	689.876	45	792.215	15	751.777	70	
				91.539	15	48.185	40	16.349	30	
113.990	37	62.916	61	125.120	45	91.718	22	67.651	65	
46.990	37	46.345	30	69.864	90	42.297	75	57.363	45	
						1.500	—			
1.224.828	89	2.911.574	86	3.529.204	70	2.943.651	37	3.223.416	40	

TAB

De sumele încasate de vama Constanța, provenind din taxe va
EXERCITIUL 1910—1911.

L U N I L E	Vamale		1/2 %		Fond comună	
	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
Aprilie — — — — —	350.979	95	43.579	40	91.423	50
Mai — — — — —	255.359	90	39.950	45	85.531	70
Iunie — — — — —	182.874	05	31.052	10	60.777	85
Iulie — — — — —	277.419	45	59.442	80	59.477	20
August — — — — —	262.364	05	84.139	05	50.787	50
Septembrie — — — — —	264.557	75	79.533	40	67.583	95
Octombrie — — — — —	423.660	—	75.321	45	115.775	80
Noembrie — — — — —	246.819	75	62.074	50	106.582	45
Decembrie — — — — —	424.917	10	85.121	60	139.554	10
Ianuarie — — — — —	666.658	25	85.553	80	108.725	40
Februarie — — — — —	613.344	30	89.847	50	112.317	—
Martie — — — — —	468.216	75	52.026	—	119.680	70
TOTAL — — —	4.437.171	30	787.662	05	1.118.217	15

EXERCITIUL 1912—1913

L U N I L E	Vamale		1/2 %		Fond comună	
	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
Aprilie — — — — —	389.835	75	30.282	10	69.709	75
Mai — — — — —	470.004	35	41.621	40	58.205	95
Iunie — — — — —	336.228	05	43.909	80	52.063	85
Iulie — — — — —	406.807	85	49.193	10	53.307	50
August — — — — —	481.706	60	68.026	65	53.962	30
Septembrie — — — — —	407.841	55	54.947	05	92.522	35
Octombrie — — — — —	335.165	15	59.443	30	77.585	75
Noembrie — — — — —	246.690	40	56.590	55	104.240	85
Decembrie — — — — —	170.189	35	65.907	30	102.394	35
Ianuarie — — — — —	269.393	90	75.934	65	129.018	60
Februarie — — — — —	382.514	25	103.817	—	73.655	65
Martie — — — — —	395.821	55	80.489	75	141.212	30
TOTAL — — —	4.292.198	75	734.277	05	1.003.764	80

LOU

male asupra mărfurilor importate și exportate prin portul Constanța
EXERCITIUL 1911—1912

Consumație		Vamale		1/2 %		Fond comună		Consumație	
Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
1.419	40	446.511	40	49.322	55	75.942	45	5.618	70
2.023	80	275.351	30	38.350	90	46.348	45	1.601	00
547	—	289.363	40	37.012	05	55.241	75	1.831	80
484	20	424.741	35	44.643	10	61.436	85	2.255	45
337	85	339.175	85	71.478	55	38.632	35	864	00
959	85	263.043	25	69.068	80	74.912	05	349	10
1.552	90	254.482	25	69.768	20	107.925	45	2.373	15
1.092	20	303.076	60	70.251	80	139.008	60	2.506	00
9.460	60	452.209	45	104.997	70	167.739	40	1.401	40
5.002	65	613.624	80	117.449	05	173.946	30	5.023	30
4.892	95	898.722	95	120.509	80	126.889	90	5.189	85
3.985	—	600.661	40	101.512	35	148.394	25	3.516	65
31.758	40	5.161.964	00	894.364	75	1.216.567	80	32.530	40

EXERCITIUL 1913—1914

Consumație		Vamale		1/2 %		Fond comună		Consumație	
Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.	Lei	B.
4.454	30	458.798	45	98.758	90	93.343	90	1.912	20
4.471	80	457.963	45	70.925	20	77.920	10	965	85
2.557	00	238.600	85	63.430	00	55.430	80	5.181	05
2.255	85	498.904	55	37.240	85	38.773	50	1.675	55
633	00	244.485	45	30.497	35	55.362	25	1.292	15
2.748	05	385.450	55	56.486	80	90.983	35	1.104	10
902	00	438.069	80	66.411	85	121.522	50	4.474	35
5.102	45	333.274	00	84.222	45	144.117	80	5.691	55
1.156	50	471.377	90	70.040	30	186.773	00	18.814	40
3.944	75	686.118	30	95.179	80	202.684	30	16.747	85
3.374	90	891.296	85	115.562	40	191.908	10	9.777	90
2.035	05	915.864	20	93.988	55	169.414	05	4.556	25
33.635	70	5.720.204	35	882.744	45	1.428.283	65	72.193	20

T A B

De numărul și tonajul bastimentelor naționale

VASE INTRATE

Bastimente — Incărcate și deserte — Intrate								INCĂRCĂMANTUL					Anii
Române			Străine			Total general		Cereale în vase		Alte mărfuri în vase			
Cu pânze	Cu vapozi	Tonajul	Cu pânze	Cu vapozi	Tonajul	Total general		Române	Străine	Române	Străine	TOTAL	
Nr.	Nr.	Tone	Nr.	Nr.	Tonajul	Nr.	Tone	Tone	Tone	Tone	Tone	Tone	
—	116	92328	65	441	63535	622	727679	18830	11136	41290	71256	1904	
—	114	104123	80	497	744783	691	849706	96673	11837	69616	178126	1905	
1	112	112645	11	536	841188	760	953833	860	1575	71963	87998	1906	
—	113	129706	111	578	886267	802	1015973	1166	37101	200835	239103	1907	
—	122	25427	131	511	74307	764	839734	2009	22969	116027	141005	1908	
—	131	128934	89	513	808527	733	937461	127	28748	59136	88011	1909	
3	128	134318	318	394	992875	813	1127228	1481	34997	88972	125350	1910	
2	163	155768	221	610	1093413	996	1243181	5033	26935	89281	121250	1911	
32	197	195464	167	610	1012106	1006	1237570	60	1510	33444	135703	1912	
24	266	308069	235	641	1151944	1166	1469001	444	2788	49332	179747	1913	

L O U

și străine, intrate și ieșite prin portul Constanța

VASE IEȘITE

Bastimente — Incărcate și deserte — Ieșite								INCĂRCĂMANTUL					Anii
Române			Străine			Total general		Cereale în vase		Alte mărfuri în vase			
Cu pânze	Cu vapozi	Tonajul	Cu pânze	Cu vapozi	Tonajul	Total general		Române	Străine	Române	Străine	TOTAL	
Nr.	Nr.	Tone	Nr.	Nr.	Tone	Nr.	Tone	Tone	Tone	Tone	Tone	Tone	
116	94275	63450	630743	628	725618	9974	183149	41846	101635	336605			
117	100179	79498	743869	64	844080	4105	343631	16543	152932	517212			
110	112530	100527	812456	737	924986	100	46761	24458	268488	699878			
111	128311	111575	929009	797	1058220	5526	334250	19460	357212	716529			
1116	117853	116511	748856	744	866709		146073	18464	423289	587826			
130	130472	90515	866372	735	996814	3909	215005	25032	443034	686980			
1131	134964	110597	927779	839	1222743	525	367594	29523	550473	948120			
1162	155019	21605	1076616	982	1231635		499795	51875	627172	1178841			
3219	189546	167610	1049071	1000	1238617	4296	420395	67719	746796	1239706			
23267	305137	220653	1125854	1163	1430991		251522	87746	931902	1271180			

TAB

De mișcarea de mărfuri transportate cu
1911 — 1912

NUMELE AGENȚIEI	Import Tone	Export Tone	Total import și export Tone	Cantitatea de mărfuri manipulată la o față de totalul manipula- ției	Taxe de port, pilotaj și salvare percepute		Taxe de port pilot și salv. la o față de totalul per- ceput	
					Lei	B.	Lei	B.
Lloyd Austriac	8972	45032	24004	3,08	4330180	—	289	
Ag. It. di S. M.	1287	4693	2980	0,36	192690	—	042	
Fraissinet & Co.	2006	3257	5263	0,61	175350	—	038	
Levante L. . . .	1054	110	1164	0,15	87870	—	019	
Messageries M.	—	—	—	—	—	—	—	
Total vase post.	13319	20092	33411	4,20	4786090	—	388	
Vase S. M. R.	—	—	—	—	1212900	—	260	
Vase comerciale	74872	669275	744147	95,80	42889275	—	9352	
Total	88191	689367	777558	100,00	45888355	—	10000	

1913

NUMELE AGENȚIEI	Import Tone	Export Tone
Lloyd Austriac. . . .	10722	8808
Ag. Ital. di Serv. Marit.	1514	4174
Fraissinet & Comp. . . .	2631	2520
Levante L.	1495	2090
Messageries M.	2041	1259
Total vase postale . . .	18403	18851
Vase S. M. R.	—	—
Vase Comerciale	140521	615830
Total	158924	634681

LOU

vapoarele poștale față de cele comerciale

1912 — 1913

NUMELE AGENȚIEI	Import Tone	Export Tone	Total import și export Tone	Cantitatea de mărfuri manipulată la o față de totalul manipula- ției	Taxe de port, pilotaj și salvare percepute		Taxe de port pilot și salv. la o față de totalul per- ceput	
					Lei	B.	Lei	B.
Lloyd Austriac	7854	8947	16801	2,09	1017135	—	244	
Ag. It. di S. M.	594	6150	6744	0,90	264115	—	068	
Fraissinet & Co.	895	3999	4894	0,40	157890	—	037	
Levante L.	675	240	915	0,11	123590	—	029	
Messagerie M.	—	—	—	—	—	—	—	
Total vase post.	10018	19336	29354	3,50	1559730	—	373	
Vase S. M. R.	—	—	—	—	2186205	—	510	
Vase comerciale	161883	561943	723826	96,50	37967780	—	9417	
Total	171901	581279	753180	100,00	41663715	—	10000	

1914

Total import și export Tone	Cantitatea de mărfuri manipulare la o față de totalul ma- nipulației	Taxe de port pilotaj și sal- vare percepute		Taxe de port, pilotaj și sal- vare o față de totalul perceput	
		Lei	B.	Lei	B.
19530	2,46	1211975	—	—	244
5688	0,72	287295	—	—	058
5154	0,64	259890	—	—	052
3585	0,45	297965	—	—	064
3300	0,41	181550	—	—	036
37254	4,68	2238675	—	—	454
—	—	2870845	—	—	578
756351	95,32	44420300	—	—	8968
793605	100,00	49529820	—	—	10000

TAB

De cereale tranzitate prin magazinele cu silozuri din por
IN

Anii	SOLD LA 31 MARTIE							CEREALE INTRATE				
	Porumb	Grâu	Orz	Ovăz	Secară	Meiu	Total	Porumb	Grâu	Orz	Ovăz	Secară
1910	—	—	574	1120	—	—	1694	1724	—	2706	1405	—
1911	477	9592	20	4410	—	—	10143	17423	230555	70255	30563	14061
1912	3509	6394	185	6341	—	—	10191	109867	212476	77326	41517	9778
1913	1238	3321	1620	—	53	9	6241	29734	172113	46758	342	3258
1914	2452	15663	9493	4028	76	—	31712	71037	89721	81542	81491	3272
1915	3192	6054	36601	1914	—	49	47810	19259	23560	54168	6794	51

NUMARUL ȘI CAPACITATEA AMBELOR MAGAZII

MAGAZIA No. I SILOZUL Dela pânăla	CAPACITATEA IN HECTOLITRI	MAGAZIA No. II SILOZUL Dela pânăla
1	—	1460 hI.
2	24	1630 »
25	—	1460 »
26	—	610 »
27	50	1860 »
51	—	1760 »
52	74	1940 »
75	—	2980 »
76	—	610 »
77	100	1860 »
101	—	1480 »
102	124	1630 »
125	—	1480 »
126	—	530 »
127	150	1630 »
151	—	1700 »
152	174	1860 »
175	—	2860 »
176	—	630 »
177	200	1940 »
201	—	1700 »
202	224	1860 »
225	—	2260 »
226	—	560 »
227	250	1630 »

Capacitatea hectolitrică a ambelor magazine 441320 hl. X 2 = 882640 hl.

LOU

tuI Constanța dela înființarea lor (30 Septembrie 1909)
TONE

Anii	CEREALE IESITE		A N I I	CEREALE IESITE								
	Meiu	Total		Porumb	Grâu	Orz	Ovăz	Secară	Meiu	Total		
—	—	5835	dela 30 Sept.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
43	—	362900	1909—1910	1724	—	2132	285	—	—	—	—	4141
—	—	450964	1910—1911	16946	220963	70135	30519	14051	43	—	—	352657
—	10	252215	1911—1912	106358	206083	77442	41453	9737	—	—	—	440773
—	—	327063	1912—1913	28496	168792	45138	342	3205	—	—	—	245973
49	—	103881	1913—1914	69823	77379	73669	77463	3249	10	—	—	301593
—	—	—	1914—1915	18519	33170	27061	8907	127	—	—	—	87784

CEREALE TRANSBORDATE DIN VAGOANE IN VAPOARE
PRIN MAGAZII

A N I I	Porumb	Grâu	Orz	Ovăz	Secară	Meiu	Total
Dela 30 Sept.	—	—	—	—	—	—	—
1909—1910	—	—	—	—	—	—	—
1910—1911	130071	6512682	13097213	8773671	806130	42642	29362409
1911—1912	16740156	14122851	15428593	6251927	592586	—	53136115
1912—1913	2395788	10267930	7292313	—	52720	—	20008751
1913—1914	9533807	1269597	5750461	2420221	67554	—	19041640
1914—1915	46852	383330	675708	—	—	—	1105890

NUMARUL VAGOANELOR DESCARCATÉ

A N I I	No. vag.
Dela 30 Septembr.	—
1909—1910	446
1910—1911	26639
1911—1912	35033
1912—1913	18303
1913—1914	20541

TAB

De cantitățile (în tone) de cereale pe felul mă

ANII	LUNILE	S O N D E	
		M A R I	M I C I
1911 — 1912	Aprilie — — — — —	60	2
	Maiu — — — — —	40	2
	Iunie — — — — —	23	1
	Iulie — — — — —	42	—
	August — — — — —	73	1
	Septembrie — — — — —	97	—
	Octombrie — — — — —	215	1
	Noembrie — — — — —	330	3
	Decembrie — — — — —	292	2
	Ianuarie — — — — —	84	5
	Februarie — — — — —	141	12
	Martie — — — — —	131	4
	Total	1498	33
1912 — 1913	Aprilie — — — — —	196	11
	Maiu — — — — —	221	—
	Iunie — — — — —	112	3
	Iulie — — — — —	56	2
	August — — — — —	79	3
	Septembrie — — — — —	138	3
	Octombrie — — — — —	315	—
	Noembrie — — — — —	393	3
	Decembrie — — — — —	209	4
	Ianuarie — — — — —	191	1
	Februarie — — — — —	77	—
	Martie — — — — —	28	—
	Total	2015	30
1913 — 1914	Aprilie — — — — —	16	2
	Maiu — — — — —	22	—
	Iunie — — — — —	8	1
	Iulie — — — — —	21	1
	August — — — — —	20	1
	Septembrie — — — — —	84	2
	Octombrie — — — — —	119	—
	Noembrie — — — — —	243	1
	Decembrie — — — — —	89	2
	Ianuarie — — — — —	294	—
	Februarie — — — — —	206	—
	Martie — — — — —	202	—
	Total	1324	9

LOU

nipulațiilor efectuate în magazinele cu silozuri

Amestecare la eliberare	Aerare și cântărire	CURĂȚIRE PRIN	
		TARARE	TAERE DE TEPI
4.655.262	3.127.752	892.500	—
5.617.506	1.094.058	1.491.261	—
3.691.190	4.731.413	407.061	—
3.532.562	1.485.099	138.426	—
12.923.505	4.228.267	724.487	107.192
10.870.883	5.334.137	1.027.168	107.468
2.256.001	4.434.955	417.511	—
22.097.436	5.392.115	522.501	—
13.951.150	7.103.030	1.769.798	—
26.460.130	6.936.400	2.389.796	—
35.970.105	6.368.627	6.682.485	—
22.950.470	6.353.490	4.989.934	—
164.976.200	53.589.343	21.152.928	214.660
3.684.494	14.760.320	674.064	—
6.649.100	12.730.829	5.452.728	—
14.035.196	5.220.214	4.050.702	—
5.623.819	1.709.648	2.473.030	114.578
12.053.185	2.072.747	1.245.970	129.924
4.418.198	3.182.088	—	390.965
16.339.622	9.487.504	867.285	1.376.411
24.432.341	6.354.352	53.470	—
15.457.138	5.753.175	235.827	—
24.195.121	3.620.127	415.879	—
29.621.346	2.524.059	10.005	—
17.114.867	3.534.147	377.155	1.970.035
173.624.427	70.949.210	15.856.115	2.208.913
12.258.148	3.976.396	540.992	3.093.526
5.990.881	4.321.843	4.073	1.923.396
5.174.169	2.680.715	26.015	—
1.901.528	1.683.389	105.144	—
3.000.400	2.067.519	654.093	1.548.046
48.418.174	4.136.775	304.296	659.192
20.058.447	6.615.892	96.529	—
30.103.376	12.008.279	—	—
25.368.217	5.058.756	20.820	—
40.006.324	4.759.942	20.080	—
45.615.998	3.318.945	232.001	101.590
28.785.103	4.281.459	1.062.205	161.198
237.680.765	55.509.910	3.066.248	7.486.918

TAB

De cantitățile (în tone) de cereale pe felul ma

ANII	LUNILE	FELUL		
		Aerare	Amestecare	Curățire Tarare
1911—1912	Aprilie — — — — —	105.866	4.655.262	892.500
	Maiu — — — — —	781.621	5.617.506	1.191.2
	Iunie — — — — —	1.480.807	3.691.190	407.06
	Iulie — — — — —	1.330.047	3.532.562	138.426
	August — — — — —	1.223.472	12.923.505	724.487
	Septembrie — — — — —	3.355.388	10.870.883	1.027.168
	Octombrie — — — — —	3.359.099	2.956.001	417.511
	Noembrie — — — — —	3.988.094	22.097.476	522.501
	Decembrie — — — — —	1.411.634	13.951.150	1.769.798
	Ianuarie — — — — —	3.526.616	26.760.130	2.389.796
	Februarie — — — — —	1.308.418	35.970.105	6.682.485
	Martie — — — — —	4.226.445	22.950.470	4.989.934
	Total	26.597.507	164.976.200	21.152.928
1912—1913	Aprilie — — — — —	12.773.138	3.684.494	674.064
	Maiu — — — — —	11.008.595	6.649.100	5.452.728
	Iunie — — — — —	2.272.840	14.035.196	4.050.702
	Iulie — — — — —	925.175	5.623.819	2.473.030
	August — — — — —	908.850	12.053.185	1.245.970
	Septembrie — — — — —	2.580.090	4.418.198	—
	Octombrie — — — — —	7.736.837	16.339.622	867.285
	Noembrie — — — — —	5.303.962	24.432.341	53.470
	Decembrie — — — — —	4.798.438	15.457.138	235.827
	Ianuarie — — — — —	1.752.771	24.195.121	415.879
	Februarie — — — — —	948.506	29.621.346	10.005
	Martie — — — — —	1.919.784	17.114.867	377.155
	Total	52.928.986	173.624.427	15.856.115
1913—1914	Aprilie — — — — —	1.991.872	12.258.148	540.992
	Maiu — — — — —	2.376.403	6.990.881	4.073
	Iunie — — — — —	856.743	5.174.169	26.015
	Iulie — — — — —	1.654.589	1.901.528	105.144
	August — — — — —	2.637.999	3.000.400	654.093
	Septembrie — — — — —	2.291.983	18.418.174	304.296
	Octombrie — — — — —	5.678.254	20.058.447	96.529
	Noembrie — — — — —	8.635.905	30.103.376	—
	Decembrie — — — — —	3.065.857	25.368.217	20.820
	Ianuarie — — — — —	2.664.585	40.006.324	20.080
	Februarie — — — — —	1.324.070	45.615.998	232.001
	Martie — — — — —	2.923.915	28.785.103	1.062.205
	Total	36.102.175	237.680.765	3.066.248

LOU

nipulațiunilor efectuate în magaziile cu silozuri

MANIPULAȚIUNILOR				
PRIN Tăierea vârfurilor	Recantărire	Transferare de cereale de la un depozit la altul	SONDE	
			Mari	Mici
—	3.021.886	1.881.602	60	2
—	312.437	—	10	2
—	250.606	119.575	23	1
—	155.052	—	42	—
107.192	3.004.795	373.136	73	1
107.468	1.978.749	120.784	97	—
—	1.075.856	106.683	215	1
—	1.404.021	3.168.710	330	3
—	5.691.396	1.710.997	292	2
—	3.409.784	176.068	84	5
—	4.560.209	188.661	141	12
—	2.127.045	111.563	131	4
214.660	26.991.836	7.957.779	1.498	33
—	1.987.182	793.413	196	11
—	1.722.234	240.177	221	—
—	2.947.374	27.580	112	3
444.578	784.473	9.782	56	2
129.924	1.163.897	1.062.989	79	3
390.965	601.998	208.105	138	3
1.376.411	1.750.667	512.907	315	—
—	1.050.320	783.040	393	3
—	954.737	530.825	209	4
—	1.867.356	140.433	191	1
—	1.575.550	894.319	77	—
1.970.035	1.614.363	125.680	28	—
2.208.913	18.020.224	5.329.250	2.015	30
3.093.596	1.984.524	—	18	2
1.923.396	1.945.440	34.621	22	—
—	1.823.972	—	8	1
—	28.800	—	23	1
1.548.016	429.520	—	20	—
659.192	1.844.792	527.330	86	2
—	937.638	89.869	119	—
—	3.972.374	2.316.638	243	1
—	1.992.899	637.927	109	2
—	2.095.357	2.667.293	294	—
101.590	1.994.875	1.765.653	206	1
161.198	1.357.544	831.492	206	—
7.486.918	20.407.735	8.872.823	1.354	10

De cantitățile (în tone) de cereale pe felul manipulațiilor

FELUL MANIPULAȚIUNILOR								
ANUL		Descărcare	Încărcare	Magazinaj	Aerare	Amestecare	Curățire	Tăerea
		lei T. Vrac 0,50 Sacii 0,90 cărucă 1,00	0,80 tona până la 15 Sept. 1911 0,60 tona	0,01 hl. 10 z. 0,015 » 20 » 0,002 » 30 » în sus	1. 0,20	1. 0,10 T.	prin tarare lei 0,10/t	la orz lei 2,00/t.
		I	II	III	IV	V	VI	VII
1911—1912	Tone	440820 T.	440773 T.	2380477 hl	26597 T.	164976 T.	21153 T.	215 T.
	Suma încasată lei. . .	251881,55	287713,20	35182,15	5842,40	16726,15	10769,75	429,40
1912—1913	Tone	242024 T.	245973 T.	10401683 hl.	52928 T.	173621 T.	15850 T.	2209 T.
	Suma încasată lei. . .	139788,20	147948,30	306025,25	10967,10	17698,20	9441,95	4412,40
1913—1914	Tone	327063 T.	301593 T.	19602943 hl.	36102 T.	237680 T.	3066 T.	7487 T.
	Suma încasată lei. . .	200942,85	180393,65	294044,15	7251,65	23793,05	1534,50	14978,20
1914—1915	Tone	103894 T.	87784 T.	—	71891 T.	83259,5 T.	897 T.	17567 T.
	Suma încasată lei. . .	57396,10	51949,30	253020,90	14378,20	8321,95	4437,55	35134,60

În totalul general al încasărilor intră și suma de lei rezultate din vinderea tichetelor de cântar, sume care

Coloanele XIV și VI în ceea ce privește cerealele cereale fiind deja cu

efectuate în magazinele cu silozuri și taxele încasate (în tone)

FELUL MANIPULAȚIUNILOR									
Recântărire și transtere	Sonde	Waranie	Taxe pentru asigurarea cerealelor, b. oloo pe una lună	Taxe pentru cerealele descărcate la cheiul de nord b.t.	8 la sută din taxe creditate C. F. R.	Taxa pe 25 la sută în plus pentru manipulara ovăzului	Supliment de 25 la sută pentru încărcare în vapoare în afară de ore reglement.	ramenți percepuți pentru încălzire provor la încălz. vapor.	Totalul cerealelor manipulate și taxele încasate
VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII
26932 T.	mari 1498 mici 38	269 w	—	144120 T.	—	82970 T.	30489 T.	—	1135978 T.
5307,25	4503,90	269,00	32733,50	28903,76	750,60	13180,85	4573,40	305,00	1023971,80
18090 T.	mari 2015 mici 30	480 w	—	20530 T.	—	684 T.	6448 T.	—	752681 T.
3885,70	6053,90	480,00	6896,50	4105,90	75,05	195,45	987,30	—	677331,10
20407 T.	mari 1354 mici 10	148 w	—	34603 T.	—	118954 T.	27925 T.	—	968001 T.
4117,30	4065,00	148,00	3341,60	6920,55	18,45	26059,85	4188,70	457,55	793529,75
10714 T.	mari 1590 mici 4	644 w	—	—	—	—	—	—	—
2142,35	47.1,20	664,00	18163,70	1769,65	168,45	2865,90	—	—	457892,55

1474,70 pe exercițiul 1913—1914 și 727,20 pe 1914—15 nu sunt prevăzute în vre-o altă coloană a tabloului.

în tone, nu s'a adăugat la total greutatea acestor prinse în coloana II-a.

T A B

De produse petrolifere tranzitate prin stațiunea de petrol din

Ani	SOLD LA 31 MARTIE				Produse petrolifere intrate			
	Benzină	P e t r o l		Păcură	Tot. al	B nzină	P e t r o l	
		R. float	Distilat				R. finat	Distilat
1904	—	—	—	—	—	—	—	—
1905	801119	—	6712046	—	7513165	10188212	—	25985941
1906	4104808	2354576	4557308	—	11016692	30657611	40895388	64169753
1907	2436435	11939557	5931135	—	20307127	52391338	127611994	67154839
1908	12535418	7787672	11854905	—	32177995	64394874	196034973	111126856
1909	7556740	8025452	5806804	—	21388996	93321145	178270998	79172919
1910	5901173	12165429	5063315	8577432	31707349	95123372	198206462	74031007
1911	10109646	12060768	3313524	9965252	35449190	90190174	228876493	82827081
1912	7924472	8331402	587812	4599361	21443047	111890814	229235360	72453190
1913	13916509	9841214	6671621	17299199	47728540	139455207	290365473	67823245
1914	9312313	12387080	7964789	9701449	39355622	161889262	306648340	67985783
1915	38362433	33435095	10497644	14331005	96326177	99278268	120894169	35321805

L O U

portul Constanța dela înființarea stațiunii de petrol (27 Mai 1904)

(In kgr.)		A n i i	Produse petrolifere ieșite (In kgr.)				
Păcură	Total		B. nzină	P e t r o l		Păcură	Total
				Rafinat	Distilat		
—	—	Dela 27 Mai 1904 la 1 Aprilie 1905	—	—	—	—	
—	36174153	1905—1906	9377815	—	19283173	—	
—	132722752	1906—1907	27353922	38540812	63324491	—	
—	247158170	1907—1908	54059711	118027013	65781011	—	
—	371556203	1908—1909	54295391	200186858	105203986	—	
—	350765062	1909—1910	98299823	178033218	8221020	—	
18132985	385483826	1910—1911	96752285	193584582	75245243	9544184	
76301535	478096283	1911—1912	85903378	227406464	86122068	74882824	
221461851	635041215	1912—1913	113940447	232831427	75286038	226904326	
291004897	788648822	1913—1914	133414028	288421565	61495091	279021912	
266491858	802925243	1914—1915	166398332	304144985	65634098	274161191	
68803965	324403207		70450125	99245655	32684097	64269557	

TAB CU MODUL DE MANIPULAȚIUNE AL

Sosite in vagoane sau scurse prin conducte de la depozitele particulare IN TONE							
ANII		Benzină	PETROL		Păcură	TOTAL	Produse transvazate in tone
			Rafinat	Distilat			
De la 27 Mai 1904	in vagoane prin con- ducte	—	—	—	—	—	—
la 1905	in vagoane prin con- ducte	10188212	—	25985941	—	36174153	—
1905—1906	in vagoane prin con- ducte	16104643 14552968	11952862 28942526	24316752 36853001	—	52374257 80348495	—
1906—1907	in vagoane prin con- ducte	26687752 25703586	84645683 42966311	12901167 54253671	—	124234602 122923568	—
1907—1908	in vagoane prin con- ducte	26986299 37408075	87054918 108980055	18915634 92211222	—	132956851 238599352	—
1908—1909	in vagoane prin con- ducte	39851144 53470001	42409843 135861155	18515833 60657086	—	100776820 249988242	—
1909—1910	in vagoane prin con- ducte	30677648 64445724	40084131 158122331	15077856 58943151	18132985	103772620 281511206	—
1910—1911	in vagoane prin con- ducte	33178159 57072015	58203860 170672633	34714110 48112971	76202535	202238664 275857619	14497562
1911—1912	in vagoane prin con- ducte	40060012 71830802	42564637 186670723	27258549 45194641	209874201 11509650	319754399 315286816	5925242
1912—1913	in vagoane prin con- ducte	62708854 76746353	77406890 212958583	17704914 50118331	212637928 78366969	370458586 418190236	7270653
1913—1914	in vagoane prin con- ducte	62429989 99459273	41697681 264950659	12164643 55821140	114314332 152087526	230606645 572318598	1987782
1914—1915	in vagoane prin con- ducte	48065534 51212734	13034959 107859210	3794880 31526925	16343217 52565748	81238590 243164167	11708572

LOU PRODUSELOR PETROLIFERE

INCARCATE IN VAPOARE SAU VAGOANE IN TONE						
ANII		Benzină	PETROL		Păcură	Total
			Rafinat	Distilat		
De la 27 Mai 1914	in vapoare in vagoane	—	—	—	—	—
la 5 April. 1905	in vapoare in vagoane	9377815	—	19283173	—	28660988
1905—1906	in vapoare in vagoane	27353922	38540812	63195742	—	129090476
1906—1907	in vapoare in vagoane	54059711	117719203	64669590	—	236448504
1907—1908	in vapoare in vagoane	54295391	200186858	105097034	—	359579283
1908—1909	in vapoare in vagoane	98234973 64850	178021972 11246	83614537 1606483	—	359871482 1682579
1909—1910	in vapoare in vagoane	96745716 6569	193340931 243651	73714004 1531239	9544184	373344835 1781459
1910—1911	in vapoare in vagoane	85903328	227023765 382699	85834561 287507	74645529 237295	473407183 739090
1911—1912	in vapoare in vagoane	113870573 69874	232579546 251881	75233073 52965	226815352 88974	648498544 463644
1912—1913	in vapoare in vagoane	133402823 1205	288418171 3394	61479169 15922	278892813 129099	762192976 149620
1913—1914	in vapoare in vagoane	166398332	204144985	66634098	274161191	841338606
1914—1915	in vapoare in vagoane	65296107 5154018	98839875 405780	32105654 578443	64269557	260511193 6138241

TABLOU

Al produselor petrolifere arătând cantitățile manipulate și

A n i i	PRODUSE PETROLIFERE Benzină, Petrol rafinat, (lampant) și petrol destilat						Sume încasate	
	Sosiri în vagoane în tone	Încărcări în vagoane în tone	Transvazări în tone	Încărc. în vag. p. reexp. în țară	Acumularea cantităților în tone		Lei	B.
	1	2	3	4	5	6	7	8
27 Mai 1904-1905	36174,153	28660,988	—	—	61835,141	0,35	22692	92
1905-1906	52374,257	139090,476	—	128,749	181593,482	0,35	63557	71
1906-1907	124734,602	236448,504	679,316	1419,231	362782,153	0,35	126973	75
1907-1908	132956,851	359579,283	5456,403	106,052	498098,589	0,35	174334	50
1908-1909	100776,820	359371,382	4418,951	1682,579	466749,832	0,35	163862	44
1909-1910	85839,635	363800,651	7464,297	1781,459	458883,042	0,35	160610	11
1910-1911	126036,129	398761,654	11449,929	6 0,206	536917 918	0,35	187921	27
1911-1912	107116,471	421683,193	3241,346	874,720	532415,729	0,35	186345	50
1912-1913	169845,856	483300,163	6743,812	20,521	659910,352	0,35	230968	62
1913-1914	116643,733	537177,415	1367681	—	655188,829	0,35	227316	09

STATISTIC

taxele încasate în stațiunea de petrol a portului Constanța

P Ă C U R Ă										Sume încasate	
Sosiri în vagoane în tone	Scurgere cu taxă în tone	Încărcări în vagoane în tone	Încărc. în vag. pt. reexp. în țară	Transvazări în tone	Acumularea cantit. cu aceeași taxă în tone		Parțial	Total			
8	9	10	11	12	13	14	Lei	B.	Lei	B.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
18 32,935	—	9544,184	—	—	27677,169	0,50	13838	58	13 38	58	
76202,535	—	746645,529	237295	3047,633	151085,359	0,50	75542	67	78590	30	
200871,201	11590,650	226815,352	88974	2683,896	448366,177	0,50	224183	08	226866	97	
212637,928	1) 9215,171 69151,798	278892,813	129099	—	500875,011	0,50	250437	50	283949	74	
114314,33	2) 34405,874 117681,652	274161,191	—	526,841	388475,523	0,50	194237	76	246573	95	
				620,101	117681,652	0,30	35304	49	620,10		

1) 15 Iunie 1912 s'a scăzut prețul dela 0,50 l./ tonă la 0,477.

2) Dela 1 Iunie 1913 s'a redus prețul la 0,30/ tonă pentru scurg.

TABLOU

Recapitulativ de produsele petrolifere manipulate și taxele încasate în stațiunea de petrol a portului Constanța

ANII FINANCIARI	PRODUSE PETROLIFERE					
	Benzină Petrol rafinat (lampant). Petrol distilat și Păcură					
	Sosiri în vagoane și scurgeri din rezervoarele particul. In tone	Încărcări în vapo re In tone	Transvazări In tone	Încărcat în vagoane pentru reexpediere In tone	Acumularea cantităților In tone	Sume încasate
1, 8 și 9	2 și 10	3 și 12	4 și 11		Lei B.	
27 Mai						
1904—1	36.174.153	28.650.988	—	—	64.835.141	22.692,29
1905—1906	52.374.257	129.090.476	—	128.749	181.593.482	63.557,71
1906—1907	124.234.602	236.448.504	679.816	1.419.231	362.782.153	126.973,75
1907—1908	132.956.851	359.579.283	5.456.403	106.052	498.098.589	174.334,50
1908—1909	100.776.820	359.871.482	4.418.951	1.682.579	466.749.832	163.362,44
1909—1910	103.972.620	373.344.835	7.464.297	1.781.459	486.563.211	174.448,69
1910—191	202.238.664	473.407.183	14.497.562	907.501	691.050.910	266.511,57
1911—1912	328.578.322	648.498.544	5.925.242	463.694	983.465.802	413.212,47
1912—1913	460.850.753	762.192.976	7.270.653	149.620	1.230.464.002	514.918,36
1913—1914	383.044.591	811.338.606	1.987.782	—	1.196.370.979	475.890,04
1914—1915	133.804.338	260.511.193	11 708.572	6.138.241	412.162.344	156.318,08
TOTAL	2.059.005.971	4.442.944.070	59.409.278	12 777.126	6.574.136.445	2.552.219,90

TEXTUL ACTULUI COMEMORATIV DE LA INAUGURAREA PORTULUI CONSTANȚA ¹⁾

CAROL I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința Națională Rege al României.

«De când România a întrupat Dobrogea prin vitejia ostașilor săi în războiul neatârării și s'a făcut stăpână la malurile Mării Negre, gândirea mea a fost într'una pironită la mijloacele de a înlesni exportul țării în tot cursul anului. În scop de a deschide României căile nesfârșite ale mărilor am împreunat cele două maluri ale Dunării dintre Fetești și Cernavoda, ridicând mărețul pod «REGELE CAROL I», iar în anul 1896 am pus temelia portului Constanța, a cărui inaugurare o facem astăzi.

De atunci, treptat cu mijloacele de care s'a dispus, am avut grija înainte de toate de a asigura isprăvirea lucrărilor pentru exportul cerealelor și al petrolului, care reprezintă 85 la sută din exportul țării. Nădăjduind că Dumnezeu va hărăzi României liniște și îmbelșugare, ca să putem isprăvi cât mai curând portul întreg, menit să slujiască la propășirea economică a scumpei noastre Patrii, astăzi a 27-a zi a lunii Septembrie 1909 și al 43-lea an al Domniei Mele, am inaugurat asemeni prima magazie de cereale din cele 4 ce se clădesc, față fiind M. S. Regina, AA. LL. RR. Principele Ferdinand Moștenitorul Tronului, Prințesa Maria, Înaltul elev, miniștrii Mei, președinții și vice-președinții corpurilor legiuitoare, înalți demnitari ai Statului, fruntașii oștirii Mele și corpul tehnic.

Spre amintire, am semnat acest document încheiat în trei exemplare hotărând ca două sfințirea lucrărilor făcute de P. S. S. Episcopul Dunării de jos, un exemplar să fie așezat în zidăria cea mare a silozurilor de cereale ce se dă acum spre folosința comercianților; al doilea exemplar să fie așezat în zidul farului de la capătul digului dinspre larg, iar al treilea să fie păstrat în arhiva Statului».

(ss) Carol, Elisabeta, Maria, Ferdinand, Elisabeta, I. Brătianu, Gen. G. Budișteanu, M. Pherekyde, Em. Costinescu, S. Haret, T. Stehan, V. Morfun, A. Carp, A. Djuvara, Nifon, A. Saligny.

Acest act a fost zidit de suverani în piatra comemorativă din

¹⁾ Actul comemorativ și cuvântările rostite la inaugurare sunt extrase din Buletinul Șco. Politehnice Nr. 10 din 1909.

partea despre mare a primei magazii cu silozuri, care piatră poartă pe o placă de bronz următoarea inscripțiune :

«Noi, Carol I Rege al României, pus-am această piatră în ziua de 27 Septembrie 1909 cu prilejul inaugurării portului Constanța.

CUVÎNTARILE ROSTITE LA INAUGURAREA PORTULUI CONSTANȚA ÎN ORDINEA ÎN CARE S'AU ȚINUT

DISCURSUL D-LUI MORTUN

SIRE,

În graba clipelor care se scurg, adesea omul nu întrevede toată însemnătatea faptelor ce se petrec sub ochii și în zilele lui.

Nevoile, grijile traiului, lupta vieții și frământările lui sufletești, mereu îi abat gândul și pătrunderea de la rostul trebilor obștești.

De multe ori chiar, celor care iau parte la săvârșirea acestor fapte le scapă unele din urmările ce vor avea loc în vremurile viitoare.

Traian, strămutându-și aci legiunile sale, nu căuta atunci decât să-și apere de năvălirile barbare, miezul mândrei împărății Romane și nu gândia că din aceasta va naște un popor și o țară nouă. Când Ștefan cel Mare și Neagoe Basarab, împinși de cucernica lor evlavie ridicau sfinte altare, se duceau ei cu gândul că peste veacuri aceste locașuri de rugăciune vor fi socolite ca întăile îmboldiri date artei românești? Când sufletul chinut al țaranului nostru zămislia din grijile și nevoile lui, din neagra lui restrîște doina și baladele haiducești, ca să-și aline o clipă amarurile, pricepea el oare, țaranul nestiutor de carte, că prin aceasta punea temelii literaturii românești?

Apoi chiar la Plevna, când Majestatea Voastră în fruntea fraților noștri, luptă ca să facă neamului românesc drum și loc între popoarele lumii, câți erau acei cari prevedeau că prin acea jertfă țara va lua o așa de repede prefacere?

Și azi, când serbăm încheierea acestei mărețe lucrări, când inaugurăm acest port, pricepe oare toată suflarea românească în ce măsură se înlesnește propășirea noastră agricolă și cât de mult se asigură întărirea noastră economică?

Până acum vieții noastre economice îi lipsea un organ de respirațiune permanentă. Acum plămâni țării s'au întregit, organismul nostru economic s'a desăvârșit. De acum în tot cursul anului, pe toate vremurile, rodul muncii noastre, bogățiile noastre vor avea neîntreruptă scurgere.

Țara știe cât datorește Majestății Voastre desăvârșirea acestei lucrări, cu câtă agerime și pătrundere Majestatea Voastră, încă dela suirea pe tron, Ați arătat drumul mărei, cu ce stăruitoare râvnă Ați

îndemnat, Ați zorit ca gândul acesta să ia ființă, cu ce încredere înțeleaptă Ați îmbărbătat pe inginerii români, sărguincioși și pricepuți cari, în frunte cu eminentul nostru Saligny, una din podoabele strălucitei domnii a M. Voastre, au adus la îndeplinire via Voastră dorință.

De aceea toată suflarea românească recunoscătoare de vaza și prosperitatea la care a ajuns patria sub rodnică și glorioasă domnie a Majestății Voastre, zice :

Să trăiți Majestate, să trăiască Majestatea Sa Regina, să trăiască iubita noastră dinastie !...

DISCURSUL D-LUI ANGHEL SALIGNY

SIRE,

Prezența Majestății Voastre și a Augustei Voastre familii la această serbare are o mare însemnătate pentru țara noastră. Nu sărbătorim numai săvârșirea unor lucrări din portul Constanța, ci îndeplinirea unui întreg program urmat cu atâta stăruință de Majestatea Voastră.

Prin facerea liniilor București-Fetești, Făurei-Fetești și a podului de peste Dunăre Ați dat puțința ca produsele de tot felul ale patriei noastre să se scurgă la mare, fără întrerupere și în timp de iarnă. Prin facerea portului Constanța cu adâncime și instalații speciale pentru cereale, Ați dat puțința de a se reduce navlul cerealelor prin sporirea capacității vapoarelor și scurtarea timpului de încărcare.

Toate acestea vor contribui ca să putem susține mai cu folos concurența pe piețele mondiale.

În ce privește industria noastră de petrol, ea nu ar fi putut lua desvoltarea de acum, fără lucrările pe cari le inaugurați azi.

Sire, primul proiect al portului a fost făcut în anul 1881 de vestitul inginer Hartley, atunci când corpul nostru tehnic nu avea ingineri experimentați în acest fel de lucrări. Un al doilea proiect, a cărui executare s'a început în anul 1896, a fost conceput de Inspectorul General Cantacuzino în anii 1891—1894, având de sfătuitor pe Inspectorul Guerard, fost director al portului Marsiliei. De atunci încolo, atât sub direcțiunea mult regretatului Inger Duca, cât și sub actuala direcțiune, numai inginerii români, mai toți ieșiți din școala noastră de poduri și șosele, au luerat la conceperea și executarea lucrărilor portului. Toți inginerii sunt adânc recunoscători Majestății Voastre care prin nestrămutata încredere ce Ați avut în forțele lor, le-ați dat prilejul să dovedească, prin marile lucrări săvârșite sub glorioasa și binecuvântata Voastră Domnie, că merită încrederea pe care Ați pus-o în ei.

Cu inima plină de cel mai nemărginit devotament pentru Majestatea Voastră, ei unesc glasul lor cu al meu spre a strigă : Să trăiți Majestate, Să trăiască M. S. Regina !... Să trăiască dinastia !...

DISCŪRSUL M. S. REGEIUI

Cu mare bucurie am venit în Dobrogea spre a inaugura marile lucrări ale portului Constanța datorite, ca și falnicul pod peste Dunăre științei și hărniciei inginerilor români, sub priceputa conducere a șefului lor.

Deschiderea drumului pe mare era o trebuință a propășirii comerțului. Porturile maritime, sunt plămâni unei țări, de aceea guvernul nu a cruțat nimic pentru a da portului Constanța tot ceea ce a trebuit spre a îndeplini înalta sa misiune.

Încă dela început am urmărit cu cel mai viu interes și am supravegheat aceste lucrări cari au dat comerțului nostru un avânt așa de puternic și am legat tot mai strâns Dobrogea de căminul strămoșesc.

Cu drept evănt putem dar privi acest port ca un factor de competenie al propășirii noastre economice și ca o mândrie națională.

Portul Constanța, cu ajutorul serviciului nostru maritim, ne-a pus în legătură statornică și directă cu târgurile străine, mai ales cu apusul Europei care este cel mai mare cumpărător al produselor noastre naționale.

Activitatea acestui centru comercial, care se va desfășura de sigur fără daune pentru porturile noastre dunărene, va fi adevăratul barometru al dezvoltării noastre economice. De aceea am credință că marile lucrări ce s'au săvârșit până acum nu sunt decât un început față de ce rezervă viitorul, și că Constanța va deveni peste un timp nu prea îndepărtat unul din cele mai importante porturi ale Mării Negre.

Cu acest prilej nu pot să nu remarc azi o legătură strânsă și apropiată a Dobrogeenilor de sufletul nostru cu intrarea lor în deplină viață constituțională a țării.

Prin această întrupare desăvârșită a Dobrogei la Patria Română dela sânul căreia nimic n'o mai poate despărți, s'a înfăptuit pe veci ținta străbunilor luptători pentru stăpânirea țărmlui Mării Negre, visul bătrânului Mircea Voevod și a lui Ștefan cel Mare.

Cu adâncă recunoștință mulțumesc tuturor pentru primirea strălucită cu care am fost întâmpinați din partea orașului, ca și pentru bunele urări ce mi s'au adus în cuvinte așa de călduroase și măgulitoare și sunt fericit că am plăcutul prilej a ridica paharul meu pentru prosperarea mereu crescândă a portului Constanța și pentru fericirea scumpilor noștri dobrogeni.

RUGĂCIUNE

*In noianul necredinței
Și roboți trufiei,
Dă-ne 'ndemnul pocăinței,
Doamne al-tăriei !*

*Și în luptă cu durerea
Și cu patimi sute,
Intărește-ne puterea,
Unule-născute !*

*Voia Ta pe noi ne'nvăță
Ca un bun părinte,
Dătătorule de viață
Și Duhule-sfinte !*

*Și în suflete coboară
Indurarea-ți toată,
Cea-deapururea-Fecioară,
Maică-prea-curată !*

ROZMARIN

NU MAI PLÂNGE...

Grele vremi și grea povară
Peste noi și biata țară,
Moș Ioane din Seimeni!
După ani de pribegie
Casa ți-o gășiși pustie,
Câmpul—bîrueni.

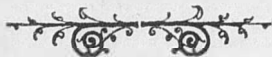
Ți-i ograda năruită,
În coșar tu n'ai o vită,
N'ai un câine 'n bătătură.
— Of, așa-i, așa-i nepoate,
Cum se duseră cu toate,
Par'că nici nu fură...

Rău te scurmă 'n suflet dorul,
Ca să-ți vezi din nou feciorul
Cel voinic ca un stejar;
Dar ți l-a 'nghițit mormântul,
Crucea lui o bate vântul
La Topraisar.

Biata noră și nepoții
Azi îndură greu cu toții
Griji, necazuri și nevoi.
Nu-i mâncare, nu sunt lemne,
C'au venit acum, pe semne,
Zilele de-apoi.

Greu la deal și greu la vale!
Care-i rostul vieții tale,
Biet bătrân cu pașii rari?
Cați zadarnic spre icoane —
Nu mai plânge, Moș Ioane
Din Seimenii Mari.

ION BENTOIU

IDILĂ DIN MUNȚI

de

H. HEINE.

I

In coliba de pe munte
Locuște un miner.
Brazilii verzi loșnesc în noapte,
Luna strălucește în cer ;

Iar în jilțul din colibă,
Minunat în flori cioplit,
Fericit e cine șade —
Și-s chiar eu cel fericit.

Pe un scaun stă copila
De genuchi-mi rezemată,
Ochii sunt ca două stele,
Gura ei înpurpurată.

Blînde, stelele albastre
Mă privesc în ochi senin,
Ea șiret pe gură pune
Albul deget ca de crin.

Muma fetei nu ne vede,
Fusu 'n mîna ei se sbate,
Iară tatăl din chitară
Cîntă cîntece uitate.

Mititica-și moaie glasul
Și vorbește pe șoptite ;
Pîn'acum îmi spuse dînsa
Multe taine negrăite.

„Vai, de cînd mătușii mele
 Î-a fost dat și ei să moară,
 Nu mai mergem nici la Goslar,
 Cum mergeam odinioară.

Noi suntem așa de singuri
 Pe 'nălțimile pustii !
 In zăpadă iarnă 'ntreagă
 Suntem îngropați de vii.

Mă muncește strașnic trica,
 Inima nebună mi bate,
 Cînd colindă 'n miez de noapte
 Duhurile necurate“.

De cuvîntu-i speriată
 O cuprind acum florii,
 Cu minuțele-amîndouă
 Iși astupă ochișorii.

Fusul sfîrîte 'n colibă,
 Brazii verzi loșnesc afară
 Și duios răsună 'n noapte
 Vechiul cîntec din chitară.

— „Teamă n'ai, copilă dragă,
 De strigoi și vrăji haine —
 Stol de îngeri zi și noapte
 Stau de veghe lîngă tine“.

II

Bate bradul la fereastră
 Cu lungi degete 'nverzite ;
 Din înalt tăcuta lună
 Blînde raze ne trimite.

In odaia de culcare
 Doarme tatăl, doarme muma.
 Veseli înșirînd nimicuri
 Doar noi doi stăm treji acuma.

— „Că te rogi ades la Domnul
Eu nu cred, orice mi-ai spune ;
Tremuratul buzei tale
Nu e semn de rugăciune.

Recea buzei tremurare,
Cînd o văd, mă 'nfricoșază,
Însă teama mi-o gonește
Dulcea ochiului tău rază.

Mă 'ndoesc că porți în suflet
Al credinței drept cuvînt.
Spune, crezi tu oare 'n Tatăl,
Crezi în Fiu și 'n Duhul Sfînt ?”

— „Cînd mă alintam la mama
Pe genuchii ei călare,
Eu credeam adînc în Tatăl
Cel nespus de bun și mare.

El din plin zidi pămîntul
Și pe om stăpînitor,
Luna, soarele și aștrii
Le-a pornit pe drumul lor.

Cînd creștiii apoi mai mare
Și 'ncepui mai mult să știu,
Cu înțeleaptă judecată
Am crezut atunci și 'n Fiu.

El a fost acela, care
Ne-a 'nvățat ce e iubirea
Și primi cu multe chinuri,
Drept răsplată, răstignirea.

Azi sunt om cu carte multă,
Străbătut-am mult pămînt
Și din inima-mi întregă
Cred acum și 'n Duhul sfînt ;

Căci făcu minuni și face,
 Incărcându-se de glorii
 Și pe sclavi din jug îi scoase,
 Nimicind asupritorii.

El gonește rele neguri
 Și nebuна nălucire,
 Ce mereu înveninează
 Veselie și iubire.

Cavaleri armați o mie
 Are 'n juru-i Duhul sfânt,
 La porunca lui stau gata
 Plini de loc și de avânt.

Steagul lor se 'nalță mîndru,
 Scot din spede scînteieri
 N'ai vrea tu să vezi, copilă,
 Așa mîndri cavaleri?

Mă sărută, mă privește
 Și m'ascultă, căci eu sînt
 Unul dintre cavalerii
 Cei aleși de Duhul sfînt.

III

Sol tăcut, alară luna
 Printre brazi se furișază,
 Lampa noastră obosită
 Doar abia mai luminează.

Blind lucesc doi ochi albaștri
 Cu lumina lor curată,
 Ard în pară obrăjorii —
 Și grăește mîndra fată :

—, Din mincări ne fură noaptea
 Duhuri negre uneori :
 Ce 'ncuem în ladă scara,
 Nu se mai găsește 'n zori.

De pe lapte iau smintina
Duhuri rele și păgine,
Iar pisica vine 'n urmă
Și mănincă ce rămîne.

Și pisica-i vrăjitoare,
Căci pe timpul cel cumplit
Ea se urcă noaptea 'n munte,
Sus la turnul părăsit.

Un castel a fost acolo,
Plin de fală și plăceri,
Petreceau în strălucire
Paji, femei și cavaleri.

Un blestem de vrăjitoare
Biet castel, căzu pe tine —
Astăzi cîntă cucuvaia
Printre tristele-ți ruine.

Insă zise vrăjitoarea:
„Doar cuvîntul cel vrăjit,
Spus la ceas de noapte tainic
Și la locul potrivit,

Va preface iar ruina
In castel plin de plăceri;
Vor petrece iar într'însul
Paji, femei și cavaleri.

Cel ce va grăi cuvîntul
Va fi domn cum altul nu-i,
Iar trompete și chimvale
Vor cînta mărirea lui.”

Infloresc pe mica gură
Dulci icoane din povești
Și din ochii ei albaștri
Îsvorăsc lumini cerești.

Peste mâini îmi înfășoară
 Părul ei cel auriu,
 Degetele mi le-alintă
 Ș'apoi tace 'ntr'un tîrziu.

În odaia liniștită
 Totu-mi pare cunoscut,
 Lucrurile-acestea toate
 Par'că le-aș mai fi văzut.

Ceasul murmură. Chitara
 Prinde singură să cînte,
 Pe cărări de vis acuma
 Gîndu 'ncepe să s'avînte.

Iată ora potrivită,
 Iată locul potrivit
 Și-mi alunecă pe buze
 Chiar cuvîntul cel vrăjit.

Vezi, copilă, miezul nopții
 Iși înclină neagra-i frunte,
 Rîu și brazi în freamăt mare
 Au trezit bătrînul munte.

Din adîncul lui răsună
 Cînt de voci și de chitară
 Și răsar nenumărate
 Mîndre flori de primăvară

Flori străine, minunate,
 Agitîndu-se 'mpreună,
 Iși amestecă parfumul
 Strînse 'n patimă nebună.

Trandafirii, flăcări roșii,
 Sparg întinderea luminii,
 Ca săgeți de vîi cristale
 Către cer se 'nalță crîinii.

Viu arzînd lucesc în slavă
 Stele mari cît mîndrul soare,
 Crini 'n albele potire
 Strîng a razelor splendoare.

Iară noi mai mult ca toate
 Ne-am schimbat în astă vară:
 Facile, aur și lumină
 Pretutindenii ne 'nconjoară.

Tu, copilă, ești prințesă
 Și coliba cea de ieri
 E castel în care cîntă
 Pași, femei și cavaleri.

Și eu sunt stăpîn pe tine,
 Pe castel și toate cele,
 Iar trompete și chimvale
 Cîntă imn mării mele!

ION BENTOIU

BĂJENARII

Lui moș Tudor Trufașu din Seimeni.

Cu patru boi, cu doi, sau cu niciunul...
Pe drumuri vechi, sau drumuri nebătute,
Ei au pornit în care ca 'n redute,
Cu patru boi, cu doi, sau cu niciunul
Lăsând nimic în urmă decât tunul.

— Veniți de unde? Ei răspund: din jos.

— Și încotro? Și îți răspund: în sus.

Atâta știu și-atâta an de spus.

Și carul scârțâie la osii ros

Căci ei se duc în sus și vin din jos....

Copiii dorm și mama mare mână.

Pe jos cei cari sus nu mai încap.

De roată două capre și un țap.

În putinei nici urmă de smântână.

Copiii dorm și mama mare mână.

Din Dobromir, Adam-Clisi, din Calfa,

Ei au plecat de patru săptămâni,

Fără să știe unde fi-vor mâni

Ca să-și înceapă iară, dela alfa,

Viața lor din Dobromir, din Calfa.

Scoboară drumul și-apoi iară urcă

Și urcă într'una și din nou scoboară;

Mai e până 'n Seimeni numai o moară,

Dar pân' la Țaș-punar mai au de fureă....

Scoboară drumul și-apoi iară urcă.

Vorbesc cu ei în foşnet lung porumburi
 Aşa cum au lăsat şi ei acas' :
 Dar nu e timp acuma de popas :
 Prin Gura-Dobrogii sunt negre dâmburi
 Şi nu mai e nici şoaptă de porumburi.

Dar, cum e noapte-acum, au să se culce.
 Tot n'au nimic nici astăzi de mâncat ;
 Şi mâni or fi la cină în vr'un sat,
 Căci tot mai au o lună până 'n Tulce
 Şi, cum e noapte-acum—au să se culce.

Înţepă vântul ; însă Carul-mare
 De-un ceas pe ceruri osia-şi îndoiaie ;
 Or sta cât timp nici vorbă nu-i de ploaie,
 Cum stau pe Calea Robilor popoare
 Şi, or porni şi ei cu Carul-mare.

Şi-asa, din sate 'n sate, băjenarii
 În scârţâitul carelor, alene,
 Hălăduesc pe drumuri dobrogene :
 Merg să-şi așeze 'n altă parte larii
 Şi, merg fără s'ajungă băjenarii . . .

Dragoş Protopopescu

Cernavodă, 7 Septembrie 1916.

VORBEȘTE TOMIS

E noapte 'n Tomis, noapte demonică acum...

*Se stinge cea din urmă nuanță de parfum,
Căci neagra cavalcadă turanică și vântul,
li spulberă 'n cenușe și faima și pământul.
E noapte grea în Tomis — și nimeni nu ne spune
Mai jalnic ca Ovidiu durerile nebune
Sădite 'n brazda arsă a țarinei de ieri...
Azi nu mai bate vântul anticei primăveri
Ce-și trimetea pe valuri miresmele de flori
Din Sudul plin de soare cântat de atâtea ori,
Și nu mai vezi pe 'ntinsul imaculat de mare
Plutind solemn corăbii cu mirt din țara 'n care
S'a revărsat lumina mai vie 'n omenire;
Nu-și mai trimiți nici cedrii fiorii de iubire
Spre 'mbătrânitul Tomis... Plâng nopțile acolo,
De jale-i sfâșiată și luna lui Apollo;
Iar stelele-și aruncă pe Tomis, din neant,
Insângerate lacrimi în loc de diamant.*

*Dar se așteaptă ziuă pentru Latini să fie;
S'o zdruncina infernul atunci din temelie,
Or rătăci barbarii de-otâta strălucire
Gonind mai lași ca Iuda. Nebiruita fire
Infrântelor lor hoituri tărie să le dea
Să fugă; iarurgia cu biciu de foc să-i iea!
Și dibuind în calea pe care or vrea să plece,
Lumina să-i orbiască, iar marea să-i înnece!*

Mongolicele stârvuri și ele vor porni
 Din țarinele noastre când se va face zi :
 Iși vor lua chiar duhul ce-a profanat pământul
 Sfântit cu oseminte romanice și-avântul
 Atâtor legioane, a căror umbre mari,
 Odihnă n'au să doarmă alături de bulgari.
 E jale mare 'n Tomis și 'n Scythia la fel
 O floare nu-i din câte ne 'nduioșă în el
 Neveștedă. Pe drumuri, cruci răsădite sunt,
 Sub care dorm martirii... Doar-ele pe pământ,
 Mai străjuesc durerea sfințiților eroi
 Ce-așteaptă răzbunarea cumplită dela noi.

Al nostru, spun bulgarii că nu mai e nimic
 În Tomis ; iar prin jaful și crimele lor zic,
 Că primenesc pământul trudit și vor rămâne
 Stăpâni pe metropola ogoarelor române!

.....
 Ce tristă geme marea rostogolind furtuna
 În portul plin de tidve ce râd hidos, când luna
 O clipă re'nnălțată dintr'un nocturn potir,
 Iși vede înfinitul — un jalnic cimitir!

Veniți de-aprindeți torțe galerelor cu mirt
 Eroii! Veniți, căci smirnă v'aduc din golful Syrt,
 Și cântece, pe care le plâng coralierii
 De se 'nfiară marea... Slăvesc corăbierii
 În cinstea desrobirei și-a inimei zdrobite
 Cântând, epoci de aur în marmoră trăite,
 Ca mărturie sacră de-un milenar rezidlu,
 Căci pentru voi în Tomis, trăia în bronz Ovidiu.

1907

GEORGE DUMA

REVERIE ANTICĂ

Era senină noaptea și apele senine
Purtate de zefiruri pe tremurul lor lin
Corăbii călătore cu pânzele latine
Treceau tăcut prin umbră pe Pontul Euxin.

Iar Scythia minoră cu țărmuri ruinate
Visa o «păx romana» sub focul viu din stele;
Cu negre ziduri Tomis, antica ei cetate,
Păzia latinitatea de semintii rebele.

Și singur lângă straja ce sta ca 'n bronz turnată
Invăluit în manta-i Ovid privia în port
Catargele-adormite și marea legănată
Și 'ncet scanda în versuri un epitaf de mort:

«Acel ce zace-aice, prin geniul său zdrobit
E Naso, cântărețul iubirilor duioase.
Drumetule, de 'n viață iubirea ai einstit.
Șoptește: fie-i țărna ușoară peste oase».

De-odată Caucazul străfulgeră 'n lumină!
Căldări de ghiță, piscuri și codri vechi și mari
Răsar din neguri albe sub recea lună plină
Și marea cu corăbii și porturile rari.

În lacuri de lumină se scald'acum Diana,
Infiorat tresare nemărginitul Pont,
Căci peste-al mării tremur așterne Cosânziana
Un drum de-argint din Tomis și pân'la orizont.

Și cum privia poetul de sus, de lângă turn,
Măreata feerie a nopții înstelate,
El pare dus cu gândul în veacul lui Saturn;
Ca 'n vis ascultă marea cum cântă sub cetate.

Era senină noaptea și apele senine...
 Puritate de zefiruri pe tremurul lor lin,
 Corăbii călătorec cu pânzele latine
 Treceau tăcut sub lună pe Pontul Euxin.

«Frumoasă ești, o! Tomis, a Scythiei cunună!»
 Șoptește-acum în lacrimi poetul cel străbun.
 E vis sau e aieve? Dar din argint de lună
 El vede cum răsare bătrânul zeu Neptun.

Se 'nnaltă din adâncuri în dreapta cu trident
 Și algele-i atarnă din creștet și din barbă:
 El spune-o profeție privind spre occident,
 În jur îi sar delfinii, iar marea stă să fiarbă.

«Cetate a durerii pe intristat pământ!
 Ți-or spulbera barbarii penafii tăi din vatră!
 N'o rămânea din tine nici piatră peste piatră!
 Vei ști ce e picirea și spulberul în vânt!

Dar mândră vei renaște, ca Phoenix din cenușă,
 Metropolă măreață în Pontul Euxin
 Când munții revârșă-vor spre-a tale vechi cătușe
 O nouă seminție din sângele latin».

A zis. Și în adâncuri se cufundă bătrânul.
 Iar Orele în goană zburan în spre abis.
 De trandafiri tot cerul și 'nflăcărează sânul..
 Poetul sus pe ziduri sta tot pierdut în vis.

Era senină ziua și apele senine...
 Puritate de zefiruri pe tremurul lor lin,
 Corăbii călătorec cu pânzele latine
 Treceau voios sub soare pe Pontul Euxin.

B.

UN GLAS IUBIT

*Din sbuciumarea asta necurmată
Un glăs iubil mă chiamă blând pe nume
De-abia-l mai recunosc,—și allă dată
Doar el eră norocul meu pe lume.*

*Din călă depărtare nu străbale
Pe când eu mă cufund mereu în vreme!
Tot mai încel și 'n veci tot mai departe
Iubitul glas încearcă să mă cheme.*

*Și eu mă pierd... O, scumpă nălucire,
Imagine de-a pururi adorată,
Nu te curma cu dulcea amintire
A 'ntregului noroc de allă dată.*

ROZMARIN

PROECŢE, CUVINTE ŞI GESTURI BULGĂREŞTI DIN TIMPUL MARELUI RĂZBOIU

S'au exprimat nedumeriri în privinţa motivelor cari au determinat pe Turcia să ia parte la războiul mondial, ea care nu fusese în stare să facă faţă războiului balcanic şi care în 1914 eră cu totul redusă şi extenuată. Cu toate acestea, Turcia n'ar fi putut rămâneă neutrală în conflictul armat dintre cele două grupări de Puteri europene.

Politica tradiţională panslavistă, cu tendinţa de a pune mâna pe Constantinopol şi Strâmtori şi de a transforma Marea Neagră în lac rusec. — politică reluată de Sazonoff şi aprobată, fără rezervă, chiar şi de liberalii lui Miliucoff, — explică şi chiar justifică gestul Turciei. Constantinopolul şi Strâmtorile erau, cum sunt şi astăzi, puncte de intersecţie şi, deci, de ciocnire a unor mari sfere de interese politice şi economice; şi oamenii cari aveau, în 1914, răspunderea conducerii în imperiul senilului Mehmet V erau liberi să aleagă între perspectiva desfiinţării politice a patriei lor europene, pe care le-o puneau înainte tendinţele politice externe ruseşti, şi între cealaltă perspectivă, a simplei exploatari economice, plină de preveniuni şi cu aparenţe chiar protectoare, pe care le-o înfăţişau năzuinţele Germaniei de infiltraţiune şi extindere în Orient; ba chiar, drept vorbind, acei oameni politici ai Turciei, alegând a doua alternativă, n'au făcut, din punctul de vedere al datoriei lor, cea mai rea alegere.

Dar Bulgar'ia?... Ce motive a putut avea Bulgaria, — motive binecuvântate, — ca să se alăture Puterilor Centrale în războiul care a sângerat lumea?!..

Iată o întrebare cu răspuns mai complicat.

Din capul locului, trebuie să recunoaştem că motivul determinant pentru atitudinea Turciei, nu e lipsit de valoare nici pentru a explica, în parte cel puţin, şi atitudinea Bulgariei. *O stăpânire rusească, deplină şi bine asigurată; la Constantinopole şi Strâmători, aproape nu se poate concepe fără stăpânirea unei zone teritoriale pe malul apusean al Mării Negre.* Din acest punct de vedere, politica externă şi acţiunea militară, de două ori seculare, ale Imperiului moscovit înfăţişă nu numai pentru Turcia şi Bulgaria, ci şi pentru noi, Români, — o gravă primejdie. Comerţul nostru extern ar fi fost de sigur stingherit [cum mai ales suntem fără agricolă exportatoare, ca şi Rusia], *şi chiar integritatea noastră teritorială ar fi putut fi serios ameninţată, cel puţin în direcţiunea Dobrogei.* Cât despre Bulgaria, ea ar fi putut, într'adevăr, să aibă soarta pe care i-o întrevedeă fostul prim-ministru Radoslavoff într'o convorbire cu colonelul american Emerson: „*Dacă Rusia ar reuşi să parvină la Constantinopol prin Dobrogea, noi ar trebui să ne resignăm a deveni sau o regiune complectamente rusească, sau un Stat-tampon*”; ceea ce îndreptăţia concluzia sa: „*Bulgaria independentă nu va consimţi niciodată la luarea în stăpânire a Constantinopolului de către Ruşi*”. Şi, am putea adăoga noi, cu atât mai puţin Bulgaria avea să consimtă la ocuparea Constantinopolului de către Ruşi, cu cât ea însăşi avea veleităţi de stăpânire asupra mării cetăţi, veleităţi înfrânate, în 1912, prin poticnirea dela Ceatalgea, dar la care ea n'a renunţat niciodată. Mirajul bizantin a turburat în toate vremurile minţile barbarilor navalitori în Imperiul de Răsărit, începând cu Goţii şi prinţii Waregi ai Kievului; iar Bulgarii de astăzi, cum vom vedea, sunt prea mândri de descendenţa lor turanică, pentru a nu-şi aduce aminte în fie-ce moment că cucerirea cetăţii lui Constantin a fost secol de-a rândul ţinta sforţărilor lui Crum, Simion şi altor ţari din dinastiile cari au condus, după Asparuch, hoardele „glorioşilor” lor străbuni.

Dar numai teama de cucerirea Constantinopolului şi Strâmătorilor de către Ruşi, oricât de justificată, nu explică pe deplin întreaga atitudine a Bulgariei în ultimul război şi mai puţin încă diferitele ei manifestări. Alte motive, alte tendinţe şi alte sentimente s'au adăogat la această teamă, motive, tendinţe şi sentimente pe care Bulgarii le-au dat pe faţă, luând drept definitivă

unele faze trecătoare ale marelui conflict. Bulgarii și-au descoperit astfel tot sufletul, cu toate culele și ascunsurile lui, și descoperirea făcându-se cu impulsivitatea primitivului ce se crede stăpân pe situații și pe vremuri, a dat la iveală manifestări surprinzătoare pentru unii și interesante pentru toată lumea.

Astfel, ei au început a se mândri cu fina lor diplomație, care le-a permis să „prostească“ pe reprezentanții Ințelegerii, până în ultimul moment, făcându-i să creadă în promisiuni mincinoase și în speranțe deșarte; au început apoi a mărturisi că ambiția lor n'a fost numai de a nu se lăsa înghițiți de marea lor „Protectoare“, ci și aceia de a înghiți ei pe alții și de a juca un rol covârșitor în Balcani, întemeind o „Bulgarie-Mare“, care să înglobeze toate provinciile sârbești dela Răsăritul Moravei, Dobrogea românească — „leagănul națiunii bulgare“, — Salonicul grecesc — „Betleemul bulgar“, — cu eșire la Marea Neagră, la Marea Egee și la Marea Adriatică, în legătură imediată cu Austro-Ungaria în partea Dunării dintre Timoc și Morava; în sfârșit, când au socotit partida câștigată, au spus-o pe față, fără înconjur, că ei se cred poporul chemat a civiliza Răsăritul european prin exterminarea popoarelor vecine, nevrednice de a mai trăi pe fața pământului, îndeplinind astfel o înaltă vocațiune istorică, de mare însemnătate mondială... Toate acestea erau motive, aspirații și sentimente ce nu aveau nimic aface cu teama înstăpânirii rusești la Constantinopol și care au influențat deopotrivă atitudinea provocatoare și acțiunea războinică a vecinilor noștri dela Miază-zi în tot cursul desfășurării războiului mondial.

* *

D-l Victor Kuhne, un bun cunoscător al Bulgarilor și al Slavilor în general, a publicat de curând la Lausanne, sub titlul „*Bulgarii zăgrăviți de ei înșiși*“, o carte foarte interesantă prin bogăția materialului adunat din discursurile și interviurile oamenilor politici bulgari, din articolele apărute în ziarele numeroaselor partide politice bulgărești, din corespondențele adresate dela Sofia ziarelor germane, austriace și ungurești, din cuvântările ocazionale ale delegaților trimiși la Berlin, Viena și Budapesta și la diferite congrese ținute în țările neutrale, din informațiunile date presei de agenții diplomatici bulgari, într'un cu-

vânt, din toate manifestările publice ale oamenilor de Stat, pu-
bliciștilor și savanților din regatul vecin ¹⁾.

Spicuiind în mulțimea citatelor textuale din prețioasa carte
a d-lui Kuhne, — atât de favorabil apreciată în prefața d-lui Auguste
Gauvain dela *Journal des Débats*. — vom dobândi o temeinică
documentare pentru unele manifestări bulgărești, care și altmin-
trelea n'au trecut neobservate, iar noi, Românii, vom înțelege
mai bine, în forma lor cea mai autentică, ce fel de sentimente
însuflețeau și poate încă însuflețesc pe Bulgari față de noi.

Dela început, însă, ca chestie de metodă, credem că nu
strică să prezentăm, pe scurt, situația politică din regatul vecin în
ajunul războiului mondial, mai ales că această situație s'a men-
ținut, aproape neschimbată, în tot cursul duratei lui.

* * *

E o eroare fundamentală a tuturor celor cari au avut sau
au încă iluzii despre Bulgaria; de a considera, în viața politică
bulgărească, numai *etichetele* și de a nu cercetă îndeajuns *fondul*
ce se ascunde sub ele.

«Trecând dela cea mai josnică robie la viața parlamentară
europeană, — zice d. Kuhne, — Bulgaria a adaptat acest meca-
nism politic, atât de delicat, mediului și obiceiurilor sale, într'un
chip ce nu se mai întâlnește nicăurea. Numai în câțiva ani de
viață independentă, Bulgaria avea deja partide politice etichetate
europenește. După treizeci de ani, divergențele, în chestiunile de
politică internă, au dat naștere la zece partide organizate, — și
astăzi sunt tot atâtea».

Aceste partide s'au format pe rând, cu scopul de a combate
abuzurile de putere și corupția celui care se găsea la cârmă,
adoptând, firește, totdeauna un program mai avansat și suprali-
citând pe adversari în privința reformelor de îndeplinit. Astfel,
vechii conservatori, — „ciorbăgii“ — cari au guvernat la înce-
putul regimului parlamentar bulgăresc, au fost răsturnați de li-
beralii lui Stambuloff; democrații, o fracțiune liberală, s'au or-
ganizat ceva mai târziu, ca să combată regimul anti-liberal al li-
berațiilor, degenerat într'o tiranie de nesuferit; la rândul lor, de-

1) «Les Bulgares peints par eux mêmes», documents et commentaires recueillis et
redigés par Victor Kuhne; préface de Auguste Gauvain. Librairie Payot et Cie - Lausanne,
Paris, 1917.

mocrații și-au asigurat o tristă celebritate: prin lipsa lor de respect pentru libertățile cetățenești, și în special pentru libertatea electorală¹⁾; și atunci aceste grupări s'au mai fărâmițat în fracțiuni, chipurile tot mai avansate, fiecare cu programul, șeful și organul său de publicitate: — progresiști, socialiști-reformiști și socialiști-exremi; — iar în acest timp poporul bulgar, el însuși, șiret și bănuitor, s'a mulțumit să ceară totdeauna poliției, sub toate regimurile și în toate aspectele, numai foloase personale; materiale și imediate.

Cu drept cuvânt, (Guérin-Songeon²⁾), istoricul binevoitor al Bulgariei, observă că a fost un pas nesocotit de a chema pe cei 1.500.000 de țărani, cari n'au auzit niciodată vorbindu-se de Stat, ca să dea Statului guvernanți buni.

«Alegerile» — zice el — «aveau să aducă fatalmente omnipotența unui partid: imediat partidul avea să încredințeze oamenilor săi toate sarcinile importante; și atunci administratorii țării nu aveau să mai căute la interesele ei, ci numai la ale celor din clanul lor, tiranizându-și adversarii: iar rezultatul avea să fie: *corupție generală, violențe necruțate, dezunire...*»

* * *

Iată care sunt grupările politice bulgărești, după dispariția vechiului partid conservator, — al „ciorbagiilor“ — și fragmentarea partidului, zis liberal, al lui Stambuloff:

1) *Grupul germanofilului Radoslavoff*, o fracțiune a partidului stambulofist, având ca organ de publicitate *Narodni Prava* (Drepturile poporului);

2) *Grupul avocatului Tonceff*, altă fracțiune a aceluiași partid, reconciliată cu precedentă de către însuși țarul Ferdinand, pentru colaborare la guvern pe timpul războiului;

3) *Grupul „adevăraților stambuloviști“*, a treia fracțiune liberală, de sub șefia lui *Ghenadieff*, cel mai însemnat orator, cel mai abil politician, dar și cel mai compromis în tot felul de afaceri veroase, având legături cu organizațiile patriotice macedonene și făcând parte și el din „marele guvern“ războinic;

1) Din 4 căți erau în Sbranie sub liberali, au ajuns la 470, prin nemai pomenite presiuni electorale, după ce au căpătat guvernul.

2) B. P. Guérin-Songeon: *l'histoire de la Bulgarie*. Préface de Schlumberger, Paris, 1913, p. 352.

4) *Grupul democrat*, recunoscând de șef pe Mălinoff, avocat din Sofia, și având ca organ de publicitate *Preporet* (Steauul);

5) *Grupul popular zis și național* („narodniaci“), considerat într-o vreme ca cea mai puternică organizație politică, sub șefia lui *Ivan Gheșeff*, succesorul lui Stoiloff, om politic de oarecare valoare personală, cu tact și experiență, dar fără destulă energie, reprezentat prin ziarul *Mir* (Lumea);

6) *Grupul rusofil al liberalilor-progresiști* (foștii țancofiști) având de șef pe cunoscutul *Daneff*, al cărui organ de publicitate, *Bulgaria*, a încetat de câțiva ani și care a evoluat în politica sa tradițională, declarând că „amiciția rusă nu mai există“;

7) *Micul grup al democraților-radicali* de sub șefia lui *Neiciu Tanoff*, având numai patru reprezentanți în Sobranie;

8) *Grupul agrarian al lui Stambuliski* (acum la putere), care se pusese în conflict cu Regele Ferdinand din cauza ideilor sale pacifiste, dar care totuși a votat toate creditele de războiu cerute de guvernul Radoslavoff... „nu pentru guvern, ci pentru țară“;

9) *Grupul socialiștilor-largi* („șiroki“), condus de *Sakázoff*, care a sprijinit fără nicio rezervă politica războinică prin ziarul său *Narod* (Poporul); și, în sfârșit,

10) *Grupul socialiștilor-strânți* („tesni“) de sub șefia lui *Blayoeff*, care prin ziarul său *Rabotniceski Vestnik* (jurnalul muncitorilor) s'a declarat din principiu contra războiului, dar, se înțelege, numai când a adus vorba despre „imperialismul englez“ și despre „politica de cucerire rusă“.

Vom mai menționa dintre politicienii de marcă pe vicepreședintele Sobranei *Momciloff*, pe democrații malinoffiști *Liupceff*, turcofil, (despre care Karaveloff spusese cândva că „mulge vaca care dă mai mult lapte“), *Magiaroff* și *Takeff*; pe adevăratul stambuloffist *Petcoff*, care luase, în cele din urmă, locul talentatului, dar prea compromisului Ghenadieff, în guvernul prezidat de Radoslavoff; pe „narodniacul“ Boris Vazoff, pe „agrarianul“ Dimitroff și pe subșeful „șirokilor“ Pastukoff... Vom menționa de asemenea și cele câteva organe de publicitate zise „independente“, — în realitate mai mult sau mai puțin în so'da și în serviciul guvernului, — și anume: „*Dnevnik*“ (Ziarul), „*Utro*“ (Dimineața), „*Zaria*“ (Aurora), „*Kambana*“ (Clopotul) și *Balkanska Pošta* (Curierul Balcanilor)... Și astfel vom fi enumerat aproape

complect toate organizațiile în care poporul bulgar se poate înrola, toți inspiratorii lui politici mai de seamă și toate fântânile intelectuale din care se poate adăpa.

* * *

Mai rămâne un factor important în viața publică bulgară: *Coroana, Țarul Ferdinand de Coburg*, cu care am fi putut începe.... „a tout seigneur...!” și care nu poate fi în niciun caz ignorat.

Ales la 7 Iulie 1887, el se găsea după trei zile la Rusciuk, pe teritoriul bulgar, cu toată împotrivirea Rusiei, care nu voia să-l recunoască. În haosul lăsat de predecesorul său expulzat, — Prințul de Battemberg, — el continuă de a doua zi politica aventuroasă și virulentă a lui Stambuloff:

«Stambuloff îi era indispensabil» — observă Guérin Songoen¹⁾. — «Mărimea și spaima acestui Warwick al Balcanilor constituiau o strajă prețioasă pentru Coroană... Astfel, Ferdinand se văzu nevoit să suporte contactul acestui om odios, dar necesar... Având în gradul cel mai înalt sentimentul utilului, el a căutat cu răbdare mijloacele cele mai bune de a întoarce spre binele principatului *patimile politice și poftele individuale* ale supușilor săi».

În ce chip a făcut Ferdinand de Coburg această întrebuințare de *patimi* și de *pofte* spre binele principatului, ne-o spune lămurit (d. Kuhne²⁾):

«Căzut într'un mediu primitiv, într'un mediu de burghezie provincială, incultă, sălbatecă, neîmerezătoare și nesociabilă, Coburg își propuse ca sarcină, din prima zi, să zorească educațiunea societății bulgare, cel puțin a celei din Sofia. I se părea, într'adevăr, necesar de a o face, măcar în măsura care să poată da Curții sale un anturagiu și Sofiei aspectul unei capitale. Și întreprinse această educațiune după ideile ce importă în Bulgaria cu uniformă sa de husar ungar».

Cu o grabă febrilă, Ferdinand de Coburg, puse să se dărâme binalele și chioșcurile miciei burgade turcești care eră Sofia și să se croiască bulevarde largi, cu edificii moderne, iar pe de altă parte se aplică a improviza cât mai iute posibil „înalta societate” bulgărească.

Emanciparea societății vechi, patriarhale, trebuia, negreșit,

1) «Histoire de la Bulgarie», p. 377-380.

2) «Les Bulgares peints par eux mêmes», p. 240-252.

bruscă, și transformarea vieții economice a Bulgarului, parcimonios de felul lui, activată, — ceea ce nu se putea face decât cu banii Statului.

«Intr'adevăr, numai în câțiva ani, Sofia s'a transformat și s'a împoțonată cu palatele burghezilor îmbogățiți din furniturile Statului și cu vilele miniștrilor și generalilor, ieri fără gologan, milionari peste noapte. Și, închiaburită, grație protecției Curței, toată această lume nouă, deși divizată în partide politice, se alipi de Curte, izvorul binelui și al răului»...

Debutul acestei corupțiuni trebuie căutat în primii șapte ani ai domniei lui Ferdinand de Coburg (1887—1894).

«Această epocă a furnizat Bulgariei generațiunile de intelectuali cele mai imorale, poporului bulgar funcționarii cei mai corupți, Curței o mulțime de curtezani din toate clasele societății, — agenți docili, buni pentru orice întrebuințare, dela ministru până la spion, — și în sfârșit vieții publice bulgare temperamentele și o mentalitate de care nici organizațiile politice cele mai înaintate din punctul de vedere al principiilor nu s'au putut încă emancipa».

Pentru a întări legăturile cu „națiunea“, Curtea fu nevoită să exploateze organizațiile „patriotice“, începând cu organizațiunea macedoneană de comitagi, întreținută pe socoteala Statului, făcând, prin această protecție ocultă, să crească îndrăzneala acestor organizații, atât de periculoase ordinei din Balcani. Toată lumea în Bulgaria știe că mai multe crime senzaționale s'au comis sub aceleași auspicii, sub care s'au făcut atâtea averi pripite, tot atât de senzaționale..

Locotenentul de husari, urcat pe tron, introdusese la Curtea sa un protocol pretențios, având ceva din eticheta pompoasă a Habsburgilor și ceva din fastul oriental al Sultanilor. El răspândi peste tot locul în Europa, cronometrele, butonii de manșetă, acele de cravată și tabacherele de aur cu monograma princiară. Și pe lângă camarila docilă ce își formase la Sofia, — și în care primele locuri erau ocupate de urmașii lui Stambuloff, — n'a neglijat să-și modeleze oamenii de încredere, destinați să ocupe locuri în diplomație, ca bătrânul Naciovici, Dr. Stancioff, Simion Radeff, Ciaprașikoff, general Markoff, Raiciu Petroff, Paprikoff, Nicolaeff, Tantiloff, Savoff, vechiul revoluționar Rizooff ș. a., și n'a retras un singur moment protecția și ajutorul său șefilor de organizațiuni „patriotice“, ca Ghenedieff, Gherofi și Protogheroff, nici savanților de pănura lui Miletici, Ișirkoff, Arnaudoff ș. a., nici

agenților străini, ca evreul-german Kaufmann, — reprezentantul fabricii Krupp, cetățean de onoare al Sofiei! — evreului-austriac Herbst, șeful biroului Presei, etc., etc., etc... Adevărată curte orientală, cu tot arsenalul de intriganți și de intrigi, de momeli și de corupție.

E drept că, dacă încurajarea n'a lipsit, unde s'a crezut utilă, nici compromiterea oamenilor politici n'a fost uitată.

În Bulgaria, — observă d. Kuhne, — e permis să furi, nu însă să-ți ascunzi furtul!.. Mai curând sau înapoi târziu, abuzul, câtva timp tănuțit, e intenționat descoperit, vinovații sunt dați judecăței și uneori chiar judecați. Niciodată, însă, ei nu-și expiază greșeala, ori greșelile, căci Ferdinand intervine totdeauna la timp pentru a-și salva creaturile, înlănțuind astfel conștiințele pentru totdeauna.

«Cine n'a fost suspectat în Bulgaria, acuzat și judecat? — Președintele Consiliului, *Radoslavoff*, a fost trimis înaintea Tribunalului, pentru că s'a îmbogățit ilegal, în timpul ministeriatului său; Coburg i-a redat libertatea, înainte de a se fi sfârșit procesul. Șeful celei de a doua fracțiuni liberale, *Touceff*, a fost amestecat în faimoasa afacere a cumpărării vagoanelor defectuoase: el a fost acuzat, condamnat și salvat prin grația țarului Ferdinand. *Ghenadieff*, cu mult înainte de afacerea Desclausières, care i-a atras zece ani de muncă silnică, fusese adus pe banca acuzaților pentru deturnare de fonduri. — *Dr. Gudeff*, care a urmat lui Petkoff la președinția Consiliului, a sfârșit prin a fi trimis înaintea tribunalelor penale pentru furt, împreună cu toți miniștrii săi, printre cari și *Ghenadieff*. — Ministrul *Ivancioff*, și frate-său au fost urmăriți pentru îmbogățire ilegală. — *Generalul Raiciu Petroff*, despre care se spune de toată lumea «că n'ar fi putut să aibă nici jumătatea aceea ce are, chiar dacă s'ar fi născut cu leafă de general și ar fi trăit 150 de ani, fără să cheltuiască un ban», a fost de asemenea acuzat și apoi liberat, ca atâția alții, înainte de sfârșitul procesului. — *Generalul Savoff*, a fost urmărit și el pentru îmbogățire frauduloasă. — Șeful partidului național, *Gheșoff*, a fost bănuțit de a fi comis abuzuri în o operă de binefacere. — Șeful liberalilor progresiști, *Daneff*, se găsește încă în instrucție judiciară pentru catastrofa din 1913, de care adevărații vinovați cantă să-l facă răspunzător. — Fostul ministru democrat *Liapceff* a fost acuzat de abuzuri, etc., etc., etc.

În Bulgaria regula pare a fi: să treci de pe fotoliul ministerial pe banca acuzaților, iar principiul de guvernământ: «Divizează și compromite pentru a governa!..»

* * *

Surprinsă de propria ei înălțare, pe cât de pripită pe atât de artificială, și lipsită de simțul autocriticii sănătoase, clasa superioară a Bulgariei a ajuns la cele mai extravagante concepții despre rolul ei balcanic..., european..., mondial! Masele populare, — în impulsivitatea lor nativă, despre care „Bai Ganiu“ lui Alecu Konstantinoff ne dă o plastică imagină, — au suferit și ele influența acestor concepții, obliterându-și dreapta judecată ce — poate — ar fi putut să aibă, în alte condiții.

Bulgarul pare a fi, de felul lui, lăudăros și lacom, egoist și intolerant, șiret și ipocrit, prepuehnic și brutal, crud (când se simte tare) și laș (când se simte slab), — însușiri ce pot fi, cum bine observă d. Kuhne, ori caracteristicile rasei turanice, ori stigmatele îndelungatului sclavagiu. În tot cazul, multe din manifestările intelectuale și sufletești ale Bulgarului, exteriorizate cu lux de sgomot și ostentație, nu pot fi explicate după normele obișnuite ale logicei și după legile etice în general admise.

*
* *

Minciuna, de pildă, e socotită de toată lumea ca un defect, uneori ca un păcat. La Bulgari, minciuna e o calitate, și, dacă aduce câștig, — o virtute și un semn de mare inteligență!

Oficialitatea bulgară, cum am relevat, a purtat cu minciuna, în 1915, pe reprezentanții înțelegerii în privința intențiilor sale: o perfidie pe care oamenii de omenie ar ascunde-o, sau ar încerca să o tăgăduiască. Bulgarii, din contra, se laudă cu ea! Și — lucru ciudat — numai Ungurii, — frații turanieni! — înțeleg, prizează, aprobă înșelăciunea bulgărească și-i fac apologia.

Iată ce scrie, într'adevăr, în această privință, *Az Ujsag*, ziarul contelui Tisza, din 9 Septembrie 1916:

«Bulgaria a mințit cu perfidie. Patru zile ea a ezitat să declare războiul, cu gândul să câștige timp pentru pregătirile ei militare. Diplomația bulgară se poate astfel lăuda de duplicitatea ei. Căci nu trebuie să judecăm diplomația după actele sale, ci după rezultatele ce aceste acte aduc: succesul a justificat această tactică a ministrului de Afaceri străine Bulgar 1).

«*În politica externă nu există nici morală, nici promisiune, nici cuvânt de onoare.* Dacă războiul, mai la urmă, nu este altceva decât continuarea politicii externe, aceasta, la rândul ei, nu

1) Nu știm dacă autorul își mai menține părerea și mai ales dacă ministrul Afacerilor străine bulgar e și acum mângulit de acest compliment al lui «Az Ujsag»!

este decât o introducere la războiu, prin mijloace mai dulci. Nu numai totul e permis în timp de războiu, dar avem chiar datoria de a pune în mișcare toate mijloacele potrivite pentru a asigura victoria. Este permis a suspicioana, a simula, a induce în eroare. Natural, aceasta nu e treaba gentlemanilor; dar cine vrea să rănăie gentlemen, să nu facă diplomație!»

Se poate — mai știi! — ca, uneori, în diplomație, minciuna să prindă bine; dar diplomația de impostură nu poate fi de sigur cea mai bună diplomație. În tot cazul, ea degradează și omul și poporul care o face.

O anecdotă pretinde că Czernin se plimbă într-o după-amiază cu Radeff la șosea, în București, înainte de intrarea noastră în acțiune. Diplomatul bulgar povestește celui austriac nu mai știm ce prăpăstii. Czernin se mulțumii a-i răspunde zâmbind, pe un ton familiar: «Eu cred că nici eu nici d-ta n'avem ștofă de diplomați: eu, pentrucă nu știu să mint niciodată,—d-tă, pentrucă niciodată nu știi să spui adevărul!»

*
*
*

O altă însușire bulgărească, comună și aceasta „fraților“ Unguri, e *megalomania*.

În această privință ne facem o idee din rolul ce-și atribuiau Bulgarii în războiu și din închipuirea ce-și făceau despre glorioasele lor fapte de arme.

Astfel, după *Narodni Prava* din 5 Decembrie 1915, „*intervenția Bulgariei a făcut pe Asquith și pe Grey să-și piardă capul; nimic din rațoelile de altă dată nu le-a mai rămas; șocotelile li s'au incurcat cu desăvârșire*»...

La 8 Ianuarie 1916, ministrul Petkoff scria în *Berliner Tageblatt*, că „*prin intervenția sa, Bulgaria a grăbit sfârșitul acestui grozav războiu și a decis de victoria Puterilor Centrale*“.

Independentul *Dnevnik* din 9 Septembrie 1916 scotea în lumină rolul primordial al Bulgariei în desfășurarea războiului, iar oficiosul *Narodni Prava* din 24 Octombrie scria că „*luarea Constanței prevestea sfârșitul războiului european, de oarece Quadrupla ar fi pierdut orice speranță de succes*“.

După două zile, același *Dnevnik* vede în luptele din Dobrogea „*începutul sfârșitului războiului european*“, și același

Narodni Prava constată cu mândrie că „*acest războiu a fost definitiv câștigat în Dobrogea*“, — firește de Bulgari!

Vice-președintele Sobraniei, Momciloff, scria în *Neues Wiener Journal* din 5 Ianuarie 1916 că „*armata bulgară a devenit, după ultimele victorii, atât de puternică, încât Antanta ar avea nevoie de două milioane de soldați ca să o învingă*“; și, în răspunsul la discursul Tronului din 15 Februarie 1916, Sobrania însăși constată cu mândrie că „*armatele bulgărești s'au descatenat asupra inamicului ca un uragan puternic, silindu-l la o fugă dezordonată*“.

Voenni Izvestia din 30 August 1916 spunea lămurit — și atât de delicat! — că „*armatele bulgare vor ști să crape capul tuturor dușmanilor, mai bine ca un ciocan de fier*“ și că „*ele vor întrebuița meloda germană și ardoarea bulgară pentru a răpune hidra policefală*“. Aceasta, negreșit, autoriză pe Keremecieff, însărcinatul de afaceri bulgar la Berna, să declare, ceva mai târziu, corespondentului lui *Berliner Tageblatt* (7 Noembrie 1916) că „*forțele bulgare erau inepuizabile și puteau să mai ducă războiul încă o sută de ani*“!

Presa mitteleuropeană recunoștea „*rezistența eroică a Sârbilor*“ din toamna anului 1916, „*ardoarea, inteligența și patriotismul soldatului sârb*“, cum și „*imensele dificultăți*“ ce au întâmpinat Germanii, Austriecii și Ungurii în expediția lor; numai oficiosul bulgar *Narodni Prava* din 1 Decembrie 1915 găsea cu-viincios să scrie:

«*Am dat gata pe Serbia și armata sa în vre-o patruzeci de zile. Unul din dușmani este trântit la pământ și Balcanii sunt liberați de flagelul care 'i-a oprimit atâția ani... Am gătrit, odată pentru totdeauna, un mizerabil instrument al înțelegerii...*»

Și, în alte domenii, aceiași lăudăroșie, aceiași megalomanie, — mai la urma urmelor — amuzantă.

Cu ce legitimă mândrie înregistrează de ex. *Narodni Prava* din 28 Mai 1916 complimentele Germanilor că „*din punct de vedere comercial și industrial numai progresul Statelor-Unite se poate compara cu cel al Bulgariei!*“ Și iarăși, cu câtă convingere și plăcere reproduce *Mir* din 3 Noembrie 1916 darea de seamă a conferinței lui Pistov, secretarul Camerei de Comerț din Viena, care afirmă că „*Bulgaria, ocupă, în privința numărului știutorilor de carte, al patrulea loc în Europa, imediat după*

Anglia, Belgia și Germania“, (deci înaintea Italiei, Franței, Elveției, Danemarcei, Suediei... și chiar Austriei, patria gentilului conferențiar !)

Când lucrurile stau așa, nu e nimic de mirare că victoria dela Turtucaia a fost „*un triumf al culturii bulgare*“ (Preporeț) și că, în general, misiunea Bulgarilor este „*de a dezarma, de a purifica și de a civiliza România*“ (*Balkanska Pošta* din 15 Noembrie 1916), mai ales că „*Bulgaria este țara unde libertatea, legalitatea și justiția sunt mai bine asigurate decât în Anglia*“ (*Narodni Prava* din 5 Iunie 1916), iar „*democratismul bulgăresc mult superior celui american*“ (Passaroff, ministrul bulgar la Berna, în *Frankfurter Zeitung* din 20 Aprilie 1917).

* *

Se înțelege dela sine că o asemenea rasă de oameni e totdeauna dispusă să se socoată superioară altora și nici să primească comparația cu ele.

Ce credeau, de pildă, Bulgarii despre ei în comparație cu Latini? Ne-o spune deputatul Dascaloff, în *Cambana* dela 22 Decembrie 1915 :

«Bulgarul tenace a dat o lecție zdrăvăună Latinilor *occidentali* 1) cari l-au desprețuit în totdeauna, crezându-i-se superiori.»

Cât despre Ruși, Bulgarii, cari țineau să se compare cu toată lumea și să se găsească superiori tuturor, iată cum îi tratau :

«Nu e nimic mai ofensător și nimic mai caraghios pentru un Bulgar», — zice *Kambana* din 6 Decembrie 1916, — «decât să fie tratat ca frate cu această masă analfabetă, cu această turmă de robi și de mușci sperați cari alcătuiesc regimentele rusești».

Și superioritatea Bulgarilor asupra Latinilor și Slavilor vine de acolo că Bulgarul nu e latin, cum se știe, și nu e nici slav, cum s'ar fi putut crede, ci de o rasă neasemănat superioară : **Bulgarul e turanian !**

Conferința din 28 Aprilie 1916 rostită la Berlin, în sala Parlamentului prusian, de profesorul Paneff și rezumată de *Frankfurter Zeitung* din 29 Aprilie își propunea tocmai să facă această

1) Noi, latini orientali, nu intraserăm încă în acțiune la acea dată, și de aceea niși diplomați bulgari ne menajau. Dar ce credeau și despre noi, se va vedea mai la vale.

constatare, că adevărat „Bulgarul este omul care nu se entuziasmează pentru lucrurile abstracte, ci vede numai ceea ce e concret, real”; că „de aceea Bulgarul nici nu e de rasă Slavă, căci Slavul se dedă la idei fantastice, pe când Bulgarul nu se consacră decât afacerilor reale”; și că „Bulgarii sunt descendenții vechilor Huni și numai Ungurii și Finezii sunt conaționalii lor în Europa”.

Și să nu se creadă că aceasta era o părere izolată. Același lucru, de altminteri în bună parte adevărat, l-a afirmat cu aceeași mândrie, vice-președintele Sobraniei, amintitul Momciloff, în răspunsul la un discurs al contelui Appony: „Armonia de sentimente la cele două popoare, bulgar și maghiar, poate fi căutată până în trecutul istoric cel mai depărtat, în comunitatea rasei turaniene”. Și ca să nu mai cităm pe Kiril Popof, șeful staticeii bulgărești, (*Magyarország* din 11 Iunie 1916), nici chiar pe Anciuța, care la Congresul naționalităților ținut la Lausanne în ziua de 29 Iunie 1916, salută în numele Tătarilor, pe Bulgari, ca pe „cel mai civilizată trib tatar”, ne credem totuși aproape obligați să reproducem din telegrama lui Ferdinand de mulțumire pentru primirea făcută parlamentarilor bulgari la Budapesta în Maiu 1916, constatarea că „sentimentul reciproc de înrudire care leagă cele două popoare consangvine” explică simpatia dintre ele.

E drept că nici Ungurii n'au rămas nesimțitori la această avalanșă de sentimente frățești, cu care Bulgarii li se îmbulzeau în suflet. Alkotmany din 16 August 1916 a ținut să constate că «Bulgarii, acest popor fino-tataro-nomad, aruncat dela Volga pe coastele Mării Negre, devine un factor al istoriei mondiale», și că «cu realismul lui minunat, care îl deosebește neted de fantazia arzătoare a poporului sârb, el a știut să-și aleagă mijloacele pentru a-și deschide drumul către independență și hegemonie în Balcani».

Acest subit mongolism al Bulgarilor și această netrebnică lepădare de ceea ce cu puțin înainte se mândreau că constitue, — măcar în cea mai mare parte, — ființa lor etnică, aveau se înțelege, de scop a liniști pe Nemți și a face plăcere Ungurilor; — nu rămăneau totuși mai puțin acte nedemne de felonie și de slugărnicie.

* * *

Ingratitudinea Bulgarilor e în deobște cunoscută. Purtarea lor incalificabilă față de Rusia o dovedește și nu e nevoie să stăruim prea mult.

Intr'adevăr, manifestarea unor sentimente ca cele exprimate în *Kambana* din 8 Septembrie 1916, care scriă că

«soldații ruși căzuți sub cuțitul eroilor bulgari implorau eroulare cu strigătul: *suntem frați! suntem rude! milă!*

dar în zadar, de oarece

«Bulgarul n'a fost niciodată mai mândru decât în momentul când a văzut ingenuciat înaintea lui pe protectorul orgolios și laș de ieri, vecinul criminal și dușmanul ereditar,

este în sine însuși un act atât de monstruos și atât de vorbitor despre gratitudinea bulgărească, încât se dispensează de orice comentarii.

Dar până unde a mers *slugărnicia* «Prusacilor balcanici» față de Prusacii dela Berlin, — acea slugărnicie de care am mai menționat, — e interesant să relevăm.

Se știe că resortul sufletesc al întregii frământări bulgărești din ultimele decenii, și mai ales din ultimii ani, eră întemeierea unei *Bulgării Mari*, cu rol precumpănitor în Balcani.

«Origina acestei Bulgării-Mari, — spuneam noi altă dată¹⁾ — stă în protocolul No. 4 al Conferinței ambasadorilor din Constantinopol (1876), la care se știe că România n'a fost măcar consultată. Intr'adevăr, pe când contele Ignatieff vorbea, amenințător, de «*autonomiile sau anatomiile balcanice*», Conferința căută să înălătore un nou războiu între Ruși și Turci și să găsească o soluțiune pacinică «spinoasei chestiuni a Orientului». Ea s'a oprit, un moment, la ideia creării unei Bulgării autonome, compusă din două provincii: una occidentală, cu capitala Sofia, alta orientală, cu capitala Târnava, din care urmă să facă parte și saugiacul Tulcei, adică Dobrogea, până la gurile Dunărei».

Vom adăoga că Rusia a susținut acest proiect și înaintea Congresului dela Berlin, care însă nu l'a admis, *din cauza împotrivirii lui Bismarck* și că de atunci încoace Bulgării s'au plâns necontenit de nedreptatea ce li s'a făcut și a căreia îndreptare — ziceau ei, — motivează toată agitația lor irredentistă.

Desfășurarea evenimentelor din urmă împunea însă Bulgarilor schimbarea acestei teme și chiar acestei mentalități, *cu prețul*

1) Vezi articolul nostru Propaganda pentru «Bulgaria-Mare» și «Dobrogea bulgărească» în «Arhiva Dobrogei» vol. II, No. 4 (1919).

de a-și vedea desființată însăși baza politicei lor imperialiste. Ei trebuiau adecă să-și manifeste odată mai mult ura contra Rusiei și atașamentul față de Germania. Și atunci vorbărețul Momiciloff găsi cu cale să declare într'un interviu apărut în *Vossische Zeitung* din 13 Februarie 1916, că *Bulgaria Mare dela San Ștefan* eră o creațiune **periculoasă**, că „Ruşii erau mai primejdioși pentru Bulgari decât Turcii“ și că „adevărații liberatori ai Bulgarilor au fost... Germanii“.

Radoslavoff împărtășea în totul aceste vederi.

«Adevărata liberare a patriei noastre». — scria ziarul său *Narodni Prava* din 15 Februarie 1916. — «datează din momentul când ea a devenit aliata puternicelor și victorioaselor Imperii centrale, care au jucat la Congresul dela Berlin, când s'a creat Bulgaria, un rol tot atât de important. Atunci s'a întâmplat că *Bismarck*, respingând proiectul lui *Gorceacoff*, a frânt politica rusească de cucerire, care voia, prin crearea *Bulgari* dela *San Ștefan*, să atingă *Constantinopolul* și *Strămtorile*, sub falșă aparență a *liberării Bulgarilor*. Dacă diplomația rusească ar fi reușit atunci a face să se adopte proiectul său, Rusia ar fi dobândit puterea necesară pentru a transforma noul Stat al *Bulgari* într'o provincie rusească... *Bulgaria independentă* a început în *Congresul dela Berlin*, grație triumfului lui *Bismarck* asupra diplomației rusești... La *Berlin* s'au pus bazele unei adevărate independente și autonomii bulgare, contrare panslavismului rusec».

Și, după șapte luni, la 18 Septembrie 1916, reluând aceiași temă, organul lui Radoslavoff scria :

«Crearea *Bulgari* dela *San Ștefan* a fost proiectată nu de către bulgarofilul conte *Ignatieff*, ci de către clasa capitalistă rusă... *Legenda* că *Rusia* ne-a liberat, că ea se gândia la noi și prin urmare *Bulgaria* nu poate ridica armele contra ei, nu va rămâne decât un document interesant pentru istoricii viitori... E o fericire pentru poporul bulgar că legenda cea mai de temut a fost distrusă. *Bulgaria* poate respira liber. Visul urât, care putea s'o înăbușe, a dispărut.

* * *

Despre brutalitatea Bulgarului ne putem face o idee chiar și numai din pasagiile de mai jos. Bulgarul, drept vorbind, nici nu-și ascunde brutalitatea, cum nu-și ascunde minciuna, ba chiar se laudă cu ea. Forța brută, pe care el o face temută când o are și înaintea căreia tremură respectuos când îi lipsește, este Dumnezeul Bulgarului, principiul lui suprem, regulatorul vieții și moralei sale.

Am putea cită nenumărate exemple de brutalitate din vorbele și gesturile Bulgarilor din ultimul războiu. Dar aceasta ne ar duce prea departe. Ne vom mărgeni, dar, să relevăm numai două mai caracteristice.

Întâiu!, este telegrama prea-sfințitului și prea-cuviosului Metodiu, mitropolitul de Stara Zagora, adresată Țarului Ferdinand, cu ocazia căderii Turtucaiei, telegramă concepută în termenii următori și apărută în oficiosul *Narodni Prava* din 15 Septembrie 1916 :

«Sfântul duh e cu noi. Iată pentru ce Serbii, Englezii și Italianii, vor muri de sabia soldaților noștri. **Mana Rusia «matuska» a simțit și dansa ascuțișul ei. Dar ne va fi cu toate acestea recunoscătoare. Ea a încercat valoarea oțelului nostru și s'a convins că elevii ei au devenit remarcabili profesori.**»

Altu!, e o corespondență din Negoșin, adresată lui *Berliner Tageblatt* (29 Decembrie 1916), din care extragem numai un mic pasajiu :

«Orașul e devastat. În pinițe, butoalele desfundate innoată în vin și rachiu. Mărfurile aruncate, ici-colea, mobilierul distrus... Germanii și Austrieții sunt departe. Nu se mai văd decât Bulgarii. **În marginea străzii un Sârb ucis. Fusese ofițer. El stă întins pe spate, cu mâinile în lături. O coloană bulgară trece. Comitații o privesc. Pumni crispați se îndreaptă spre el ce-și doarme somnul de veci. E ura...**»

E ceva mai mult decât ură. E ferocitatea și bestialitatea unui popor brută!, care își închipuește că într'adevăr „*lumea e a celor tari și îndrăzneți*” (*Utro* din 12 Septembrie 1916).

*
* *

Sângele celor 10.000 de soldați români căzuți pe câmpiile Bulgariei pentru independența ei, cum și ospitalitatea și încurajarea pe care totdeauna au găsit-o pe pământul României patrioții și intelectualii cei mai de seamă ai Bulgarilor, s'ar fi cuvenit să oblige la oarecare recunoștință pe vecinii noștri și față de noi, mai ales că noi nu le stăusem în cale, — cum am fi putut-o face și cum am fost solicitați să o facem, — nici în 1885, când cu lovitura din Rumelia orientală, nici chiar mai târziu, când au inaugurat acea polițică de sălbateci în Macedonia, cu bande de comitații, cărora datoresc tragicul lor sfârșit atâția buni Români macedoneni, asasinați mișelește cu topoarele și cu cușitele,

sub pretextul înfăptuirii unui „ideal național“ bulgăresc, ce nu avea nicio îndreptățire. Și cu atât mai lesne le eră Bulgarii să se achite de această elementară datorie de recunoștință, cu cât noi nu le declarasem războiul, ci intrasem în acțiune numai contra Austro Ungariei, unde aveam milioane de frați oprimați și unde comunitatea de sânge și de aspirații ne chemă imperios la îndeplinirea unui ideal, pe atât de sfânt, pe cât de necontestat.

Dar recunoștința e o floare ce nu crește pe pământul Bulgariei. Diplomația bulgară, care, după cum se știe, a erijat, din principiu, impostura în normă de conduită și care eră reprezentată la București prin cunoscutul impostor Simion Radeff, ne dădea asigurări formale și liniștitoare că Bulgaria nu are nimic de obiectat la înfăptuirea unității noastre naționale, pe care o găsiă îndreptățită și legitimă, în timp ce armatele bulgare stăteau la pândă, gata să lăbărască, la primul semn în Dobrogea și să ne atace mișelește, pe la spate, după ce trupele noastre vor fi trecut Carpații, în Transilvania, și se vor fi găsit angajate pe frontul de acolo. Iar după acest prim act de duplicitate și infamie, cum s'a tradus în conștiința publică bulgărească recunoștința datorită „liberatorilor Români“, — cum ne numeau Bulgarii ani de-arândul, — se va vedeă din pasagiile de mai jos, extrase și colecționate de d. Kuhne și pe care le redăm și noi ca pe niște documente vorbitoare despre sentimentele intime de care erau însuflețiți vecinii noștri față de noi, la patruzeci de ani după jertfirea noastră pentru desrobirea lor.

Dnevnik din 1 Septembrie 1916, ocupându-se de intrarea noastră în acțiune, avertizează lumea că „*Bulgaria e în totul solidară cu aliații ei*“, și apoi adaogă, cu ură nestăpânită :

„*Binecurântat să fie ceasul răfuirii socotelilor cu dușmanii perfizi!*”

A doua zi, *Zaria* scriă :

„*Suntem mulțumiți a vedeă pe România trecând de partea inamicilor noștri și lăsând câmp liber acțiunii noastre.*”

La 5 Septembrie, oficiul *Narodni Prava* începe a predică „*nimicirea inamicului infam*“, care eram noi, proclamând ca „*cea mai mică răzbunare îndepărtarea României dela Marea Neagră și privațiunea sa perpetuă de eșire prin Constantinopol și Dardanele*“; iar la 7 Septembrie, apucat de un acces de furie, scrie cele ce urmează :

«Trebue să zdrobim România cu toate puterile noastre, fără cruțare și fără răgaz... Moarte României și armatelor sale care vin dela Nord! Moarte acestui vecin perfid, pentruca noi înșine să putem trăi! Și de oarece ea (România) se silește a nimici și opera puternicei noastre aliate, Germania, în calea sa liberă spre Asia, această (Germania) nu ne va părăsi, ci va merge alături de noi și ne va ajuta să învingem pe acest vecin fără credință și fără onoare, condus de către niște desfrânați, sanguinari și corupți».

Kambana din 9 Septembrie spune cu satisfacție că

«prin nimicirea Serbiei am curățit Apusul Peninsulei balcanice de influența rusească; prin nimicirea României vom asigura și Răsăritul!»

iar, la 13 Septembrie, *Narodni Prava*, izbucnește din nou:

«Nam fi oare vinovați, noi și aliații noștri, în această luptă pentru morală și justiție (!) dacă am lăsa neatinsă independența bandiților și briganzilor români? Nu am fi aspru osândiți într-o zi de Istorie pentru toleranța noastră culpabilă și mizericordia noastră față de niște criminali? Datoria noastră este de a justifica reputația ce avem de a fi campioni idealurilor umanității și de a curăți calea de buruienile rele și de tot ce este putred și corupt. Dacă am mai lăsa urme, ele ar putea contagia din nou umanitatea și ar putea deveni astfel izvorul unor noi lupte».

Mai miloasă, *Balkanska Pošta* din 15 Septembrie își propune să ne civilizeze... în stil bulgăresc:

«Scopul nostru actual, în ce privește pe Români, este de a-i dezarmă, de a curăți Statul lor, și de a stabili acolo civilizația, adevărata civilizație, formată din muncă, din onoare și din virtute, ca la un popor bine crescut și cu idei sănătoase. Sarcina armatei bulgărești este de a arunca putregaiul la gunoier și de a curăți în urmă. Bulgaria a arătat prea multă răbdare, tolerând pe celalalt mal al Dunărei o conștință periculoasă nu numai pentru ea, ci și pentru progresul întregii umanități».

Și pentru a stimula pe „puternicii lor aliați” la distrugerea noastră, *Prepora* din 24 Octombrie scria:

«Nimicirea României va face înfrângerea lui Sarrail inevitabilă. Din acest punct de vedere este clar că zdrobirea repede a României este de o importanță decisivă și de o necesitate absolută pentru noi și aliații noștri».

Independentul Kambana dela 26 Octombrie, făcând spume la gură, iată cum vociferează:

«Exterminare! exterminare radicală!... Acest popor poltron nu merită răzbușnarea, ci numai nimicirea. Nu pentru păcatele sale trecute și prezente, ci pentru a asigura viitorul prosper

al umanității, dezvoltarea normală a Istoriei. Acest popor trebuie să dispară de pe fața pământului, cum dispărea cangreaga de pe trup. Trebuie iarăși pus în mișcare paloșul lui Atila și al lui Tamerlan, pentru a curăți din nou șesul Dunărei de Catullii romani, deveniți niște desfrânați. Exterminare! Crist, el însuși n'a spus că trebuiesc arse la timp buruienile câmpului, pentruca să nu înăbușe și să nu nimicească spicele bune?!»

În aceeași zi de 26 Octombrie, organul «narodniacilor», *Mir*, scria :

«Succesele contra României, la Sud ca și la Nord, pun din nou la ordine a zilei chestiunea prelungirii existenței acestui Stat».

Iar după două zile, la 28 Octombrie, iată cum se exprimă și *l'Echo de Bulgarie*, organul oficios al Ministerului Afacerilor Străine bulgăresc :

«Frontiera strategică, faimoasa frontieră strategică, paznica imaginară a integrității române, n'a fost de niciun ajutor Românilor contra furiei poporului bulgar...»

Mâine România nu va mai fi.

«Sperjură ca și Serbia, ea va pieri ca și aceasta, acoperită de oprobriu și de rușine».

Și să încheem cu un alt pasagiu din *Kambana* dela 12 Noiembrie 1916 :

«Poporul român», — zice virulentul organ independent, — «este un popor josnic și poltron, trădător și mincinos, desfrânat și violent. *E nedrept să mai trăiească pe fața pământului și nu merită să se mai bucure de razele soarelui, — soarta Românilor trebuie să fie moartea și nimicirea!.. În România nu există armată regulată română, nu sunt decât bande de tâlhari, și războiul nostru cu România trebuie transformat într-o «Strafexpedition». În numele umanității, trebuiesc exterminate bestii feroce, care alcătuiesc armata română».*

Cum se vede din pasagiile de mai sus, extrase numai din articolele câtorva ziare și numai din cursul lunilor Septembrie, Octombrie și Noiembrie 1916, vecinul dela Miazăzi urmărea, cerea și doria din tot sufletul **zdrobirea, nimicirea, moartea poporului român**, — acestui popor care n'a ezitat să-și verse sângele pentru a-l desrobi și chema la viață, deși avea proverbul său înțelept: «pe cine nu-! lași să moară nu te lasă să tră-ști». Câte asemenea imprecășii, blstemuri și simple grobienii n'au făcut să apară *toți* prozatorii bulgari, în *toate* ziarele bulgărești și în *tot* timpul cât a durat războiul!..

Am zis «prozatorii». Să nu cumva să se creadă că «poetii»

ne-au uitat. Pentru a nu ne ocupa de cei mărunți, vom spune că și cel mai mare poet al Bulgarilor, Ivan Vazoff, care publică în fiecare număr al *Mir*-ului câte o poezie, — un fel de buletin sentimental, ori de comunicat poetic, — ne-a făcut cinstea multor nobile inspirații, de o mare delicateță de sentiment și de o neîntrecută înălțime morală. În una din ele, intitulată «Spiritu! lui Ovidiu» (*Mir* din 3 Oct. 1916), dulcele, suavul, genialul poet bulgar, parodiind salutul lui Deschanel adresat României, iată cum se exprimă despre Români :

«Voi sunteți *piroiul roman*,
 «cavărlit în țări depărtate.
 «Roma eternă s'a curățit de *putoare*,
 «cotorosindu-se de voi.
 «Voi sunteți, ca și strămoșii voștri :
 «*desfrânați, bandiți, asasini și robi*».

În alta, intitulată «Pogrom» (*Mir*, 1 Noembrie 1916), iată ce nobile și umane îndemnuri se versifică de regele poezilor bulgari, cu privire la poporul român :

«Să facem *pogrom* în contra *imperiului desfrânării, poștei și urei*... *Pogrom!* și să se dea o lovitură grozavă *hienei scârboase*!...
 Oh, patrie, ești pe deplin răzbunată?»

Și cum să nu vorbească de pre noi, despre existența noastră ca Stat și ca oameni, așa cum au vorbit tot timpul publiciștii bulgari, — prozatori și poeți, — când oamenii lor de Stat, oameni cu răspundere prin urmare, același limbajiu l'au ținut în toate ocaziile?!

Radoslavoff, de pildă, *șeful guvernului*, declară corespondentului lui *Az Est* (5 Noembrie 1916) că «*are ferma speranță că România va încetă de a mai exista ca Stat independent*»; iar Momciloff, reprezentând desigur și de astădată *sentimentele Sbraniei*, publică următoarele injurii și îndemnuri la crimă, sub proprie semnătură, în *Utro* din 17 Septembrie 1916 :

«*Ochiu pentru ochiu, se spune în Sfintele Scripturi. Pentru urmașii tâlharilor romani această măsură nu e de ajuns. Când e vorba de ei trebuie aplicată maxima: pentru un ochiu — o sută, pentru un dinte — o mie, pentru un sat bulgăresc incendiat — zece sate românești!*»

Șefii trupelor cu aceeași mentalitate și cu aceeași hotărâre de exterminare a tot ce e românesc s'au năpustit asupra noastră. Corespondentul lui *Pester Lloyd*, relatând o convorbire cu Tonceff

comandantul trupelor bulgărești din Dobrogea, scria, la 27 Septembrie 1916 :

«La întrebarea ce i-am pus asupra scopurilor sale imediate, generalul n'a răspuns cu cuvinte, ci printr'un gest. *El a bătut cu pumnul în masă, pentru a-mi spune ce va face României : Trebuie să zdrobim pe Români.*

Bulgarii voiau deci să ne zdrobească, să ne extermine, să ne nimicească, să ne omoare. Un popor întreg osândit a fi șters de pe fața pământului, ca nedemn de a se mai bucura de razele soarelui !!!...

Asemenea monstruoziități de concepție și de simțire la un neam de oameni ce se pretinde civilizată, care vrea chiar să civilizeze și pe alții și care trăiește în Europa veacului al XX-lea, — iată ce va surprinde, poate pe unii și în tot cazul va proiecta într'o tristă lumină sufletul acestui neam !

* * *

Războiul s'a terminat ; și dacă ar fi să ne facem socotelile, am vedea că noi n'am fost nici atât de zdrobiți, nici atât de exterminați, cât o doreau Bulgarii. România n'a fost desființată și Românii mai trăesc. Ba România a eșit chiar îndoită, ca teritoriu și ca populație, din groaznica încercare, iar Românii putem spune că își văd idealul unității lor naționale aproape integral realizat. E locul, mai degrabă, să ne întrebăm : cum stau Bulgarii ?

Bulgarii se pot mândri că sunt turanieoi, — dacă mai au interes să o facă ; — vor trebui să recunoască, însă, că simțul realității nu l'au avut.

Așa cum simpla înfățișare a lucrurilor, fără cine știe ce adâncire a lor, impunea Statelor mici, care voesc să trăiască, — și printre ele și Bulgaria, care n'a izbutit încă să fie „Mare“, — linia lor de conduită, datorită atitudinii lor, într'un conflict atât de uriaș, în care Forța brutală căută să răpue Dreptul etern și de esență dumnezeiască, Bulgaria a greșit, nesocotind Dreptul pe care nu-l avea și bizuindu-se pe Forța care îi lipseă. Și de a. i. tragicul și ridicolul situațiunii sale.

Dacă teama de pericol ce ar fi putut constitui pentru independența ei, politica moscovită de înstăpânire la Constantinopol și Strâmători, ar fi fost de natură să justifice până la oare-

ca: e punct raliarea ei la Puterile Centrale și chiar afiliarea ei la grandioasa uniune economică a *Mitteleuropei*, imaginată de Frederic Naumann și s-lutată cu atâta entuziasm la Sofia, apoi întreaga ei atitudine morală din cursul marelui războiu, imperialismul ei nejustificat, tendința de dominațiune în Balcani și supra și în dauna altora, megalomania ei ridicolă; minciuna de care a făcut uz în angajamentele ei de onoare, ingratitudea odioasă de care a dat dovadă, intoleranța sălbatecă față de vecini, interțiunile ei mărturisite de nimicirea și exterminarea acestora, brutalitatea cuvântului și ferocitatea gestului, care s'a tradus în atâtea ofense aduse ființei omenești și în atâtea mormane de ruine, toate acestea sunt și rămân fără nicio scuză și demască la Bulgari o fire neapropiată și o mentalitate primejdioasă pentru pacea generală.

Și Bulgaria rec'divează în greșeala ei. Ea se găsește pe un povârniș periculos de când există ca Stat, datorită poate păcatului inițial al impulsivității unui popor ce n'a dobândit încă nobleța unei suficiente civilizații și unei culturi sufletești mai desăvârșite.

Intre oameni, vecinul trebuie să se aibă bine cu vecinul, ca să nu se expue la neplăceri, ca să poată trăi și să și poată vedea cu spor de treburi. Intre State, acelaș lucru. Cele mai multe conflicte internaționale ar fi de sigur evitate, dacă Statele vecine ar căută să le evite, măsurându-și năzuințele și întemeindu și pretențiunile pe noțiunea respectului datorit Dreptului fiecăruia.

Bulgariiei însă i a lipsit totdeauna această noțiune.

De când există ca popor, Bulgarii s'au afirmat ca element de vrajbă; și de când a fost din rou chemată la viață liberă, Bulgaria s'a ilustrat numai prin conflicte sângeroase cu vecinii: Conflict cu Turcii în 1885 și în 1912; conflict cu Sârbii în 1885, 1913 și 1915; conflict cu Grecii în 1913 și 1917; conflict cu Românii în 1913, 1916 și în anii următori. Și cu ce mijloace?.. E destul să ne amintim crimele bandelor de asasinî, fanatizate, organizate și salariate de Statul bulgar.

Bulgarii ar trebui să înțeleagă că șovinismul lor exagerat și hipertrofia unor sentimente ce nu se știu stăpâni în limite cuviincioase, nu le-a servit la nimic: nu i-au înaintat, cum nu puteau să-i înainteze, și i-au dat înapoi, cum eră fatal să-i dea.

Acum, slăbită, sleită și strânsă în cercul de fier în care se

găsește strânsă, Bulgaria nu inspiră măcar milă. Câtă vreme Bulgaria se va îndărătnici să rămăe *Stat de pradă*, cum foarte judicios observă învățatul nostru istoric d. profesor N. Iorga, ea nu se va putea desvoltă și nu va putea trăi în mijlocul unor vecini pe cari nu-i poate suferi.

Dar, mai la urmă, Ferdinand de Coburg, pe domeniile sale din Ungaria, unde și-a găsit refugiu după ce și-a pierdut coroana și unde, în vremuri mai prielnice, poate chiar avansă la grade superioare celui de locotenent de husari, împreună cu scumpul său președinte de consiliu, Radoslavoff, care a fugit și el, la timp, în Germania, — în acea Germanie pe care a servit-o cu atâta credință, — și la olaltă cu toți sfetnicii săi de altă dată, împrăștiați în toate părțile, ori rămași pe loc în Bulgaria, — unii chiar în liniștea și răcoarea pușcăriilor, — au acum tot timpul și tot răgazul să reflecteze asupra rezultatelor politicei lor bătăioase din trecut. La rândul lor, cei cari i-au înlocuit în posturile lor de grea răspundere au și ei toată libertatea de a cugetă și de a hotărî în privința politicei viitoare a patriei lor și de a trage ori de a nu trage învățăminte din experiențele făcute. . Ceeace am dori să se știe, este *că noi nu le facem nici măcar cinstea urei noastre*, oricât de îndreptălită ar fi, după mulțimea păcatelor și neomeniilor lor.

Noi plecăm din alt sentiment; și recrudescența unor răni ce încă sângerează, ca și înprospătarea unor accente sălbaticice al căror ecou răsună încă, au pentru noi alt înțeles.

E bine să se știe că cunoaștem și noi sentimentele Bulgarilor față de noi, manifestate în toată libertatea și din toată inima, atunci când se credeau stăpâni pe soarta noastră și când mai credeau momentul sosit să învârtească iar paloșul lui Atila și al lui Tamerlan, ca să ne extermine; după cum e bine să se știe că cunoaștem și înțeleptul proverb bulgăresc, care spune că *«morile lui Dumnezeu macină incel, dar sigur»*, proverb pe care bunii noștri vecini ar trebui să și-l amintească ori de câte ori firea lor pornită și necumpătată îi ispitește a păcătului cu vorba ori cu fapta.

IOAN N. ROMAN

FOLKLOR DOBROGEAN

CÂNTEC

Frunză verde mărăciine
Au trecut doi ani de zile
Șaltă foaie matostat
Din sat de când am plecat.
La Sălcișoara din vale
Vorbese voinicii cu jale :
Săracă Dobrogea noastră
Cât erai tu de frumoasă !
Te-am lăsat împodobită
Te-am găsit neagră părliță.
Și-apoi foaie mărăciine
Când am plecat eu din tine,
Te-am lăsat numai flăcăi,

Te-am găsit numai tranșei ;
Te-am lăsat numai copile
Ș'am găsit lifte păgâne
De Unguri și de Germani
Și de spurcați de Bulgari ;
Te-am lăsat orașe mari
Ș'acum cătune mai rari ;
De unde dai ca că vii
Numai ulițe pustii ;
Dai la deal și dai la vale,
Te ia frica, frățioare ;
Numai case dărămate
De obuze și granate.

Cules de T. Cergău, normalist, dela Ene Gheorghe din satul Cierăcei-
Co: stanța.

CÂNTEC DIN TURTUCAIA

Foaie verde matostat
Mobilizarea s'a sunat,
Ne-am despărțit de părinți,
De părinți și de surori
Și de-ai noștri frățiori.
Săracele nevestele
Când au rămas singurele
Tot oftând și tot plângând,
Copilașii mângâind :
Nu mai plânge, dragul meu,
C'o dă bunul Dumnezeu
Să vie și tatăl tău.

Rușii luptă de doi ani
Iar noi stăm între dușmani.
Nu vedeți că sunt șireți
Că le-a dat Germanul preț ?
Și conserve și pesmeți ?
Domnul Ion, general,
Basarabeanul tâlhar
In brigadă ne-a băgat
Și 'ntre dușmani ne-a lăsat
De ne a bătut cu ghiulele
Arme și mitraliere
Și-am ajuns, nevinovați,

Vânduți de-ai lor comandanți, Neamțul din țara nemțească
 Și 'n Dunăre aruncați. Bulgarul din Bulgaria
 Săracă Dobrogea noastră, Și Turcanul din Turcia.
 Cine fii s'o stăpîniască!

Cules de T. Cerghiu, normalist, dela Paraschiya Tămaș din Cierăci-Constanța.

CÂNTEC DE DOR

Neamțule, dă-mi drumu-acasă	Să-i pui dreapta căpătâi
La copii și la nevastă	Și cu stânga să-l mângâi ;
Că mi-a venit dor de casă ;	Invește-l, dragă, bine
S'a făcut orzul de coasă	Să nu-l ningă, să nu-l plouă
Și grâul de secerat	Să nu-l pice pic de rouă.
Și mândra de s'rutat.	S'am zis verde mărăcine
Plecai, mândro, dela tine	Plecai satule din tine,
Dorul meu la tin' rămâne :	La dușmani le pare bine ;
Rămâne, mândro, la tine	Numai mie-mi pare rău
Să-l îngrijești, dragă, bine	Că mă duc din satul meu ;
Cum îngrijeai și de mine :	Căci pe unde mă duc eu
Să mi-l culci în pat cu tine	Nu-i nici iarbă, nici dudău,
Cum mă culcai și pe mine ;	Nici trup, mândro, ca al tău.

Cules de Vasile Popa, normalist, dela Sanda Mărgineanu din Cierăci-Constanța.

CÂNTEC DE RECRUT

Foaie verde și-o laleă	Dar măcelul nu-i de vaci,
Lungă-i, lată-i, Dunărea !	Ci chiar de oameni săraci.
Să facem pod peste ea,	Foaie verde nucă seacă
Să trecem în Dobrogea,	La zi'tâi răcuții pleacă ;
În Dobrogea cea bogată	Ies părinții să-i petreacă.
De Bulgari înconjurată	Dar pe mine n'are cine,
Și de Nemți administrată.	Că sunt singurel pe lume ;
Căci la Turcucaia 'n vale	N'am nici frați, n'am nici surori,
S'a făcut un măcel mare ;	Par'că sunt făcut din flori ;
Dar măcelul nu-i de boi,	N'am nici mamă, n'am nici tată,
Ci de oameni ca și noi.	Par'că sunt făcut din piatră.

Cules de Ghețu I., normalist, dela Radu Cojocaru din Taș-punar, Constanța.

C Ă N T E C

- Foaie verde merişori, — Norii când s'au scuturat.
 Măi soldat din roşiori, — De jelit, cin' te-a jelit ?
 Un' ți-a fost sortit să mori ? — Păsările ciripind.
 — Sus pe vârful munților, — De îngropat cin' te-a 'ngropat ?
 În grindina gloanțelor, — Ghiulelele când s'au spart.
 La poalele brazilor. — De'mbrăcat, cin' te-a 'mbrăcat ?
 — De scâldat, cin' te-a scâldat ? — Țara când s'a concentrat.

Cules de C. I. Ghețu, normalist, de la fiacăul Crețu R. din Chior-Cișmea Constanța.

C Ă N T E C DE JALE

Foaie verde sălcioară
 Dunăre, apă vioară,
 Face-te-ai neagră, cerneală,
 Să te pui în călimară,
 Să te scriu pe hârtioară,
 Să trimit scrisoare 'n țară :
 Scrisoare muiată 'n jale
 Să iasă măicuți 'n cale
 Să creadă că-i sărbătoare,
 Și s'o puie în fereastră
 Cine-o trece să citească
 C'am fost una la părinți
 Ca fecioara între sfinți

Și mândră în toate cele
 Ca și luna între stele :
 Și-au venit băeți din sat
 Dar părinții nu m'au dat ;
 Și-a venit un crai din lume
 Hai cu el să mă cunune.
 Decât mă mai cununam,
 Mai bine groapă-mi săpam ;
 Decât mă mai logodiam,
 Mai bine mă 'nmormântam ;
 Zestrea mea de fată mare
 O pusei în nouă caré
 Și-o dusei peste hotare...

Cules de Ghețu I., normalist, din satul Taș-punar, jud. Constanța.

C Ă N T E C

Frunză verde rosmarin !
 Rău e de voinic strein,
 Numai luna mi-l iubeste
 Și soarele-l încălzește.
 Trece 'n jos, se duce 'n sus,
 Nimeni nu-i dă un răspuns,
 Nu îi zice : bun ajuns !
 Suie 'n deal, coboară 'n vale,
 Nici o mândră-i stă în cale :

Trece sate 'n curmeziș
 Și dumbrăvile 'n lungiș,
 Vede-o mândră fetișoară
 Ca un pui de căprioară ;
 El îi zice : dragă, stăi...
 Ea în lături se tot dă ;
 El îi zice : vino 'ncoace !
 Ea-i răspunde : n'am ce face.

Culeasă de Maria Anton, normalist, de la Ilie Vălsan din satul Dorobanțul-Constanța

COLINDUL FLORILOR SFINTE

În măndre ogoare
 Spre soare răsare
 Crescu-mi trei flori sfinte
 Din rai răsădite:
 Floarea mirului,
 Floarea vinului
 Și cu-a grâu'ui.
 Ele se 'ntreceau
 Și mi se 'ntrebau:
 Care e mai mare
 Și mai de-a cătare?
 Floarea mirului
 Zise soarelui:
 — „Soare, luminate,
 Gând fără' de păcate,
 Judecă-ne soare,
 Care e mai mare?
 Că de n'ași fi eu,
 Dela Dumnezeu,
 N'ar fi creștinare
 Și nici botezare“.
 Floarea vinului
 Zise Soarelui:
 — „Soare, luminate,
 Gând fără' de păcate,
 Ba eu sunt mai mare
 Și mai de-a cătare
 Că de n'ași fi eu
 Dela Dumnezeu,
 Nici o bucurie,
 Nici o veselie
 N'ar mai fi să fie“.
 Floarea grâului
 Zise Soarelui:
 — „Soare, luminate,
 Doamne cu dreptate
 Ba eu sunt mai mare
 Și mai de-a cătare
 Că de n'ași fi eu
 Dela Dumnezeu,
 N'ar mai fi nici grâu,

Nici făină 'n casă,
 Nici colac pe masă.
 Nici ospete rari
 Pe la zile mari“.
 — „Voi florilor sfinte
 Ia-n' luați aminte
 Că voi fiecare
 Sunteți de-acătare
 Și la bucurie
 Și la sătulie
 Și la creștinare
 Și la botezare
 Nu-i una mai mare.
 Și de-ar lipsi una
 N'ar fi voie bună.
 Dar de-aș lipsi eu,
 Dela Dumnezeu,
 Să mai trimit raza
 Care luminează
 Și să dau căldura
 Care înviiază,
 N'ar mai fi 'n ogoare
 Niciun strop de floare:
 Și ce-ați face voi
 Făpturi din noroi?
 Ci-mi luați aminte
 L'a mele cuvinte
 Că altu-i mai mare
 Și mai de-a cătare:
 Este Dumnezeu
 Cui mă 'nchin și eu,
 Că el ne-a zidit
 Și ne-a rânduit
 Cu tot rostul nostru
 Și folosul nostru.
 Lui să ne 'nchinăm
 Lui să ne plecăm
 Și să-l laudăm
 Cu trupul cu gândul
 Vremile de-arândul.

Acest colind e alcătuit din trei variante, cul-se ca fragmente. Partea întâi, până la răspunsul Soarelui, e culeasă de T. Cergău, normalist din satul Ciccrâci, Constanța.

COLINDUL OSPĂTULUI

(Variantă);

Icea-mi ces' domn bun,
 In ceastă domnie,
 Dalbă 'npărăție,
 Bun gând mi-a gândit :
 De-un bun prânz mi-a 'ntins
 Dar la prânz ce-a strâns ?
 Doi, trei oameni buni,
 Megieși bătrâni,
 Cu bărbi albe 'n piept
 Cu sufletul drept ;
 In rând s'așezară
 Și îmi ospătară,
 Mâncară, băură
 Și se 'nveseliră.
 Iară cest domn bun,
 Bun jupân cutare,
 Cam din cap de masă,
 Ca un domn de casă
 Cu față aleasă,
 Din gură grăește
 Și-astfel le vorbește :
 — „Beți, boeri, mâncați
 Și vă ospătați,
 Dar îmi ascultați
 Și mă luminați :
 Chiar în astă noapte,
 Eu cu doamna mea
 Puțin somn somnaiu ;
 De-un vis că visaiu :
 Par'că se făcea-ră
 Cam din curte-afară
 De-un lac iezerel ;
 La mijloc de lac
 Par'că se făcea-ră
 De-o stană de piatră

La margini de lac
 Doi meri înplețiți,
 Jur prejur de meri
 Ați mai mărunței ;
 La coadă de lac
 Trec, mi se petrec
 Două păsărele
 Chip de rândunele“. —
 Rupse de-mi grăi
 Dela cap de masă
 Bunul Dumnezeu :
 — „Cutare, fătul meu,
 Visul ce-ai visat
 Este-adevărat.
 Cel lac iezerel :
 Vinul ce ți-ai dat ;
 Cea stană de piatră,
 Masa ce ți-ai dat ;
 Cei meri înplețiți :
 Fini ce-ai cununat ;
 Cei mai mărunței ;
 Fini ce-ai botezat :
 Cele păsărele.
 Chip de rândunele,
 Nu mi-s păsărele,
 Ci mi-s pähărele,
 Să bem noi cu ele,
 Rar, la zile mari :
 Sara de ajun
 Și 'n zi de Crăciun
 Și de Bobotează,
 Când preoți botează,
 Lumea 'ncreștinează,
 Lumea și norodul
 Și pre noi cu totul.

Culeș dela Mitrache I. Șerbu din com. Luncași Tulcea, de Olteanu I. Cristea, normalist, Constanța.

COLIND DE BOIERI BĂTRÂNI

Doi boieri bătrâni
 O le roi, Doamne,
 Cu crucea în mâni,

De ce s'au rugat
 Dumnezeu le-a dat :
 Masă gălbioară

Turnată din ceară :
 In mijlocul ei
 Doi pomi rotunzei :
 Vântul trăgână,
 Poamele chica

Ingeri le-aduna
 Și le trimetea
 Pe ușe de rai,
 La feciori de crai.

Cules de normalistul T. Cergău de la Ion Moise din satul Căcrăci, jud. Constanța.

COLIND DE COLAC

Seoală, scoală, fată mare
 Și-mi aprinde-o lumânare
 Mi-o lipește 'ntre icoane
 'Ntre icoane 'ntre obloane
 C'au venit colindători
 Și ți-or cânta până 'n zori
 Ți-or cânta, ți-or colinda

Colac de grâu și-or lua
 Pe colac vadra de vin
 C'asa-i legea din bătrâni
 Din bătrâni, din oameni buni.
 Sănătate 'n ceastă casă!
 Cruce frumoasă pe masă!
 La toți inimă voioasă!

Cules de la Chirilă Ion din Seimenii-mici, Constanța, de Chirilă Dumitru, normal st.

SUS PE MALUL DUNĂRII

Sus pe malul Dunării,
 Trec soldații, sărmanii,
 Și se luptă cu dușmanii.
 Și se luptă blestemând,
 Cu dinți 'n pământ mușcând.
 Cade unul, cade doi,
 Cade-o mie de eroi.
 Căzu și unul calare
 Și mi-l vede-o fată mare.
 Ea la dânsul se ducea
 Cu mare jale-l băcea:
 — „Sărmani ochișorii scoși
 Cum stau ei de cioare scoși!
 Sărmane buze subțirele

Cum bat muștile pe ele!
 Sărmană măicuța lui
 Cum plânge de jalea lui!“
 Căpitanul mi-o vedea
 Și din gură-i cuvânta :
 — „Fată mare, vezi de cale
 C'asa-i soarta lui să moară :
 Tot de armă înpușcat,
 De baionetă 'nțepat,
 Fără lumină de seu,
 Să nu moară 'n satul său,
 Fără lumină de ceară,
 C'asa-i sortit ca să moară
 Soldatului pentru țară.

Cules de la Dumitru Bucur din Tortoman-Constanța, de Constantinescu N., normalist.

ILINCUȚA SANDULUI

La casele Sandului,
 Sandului bogatului,
 Sănduleasa ce-mi făcea?
 Ilincuții porunca:
 „Ilincuță, fată mare,
 Ia cofele la spinare
 Și te du la Dunăre
 Și-mi ia apă tulbure“.
 Dar nici apă n'a răat,
 Pe Dunăre s'a uitat:
 Lin coboară d'un caic
 Tot cu covoare învelit,
 Înăuntru zugrăvit,
 Pentru Ilinca gătit.
 Ilincuța ce-mi făcea?
 Cofele le arunca,
 Acasă se repezia
 Și mumă-si se răstia:
 „Fire-ai a dracului, mamă,
 Că nu ți-ai băgat de seamă!
 Cu puțul în bătătură
 M'ai trimis la apă bună..“
 Sănduleasa când zăria,
 Mâna pe sapă punea
 Ș'un mormânt îmi pregătia,
 Oase de vită 'ngropa;
 Cu Ilinca ce făcea?
 Tocma 'n pod o ascundea,
 Iacă și Turcii intrau:
 — „Bună ziua, Sănduleasă,
 Cu față de jupâneasă,
 Cu ochii de puic'adeasă!
 Ne-a trimis beșleaga Pașă
 Să ne dai fata frumoasă“.
 — „Turcilor, Agalelor,

Ilincuța mi-ă murit.
 Dacă nu-mi credeți cuvântul,
 Veniți de-i vedeți mormântul“.
 Cum ofta, cum suspina,
 Turcii toți crezare-i da,
 Numai unul mititel,
 Tremură Giurgiul de el,
 Sabia din gold prindea
 Tățele de-i scrijila.
 Sănduleasa ce-mi făcea?
 Dacă vedea și vedea...
 Mâna la brâu ea băga,
 Cheile de le scotia,
 Odăile descuia,
 Dar nimica nu afla.
 In pod unul se suia
 Pe Ilinca mi-o afla.
 Afară că mi-o scotea,
 La Dunăre mi-o pornia,
 Pe caic mi-o așeza
 Și mânilor-i le lega.
 Ilincuța se ruga:
 — „Turcilor, Agalelor,
 Dați-mi drumul mânilor
 Să 'mpletească codițele
 Să-mi așez cosițele“.
 Turcii milă își făceau,
 Mânilor îi deslegau.
 Dar Ilinca ce-mi făcea?
 Dar Ilinca ce-mi zicea?
 — „Decât slugă Turcilor
 Și doică cadănelor,
 Mai bine prânz peștilor
 Peștilor și racilor“.

Baladă culeasă dela C. Fulgeanu din satul Abdulah-Constanța, de Ștefan Andrei, normalist.

CÂNTECUL EMIGRATULUI

Foaie verde mărăcine
 Plec, satule, dela tine.
 La dușmani le pare bine;
 Numai mie-mi pare rău

Că mă duc din satul meu,
 Dintre prietenii mei
 Cari-am petrecut cu ei
 Când eram mai mititei.

Mândrii rău eă i-o părea
 Că mă duc de lângă ea.
 Foaie verde salbă moale
 Cine face-avere mare?
 Misler cu-ale lui vapoare.
 Foaie verde bob năut,
 Doamne, de ce n'am murit
 Pe vapor când m'am suit?
 Câte oceane-am trecut!
 Mi-era frică că nu scap.
 Când m'a lăsat pe uscat
 Par'că din cer am chicat.

De fumul vapoarelor
 Și de-al fabricilor,
 De focul copiilor,
 De dorul părinților
 Imi venia leșin să mor.
 Plesniți-ar coșul, vapor,
 Mult m'ai streinat cu dor:
 Plesniți-ar coșul, mașină,
 Mult m'ai streinat cu milă.

Foaie verde bob năut,
 Tot am zis mă duc, mă duc..
 Și nimēni nu m'a crezut.
 Dar acuma știu c'o crede
 Că m'am dus, că nu mă vede,
 În America de nord
 Să știu eă nu mă mai văd
 Nice viu, dar nice mort.
 Și-am auzit o minciună
 C'America-i țară bună,
 Țară bună și bogată
 Și de bani îndestulată,

Dar nu este cultivată,
 Țara noastră e mai bună
 E mai bună și săracă
 Toți streinii 'n ea se bagă,
 Cine vrea ca să doriască,
 Meargă 'n țara englezăască:
 Cin' nu știe jalea rea,
 Să meargă 'n America:
 C'America-i țară bună,
 Țară bună de parale
 Dar este plină de jale

Foaie verde d'avrămeasă
 M'ajunse un dor de-acasă
 De copii și de nevastă..
 Destulă inimă arsă..
 Scrisoarea dela copii
 Făcută-i numai fășii:

„Tăticule, nu mai vii?“

Foaie verde și-o lealea
 Arză 'n foc inima mea!
 Arză 'n foc America!
 Să am aripi aș zbura
 Tocmai în România,
 Unde m'a născut maica.

Peline, frate peline,
 Amară i frunze pe tine,
 Amară inima 'n mine.
 Amar e cotorul tău,
 Mai amar sufletul meu.
 Dorule, bucată rea
 Ieși dela inima mea
 Dorule, bucată mare,
 Ieși din inimă afară.

- Cules dela Gh. I. Nedel'u, comerciant din Topraisar, Constanța, de Ștefan Andrei, 'normalist.

FOLKLOR BULGĂRESC DIN DOBROGEA

Cules din satul Caranasuf (Constanța) de d-ra Lucreția

Dumitrescu, învățătoare

TUDORCIU ȘI SULTANCIU

Zălibel Tudorciu Ilencă,	Tudorel s'a 'ndrăgit, de Ileana;
Ilencă, beală cotlencă,	Ileana, alba căldărăreasă,
Ilencă, beală Târnofcă.	Ileana cea albă din Târnova;
Scritum să libof libeli ;	In taină iubit-u-s'au ;
Scritum să mină minăli ;	In taină daruri au pregătit ;
Scritum godă prăveli ;	In taină logodna nu făcut ;
Svadbă scritum nimôjet.	Nuntă in taină nu pot.
Petăc călescă călesăt,	Vinerea făcut-au chemările,
U Săbută ieli i pili,	Sâmbătă au băut și au mâncat,
Nidele bulcă duveli,	Dumineci au adus mireasa,
U Pundelneec dari dărili,	Luni daruri au dăruit,
U Tornec Sultanciu duftasă,	Marți Sultanciu a venit,
Sultanciu, fărđi hăiduten	Sultanciu, haiduceul cel mare
I nă portătă pulöpăl	Și a bătut la poartă
I nă Todorce puvicăl :	Și lui Tudorel i-a strigat :
Tudorceo, mlădujenecă,	Tudorel, ginere,
Săs cotel nătuci	Scoate vinul cu căldarea
Dă mă, Tudorceo, pucerpiș ;	Să mă cinstesti, Tudorel ;
I bulcătă săs tebe dă dodi,	Și mireasa să vie cu tine,
Tea dă mī răcă făluni	Ca să-mi sărute mâna
Guleam băcșiș dă nu dam	Să-i dau un dar mare.
Tudorce mami si dumăși :	Tudorel ii zice mamei sale :
Ni ftodem, mamō, ni ftodem,	Nu mă duc, mamă, nu mă due
Dă si Sultance pucepe ;	Pe Sultanciu să-l cinstesc ;
Sultance, fărđi hăiduten,	Sultanciu, haiduceul cel mare,
Toi și mă, mamō, iubii.	El o să mă omoare, mamă.
Tudorcevătă maicită	Mama lui Tudorel
'Tea nă Todorce dumăși :	Ii spuse lui Tudorel :
Ia si bulcătă izvidi	Ia scoate-ți mireasa

Nă Sultanciu răcă dă țaluni,
Smuchini dă i pudări.
Nă Sultanciu răcă țalună ;
Tudorceiu răchie mu dadi.
Sultan dumă nă Tudorceo :
Tudorceo, mlădujenecă,
Ia si năzat irmăci,
Ci imăm pușcă nimerenă,
Nă tebe de e umere.
Ci gu u cilotu udari:
Ci si bulcăță udzê.

Să-i sărute mâna lui Sultanciu,
Smochine să-i dăruiască.
Lui Sultanciu mâna i-a sărutat ;
Tudorel rachiu i-a dat.
Sultanciu spuse lui Tudorel :
Tudorel, ginere,
Ia fă-te mai înapoi,
Căci am pușcă ne'ncercată,
Pe tine să o încerc.
Și l'a lovit în frunte
Și i-a luat mireasa

CÂNTECUL LUI GHEORGHE

Răzbuleal mi să mlad Gheorgu
Nă Șumen nă bolniță ,
Lijeal ne mlogo, ne malco
Dur tri mi țeli mesetă ;
Mlogu pucerneal i pugruzneal.
Gheorguviti verni drugari
Tii să nă Gheorgo dumăli :
Nă piși Gheorgo ino pismo
Nă toie stară maiciță,
Ci să Gheorgu puzgudi
Ză ina muma Șumnencă,
Nă snăgă tencă i visocă,
Nă liți beală i cervenă,
Nă imi măhlum heruvă.
Gheorgu drugari puslușe
Ci nă pisă ino pismo
Nă neguvătă stară maiciță :
Ci să Gheorgu puzgudi
Ză ina muma Șumnencă,
Nă snăgă tencă i visocă,
Nă liți beală i cervenă,
Nă imi măhlum heruvă.
Gheorguvătă stară maicită
Cātu pismotu priemă,
Săbrală tenchi daruvi
Ci ză Șumen trăgănală.
Vărveală ștu se vărveală
Cātu du Șumen utidi,
Du Șumen du buzeatim,
Nă srestă idăt voiniți,
Voiniți umrilo noseli.

Ni s'a'nbolnăvit tânărul Gheorghe
In Șumla în spital ;
Azăcutnici mai mult nici mai puțin
Decăt trei luni întregi ;
Tare s'a 'negrit și s'a urătit.
Adevărații prieteni ai lui Gheorghe
Li spuneau lui Gheorghe :
Să scrii, Gheorghe, o scrisoare
Măicuții tale bătrâne,
Că tu, Gheorghe, te-ai logodit
Cu o fată din Șumla,
La trup subțire și înaltă,
La față albă și roșie.
La nume „măhlum heruvă“.¹⁾
Gheorghe și-a ascultat prietenii
Și scrisese o scrisoare
Bătrânei sale măicuțe :
Că Gheorghe s'a logodit
Cu o fată din Șumla,
La trup subțire și înaltă,
La față albă și roșie,
La nume „măhlum heruvă“.
Bătrâna maică a lui Gheorghe
Când primi scrisoarea,
Adună daruri subțiri
Și plecă la Șumla.
Merse cât merse
Și când ajunsese lângă Șumla
Lângă viile dela Șumla,
In față îi vin soldații.
Soldații duceau un mort.

1) Rugăm pe cei ce știu ce înseamnă aceste cuvinte, să ne comunice.

Babicicăta dumă nă voiniți :	Baba spuse soldaților :
la si umrilotu slujeti	la lăsați mortul jos
I dă gu babă uplacii,	Să-l plângă baba,
Ci imăm sineu iubitu	Că am un fiu omorât
U pustăta Turcăta vuină,	In pustia de luptă cu Turcii,
U Odrin gradlen guleamu.	La marele oraș Adrianopole.
Tii babicicăta puslușe	Ei ascultară pe băbuța
Ci si umrilotu slojeli	Și puseră mortul jos
Ci gu babă uplacă.	Să-l plângă baba.
Cătu gu babă utvilă,	Când baba l'a descoperit
To mi holăm mlad Gheorgu.	Era chiar tânărul Gheorghe.

COLIND DE FATĂ MARE

Doină muma săt sădilă	Fata Doina a răsădit
Doine mome, culadele 1):	Doino fată, colindele 1)
Dvea prăceț iabălciuvi,	Două rămurele de măr,
labălciuvi, chisălciuvi.	De măr acrișor.
Sădilăghi Doină muma	Săditu-le a fata Doina
Sădilăghi, vanălisă ;	Le-a răsădit și s'au prins ;
Lis pusnăli,	Frunză au dat,
Țveat țăvnălu :	Flori au înflorit,
Vras vărzăli :	Poame au legat :
Dvea iabălchi	Două mere
Zlatniciuvi, chisălciuvi.	De aur acrișoare
Ut căsnălăghi Doină muma	Fata Doina le-a rupt
Ci ghi dadî cuimgie	Și le-a dat giuvaergiului
Utguvori Doină muma :	Și i-a spus fată Doina :
Na ti, băino, tezi iabălchi	Uite, nene, merelē acestea
Zlatniciuvi, chisălciuvi,	Dē aur, acrișoare,
Dă mi isminiși pričovān cuvāneț	Să mi le prefaci în colan cu cheu-
	[tori
Isstuluvan prăsten	Si 'n inel în formă de scaun
I titiriți ;	Și 'n podoabă de cap ;
Ci dă idă nă iurotu,	Și să mă duc la horă,
Dă să nluie na ină bașe	Să mă prind în loc de frunte
Pri dve momi,	Lângă două fete,
Dă mă vidi moito libi	Să mă vadă iubitul meu
Ci dă caji moitu libi :	Și să spună iubitul meu :
Dă să zgudim Doină muma.	Să ne logodim, fată Doină,
Tui năzdravi ză mumata	Să fie fetii cu noroc!
Doine mome, culadele.	Doină fată, colindele.

1) Refren ce se repetă după fiecare vers.

COLIND DE BELȘUG

Ranel mi Sveti Gheorghii,	Hrănitu-mi-a Sfântul Gheorghe,
Rano mi ranel, po Ghiorghiu den ¹	De vreme mi-a hrănit, pe la Sfântul Gheorghe ¹
Ranel mi rano cone.	Hrănitu-mi-a din vreme calul,
Săs beal uriz năzubigu ;	Cu orez alb l'a hrănit ;
Văsennălgu Sveti Gheorghii	L'a 'ncălecat Sfântul Gheorghe
Ci utidi tatăc dolo po deadvotisi	Și s'a pornit jos la câmpul bu-
[ceiri	[nicului său
Tam nămeri tam zăvari	Acolo a întâlnit, acolo a aflat
Ina lămea săs tri glavi :	O rămă cu trei capete :
Părvi glăva bealu mleaco,	Capul dintăiu cu lapte alb,
Ftoră glăva roino vino,	Al doilea cap cu stropi de vin,
Trete glăva jelto jito.	Al treilea cap cu grău galben.
Mleacoto po iusceri,	Laptele pe la cibani,
Vinutu po luzeată,	Vinurile prin vii,
Jelto jito po ceiri	Grăul galben prin câmpii.
Tui nă zdravi Sveti Gheorghii.	Cu sănătate, Sfinte Gheorghe.

COLIND DE FATĂ MARE

când intră întâia oară în horă

Răz igrasă malcă muma	A început să joace fetița
Stanca r-ză cuprinenă	Cu cămașe subțire de mătase,
Cuprinenă, ibrișinenă.	De mătase, de ibrișim.
Pupită-gă sfiti Ilie :	A 'ntrebat-o Sf. Ilie :
Mari mome, malche mome,	Ei fetițe, fetișoară,
Coi ti dări tăzi riză	Cin' ți-a dăruit cămașa asta
Cuprinenă, ibrișinenă ?	De mătase, de ibrișim ?
Iutguvare malcă muma :	Răspunse fetița :
Ias căt sām bilă malcă, manăănă,	Eu când am fost mică, mititică,
Bavelă-sām Hrista bogă ;	Am îngrijit de Hristos Dumnezeu ;
Oari-mi-gă Bujea Maică.	Mi-a dăruit-o Maica Domnului.
Tui nă zdravi nă mumata !	Să fie cu noroc fetii !

1) Răciren, ce se repetă după fiecare vers.

COLIND DE FATĂ MARE

Sealăi muma ran busilec

To ni stană ran busilec,

Ia nai stană srebru i zlatu.
Srebru i zlatu crăstuvatu
Ci să-i ciulu ceac du țare;
Ut guvorel țari Constantin:
Hoi va vazi, devet slughi,
Ia ideti duvideti malcă muma,
Dă e storim baș țăriță,
Baș țăriță i viziriță.

Utguvorele devet slughi:
Hoită tebe, țari Constantin,
Ni duode malcă muma
Dă e storiș baș țăriță,
Baș țăriță, i viziriță.
Tui nă zdravi ză mumata.

Fata mi-a semănat de dimineață
[busuioc;
Dar n'a răsărit busuioc de dimi-
[neață,

Ci a ieșit aur și argint,
Aur și argint cruciș.
Și s'a auzit până la țar;
Și a vorbit țarul Constantin:
Măi, voi, nouă slugi,
Ia duceți-vă și aduceți-mi fetița,
S'o punem țarină de frunte,
Țarină de frunte, vizireasă de
[frunte.

Răspunseră cele nouă slugi:
Să trăești, țar Constantin,
Dar fetița nu vine
S'o faci țarină de frunte,
Țarină de frunte și vizireasă.
Să fie cu noroc fetii!

INSEMNAŘI

DESPRE

TĂTARIÎ DIN SATUL PERVELIA (COM. TATLĂGEAC)

CONSTANŢA

Notele ce urmează le-am adunat din satul Pervelia, comuna Tatlăgeac, judeţul Constanţa, unde întâmplarea m'a dus să fiu suplinitor şi unde am deschis prima şcoală românească după războiu.

Cătunul are vre-o 65 de familii tătăreşti şi 5 româneşti. Se află la 32 km. de Constanţa şi la 14 km. de Mangalia, nu departe de ţărmul Mării Negre.

Priveliştea satului îţi lasă o impresie tristă; însă în orice caz, mai bună faţă de alte sate tătăreşti din împrejurimi. Parte din oameni stau bine; suat şi mulţi săraci, mai ales acum după războiu, căci Bulgarii nu i-au cruţat nici pe dânşii.

Satul. Când îl priveşti, vezi o adunătură de case răzleţe şi mici. Pomi nu sunt mai de loc. Doar ici, colo, câte un salcâm mai dă puţină umbră. Totul îţi arată că ai de a face cu un popor de stepă.

Casa. La Tătari casa este construită din piatră sau chirpici (pământ frământat cu apă, paie şi balegă). Cimentul dintre pietre şi chirpici e de noroi. Acoperişul constă din două sau mai multe grinzi, care merg paralel dela un perete la cellalt. Peste grinzi şi pereţi ei pun căpriori oblici, care se încheie deasupra în unghiu. T. van nu există.

Peste căpriori se pun nişte lemne, iar deasupra lor stof, scaeţi, sau cucută. Vine apoi un strat de paie, unul de pleavă, unul de cenuşe şi, în fine, unul de pământ galben. Se pune pământ galben din două motive: întâi pentru că lutul galben, după

ploaie, devine mai compact de cât cel negru și apoi pentru că e mai frumos la culoare, zic ei, decât cel negru.

De obicei casa e împărțită în două camere: una, numită „ișcher-iui“, servește ca odaie de dormit, de primit etc., fiind cea mai curată și mai frumos înpodobită; cealaltă, numită „aiat-iui“, sau tinda casei, servește pentru trebuințe casnice.

Forma camerelor, în majoritatea cazurilor, e dreptunghiulară, având dimensiuni ce variază între 4 până la 5 metri lungime și între 3 până la 4 metri lățime. Înălțimea e de 2 până la 2 $\frac{1}{2}$ metri.

Casa e așezată în totdeauna cu fața spre miazăzi și faptul acesta are și un temei religios, de oarece mormântul profetului Mohamed se află spre sud, dar și un temei geografic, fiindcă punând casa cu spatele spre nord, se apără mai bine de crivăț.

Casele lor au o singură ieșire. Camerele au câte o singură ferestruică; în tindă e abia un ochiu de geam, sau lipsește cu totul.

Soba este oarbă. Se încălzește cu paie, întocmai ca la Români. În totalitatea cazurilor e construită din bucăți de cărămizi sparte, lipite cu noroi. E așezată chiar lângă ușa, în camera „ișcher-iui“.

Spațiul dintre perete și sobă servește ca loc de baie, de oarece baia este necesară după fiecare raport sexual pentru ambii soți. După prescripțiile Coranului, baia se face cu apă caldă. Această cămăruță de baie se numește „hamam“.

În casă, pe jos, sunt rogojini „casâr“, iar dacă Tătarul e mai bogat, așterne covoare „câlâm“, însă sub covoare se află tot rogojini. Pe lângă pereți se află saltele mici de paie „otmindâr“, iar deasupra lor altele de lână „giun-mindâr“, sau de fulgi de paseri „cuș-giun-mindâr“.

De-a lungul pereților, peste aceste salteluțe se înșirue niște perne de perete „duoar-iaștâc“, de care te razimi, sau pe care stai și sunt nelipsite din orice casă.

De obicei în cameră se găsește și un scăunaș „cursin“, întrebuințat numai pentru lampă, sau pentru tava cu mâncare.

Paturi n'au, căci dorm pe jos, pe rogojină.

Pereții sunt înpodobiți cu diferite țesături și mai ales cu batiste lucrate în culori vii și bătătoare la ochi, numite „cevrea“.

În mai toate casele tătarești în care am intrat, am găsit o

curăţenie exemplară. Prin faptul că ei nu intră încălţaţi în casă, pot mai uşor să păstreze această curăţenie.

Lumina în odăi e slabă, ea de crepuscul, din cauza ferestrelor mici.

Curtea. Locul dinprejurul casei mai rar e îngădit. Obiceiul de a înprejmui grădina l-au luat dela Români şi alte neamuri creştine. Adesea prin curţile lor trec cărări, pe cari circulă oamenii din sat.

Curtea, dacă există, nu are nicio împărţire. Toate lucrurile gospodăriei sunt aşezate, sau svârlite încoaşe şi încolo, la voia întâmplării.

Nu obişnuesc să pue zarzavaturi în jurul casei, nici să sădească pomi. Nu le place umbra copacilor. Rar când găseşti câte un salcâm la ei.

Lucrurile le lasă risipite prin curte, fără grije şi teamă, de oarece cazurile de furturi sunt foarte rare între ei.

Le plac vitele foarte mult şi le îngrijesc cu drag. Predilecţia lor merge mai ales în spre cai.

Se vede în toate ale lor spiritul şi obiceiurile unui popor trăit în stepă şi în libertate.

După cum ciobanii noştri au o mulţime de porecle pentru oi, iar plugarii pentru vitele mar, tot asemenea şi Tătarii. Pe cai s. ex. îi numesc mai adesea după culoarea părului, sau alte semne particulare. Iată câteva porecle pe care le dau boilor : *sarâ-baş* = cap galben ; *cara-bageac* = picioare negre ; *portocal* = portocaliul ; *geaiman* = bou cu coarnele lăsate în lături ; *cabac* = ciutul, cu coarnele scurte ; *tumalac* = un bou rotund şi plin la trup ; *ac-cuiruc* = cudalbul ; *alagea* = târcatul ; *pândac* = aluniul, de culoarea alunei ; *pamâc* = bumbac, bou de culoarea bumbacului etc.

Iată şi câteva porecle pe care le dau cailor ; *arap* = negrul ; *mali* = murgul ; *torî-baital* = iapă murgă ; *cherî-baital* = iapă murg-închisă ; *aigâr* = armăsarul ; *cara-baital* = iapă neagră ; *cherî-mali* = murg-închis ; *tarî-mali* = cal murg ; *şalî-baital* = iapă bălană ; *topal mali* = cal schiop ; *şacal* = breazul ; *ţocâr* = chiorul ; *culà* = şargul ; *giren-baital* = iapă roaibă ; *giren-mali* = cal roib ; *cara-mali* = cal negru ; *borli* = surul ; *sarî-cula* = şargul-galben etc. După cum se vede, ei numesc caii lor după culoarea părului, sau după vre-un semn particular. Să se observe

Însă că cuvintele specific tătărești pentru cal și iapă sunt tocmai acelea pe care ei le întrebunțează astăzi mai puțin : *mali* = cal și *baital* = iapă.

Am spus că Tătarii au o predilecție deosebită pentru cai. Este o fală pentru ei să aibă cai mulți, buni și frumoși. Intrecerile cu caii — fie călare, fie cu căruța, joacă un mare rol la ei.

Când un tătar merge pe drum cu căruța și un aitul îi trece înainte, fiindcă are cai mai buni, el se simte foarte mâhnit și dă bice cailor, de necaz, ca să meargă mai repede.

Despre tăiatul vitelor. Când un Tătar are o vită bolnavă, oaie, vacă, etc., imediat o taie și o întrebunțează la mâncare. Mortăciuni ei nu mănâncă.

Cu prilejul marilor sărbători ale *Baeramului*, Tătarii obișnuiesc să taie câte o vită, de obicei o oaie. Atunci ei chiamă un hoge, care face rugăciunea astfel : stăpânul ține vita de urechia dreaptă cu mâna, iar hoguea o ține de urechea stângă și-i citește o slujbă. După aceea vita este tăiată și hoguea ia ca dar „bacșiș“ fie pielea, fie puțină carne, fie bani. Solemnitatea aceasta are ceva din sacrificiile antice.

În altă vreme a anului, în afară de sărbătorile *Baeramului*, sunt rari cazurile când un Tătar chiamă pe hoge ca să citească slujba vitei, înainte de a fi tăiată.

Trebuie să facem o rezervă în ce privește pe *Nohai*. Acest neam de Tătari, dacă găsesc o vită moartă, fie și cal, căci ei mănâncă și cai, — o duc frumos acasă și o cășăpesc, gătind din ea mâncare așa cum le plac lor. Ba ceva mai mult : până acasă mai târăsc vita și prin țărâna drumului, dacă n'o pot duce pe sus. În unele părți însă e necesară o citire a hogii.

Bucătăria. Nutrimentul principal al Tătarilor este carnea și pâinea. În genere ei se nutresc mult mai bine ca Românii. Aluaturile joacă un mare rol în hrana lor.

Dintre mâncări, cea mai prețuită de dânșii este „*cașic-borec*“. Acest nume este cam „fără perdea“, cum zice Românul, de oarece „cașic“ însemnează lingură, iar „borec“ — organul sexual al femeii.

Mâncarea aceasta se prepară astfel : se întinde coca, frământată cu ouă, pe o masă, întocmai ca foaia de plăcintă ; se taie apoi în bucățele de formă pătrată, având fiecare lature de 5 cm. Pe urmă pătrățelele se îndoiesc în formă de pungă și se pune

în ele, carne crudă, tocată foarte mărunț. Carnea poate fi de vacă, de oaie, etc. În urmă se pun aceste pungi într'o tângire în care clocotește apa și se lasă să fiarbă bine. În fine, peste fierțură se toarnă iaurt și mîncarea e gata.

Mîncarea „*tabac-borec*“ se prepară exact cã și „*cașic-borec*“ cu decosebire cã la urmă pungile cu carne sunt scoase din apă, puse într'un alt vas și apoi amestecate cu iaurt, unt topit și usturoi. Cuvîntul „*tabac*“ însemnează farfurie ; iar *borec* ca mai sus.

Mîncarea „*cobetë*“ se face astfel : se pune într'o tavă o foaie de cocă unsă cu unt, întocmai ca la plăcintă. De-asupra se întinde un morman de carne, fiartă de mai înainte, tocată și amestecată cu orez. Peste carne se așterne o foaie groasă de cocă, de asemenea unsă cu unt. Apoi se pune să se coacă sub țest.

Mîncarea „*Șer-borec*“ se prepară astfel : Se taie bucățile de cocă în formă rotundă, avînd diametrul cam de 15 cm. În ele se pune carne nefiartă și apoi se îndoaie foile de-alungul diametrului și se lipesc la extremități. Bucatele astfel pregătite se prăjesc bine în unt și mîncarea e gata.

La mîncarea numită „*Salma*“ trebuie făină bună. Foile de cocă sunt tăiate în bucățele mici, de formă pătrată, cu latura cam de 5 cm. Aceste bucăți se fierb în apă, apoi se scot și se pun în alt vas, unde sunt amestecate cu unt topit, iaurt și usturoi.

Toate aceste mîncări sunt din grupa aluaturilor. Ele servesc și ca pîne și ca „udătură“, în hrana lor zilnică.

Tătarii mai sunt specialiști și în prepararea pilafurilor și a altor mîncări.

Mai e vrednic de notat cã ei lasă ardeiul roșu — cel iute — să se usuze bine, apoi îl pisează mărunț ca făina. Acest praf de ardei îl pun în mîncare, mai ales în ciorbă, ca să-i dea un gust bun.

Despre băuturi. Tătarii nu obișnuiesc băuturi fermentate. Puțini dintre ei fac excepție. Nu beau vin, însă beau must (iuzum-su-zeamă de struguri). Imediat ce mustul începe să fermenteze pentru a se preface în vin, Tătarul este oprit de Coran să-l mai bea.

Uneori obișnuiesc să facă bragă (bozà), pe care o prepară din mălai (malai) din făină de grâu arnăut (arnăut-un), sau din meu (tarî).

Din lapte (siut), Tătarii prepară, ca și noi, lapte acru (catâc) brânză (penar), unt (sarî-mai) și lapte acru sărat (tuslu-catâc). Acest lapte acru sărat se prepară astfel: laptele acru se strecoară printr'o cârpă curată, albă, și ceea ce rămâne, după ce s'a scurs zerul, se amestecă cu sare (tu?) și se pune într'un vas, borcan, sau butoi, după cantitarea ce o are omul. Apoi ei mănâncă acest lapte acru sărat, amestecându l în ciorbă, sau în diferite mâncări.

Despre procurarea apei. Din cauză că adâncimea fântânilor variază între 35—55 m., unele ajung pânăla 60 m.,—apa (su) se scoate cu burduful (copcâ) din fântână (cuiu). Fântâna are scripete pe care umblă funia (șijâm); iar funia este trasă fie prin ajutorul unui cal, fie cu un aparat rudimentar, numit „Kelebë“, pe care l învârtesc doi, sau mai mulți oameni. Funia se înfășoară în jurul „Kelebë“-ului și astfel burduful e tras din fântână.

Despre agricultură. Dintre cereale Tătarii cultivă mai cu deosebire orzul (arpa), care la dânșii are o dublă întrebuințare: pentru facerea pâinei și pentru hrana cailor. Un alt motiv ar fi și faptul că în arie (harmân) se treera mult mai ușor decât grâul și celelalte cereale.

Grâu nu cultivă decât pentru strictul necesar, ca să aibă în diferite ocaziuni făină mai bună decât cea de orz, și ca să nu-i piardă sâmbânța.

Cultivă și porumb însă în cantitate neînsemnată. Mămăliga, pe care de obicei o consumă Românul, ei o numesc „caceamac“ Secerișul orzului, sau grâului îl fac de obicei cu coasa (șalgî), însă în timpul din urmă s'au deprins cu mașinile de secerat, care-i scutesc de prea multă oboseală. După ce seceră, ei nu obișnuesc să facă suopi, sau clăi, ce face înseamnă o cheltueală prea mare de energie, ei fac niște căpițe otova. Cu chipul acesta însă se risipesc multe spice și producția la hectar iese mai mică.

La tăiatul cocenilor de porumb se servesc de seceră (orâc).

Când secerișul îl fac cu seceră, ei pun în mâna stângă un fel de mânușe numită „parmac“, Acest pharmac e de lemn, în forma a două degetare lungi, în care vâră degetul arătător și mijlociul, ca să nu le taie seceră.

În acelaș timp au pe podul palmei stângi o placă de lemn

pe care o țin strâns cu cele două degete — arătător și mijlocaș, în care se află introdus parmacul de lemn.

E de notat că acest parmac e mai întrebuințat de Lipoveni decât de Tătari, cari l-au împrumutat dela ceilalți. Răspândirea parmacului e mai ales în țările din jurul Mediteranei.

În jurul casei Tătarul nu cultivă nimic. Zarzavaturile le cumpără dela grădinari. În toată munca sa Tătarul e stăpânit de gândul cum ar termina mai repede și mai cu ușurință. Atenția lor principală se îndreaptă spre creșterea vitelor: mai ales a cailor și oilor.

Tătarii din Pervelia se simt atrași către negoț.

Despre îmbrăcăminte. Tătăroaicele nu obișnuesc a țese stofe, sau pânză în casă. Tot ceace le trebuie pentru îmbrăcăminte, cumpără dela oraș: stambă, ațică, postav etc., iar hainele și le fac în casă cum se pricepe.

La bărbați. Tătarii au trei feluri de cămăși și anume:

- 1) școlméc, un fel de cămașe, care se'nchee pe umărul stâng;
- 2) iléc, cămașe ce se închee în față, de-alungul pieptului ca la Români;
- 3) coléc, o cămașe mai lungă, încheiata într'un singur nasture.

Dintre aceste trei, școlmecul e purtat mai ales de flăcăi. El este brodat cu multe flori în față. Bătrânii poartă ilecul, care e mai simplu; iar femeile poartă colecul cel lung.

În cap bărbații pun fesul, (fes, sau pes), peste care leagă o față lungă și lată de diferite culori, turbanul, — căruia ei îi zic „Sarâc“, sau „Palilă“. Cu denumirea de palila ei mai indică și flaneaua de lână, sau de bumbac, pe care o îmbracă pe corp. Au și ismene, cărora le zic „ștan“. Peste „școlmec“, sau „ilec“ îmbracă o haină rumită „giachet“; iar peste ismene îmbracă pantaloni largi numiți „șalvari“. Iarna mai pun pe ei niște cojoace mari, cu lâna pe dinăuntru, pe cari le numesc „ton“. În picioare poartă ghete „conda“, sau ghete, ori galenți cu tălpile de lemn, „Tabaldrâc“.

La femei. Femeia se îmbracă cu cămașa „coléc“, care cade până la genunchi și se'nchee la gât cu un nasture. Pe cap se leagă cu o basma „căicșă“, iar când este frig, cu o broboadă de lână „șal“. Babele se leagă pe cap și fălci cu o basma nu-

mită „bașartî“ sau „maramă“. Peste „colec“ ele îmbracă o haină subțire „giachet“; peste „giachet“ pun capot lung până la pământ „pașali“, iar peste „pașali“, când se duc în vizită, sau la plimbare, pun un al doilea capot, lung de asemenea până la pământ, și de culoare neagră, cu puține excepții, numit „șășap“.

De „șășap“ se leagă sus la cap, un văl tot de culoare neagră, numit „iuspeșé“, cu care-și acopere în întregime obrazul, ca să nu fie văzute de străini.

Ca și bărbații, femeile poartă ismene largi, numite „ștan“. Ciorapii, „ciorap“, și-i leagă cu o bentiță frumos lucrată în culori „ciorap-ban“.

În picioare poartă ghete „condră“, iar acasă încălțăminte cu tălpile de lemn „tabaldrâc“.

Despre podoabele femești. Femeile, în special cele tinere, precum și fetele, se încing peste mijloc cu un fel de brâu de argint (colan), frumos lucrat și împodobit, numit în limba lor „Caucaz-cușac“. Acest Caucaz-cușac e lat cam de vre-o 6-8 cm.; iar de lung, cât poate cuprinde o femeie. El se încheie cu niște cataramă în față.

La gât fetele mai ales poartă „gurdilă“: o salbă de hași de aur (altân).

La mâni poartă brățări: „blezâc“; în degete câte un inel: „iuzuc“; iar în urechi cercei: „sârgă“. Mai toate aceste giuvaeruri sunt făcute din argint: „gumâș“.

Lucruri de casă care nu se văd la Români. Tătăroaicele lucrează foarte frumos unele lucruri pe care, de obicei, fata, când se mărită, le dă în dar „bacșiș“ oaspeților.

Iată câteva din aceste lucruri:

„Cevrè“ e o batistă brodată în felurite culori, cu flori și deseneuri.

„Csè“: e un covor de perete, lucrat numai în flori, cu culori foarte băltoare la ochi.

„Maramă“: este un șervet lung de 1 m. 50 și lat cam de 40 cm. Și acesta e lucrat în flori. De notat că în unele părți românești, femeile noașre își acopere capul cu niște ștergare lungi, lucrate cu flori și fluturi, numite „marame“.

„Șerbentî“ e tot un ștergar, dar mai lat, mai lung și mai frumos decât „maramă“.

„Câbrâs“ este un covor de perete cu anumite înfloriri.

Cu ocazia nunții, mireasa trebuie să dea soăcrei nouă bucați, între care trebuie să intre „o cevrè“, o „csè“, o „maramà“ un „șerbentî“, precum și cămașa „colèc“ și covorul „câbrâs“. Toate acestea, legate și cusute la un loc, sunt darul soacrei și poartă numele de „tocâz“.

„Macât“ e un soi de scoarțe ordinare, care se pun pe jos în casă. E de notat că în românește, în unele părți, scoarțele se numesc „macat“.

Obiceiuri la naștere. Când naște o femeie, trei zile nu intră la ea decât femeile și moașa. A treia zi tatăl face o masă la care chiamă prietenii și vecinii, presum și doi hogi.

Un hoga, cel mai mare în grad, întreabă pe tatăl copilului ce nume voește să-i dea? Apoi scrie acest nume pe o hârtie. După aceea întreabă pe mamă și în urmă pe o rudă. Și aceste două nume din urmă sunt scrise pe câte o hârtie. Apoi hârtiile sunt îndoite, și tatăl sau mama trage la sorți un bilețel. Numele ieșit la sorți rămâne definitiv numele copilului, în semn că acela îi este norocul. După aceea hoga ia copilul în brațe și-i strigă tare de trei ori numele la ureche.

Aceasta este toată ceremonia botezului, care, de fapt, nu se poate numi botez.

Hoga nu eliberează niciun certificat.

Despre purtarea numelui. Un țătar se numește după numele său de botez și după numele, nu pronumele, tatălui său. S. ex.

Bechir Abdulah (tatăl)

Enan Bechir (fiul)

Emurla Enan (nepotul)

Cadâr Emurla (sărănepotul) etc.

Adică nicio dată nu se transmite din generație în generație un nume de familie; ci numele tatălui devine pronumele fiului. E că în vechile noastre obiceiuri, când se zice: Ion al Anicăi, Gheorghe al Ioanei, Vasile al lui Stroe, Badea lui Ghilău, etc. de unde se vede că la noi adesea pronumele este luat și după numele mamei.

Uneori se obișnuiește a se purta, pe lângă numele tatălui, și acela al bunicii. S. ex.: Emurla Enan Bechir, ceeace înseamnă: Emurla fiul lui Enan fiul lui Bechir.

La primăria notarii noștri obișnuiesc a păstra acelș pro-

nume pentru toți Tătarii ce descind din aceeași familie. De aceea în acte vedem scriindu-se :

Bechir Abdulah (tatăl)
 Enan Abdulah (fiul)
 Emurla Abdulah (nepotul) etc.

ceea ce este împotriva obiceiului tătăresc.

Iată acum și un tablou de numele tătărești cele mai obișnuite, atât la bărbați, cât și la femei :

La bărbați: Abseileam, Apti, Abdulah, Ali, Agiomer, Acmanbet, Abdurahman, Abdulhai, Achif, Acî, Achic, Barî, Boraș, Bechir, Boracai, Burmanbet, Baubec, Becmanbet, Curt-amet, Curti-veli, Calivet, Culamet, Cheșpi, Cherim, Cadâr, Coduz, Curt-Emin, Cadri-Seit, Duagi, Esad, Enan, Emurla, Giumali, Gelmanbet, Gafar, Geudet, Hagi-Ali, Hagi-Gheldi, Iusuf-Zedin, Iaiâ, Ibadula, Mosin, Mubin, Miuniuiup, Menagi, Molaș, Muterem, Negip, Nail, Nebi, Niat, Nasurla, Osman, Oroz-Ali, Oteghin, Petâ, Pevat, Rasim, Regep, Raslâ, Ramazan, Riza, Salf, Seitgean, Sâdiec, Septar, Semetulâ, Șabdin, Șerafetin, Șeuchi, Șefchet, Șerpi, Șaganai, Șerpegean, Teufic, Tasin, Zechiriâ, Zevri, etc.

La femei. Aliumè, Aliè, Alipè, Atiè, Aișè, Caliufè, Cadriè, Curtuzè, Chianiè, Esmâ, Mâniirè, Muspiirè, Mediinè, Mensarè, Negiè. Omârzadè, Reficâ, Sabriè, Șucuriè, Teslimè, Tiipè, Uriè, Unjè, Zechiè, Zelcadè, Zeminè etc.

Circumcisiunea. Băieții sunt tăiați împrejur la vârsta de 6-15 ani. Cu această ocazie Tătarii fac serbare mare, la care au loc lupte „pelivanlâc” între flăcăi.

Femeia. Față de bărbat, femeia se găsește în stare de inferioritate. Ea n'are voie să participe la adunări în care sunt bărbați. Când vin oaspeți în casă, ea trebuie să treacă în altă cameră și să mănânce singură. De asemenea n'are voie să intre în geamie, nici să ia parte la înmormântări. E de o ignoranță și de o lenevie ne mai pomenită. De altfel și bărbatul îi atribuie un rol inferior. El e convins că femeia „n'are altă menire decât să facă copii și să șadă sau să servească mâncare bărbatului”.

Pe Tătăroaică o găsești mai în totdeauna la vatră cu nasul în cenușe și în gură cu o lulea cât toate zilele. De curățenie nu se prea îngrijesc. De multe ori le vezi cu părul în neregulă, încălțit, nepieptănat și căzând unsuros pe umeri.

Sunt printre ele și femeii frumoase și curate la port; dar în majoritatea cazurilor ele lasă mult de dorit.

Mai în toate casele tătărăști sunt insecte, care se țin de Tătar ca scaiul de coada calului, cum zice Românul.

Un fapt care vorbește dela sine și care arată starea de inferioritate a femeii față de bărbat, este următorul: în noaptea nunții, când mirele și mireasa se văd pentru prima oară singuri într'o cameră, ca soț și soție, femeia se scoală în picioare înaintea bărbatului și-i sărută mâna, în semn de supunere.

În căsnicie femeia nu se opune voinței soțului ei, ci ascultă de orice hotărâre a lui. La Tătari divorțurile sunt foarte rari.

Despre nuntă. Când un flăcău (delican) vrea să se însoare, trimite la fata (câz) pe care dorește să și-o ia de soție, un bătrân, care să înștiințeze despre asta pe părinți.

Părinții fetei, dacă nu vor s'o dea, invoacă diferite pretexte: ba că fata este mică, ba că una, ba că alta; nu-i spune niciodată în față că nu i-o dă. În cazul când primesc, spun că... să mai vadă, să se mai gândiască. După ce bătrânul, trimisul flăcăului, pleacă, părinții fetei se sfătuiesc cu toate rudele lor ca să vadă ce este de făcut. Atunci ei cercetează foarte mult starea și firea părinților flăcăului, căci Tătarii în această privință se conduc după două proverbe:

Alma tereceten irac diuşmez.

adecă: Mărul nu cade departe de pom.

și: Atadan balà tousà igî

Atà iolun cusà. igî.

adecă: Se nasc copii buni

Dacă tatăl este bun.

După ce părinții s'au sfătuit, s'au învoit și au hotărât împreună cu rudele, trimit știre flăcăului că este primit ca ginere. Atunci flăcăul trimite din nou pe bătrân la viitorii socri. Aceștia laolaltă fixează suma cu care trebuie cumpărată fata și totodată fixează și ziua când trebuie înmănată. La termenul hotărât moșneagul aduce banii din care însă plătește numai o arvună.

Dacă s. ex. suma a fost fixată la 1000 lei, — 700 se dau sub numele de «mer». Mer este un cuvânt arab din Coran, al cărui înțeles Tătarii nu-l cunosc. Restul de 300 de lei se dă sub numele de „siut-acî”, adecă datoria laptelui.

Niciodată acest siut-acî nu poate întrece în sumă „mer“-ul,

ci totdeauna e mai mic. Din banii pentru siut-acî poate să ia și mama fetei. Restul, împreună cu „mer“, se preface în galbeni pentru salbă „gurdila“ și se pune la gâtul fetei ca zestre. Salba are o anumită destinație: ea va servi ca bani de cheltuială la înmormântarea fetei.

Deci, prin „siut-acî“ se plătește laptele supt de față dela sânul mamei sale, iar prin „mer“ se plătesc cheltuelile de înmormântare ale fetei înainte de căsătorie.

În cazul când flăcăul plătește toată suma: și mer și siut-acî, iar părinții nu fac fetei salba datorită și, dacă peste câțiva ani moare femeia, bărbatul nu mai e obligat a plăti pentru înmormântare, ci chiamă pe părinții soției sale și, obiectându-le că au mâncat banii „mer“, li silește să suporte cheltuelile necesare. Dacă părinții femeii nu vor, Tătarul poate să-și arunce soția moartă în drum și să nu mai aibă nici o grije, căci și socrii săi n'au făcut salbă fetei.

Dacă flăcăul plătește banii „mer“ și „siut-acî“ și apoi strică vorba, nemai voind să ia fata, el nu are drept să ia înapoi nici un ban; iar dacă fata strică vorba, este obligată să restituie flăcăului toți banii dați.

În caz când ambii tineri se plac și se iau, în ziua când flăcăul trimite banii, fata trimite flăcăului o batistă (cevré), sau chiar un „tocâz“, sau și mai multe. Tocâzul se compune din nouă bucăți între care intră: ștan = ismene, ilec = cămașe, cevré = batistă etc. Apoi flăcăul dăruiește fetei și socrilor săi câte o pereche de ghete „condrà“, fes, cămăși, etc. Totodată îi înștiințează printr'un om asupra zilei fixate pentru nuntă și plătește și restul din suma ce o datorează, dacă cumva a dat numai o arvună.

În tot timpul acesta flăcăul și cu fata nu se văd unul cu altul.

Nunta ține câteva zile. Incepe totdeauna Joia și se termină Sâmbăta.

În ziua nunții mirele trimite la mireasă un „vechil“ = reprezentant însoțit de doi inși, cari se numesc „said“ = martori. Aceștia, împreună cu martorii miresei merg la ea și o întrebă de trei ori dacă vrea să ia pe flăcăul cutare. După ce fata răspunde de trei ori că „da!“, cei trei martori ai mirelui împreună cu tatăl și martorii miresei merg la hoga, care consfințește căsătoria, fără ca mirii să fie de față. Aceasta se petrece Joi.

A doua zi, Vineri, fata vine la mire într'o căruță cu totul acoperită. Lângă ea șade o femeie, cea mai apropiată rudă, iar caili sunt mânați de un bărbat, ruda cea mai apropiată, s. ex. un frate, dacă are. În urmă vine și mama fetei în altă căruță.

Când ajung la casa ginereului, scot oiștea dela căruță și bagă căruța puțin pe gura ușii. Pe urmă, un flăcău, care totdeauna e fratele fetei, sau ruda cea mai apropiată, ia mireasa în brațe pe sus și o vâra în casă fără să atingă pragul.

Camera în care o duc pe mireasă e despărțită în două printr'o perdea; de o parte a perdelei stă mireasa până seara, iar de altă parte șed numai femeii, rude de ale miresei, care au adus-o, împreună cu mama ei.

Ginerele își adună prietenii, între cari pot fi și oameni însurați, dar mai tineri, și face o masă în altă parte a casei, în altă cameră. Acolo se cântă cântece diferite, unele religioase.

În timpul zilei cântă „*daula*“, adică toba cea mare, însoțită de un clarinet ce îi sparge urechile, iar flăcăii se iau la trântă: „*pelivania*“ sau „*pelivanlâc*“.

Seara are loc întâlnirea mirilor. Atunci o femeie dă din partea miresei fiecărui flăcău câte o batistă „*cevrè*“, pe care ei o leagă la cap, sau la mână. În urmă ginerele este bărbierit. După aceea flăcăii cântă cântece religioase. În acest timp mirele sărută mâna părinților săi și apoi a rudelor. Apoi pornesc spre mireasă.

Când s'aude venind mirele în cântecele religioase ale flăcăilor, femeile și mama fetei ies afară, iar în cameră rămâne numai mireasa cu două femei, care trebuie să fie de perdea.

Înaintea ca mirele să intre în camera miresei, părinții și rudele îi pun bani prin toate buzunarele. Apoi hoguea face o rugăciune.

Ginerele intră înăuntrul ca om însurat, flăcăii stau în prag și în sa'ă. Acolo un om însurat face o rugăciune împreună cu acești flăcăi. Pe urmă ies toți afară, lăsându-l pe mire singur.

Atunci flăcăul pășește spre perdeaua care împarte camera în două și pe care o țin cele două femei. Acestea nu-i dau drumul până ce nu primesc „*bacșiș*“, iar mirele este nevoit să le dea bani mulți, până să scape de ele.

Cu acest prilej voiu povesti o anecdotă:

Odată un flăcău însurându-se și voind să ridice perdeaua, o femeie n'a voit să dea drumul perdelei cu tot bacșișul primit,

având intenția să-și bată joc de flăcău și să-l zăpăcească. Atunci flăcăul încuie ușa cu cheia, însă oamenii de afară începură să strige că ce face cu două femei de-odată? De rușine, Tătăroaica care se apucase de glume, dete drumul perdelii și ieși afară.

După ce flăcăul rămâne singur, el ridică perdeaua și trece la mireasă. Aceasta se ridică în picioare înaintea lui, îi urează „*echium-seleam*” = bine ai venit și îi sărută mâna, în semn de supunere și inferioritate față de bărbat.

În cazul când fata nu e virgină, nunta se strică și părinții trebuie să restituie flăcăului banii plătiți pentru „mer” și „siut-acî” împreună cu toate celelalte cheltueli prilejite de nuntă.

Dacă după câteva luni dela nuntă femeia moare, părinții au dreptul să ia înapoi dela bărbat toată zestrea ce au dat-o fetei lor.

În tot timpul nunții și câteva luni după aceea, camera mirilor stă împodobită frumos. Toți pereții suni numai „cevre-le” înflorate.

Inmormântarea. Când moare o femeie, o scaldă o altă femeie; iar când moare un bărbat, îl scaldă hogia.

La cimitir femeile n’au dreptul să meargă, ca să însoțească mortul spre locașul de veci, ci numai bărbații.

Groapa mortului se sapă astfel: mai întâi se sapă o groapă ca și la noi; apoi se scobește în laturea de est a cimitirului un cotlon subteran, în care se vâra mortul cu capul înainte, înfășurat numai într’un giulgiu, — o pânză — și fără sicriu. Mortul însă nu e așezat cu fața în sus, ci într’o rână, ca să privească spre Miazăzi spre Meca, unde se află mormântul profetului lor Mohamed.

După ce mortul este așezat în bolta aceia, gura bolții se astupă cu scânduri și paie, iar groapa se umple cu pământ.

● *vizită la un Tătar.* Un Tătar consideră o cinste faptul că cineva se duce să-i viziteze casa. El nici odată nu spune că te-ai dus să mănânci, sau să dormi la el; ci spune că *te-ai dus să bei apă din vasul lui.*

Am intrat de multe ori în casele Tătarilor și în totdeauna am fost înștiințat și poftit mai dinainte.

Când intri în casa unui Tătar, pășești mai întâi în tindă, unde ești primit de bărbat. Nu mi s’a întâmplat niciodată să fiu primit de femeia gazdă. În tindă trebuie să te desculți, căci Tătarii niciodată nu intră încălțați în casă. Poți însă foarte bine să rămâi

în ciorapi sau în picioarele goale. Dacă ești un personaj însemnat, ți se oferă locul din fund, așa încât să fii cu fața spre ușe.

Tătarii n'au paturi, nici scaune. De jur împrejurul odăii, jos pe lângă pereți, sunt așezate perine frumos lucrate, pe care stai turcește, cu picioarele încrucișate; iar în mijloc sunt așternute covoare frumoase.

Când intri în casă, bine îți țes că dai bunăziua, sau bunăseara, după cum este vremea, la care ei îți răspund urându-ți bun-venit. Obiceiul este însă ca, imediat ce te-ai așezat jos pe perină, turcește, ceremonia să se repete; însă de astădată ei îți dau bunăziua, sau bună seara, urându-ți bun venit, la care tu trebuie să răspunzi.

După aceea ți se aduce dinainte o farfurioară—drept scrumieră—și tabacherea cu tutun. Dacă, în timpul vizitei la un Tătar, faci țigare din tutunul tău, lăsând la o parte tutunul gazdei, aceasta este o notă rea din partea ta. Pe urmă vine cafeaua. Totdeauna, când ți se aduce cafeaua, sau apă de băut, omul vine cu ceașca sau cana în față, se înclină puțin, duce mâna dreaptă la inimă, cu palma lipită de piept, iar cu stânga îți întinde obiectul.

Casele lor în interior nu au tavanul orizontal, ci țuguiat în linie frântă. Acoperișurile, împreună cu partea lor inferioară, sunt la fel cu ale bordeelor săpate în pământ. Totuși camerele sunt curate și plăcute la vedere. După cum am spus, de jur împrejur au perine frumos lucrate, iar pe jos sunt covoare. Pereții sunt împodobii cu diferite țesături, cusături și alesături în stil oriental: batiste, șervete, covorașe; iar pe niște grinzi, ce merg paralel dela un perete la altul, sunt înșirate batiste frumos împodobite și brodate. Toate se caracterizează prin combinația culorilor foarte vii și bățătoare la ochi. Ele se numesc în genere „câlim“, de unde cred că vine și cuvântul nostru de „chilim“, prin care se indică „scoarțele“ și „alesăturile“.

De cele mai multe ori, când ești în „musafârlâc“ la un Tătar, ți se aduce să mănânci. Mâncarea e pusă pe o tavă de aramă, sau de tînchea, așezată pe un scăunaș. Cei cari mănâncă se așează turcește jos, în jurul tăvii. Ei nu obișnuiesc furculițele și trebuie să mănânci cu mâna, sau, cum zice Românul, cu „ghe-rulița“. Mâncările lor înnoată în unsoare, unt, ulei, ori seu.

Se spune în general: Tătarii mănâncă carne de cal. Nu toți

Tătarii mănâncă carne de cal, ci numai aceia cărora ei le zic *Nohai*.

După cum noi Românii ne împărțim în Olteni, Munteni, Moldoveni, Ardeleni, etc., tot așa și Tătarii se împart în: Tați, Chirghizi, Bașchiri, Nohai, iar dintre toți aceștia numai Nohaii mănâncă carne de cal.

Bucătăria Tătarilor este destul de bogată și ei gătesc mai ales bucate de acelea, la care n'ai nevoie de pâine, ci care se mănâncă goale, de oarece sunt făcute în așa fel — din făină și carne -- încât nu simți nevoia pâinii. Despre numele bucatelor și felul cum se prepară am vorbit pe larg în altă parte. De altfel Tătarii știu să pregătească pilafuri gustoase, scaldate în unt. Când este o masă mare, sau când gazda are, îți dă rachiul; vin însă nu, pentru că nici ea nu bea, fiind oprită de Coran. Cunosce însă mulți Tătari, dintre cei tineri mai ales, cari beau și vin și mănâncă și carne de porc.

Dar, să mă întorc la „musafârlâcul” meu din casa Tătarului.

E de notat că femeia nu se arată mosafirilor niciodată, ne cum să stea laolaltă cu bărbații; trăește în stare de inferioritate față de soțul ei. De altfel, când umblă prin sat, femeile și fetele umblă descoperite la față, adică își dă la o parte vălul de pe obraz.

Înainte și după masă ți se dă să te speli pe mâini.

După ce ai mâncat, imediat ți se dă cafea și tutun. Cafeaua este sau „*șecherle*”, sau „*sadè*”. Șecherle este cafeaua fiartă cu zahărul ei; sadè este cafeaua amară, la care ți se dă o bucată de zahăr, pe care o mesteci în gură în timp ce bei cafeaua.

După câțva timp, în care se vorbește de toate, între altele și de ceva „*politică*”, pleci luându-ți rămas bun și ducând cu tine ceva din parfumul orientului.

Despre Tătarii numiți Tați. După informațiile pe care le am, se zice că în Crimeea, între alte triburi tătărești, precum sunt Nohaii, Bașchirii etc., mai sunt și cei din neamul „*Tat*” pe seama cărora ceilalți Tătari spun o mulțime de anecdote, ca să ironizeze inteligența lor. Totuși între Tați și ceilalți Tătari se fac căsătoria, nu-și poartă dușmănie și nu se consideră unii superiori altora. În satul Pervelia sunt câțiva Tați, cari stau bine. Dintre

anecdotele puse pe seama lor, voi eu reda câteva, pe care le-am auzit dela ceilalți Tătari.

Iepurele Un Tătar din neamul Tat, numit Curt-Veli, a prins într'o seară un iepure, viu-neatins. El avea o curte fără poartă. Doar într'un loc al gardului se afla un spațiu mic, pe unde intrau și ieșiau oamenii.

Curt-Veli dete drumul iepurelui în curte și în des-hizătura gardului puse un jug de boi, gândindu-se că astupă bine locul și că iepurele n'o să poată ieși.

A doua zi de dimineața, Curt-Veli își căută iepurele, dar iepurele nicăeri. Se duse la gard: jugul la locul lui. Atunci cu degetul la cap, chibzui el:

— Prin golurile jugului ca să iasă . . . n'a putut ieși Atunci .. n'a putut ieși decât prin găurile resteelor!

Măgarul. Intr'o zi un Tătar din neamul Tat prinse un măgar. Neștiind ce este acela, strânse tot satul la sfat. Toți se întrebau: ce să fie? Ce să fie?

Atunci unul mai bătrân dintre ei își dete cu părerea:

— „Nu poate fi decât un strămoș de al iepurelui, căci are urechile mari ca și acesta!”

Și toți au crezut.

Cămila. Intr'nn sat de Tați, un om bogat avea o bostănărie. In acelaș sat trăia și moș Rifat, un bătrân care trecea drept cel mai deștept om din împrejurimi și la care alergau cu toții să-i ceară sfatul, ori de câte ori se aflau într'o încurcătură.

Intr'o zi intră în bostănărie o cămilă. Păzitorii îngrozți, nu știau cum s'o dea afară. Se gândeau ei: dacă ar goni-o din-napoi, are să calce și alți pepeni și alte vrejuri pe lângă cele pe care le-a stricat când a intrat. Ce-i de făcut?

Alergară la stăpân și-i povestiră păjanian; iar acesta îi mână la moș Rifat, deșteptul satului, ca să-i ceară un sfat. Acesta, după multă chibzuială vorbi:

— „Duceți vă, legați cămila de câte patru picioare, trântiți-o jos, înhămați la ea patru cai și scoateți-o târăș din bostan afară!”

Mai adaog aci încă câteva note și observații asupra Tătarilor din Pervelia.

Sânge nebun. Tătarii zic la flăcău, „delican“, cuvânt care înseamnă sânge nebun, fiind compus din două vorbe: deli = nebun și can sau carâ — în dialect — sânge. În locul cuvântului nostru de flăcău, care sună cam rece, ei zic prin urinare delican și; astfel, în mod poetic, îți redă toată vigoarea și năvălnicia tinereții.

Despre frumusețe, sulimanuri etc. La Tătari bărbații nu întrebuițează niciun mijloc artificial de înfrumusețare; femeile însă, chiar din frageda copilărie. Ele își văpșesc părul și sprincenele: părul de obicei în roșu, iar sprincenele în roșu și negru. Unghiile și podul palmelor de asemenea și le colorează în roșu.

Flăcăilor le plac fetele bălane, cu părul roșu și sprincenele negre. Fetelor le plac flăcăii bruneți, cu sprincenele negre-îmbinate. În privința aceasta am făcut odată mult haz.

Mă împrietenisem cu un flăcău tătar, care devenise un „alter-ego“ al meu. Odată el îmi spuse șiret:

— „Domnu Dascăl, ala pete (fete) mult place la tine. La tine este „cara“ (= negru, brunet) și sprincena mult este, bre. Pacat nu este Tatar“.

Vrea să-mi spue că m'au plăcut tătăroaicele fiindcă sunt brunet și am sprincene groase și că... păcat că nu sunt Tătar.

Vendetta. Am în școală un băiat sărac de Tătar, al cărui tată a fost împușcat de un om din sat la retragerea din 1916. Odată cu el au fost împușcați și alți Tătari, cari sunt îngropați în marginea satului.

Am întrebat odată, întâmplător, pe un Tătar din sat, care știa bine românește, dacă n'a încercat cineva să răzbune pe cei morți. El mi-a răspuns că nu; dar copiii celor morți, când vor crește mari, au datoria să răzbune moartea părinților lor.

Rugăciunea. În a doua jumătate a lunii Noiembrie 1919 eram așa de bo'nav, încât zăceam în nesimțire. Multora dintre Tătari le părea rău, fiindcă știusem să le câștig simpatia. Mai ales învățătorul turc, care e în acelaș timp și hoge la geamie, muiezin, fiind absolvent al seminaru'ui musulman din Medgidia, mă vizita în fiecare zi.

Odată, când deschid ochii, yād la capul meu pe hōgea I. C. îngănând ceva și alți câțiva tătari ascultând tăcuți. Il întreb pe hōge ce spune? Și mi a răspuns că zice o rugăciune de în-sănătoșire din Coran, pentru ca Alah să-mi ajute să mă fac sănătos.

Ascultând o melodie tătărească. Mă aflam în „musafârlâc” la un Tătar. După toate cele obișnuite, precum : tratații, con-vorbiri lungi despre multe de toate, se așternu o tăcere între noi, un fel de visare, o lene...

Unul începu să cânte o melodie molcomă, trăgănată, plân-gătoare. Ascultând o, și se strecura în suflet o pace, o visătorie, nu știu ce nelămurit. La glasul celui ce începuse cântecul se uniră apoi și alte glasuri, care crescură ca un torent. Sufletul îmi eră cuprins de un fel de durere; îmi reamintiam de trecutul sbuciumat și nu știu cum, fără să vreau, și de o iubire trecută. In cântecul lor par'că se revărsase toată durerea, toată speranța, toată iubirea unor suflete sbuciumate.

Și melodia orientală suia, coborà, o ținea pe o notă, o notă dulce, dulce... O ascultam, o simțiam, o pricepeam chiar. Și când cântăreții au tăcut, mă cuprinse o părere de rău ca după ceva iubit și pierdut pe multă vreme. Par'că mi se înmormânta și su-fletul meu în tăcerea aceea.

Școala. In satele tătărești eu cred că în totdeauna a existat școală în limba lor. Deduc aceasta din faptul că cea mai mare parte din locuitori știu să scrie și să citească, chiar și bătrânii.

Invățătorii lor au fost hogii, tocmiți și plățiți cu anul de lo-cuitorii satului. Astăzi parte din ei sunt plăiți de Statul român, însă cred că mai mult de jumătate din ei sunt plățiți tot de sate.

Prin câte sate tătărești am umblat, eu n'am găsit să lip-sească școala și hōgea. Invățătura lor constă din scris și cetit, mai ales din cititul Coranului, pe care însă nu-l înțeleg, fiind scris în limba arabă pe care ei n'o cunosc.

Judecata bătrânească. Când se ivește o ceartă, sau neîn-țelegere între Tătari, ei nu aleargă numai decât la judecătorie, ci chiamă câțiva bătrâni, sau oameni de vază ai satului, cărora li se povestește cum stă pricina; iar aceștia fac dreptate și-i împacă.

Acesta e un vechiu obicei al lor, cum erà și la Români odinioară obiceiul pământului. Rare ori se întâmplă ca o neînțelegere dintre Tătari să ajungă în fața instanțelor judecătorești; ci judecata și-o fac ei singuri, în sat.

Am avut prilejul să cunosc un caz de acest fel. Un oarecare Tătar, X., bețiv de felul său, a mărturisit în gura mare în fața altora cum că el a necinstit pe nora lui Y., bărbatul acesteia aflându-se în serviciul militar. Să se noteze că o rușine sau o insultă ce apasă asupra unui Tătar, apasă asupra întregului sat și toată lumea se socoate rușinată sau insultată. Pe urmă, bineînțeles, s'a stârnit scandal între X și Y și au ajuns, într'o seară, în fața câtorva bătrâni din sat, la judecată. Cu toții au luat partea lui Y și toți s'au simțit insultați. Rezultatul a fost că X a luat-o bătaie bună dela toți. În urmă X și-a cerut iertare, și-a retras cuvântul, a sărutat mâna tuturor și astfel lucrurile s'au liniștit.

Cuvinte străine în limba tătărească din Dobrogea. În limba Tătarilor din Pervelia. cuvântul „capustă“ însemnează „varză“; iar „harù“ însemnează „frumos“, sau „bine“. Ele sunt împrumutate din rusește, căci în această limbă „capùsta“ și „haroși“ sau „harașò“ însemnează acelaș lucru. De unde se poate deduce că Tătarii din Pervelia sunt veniți din spre părțile rusești. În afară de „capustă“ și „harù“, Tătarii nu mai au alte cuvinte pentru „varză“ și „bine“.

Cuvântul „ii“ = bine, pe care-l folosesc, nu e tătăresc, ci turcesc.

Atât în tătărește, cât și în turcește, cuvântul „bogdai“ însemnează grâu. Faptul mi-l explic astfel: a fost o vreme când Moldova erà numită de Turci și Tătari „Bogda-ili“, adică Bogdania, țara lui Bogdan Voevod, fiul lui Ștefan cel Mare, care și-a închinat cel dintâiu țara Turcilor. Se poate ca abia atunci să fi văzut ei grâu în cantitate mai mare și anume după ce au cunoscut Moldova și de aceia au numit grâul după țară.

ELEGIE TĂTĂREASCĂ

Chetegecmâs bierden
Daulî toid, ai!
Calageac-ia eolimâz
Geailgan coid, ai!

Teogherec şictî camâştan
Teobesî daldan!
Câmâsî geandan airlgan
Câmâsî maldan!

Ciorbaga catsan tati
Mai, Dobrogea tuzî!
Câmânâm calgan anasî
Câmânâm câzî!

Başângdan calsân
Teregân iapârâgî!
Altân echen şo Cârâmnân
Topârâgî!

Deuvlet verdî ecââ ogâz
Bâr şip tain;
Arcama taiac urdular
Tugî sain!

Noi vom pleca de aici
Cu „daulul“¹⁾, ca nunta, vai!
Şi ne-or rămâne morţii
Ca oile împrăştiate, vai!

Căsuţele noastre cu pereţii de stuf
Si acoperişul de ramuri!
Unii se despart de fiinţe dragi
Şi alţii de averea lor!

Dac'o pui în ciorbă, nu-i dă
Gust sarea din Dobrogea
Unora le-au rămas mamele
Altora copilele!

Să-ţi fie de cap
Şi pomii şi frunzele!
De aur eră al Crimeei
Pământ!

Statul ne-a dat doi boi
Şi câte două pâini;
Ne-a dat pe spate şi beţe
Câte fire de păr (în cap)!

Elegia aceasta se referă la emigrarea Tătarilor din Crimeea în Dobrogea. Cerând oarecare lămuriri asupra ei, mi s'a spus că e un cântec vechiu de tot, de vre-o trei sute de ani, şi că îl ştiu din bătrâni. Cerând explicaţii şi asupra strofei a cincea, în care se spune că Statul le-a dat câte doi boi şi două pâini şi apoi beţe câte fire de păr în cap, mi-au povestit că la venirea lor în Dobrogea, autorităţile *turceşti* le-au dat vite şi pământ. Parte din ei, nu se ştie din ce motive, şi-ar fi vândut şi vitele şi pământul, iar banii i-au cheltuit; pentru care faptă autorităţile turceşti i-au tras la răspundere şi i-au bătut cumplit.

1) daul = toba cea mare.

ELEGIE

Ai variraș, variraș ¹⁾	Hai, tra la la, tra la la. ¹⁾
Caltraiman cōinun aș	Tremur, deschide-ți sânul.
Cârdan șictî cârc atli	Din câmp au răsărit 40 de călă- [reți
Cârcauda șal atli.	Și toți patruzeci sunt cu caii suri.
Men acamnî tanâiman :	Eu îl cunosc pe nenea (printre ei) :
Cerchez beorâcli șal atli.	Are căciulă cerchezească și calul [sur.
Arpa, talcan ²⁾ caurdâm.	Orz și talcan ²⁾ am prăjit,
Eigân gelghè saurdâm.	Zoana la vâut am vânturaț o
Men acamnî artândan	Eu după nenea al meu
Gealangaiaç geurdâm.	Am fugit cu picioarele goale. ³⁾
Deort tegherșac magearî :	Patru roate sunt la căruță :
Ailanà cheghâi desène ?	Se 'nvârtește spița zici tu ?
Acam chetmi câm chetsân ?	Nenea dacă nu se duce, cine să [se ducă ?
Anașî oghâi desène ? ³⁾	Mama lui e vitregă, zici tu ? ⁴⁾

1) Acest «variraș» nu se poate traduce ; i s'ar potrivi, ca valoare, re-frenul «tra la la», de oarece acest «variraș» se repetă după fiecare vers al poeziei.

2) *Talcan*. Orzul se prăjește, se pisează și se cerne, aruncându-se zoana, sau ămășța. Din făina de orz, astfel preparată și amestecată cu zahăr, se face un fel de mâncare ca terciul nostru, numită «talcan», mâncare pe care Tă-tarii o fac mai ales în timpul Ramazanului și pe care o prețuesc foarte mult.

3) *Desene* ? Acest cuvânt întărește afirmața a în propoziție. Deci «zici tu ?» ar fi : «nu-i așa» ?

Când zice fata «Mama lui e vitregă, zici tu ?», însemnează că mama lui într'adevăr e vitregă. Părerea mea e că prin *mamă* trebuie să înțelegem aici *soartă*.

În această poezie se vorbește de o fată care și-a recunoscut fratele printre soldații ce merg în luptă. Ea îi pregătește mâncare bună «talcan», și aleargă după dânsul în picioarele goale. Și fata îi deplânge soarta, fiindcă amândoi au o mamă rea, adică o soartă vitregă.

CANTEC PATRIOTIC

Ei, Dobrogea, şanli vetan,
Geanlar sena olsun feda;

Dobrogea evladies!
Miletê şan vireris
Vetanî gean vireris.

Milet bughiun curban sena!
Şanli vetan, bin ler iaşa!

Ei, Dobroge, patrie vestită,
Sufletele noastre pentru tine se
[jertfesc;

Suntem copiii Dobrogei!
Să se trâmbiţe în toată naţiunea
Că noi ne dăm sufletul pentru
[patrie.

Naţiunea astăzi şi se sacrifică ţie!
Patrie vestită, mii de ani să tră-
[ieşti!

Acest cântec l'am auzit la copiii Tătari din şcoala mea. Am observat că oamenii în vârstă nu-l cunosc. I-am urmărit originea şi am aflat diferite versiuni. Unii pretind că a rămas din războiul dela 1877, ceea ce nu cred. Un hoga mi-a spus că poezia e făcută de un oarecare *Halim Isa Celebi*, de fel din comuna Eadec-Cara-chioi, judeţul Constanţa, fost elev al Seminarului musulman din Medgidia şi actualmente hoga-hatip şi învăţător turec la Balci. Nu cred nici această versiune.

Alţii spun că poezia aceasta ar fi un marş eroic cântat de Junii Turci în timpul ultimelor prefaceri din Turcia şi că în acel marş cuvântul «Dobrogea» e înlocuit cu «osmanli», nume pe care-l dau turcii ţării lor. Păreră această mi se pare mai plausibilă. Probabil că Halim Isa Celebi o fi copiat cântecul, înlocuind cuvântul «osmanli» prin «Dobrogea», ca să-l adapteze provinciei.

Cântecul este, de fapt, destul de răspândit.

Poveste tătărească. Eră odată un munte minunat. La poalele lui creşteau bălării, mărăcini şi cucută. Mai sus, pe coastă, creştea orz. Dacă te suiai mai sus, găseai păduri frumoase, cu izvoare, codri nesfârşiţi şi întunecoşi, şi tot mai sus creşteau livezi cu poame; iar în vârful muntele eră cu totul şi cu totul de aur şi acolo locuia Fericirea.

Acest munte al Fericirii eră așa blestemat ca nimeni să nu se poată sui până în vârful lui. Cel mult oamenii mai îndrăzneţi puteau să ajungă până la jumătatea coastei, în codrii cei mari, în care trebuiau să se rătăcească, apucând o cale greşită, care-i aducea înapoi în bălăriile şi mărăcinii dela poale.

Şi s'au pornit să urce acest munte al Fericirii fel de fel de oameni: padişahi, paşi, bei, soldaţi, negustori, până la cei de pe urmă oameni dela ţară. Mergea fiecare pe drumul lui, cu do-

rința în suflet ca să ajungă la vârful cel de aur. Treceau prin păduri, prin pustii, peste râuri și toți călcau înainte, mânați de speranță.

Și iacă, în drumul lor întâlniră uu moșneag ; iar acesta le vorbi astfel :

— Intoarceți-vă înapoi, nebunilor, că umblați zadarnic. Eu am plecat de mic copil să caut muntele Fericirii și de-abia târziu, târziu l'am găsit. Iar când am vrut să mă sui în vârful lui, am ajuns până în codrii cei întunecoși. Acolo a început să sufle o furtună așa de groaznică, încât se desrădăcinau și copacii și mi-am pierdut cărarea. M'am rătăcit și m'am pomenit în bălăriile și mărăcinii dela vale. Ascultați cuvântul meu, întoarceți-vă înapoi !

Dar nimeni n'a vrut să-l asculte și au pornit cu toții mai departe, mai aprigi în gând și cu dorul și mai fierbinte de a găsi muntele fermecat al Fericirii.

I. DUMITRESCU

Invățător, Pervelia

EXTRASE DIN DIMITRIE CANTEMIR

(Prima jumătate a secol. XVIII).

I. *Dobrogea*. Este o provincie situată dincoace de muntele Hemus (Balcani) și se întinde de-alungul Dunării dela Dristor; în România (sic), până la gurile acestui fluviu. Toată țara e numai un șes, o câmpie vastă, fără râuri, fără păduri¹⁾; numai la extremitatea ei, aproape de Dristor, este o pădure pe care turcii o numesc Deli-Orman, sau pădurea nebunilor. Locuitorii ei sunt de origine turci și au venit aici din Asia, dar astăzi se numesc *Citaki* și sunt vestiți pentru marea lor ospitalitate. Dacă trece vre-un călător prin satul lor, fie el de orice neam sau religie ar fi, toți capii de familie ies în fața porții și în modul cel mai prietenos îl poftesc a intra în casa lor și a primi să șează la masă și să mănânce din cele ce le-a dat Dumnezeu. Acestea sunt însuși cuvintele lor de invitație. Acela apoi, a cărui invitație a primit-o călătorul, îl ține la el trei zile cu cai cu tot, dacă nu sunt mai mulți de trei, și l'ospătează fără nici o plată și cu atâta curtenie și afabilitate, încât abia li se mai poate găsi pereche în lume. Ei îi pun dinainte ouă, miere — de care țara e îmbelșugată — și turtă coaptă în spuză, dar care e foarte fină și gustoasă. E de notat, că ei pregătesc câte o cameră anume pentru primirea oaspeților, având în mijloc un cămin înconjurat din toate părțile de paturi, unde călătorii se pot întinde comod, după a lor plăcere. Fiindcă nu au păduri cu lemne, ei încălzesc casele cu bălegar uscat la soare. Casele le fac din piatră, dar fără var și nisip, încât pereții par a fi mai mult o grămădire de pietre,

1) De bună seamă, D. Cantemir se referă numai la stepa Dobrogei, nu și la regiunea cu dealuri și păduri dela Nord.

decât un zid solid. Dar, pentru a se apăra de frig, ei murușe perei din afară cu balegă ¹⁾ Apa și-o iau din fântâni; însă, din cauza uscăciunii solului, trebuie să le sape adânc, până la o sută de orgnii ²⁾. Țara aceasta produce și cai foarte iuți la fugă, pe cari turcii îi socot de cei mai buni după caii moldovenști.

Fu am trecut adesea prin aceste părți, fiindcă pe aci îmi era calea din Moldova spre Constantinople, și voesc dar ca să povestesc, cu acest prilej, ceea ce mi s'a întâmplat odată în drumul meu. Trăgeam totdeauna la un locuitor în satul Alibeg ³⁾, la un om cu mare vază și bogat. Am ajuns odată la el chiar în ziua de 22 Iulie, de Sântul Foca și am văzut că toți muncitorii lui—și avea peste o sută de creștini la lucru—stau fără treabă, ca în zi de sărbătoare. Atunci l'am întrebat:

— Cum de nu se găsesc oamenii aceștia la lucru?

El îmi răspunse: „Sunt mohamedan adevărat, dar niciodată nu voi îngădui ca oamenii mei să lucreze în ziua aceasta”.

M'a prins mirarea de aceste cuvinte ale lui și l'am întrebat mai departe:

— Ce? Poate că astăzi e sărbătoare la voi?

El a surâs și apoi mi-a zis: „Mă mir că voi, creștinii, nu știți că astăzi e ziua Sântului Foca”.

— Și ce aveți voi, îi zîsci, cu ziua Sântului Foca?

— O! amicul meu, îmi replică el, cum de vorbiți voi așa? Acest sfânt, prin minunile sale, a dat dovezi destule printre noi de puterea sa. Ascultă: încă dela strămoșii noștri ne-a rămas amintirea că oamenii noștri, cari nu știau nimic despre sărbătoarea Sfântului Foca, au trimis în ziua aceasta pe *lucrătorii creștini* la recoltarea bucatelor de pe câmp și, cu toate că aceștia le-au obiectat că este ziua Sfântului Foca, ei totuși i-au silit cu bătaia să îndeplinească porunca. Bieții creștini n'au avut ce face și s'au supus; și au mers de au încărcat carele cu grânele stăpânilor. Dar ce s'a întâmplat pe când se întorceau spre casă? Un bătrân, venerabil prin etate sa, le ieși înainte cu o făclie în mână și, înfruntând pe lucrătorii creștini, că i-au profanat sărbătoarea, puse foc carelor cu grâu. Flacăra se întinse ca fulgerul peste tot ținutul și prefăcu în cenușe nu numai bucatele

1) O unitate de măsură; grecește; orgnia.

2) Probabil Ali-bei-chiof din jud. Tulcea.

ce se mai aflau pe câmp, dar și pe cele adunate în scârte acasă. Astfel, părinții noștri prinzând minte din această nenorocire, s'au hotărît să respecte această sărbătoare cu aceeași religiozitate, cu care o țin creștinii și să se abție dela orice lucru. De când ținem și noi acest obicei al strămoșilor noștri, nu ne amintim să se mai fi întâmplat un asemenea foc¹⁾. (Din D. Cantemir: Istoria imper. otoman. Vol. I, p. 309-311. Ed. Hodoș, 1876, Buc.).

II. *Catârlez, Casimcea*. Semnificația numelor acestor două localități dobrogene—Catârlez e mai cunoscut sub denumirea de St. George,—se lămurește din următorul pasaj din *D. Cantemir* (Ist. imp. otoman, vol. I, pag. 372, nota (10), ed. rom., București, 1876):

„*Cassim Giuni*. Cu numele acesta numesc turcii pe Sântul Dumitru, despre care, ca și despre St. George — numit la ei Chisrelles²⁾ — zic legendele lor fabuloase, că a fost musulman. Ei țin sărbătorile acestor doi sfinți chiar în zilele în cari le țin și creștinii orientali, adecă la 23 Aprilie și 26 Octombrie. După aceste două zile, ca după doi poli universali, își regulează turcii expedițiunile lor războinice. După 23 Aprilie ei pornesc în campanie, iar după 26 Octombrie se reîntorc acasă. Soldatul care după St. George nu se prezintă pe câmpul de exercițiu, își pierde solda și recompensa, sau trebuie să sufere alte pedepse; și ce pedeapsă poate să fie mai amară pentru un soldat, decât a fi scos cu rușine din armată? Iar, după ce și-a făcut serviciul în lunile dela St. George până la St. Dumitru, din această zi înainte nici un soldat nu poate fi constrâns a se supune generalilor, ba chiar nici Sultanului, afară de cazul când el, pentru binele public, se leagă de buna sa voie a servi și mai departe. Căci soldatul care după St. Dumitru vine la Ordi-cadisi, sau la judele armatei și-i cere Cassim-sigili, adecă certificat, că în acest an și-a împlinit cu credință serviciul, ceea ce nu i se poate refuza, unul ca acela poate merge sigur și liber din armată, fără teamă de înfruntare sau pedeapsă. Căci nici un soldat turc, deși cu toții

1) Tradiția aceasta se mai păstrează și astăzi în Dobrogea. Am auzit-o povestită de Români în jud. Tulcea.

2) Traducătorul german al acestei istorii, adaugă: «de comun se numește Chidrelles, dar mai corect e Chissir-Elles, adecă «nemuritorul Ilie», despre al cărui suflet, zic ei, că a trecut în St. George, care zboară prin lume și ajută pe oămenii buni».

primesc solda pe tot anul, nu e obligat a servi mai mult de șase luni într'un an“.

III. *Isaccea*: „*Sactce*. Mai înainte se numea *Oblucița*, cetate așezată pe malul sudic al Dunărei, nu departe de Galații Moldovei. Edificiile vechi ce se văd întrânsa, sunt probe evidente de anticitatea ei. Dar nici în ziduri, nici în temelii nu se vede cine ar fi fost fondatorul ei. Se pare totuși că ea este opera coloniilor romane în Dacia, sau poate chiar a Dacilor, chiar așa precum sunt *Tulcea*, *Babadag*, *Carassu* (Megiția azi) și alte foarte vechi cetăți în Dobrogea“. (D. Cantemir: Ist. imp. otom, vol. I, p. 406, nota 14, ed. rom, Buc. 1876).

IV. *Chilia*: „Moldovenii îi zic Chilia, iar în vechime se numia Lycostom. E așezată la gura cea mai lată a Dunării, singura pe care pot intra năvile din M. Neagră. Nu e departe de cetatea Akkerman. Ambele aceste cetăți s'au ținut mai înainte de Moldavia; astăzi se țin de țara Bugeacului, pe care Moldovenii o numesc Bassarabia“. (D. Cantemir. Ist. imp. otom, vol. I, p. 297, nota 89, ed. rom. 1876).

V. *Silistra*: „Seraskierul de Silistra. *Toți Pașii cărora le este încredințată apărarea provinciilor nordice ale imperiului otoman contra Poloniei, se numesc Pașa de Silistra. Reședința lor însă este la Babadag. Silistra* e o cetate așezată în partea meridională a Dunării, în fața României și e cunoscută de toate hărțile noastre moderne. Ea mai poartă și azi numele grec de Drisa și are un mitropolit grec. Locuitorii turci sunt foarte puțini în Silistra; mai mulți sunt creștini, în special Slavi, Bulgari și Români. *Babadag*, din contra, e mai aproape de M. Neagră, cale cam de 20 ore dela Dunăre, drept în jos de Saccia, numită la antici Oblucisa. Muriile acestor două cetăți: Silistra și Babadag, atestă vechimea lor, căci structura lor pare a fi mai mult romană decât turcească; de unde se poate deduce cu toată probabilitatea, că ele sunt fondate de Romani, spre a împiedica irupțiunile barbarilor și mai ales ale Sciților.

Dincolo de muntele Cenghe, pe calea care duce din Moldavia la Adrianopole, se văd ruinele unei alte asemenea cetăți vechi, care poate avea un perimetru de vre-o patru mile italiene.

Turcii o numesc *Rosokiesre*, care se vede a fi o corupere din cuvântul grec *Rossocastron* etc." (D. Cantemir. Ist. imp. otom. Vol. II, p. 444-445, nota 7, ed. rom., 1876, Buc).

VI. *Pazargic*: „Tatar-Pazargic. O cetate mărișoară în Tracia, situată la piciorul muntelui Cenghe, în partea din spre miază-noapte de acesta. A fost clădită de acele colonii turcești din Asia, cari la ordinul Curții otomane s'au așezat în jurul muntelui Hemus și care astăzi se numesc *Citaci*“ . (D. Cantemir. Ist. imp. otom. Vol. II, p. 448, nota 32. Trad. rom., Buc. 1876).

VII. *Babadag*: „*Reședința Pașei de Silistra, care e însărcinat cu apărarea provinciilor septentrionale ale imperiului. Sub jurisdicțiunea lui stau toate țările dintr-o muntele Hemus (Balcani), Marea Neagră, Dunăre și Nistru.* — Cuvântul *Babadaghi*, după origina sa, însemnează tatăl munților și această localitate se numește așa, din cauza că în partea opusă a cetății e un munte mai înalt decât toți ceilalți. În vecinătatea acestei cetăți se află o specie de corbi cari, prin mărimea lor, întrec pe toate celelalte păsări sburătoare Turcii și Tătarii îi numesc *Ghiudgighin*. Sunt așa de numeroși, încât meșterii de arcuri pot împodobi cu penele lor toate săgețile din Turcia și Tataria, deși, pentru acest scop, nu se pot întrebuița decât 12 pene și acestea încă numai din coadă și care, de obicei, se vând numai cu un leu. Acestea sunt recunoscute de cele mai bune pentru arcuri și întrec pe toate celelalte, așa încât un meșter iscusit nici nu folosește alte pene în meseria sa. Dacă cineva are în tolbă mai multe săgeți prevăzute cu alte pene și una e ornată cu o singură pană dela acești corbi și o lasă a se atinge de celelalte, ea le mănâncă și le despoaie până la lemn. Pentru această putere singulară pare că s'a dat acestor corbi numele tătăresc de *Ghiudgighin*“.

(*Ghiudgi* în turcește însemnează putere; *ghin* în l. persană înseamnă posesor; deci: posesor de putere. Nota trad. germ.)

(D. Cantemir. Ist. imp. otom. Vol. II, p. 506, nota 72, ed. rom., Buc. 1876).

VIII. *Coloniști poloni transplantați de turci la Kirkilisse prin Dobrogea*.

„Sultanul vedea bine că nu se poate asigura de posesiunea cetății Cămenița, câtă vreme este locuită de creștini; căci aceștia nu numai că informează pe inamici despre tot ce se petrece acolo, dar încă le arată și calea cum să poată recâștiga cetatea. Drept aceea dăte ordin ca toți locuitorii teritoriului Cămeniței să treacă peste Dunăre și peste înuntele Hemiş în provincia Kirk Ecclesia¹⁾ și să li se dea pământ acolo. Iar locurile părăsite de aceștia le-a împărțit la două mii de Spahii, locuitori din ținuturile Benderului, Akkermanului și Chilieii“.

(D. Cantemir. Ist. imp. otom. Vol II, p. 125, ed. rom., Buc. 1876).

IX. *Frâncii*. „Italienii, turcește Ifrenghi, nume ce în general îl dau ei popoarelor din oricare parte a Italiei“.

(Idem, vol. I, p. 285 nota 57).

„*Franchii*. Este în uz la turci de a numi mai toate națiunile creștine — cu excepția Polonilor, Ungurilor și altora cari poartă vestminte lungi — și în special pe Italieni cu numele de Efrengi, care de comun se pronunță Firenki. Dar au și pentru fiecare popor un nume deosebit: așa, pe Germani îi numesc Nemce; pe Francezi, Firansiz; pe Spanioli, Espaniol; pe Englezi, Ingiliz; pe Olandezi, Nidirlanda sau Filinendi; pe Saxoni, Sax; pe Suedezi, Isveci; pe Poloni, Leh sau Lih; pe Unguri, Madgiar; pe Ruși, Moscovli; pe Cazaci, Kassak etc.“

(Idem, vol. I, p. 173, nota 19).

X. *Porecle turcești ale popoarelor*. „Turcii au obiceiul de

¹⁾ Nota 12): „Numele unei provincii și cetăți, care înainte de aceasta s'a numit *Tessaraconta ecclésiai* sau Patruzeci de biserici, fiindcă atâtea biserici erau mai de mult acolo. Cetatea se află la 38 ore de Constantinople și la 12 ore de Adrianople. Astăzi nu mai are nici ziduri și locuitorii creștini sunt foarte puțini, căci în cea mai mare parte este locuită de evrei, pe cari Sultanul Mohamed i-a adus din Podolia și vorbesc și astăzi dialectul lor german corupt, chiar ca și în Polonia. Ocupația lor principală e a produce unt și caș, pe care l trimit evreilor din Constantinople, după ce mai întâi l'au marcat hahamul sau capul Sinagogeii, cu s'giliul său, în semn că este cușer, adevărat și preparat de mână evrească“.

a da asemenea porec'e nu numai generalilor inamici, ei și po-
poarelor, porecle cari nu prea onorează pe cei cărora li se a-
plică, dar care, în unele privințe, au un fond de adevăr. Așa
d. ex. pe August, regele de acum al Poloniei, pe când era prin-
cipe elector al Saxoniei și general al imperialiștilor în Ungaria,
turcii îl numiau Nal-Kiran, adecă Frânge-potcoave. Pe Evrei îi
numesc Cifud, adecă câni; pe Persani, Kisilbași=capete roșii;
pe Armeni, Bocci=mănâncă că...; pe Georgieni, Bit-ieigi=mă-
nâncă păduchi; pe Tătari, Lia-ieigi=mănâncă hoit; pe Indieni,
Dilenzi=cerșetori; pe Arabi, Akilsis=nebuni; pe Greci, Boinus
sis koium=oi fără coarne; pe țărani, arabagi=cărăuși; pe in-
sulari, Giemigi=marinari; pe Albanezi, Gighergi=vânzători de
plămâni; pe Moldoveni, Bogdani nadan=boi bogdănești¹⁾; pe
Munteni, Cinghianc=lăutari; pe Bulgari și Sârbi, Haidud=tâl-
liari; pe Turcii dobrogeni, Citak²⁾=?; pe Țigani, Firauni=f'a-
raoni; pe Raguzani, Ciausus=spioni, trădători; pe Bosniaci,
Potur=prădători, distrugători, corsari; pe Ruși, Rusi-menkius=
perversi; pe Poloni, Fodul ghiaur=îngâmfați, aroganți; pe Ger-
mani, Gurur kiafir=derușinați calomniatori; pe Venețieni, Ba-
licgi=pescari; pe Italieni, Firenki hesar renki=Frânci de o mie
de culori, înșelători; pe Francezi, Ainagi=astuțioși; pe Olandezi,
Peinirgi=brânzari; pe Englezi, Ciocagi=postăvari; pe Spanioli,
Tembel lenesi și așa mai departe; de îndată ce vin în contact
cu un popor, îndată îi dau un nume de batjocură.

(D. Cantemir. Ist. imp. otom. Vol. I, p. 340-341, ed. rom.
Buc. 1876).

C. B.

1) Fiindcă marea țării e un zimbri.

2) Traducătorul german al acestei istorii explică astfel porecla de Citak: cit=gard
citak=âr în callat sub gard.

RECENZII

The Roumanians and their Lands =
Românii și țările lor.

Sub acest titlu a apărut în editura «George H. Doran Company» din New-York, o serie de broșuri semnate de d-l prof. Vasile Stoica.

Broșura IV se ocupă exclusiv de Dobrogea. Ea cuprinde patru capitole: 1) *Schife istorice*; 2) *Repartiția populațiunii*; 3) *Opera civilizatorie a României în Dobrogea*; 4) *Importanța Dobrogei pentru România*.

Este o lucrare de compilație a ceea ce s'a scris în timpul războiului în țară și în apusul Europei, cu scopul de a lămurii publicul american asupra problemelor românești.

I. Autorul începe expunerea sa încă de pe timpul înfloriri Greciei vechi, când Elenii, atrași de bogățiile care se aflau pe coastele Mării Negre și pe malurile Dunării, au înființat colonii ca Odessos, Dyonisos, Callatis, Tomis, Istria etc.

Se înțelege deci, că înainte de sosirea legiunilor romane, aceste ținuturi au fost dominate de cultura mediteraneeană.

Legiunile romane aduse în Moesia inferioară și mai în urmă în Dacia, au avut menirea de a popula țara și a romaniza în special populația de la sate. În cât, dacă influența grecească era de seamă în orașe, cea romană a fost hotărâtoare la țară.

Cercetările recente au probat că populația neo-romană, derivată din sângele raselor de subdominația romană, nu a dispărut niciodată din Dobrogea și că ea este aceea care formează elementul preponderant al populației din provincia noastră.

De la vechii Eleni autorul trece apoi la cucerirea și colonizarea Romană; ajunge la Bizanț; îmbrățișează invaziunea barbarilor, printre cari, Bulgarii, puținii la număr, apar ca un incident în acele timpuri, când cultura romană și influența grecească erau stabilite de secole. Sub raportul numărului și al valorii sale culturale, elementul bulgar din Dobrogea nu prezintă cel mai mic coeficient de însemnătate.

Prima apariție a cător-va Bulgari în Dobrogea, s'a făcut după pacea de la Chiuciuc-Cainargi (1774) și în urma păcii de la București (1812), când Basarabia ne-a fost răpită de către Imperiul Țarilor. Pe acele timpuri, familii de Bulgari, nemulțumite de stăpânirea turcească, au emigrat în sudul Basarabiei și Rusiei. Puțin timp în urmă, aceeași Bulgari, nemulțumiți și acolo din cauza recrutărilor rusești, trec Dunărea în teritoriul turcesc și se stabilesc în nordul Dobrogei. Aceasta este vechimea populațiunii bulgare din regiunea lacului Razim populațiune care datează abia de 15—20 ani înainte de războiul Crimeii.

Continuitatea elementului românesc, în Dobrogea, este probată și prin folklor, în care se găsesc multe și falurite referințe cu privire la existența de secole a Românilor în această provincie. Autorul ne mai arată că, după căderea Imperiului Bizantin, populația ortodoxă din Dobrogea depindea, sub raportul Culturii, de episcopatul românesc din Brăila.

Pe timpul războiului din Crimea, un ofițer medic francez, *Camille Alard* ne dă în notele sale de campanie câte-va informațiuni foarte interesante. Astfel el ne spune că de-a lungul Dunării, în Dobrogea, el a văzut sate de Români și Tătari și că «Bulgarii nu sânt numeroși». Mai departe el scrie «Bulgarii se găsesc numai în jurul Mangaliiei și în câte-va sate în interior, între Tulcea și Kiustenge»; și mai apoi el adaogă o observație sugestivă, care este chemată să explice multe lucruri. «Cum Turcii privesc cu ochi răi pe Români, aceștia pretind a fi Bulgarii și vorbesc turcește cu streinii».

Lejan, care trece ca unul din cei mai autorizați cunoscători ai Turciei în vremea sa, scrie: «Bulgarii sânt în mică minoritate în Dobrogea» (*Lejan* în *Peterman's Mittheilungen* la 1861).

Chiar geografil bulgari, ei înșiși — când nu sunt orbiți de prejudecăți —

confirmă cercetările celorlalți învățați și d-l *Miletitsch* însuși în *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sudorientale*, III, p. 234), scrie destul de recent, în 1913 «Incepând din vechi Provadia și de la Marea Neagră aproape de *Inrichoe*, până la Dunăre (în spre nord), eu nu am fost capabil să descoper o singură localitate, unde elementul bulgăresc să fie autohton». Aceeași idee o exprimă în diferite lucrări și profesorul *Ischirkoff* de la Universitatea din Sofia.

În definitiv, pretențiunile unei țări asupra unui ținut trebuie să fie fondate pe asemănarea de rasă, pe o cultură comună, pe un trecut istoric comun, ori printr-o posesiune continuă de-a lungul secolelor. Nici una din aceste rațiuni nu stau în picioare pentru Bulgarii.

Majoritatea locuitorilor nu sunt și nu au fost niciodată Bulgarii. În Dobrogea a înflorit civilizația greacă, romană sau bizantină, iar prosperitatea modernă a Dobrogei este datorită în întregime României.

II. În cap. II autorul dă două statistici ale populației din județele Constanța și Tulcea. Ele vorbesc destul de clar și evidența cifrelor este un fapt concret care nu lasă nici o umbră de îndoială.

a) Statistica făcută de guvernul Român la 1880, ne arată:

Județul Tulcea	
Români	32 la sută
Bulgari	25 la sută
Celelalte naționalități împreună	43 la sută

Județul Constanța	
Români	23 la sută
Bulgari	13 la sută
Celelalte naționalități împreună	64 la sută

6. — Statisticile făcute de Guvernul Român de la 1890 până la 1914 ne arată pentru Dobrogea.

	1890	1900	1911	La sută la
Români	72.422	120.691	186.334	57,7
Bulgari	33.747	39.282	48.963	14,3
Tătari-Turci	42.538	39.490	35.922	10,8
Ruși-Lipoveni	22.046	26.953	34.254	10,0
Greci	7.493	9.105	8.459	2,6
Germani	3.993	8.751	8.490	2,6
Armeni	1.227	2.347	3.528	1,1
Evrei	3.907	3.415	4.405	1,4
Diferiți	2.527	4.807	7.921	2,5
Total	189.959	261.490	333.275	100

Repezițiunea cu care s'a înmulțit populația românească nu-i de loc surprinzătoare, căci trebuie știut că Românii au avut sarcina de a transforma această provincie — ruinată de Turci — într'un pământ prosper, bogat și modern.

III. — Când României i s'a luat Basarabia de sud (1878), dându-i-se în schimb Dobrogea, Românii au găsit noua provincie în cea mai profundă mizerie și decadentă: câmpii sterpe, sate mizerabile; orașe sărace; nu erau drumuri, nu existau școli, nu se găseau spitale... ci peste tot domnia sărăcia, iar bolile bântuiau populația.

De n'ar fi să considerăm decât: construcția podului de fier de peste Dunăre, la Fetești-Cerna-voda (care poate fi considerată ca una din cele mai gigantice din lume); — apoi căile ferate, refăcute în întregime între Cerna-Voda-Constanța; cele dintre Megidia-Ester și Megidia-Bazar-gic; șoselele moderne, macadamizate în toată provincia; — prefacerea orașului Constanța după modelul celor din occident; Construcția portului Constanța cu diguri, bazine (care pot primi 15 vapoare mari în acelaș timp), cu silozuri, depozite de petrol, gară, uzină, ateliere, magazii etc., încă ar fi o probă îndestulătoare, că spiritul de civilizație al României s'a implantat în

Dobrogea, și țara nu a șovăit în fața sacrificiilor pe care le cereau lucrările de modernizare ale provinciei.

Inginerul francez *D-l Muzet*, vorbind de portul Constanța, scrie: «Instalațiile portului Constanța sânt dintre cele mai moderne: cât de departe ni se par ele față de concepțiile turcești» (Le Monde Balkanique). Un alt francez *D-l Paul Labbé* scrie «Lucrările înfăptuite de Români sânt uimitoare și rezultatele activității lor sunt în adevăr magnifice» («La vivante Roumanie»).

Guvernul român a dus opera civilizatoare până la capăt. A introdus în Dobrogea, o administrație după concepțiile țării, călăuzit fiind de cel mai larg spirit de echitate față de toate populațiunile; a înființat servicii sanitare, cu instituțiuni ramificate în toată provincia; a clădit spitale în principalele orașe; a instalat medici de districte și agenți sanitari pe la sate. Poliția și siguranța generală au curățit provincia de numeroase bande de tâlhari, cari jefuiau și terorizau populația.

Numărul școalelor primare a sporit de la câteva în 1879, la 309 în 1910 și, pe lângă acestea, s'au întemeiat școli normale de învățători, școli profesionale; și s'a menținut și seminarul musulman din Megidia, pe care guvernul român îl întreține.

Sub auspiciile instituțiilor româ-

nești de civilizație, Dobrogea s'a ridicat cu pași repezi și pe terenul economic: producția agricolă a înflorit; creșterea de vite este dintre cele mai însemnate; mori, industrii variate prin orașe; fabrici de ciment și buloane la Cerna-voda; fabrici de țiglă, ceramică și cărămidă la Constanța, Medgidia și Cerna-voda; cariere de var și pietriș; exploatari de minereuri ca cea de aramă de la Altân-Tepe; mina de ocră de la Devcea; pescuitul din bălți a fost reglementat etc. etc., și, ca consecință, activitatea comercială a crescut în proporții vaste față de trecut.

În 1908, erau în Dobrogea 139 de bănci, pe lângă care se mai adaugă o serie întreagă de societăți cooperative pentru vânzarea produselor.

IV. — Dobrogea este cu adevărat importantă pentru România, nu numai pentru acontul de sacrificii făcute de țară în vederea modernizării acestei provincii, dar ea revine cu o importanță vitală față de dezvoltarea ulterioară a țării.

Bulgaria posedă la Marea Neagră porturi foarte avantajoase pentru acostare, cum sânt Burgas și Varna; iar dela 1913 a mai căpătat ieșire la Marea Egee, pe unde este legată direct cu Mediterana și restul oceanelor¹⁾.

România cu marea ei bogăție agricolă, cu petrolul, sarea, lemnele sale etc., nu poate trăi fără a avea în a sa stăpânire un port, o ieșire la Mare; căci, dacă i-ar rămânea Dunărea, ca singura cale pentru navlu, comerțul ei ar fi blocat complet în timpul iernii, iar orașele Brăila și Galați ar trăi sub teama unei permanente amenințări, dacă Dobrogea ar fi a Bulgariei. România ar fi încetușată; comerțul și viața ei economică ar fi strâmtorate. Cum adevărul și dreptul la viață nu pot fi înăbușite, ar rezulta, natural, războiu și turburări perpetue în Balcani. România stăpână pe drepturile ei istorice, conștientă de menirea ei civilizatoare, nu va șovăi în fața oricărui nou sacrificiu pentru a-și menține drepturile sale integrate.

Jean Stoescu-Dunăre

¹⁾ N. R. A fost!

ERATA

La pag. 11, rândul 19 de jos în sus, în loc de mai întâi, să se citească mai apoi.

La pag. 112, rândul 11 de jos în sus, să se citească : și luna și Apollo.

La pag. 113, în loc de 1907 să se citească 1917.

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor instituții și persoane, care au binevoit a sprijini bănește tipărirea revistei „Analele Dobrogei” :

Banca Românească	2000	Lei
Clubul Tinerimei	1000	„
I. N. Roman	2355	„
G. Georgescu	2000	„
Căpitan de marină Vasiliu	600	„
N. Răiculeanu	250	„
I. Simionescu	250	„
Aurel Butu	200	„
Șt. Nistor-Casimcea	200	„
O. Mironescu	100	„
Dr. Frangopol	100	„
St. Sandu, avocat	100	„
N. Chirescu	60	„
D-na A. Chirescu	60	„
Ing. I. Stoenescu	50	„

COMITĂȚUL
Societății Culturale Dobrogene

PUBLICAȚIILE SOCIETAȚII CULTURALE DOBROGENE

I. N. Roman : *Proecte, cuvinte și gesturi bulgărești.*

C. Brătescu : *Dobrogea în sec. XII: Bergean, Paristrion*

Ing. E. B. Lazarovici : *Construcția și exploatarea portului
Constanța.*

*Abonamentul la „Analele Dobrogei“ este de 40 lei
pe an și se trimite d-lui N. Răiculeanu, Banca Româ-
nească-Constanța.*

Abonamentul la ediția de lux 80 lei.

1920, Anul 1, No. 2

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Sumarul:

- S. Mehedinti*: Observări antropogeografice asupra Dobrogei.
Ing. I. Stoenescu-Dunăre: Criza cărbunelui și electrificarea industriilor și a căilor ferate.
Rozmarin: Reverie.
I. Benteoiu: Căntece de H. Heine.
C. D. Pariano: Scrisori.
B. Constanța: Sonet.
M. Privozie: Întoarcerea.
V. Helgiu: Școala primară în Dobrogea în curs de 40 ani (1879-1919).
Folklor Dobrogean.
I. Dumitrescu: Femeile, poveste fătărească.
C. Brătescu: Din Leq Diaconul: Războiul bizantino-rus între I. Tzimisces și Swiatslav la Silistra.
Kr. H. Zambaccian: Portul Constanța și România Mare.
C. Brătescu: Acte din timpul ocupației germane în Dobrogea.
RECENZII: *G. Coriolan*: V. Pârvan: Gerusia din Callatis; *C. Brătescu*; *C. Litzica*: Castele romano-bizantine în Dobrogea; *Dr. I. Gherghel*: Câteva contribuțiuni la cuprinsul noțiunii cuvântului Vlach; *G. D. Petrescu*: D Onciul: Fazele dezvoltării istorice a poporului și statului român; *C. B.*: Un tablou istoric bulgăresc; *I. Benteoiu*: Soveja: Oameni dela munte; *R.*: Notă.

CONSTANȚA

TIPOGRAFIA COOPERATIVA „DACIA”

Strada General Labqvari, 11

1920

*Manuscrisele se trimit D-lui C. Brătescu, profesor
la Școala normală din Constanța.*

Redacția lăsând autorilor toată libertatea, nu-și ia
asupra și răspunderea convingerilor exprimate în articole.

Observări antropogeografice asupra Dobrogei

Dintre ținuturile României de azi, Dobrogea este cea dintâi fâșie de pământ peste care s'a întins lumina istoriei.

Imprejurarea care a atras îndeosebi atenția asupra acestui colț de uscat a fost expediția lui Dariu în contra Sciților,—un fel de campanie napoleoniană, târând după sine toate neamurile supuse împăratului (700.000 de pedestrași și călăreți, însoțiți pe lângă țarm de o flotă de 600 de corăbii).

Adevărul e că nu cu cinci, ci cu șapte veacuri înainte de Christos, malul de apus al Pontului Euxin era cuprins de lumina civilizației. Coloniile grecești se țineau lanț. De aci le venea celor mai mulți dintre Greci pâinea lor de toate zilele.

Prin urmare Dariu, stăpânul țărmlui de miazăzi al acestei mări, al țărilor până la Caucas și al Grecilor din Asia mică, era firesc să-și arunce ochii asupra Sciției dela gurile Dunărei, când s'a hotărât să se războiască cu nomazii stepelor dintre Carpați și Urali. Dar dacă istoria pomenește cu mai multe amănunte numai acest mare eveniment, e lesne de înțeles că relațiile comerciale și călătoriile Grecilor în aceste meleaguri erau ceva foarte obișnuit. Insuși Pericle a făcut un drum în părțile noastre, ca să asigure transporturi de grâu spre Elada.

In al doilea rând, e vrednic de relevat că Dobrogea a fost totdeauna o mare răscruce de drumuri.

Prin făptura fizică, ea este un fel de peninsulă între apele mării și revărsările Dunărei care mai în fiecare an umple albia în toată largimea ei. De aceea, cine vrea să treacă din stepele dela nordul Mării

Negre spre Bosfor și spre țărmurile calde ale Mediteranei, acela n'are alt drum mai scurt și mai ușor decât pela rădăcina deltei,—vadul îngust dela Isaceea—și pe la capătul Balcanilor spre valea Ebrului (Marița de azi).

Și în adevăr, pe aci s'au și îndreptat cele dinții năvăliri barbare, începând cu a Goților, cari trec chiar prin vadul dela Isaceea. Și de atunci și până azi, pe aci—pe drumul Dobrogei, al Isacei și al Bugeacului—a fost șleaul cel mare al tuturor invaziilor. De aceea și Turcii, îndată ce au pus mâna pe Bosfor, au curățat malul mării de populația creștină și au presărat peste tot colonii turcești, apoi tătărești, pentru a-și asigura calea spre Dunărea de jos. Pașa cel mai însemnat din aceste părți era cel din Silistra, însă e semnificativ că reședința lui era la Baba-dag, adică pe drumul spre vadul dela Isaceea.

Dar, dacă forma de punte a peninsulei dobrogene impunea un drum în direcția meridianului (N-S) — Dunărea, fluviul cel mai mare al Europei, hotăra și ea tot în această regiune un drum în curmeziș de la apus la răsărit, — deci o răscruce.

Și acest drum era foarte umblat. De la corăbiile colonilor greci și până azi, valurile Dunărei n'au fost nici odată pustii. Pentru cei vechi, Istrul era «cel mai mare râu dintre câte cunoaștem» (Herodot, IV, 48). Pe aci a fost calea de pătrundere spre șesul dacic și panonic, adică spre inima Europei. Și așa a rămas din vremea Romanilor și a Bizantinilor până în epoca Turcilor. Cetăți întărite, armate și flotile au priveghiat mereu această mare arteră comercială, fiindcă acela care avea Dunărea, avea cheia Europei centrale, după cum cel care stăpânea Bosforul era stăpânul Mării Negre, al Egeii și în genere al Mediteranei răsăritene.

Astfel se explică de ce Dobrogea și Dunărea de jos au căpătat cu vremea un fel de însemnătate continentală sau, cum i-am zice azi, internațională. Și e în adevăr semnificativ că aci s'a și înfiripat cea dintâiu organizație internațională cu caracter de suveranitate. „Comisia Dunărei“ e cel dintâiu embrion al Ligei națiunilor. Răscrucea de drumuri a adus, deci, după sine legătura într'un punct a unui mă-

nunchiu de interese economice și politice de o însemnătate aproape planetară.

În adevăr, nu numai pentru România, dar și pentru o mare parte din Europa și relațiile ei cu Asia, dezvoltarea comercială e legată de gurile Dunării și colțul de pământ dintre Dunărea de jos și mare. De aci rezultă că din tot pământul românesc acest colț de țară are o însemnătate precumpănitoare.

Privind într'o singură ochire dezvoltarea de două mii de ani a poporului legat de pământul dacic, putem zice :

Statul dintre Carpați și mare are doi poli antropogeografici: unul e în podișul înconjurat de munți — polul continental; altul e în cotul dintre Dunăre și mare — polul maritim. Fără hinterlandul muntos și fără fațada maritimă, orice formație politică la Dunărea de jos e ciungă.

Dovada s'a făcut de mai multe ori dela Traian și până azi. Cuceritorul Daciei împlăntează acvilele în acelaș timp între munți și la mare. Sus era Ulpia Traiana, jos era Tropaeum Traiani.

Sub cei dintâi voevozi, când principatele se încheagă, Basarabii cari stăpâneau peste munți, stăpânesc și peste Dunăre, afirmându-și puterea lor până la mare în țara numită de atunci „Basarabia“. În sfârșit, în perioada reconstituirii politice (1878-1918) întinderea hotarului până la mare și colonizarea oierilor ardeleni, cari au săvârșit fără știrea lor o adevărată descălecure, sunt fapte prea caracteristice, pentru a nu se vedea lămurit cât de adâncă eră temelia lor antropogeografică.

De aceea, cunoașterea științifică a fășiei de pământ din spre mare, precum și colonizarea științifică a acestui ținut e o problemă de o însemnătate superlativă pentru dezvoltarea Latinilor din orientul Europei.

După cum e cea dintâi regiune intrată în lumina istoriei și cea mai umblată răscruce de drumuri, tot așa Dobrogea e azi porticul de ieșire și intrare în Statul român întregit în marginile sale firești.

S. Mehedinți

Profesor la Universitatea din București
Membru al Academiei Române

CRIZA CĂRBUNELUI

și

ELECTRIFICAREA INDUSTRIILOR ȘI A CĂILOR FERATE

Stăpânirea izvoarelor de energie de pe glob a format, încă de pe la începutul secolului trecut, preocuparea capitală a popoarelor din occident. Această problemă nu a încetat de a deveni din zi în zi mai acută, ea având ca factor de rezămă largirea activității industriale care se desfășură pe ținuturi nouă, tinzând să îmbrățișeze toate energiile active ale națiunilor.

Mai înainte mașina cu vaporii era singurul agent generator întrebuințat pe scară întinsă la drumurile de fier, la industrii și la vapoare. Chiar și în zilele noastre mașina cu aburi ocupă un loc de întâietate în toate aplicațiunile unde se cere realizarea unui travaliu util.

Incontestabil că mașina cu vaporii, pusă în serviciul omului, a fost mijlocul esențial de transformare, de pe urma căruia au decurs prefaceri radicale în viața economică și socială a popoarelor. Ușurința și repezeciunea transporturilor, precum și efectivă transformare a materiilor prime în produse felurite și direct utilizabile, au amplificat pe de-o parte relațiunile comerciale între națiuni, iar pe de alta au adus o cunoaștere mai precisă a bogățiilor răspândite pe pământ și — mai putem adăoga, ca o a treia fericită consecință — au înlesnit apropierea dela om la om. Faptele sunt universal recunoscute, iar foloasele aduse de mașina cu vaporii sunt gravate în cartea de aur a progreselor științei.

Lucrurile și-ar fi continuat drumul lor natural, iar ma-

șina cu vapori ar fi rămas obiectul util de atentă îngrijire, dacă în stratele globului zăcămintele de cărbuni ar fi fost nesfârșite. Din nenorocire însă, minele de cărbuni, ca și bogățiile de petrol sunt limitate; iar primejdia sleirii lor face obiectul celor mai grave preocupări din lumea industrială.

În timpul marelui războiu nevoia combustibilului ridica la toate popoarele, în special la cele industriale, chestiuni multiple și complexe, care-și avură răsunet puternic și în masele largi; căci ea atinge problema existenței în viitor precum și stăpânirea independentă a producțiunii.

Cât timp învâlmășagul universal încă dura, grija înfrigurată de viitor și marile probleme industriale păreau înăbușite în fața tunurilor, care urlau pieire sau viață. Azi însă, când s'au statornicit hotare și nebunia măcelului a încetat, când națiunile se gândesc mai în tihnă la ziua de mâine, o nouă serie de probleme, care mai de care mai vitale, frământă spiritele. Unele din ele se impun prin graba cu care își reclamă soluționarea și printre cele care reclamă imperios atențiunea noastră, este și adevărul că *a fi stăpân pe combustibil și pe izvoarele de energie, însemnează a fi stăpân pe bogățiile din viitor.*

Țările industriale, care au de partea lor avantajile experienței și practicei din trecut, pe lângă care se mai adaugă și greutatea ce le-o dă importanța lor în politica generală,— de îndată ce s'au pus bazele păcii universale, își puseră în joc toată influența de care erau capabile spre a acapara, în diferite țări, zăcămintele de cărbuni, de petrol de aramă, fier etc., îmbrăcând activitatea lor în sistemul de generalizare al afacerilor moderne, care încercuește la olaltă căi ferate, navlu, construcțiuni de porturi, înființări de bănci și comptoare comerciale etc., în scurt toate mijloacele de stăpânire ale vieții economice.

Să considerăm în primul rând Statele-Unite ale Americii de nord, o țară cu imense bogății ale solului și subsolului și cu o mare libertate în mișcări, câștigată mai ales în anii din urmă — și vom vedea că însăși Statele-Unite sunt preocupate în mod serios de problema combustibilului. Din analiza ce urmează rezultă clar cât de amenințate sunt industriile țărilor din Europa.

Diminuarea producției. Statele-Unite suferă de lipsa de mână-de-lucru în mine și aceasta din cauza exodului important de străini care au părăsit America spre a se întoarce în țările lor natale ce se găseau în războiu. Mai mult de 40.000 de minieri au trecut oceanul în Europa. ¹⁾ A-i înlocui este o chestiune grea, căci pe de o parte în vechiul continent au avut loc prefaceri mari în așezarea naționalităților, iar de alta se așteaptă ca legea de restricțiune a imigrației, propusă de organizarea minerilor americani, să fie aplicată.

În timpul războiului Statele-Unite au furnizat țărilor Europene sute de milioane de tone de cărbuni și, cum mâna-de-lucru a scăzut la propucători, America se găsește azi lipsită și de rezervele ce le avea înainte și, în acelaș timp, este amenințată de inferioritatea rendimentului.

După calcule făcute de experți, producțiunea probabilă a acestei țări în anul 1920 va fi de circa 400,000,000 tone de cărbuni bituminoși, pe când cererea se urcă, în acelaș an, la circa 550,000,000 tone. Se acuză deci o simțitoare scădere a producțiunii de aproximativ 150,000,000 tone. Cu privire la antracit, producțiunea este socotită la 91,000,000 tone, și această cantitate trebuie să facă față unei cereri de 95,000,000 tone, ceea ce dă un deficit de 4,000,000 tone în acest an.

Numai o producțiune intensivă a Statelor-Unite ar fi în măsură să amelioreze situația, care amenință în mod serios întreaga lume industrială. Însă, pentru a împlini acest gol, la ce eforturi titanice vor trebui puse și capitalurile și brațele americane!

Sleirea zăcămintelor. În urma studiilor amănunțite făcute de geologii americani în tot cuprinsul țării lor, s'a ajuns la concluzia că sleirea zăcămintelor de antracit se va produce la o dată foarte puțin îndepărtată. Acest combustibil se apropie din ce în ce mai mult de categoria articolelor de lux. Până acum s'au consumat aproape trei miliarde de tone de antracit. Zăcămintele bogate devin din ce în ce mai rare iar acum se atacă, pentru exploatare, minele de antracit sărac și foarte profunde. Paralel însă cu această sleire a combustibilului, nevoile crescânde ale industriei cer într'un an atâta

cantitate de antracit, cât se ardea în timp de patru ani înainte de războiu. Prin urmare, pe când cerințele sunt împătrite, producțiunea și rezervele scad uimitor.

Viața industrială americană își reazemă viitorul ei pe bogăția cărbunilor bituminoși, cari, după afirmările geologilor, ar exista în Statele-Unite în cantitate de 400 miliarde de tone. Dar cea mai mare parte din acești cărbuni sunt de calitate inferioară, săraci în gaze și vapori. Intrebuințarea lor în industrie reclamă modificări esențiale în construirea mașinilor, focarelor, fururilor, etc.; iar pentru înfăptuirea acestor modificări, este nevoie de utilagii ingenioase și nouă, care să corespundă unei arderi pe cât se poate de complete, așa în cât să nu se piardă nimic din gaze, fără ca energia lor calorică să nu fie transformată în energie mecanică.

Cu privire la bogăția zăcămintelor de cărbuni și a producțiunii lor în Europa și celelalte continente, situația se prezintă sub un aspect nu tocmai încurajător. Din tabloul de mai jos se poate vedea regresul în producția cărbunilor în țările cele mai bogate de pe glob.

Producțiunea

	<i>Înainte de războiu</i>	<i>După războiu</i>
Statele-Unite . . .	580.000.000 tone	490.000.000 tone
Anglia	287.412.000 "	214.000.000 "
Germania	160.000.000 "	Nu-și poate satisface cerințele interne.
Franța	40.000.000 " ¹⁾	Nu-și poate satisface cerințele interne.
Belgia	22.842.000 "	13.388.000 tone
Japonia	?	Abia își satisface cerințele interne.

¹⁾ Franța importa și înainte de războiu 20.000.000 tone anual. Datele asupra producțiunii cărbunelui sunt împrumutate din Revista industrială americană. 1920, tom. IV pag. 38, 39 și din Etienne Pacoret: La Technique de la houille blanche Tom I pag. 1.

Exportul cărbunilor

	<i>Înainte de războiu</i>	<i>După războiu</i>
Anglia	74.000.000 tone	23.000.000 tone
Germania	35.000.000 »	Nimic
Statele-Unite	20.000.000 »	20—30.000.000 tone
Belgia	6.000.000 »	Nimic
Japonia	4 000.000 »	Nimic
Africa de Sud	2.000.000 »	—
Canada și Australia	2.000.000 »	—

În fața unui deficit atât de mare în combustibil, era de așteptat ca strigătul de alarmă, pe care industriile universale l-au aruncat spre cunoștința tuturor, să-și aibă un răsunet.

După primele studii asupra situațiunii, s'a ajuns la concluzia că Statele-Unite vor trebui să exporte anual 81.000.000 tone, pentru a umple golul de care suferă industriile europene. Dar, pentru ca să se exporte în condițiile actuale un tonaj atât de grandios, ar însemna ca America să trimită în Europa la fiecare trei luni atâta cantitate de cărbuni, câtă exporta înainte de războiu într'un an! O asemenea operațiune este cu totul exclusă, căci lipsesc vapoarele suficiente pentru a asigura transportul unui tonaj atât de ridicat. Se mai adaugă pe de-asupra și faptul concret că Statele-Unite sunt ele înșile în deficit cu producțiunea cărbunilor; apoi că, în fața acestei țări îndrăznețe, unde organizația întreprinderilor mari înjghebează într'un total: gândirea, munca și capitalul, — stă descătușat viitorul de mâine. Creșterea populației va merge paralel cu dezvoltarea industriilor și, de aci în 20 de ani, consumația de cărbuni va atinge un miliard și jumătate de tone anual! Față de evoluția progresivă a unei națiuni, o scadență de 20 de ani reprezintă o poliță de scurtă durată; căci, ce înseamnă pentru un popor cu voință liber-stătătoare 20 de ani?

Rețelele de drum de fier americane, așa cum există acum, vor fi în imposibilitate absolută de a transporta un asemenea tonaj, mai având pe lângă acestea sarcina de a asigura și transporturile curente, indispensabile vieții economice a națiunii.

Rezultă deci, în urma analizei rezumative de mai sus, că toate statele industriale mari și mici de pe glob trec printr'una din cele mai grele crize, aceea a combustibilului. O asemenea constrângere, care ar periclita viitorul industriilor, poate fi socotită ca un cataclism, ale cărui funeste urmări se arată de pe acum neladuplicate. Și, fiindcă însemnătatea acestei probleme vitale este așa de covârșitoare, — omepirea s'a trezit la primul strigăt de alarmă și la olaltă savanți, economiști, ingineri, diplomați, au pornit pe câmpul vast al cercetărilor.

Preocupările acestea sunt de așa natură, încât ele au intrat în sfera de interese generale ale popoarelor și, după cum arătăm mai sus, marile țări industriale din apus, precum și America, și-au luat ca deviză a politicei lor viitoare, *captarea terenurilor petrolifere, a zăcămintelor de cărbuni și a izvoarelor de energie.*

Pentru soluționarea viitoarelor probleme din lumea industrială, s'a ajuns a se concentra toată activitatea celor interesați asupra următoarelor două puncte :

Primul constă în a se înlocui pretutindeni mașina cu vapori, mobilă și stabilă, care lucrează cu cărbuni, precum sunt locomotivele dela căile ferate și cazanele cu vapori de la fabrici, — prin *mașini electrice*. Cărbunele, odată scos din mină, nu va mai fi transportat p în diferite gări, sub forma depozitelor de alimentare ale locomotivelor, ci va fi transformat pe loc, în zona minelor, prin ardere și întrebuințat la propulsiunea mașinilor generatoare moderne pentru obținerea curentului electric alternativ. În jurul minelor se vor stabili uzine electrice productive, cu capacități de milioane de cai putere. Dela aceste uriașe izvoare de energie, curentul electric va fi trimis prin cabluri la căile ferate, la fabricile, atelierele și orașele ce vor cădea în zona de activitate respectivă a izvoarelor de energie electrică.

Intocmirea unor asemenea centre producătoare de energie, va soluționa dintr'odată problema transportului de cărbuni de-alungul țărilor, transport al cărui quantum poate atinge la unele state, după cum am arătat mai sus, peste un miliard de tone anual. Înălăturarea unor asemenea transporturi va reprezenta o economie de sute de milioane de tone

anual. Ba sunt economiști cari socot că electrificarea industriilor și a căilor ferate, prin instalarea de centre producătoare de energie, va aduce o economie mai mare decât jumătate din totalul cărbunelui consumat pe pământ în fiecare an.

Intr'adevăr, pe de-o parte s'ar pune capăt risipei ce se face de căile ferate și fabrici, iar de alta s'ar ajunge la o mai rațională transformare a agentului caloric în agent electric, căci e un fapt câștigat și știut că: *o tonă de cărbuni, transformată în curent electric și întrebuințată sub această formă la o locomotivă electrică, produce acelaș travaliu (lucru efectiv) cât patru tone din acelaș cărbune, care ar arde în focarul uneia dintre cele mai moderne locomotive.*

Cât privește economia ce s'ar înfăptui prin transformarea petrolului în curent electric chiar în regiunea sondelor, această economie este cu mult superioară acelei a cărbunelui. Motoarele perfecționate, cu combustione internă, întrebuințând derivatele petrolului prin ardere, au rendimente care variază între 36—42 la sută; pe când rendimentul celor mai finite mașini cu vapori supraîncălziți, nu atinge 14 la sută.

În special pentru țara noastră, așa de bogată în petrol, problema înființării de izvoare de energie în regiunea sondelor și a minelor de cărbuni este de o valoare superlativă și ea trebuie să ocupe atențiunea acelor cari sunt chemați a făuri viitorul țării. Electrificarea orașelor, industriilor și căilor ferate române este o problemă a timpurilor nouă și pentru înfăptuirea acestei mari opere, sperăm că nu vor lipsi nici capitalurile, nici munca, nici cugetătorii din tot cuprinsul țării.

Să trecem acum la analiza celui de al doilea punct de o importanță mult mai mare, de oarece izvorul agentului propulsor nu are o durată trecătoare, cum este cazul cu petrolul și cărbunele — ci e de natură eternă. Acest al doilea punct constă în transformarea energiei căderilor de apă și a râurilor în energie electrică și întrebuințarea acestei energii electrice la industrii, la căi ferate, la orașe.

Căderile de apă și râurile, în albia cărora se preumblă neîncetat minunatul lichid «apa», nu sunt de natură a se

epuiza. Cât timp soarele va străluci pe firmament, vaporii de apă se vor ridica de pe oceane și mări; ei vor fi transportați pe înălțimea munților, se vor condensa în atmosferă, și de acolo vor porni la vale, formând cascade și râuri.

Ciclul acesta este perpetuu și puțința captării energiei apei în mers își are origina în activitatea neprețuită a soarelui de unde se comandă legile și fenomenele care domnesc în sfera întregului sistem planetar.

Descoperirile și invențiile, cu tot aparatul lor multiplu și complex, au fost făcute — în domeniul științei pozitive — cu o uimitoare armonie, care a înălțat în cea mai intimă fuziune, cercetările transcendente din laboratoare, cu aplicațiile practice din industrie, unde arta inginerescă a avut adesea fericite ocazii de a deschide orizonturi nouă. Colaborarea între savanți, fizicieni și ingineri, nu a rămas nici sterilă, nici restrictivă: ea a pășit fără prejudecăți în lumea largă și a atras în cercul activității ei puterea capitalurilor și potențialul maselor în lucru, răspândind în jurul lor câștiguri și foloase care au trecut frontierele.

Ast fel, pe când turbinele hidraulice din vechiul sistem *Jonval* și *Gerard*¹⁾ se înlocuiau cu turbinele moderne *McCormic* și *Francis* — pentru căderile cu înălțimi mici și medii, având în schimb debite mari în ape și cu turbinele *Pelton* — pentru căderile cu înălțimi mari și debite slabe în ape —, tot ast-fel în domeniul electricității, micile dinamuri ale lui *Paccinoti*, *Gramme* și *Siemens*, au străbătut drumul fericit al perfecționării progresive; iar inventatorii transporturilor la distanțe a energiei prin electricitate *Marcel-Déprez*, *H. Fontaine*, *Gaulard*, *Zipernowski*, *Dolivo-Dobrotsky*, *Ferraris*, *Tesla*, *Brown*, *Thury*, *A. Blondel*, au ajuns să trimită energia prin electricitate la o distanță de 500 km. de la locul de producțiune; pe când 30 de ani în urmă se socotea ca un mare progres, distanța de 200 metri pentru trimiterea acestei energii.

Pe timpul expoziției universale din Paris în 1889, pentru a ilumina cu electricitate o singură stradă (*Avenue de l'Opéra*) a fost necesar să se instaleze trei uzine: una pe

1) Urmașii creatorilor turbinei: Euler, Fontaine, Fourneyron.

Place de l'Opéra, alta în rue d'Argenteuil și a treia vecină cu Opera.

Pentru zilele noastre, cele petrecute acum 30 de ani, rămân ca o prețioasă comoară istorică, a cărei valoare este neprețuită, căci ea stă legată de lanțul nesfârșit al cuceririlor și — totuși.... cuceririle din trecut par o glumă față de capitalul imens strâns de atunci incoace.

De la tensiuni de 50—100 volți, cum era odinioară, s'a ajuns azi la tensiuni de 110,000 volți și, în America, acest ridicat voltaj este de întrebuințare curentă, grație perfecționărilor aduse în construcția izolatoarelor și a mașinilor alternative cu înaltă tensiune.

Lumea industrială, având în mână arme atât de puternice: turbine hidraulice acuplate la alternatoare electrice cu tensiuni de sute de mii de volți ¹⁾, a atacat pe scară întinsă captarea energiei dinamice a căderii și cursurilor de apă, pe care le-au clasificat sub numele generic de «Cărbunele alb».

În 1891, memorabilele experiențe făcute între Lauffen și Frankfurt, au probat că se poate realiza transmiterea energiei electrice la distanțe foarte mari prin mijlocul curenților alternativi de înaltă tensiune. Transportul a fost făcut pe distanțe de 175 km. cu curent alternativ de 30.000 volți, randimentul fiind de 74 la sută. Succesul a fost strălucit și, de atunci, aplicațiunile transportului energiei electrice prin captarea energiei apei, au devenit obiectul atenției încordate în lumea industrială.—Pe lângă inlesnirea ce o oferă curenții alternativi de a transmite energia electrică la mari distanțe și pe lângă faptul că ingenioasele turbine hidraulice sunt învârtite de potențialul purtat de cascade și râuri, — aceste două genuri de mașini, care lucrează în cele mai intim acord, fiind acuplate una alteia — mai au și avantajul superiorității randimentului. Ele par a-și însuși la o altă soliditate a puterii și eleganța producției muncii. Alternatoarele au randimente ce ating 94 la sută, iar turbinele nu se lasă mai pre jos, atingând 85

1) Se anunță că în America și Evveția, se lucrează la transformatori și alternatoare cu frecvențe superioare la 50 și cu tensiuni de 200,000 volți.

la sută. Vedem lămurit, cât de mare este progresul lor față de mașina de vapori, care nu atinge, cu toate perfecționările moderne ce i s'au adus, nici 14 la sută din rendiment.

Se mai adaugă și faptul că turbinele hidraulice sunt simple în construcțiunea lor lipsite de ori ce fel de aparate complicate — deși ingenioase — așa cum le găsim la mașina de vapori.

Și, cum după războiu criza cărbunelui este un fapt constatat și înregistrat cu mâhnire de toate industriile universale, «cărbunele alb» revine acum pe primul plan, ca salvator al binelui uman. — Energia «cărbunelui alb» va fi captată de turbinele hidraulice și de alternatoarele lor; iar acești servitori credincioși vor fi conduși de concepția omului, care este creatorul și mântuitorul lor.

Încă de pe la 1830 se făceau încercări cu turbinele hidraulice; dar pe atunci, nici industriile nu se ridică seră la treapta de dezvoltare de azi și nici mașinile electrice nu ajunseseră la perfecțiune.—Abia în ultimii 25 de ani s'au realizat lucruri în stil mare prin captarea energiei cascadelor și a râurilor; iar dacă pentru aceasta meritul revine de o potrivă și savanților și inginerilor din țările occidentale, un fapt rămâne totuși în picioare: America (Statele-Unite) își atrage cu drept cuvânt meritul primordial de a fi înțeles în mod practic și efectiv nesfârșita bogăție ce o deține „cărbunele alb”. În America au fost clădite pînă în 1917 peste 25 uzine hidroelectrice de o capacitate totală de 1.705.000 cai putere ¹⁾ printre care cele mai de seamă sunt: Niagara cu 600.000 cai putere; Kocbuch de 300.000 cai putere; Montana Power de 200.000 cai putere; Ontario Power de 184.000 cai putere; Mac Call Ferry de 120.000 cai putere; Hanfort de 90.000 cai putere, etc. De la aceste uzine se trimite energia electrică la distanțe de 250 — 450 klm. depărtare de la punctul de producțiune,

Această energie deservește atât orașe cât și industrii și căi ferate, fiind întrebuințată fie ca lumină, fie ca forță motrice, fie ca forță calorică sau electrolitică, urmând nevoile fiecărei industrii.

1) Etienne Pacoret «La Technique de la Houille Blanche» Tome II.

Americanii proiectează înființarea unor uzine hidraulice de o capacitate ce ar părea exagerată pentru cei ce cred că bizareriile ataxiei pot influența mentalitatea unui popor holarit la lucru și înzestrat cu perseverență sănătoasă de a brava greutățile. Singură cascada Niagara este deținătoarea unui travaliu de 15.000.000 cai putere ¹⁾, pe care Americanii nu vor întârzia de a-l transforma în energie electrică.

Exemplul dat de activitatea celor din noul continent a influențat și țările europene și roadele acestei influențe au început să fie culese; căci toate statele din occident au luat în serioasă considerație importanța izvoarelor de energie deținute de căderile de apă.

Franța dispune de uzine hidroelectrice cu o capacitate totală de 510 350 cai putere și mai are gata studiate, numeroase proiecte pentru viitor printre care cităm: captarea izvoarelor dela Giffe (Haute Savoie) pentru 150.000 cai putere; captarea Rhonului între frontiera elvețiană și cea franceză la Culoz, pentru 80.000 cai putere; captarea izvoarelor din Pirinei, din podișul central și din Alpi, precum și adaptarea râurilor prin diguri și canale de aducere forțată.

D-l Profesor A. Blondel (membru al Academiei franceze) apreciază la minimum 10.000.000 cai putere disponibilul «căr-bunelui alb» în Franța.

Pretutindeni: în Italia, Elveția, Germania, Peninsula Scandinavică, s'au ridicat numeroase stațiuni hidroelectrice. Calea pentru viitorul industriilor este azi cunoscută și agentul generator este izvorul lichid pe care-l dețin cascadele și râurile. Independența economică, pentru vremurile care vor veni, pare că va aparține acelor state, în mâna cărora «căr-bunele alb» va fi rezervorul nesleit de energie.

Sub acest raport Țara Românească ocupă un loc de frunte printre Statele Europei. Tot lanțul Carpaților este plin de râuri repezi și cascade. Din acest imens rezervoriu se pot căpăta energii pe cari nu le putem decât bănuși și care nu încetează de a se rostogoli și alerga mereu. Ele așteaptă să fie prinse de aplicațiunile științei pozitive, și atunci vor răspunde cu smerenie la chemarea omului. În Ardeal, în

¹⁾ Ph. Moulan «Cours de Mécanique» pag. 1176.

Banat, se găsesc cascade și râuri repezi având debite de sute de mii de cai putere; toată Muntenia și Oltenia sunt străbătute de râuri mari și repezi; Moldova își are basinul Siretului și Prutului; iar spre răsărit, Nistrul deține în sânul său energii demne de a fi modulate cerințelor moderne.

Precum o afirmă și D-l Profesor A. Blondel, că în Franța nu sunt încă complectate studiile geologico-mecanice cu privire la potențialul cărbunelui alb, tot așa nici noi nu putem aprecia decât cu oarecare aproximație puterea totală pe care o deține „cărbunele alb” în România. După informațiile răzlețe ce am putut culege până acum, socot la 8.000.000 cai putere energia dinamică a cascadelor și cursurilor de apă din țară. Și chiar de ar fi mai mică această „energie albă”, ea reprezintă totuși un puternic rezervoriu de alimentare și nimeni nu poate contesta că o atât de însemnată bogăție, poate fi trecută cu vederea și lăsată în părăsire, pentru că în urmă, încătușați în mișcările noastre din cauza îndolenței, să primim în jurul nostru cu pasivitatea omului resemnat.

Războiul care a bântuit peste omenire, a adus după el prefaceri mari în multe din vechile așezăminte și o bună parte din concepțiunile trecutului s'au văzut înlăturate de avalanșa prăvălitoare a vremurilor nouă. A fi tributar prin import pentru obiectele fabricate și care totuși se pot procura pe solul țării; a fi înapoi cu timpul care cere lărgirea și modernizarea industriilor, într'o țară unde varietatea produselor debordă prin mărimea quantumului... este a nu răs-punde chemării vremii.

Țara Românească este stăpână pe terênuri mari petrolifere; ea are pe solul ei cascade de apă și cursuri repezi de râuri, care o străbat în toate direcțiile și care ape se aruncă toate în bătrâna Dunăre, al cărei debit uriaș înlocu-ește cu ușurință diferențele de nivel. Pentru noi chestiunea combustibilului rezidă în captarea energiei izvoarelor lichide; și acest capitol, care interesează direct viața industrială și viitorul economic al țării, nu trebuie privit cu ușurința cu care sunt privite faptele sporadice de banală diversiune.

Să cităm câteva din marile proiecte pe care le întocmesc cu străduință popoarele din occident și ne vom da seama

că acolo se pun la cale lucrări mari, în sfera cărora vor fi natural atrase toate valorile națiunilor.

În regiunea minelor din Westfalia se vor ridica într'un timp apropiat, puternice uzine generatrice, care vor întrebuința ca combustibil cărbunele de mină; iar dela acele uzine se va deservi energia electrică pe o mare întindere din Germania de Nord, în Olanda, Belgia și chiar și în o parte a Franței.

Dar se prevede că într'un timp și mai scurt, minele de cărbuni din Anglia, vor transforma cărbunele negru pe loc — în sectorul minelor — întrebuințându-l ca combustibil în uzine electrice de capacități considerabile (milioane de cai putere) și de acolo, prin mijlocul unor sisteme de stațiuni, legate prin rețele și cabluri, energia electrică se va distribui în Anglia și în Nordul Franței. Obstacolul ce se bănuia ca netrivins și anume: întinderea pe sub Canalul Mânecei a unor cabluri armate electrice, capabile de tensiuni de 200.000 volți, — nu mai formează azi nici o piedică. Căci, în adevăr, s'a ajuns a se construi cabluri cu izolație de înaltă precizie și experiența este făcută de câțiva ani între orașele Malmö și Copenhaga. La Malmö (Suedia) se află instalată o uzină hidroelectrică și de acolo se trimite energia electrică prin cabluri submarine la Copenhaga.

Paralel cu proiectele arătate mai sus, se mai studiază încă și amenajarea Cascadei Victoria (pe fluviul Zambezi) pentru a se alimenta cu electricitate orașele Iohannesburgh și Pretoria, situate la 1,200 km. de punctul de captare al forțelor motrice; iar întrebuințarea curenților alternativi se socotește la 150.000 volți. Se întrevede că mai târziu această **Cascadă** va deveni acel izvor central de energie electrică, de la care se vor alimenta toate industriile și căile ferate din Statele Sud-Africane.

Din cele arătate în studiul de față, reese în mod evident două fapte capitale:

a) — Cărbunele negru, petrolul și combustibilul gazos a ajuns la un asemenea stadiu de sleire, în cât nu mai pot satisface cererile din ce în ce crescânde ale industriilor mondiale. Singurul mijloc de a le economisi este transformarea acestor combustibile în energie electrică, chiar pe locul

extracțiunii lor. De la aceste centre de energie curentul electric se va trimite mai departe și va fi întrebuințat de căi ferate, industrii și orașe, fiecare întrebuințându-l sub forma sub care 'il socoate adaptabil.

b) — Viitorul industriilor își razemă speranțe legitim căpătate pe energia dinamică a lichidului «apa». «Cărbunele alb» este nepieritor : el se perindă în cicluri neobosite, în cicluri perpetue, care își trag izvorul din energia universală a soarelui.

Secolul trecut a fost cu adevărat «secolul vaporului» : Secolul al XX reclamă o schimbare și pretinde a fi denumit «Secolul electricității.»

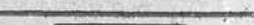
* * *

De obicei nouitățile în concepțiune ca și invențiunile cu efecte modeste, dar totuși cu efecte de activă repetare, erau primite cu mari rezerve la apariția lor. Spiritele dotate cu o largă perspicacitate și care întrevăd amploarea aplicațiunilor la care sunt chemate capitalul și munca, pentru a îmbrățișa întreprinderi și situațiuni cu caracter de generalizare, erau adesea lăsate să se sbată în apa lor.

Vremurile s'au schimbat și azi, când tot pământul este cutreerat de chemarea la muncă a energiilor active, credem cu toții că și în țara noastră se va ajunge, în scurt timp, la armonizarea într'un total concretizat, a capitalului, a muncii și a inteligenții.

JEAN STOENESCU-DUNĂRE
Inginer

Constanța 4/7—1920

REVERIE

*Când stați pe gânduri duși, și totuși
Nu vă opriți la nici un gând,
Eu nu știu de-auziți, ca mine,
In voi pe cineva cântând.*

*O dulce muzică de șoapte,
Un cântec blând, tânguitor,
Răsare dintr'o amintire,
Murmură lin ca un izvor, —*

*Și'ncet-încet se'nfiripează,
Se limpezește 'ncet-ncet:
Când liniștit și melancolic,
Când zgomotos și zvăpăiet.*

*Și se'nmlădie, se supune
Par'că se lasă cârmuit:
Aci o apă adormită,
Aci torent deslănțuit;*

*S'apropie, se depărtează,
Se întetește alergând,
Se întrerupe, reîncepe,
Și plânge, râde, rând-pe-rând.*

Și cântecul cu el aduce
 In umbra ochilor închiși,
 Imagini, care defilează,
 Și se strecoară pe furiș:

Un deal, un crâng, un lac, o stradă,
 O întâmplare din trecut,
 Înfașurarea unui prieten,
 Profilul unui cunoscut;

Iar siluetele de-o clipă,—
 Aleargă, stau pe loc, vorbesc;
 Cuvinte fără șir și gesturi,
 Mai slab ca'n vis se deslușesc.

Și toate, una după alta,
 Apar mereu și curg șuvoi...
 Dar cine-i neastâmpăratul
 Ce cântă și vorbește'n noi?

Rozmarin.

CÂNTECE

DE

HEINRICH HEINE

I.

La poarta casei bătrânești
M'așteaptă primăvara;
Ca o grădină din povești
De flori e plină țara.

Trăsura merge'n trap ușor
Pe drumuri fermecate,
Iubita-mi cată'n ochi cu dor
Și simt cum pieptu-i bate.

E soare, cântec și parfum,
Podoabe sclipitoare.
Un mic copac își mișcă'n drum
Căpșorul lui în floare.

Din iarbă florile trimit
Privirea lor mirată
Spre mine, omul fericit,
Și spre frumoasa fată.

* * *

Pe holde coasa va cădea,
Cu zingătu-i curând;
S'or duce florile—și ea
Mă va lăsa plângând...

2.

Femeie dulce și iubită,
 Eu niciodată n'aș putea
 Să uit acele vremuri duse,
 Când trup și suflet fuși a mea.

Ah. trupul tău gingaș și tânăr,
 Aș vrea să-l am și—acum mereu;
 Poți pune sufletul în groapă,
 Căci suflet am destul și eu.

Din el voesc să-ți dau o parte
 Și' n brațe să te strâng apo!—
 Așa vom fi de-atunci nainte,
 Un trup și-un suflet amândoi...

3.

Visam o gingașă copilă
 Cu păr ărușos lăsat pe spate,
 Ședeam sub teiul din grădină
 Sub bolta nopții instelate.

Vorbiam, cu drag îmbrățișând-o,
 De bucurii și de nevoi;
 Din cer îngălbenite stele,
 Priveau cu pizmă 'n jos la noi.

Trezit din vis, mă uit—sunt singur,—
 E noapte 'n juru-mi și răcoare;
 Pe boltă stelele scânteie
 Tăcute și nepăsătoare...

4.

Din pomi cad foi de vânt bătute,
Frunzișul galben se 'nfioară—
Ah, tot ce-i scump și drag pe lume
E scris asemenea să moară.

Un soare trist pe vârt de codri
Aruncă razele-i fugare,
Părând sărutul cel din urmă
Al verii gata de plecare.

Un plâns nebun din fund de suflet
Incet cuprinde 'ntreaga-mi fire;
Ce văd acum mi-aduce 'n minte
Trecuta noastră despărțire.

Porniam departe'n țări streine
Și moartea ta zoria să vie—
Eram ca vara care pleacă
Și tu pădurea'n agonie...

5.

În viața mea întunecată,
Lucea un chip odinioară;
Iubitul chip s'a stins acuma
Și noaptea neagră mă'nconjoară.

Când stau copii la 'ntuneric
Se simt cuprinși de'ngrijorare
Și vrând să 'nvingă 'n suflet teama
Încep atunci să cânte tare.

Un biet copil pierdut în noapte
Eu cânt cu glasul tremurat;
Frumos deși nu-mi este cântul
De teamă totuși m'a scăpat...

6.

De te-a'nșelat cumva femeia,
Alege-ți alta dintr'o mie—
Sau, mult mai bine, ia-ți toiagul
Și pleacă'n lungă pribegie.

Găsești curând un lac albastru
Cu triste sălcii plângătoare,
Să uzi cu lacrimi suferința
Din mica rană ce te doare.

De urci pe munte singuratic,
Oftarea și mai grea îți este;
Dar când ajungi în vârful stâncii,
Auzi cum țipă șoimi pe creste.

Un șoim vei fi atunci tu însuși
Te vei simți din nou născut
Și slobod, sus vei înțelege,
Micimea lucrului pierdut.

Ion Benteoiu.

SCRISORI

I

Către cetățenii Constanței

Numai trei am mai rămas : *Roman*, *Grigorescu* și eu, dintre acei cari o viață de om am luptat, ca să denunțăm arbitraritățile vechiului regim, pentru a-i tempera rigorile și a grăbi acordarea drepturilor politice locuitorilor dobrogeni. Cu acest drept, eu, unul dintre ei, mă întreb astăzi : De ce și voi nu v'ați folosit de neatârnairea dobândită spre a vă crea o existență mai omenească ?

Sub regimul excepțional, Comuna, cu micile ei venituri de atunci, ne da apă,—nu dela Dunăre, nici atât de filtrată și ozonată,—dar aveam apă ; ne ilumina cu petrol, dar aveam lumină ; orașul se ținea curat, iar portul, așa turcesc cum era, lucra.

Care e starea de astăzi ?

Veniturile comunei și împrumuturile ei de 60—70 de milioane s'au dus pe lefuri și imitații de lucrări. Apa ni se dă cu lingurița, odată pe săptămână. Casele ni se surpă. Canalurile miroasă rău. Băjbâim în întuneric. Inotăm în noroiu. Școli destule nu avem. Biserici numai două. Tramvai, nu. Gara ocupă cea mai frumoasă parte a orașului. Port se poate spune că, cel puțin deocamdată, nu mai avem....

Cum dar să nu ni se impute refuzul îndeplinirii datoriilor cetățenești ?

Dacă cetățenii nu aduc, fiecare, măcar o cărămidă la zidirea progresului național și comunal ; dacă ei trimit în Parlament pe oricine li se poruncește ; și dacă cei însărcinați cu a-

plicarea legilor mistifică scopul lor,—dela cine să se insp're un guvern, oricare ar fi el, de adevăratele nevoi ale tăturor și prin cine să înfăptuiescă el măsurile luate și legile confecționate ?

La Comună mai cu seamă, ne-a fost ușor să vedem dela început că toate întocmirile de lucrări și furniturile de materiale erau meschine și iluzorii. Și, știind bine că reușita oricărei întreprinderi atârână numai de capacitatea și onestitatea celor cari o dirijează, n'am cântărit nici valoarea gospodărească a edililor ce ne-am dat și nici nu ne-am dat osteneala să le controlăm actele, spre a preveni greșelile.

Cine, dar, decât complezența ori nepăsarea noastră e vinovată de lipsurile de care suferim și de banii ce s'au aruncat în vânt ?

Am făcut încă și mai rău : am creat acea priveriște stranie, în care vedem de o parte cum masa mare a cetățenilor abdică de voe dela drepturile și datorii lor, pe când o mână de răzvrătitori, profitând de această nepăsare, pretind cu zgomot și scandal drepturi pe care nu le au.

Să fie oare din năravul ce am contractat că mai permitem și astăzi să fim guvernați și administrați prin confundarea Despotismului cu Libertatea și a Libertății cu Demagogia ?!. Dar atunci de ce ne-am mai vărsat sângele pentru unificarea Neamului, când uităm că dela buna rânduială ce trebuie să introducem în menajul Țării atârână existența sau dispariția acestei Românie Mari ?

Nu vedem noi că toți dușmanii din afară stau la pândă și ne sapă ?... Si ce să mai vorbim de dușmanii din afară, când însăși o mână de rățăciți de ai noștri, bine disciplinați și gata la toate, ne dispută până și a doua cămașă ce mai avem.

Dacă noi toți vom sta cu brațele încrucișate, dela cine tot așteptăm sa ne apere legile, munca și economiile ?

Un guvern, oricare ar fi, nu poate sta totdeauna cu brațele întinse ca să ne păziască. Noi, cei mulți și interesați, trebuie să-l ajutăm la menținerea ordinii. În loc de asta, ne săpăm groapa singuri. Considerăm uneltirile și propagandele subversive ca o distracție ; și de unde societatea ar trebui să disprețuiescă și să gonească dintr'înșă pe acești ciocli ai ei, noi le întindem mâna și le acordăm aceiași atențiune ca și oamenilor de treabă.

Rezultatul este că cu chipul acesta lățim vișii și arivismul, care ne otrăvesc moralul și ne consumă munca.

Ei, dar până unde o să le întindem ?

Deja lumea muncitoare, despoiată de războiu și de dănsii, și amenințată cu noile baze pe care tot ei voesc să le așeze viitoarei organizațiuni sociale, se întreabă, cu drept cuvânt, dacă trebuie să mai muncească și să strângă, atunci când nici o siguranță nu mai vede în viitor ?

Acestei latitudini a elementelor bune și îndrăzneli a paraziților, ce altă stavilă, firească și eficace, se poate pune decât morala și solidarizarea cetățenilor inteligenți ?

De altfel acesta este însuși principiul pe care este bazată adevărata Democrație.

Nu guvernul și nici minoritățile impun mișcările sociale, ci masa mare a cetățenilor, care numai ea știe și poate să dea îndrumări intereselor generale. Și tot ea este datoră să lumineze pe rătăciți, în chiar folosul lor, și la nevoie să-i și astâmpere, fie prin convingere, fie prin forța numărului.

Tot din nechibzuință am pierdut și întâietatea la despăgubirile de războiu. În loc să ne fi solidarizat cu toții, orașe și sate dobrogene, și să ne fi adresat presei din Capitală, ca să pue în cunoștință țara întreagă, oficială și neoficială, de toate nenorocirile ce îndurăm de trei ani consecutivi de războiu și ocupație, ne-am încrezut într'un memoriu, două interpelări și câteva făgăduințe ministeriale. Apoi când o provincie cu 6—7 sute de mii de locuitori, cu tot avutul lor, a fost abandonată dela început, fără nici o apărare serioasă la năvălirea dușmanilor ; când un număr atât de însemnat dintr'înșii au pierit în lupte cu mâinile goale, fără tunuri și comandanți pricepuți ; când la jafurile și ruina dobrogenilor, afară de armatele străine, au participat și anumiți concetățeni și chiar funcționarii și coloanele românești ; când autoritățile noastre, după războiu, au furat și speculat până și alimentele și îmbrăcămintea dată de pomană de americani ; când o lume întreagă din Dobrogea nu are nici casă, nici îmbrăcăminte, nici vite, nici instrumente de lucru ; — nu trebuia ca cu toții și cu orice preț să silim Camerele să numiască o comisiune compusă din reprezentanți ai tuturor grupărilor politice, care împreună cu un Ministru delegat de Consiliu să vie

la fața locului și să vadă cu ochii starea de lipsă și de suferință în care am fost și suntem?

Care piatră nu s'ar fi înduioșat la vederea acestui spectacol și cine nu s'ar fi convins că, în loc să îndoape cu ajutoare nemeritate localități care n'au pierdut nimic, sau mai nimic prin războiu și jafuri, se cuvenia să ni se dea nouă, cari am pierdut totul pentru realizarea idealului românesc?

N'am făcut așa și e regretabil. Astăzi ne-a mai rămas o singură poartă, dacă ni se refuză despăgubirile: aceea de a întreba guvernul *dacă unificarea Neamului numai noi trebuie să o plătim?* și dacă fără restituirea măcar parțială a mijloacelor de traiu și de muncă ce aveam, mai are Statul drept a ne cere plată de dări?

Veți găsi, poate, îndrăzneală această scrisoare, dar pe mine nu mă tulbură o astfel de apreciere, dacă am fost drept în judecata mea.

Lingușirea, în lumea onestă, nu este o calitate, ci un viciu, și încă un viciu care, denaturând adevărul, este izvorul tuturor relelor de care pătimim.

Până înainte de războiu bogățiile acumulate de părinți, moși și strămoși, ne permiteau luxul favorurilor și risipei.

Astăzi, când existența noastră este împovărată de atâtea nevoi și când populațiunea noastră intră în niște drepturi pentru care nu a fost pregătită, trebuie să ne credem toți datori a spune lucrurilor pe numele lor. Numai astfel vom putea face educația politică a poporului și numai așa vom obliga oficialitatea a se considera ca slujitoare a Țării, iar nu stăpâna ei.

Orășenii, ca partea cea mai inteligentă a Națiunii, sunt chemați a da exemplu de cum se poate păstra și înălța România Mare de astăzi.

Hasancea, Joi 24 Iunie 1920.

Zori de zi, ori amurg?

Încet-încet, intriga, calomnia și ispita. la exemplele celor de sus, au făcut ca și cei cari până acum își vedeau de treabă și munceau liniștiți, să se molipsească de boala câștigurilor ușoare ce li s'a spus că se numește „Politică“.

În Dobrogea numai ură de clasă n'avea de ce să fie, pentru că toți au venit aici fiecare cu meseria și capitalul lui, în scopul de a naționaliza provincia și a se ridica și ei prin întrecere la muncă.

Nimeni aici n'a fost iobag. Toți au muncit de capul lor și pentru dânsii, în pământurile lor. Comercianții și-au făcut negoțul cum l-au înțeles. Meseriașii erau și sunt destul de căutați. Iar muncitorii manuali au impus prețurile pe care le-au vrut, ca în orice localitate lipsită de brațe.

Atunci ce noimă au la noi propagandele acelea îndârjite și afiliațiunile la socialism și bolșevism, care, deși, prezentate sub forme deosebite, ajung la acelaș rezultat: *Aservirea desăvârșită a cetățeanului la Stat?*

Ce să mai fie și frământările acestea, în care toți cer și nimeni nu dă nimic, toți vor să fie mari și nimeni mic, toți dărâma și nimeni nu zidește?

Datinele strămoșești s'au uitat. Moravurile și portul național s'au înstrăinat. De limba noastră ne e rușine. De muncă avem spaimă. Și numai câștigului ne închinăm.

Câte mame se mai ocupă astăzi de casă și de educația solidă a copiilor lor? Ce pot învăța aceștia în niște școli cu programe nefolositoare și dela niște suplinitori cari, în mare parte, ei siaguri nu știu și nu cred în nimic? Cum să se mai înmulțiască populația, când avorturile trece drept încusință și boalele neîngrijite drept fatalități?

Speram într'o îndreptare; dar nu văd cine ar putea opri aceste porniri, când puținele virtuți și valori ce ne-au mai rămas, se țin în umbră.

Țara e încă bogată, dar incapabilă a se reface prin ea însăși, pentru că dintr'o populație muncitoare, cinstită, sobră și supusă, s'a făcut alta, plină de toate poftele. Parte din ea ar vrea să muncească, dar nu poate lupta contra îngrădirilor neghioabe ce i se pun. Parte ar vrea să rămâe cinstită dar necinstiții o înecă.

Dacă aceasta a fost intențiunea ariviștilor de ieri și de azi, se pot lăuda că au izbutit peste așteptări. Sărbătorească și laurii cât vor, dar să nu arunce vina pe războiu. Războiu a avut toată lumea, dar fiecare a îngrijit să-i micșoreze urmările. Numai la noi ele sporesc și pe timp de pace.

Războiul să-ți cerut a se lăsa Dobrogea fără apărare și toate averile pradă tuturor? El să fi încredințat și organizat comandamente la generali de casă? El să fi inventat și organizat exploatarea funcțiilor publice? Și urmările lui să fi împiedecat chemarea la conducerea țării a unui guvern național?

Și apoi țară de grevă era asta, când lucrătorii câștigă cât vor? Bolșevism și socialism se puteau naște aici, când din solul și subsolul, lăsate paragine, ar putea să trăiască fericită încă de trei-patru ori atâta populație?

Și nu sunt puțini acei rătăciți cari ar voi să distrugă sistemul pe care ne este așezată societatea!

Sumă de lume, de toată profesiunile și de toate stările, cochetează cu agenții internaționalelor străine, fără să-și dea seama de prăpastia la care merg. De alte legiuni ascunse sunt pline Parlamentele și Administrațiunile. Până și satele n'au scăpat neatins de acea lepră a țărilor industriale supra-populate.

Știu că astfel de dogme nu pot prinde într'o țară agricolă, în care toți sătenii sunt astăzi proprietari; dar destul este că ne turbură mersul, încetinind ori suspendând, pentru oine știe câtă vreme, dezvoltarea progresului nostru.

Orice sistem de organizațiune socială, ca să poată fi aplicabil cu folos, trebuie să cuprindă într'însul trei idei: *Dreptate, Utilitate și Libertate individuală.*

Sistemul actual le reunește el?

Da, fiindcă el nu este un sistem artificial, concepțiunea unuia om sau unei adunări, ci însuși *produsul Naturii și al Istoriei, fructul unei experiențe de mii de ani, de când amenirea se conduce de facultățile ei intelectuale și morale.*

Pe măsură ce amenirea s'a înmulțit și nevoile ei au crescut, și sistemul acesta economic a fost adaptat trebuințelor ei. Se poate ca el să cuprindă astăzi unele lipsuri de detaliu; dar pentru asemenea lipsuri, dintre care unele inevitabile, iar altele menite a dispărea ori încet prin îmbunătățiri succesive, nu se poate dărâma până în temelii însuși sistemul sub care lumea a făcut cele mai mari progrese și pe care acești reformatori improvizai n'au găsit încă până acum nici cu ce îl înlocui.

Toți începem a vedea în aceste utopii teoretice un pericol care se mărește, și, cu toate acestea, societatea actuală, care presimte o criză, neglijează să studieze de aproape răul ce ame-

nință să o distrugă. Arivistul, numească-se cum o fi, nu vrea ca societatea omenească să stea pe un principiu fix. Toate pe lume, crede el, sunt afaceri și nimic nu-l supără mai mult ca libertatea.... altora!

Pentru dâșii câmpul cel mai ușor de exploatat este ignoranța, care, prin indulgența și compromisiunile ei, rămâne cea mai mare primejdie socială.

Cu știință sau fără știință, acești oameni îngâmfaiți de înșăși neștiința lor și încredințați că prin acest mijloc ei își fac bine, sunt aliații și pregătitorii socialismului de paradă și ai bolșevismului.

Este dar o datorie a fiecărui cetățean conștient a combate ispitele și spiritele acestea flotante și seci, care cred să împace ziua și noaptea. Lumea civilizată își închipsea ca și-a câștigat pentru totdeauna libertățile, pe când iată că ele sunt amenințate pe fiecare zi.

Scriitorii socialiști în general s'au aplicat până astăzi numai la critica doctrinelor economice și mai cu seamă la constatarea relelor de care suferă, după dâșii, societatea; dar n'au formulat, n'au putut formula un sistem social complex, care să poată substitui pe cel actual. Nici măcar nu s'au putut pune de acord între dâșii asupra doctrinelor ce fiecare preconizează.

Ca definiție, socialismul exprimă ingerința Statului în relațiunile dintre producător și consumator; iar ca procedare, el procedează cum îi convine, fie prin reglementarea acelor relațiuni, fie prin concurența ce face Statul industriilor private. Dar tocmai fiindcă socialismul, adecă intervenția Statului în contractele particulare, este de o aplicațiune foarte diferită și variată, acest sistem devine cu totul superficial și el alterează profund relațiunile sociale în toată organizațiunea lor de producțiune și de distribuire a produselor.

În sistemul acesta, proprietatea privată a tuturor mijloacelor de producțiune, precum: pământ, case, ateliere, mașini, unelte, etc., trece în stăpânirea Statului. Dela el va trebui să ceri de aci în colo lucru, unelte, până și chiar acul cu care să-ți cârpești rufe, împreună cu tot ce-ți trebuie pentru consumațiune. Numai atâta n'au spus: dacă mâncarea și-o vei putea găti acasă, ori va trebui s'o iei delaz cazanul colectiv.

Spuneau basmele de o turmă și un păstor: Nu cumva noi vom fi acea turmă?

De s'ar introduce oricare din sistemele preconizate, la câtă decădere morală și materială nu s'ar supune inteligența, munca și prevederea omenirii, mai ales dacă, în afară de calapodul în care ele ar fi mărginite, s'ar mai lua individului și puțința de a-și transforma economiile în capital, care să garanteze existența viitoare a familiilor!

De unde pot ști aventurierii că proprietatea unui om este însăși viața lui? că ea îi amintește tot trecutul și-i leagă toate speranțele în viitor? că prin ochii și mâinile proprietarului de casă a trecut fiecare cărămidă zidită? că deodată cu pomii plantați de el în grădină au crescut și copiii săi? și că în prăvălia negustorului este îngrămădită nu numai munca lui de o viață întreagă, dar și cine știe câte datorii?

Numai după ce studiezi cu deamănuntul operele măștrilor gândirei, vezi câtă deosebire este între dorința lor de a construi ceva folositor omenirii și între pornirile destructive ale celor cari nu știu decât să dărâme. Aceia se inspiră dela experiențele trecutului, pentru a îmbunătăți viitorul; pe când aceștia, în orbirea lor de glorie sau averi, sapă, inconștienți, la însuși mormântul neamului lor.

În loc ca printr'o înfrățire să pună fiecare știința și activitatea lui în comun, pentru o așezare de interes obștesc, se ceartă pe măriri, atunci când națiunea n'are de nici unele.

Era vreme, acum, să încerce a introduce la noi buruienile ce n'au prins nicăierea, nici în vechime, nici azi? N'au văzut și nu văd în Ungaria și Rusia bunătățile Paradisului ce recomandă?

Dela a netezi unele piedici reale și incompatibile cu nevoile societății de azi, până la a dărâma tot edificiul, fără să-l poți înlocui, este departe.

Mă rezum:

Cetele de tovarăși pretind că țara ar înnota în fericiri, dacă munca și economia națională ar fi conduse de dănsese, după programele lor, care cer, în esență, desfiintarea desăvârșită a personalității de azi a cetățeanului, spre a o trece Statului, care trebuie prefăcut în a-tot-făcător!

Ce mai vreți?... Vă plângeați că nu aveți oameni destoinici să vă cârmuiască. Iată-i, au răsărit! Au cap. Au picioare. Unii înalți. Alții spătoși. Toți zbiară. Toți dau și țipă... Mai oameni, cum să fie?

Const. D. Pariano

Hasancea, 8 Iulie 1920

SONET

LUI N. I.

*Tu arzi tot diamantul sclipitor al minții
Să-i duci în zboruri largi spre armonii stelare ;
Și, ca un preot sfânt înamorat de-altare,
Cădelnițezi pe căi miresmele credinții.*

*Drumeț neobosit spre albe idealuri,
Tu.... omenirea toată ai vrea s'o ferești!
O, inimă bogată în lumini cerești!
Ce greu răzbați printr'ale răutății valuri!*

*Când ei... cu ochi nepăsători, sau plini de ură
Și sterpi de flacăra puterii ce învinge,
Îți șueră huliri din veninoasa gură...*

*Ci 'n veci de veci un adevăr nu se va stinge —
De la Isus atâtea inimi îl îndură! —
Viața-i «sfânt potir de lacrimi și de sânge».*

B. Constanța

INTOARCEREA ¹⁾

Filip fusese abătut tot timpul zilei, dar mai ales către seară se simți stăpănit de-o nebănuită desnădejde. Sprijinit de geamul deschis al pridvorului, privea liniștita înserare și gândurile lui se grămădiau neliniștite și turburi.

La câțiva pași înainte se ridicau zăbrelele scurte ale unui gard; îndărătul lor se zăriau cărările albe șerpuint printre pomii grădinii, iar de-asupra cerul nemișcat se contura ușor. Un vânt tânăr își învedera ființa: împrăștia în văzduhuri valuri de miresme pătrunzătoare, de 'ncete murmurări și de cânturi minunate.

Dar ochii lui se 'ndreptau mereu spre colțul grădinei, în umbra căreia dispăruse Maria.

Cu șapte ani în urmă, în pridvorul acesta larg se născuse și se 'mputernicise iubirea lor. Despărțiți de împrejurări și îndepărtare, își scriseră făgăduindu-și iubirea cea mai puternică, până când părinții Mariei aflară despre dragostea fiicei lor, și nici o scrisoare de-a ei n'a mai putut ieși din sat.

Nebănuind ce s'a întâmplat, fiecare învinovăți pe celălalt de nestatornicie și micime de suflet. Au fost frământări îmbelșugate pentru el, un puternic necaz sufletesc pentru ea.... și 'n urmă, neclintitul timp își îndeplini opera lui calmă și statornică: se uitară.

Cu patru ani în urmă s'au revăzut în București. Era o după amiază înăbușitoare de Iunie, și se plimba pe o alee singuratică dela șosea, când hurelul unui automobil îi atrase atenția. Se întoarse și-l privi. Era o trăsură roșie,

1) Din volumul «Suferinți» ce va apare în Editura Casei Școalelor.

deschisă, și 'n scurta ei trecere, văzu lămurit chipul Mariei. Se așeză pe-o bancă, și cu fruntea rezemată în palme așteptă să se 'ntoarcă... să o vadă iarăși... și cine știe?... poate l'ar vedea și ea !... Dar nu s'a mai întors.

Toți anii de despărțire și de durere, toate visurile lui sfărâmate, toate lacrimile, se îngrămădeau acum cu puterea realității trăite... ochii i se umeziră și un vâjiit puternic îi învălui capul.

Cu buzele strânse, cu ochii încrunțați într'o hotărâre supremă, se 'napoie în oraș.

O căută pe străzi, prin localuri, pe la spectacole. Dar fu zadarnic. Cercă pe la hoteluri, și-o 'nemerii. Sfișos ca niciodată deschise ușa ce i se arată, dar o exclamație de bucurie generală îl întâmpină. Incurajat astfel, deveni mai stăpân pe sine. L'au reținut la masă și pentru că plecau cu trenul din seara aceea, îi însoți la gară.

Târziu se opri la o berărie. Orchestra cânta un vals melancolic, și 'n leagănul sublimelor acorduri își refăcu visul scump, visul pe care anii cruzi crezură că-l pot îngropa.

Zilele care urmară trecură cu greutate. Și cu fie ce zi, căuta tot mai mult anii trăiți odată... și amintirile-i erau din ce în ce tot mai luminoase... Iubirea veche se trezi cu toată puterea și tinerețea ei.

Intr'un timp luă drumul sătulețului iubit. Revăzându-l, simțul care-l stăpâna, nu era duișia amintirilor, nici bucuria revederii unor locuri iubite... ci simțul plin de taină pe care-l ai în fața necunoscutului apropiat. Casele mici cu ferestre înflorite și curțile curate îi surâdeau. Le știa pe toate și-i venia să le răspundă, dar își ridică privirea către casele mari din margine, și surâsul îi muri pe buze. Acolo era doar taina cea mare, al cărei sens însemna viața sau moartea lui.

A intrat în curte cu pasul șovăitor, dar l-au primit cu bucurie. A trecut o jumătate de ceas până să se arate Maria. Era surâzătoare, părea vădit bucurată, dar se gătise ca pentru cine știe ce fapt însemnat. Și se întristă. De ce se gătise atâta? Doar nu era un strein și doar nu venise pentru o vizită de un ceas.

Strânse mâna care i se întinse, rece, nepăsătoare, streină parcă. Se așază pe un scaun departe de el, și câteva clipe se distrahă privind-și degetele. Apoi dispăru într'o cameră, de unde se întoarse cu o tavă plină de cești și de pahare.

Trebuia să 'nțeleagă dar că nu mai era vechea prietenie. Trebuia să plece! Cu fața 'ntunecată de umbra unei dureri greu stăpânite, se ridică încet, și câteva clipe rămase neclintit în mijlocul casei.

Mama Mariei îl privi îngrijorată.

— „Ești oboșit?... Vrei să te odihnești?... Mario, adă ceva de mâncare, că omu-i venit de pe drum!“

Maria se ridică.

— „Dar... Doamnă...“ îndrăzni Filip, cu glasul nehotărât.

— „Dar?...“

— „Aș fi vrut... Am așa de puțin timp liber...“

— „Nu cumva vrei să pleci?“

— „Vedeți... Aș fi vrut să mă întorc...“

Maria se opri se la un pas în fața lui și-l privea.

— „Astăzi? Se poate așa curând?“ întrebă ea.

Filip își ridică privirile. Ea părea mai galbenă la față, și bluza subțire tremura sub bătaile inimii.

— „Vii odată 'n șapte ani și pleci așa... după un ceas?“

Stăruința aceasta îl zăpăci. A rămas totuși.

Și de patru zile se simțea stăpânit de-o puternică neliniște.

A 'ncercat să-i amintiască trecutului, dar ea se feri: părea că trecutul îi era neplăcut. Cercă să pună mai multă intimitate între ei, dar Maria îl învăluia veșnic într'o politeță rece.

Și-acum, privind liniștită înserare, se gândia la cauza care a putut strecura în sufletul Mariei o înstreinare așa de puternică.

Iși umplu pieptul cu aerul curat al serii, oftă prelung și-și țintui privirile în colțul de grădină unde o știa pe ea. Și iată... ceea ce i se înfățișă ochilor, fu însăși deslegarea tainei celei mari: în geamul înclinat își văzu imaginea. Fața-i era slabă, puțin galbenă, avea urme-a-

dânci către colțul gurii și era încadrată de un păr care începuse să albească pe alocurea. Fruntea, netedă altădată, era plină de brazde.

Se privi mult, își întipări bine chipul acesta al omului sortit singurătății.

Și privind încă odată colțul grădinei, surâse amărât.

— „Sărman naiv ce-am fost!”

Se ridică dela geam, făcu doi pași, apoi se opri locului și se gândi. Se va resemna. Va munci îndoit ca pân'acum, și dacă această muncă îl va slăbi și-i va scurta viața, cu-atât mai bine. Avea însă nădejdea că 'n fața unei munci, puțin obișnuită unei vieți omenești, visurile chinuitoare de până acum se vor șterge.

O luă 'ncet către grădină. La zgomotul pașilor, Maria tresări, închise cartea pe care-o citea și-o ascunse sub faldurile rochiei.

El se așeză alături. Inima îi bătea puternic.

— „Te căutam, domnișoară.

Ea-și ridică ochii întrebători.

— „M'ai văzut intrând aici cam de mulțor!” vorbi ea cu o foarte ușoară nuanță de necaz.

Lucrul acesta îl simți Filip și se 'ntristă.

Se așeză pe-aceeaș bancă.

— „Aveam o vorbă amândoi... o vorbă veche de tot!

Ea-și țintui ochii în pământ.

— „Ți-aduci aminte?... Cu ani 'napoi... vorbeam altfel... chiar pe banca asta...” dar bătăile inimii se 'mpu-
terniciră așa de mult, încât nu mai putu vorbi.

— „Timpul a trecut foarte greu... și noi n'am rămas aceiași în trecerea lui!” vorbi ea încet și fără să-și ridice ochii de jos.

— „Da, Mario!... Ne-am schimbat mult... M'am schimbat eu, căci tu ai rămas aceiaș fată frumoasă. Pe mine m'au schimbat durerile... și 'ndepărtarea de tine... mi-au albit tâmplele la douăzeci și șase de ani!... Sub gene nu mai încăpură lacrimile și se strecurau de-a binelea pe obraz. Și-l cuprinse desnădejdea în fața acestui vis clădit cu trudă și dărâmat de vitrege vremuri.

Maria se 'ntoarse puțin, își rezemă coatele pe ge-

nunchi și fruntea 'n palme și privea nemișcată cum un șir lung de furnici băfătoreau în curmezișul cărării, o veșnic nevăzută cărăruie. Și i se păru un simbol acesta : pe largul, nesfârșitul drum al vieții, iubirea lor scurtă era o cărăruie de furnici ; fiecare furnică era un gând frumos, o speranță... Ar fi vrut să-și simță mijlocul înlănțuit .. ar fi vrut să-i simtă sărutul cald pe umăr... dar el sta departe, nemișcat și cu 'nfățișarea unui om care înfruntă durerea. I se părea că simte 'n aer ceva străin, necunoscut, care se impunea simțurilor ei cu o putere de neînfrânt.

— „De altfel...” începu el cu glasul domol ; „de altfel îți dau dreptate ! Am fost naiv... am visat o iubire care poate n'a existat... care nu putea...”

Maria tresări. O mânie ușoară îi coloră obrajii...

— „Care-a fost... și care încă putea să fie !” Și gândul ei străbătu anii înapoi. Il vedea retras, tăcut, închis ca 'ntr'o cetate de taină, mai apoi citind și discutând împreună. Și atunci era mai vorbitor, îi recita poezii de o nespusă frumusețe... și tocmai târziu, banca pe care stăteau acum, i-a simțit stând alături și șoptindu-și ceva nespus de încântător... A urmat o despărțire grea de ani de zile, fără semn de viață măcar, și vorbe rele ajunseră la urechile ei.

— „Te vei fi întrebat cine-i vinovatul, și poate m'ai învinuit pe mine... Te rog să mă ierți. De bună seamă, voiu fi făcut greșeli mari în fața ta... și poate te-am supărat mult... Dar în totdeauna m'am gândit la tine ! M'am sbuciumat, ți-am scris mereu... Și cele mai neînsemnate fapte ale mele erau supuse unei alegeri aspre, după cum mi'nchipuiam că-ți plac sau nu, ție...”

Și cum ea sta încă gânditoare, el își ridică mâna stângă. Un ceas brățară ieși la iveală. Era de aur, cu zalele fin cizelate, înfățișând flori de o gingășie rară. În jurul cadranului erau presărate mici diamante încadrate în rame ce le dădeau înfățișarea de stele tremurătoare.

— „L'am cumpărat pentru că semăna cu cel pe care-l ai tu... Și l'am purtat veșnic cu mine... Mi'nchipuiam că este un dar scump...” și se opri și 'ncepu să-și facă vânt

ca și când o puternică zăpușeală l'ar fi cuprins. Dar nu era zăpușeală. Se 'ntunecase cuprinsul tot și frunzișul grădinei tremura în drumul unui vânt răcoritor.

Ochii Mariei sclipiră. Revărsând bucuria care dintr'odată o cuprinsese, privi mica bijuterie. Iși alătură mâna ei de-a lui, și cele două obiecte arătau o perfectă potrivire. Și aceasta-i păru un simbol. După ani de uitare, sufletele lor își recăpătau vechea lor haină și ca cele două mici obiecte, arătau la fel.

Iși lăsă mâna în voia mânei lui. El o strânse și o căldură plăcută i se urcă în obraz.

— „Spune-mi Mario!... Mă mai iubești tu?“

— „Eu te-am iubit în totdeauna, și dacă...“

— „Atunci“ întrerupse Filip, „totul a fost un vis rău“.

Să-l uităm!“

Maria se lipi de el, își rezemă obrazul de pieptul lui, și repetă încet, gânditoare :

— „Un vis rău... și vorbe rele au fost... și stăruinți pe care de-abia acuma le 'nțeleg... Dar nu!... Nu se va întâmpla așa cum doresc ei!“ și cu mâna arătă spre casa care nu se mai vedea prin noapte.

Vântul frământa mereu acelaș drum, turburând pacea miilor de frunze, și silindu-se să stingă nenumăratele stele care răsăriseră sus.,

Maria se ridică.

— „Să mergem!“ spuse ea hotărâtă. „Du-mă oriunde crezi tu... Nu vreau să mă mai întorc în casa care era să fie mormântul fericirii mele! Să mergem“.

Și se pierdură în noapte.

Mihail Pricopic

ȘCOALA PRIMARĂ DIN DOBROGEA

IN CURS DE 40 ANI (1879 — 1919)

La 14 Noembrie 1878, în sunete de clopote, care pentru întâia oară acum își spuneau cântecul cu glas deschis și fără temere,—în privirile nedumerite sau îngrijorate, vătășei tuturor satelor din cuprinsul Dobrogei, dela Silistra până la Mangalia și, spre miază-noapte, până în stuhurile bălților din delta Dunărei, au dat de veste prin strigăte, în graiul celor cari-i ascultau, la toată suflarea omenească că pământul unde trăiesc se alipește pentru totdeauna la sânul României.

În mersul lor leneș spre bordeie, musulmanii fură cuprinși de îngrijorare ; vestea cea nouă înfioră încăperile murdare și întunecoase, căci faima dorobanțului pătrunsese până departe în adâncurile cele mai pustiite. Și atunci neamul prădător al Cerchezilor nestatornici — cât mai rămăsese în urma invaziei Cazacilor furioși —, se trezi din zăpăceală și porni pe calea pribegiei în locuri mai ferite, în spre Constantinopol și dincolo, peste Bosfor, în Anatolia arsă de soare.

După dâșii, zi după zi, an după an, o parte dintre Tătarii cu ochii mici și șireți și Turcii gânditori, părăsiri și ei locurile trecutului, în nădejdea unei vieți mai tihnite, mai liniștite și fără munca istovitoare pe care o vedeau în firea și apucăturile Românilor.

În urma lor, prin mijlocul Dobrogei și de-alungul mării, rămase o stepă nearată, un pustiu de temut, cu iarbă înaltă și burueni până la creștetul calului, cu răufăcători fioroși și vestiți. (Delî-Ali).

Ici colo însă, în fundul unei văi ascunse, unde apa se găsește mai cu înlesnire, tot mai pufăiau din când în când hornurile unor bordeie tătărești și turcești, sau se înălța fumul dela cășla unui mocan ori cojan înstărit, sosit cu oile din Basarabia și Ardeal, încă din vremea stăpânirii turcești. În preajma pădurilor Deliormanului, dela Ostroval românesc și până la Cocargeaua Găgăuților la sud și dela Gargajac până la nordul Babadagului, pe lângă lacul Razim, spre nord, se aciuseră Bulgarii abia veniți, — cei dela sud, printr'o pătrundere înceată din regiunea Rasgradului, cei dela nord, imigrând dinspre Rusia și Basarabia, de unde obligațiile serviciului militar îi pusese pe drumuri.

Însă pe dreapta Dunărei, dela Silistra și până la Mahmudia Tulcei, iar de acolo pe malul lagunelor dela Agighiol, Sarighiol și Babadag, precum și în masivul păduros al județului Tulcea, răsufiau acum în voie cei de un neam și de o lege cu noi. Acolo, în zilele de sărbătoare se prăznuiau în bună pace mucenicii creștinismului, iar vorba românească se întindea mereu și fără temere. Scăpaseră bieții oameni și de caraula turcească și de prădăciunile Cerchejilor neimblânziți.

Încetul cu încetul, Dobrogea luă o altă față: în locul pustiului de temut, arături și semănături cu mașina; iar pe lângă cișmelele și puțurile părăsite, pe ruinele satelor, din care nu mai rămăseseră decât numele, sau chiar alături de bordeiele Turco-Tătarilor, se ridicară sate nouă românești. Cojanii din Brăila, Ialomița, Buzău și Râmnicul-Sărat, Vlăscenii, Teleormănenii, Ilfovenii, Doljenii, Moldovenii, etc., durară case arătoase ca de oraș, hambare și magazii, în sfârșit o gospodărie care ne dă măsura înstăririi Românului și a mândriei lui de om cuprins, așa cum numai în Dobrogea i-a fost dat cuiva să vadă până la 1916.

Paralel cu această viață de bună stare începe a se depăna firul învățaturii de carte, despre care în anii din urmă s'au spus multe vorbe bune. Patruzeci de ani sunt de atunci! Și acești patruzeci de ani de școală și de viață românească, precum și grozăvia și pustiul care s'au abătut asupra Dobrogei între 1916—1918, m'au îndemnat să dau la iveală însemnările ce urmează. Ele vor pune la îndemâna oricui cu-

noștințele despre viața din trecut a învățământului la sate și a fiecărei școli în parte din jud. Constanța, precum și munca depusă pentru luminarea poporului de către cei dintâi apostoli ai Dobrogei. Mai încolo se va afla despre localurile de școală, mândre, încăpătoare și curate ca un gând bun, făcute de săteni și numai cu cheltuiala lor; apoi sporul și întinderea învățaturii de carte chiar în cătunele cele mai răslețite și fără de grija nimănui și, în sfârșit, se va arăta și stăpânirea dușmănoasă de doi ani de zile a inamicului, precum și încercările de batjocorire a sufletului nostru din partea unui neam sălbatec în apucăturile și simțirile sale. Iar la urmă, ca încheiere, vom arăta ce s'a putut face dela 1 Decembrie 1918 și până la sfârșitul anului școlar 1919.

Va fi o înjghebare necompletă — o simțim — căci și izvoarele au fost sărace. Câteva dosare găsite într'un pod, câteva foi răvășite și adunate de ici și de colo, abia mî-au îndrumat pașii cum să cercetez tot trecutul, să spicuesc și să adun lucrurile mai vrednice de ținut minte și de altă lume.

Povestirea aceasta, mai mult un document al vremurilor de ieri, va cădea, poate, în viitor pe mîna altui cercetător de lucruri vechi, sau pe mîna dascălului din sat. Și răsfoind foile îngălbenite de vreme, le va fulgera în suflet o clipă șiragul bătrînilor dascăli ai Dobrogei — unii robii muncii tăcute și ai zilelor de sacrificiu, alții martirii zilelor de prefacere și luptă a neamurilor pămîntului — și toți vor vedea ce grele au fost începuturile învățaturii în acel pustiu, care a fost Dobrogea la 1878.

Pe cei dintâi învățători veniți îi văd și eu cu lumina sufletului: unii dintre ei tineri, abia ieșiți de prin școlile normale din București și Iași, sau din Seminariile Hușilor și Ismailului; alții încărunțiți, vechi școlari dela Academia Mihăileană și din preparandiile Transilvaniei, — toți băjenari basarabeni — cari în iarna lui 1878 și 79 s'au luptat cu asprimea frigului și nevoile vremii, ca să ajungă la Constanța, sau să primiască îndreptări dela Tulcea, pentru a-și începe lucrul.

Îi văd pe toți cum descălecară: *Ion Donea* (Academia Mihăileană 1854) dela Satul Nou-Bolgrad, la Beștepe, pe malul Dunării, lângă Mahmudia; *Ion C. Brătescu* (tatăl geogra-

fului C. Brătescu) — dela Tigheciul Cahulului—la Cășla lângă Tulcea, după un mic popas în Osmancea Constanței; *Nichifor Ludovic* — dela Muravlevca Bolgradului, — la Niculițel lângă Isacea; *Carol Vișinescu*, — dela Nerușai în Basarabia, la Casapchioi — Constanța (și azi e tot acolo și conduce cea mai bună școală); apoi *Petre Dima*, seminarist din Ismail — dela Caragăci - Bolgrad, la Somova — Tulcea; *Gh. Chisenco*, dela Capaclia Rizești-Cahul, la Jijila, aproape de malul Dunării, în fața Galașilor; *Natalia A. Petru*, cea dintâiu dascăliță din Basarabia, dela Tomai în jud. Cahul,—la Oltina-Constanța; Acelaș drum la urmat și soțul ei, *Atanase Petru*, seminarist dela 1863, trecând prin Enghezul mare-Constanța; *Constantin Condrea*, dela Furmanca și Chitai în Basarabia prin Bogdănești-Tutova, la Dobromir-Constanța; *Ioan Negrescu*, — dela Cișmeaua văruiță — Bolgrad, în Coslugea din părțile Ostrovului; *Gheorghe Ștefănescu*, — părintele celor 2 frați învățători: Petre și Traian Ștefănescu, morți în luptele dela Turtucaia din 1916, dela Leova—Cahulului, la Topraisar-Constanța; *Gheorghe Popa Ghibăneanu* — tatăl profesorului de pedagogie Ghibănescu, — dela noul Caragaci aproape de Reni, la Topal pe Dunăre; *Ion Șoltescu* — cu două clase la Academia Mihăileană, 1873—dela Endec Burnu și Cișmeaua văruiță — Bolgrad, la Osman Facă; *Dumitru Cârjău*, dela Chilia Basarabiei, la Seimenii Mici; *Dumitru Rozoleanu*, la Seimenii Mari; *Petre Popescu* dela Babele în Basarabia, la Bugeac-Constanța; *Teodor Mârza*, *Gheorghe Voiță*, *Pangrațiu Nichicescu* și alții, despre cari izvoarele găsite nu dau știri mai lămurite pe unde și-au început apostolatul înainte de a veni în Dobrogea.

Sosiți cu gospodăriile în spinare și copiii de mână, abia pe la sfârșitul lui Aprilie 1879, când razele căldicele ale soarelui le îngăduiră să înceapă învățătura și fără de foc, având în loc de bănci scânduri așezate pe patru pari bătuți în pământ, iar drept tablă de scris o cutie mai mare de nisip, ei au deschis cele dintâiu școli oficiale românești în satele din lungul Dunărei. Celelalte școli din satele cu neamuri amestecate, s'au închis curând; viața lor, viață de floare efemeră! Învățătorii de pe acolo rămaseră câtăva vreme numai ca notari, căci învățătorii din Dobrogea la început au fost

numiți și notari. Școlile din satele românești însă, și-au urmat drumul croit, căci ele s'au sprijinit pe începuturi mai vechi de școală, potrivite vremii și locurilor.

În adevăr, cei dintâi învățători din Dobrogea, cu mult înainte de 1878, au fost cântăreții dela bisericile de scânduri, absolvenți ai școlii românești din Silistra, fiind plătiți pe an cu câte 5—10 băniți de bucate și cu alte venituri, după cum era și satul de mare și după cum știuse omul să rupă prețul. În satele așezate în cine știe ce mijloc de pădure, sau vale adâncă, cel dintâiu învățător a fost și câte un mocan, care, odată cu oile aducea și învățătura de carte românească pe care o căpătase și el prin părțile Sibiului și Brașovului.

Intr'o largă măsură au dat ajutorul lor și bătrânii-cătiheți, — făcuți preoți numai pentru că știau să cânte și să citească Evanghelia, — bătrânii cu barba albă și cu duhul blândeții, cu amintirile trecutului, pe cari i-am întâlnit și eu acum 15—16 ani la Ostrov și Oltira, la Aliman și Beilic, la Rasova și Cerna-Voda.

Acești bătrâni din lumea curată a trecutului, câte un dascăl mai inimos (dascălul Eftimie, dascălul Mihail), un mocan de cine știe unde, au pregătit sufletele pentru sămânța cea bună aruncată dela 1878 și 1879 de normaliștii stăpâni pe meserie, oameni noi și învățați cum nu mai apăsase lumea din Dobrogea niciodată. Poate că la orașe, la Constanța, la Tulcea, și chiar la Cerna-Voda vor fi fost și înainte oameni mai învățați în ale școlii. E drept că se pomenește într'o hârtie dela 1889 despre *Costache Petrescu* (autor de cărți didactice) că a funcționat în Constanța; *Constantin Andreian* dela 1872 în Tulcea și *Maria Gheorghiu* tot înainte de 1877 la Tulcea. Veniții dela 1878-79 au muncit cu atâta simțire și dragoste de meserie, încât bătrânii de azi din rândul întâiu de școlari, le pomenesc numele cu un respect aproape sfânt și numele lor plutește parcă într'o abreolă în satele unde și-au împrăștiat învățătura și sufletul lor.

Cu începutul anului școlar 1880 capătă viață și alte școli, mai departe, în fundul Dobrogei, în satele bulgărești. Despre aceste sate, în treacăt, câteva vorbe: ele sunt strânse în două regiuni despărțite cu aproape 100 km. Întâia regiune cuprinde satele Almalău, Canlia, Galița, Esehioi, Çuiugiuc

Lipnița, Dobromir și Asarlâc, toate în partea de sud-vest a jud. Constanța, cu populațiune strecurată prin pătrundere din spre Rasgrad și Balcani în zona românească a Ostrovului și Parachioiului. A doua regiune se găsește tocmai în nord-estul jud. Constanța și estul jud. Tulcea, cuprinzând satele înșirate de-alungul celor trei lacuri mari, cu vârstări de veche populațiune românească dobrogeană: Gargalâcul, Peletlia, Inan — Cișmă, Duingi, Caranasuf, Casapchioi, Mihai-Viteazul (Sari-Urt), Potur, Hamangia, Ciamurlia de jos și de sus, Beidaut, Caramanchioi, Bașchioi, Congaz; iar spre Dunăre, Cerna. Între cei dela sud și aceștia din urmă, cari sunt veniți din spre Basarabia și Rusia, sunt deosebiri în port și dialect. Ca două ostroave, mai sunt două sate bulgărești în plasa Mangalia, locuită înainte aproape numai de Tătari, iar astăzi mai mult de jumătate de Români.

Și în aceste sate se înființară școli românești, începând să se clădiască și localuri așa precum se făcuse în satele românești încă din primăvara anului 1879. Dela 1884 și 85 începe o nouă perioadă odată cu împroprietăririle. Populația omenească sporește și umple golurile lăsate de emigranții despre cari am pomenit mai înainte că și-au luat drumul spre alte locuri cu viață mai ușoară. De prin această vreme se înființează în satele din mijlocul județului Constanța și în partea Tulcei, unde așezările omenești căpătără o încredere și o tărie mare, școli de băeți și chiar de fete, așa că după zece ani de stăpânire românească — în 1889 — funcționau în toată Dobrogea aproape 100 școli la sate și 18 la orașe. La sate, în plină viață erau școlile din preajma Dunării și din vechile sate românești mai din mijlocul Dobrogei; apoi cele din satele cu Bulgari, Găgăuși și Nemți. În satele cu populație amestecată cu Tătari sau Turci, din partea sudică a județului Constanța, precum erau Caraomer, Enghez, Gheringec, Osmanfacă, etc. și-au întrerupt firul vieții după câteva luni de funcționare, căci au fost greuți peste închipuirea omenească, așa că învățătorii de prin acele părți au fost trecuți în alte sate. În partea de nord a județului Constanța și în centrul Tulcii se găsesc școli înființate între 1884 și 1889 la Boascic, Cartal, Carol I, Dulgheru etc.

Acestea rămân și mai departe și prind rădăcini cu viață sănătoasă.

Din anul 1889 am găsit niște însemnări pe care le dau la urma acestei povestiri, socotindu-le de mare preț pentru începuturile școlii oficiale dobrogene de 40 ani. Însemnările acestea privesc toată Dobrogea și din ele se vede că personalul învățătoresc era de cea mai bună stofă: normaliști și seminariști tineri, pe lângă cei veniți din Basarabia. Amintesc aci, dintre cei veniți după 89, pe toți cari au muncit neîntrerupt în Dobrogea: *Ioan Atanasiu* la Lipnița, *Al. Vasiliu* la Mârleanu, *Const. Dinu* la Ghiolpunar și Bugeac, *Iosif Careisa* la Mangalia, *Smaranda Patriciu* la Gârlița, *D. Dimofti* la Caraomer, *Gh. Boeru* la Caramurat, *Gh. Adam* la Sarai, *Ec. Petala* la Topal, *Vasile Paraschiv* la Aliman, *T. Niculescu* la Gargalac (între 1881-89 a funcționat la Silistra, la școala românească) *Gh. Petrescu* la Potur, *Țară Lungă* la Văcăreni, *T. Mârza* la Pecineaga, *C. Cornescu* la Făgăraș, *N. Negacinschi*, la Atmagea, *Elena Nour* la Canlă-Bugeac R. Topor la mămudia, și alții, pe cari cetitorul îi va găsi trecuți în însemnările de mai la vale.

Toți aceștia n'au venit odată, ci an după an, paralel cu înființările de posturi nouă, sprijinite de munca vrednicului de amintit Ion Bănescu, revizorul aprig și de temut al Dobrogei. În adevăr, după plecarea lui *Gh. Sion*—cântărețul dorurilor și al dragostei de neam, cel dintâiu revizor școlar al Dobrogei, funcționând abia un an și ceva — Bănescu își închină toată puterea de muncă și de jertfă pe care numai cel care are sufletul întocmit ca al său o poate simți, colindând într'o lună de zile dela Ostrovul Silistrei până la Tulcea. Nu dascălii, dar cei de altă slujbă tremurau la numele lui. Energic până la violență, nu s'a dat în lături de a lovi un notar pentru că nu pusese toată stăruința ca să aducă lemne la școală. Bănescu isbutise să fie ținut în această slujbă—prin vrednicia și faima muncii sale — vreme de 15 ani schimbat numai de vre-o două ori, dar chemat îndărăt după o lună două. Prin stăruința lui se ridică locuri bune, de piatră și cărămidă, cu cheltuiala locuitorilor. Apoi el aduce material pentru școlari, hărți, tablouri și chiar ciasornice: o bogăție cum nu se afla în alte părți. Tot el

atrasede numai învățători buni, cărora li se puneau înainte un salariu sporit de 100 lei lunar, la care se adăugau subvenții de la comună. Mai era pe vremea aceea și un alt câștig: se da pământ; și învățătorul tânăr, om dela țară prin naștere, legat de pământ, cerea loc în Dobrogea. Mai târziu a prins bine și energia lui Bănescu și pământul: cel dintâiu a făcut dascăli cum numai cine a stat câțeva vreme în Dobrogea și s'a întors apoi în țară și a făcut o asemănare, o poate spune; iar pământul, după ce s'au făcut și în Dobrogea salarii ca în țară, i-a ținut pe învățători legați de școală și de locuri. De altfel cea dintâiu legătură este cea adevărată, căci este sufletească.

Cu anul 1890 începe a doua fază a vieții școlii primare din Dobrogea. De aci încolo ne vom ocupa numai de județul Constanța.

De acum încolo acest județ rămâne cu un singur conducător; iar însemnările găsite, cât și cunoștințele mele de 16 ani sunt în legătură numai cu această jumătate a Dobrogei.

Trei ani și mai bine școlile își urmară cursul lor, fără vreo întâmplare mai de seamă.

La 1893, prin noua lege a învățământului (a d-lui T. Ionescu), se desființează școlile de fete, care luaseră ființă încă din 1879, alături de cele de băieți, în satele mai mari; iar învățătoarele dela școlile desființate trec în postul al doilea, la clasa I, pe lângă școlile de băieți, care devin mixte.

Pleacă și Ion Bănescu din revizorat. Un gând nou—izvorât din nevoia și grija ca viitorul învățător de sat și oraș să fie luat chiar din mijlocul populațiunii dobrogene, gând arătat de Ioan Bănescu celor dela conducerea țării—luă viață în 1893. Atunci se înființează cea dintâiu școală normală de băieți în Constanța cu elevi adunați de prin sate chiar de Bănescu, mai mult prinși cu arcanul, căci școala era o groază și o cheltuială. Astfel începu școala normală sub conducerea lui Bănescu și cu profesorii *Măgură*, *Maleoci Petrescu*, *Mohor*, *Costacea* și alții, cu limbile turcă și bulgară, dând dreptul celor dintâi absolvenți să fie institutori, iar celorlalți, învățători. În Dobrogea în aceeași vreme, la 1894, se ține un examen pentru învățătorii cari doriau să fie înaintați ca institu-

tori, măsură luată atât din cauza lipsei de institutori la orașe cât mai cu seamă pentru a se curma odată cu neînțelegerile din acea vreme, isvorâte din pricina legii școlare dobrogene—școala primară din Dobrogea având o anumită lege de conducere.

Prima școală ar fi făcut minuni,—pentru că în fruntea ei era un om cu însușiri neobișnuite de energie, putere de muncă și pricepere în conducere — dacă după trei ani de funcționare n'ar fi fost desființată și elevii trimiși la Câmpulung și în alte părți. O parte din elevi, cei mai nedesprinși cu departările, chiar s'au lipsit de școală. Totuși am câștigat mult de pe urma ei, căci ne-au dat cei mai buni învățători pe care îi avem azi în Dobrogea; o bună parte dintre ei au ajuns institutori prin examene, fie la Constanța, fie în alte părți și toți făcând cinste corpului dascălesc prin muncă și pricepere.

Am câștigat iarăși, în măsură de altfel nu tocmai mare, dorința și stăruința unor părinți ca să-și dea copiii la școalele normale și seminariile din Galați, București și alte părți, prin însuși exemplele pe care le avuseră sub ochi dela cei dintâi absolvenți de școală normală. Dar ce tolos mare ne-ar fi adus această școală o simțim noi, cari de 15 ani am văzut perindându-se pe aici, an cu an, tineri învățători născuți și crescuți în alte părți, plecând îndărăt după câte-va zile de funcționare, după o lună două sau cel mult un an. În istoricul fie cărei școale pe care-l dăm la urma acestor însemnări, cetitorul va căpăta o dreaptă și limpede lămurire de trecerea numai meteorică a multor învățători tineri prin Dobrogea.

Să ne întoarcem iarăși la viața școalei primare.

Anii dintre 1895 și 1899, au adus schimbări văzute și pipăite. Sate românești răsar ca din pământ; în locul bordeielor mohorâte se ridică acum gospodării luminoase care te fac să te oprești; în loc de lene, o întrecere aprigă la muncă, așa cum o înțelege Românul când are unde a se învăța. În partea Mangaliei se înființează din nou școlile cărora li se curmase viața; înspre Ostrov, altele; la nordul drumului de fier Cerna-Voda — Constanța, în satele Satischioi, Saragea, Pantelimon etc, se înființează 14 școale; peste tot

în județ, 32; iar în orașul Constanța își ia ființa încă o școală primară de băieți și una de fete.

Personalul învățătoresc în acești zece ani se completează cu normaliștii eșiți din școlile de peste Dunăre, fii de învățători, preoți și gospodari dobrogeni; iar în urmă cu normaliști, tot fii ai Dobrogei, trecuți prin școala normală din Constanța.

La aceștia se mai adăogară unii necăjiți, martirii unor gânduri frumoase, care înfierbântaseră multe minți începând cu 1897, mi se pare; și unii învechiți în câte un păcat, pentru care locul de ispășire era mai dinainte știut, în Dobrogea.

„Te-oi da pe mâna dascălului“ înspăimântă și înspăimântă încă mamele nesocotite pe copilașii zburdalnici și buni de joacă doar.

„Să-ți faci bagajul și să te gătești pentru Dobrogea“ i se spunea celui care avea de ispășit un păcat sau o credință

Și dacă micuțului nu-i ia nimeni pielea la școală, precum îl amenință mamă-sa, apoi celui deochiat prin fapte sau vorbe nepotrivite locurilor și pregătirii sufletești a societății de pe acea vreme, i se da aici cea mai necăjită cătună pentru pocăință. Și, în adevăr că se pocăia. Nu știu grație cărei împrejurări, dar în Dobrogea se muncia pe capete de rămânea minunat cel căzut aici așa din senin; și după ani de zile, întorcându-se îndărăt, rămânea cu deprinderea de om al datorie, și al dragostei de meserie. Poate că dela început porniseră școlile pe drum bun, iar pe de altă parte buna stare materială făcea pe toți cetățenii să-și dea copiii la școală mai bucuos ca în restul țării.

Această constatare au făcut-o toți învățătorii, mai ales cei cari au trecut prin Dobrogea și judecă lucrurile cinstit și drept, cum și cei de aici pe cari greutățile și nenorocirile războiului i-a făcut să fie școală prin județele Covurlui, Tutova Fălciu, Vas'ui și în alte părți, între 1916 și 1918.

Tot în acești 10 ani — 1889/99 — se urmează și cu construirea școlilor în fiecare sat, unde se găsea cu cale să se înființeze. N'au prea fost ele așa cum trebuia să fie; de aceia în urmă s'a simțit nevoia să se facă altele, așa cum le-am avut până în 1916.

Am ajuns la 1900. Asasinarea lui Mihăileanu de către comitagiile Bulgari a trezit un interes mai viu pentru Dobrogea

unde, după atâția ani de viață românească, gânduri rele începură să incolțiască în sufletul unei minorități naționale.

Ca răspuns la aceasta, un brâu de sate românești, întemeiate de veterani și fiii lor, acoperiră zona de hotar dela Ostrov până la Mangalia.

Tot acum sosise și altă vreme: aceia a tovărășiilor, a băncilor populare, a bunelor învățături dincolo de pragul școlii primare, a cercurilor culturale, — epoca lui *Haret*. Dragostea de a învăța carte trece ca un fulger peste tot. Venirea lui Haret în Dobrogea la 1904 și vizitarea școlilor de la Ostrov, Oltina, Asarlâc, Adamclisi etc, a umezit multe priviri, a sâdit multe nădejdi, a isvodit multe hotărâri. Un ministru să vie prin înfundăturile acelea a fost strașnic lucru pentru popor! El venise ca să se încredințeze de opera îndeplinită, despre care auzise ca de un basm; căci *Scarlat Vârnav*, prefectul dela 1900, om de o rară hotărâre pentru bine, ajutat de un inimos conducător al școalelor, *D I Paul Pașa*, cunoscând sufletul dornic de carte al sătenilor, dăduse poruncă să se înființeze în fiecare sat comitete școlare și să se strângă bani pentru școli.

Nu credem în minuni, căci minunile sunt o poveste și totuși sub ochii noștri s'au petrecut aici minuni. Un cătun, și după dânsul altul și altul, — căci numai satele mici n'aveau școli pe vremea aceia, — se împodobiră cu cele mai frumoase și arătoase clădiri de cărămidă arsă, cu ferestre mari și luminoase ca niște ochiuri liniștite de apă și cu grădini împrejur.

Scarlat Vârnav, prefectul, a plecat în 1904 odată cu partidul din care făcea parte; dar sămânța aruncată de el a continuat să dea rod. Au venit apoi anii de sărăcie 1907—1910 și totuși, cititorul atent va observa din tabelele de la urmă, că locuitorii nu știau de frica lipsei. Dragostea de progres, ambiția și îndemnul deoparte, nevoia de învățatură și dragostea de carte de altă parte, dădeau imboldul să se ridice, an după an, școale nouă. Ce fel și cum se făcea, am văzut-o cu ochii noștri între 1904—1906 în satele Adam-Clisi, Ghiolpunar, Cherimcuius, Nastradin, Techechioi.. ce nume barbare, cititorule străin de Dobrogea și ce frumoase sate curat românești, cu oameni de treabă, muncitori și de inimă!

Gospodarii din Ghîolpunar și Nastradin au cerut în 1904 să li se înființeze un post de învățător. N'aveți local! li s'a răspuns. În trei luni de zile l-au dat în pri nire cu bani plătiți numai de locuitori. Patru, cinci mii de lei, cât va fi costat pe vremea aceea o școală, nu era o sumă mică pentru o sută de familii cât avea un sat. De aici însă alte ambițiuni: sătenii din cătunele vecine nu se lăsară mai pe jos și în al doilea an... minunea gata; așa că până la sfârșitul anului școlar 1909 luară ființă încă 60 de școli rurale cu localuri noi, noue. S'au înființat tot în această vreme și o sumedenie de posturi, al doilea, al treilea și al patrulea, ca o completare a nevoilor din fiecare sat și numai acolo unde oamenii aveau local cu toate sălile trebuincioase.

Dacă am cerceta mai bine, am găsi încă un factor hotărâtor la înființarea școlilor: dărnicia statului. De pe la 1907, când conducătorii s'au încredințat că *poporului îl trebuie școală și că numai așa neamul nostru va putea ieși din fâgașul greutăților*, statul a intervenit cu mult efect în promovarea învățământului primar. Și vor mai fi ele și alte cauze, dar noi plecăm de la lucruri pipăite. Cititorul va vedea că numai în 1907—1908, s'au înființat 38 de posturi nouă; pe când în trecut, în afară de anii 1879—80, nu se înființau de cât 3—4 posturi pe an, și, câte odată, nici unul.

Dacă paralel cu înființările de posturi, am fi avut și o școală normală în Constanța, am fi întrecut cu mult pe cel dintâi județ pus în fruntea tablei știutorilor de carte,—tabelă publicată în 1909 și 1913,—căci am fi avut un personal conștient și hotărât la lucru.

În adevăr, privind perioada 1900—1910, vedem foarte puțini învățători, cari, veniți în județul Constanța, să fi rămas aici, afară de cei legați de pământ prin naștere sau prin căsătorie. Personalul învățătoresc scade simțitor în această vreme prin înființarea de posturi nouă în țară, prin ieșirea la pensie a bătrânilor, sau prin reîntoarcerea la catedra lor a celor pedepsiți pentru cari, până la 1904, mi se pare, Dobrogea era încă un loc de exil. Câte un normalist codaș de serie, sau câte un idealist, tânăr cu gânduri curate și frumoase pentru luminarea satelor, plătiți cu 40—60 de lei lunar și abia mai târziu cu 80,—și-au irosit o parte din

tineretea lor, dar și-au lăsat o parte din sufletul lor prin meleagurile Dobrogei. Satele erau frumoase, oamenii de treabă, dragoste de carte destulă, numai că cei veniți se reîntorceau îndărăt după un an doi, fericiți și prea bucuroși că prin ajutorul cine știe cărui puternic al zilei, se pot înapoia în sânul familiei.

Tot în această perioadă școlară se petrec și alte lucruri vrednice de dat la iveală. De pe la 1903 începe înființarea grădiniilor de copii în satele cu populație amestecată. Numărul lor a fost mic la început; cu timpul însă au atins cifra de 53. Se înființează apoi bănci populare, coruri bisericesti, cursuri de adulți, șezători sătești, teatru și serbări școlare. Era o întrecere spre mai bine și o muncă așa de frumoasă, încât ne întrebăm câte odată: cine ne-a schimbat până într'atâta sufletul? Și această întrebare ne vine în minte nu pentru noi tineretul, speranța viitorului, ci pentru bătrânii de la 1879, pe cari și după 1909 i-am văzut neclintii la datorie, învăluindu-și în glume sărăcia și nevoile. Unii dintre dâșii, osteniți de drum, ne-au părăsit, odihnindu-se în umbra crucilor singuratică; alții, răzbindu-se de cârd, în bucuria unei pensioare și a zece hectare de pământ, încă mai dau îndemnuri, povestind din trecutul lor sbruciat, dar duios de plăcut, tineretului știutor de multe și de toate. Se bucurau și ei, bătrânii, de jertfa bănească a poporului pentru înălțarea acelor școli frumoase și încăpătoare, privind cum semințele aruncate de dâșii, de la sosirea lor în Dobrogea, dădeau roade peste tot. Căci localuri de școală se ridicau an după an, chiar în cătune de câte 30 de familii precum Derechioi, Iusufpunar ș. a., sate curat românești.

Bătrânii noștri dascăli au simțit fiorul bucuriei și mândriei românești la 1913: Dobrogea mărită, iar în ceiace privește învățătura de carte, în al treilea rând pe tabela publicată pe județe în acelaș an.

Astfel ne-a găsit războiul cel mare la sate: în fiecare din ele cu câte un cuib luminos, o casă mândră, albă și curată ca un gând buș, unde roiau copii într'o curte mare alături de o grădină, în care mâna unui dascăl inimos și așezat sădia, într'un pământ cam uscăcios și sărac, pomii și cel puțin pentru verdeață și umbră, dacă bruma târzie le

scutura fructele. Câte o bibliotecă formată din cărți adunate, sau trimise de Casa școalelor, împodobia fiecare școală ; căci numai între 1899—1904 se înființară în jud. Constanța 40 de biblioteci sătești, iar de la 1909 luară ființă și altele. Adăogați apoi câteva muzee, ca cel de la Casapchioi și mai ales cel de la Hârșova, a cărui faimă s'a dus până departe ; câteva săli speciale de teatru cu cortină, ca cea de la Anadolchioi, dar mai presus de ori ce sufletul dornic de cultură,— și veți avea o imagine apropiată de cea ce a însemnat școala primară românească în satele Dobrogei.

E de prisos să mai adăogăm că școli și posturi nouă s'au tot înființat până în ajunul războiului. În anul 1914 Statul luă pe seama sa de odată 36 de posturi, înființând în acelaș timp și în orașe școale nouă. Vrednic de pomenit este faptul că pe când și cătunul cel mai umilit și-a făcut local, orașul Constanța, cu 5 școale de băeți și 4 de fete, nu are decât un singur local propriu și acela construit în 1891.

* * *

După acest mic istoric al școalelor primare din județul Constanța, trecem la starea dureroasă din viața școlii dobrogene, la ocupațiunea din 1916—1918.

Cel dintâi gând pe care l-au avut Bulgarii la invadarea Dobrogei a fost să distrugă opera culturii românești. Cei 37 ani de activitate dăscălească dăduseră rezultate despre care Peșef, ministrul de instrucție al Bulgariei din Martie 1917, în urma vizitării Dobrogei, s'a exprimat astfel în fața unor ziarști: „Da, Românii au lucrat pentru școală ; mai mult încă, ei au pervertit sufletul copilașilor noștri din Dobrogea bulgărească”. Această constatare o făcuse la Enichioi, jud. Tulcea. Că s'a lucrat pentru Dobrogea, stă mărturie statistica din 1909, în care jud. Constanța e clasificat al treilea, având 44% știutori de carte—venind după Covurlui și Brăila,—iar jud. Tulcea al patrulea, cu 43%. Că s'a lucrat pentru Dobrogea, stau mărturie și cele 155 localuri de școală numai în jud. Constanța, cele 174 școale sătești și 17 de orașe ; apoi bibliotecile populare din satele mai mari și conștiința românească pătrunsă adânc în sufletele Românilor dobrogeni.

Ca să nu-și desmintă caracterul distructiv al rasei lor turanice, Bulgarii, la venirea lor, au ruinat școalele românești, au ars arhivele școlare și bibliotecile, au prădat materialul didactic; mobilierul a fost în parte ars, în parte transportat în cele câte-va sate bulgărești. În Februarie sau Martie 1917 au întemeiat societatea «Dobrogea» cu scopul bine hotărât de a înființa școale bulgărești în toată provincia. Însă, cu toată propaganda lor, cu toată convingerea ce căutau să o strecoare în sufletul populațiunii dobrogene, că Bulgaria va stăpâni până la gurile Dunării, n'au căpătat rezultatele dorite. În satele bulgărești școlile au mers: cărți gratuite, îndopare cu tot soiul de speranțe pentru viitor. În satele românești însă, nici învățătorii improvizați din soldați, nici avocații ce voiau să scape se serviciul frontului și nici celelele «mari intelighențe», n'au putut trăi și rezista spiritului fin și baljocoritor al Românului.

Bulgarii, odată stăpâni pe Dobrogea cu ajutorul tunului german, nu s'au mulțumit să înființeze școli numai în satele bulgărești. Cu binevoitorul concurs al guvernului de la Sofia, societatea «Dobrogea» deschise cursurile de la Babadag și dete drumul la 108 școale cu 200—210 învățători în toată Dobrogea. Pentru ca armonioasa limbă a descendenților lui Aparuh să răsune pe tot cuprinsul țării coto-pite, au deschis 7 școale bulgărești în regiunea românească a Hârșovei și 9 în regiunea Megidiei, unde nu se află nici urmă de sat bulgăresc.

Metoda lor de câștigare a sufletului: un bulgar, ce știa și românește, îmbrăcat în uniformă militară, intra în comună însoțit de o „intelighență“, un inspector, și după ce explica oamenilor că de-acum Dobrogea rămâne pentru vecie Bulgarilor, le oferia gratuit cursuri serale și din zilele de sârbătoare, pentru a le înlesni învățarea limbii oficiale. Li se mai da gratuit și cărți, precum și tablouri, adăugând că numai aceia vor primi ajutoare și bonuri, cari-și vor trimite copii la școala bulgărească.

Oamenii dădeau din cap, așa cum fac ei în semn de aprobare, dar cu neîncrederea în ochi. Câte-va zile veniau la cursurile serale, până vedeau ce e cu ele, apoi pe încetul lăsau pe bulgar singur cu pereții, Cât despre copii, pentru

cari trebuie suflăt ca să-i atragi la școală, chiar de a doua zi și vedeau de alte treburi, sau de joacă. Că așa a fost, ne-am putut convinge la reîntoarcerea în Dobrogea: nici o școală bulgărească înființată în sate românești n'a rezistat măcar un an de zile. Ba chiar în unele comune, ca o contra-balansare a propagandei bulgare, s'au deschis școli românești. Ca exemplu în această privință avem Cara-omerul, sat mare românesc în sudul județului, Murfatlarul, Cerna-Voda, Cochirleni, Anadolchiori ș. a.

În Cara Omer, în anul 1917—1918, a funcționat școala românească sub conducerea D-rei M. Lăzărescu, o româncă vrednică și cu simțire. În Septembrie 1918, Bulgarii aveau acolo o etapă. Ei înființară un comitet condus de un român nemernic, cu scopul de a întreține și înlesni școala bulgărească. Ca răspuns, Românii înființară și ei o eforie, în frunte cu d-nii Clinciu, Tacorean și alții, pentru întreținerea școlii românești. Învățătorii bulgari dacă au văzut că nu e rost, au părăsit localitatea după câțva timp.

Existența școlilor bulgărești în satele române a fost așa de trecătoare, că la întrebarea mea prin sate, oamenii răspundeau: „o fi fost, da noi n'am văzut“, sau: „s'a plimbat un bulgar prin sat câte-va zile; spunea că-i și învățător. Copiii nu s'au strâns la școală“. Atât de mult îi mișcase prezența învățătorului bulgar, că parcă nici n'ar fi existat pentru ei.

Din cele 108 școli bulgărești, despre care eu însumi am citit că au funcționat în Dobrogea, am găsit în jud. Constanța urma a 23. În acest număr intră și cele din orașul Constanța, din Megidia, Hârșova, Ostrov, Cerna-Vodă unde, în cele patru din urmă, neam de neamul bulgăresc n'au avut școli.

Alături de cele 23 școli bulgărești și 9 nemțești au mai funcționat și 20 românești. Existența acestora a fost însoțită de un lanț de dureri. Pentru a vedea cele ce suferiau dascălii noștri, reproduc aci răspunsul învățătorului Șt. Popescu din Satu Nou la circulara No. 1343, 1919.

„Satul e locuit numai de Români; școala românească a funcționat în timpul ocupației sub conducerea subsemnatului de la 10 Martie 1917 până la 1 Dec. 1917. Atunci învățătorul

român a fost arestat mișelește de Bulgari, bătut îngrozitor și dus legat la satul Bazarghean, la comandamentul bulgar. Aci l'a judecat și condamnat la moarte pentru că a îndrăznit să învețe românește copiii din „Dobrogea bulgărească,” — ziceau ei. Scăpat ca prin urechile acului, m'am refugiat pentru a doua oară în jud. Ialomița“.

Invățătoarea Ioana Stănică de la Calfa-chioi — sat românesc — a primit două paturi de armă, izbite cu ură și sețe, de la un barbar bulgar, pentru că i-a spus cu hotărâre și verde că Dobrogea a fost, este și va fi pământ românesc. Și Bulgarul n'a găsit alt mijloc de a-și susține lăcomia de cât lovind o biată fată fără apărare, care avea și ea dreptul să-și iubiască neamul.

Nu am o statistică a copiilor cari au urmat în școli sub ocupația streină. Numărul lor, în genere, a fost mic, chiar în satele bulgărești. În ceea ce privește cărțile, Românii au avut de suferit mult, de oare ce toate cărțile noastre au fost sau arse, sau cenzurate, rupându-li-se anumite capitole.

Personalul didactic român se compunea, sub ocupație, din patru titulari, întorși la posturi prin Martie 1917. și din suplinitori cu puțină știință de carte, dar cu multă hună voință și dragoste pentru a servi cauza românească.

Clasele, în afară de orașul Constanța, au funcționat în case particulare, cum a dat Dumnezeu, de oarece localurile de școală au fost ruinate, sau ocupate. Iar cele ce au scăpat neatinsse până în Noembrie 1918, la retragerea Bulgarilor, dacă n'a fost cine să le apere, au plătit și ele tributul, fiind văduvite de uși, ferestre și chiar de podele. Aceasta numai în satele românești. Prin cele bulgărești au trecut fără să se atingă de școală, încurajând toată populația și copiii că Dobrogea tot a Bulgariei va rămânea. Copii fură îndemnați, la plecarea lor, să nu frecventeze școala românească etc. Sfat de prisos! Știau doar țărani de o lege a obligativității învățământului primar, dar mai era ceva: era turnat în sufletul lor ceva din tradiția culturală românească, ceva mai puternic decât niște îndemuuri necugetate.

Din această înșirare a faptelor petrecute dela 1916 până la reîntoarcerea noastră, se vede cinstit și fără nici o părtinire că, urmași poporului care la 620 au trecut prin Dobrogea

spre regiunea Rasgradului și a Șumlei, unde au sălășluit, au căutat pe căi nedrepte și silnice să schimbe sufletul poporului dobrogean, să distrugă tot ce poartă urma culturii și vredniciei românești, să stăpânească această Dobroge frumoasă, unde munciseră în ceia ce privește școala o sumă de dascăli inimoși, această Dobroge de al cărei dor s'au prăpădit în refugiu și apoi în Moldova o bună parte din cei veniți la 1879, sau din cea dintâi fază a vieții școlare dela 1880—1889.

N'au isbutit să distrugă decât partea materiei : localuri și vieți omenești. Sufletul românesc a rămas și mai oțelit și va rămânea, pentru că între noi și dânșii e un hotar dela clădirea neamurilor :

Unul isteț, plin de viață, pricepe lesne lucrurile, iese lesne din încurcături, știe să-și facă și să ție prietenii și prietenii și câte altele ; iar celalalt greoi la cugetare, răzbu-nător până la crimă ; unul ca o zi de Mai, celălalt.... par'că i ninge și tot plouă ; unul glumeț, celălalt ursuz ; unul te privește în față, celălalt se uită într'o parte.

Ce am găsit în Decembrie 1918 ?

Școlile sătești ruinate sau distruse până la pământ ; învățătorii titulari împrăștiați în toată țara, iar o parte din ei jertfiți pentru întregirea neamului ; o sărăcie și o jale de lume amărâtă și pe drumuri, cum numai în Dobrogea, și mai cu seamă în județul Constanța — aproape curat românesc — a fost în iarna anului 1918 spre 1919, până târziu înspre vară.

Cele 20 de școli românești apuseseră și ele din Octombrie Bulgariei, fiind lăsați de capul lor, au început cu persecuțiile și tot felul de răutăți, așa că școlile una după alta au fost închise. Au mai rămas cele din Constanța, de care nu îndrăzniau să se atingă, cum și cea din Cerna-Voda.

Dar, după debarcarea aliaților la Constanța, către sfârșitul lui Octombrie 1918, o îngrijorare pătrunse în suflete. Istoria se repetă : la 1878 Cerchejii luau drumul spre necunoscut alături de Tătarii gălăgioși și Turcii gânditori ; iar către sfârșitul lui Noembrie, când începe retragerea Bulgarilor din Dobrogea, învățătorii lor au trebuit să plece așa de repede, — și doar nu mai era război, — că și-au uitat și bagajele.

Atunci au tresărit și au răsuflet în voie nu numai Ro-

mâinii, cari se reîntoarseră la casele lor, dar par'că întreaga fire. In cei doi ani de stăpânire aspră și lipsită de bunul simț, întreaga lume suferise numai amaruri. Atunci au tresărit, mai mult ca ori care, sufletele dascălilor cari zeci de ani, unii chiar patruzeci de ani, munciseră în Dobrogea. Atunci, la 17 Decembrie, la câteva zile după reîntoarcerea autorităților noastre, institutorul director N. Andreescu și-a început activitatea adunând copiii în geamia din Cernavoda, lucrând cu aceeași stăruință cum făcuse în cei 35 de ani. In aceeași vreme, toți învățătorii și institutorii județului, cari au scăpat de crâncenul războiu, dela Potur lângă Babadag și până la Ostrov lângă Silistra, dela Caracicula Mangaliei și până dincolo de Capugiul Hârșovei, toți cei cari și-au format convingerea că, scăpați din fața morții și din ploaia de gloanțe au datorii mai mari de îndeplinit ca până în 1916, n'au pregetat o clipă de a se reîntoarce la cămin în vagoane nêncălzite, pe șlepuri în bătaia gerului și pe Marea Neagră, mare nesigură și așa de periculoasă din cauza minelor. Toți, cu lacrimi de bucurie, înghețați ca vai de dânsii, înotând prin zăpadă și noroiu, în căruțe sau pe jos, s'au reîntors acolo unde în trecut își sacrificaseră anii tinereței, sau trăiseră frumoasele zile ale copilăriei. Iar unii, când n'au putut căpăta vagoane ca să-și ia gospodăria și ce bruma adunaseră prin Moldova, au plecat cum au putut, singuri, fără soție și copii, numai să ajungă aici, în Dobrogea, cu toate că știau ce-i așteaptă și că nu vor găsi nici de unele.

Luna lui Ianuarie ne-a apucat încălzii numai cu sufletul: la sate le lipsiau școlilor ușile, geamurile, sobele; nu erau lemne. La orașe, au început cursurile numai la Constanța și la Cernavodă în geamie.

Școala din Hârșova fiind arsă, iar în tot orașul fiind greu de găsit o casă mai spațioasă pentru școală s'a început activitatea mai târziu. La Ostrov, s'a reparat în pripă școala de băeți, pentru ca să funcționeze și pentru fete; la Megidia, se afla un local mai bun, însă era lipsă de lemne, de sobe și de câte trebuie la o școală. În județ mijloacele puse la îndemână erau restrânse și fără putere de a face totul. Ici, colo, au răsărit oameni de ispravă cari s'au pus în serviciul școlael, iar rezultatele mărturisesc îndeajuns munca lor. Așa

amintesc aci cu recunoștință numele administratorului de plasă dela Adam-Clisi, Ion Dinu, care în timp de 15 zile a pus în stare de funcționare toate școlile din plasa sa, 29 la număr, însărcinând cu ținerea cursurilor, în localitățile unde învățătorii și sacrificaseră viața pentru neam, chiar dascălii dela biserică. Abia în urmă s'a prezentat personalul cu mai multă știință de carte. Afară de școlile din plasa Traian s'au mai deschis cursurile și în alte sate, unde s'a putut înfiripa câte ceva mobilier, scăunele cu trei picioare, pietre, cărămizi; ba au stat copiii și pe jos, turcește, ca la 78. Așa au luat ființă peste 100 de școli din satele județului Constanța în lunile Ianuarie și Februarie — cu mobilier de adunătură, cu școli cârpite, având drept geamuri scânduri, sau și fără de acestea, sau în câte o casă părăsită și fără stăpân, copiii stând pe scăunele sau turcește, având în loc de table de scris ușile, iar unde n'au fost uși, podelele.

În luna Martie până către începutul lui Aprilie, când au dat căldurile și a început să se învioroze firea, au luat ființă și celelalte școli, în aer liber, pe câmp în zilele cu soare, sau în școală în vremea ploioasă și fără puțință de stat afară.

Se cade să facem aci și o descriere mai amănunțită a stării localurilor de școală, acum după războiu. Pentru o mai bună înțelegere le împărțim în trei părți: bune, în satele bulgărești, sau bunișoare; stricate sau distruse cu totul în cele românești. Pe aripele gândului le văd trecând prin lumina sufletului așa cum le-am privit cu jale, începând dela 2 Ianuarie 1919 și până la sfârșitul anului școlar. În partea de sud-vest a județului și în partea de nord, în satele bulgărești, pe acolo pe unde l-am dus pe celitor mai la începutul acestei povestiri, totul era neatins. Localul comp'et, cu bănci multe, ba mai multe și mai bune ca înainte, luate din satele românești vecine, cu câte 3 table (Canlia etc.) cu sobe „Godin“ etc. În cele românești, dela Mangalia spre nord până la Calea ferată Cernavoda-Constanța, iar spre apus până la Dunăre, o jale și un amar. Unele din școli purtau nu numai urmele obuzelor și șrapnelor (Enghez, Tallăgeac, etc.) dar și urmele răzbunării din 1918 când cu retragerea armatelor bulgărești, având ușile, ferestrele și toată lemnăria arse. Tot în această parte, câteva școli au fost distruse până în te-

melie, cum este în Hairanchioi, Enigea, Cocargea, școale construite între 1890 și 1900.

În aceeași stare am găsit și școalele din partea nordică a liniei ferate. Ferestrele și ușile arse și chiar dușumelele. De tavane nu mai pomenesc, căci le despuiaseră soldații germani, făcându-și lădițe de trimis de-ale mâncării familiilor lor, acasă. Mai spre miază noapte-însă, pe unde au fost lupte grele, începând dela Scimenii mici și Boascic pe Dunăre, și până dincolo de Hârșova cea arsă în întregime, dela Sarăi și Cartal și până la mare, prin Erchesec, Satischioi, Saragea, Terzichioi, Pantelimon, Pazarlia, Cavargic, Gbelengic și până la Peletlia lângă mare, n'a mai rămas nimie din clădirile care făceau mândria satelor, fala Dobrogei.

Toate școlile din această parte au fost arse, iar cele care au scăpat de vârtoarea focului, au fost distruse, luându-li-se lemnăria pentru tranșee. Iată dar care era starea localurilor în Ianuarie 1919: 15% din ele bune; 70% stricate, fără uși sau geamuri, iar restul păstrând numai zidurile ciuruite, sau numai urma temelilor. În aceste din urmă sate, multă vreme, cursurile vor avea loc în case închiriate, insuficiente pentru populațiunea școlărească, îngrămadită atât din cauza lipsei de învățătură timp de doi ani și mai bine, cât și din dragostea isvorâtă în urma războiului, de a se învăța carte.

Trecem la personalul didactic — învățători și institutori. Războiul ne-a găsit cu aproape jumătate, din acest personal, compus din titulari; restul, suplinitori iără pregătire, fără siguranță și continuitate de muncă, singura care dă naștere la curente sănătoase și îndreptări spre mai bine. Războiul cel mare a rărit rândurile luptătorilor din învățământul primar al județului Constanța; căci aproape 40, și dintre cei mai buni, au plătit cu prețul vieții bucuria care sălășluiește în sufletele noastre azi, după întregirea pământului românesc.

Amintesc pe cei cari au închis ochii prea devreme, în zilele de jertfă dela Turtucaia: frații Ștefănescu Petre și Traian din Dobromir și Ghiuvenlia, Papadopol Petre din Anadolchioi, Perianu Marin din Pazarlia și Gh. Gheorghe din Ostrov. Pe frontul Topraisarului au pierit: Butuliță, V. Făcăianu din Chioroșmă, Oprea Hârâciu și Stănescu dela Megidia, iar,

în alte părți, în Carpați și la Mărășești au ridicat potirul jertfei: C. Popescu din Almalău, T. Aron din Urluia, D. Protopopescu din Bazargheanu, C. Petrescu din Dauluchioi, Al. Muntenescu din Casaphioi, N. Istrățoiu din Cocargea, C. Balmuș din Gheringec, Gh. B. Mihai din Polucci, M. Vioreanu din Muslubei și alții dintre cei tineri, suflete în cari abia pâl-pâiseră florii dragostei de meserie—tineri cari au preschimbat abecedarul și dubul dascălesc cu sabia și glasul războinic.

Alături de ei, au trecut în lumea nouă a dreptilor, poate fără speranță de a se mai reîntoarce la cămin, bătrânii veterani în ale dascăliei, cei dela 1879 — I. Negrescu, Nat. Atanăsiu, Petre Popescu, Dima Ghizdărești și cei dela 1881: Atanasiu Lipnița, Măldărescu Oltina și Ionescu Chioseler; iar în Ianuarie 1919, arzând de dorința reîntoarcerii cât mai în grabă, se stinge, în urma unui tifos exantematic căpătat la o serbare școlară în județul Iași, Lucreția Florescu, vrednica și inimoasa dascăliță dela Țaceamac. Cu acelaș suflet, Olimpia Dinu, învățătoare la Pantelimon, este cosită ca o floare primăvă-ratică odihnindu-se sub cele mai frumoase gânduri scrise pe crucea din cimitirul Bârladului.

Lipsa tuturor acestora este adânc simțită. Și de multe ori numai încrederea ce o căpătam în suflet, că printr'o muncă până la jertfa de sine și ai tăi putem împlini golurile, am sperat, aici, în județul Constanța, în rezultate cât mai bune și pipăibile.

În tot cursul anului școlar, 6 școale rurale n'au putut învața de loc, celelalte 168 au ajuns cu bine până la iulie. Personalul a fost după cum se vede: 120 titulari și 136 suplinitori, parte dintre cei vechi, parte noi numiți pentru întâia oară. La orașe au funcționat 43 titulari și 20 suplinitori. De fapt au funcționat mult mai mulți suplinitori de cât cei arătați; căci, din pricina sărăciei și a greutăților de traiu—n'aveau nici pâinea zilnică,—mulți au părăsit școlile după o lună, două și au fost numiți alții.

Și totuși, au muncit cum au putut; iar dreptatea și adevărul iese din socoteala făcută în Iulie și August.

La școlile dela sate au fost înscriși 14200 copii, cam 60 de școlari de învățător, dintre cari au urmat regulat peste 8000.

La școalele dela orașe au fost înscriși 2546 copii, 50 de fie care institutor și au urmat regulat câte 40 școlari de institutor. Școlile rurale au dat 176 de absolvenți, iar cele urbane, unde a mai fost o continuitate de muncă în cei doi ani, 202 școlari. Numai cu zece ani în urmă au absolvit, atât în școalele rurale cât și în cele dela orașe, peste 1200 școlari.

În cele 53 gădini de copii au fost înscriși 2358 copii adică 45 de fie care conducătoare și au urmat regulat 1802, sau 36 copii de școală. Inspecția școlilor și a lucrurilor dela 2 Ianuarie și până în Iulie s'a făcut în 157 de zile, pe un drum lung de aproape 2000 kilometri.

Aceasta-i viața trecută a școlilor din județul Constanța vreme de 40 de ani. Războiul a lăsat urme adânci în suflete, pe care nici odată și nimeni nu le va putea șterge. Vor povesti bătrânii, copiii de azi, toate suferințele și toate sălbăticiile războiului, își vor aduce aminte și de cei cari i-au învățat carte și n'au avut vreme să le-o sfârșească, pentru că războiul le-a răpit pe bunul lor învățator. O cruce poate, în fața școlii, va vorbi multă vreme și învățătorilor, cari se vor perinda pe aici, de cei pomeniți de popor.

Ca și firea după o furtună năprasnică, așa și școala dobrogeană își urmează cursul tot mai liniștit, tot spre mai bine. Ea va împlini, an după an, lipsurile aduse de război și în cele din urmă privind înapoi, își va spune: încercările prin care am trecut au fost o jefă, dar și o isbândă—priviți-mă.

VASILE HELGIU
Revizor școlar Constanța

ANEXA A

Școalele rurale din Dobrogea, înființate până la 1889

Localitatea	Data înființ.	Felul localului	Felul construcției	Felul populației	Numele și Pronumele învățătorului	Ce studii posedă	Salariul Lei			La ce școli a mai funcționat	
							Stat.	Județ.	Com.		
JUDEȚUL TULCEA											
Malcoci-Prislava	1879	particular	—		Ion Popa	Normalist	1881	115	—	20	Sarighiol, (Chilia-veche și Jijila Tulcea
Mahmudia	"	propriu	cărămidă nearsă	Români	Radu Topor	Galați	1887	100	—	15	Sarinasuf Tulcea
Câșla	"	"	"	"	I. C. Brătescu	Institutul Pedg. Vasile Lupu, Iași	1873	130	—	—	Tigheci — Cahul Enichioi, Cartal-Bolgrad Osmancea — Constanța
Somova	"	"	piatră	"	Șt. Voinea ¹⁾	Normalist-București	1874	160	—	10	Jud. Bacău. Domnești în jud. Putna
Niculitel șc. băieți	"	"	"	"	N. Ludovic	"	1876	130	—	—	Muravlevca — Bolgrad
" șc. fete	1881	"	"	"	Elena Ludovic	Normal. El. Doamna	1881	—	70	30	Enisa'a și Calica din jud. Tulcea
Be' dand	1879	"	cărămidă nearsă	Bulgari	Vas Flotur	Normalist-Galați	1881	115	—	15	Alibeikioi și Canla Bugea: din jud. Constanța
Luncavița șc. băieți	"	"	cărămidă	Români	Ioan Dacou	Normalist-Bârlad	1881	115	—	—	Lupești jud. Covurlui
" șc. fete	"	"	"	"	Sevașt. Diaconu	Șc. sec. fete Galați	1884	—	70	30	—

¹⁾ Autor de cărți didactice.

Satul-Nou	"	propriu	piatră	"	Const. Mateescu	Institutul pedagogic-teologic Sibru	1869	100	—	—	Cataloi jud. Tulcea
Greci șc. băieți	"	"	nuele	"	I. C-tintinescu	Normalist-Galați	1879	100	—	10	Asarlac jud. Constanța
" șc. fete	1884	"	"	"	Ecat. C-tinescu	Reuniunea Iași	1877	100	—	10	Jijila jud. Tulcea Boascie jud. Constanța
Văcăreni șc. băieți	1879	"	cărămidă	"	Gh. Țară Lungă	Normalist-Bârlad	1881	115	—	—	Cocarg a jud. Constanța
" șc. fete	1884	"	"	"	Eufr. Ștefănescu	5 cl. șc. secun. Galați	1883	70	—	40	—
Ostrov de jos	1879	"	nuele	"	Gh. Voță	Academia Iași	1864	160	—	15	Băleni—Covurlui Valul lui Isac—Cahul Rașova — Constanța
Garvăn	"	"	piatră	"	Matei Neculau	Seminar-Isma I	1878	100	—	—	Luncavița—Tulcea
Jijila șc. băieți	"	"	cărămidă	"	C. Mihăilescu	Normalist-Galați Seminar-Isma I	1880	115	—	10	Topalu — Constanța
" șc. fete	1884	"	"	"	Ecat. Mihăilescu	Azil Elena-Doamna	1880	115	—	10	Topalu — Constanța
Cerna șc. băieți	1879	"	piatră	jum. Rom. jum. Bulg.	Vasile Popescu	4 cl. se normale 4 clase seminar	1881	115	—	25	—
" șc. fete	1884	"	"	"	Casandra Constantinescu	Șc. secundară Galați	1884	70	—	25	—
Chilia-veche șc. b.	1879	"	cărămidă nearsă	jum. R. m. jum. Ruși	Const. Popescu Măgureanu	Șc. Norm. București	1883	115	—	20	Șmătui—Teleorman Jijila—Tulcea
" șc. fete	"	"	"	"	Elena Popescu	Șc. prof. din Brâila	1882	100	—	20	Calica și Chilia Veche Tulcea
Hagigh'ol șc. băieți	"	"	cărămidă	jum. Rom. jum. Bulg.	C. Caraman	Normalist-Iași	1884	70	—	20	—

Localitatea	Data înființ.	Felul localului	Felul construcției	Felul populației	Numele și Pronumele învățătorului	Ce studii posedă	Salariul Lei			La ce școli a mai funcționat
							Stat	Județ	Com.	
" șc. fete	1887	propriu	"	"	Anghelina Dendrinu	Externat	1887	70	20	
Dăeni șc. băieți	1879	"	cărămidă nearsă	Români	Francisc Enășescu	Normalist-Iași	1871	145	15	Tămășeni și Miclăușeni—Roman Colib și—Bolgrad Ed Ichi și Osrovl de sus—Constanța
" șc. fete	1884	"	"	"	Elena Enășescu	Șc. centr. la Bucur.	1880	115	15	Saru—Constanța
Urombei	1880	"	gard	"	Gh. Adam	Seminar	1880	100	15	—
Nalbanț	"	"	piatră	Români și Bulgari	D. Cârjău	2 clase normale	1873	130	15	Oracu, Anadol și Itulia—Basarabia Seimeni mici și Parachioi—Constanța
Canla-Bugeac	"	"	zid	Bulgari	Eleonora Nour	Șc. centr. fete Iași	1884	70	20	—
Zebil	1880	"	Școala la un loc cu Primăria, local de piatră	Români	D. Nițescu	Normalist-Galați	1875	70	20	—
Beștepe	"	"	cărămidă nearsă	"	Ion Done	Normalist-Iași	1857	160		Hagiabunla și Satul nou—Bolgrad
Sarighiol	1881	"	cărămidă	jum. Rom. jum. Bulg.	Vladim. Popovici	Comercială-Galați	1880	100		Casapehioi—Constanța Bașchioi—Tulcea
Sarighiol-Calica	"	"	cărămidă nearsă	Români	Ecat. Popovici	1 clasă gimnazială		70		

Cataloș	1881	propriu	" "	Rom Ital 1/4 Nemți 1/4 Bulgari	N. Neicu	Normalist-Sibiu	1885	70	10	Prislava—Tulcea	
Bașchioi	"	"	piatră	Bulgari	Petru Dima	Seminar Ismail	1873	130	10	Noul Caragaci—Bolgrad Somova—Tulcea	
Cârjelari	"	"	nuele	Români	Arista Marinov	2 cl. secundare inst-tutul Bolintineanu	1882	100	30	Mihăilești—Vlașca	
Turcoaia	"	"	piatră	"	Gh. Chisencu	Normalist-Iași	1876	130	20	Capaclia, Hagicurd-Basarabia (Jijila, Satul Nou—Tulcea	
Pecineaga șc. băieți	"	"	"	"	Teodor Mârza ¹⁾	Normalist-București	1875	130	20	Brânza—Bolgrad Costangalia și Baimaclia-Basarabia Șheringic, Mârleanu și Cochreni—Constanța	
" șc. fete	"	"	"	"	Maria Dobrescu	Șc. profes. Brăila	1882		70	30	—
Ciucurova	1882	"	"	Germani Ruși Români	Ilie Ștefan	Preparandia-Arad 3 clase reale-Germane din Vârșel	1857	70	15	Șipet-Timișoara 1859-82 Comisar școlar în Transilvania 1885	
Ciamurlia de sus	"	"	"	Bulgari	Elena Grecu	4 cl. primare Galați	1872	100		Chilia veche, Calica și Sarighiol jud. Tulcea	
Caramanchioi	"	"	cărămidă nearsă	"	Alex. A. Zăvoianu	Șc. normală Carol I București	1888	70	25	—	
Frăcăței	1882	"	Școala la un loc cu Primăria, local de piatră	Bulgari omâni	Vasile Popescu	Normalist-București	1887		60	—	
Telița	1883	"	nuele	jum. Rom. jum. Ruși	I. Mateescu	Normalist Tg. J. u	1888		60	15	Peletlia—Constanța

¹⁾ Decorat cu medalia Serv. credincios.

Localitatea	Data înființ.	Felul localului	Felul construcției	Felul populației	Numele și Pronumele învățătorului	Ce studii posedă	Salariul Lei			La ce șco'i a mai funcționat
							Stat	Județ	Com.	
Meidanch oi	1883	propriu	Scoala la un loc cu Primăria, local de cărămidă	Români	El. Caraanghel	2 cl. secundare	1886	70	10	—
Sarighiol-Beidaud	"	"	piatră	Bulgari	D. Dimofte	Normalist-Bărlad	1880	115	.	Caraomer și Esehioi — Constanța
Atmagea	"	"	cărămidă nearsă	"	N. Negacin-ki	Șc. comere. Galați	1881	100	10	Slobozia—Brăila
Enisala	"	"	piatră	Români	Alex. Alecu	Normal st Galați	1884	70	.	Tuzla—Constanța
Satu-Nou	"	"	gard	"	Sofia Popovici	Șc. secund. fete Iași	1881	70	20	—
Topolog	1884	"	nuele	"	Const. Cornescu	5 cl. liceu Iași	1886	80	20	—
Făgărașul Nou	"	"	piatră	"	Andrei Artimescu	Normalist Galați	1884	70	20	—
Morughiol	"	"	cărămidă nearsă	Ruși	El. Bogdan	2 cl. secund.	1882	100	15	Bujor. și—Covurlui Văcăreni—Tulcea
Ciamurlia de sus Camena	"	"	piatră	Bulgari	Ecat. Popazu	1 clasa normală „Elena Doamna“	1880	70	.	Gârlița—Constanța
Rachman	1885	"	"	Români	I. Popescu Costin	Normalist-Galați	1885	80	20	—
Luncavița-Rachel	1886	"	cărămidă	"	M. Vasileșu	Șc. normală a soc.	1887	80	15	—
Casimcea	"	"	Scoala la un loc cu Primăria, local de cărămidă	"	Rada Moroianu	Bacal. în Brașov	1880	70	40	—
Pisica	1888	"	cărămidă	"	Maria Minculescu	Șc. sec. fete Galați	1888	.	80	—

JUDEȚUL CONSTANȚA

Mangalia șc. băieți	1878 1879	propriu	piatră	$\frac{2}{3}$ Rom. $\frac{1}{3}$ Turci	Iosef Careisa	Normalist	1881	115	20	Isaccea — Tulcea
" șc. fete	1879	"	"	"	C-tanța Moiescu	Șc. centr. Craiova	1886	70	.	—
Bugeac	"	"	paiante	Români	Gh. Motarga	Normalist-Tg. Jiu	1885	70	15	Nalbant—Tulcea
Satul-Nou șc. băieți	"	"	cărămidă nearsă	"	I. Ionescu ¹⁾	Gimnaziu Galați	1882	70	12	Enigea — Constanța
" șc. fete	1888	"	"	"	Ecat. Ionescu	3 cl. secundare	1887	80	.	—
Mârleanu	1879	"	gard și nuiele	"	Atan. Vasiliu	Normalist-Galați	1881	115	10	—
Oltina șc. băieți	"	"	gard și paiante	"	Atan. Petru	Preparandia Iași și Seminarul din Huși	1863	160	10	Tomai—Cahul Buiuc-Enghez—Constanța
" șc. fete	"	"	"	"	Nat. Petru	Externat Iași	1871	145	10	Tomai-Cahul
Cuzgun	"	"	Scoala la un loc cu Primăria, local de piatră	"	Al. Romilă	Normal.-T.-Severin	1882	115	18	Coslugea—Constanța
Lipnița-Coslugea	"	"	piatră	"	Gh. Ștefănescu	Normalist-Iași	1871	145	10	Tăbălăești și Covana-Fălcu Leova—Cahul. Toprais și Satu Nou—Constanța
Gârlici șc. băieți	"	"	zid	"	D. Gavrilescu	Normalist-Iași	1878	160	10	Românești—Iași Herța--Dorohoi Băleni—Bolgrad
" șc. fete	1884	"	piatră	"	Ana Cinski	Scoala greacă secundară Ismail	1881	115	10	Rașova—Constanța
Ciobanu șc. fete	1879	"	cărămidă nearsă	"	El. Eftușescu	Șc. secund. Iași	1875	115	20	Topal—Constanța

¹⁾ Decorat cu medalia Serv. credincios.

Loc. litatea	Data înființ.	Felul localității	Felul construcției	Felul populației	Numele și Pronumele învățătorului	Ce studii posedă	Salariul Lei			La ce școli a mai funcționat
							Stat	Județ	Com.	
" șc. băieți	1879	propriu	" "	"	Gh. Eftușescu	Normalist Iași	115	20	Basarabia	
Aliman	"	"	zid	"	Marin Armeanu	Normalist București 1883	100	20	Saragea—Teleorman	
Topraisar	—	—	—	—	—	—	.	.	.	
Osmanfacă	1879	"	zid	Români Tătari	—	
Rasova	1878	"	"	Români	Gh. Voiță	normalist	.	.	.	
Seimenii Mari	1878	"	"	"	Gr. Rozoleanu	.	100	.	.	
Seimenii mici	1879	"	"	"	M. Vasiliu	.	100	.	.	
Topal	1879	"	"	"	—	vezi anexa C.	.	.	.	
Casapchioi	1880	"	cărămidă nearsă	Bulgari	Carol Vișinescu	Normalist-Iași 1876	130	20	Nerușai—Basarabia Chilia-veche—Tulcea	
" Mihai-Viteazu	"	"	cărămidă	"	El. Dumitrescu	4 cl. prim. Tulcea 1880	100	20	—	
Beilic șc. băieți	"	"	piatră	Români	Nic. Andreescu	Normalist-Galați 1882	115	15	.	
" șc. fete	"	"	"	"	Smarand Andr.	Șc. profesională 1883	115	.	Cochirleni—Constanța	
Parachioi șc. băieți	"	"	"	"	Ioan Negrescu	Normalist Iași 1872	130	10	Șișani—Fălcu Cișmele—Bolgrad Coslugea și Ostrov—C-ța	

" șc. fete	1885	propriu	"	"	Olimp Negrescu	Șc. sec. fete Galați 1885	80	10	—
Gârlița șc. băieți	1880	"	zid	Bulgari	N. Muzicescu	Normalist București «Carol I» 1879	115	10	Rașova—Constanța
" șc. fete	1881	"	"	"	Eufr. Muzicescu	4 cl. prim. Câmpina 1885	70	10	—
Esechici	1880	partic.	"	$\frac{1}{2}$ Bulg. $\frac{1}{2}$ Turci	I Șoltescu	2 cl. academ. M. hăi. 1863	160	10	Endecburnu și Cișmeaua văruiță din Basarabia Osmanfacă și Cuzgun— Constanța
Gargalăcul mare	1881	propriu	piatră	Bulgari	Teod. Niculescu	Normalist 1881	70	15	Dela 1881—87 a funcționat la școala românească din Silistra
Caranlăc	1881	"	"	Români	C. Popescu	Seminar Huși 1868	145	10	Smulți—Cuvurului Oitina și Satu nou—C-ța
Lipnița	"	"	"	Bulgari	Ioan Atanasiu	Normalist-Galați 1881	115	15	—
Canlia	"	"	"	"	Gh. Ghibăneanu	Normalist Carol I 1872	145	10	Noul Caragaci și Furmanca—Basarabia Topal—Constanța
Almalău șc. băieți	"	"	"	"	Petre Popescu	Normalist-București 1877	130	10	Babele—Basarabia Bugeac Constanța
" șc. fete	"	"	"	"	Smar. Popescu	Extern. fete Iași 1874	115	10	Gârlița—Constanța
Sarai	"	"	cărămidă nearsă	Români	Ioan Bănescu	Seminar Iași 1884	70	20	—
Caramurat	1882	"	"	Români Germani Turci	—	—	—	—	—

Localitatea	Data înființ.	Felul localului	Felul construcției	Felul populației	Numele și Pronnmele învățătorului	Ce studii posedă	Salariul Lei			La ce școli a mai funcționat
							Stat	Judet	Com.	
Ciamurlia de jos	1882	„	paie, lut și nuele	Bulgari	Andrei Panaitesc.		70	.	20	
Dobromirul din vale	„	„	zid	„	Const. Condrea	Normalist Iași 1871	145	.	10	Furmanca — Basarabia
Caranasuf	„	„	piatră	„	Pangrate Miticescu	Seminar Ismail 1872	100	.	20	Vlahchioi — Constanța
Potur	„	„	pa ante	„	Gh. Petrescu	Normalist Carol I 1888	.	60	15	—
Asarlâc	1883	„	patră	„	Vas. Paraschiv	Normalist Bârlad 1880	.	80	15	Cochirleni și Aliman — Constanța
Ghiolpunar	„	„	„	¹ / ₂ Rom. ¹ / ₂ Bulgari	Const. Dinu	Normalist Galați 1883	115	.	10	—
Gârlița-Galița	„	„	„	Bulgari	Anghel Viădescu	Normalist Carol I 1877	70	.	10	—
Potur-Hamangia	1884	„	„	„	Gh. Sorescu	Șc. norm. Prahova 1886	70	.	15	—
Dulgheru	„	„	„	Români	Gh. Boeru	Liceu Brașov Normala Deva 1881	.	80	10	Caramurat — Constanța
Tuz'a	1885	„	Școala la un loc cu Primăria, local de piatră	Bulgari	Th. Paraschivescu	Normalist București 1880	115	.	20	Isacea — Tulcea
Cartal Siriu	1886	„	piatră	Români	M. Lumezeanu	Normalist-Tg. Jiu 1884	.	.	30	—

ANEXA B

Scoalele urbane din Dobrogea inființate până la 1889

No. cor-ent	Localitatea	Data înființ.	Felul localitatii	Felul construcției	Felul populației	No. posturilor	
Județul Constanța							
1	Constanța	șc. fete	1878			3	
2	"	șc. băeți	1878	propri	zid	Români Greci	3
3	Cernavoda	șc. băeți	1879	"	cărămidă	Români	2
4	"	șc. fete	1879	"	"	"	2
5	Hârșova	șc. băeți	1879	"	"	Români Turci	2
6	"	șc. fete	1879	"	"	"	2
7	Ostrov	șc. băeți	1879	"	zid	Români	2
8	"	șc. fete	1879	"	zid	"	2
9	Megidia	șc. băeți	1879	"		Români Turci	2
10	"	șc. fete	1879	"		"	1
Județul Tulcea							
1	Tulcea	șc. băeți	1872	part.	zid	Români Lipoveni Bulgari	4
2	"	șc. fete	1879	"	zid	"	3
3	Babadog	șc. băeți	1879	prop.	cărămidă	Români Bulgari Turci	2
4	"	șc. fete	1879	part.	"	"	2
5	Isacea	șc. băeți	1879	"	zid	Români	1
6	"	șc. fete	1879	"	"	"	1
7	Măcin	șc. băeți	1879	prop.	"	"	2
8	"	șc. fete	1879	"	"	"	2
9	Sulina	șc. băeți	1879	"	"	Toate naționalitățile	2
10	"	șc. fete	1880	part.	"	"	2

FOLKLOR DOBROGEAN

CÂNTECUL RĂZBOIULUI

Foaie verde ș'un dudău
S'a supărat Dumnezeu
De-atâta păcat și rău.
A pus vrajba 'ntre popoare
Și-i lasă ca să s'omoare
Pe Francezi și pe Germani,
Că ei sunt mai mari dușmani.
De la Marna la Verdun,
Numai fum și guri de tun,
Curge sângele nebun;
Iar mai sus pe-un delușor,
Ce măcel și ce omor!
Curge sângele la vale
De ia voinicul călare.
In Galiția de nord
Curge sângele pe glod
De ia gonitoru 'n not.
— Foaie verde iasomie
'N noaptea de Sânta Marie

Vine rândul României.
Bate toba, sun gorniștii,
Să s'adune rezerviștii,
Complectasi la complectare
Că sunt gata de plecare.
Foaie verde de măr dulce
Ieși măicuță 'n deal la cruce
Și vezi țara cum ne strânge
Și ne 'nșiră câte doi
Și ne duce la tranșei.
Cad g'oanțele peste noi
Par'că-s picături de ploii
Și Germanii vin șuvoi
Curge sângele șiroi.
Foaie verde matostat
Pământule blestemat,
De câți ani nu te-a plouat,
De sugi sânge închegat?

Cules' dela St. Perianu din Chiorcișmè-Constanța, de Perianu V-le, normalist.

CÂNTEC DIN RĂZBOIU

Frunză verde trei migdale
Devale la Turtucaia
Curg gloanțele ca și ploaia;
Și ghiulelele grămadă
Vin ca fulgii de zăpadă.
Foaie verde bob năut
Cât e Oltul de adânc,

Eu mă mir cum l'am trecut;
L'am trecut cu meșteșug
Pe două scânduri de nuc
Și pe doi maldări de stof.
Trecui Oltul jumătate
M'a cuprins Neamțul din spate
Și Turcul din altă parte;

Și Bulgarul priu stufiș
 Trăgea gloanțe pe furiș ;
 Și cum vine-un cositor,
 M'a lovit drept în picior,
 De-am rămas făr' de-ajutor
 Și-am umplut lunca de dor.
 Impărate Ferdinande

Dă poruncă printr'o carte
 Surorilor de prin sate
 Să nu poarte părul coc,
 Că au frățiori în foc ;
 Să poarte părul pe spate
 Că au frățiori la moarte.

*Cules dela Mihalache Manole din Pazarlia-Ghelengic-Constanța,
 de Stan Mihail, normalist.*

CÂNTEC DIN RĂZBOIU

Foaie verde de secară
 Mi-a trimis Regina 'n țară
 Mi-a trimis Regina carte
 Pentru fetițele toate
 Să nu mai poarte mărge'e
 Că țara-i în chinuri grele ;
 Să nu mai poarte panglici
 Că țara-i făr' de voinici ;
 Să nu mai poarte cercei
 C'au pierdut prea mulți flăcăi.
 Foaie verde trei scântei
 Trei leaturi de bobocei
 Umblă Averescu 'n ei
 Să-i împartă prin tranșei.
 Din Oituz în Mărășești
 Să stai, Doamne, să privești

Numai trupe românești
 Prin tranșee și prin măști ;
 Tinerei fără mustață
 Se luptă cu Nemți 'n față.
 Foaie verde meri domnești
 Să vii, mamă, să privești
 Luptele la Mărășești ;
 Să vezi, mamă, cum luptăm
 Și în sânge ne scăldăm ;
 Să vezi șrapnele venind,
 Obuzele bubuind
 Săbiile zângănind,
 Baionetele lucind,
 Șrapnelele cum fac groapă,
 Obuzele cum ne 'ngroapă.

*Cules dela Maria S. Neacșu din Topraisar-Constanța, de Gheorghiu
 Radu, normalist.*

FOAIE VERDE TREI GRANATE

Foaie verde trei granate
 Voi fetițelor din sate,
 Rău ați fost, neică, ursate
 Să n'aveți de flăcăi parte.
 Țările luptă de moarte
 Pentru sfânta lor dreptate ;
 Sa 'nvrăjbit frate cu frate
 Ș'au luat foc țările toate.
 Foaie verde de trei flori
 Dar și voinicii flăcăi
 Sunt urșiți mai rău ca voi :

Țara-i ține concentrați
 Să meargă peste Carpați
 Să dea mâna cu-ai lor frați ;
 C'avem pe Bulgar în spate,
 Pe Ungur la miază-noapte.
 Dar pe Ungur când l'aș prinde,
 Ca p'un câine l'aș întinde.
 Mi-a strâns ofițeri, soldați
 Mi-a luat buni și reformați ;
 Dispensații n'au să lupte,
 Ci sunt obligați s'ajute,

Nu eu pâine, sau parale,
 Ci măcar cu boi și care
 Să transporte de mâncare
 Pân' aproape de luptare,
 Că de-acolo duc țărani
 În spinare ca țigani.
 În țări s'au făcut spitale;
 Prin case mari și prin școale
 Doctori și cu domnișoare
 Stă ziua, noaptea 'n picioare,
 Dă la răniți ajutoare,
 Le dă țigări și bomboane
 Și-i leagă mereu la rane.
 — Măi, soldat, când ai murit
 Cine mi te-a jeluit?
 — Ia, păsările ciripind
 Și măicuța mea plângând.

— Da' cine mi te-a scăldat?
 Norii când s'au scuturat
 Și roua când a picat.
 — Cine mi te-a 'mpodobit?
 Iarba când a răsărit
 Florile când a 'nflorit.
 Să vii, maică, să mă cați
 În vârful Carpaților,
 În bătaia gloanțelor,
 C'acolo mi-a fost să mor
 Fără scândură de brad,
 C'am luat parte la atac.
 Dumnezeu s'o milui
 Și din mine-o răsări
 Viorele și bujor,
 C'm fost al țării fecior.

Cules de T. Cergău, normalist, dela Paraschiva Tămaș din Cîrăcci-Constanța.

C Â N T E C

Frunză verde salbă moale
 I e la Galați mai la vale
 Se aude-un zgomot mare
 De tunuri și de chesoane:
 Trece-un regiment călare,
 Pe secții și pe plutoane;
 Colonelul comandă:
 La stânga și la dreaptă;
 Soldații execută,
 Din inimă greu ofta.
 Colonelu-i întreba:
 Ce oftați soldaților?
 De dragul părinților,
 De jalea fetițelor,
 De mila copiilor?
 Frunză verde salbă moale,
 Să trăiți domn' Generale,
 Mai căutați la controale,
 La foaia de liberare.
 De când m'a mobilizat
 N'am dormit o noapte 'n pat,
 Numai pe pământ uscat,

Cu răncioara la cap
 Cu pușculița 'narmat
 Și tot 'în tranșei băgat.
 Frunză verde de-avrameasă
 Primii scrisoare de-acasă,
 Din teritoriu ocupat;
 Tata, mama-i sănătoasă;
 Nevasta o duce bine;
 Copilași 'ntreab' de mine:
 Mamă, tata când mai vine?
 Tat-tu-i, dragă, la războ,
 Nu știm de știe de noi,
 Ori trăește, ori e mort,
 Că de el nu știm de loc.
 Foaie verde mărăcine
 De ți-e dragă, dor de mine,
 Să vii, dragă, să mă cați
 Intre Prut și 'ntre Carpați,
 C'acol' sântem adunați,
 De-alungul Siretului
 Și 'n munții Oituzului.

Cules de Vasile Popa, normalist, dela Ene Gheorghe din satul Cîrăcci-Constanța.

CÂNTEC SOLDĂȚESC

Foaie verde murele	Cu sângele șiroind.
Pe sub malul Dunării	Foaie verde baraboi
Trec soldați cu cădrurile	Plângeți voi, plângem și noi
Blestemându-și mumele	Că ne-a rănit la războiu.
Care i-a făcut pe ei	La războiu la Turtucaia
Așa nalți și subțirei	Vin gloanțele ca și ploaia
De trece glonțul prin ei.	Și ghiulelele cu droaia
De erau mai mititei	Foaie verde de trifoi
Trecea glonțul peste ei.	Pică unul, pică doi
Foaie verde bob năut	Pic' o mie de eroi.
Trece trenul bubuind	Pică unu 'ntr'o cărare
Vagoanele păcănind	Și mi-l vede-o fată mare
Răniții în el gemând	Și-i aprinde-o lumânare.

Cules dela M. Nițu din Frățilești-Ialomîța de Nițu Ion, normalist, Constanța.

CÂNTEC DIN TRANȘEE

Cucuruz cu frunza 'n sus	Neamțule cu ochi șireți,
Neamțu 'n groapă stă ascuns;	Degeaba te încumeți;
De îndată ce-o ieși	Noi așa am învățat
Drept în cap l'oiu nemeri	Și părinții ne-au lăsat
Să-mi răzbun dorul de-ai mei	Ca de-a pururi la războiu
Ce-au rămas sub jug la ei.	Să nu mergem înapoi;
El de-acolo 'n orice zi	Ci 'nnainte tot mergând
Strigă către noi de-aci,	Și pe dușman sfărâmând,
Ca la ei să ne predăm	Visul să ne împlinim,
Și acasă să plecăm;	Țara să ne-o întregim
Însă noi nici n'ascultăm	Cu al Mureșului plai,
Nici în seamă nu-i băgăm.	Cum a stăpânit Mihai.

Cules dela d-șoara S. Ionescu-Constanța de Caraman Nicolae, normalist.

CÂNTEC DE PE GRANIȚĂ

Foaie verde grâu curat	Și mă uit cu jale 'n sat.
Rău, mamă, m'ai blestemat	Decât viață 'n grăniceri
De-am ajuns acum soldat,	Mai bine de mic să mori,
Acum când sunt însurat,	Căci e viață 'ntunecată
Stau în armă rezemat	Și cu jale-amestecat.
Intru 'n codru 'ntunecat,	De când sunt în grăniceri
În pustiul cel înalt	Par'că sunt căzut din nori.

De când la hotar m'a dat,
 Eu odihnă n'am aflat,
 Sărbătoare n'am serbat.
 Când e zi de sărbătoare
 Lumea iese la plimbare..
 Eu cu arma în spinare
 Cu treizeci de 'ncărcătoare
 Și mă duc în patrulare
 Pân' la pichetul vecin
 Amărât și plin de chin;
 Tot cu ochi 'n spre hotar
 Să nu vie vr'un bulgar;
 Tot cu ochii pe dușman,
 Doar o trece 'n acest an;
 Tot cu ochii în spre ei
 Dar cū gând la pruncii mei;
 Căci inima nu mă lasă

Ca să uit dorul de casă.
 Când de ei mi-aduc aminte
 Dor cu jale mă cuprinde.
 Foaie verde, foaie lată,
 Să mă văd scăpat odată
 D n astă pustietate!
 Teamă mi-e că mor ca mâine
 Și n'o ști nimeni de mine
 Numai fiarele 'n pădure.
 Când aș ști c'aș mai scăpa
 Șapte zile le-aș serba,
 Șapte zile într'o seară
 Să mă văd la mine 'n țară
 Să mă văd la locul meu
 Și apoi... ce-o vrea Dumnezeu!
 Să mai văd ai mei ce fac
 Și apoi pot să mor cu drag.

Cules în satul General-Cernat, jud. Constanța, de Manea Victor, normalist.

CÂNTEC

Foaie verde trei migdale	De șurupurile toate
Pe poteca dela vale	Și de șina de sub roate,
Cânt' un grănicer a jale.	Că prea mă duseși departe
Mândra-i face o întrebare :	și nu-i cine să mă cate.
— De ce cânti așa a jale?	Tata-i mort și nu mai poate;
Ori ți-e grea arma 'n spinare?	Mama-i putredă pe o parte;
— Nu mi-e grea arma 'n spinare,	Surorile-s mititele,
Ci mi-e dor de-acasă tare.	Nu știu cărările mele,
Foaie verde trei grante,	Și mai am doi frați mai mici
Trenule, n'ai avea parte	Nu știu sama printre munți.

Comunicat de E. Zlotea din Caramurată-Constanța.

FOAIE VERDE MATOSTAT

Foaie verde matostat	De-acasă când am plecat
Spune-mi, mamă, adevărat	Ziua bună nu mi-am luat
Ce ți-am fost eu vinovat	Nici o vorbă n'am lăsat.
De-așa rău m'ai blestemat	Frații și surori s'au strâns
Munții, codrii, să-i străbat	Și s'au pus cu toți pe plâns;
Și Dobrogea 'n lung și 'n lat	Mă plângeau surorile
Pân' la oceanu 'nghețat?	Ca privighetorile;
și iar verde matostat,	Mă plângeau sora cea mare

Cu coadele pe spinare ;
 Mă plângea a mijlocie
 Cu părul pân' la călcâe ;
 Mă plângea și cea mai mică

Frunza 'n codru se despică ;
 Dar când mă plângea și mama
 S'apleca de jale iarba.

Comunicat de E. Zlotea din Cara-Murat Constanța.

CÂNTECUL LUI IVAN

Măi Ivane, cruce 'n sân
 Și la inimă păgân,
 M'ai chemat să te ajut
 Și ca luda m'ai vândut ;
 Eu mă zbat și ard în foc
 Și tu stai cu piatra 'n loc.
 Bată-mi-te cu amar
 Câte pietre-s pe hotar,
 Câte pietre sunt în stânci

Câte stânci în văi adânci !
 Mă Ivane, barba ta...
 Să puieze corbi 'n ea !
 Puii când or da să crească
 Ochii să ți-i ciugulească
 Și cu ei în cioc să zboare
 Cât e lumea pe sub soare,
 Ca s'arate cum te bate
 Sfânta noastră de dreptate.

Cules dela Bădilă Dumitru din satul Pazarlia-Constanța, de Mihăilescu E. Gheorghe, normalist.

CÂNTECE DIN RĂZBOIU

Când o fi, mamă, să mor	De trei ani săpăm la voi
Să mă plângi, mamă, cu dor ;	Și v'ați dărâmat pe noi !
Cu dor, mamă, și cu milă	Iar tu, Dunăre, turbată,
C'am rămas numai c'o mână ;	Ne-ai 'necat oștirea toată.
C'o mână și c'un picior	
Ș'am ajuns un cersetor.	* *
Și iar verde foi de nucă	La fabrică la Berlin
Cântă cucul jos în luncă	Se lucrează un Zepelin,
Și-mi cântă mie de ducă,	Zepelin cu bombe mari
Să mă duc și să mă 'ntorc,	Ce omoară militari ;
La tranșei ca să pun foc	Zepelin cu bombe mici
Aoileo ! tranșei, tranșei,	Ce omoară tot voinici.

Culesela dela demobilizații din comuna Pantelimon-Constanța, de C. Martinescu, normalist.

DOINĂ

Si-am zis verde foaie lată,	Pe lume cum vecuesc :
Maică, inimă de piatră,	O zi bună, două rele,
Mai scobori din cer odată	Așa trec zilele mele ;
Să vezi, maică cum trăiesc,	O zi bună, una rea,

Aşa-mi petrec viața mea.
Să știi, maică, c'ai veni
Drumul ti l'aș pardosi
Cu piatră, nisip de mare

Să vii, maică, tot mai tare ;
Nisip și piatră mărunță
Să vii, maică, tot mai iute.

Cules dela Elena Gheorghe din Seimenii-Mici Constanța, de Chirilă Dumitru, normalist.

CÂNTEC DOBROGEAN

de sub ocupația străină

Foaie verde mărăcine,
Mai bine d'un an de zile
Viaț' amară ce-am trăit !
Multe zile-am chinuit !
Cu bulgarul, șarlatanul
Și cu hoțul de germanul.
Ne-au mâncat, ne-au înșelat,
Dar acum li s'a 'nfundat.

Cules de normalistul T. Cergău, de la Ion Moise din satul Cierăcci Constanța.

CÂNTEC DE DOR

Sus e luna, jos e noru,	De nu poți trece călare.
Departe-i mândra cu doru ;	Dar nu-i vina calului
Departe-i mândra, departe	Nici a potcovarului,
Două vămuri ne desparte	Ci e vina mândrei mele
Două vămuri ș'un deal mare	C'a pus casa 'ntre vâlcele.

Cules de normalistul T. Cergău de la N. Spătăceanu din satul Cierăcci-Constanța.

CÂNTEC

Grânele vara se coc,	Cășlegile încă trec
Zis-a badea să nu joc	Si eu tot fată-mi petrec.
Pân' la storsul vinului,	Bădiță, sufletul meu,
Când oiu fi mireasa lui.	Pedepsite-ar Dumnezeu
Postul iată c'a trecut,	Nici mai bine, nici mai rău
Badea 'n ciudă mi-a făcut ;	Numai cum oiu zice eu !

Cules de la Pricopia M. Pricop, din Abdulah-Constanța de Ștefan Andrei, normalist.

CÂNTEC

Foaie verde de mohor
 Pasăre de la izvor
 N'ai văzut pe-al meu fecior ?
 — L'am văzut la București
 Săpa la tranșei nemțești
 Și mi-a spus să nu-i duci dor
 Că de-o fi o pace 'n țară,
 O veni la primăvară,
 Iar de-o fi vre-o răutate
 Ți-o trimite numai carte.

Cules de la D-ra Radu din Capugiin-Constanța, de Mândru N. I., normalist

CÂNTEC

Foaie verde de mohor	Că sunt singurel pe lume,
Dimineața când mă scol.	Strein ca un pui de cuc,,
Intâi plâng și-apoi mă spăl	Strein oriunde mă duc
Si mă rezăm de usciori	Și n'am nici un cunoscut ;
Și mă uit în sat cu dor	P'un drum plec, p'un drum mă
Cum trec frați la frățiori,	duc
Surorile la nurori.	Strein sunt unde mă duc.
Dar la mine n'are cine,	

Cules de la St. Perianu din Chiorcișmea-Constanța, de Vasile Perianu, normalist.

CANTEC DE DOR

Pe unde-mi umblă dorù	Argatul grăia așa :
Nu poți să mai ari cu plugu,	Haideți, hai, vacile mele,
Că s'agață plugu 'n dor,	Să ar tot câmpul cu ele,
Și trag boii de s'omor.	Să semăn grâu și secară
Unde umblă dragostile,	Ca să scot foamea din țară ;
Poți ară cu vacile ;	Că-s de trei ani în războiu
Plugul merge vâjiind,	Si-a intrat foamea în noi ;
Vacile trag rumegând	Suntem goi și fără haine,
Și argatul lor cântând.	Măcar să scăpăm de foame.
Și din gură cum cânta,	

Cules de la Anica I. Mihai din Cogelac-Constanța, de Caraman C. N., normalist.

C Â N T E C

Foaie verde salbă moale:
 La puțul cu două zale
 Duios plânge-o fată mare
 De ursita care-o are.
 Și iar verde salbă moale
 N'am cui face o rugare
 Să-mi taie plopul din vale,
 Să-mi facă un pod pe mare
 Să treacă neica călare,
 Cu cămașa albă floare,
 Spălată de-o fată mare.

Cules dela Pletea N. din Capușiu-Constanța, de Mândru N. I., normalist.

GHIȚĂ CĂTĂNUȚĂ

(Baladă haiducească. Variantă)

Pe cel deal, pe cel colnic	Și Codrea mi-l auzia.
Trece-o mândră ș'un voinic;	Și cum Codrea-l auzia,
Și voinicu-i frumușel,	Înainte le ieșia:
Parcă-i tras printr'un inel;	Darabană de haiduci,
Și mândruța-i gălbioară,	Cin'zeci, mare, fără cinci.
Când o vede neica, moare:	Pân' la patru zeci și cinci.
Ghiță-i cu mândruța lui	La luptă mi se lua
Cu d'alba drăguța lui,	De când soare răsăria
Și doispře'ce armăsari	Și 'n chindie ajungea;
Doisprezece lăutari.	Zi de vară până 'n seară
Din câți lăutari avea,	Ghiță și Codrea luptară.
Nici unul nu-l mulțumia,	Dară Ghiță ce zicea
La mândruța se 'ntorcea	Brăul când se deslega?
Și din gur' așa-i zicea:	Șpre mândra-i se întorcea
Cântă-ți, mândro, cântecul,	Și din gură o 'ndemna:
Că mi-e drag ca sufletul;	— Lasă, mândro, calu 'n frâu
Cântă-ți, mândro, cântecelul,	Și-mi leagă pustiul brâu.
Că mi-e drag ca sufletețul.	— Luptă Ghiță, luptă, dragă,
Dară mândra ce zicea?	Și nu-ți pară că e șagă
Bucuros, Ghiț' aș cânta,	Căci care oți birui
Dar mi-e glasul femeiesc	Tot de-un bărbățel mi-oți fi!
Și s'aude-a haiducesc;	Ghiță cum o auzia,
Și-i puternic la cântat	Tare rău se năcăjia
Și s'aude 'ndepărtat.	La Codrea se repezia
Mândra 'n cepe a cânta,	Și-așa bine mi-l trântia
Munții mi se clătina,	De pe loc că și plesnia.
Văile îmi clocotia	La mândra se înturna

Și din gur' așa-i zicea : Numai una a rămas
 —Hai, mândrușo, la Bogdan Șă-i fac vârș în acest ceas;
 Unde-am avuț târla an. De-o vrea bunul Dumnezeu
 Nouă clăi de fân cosit Șă-i fac vârș cu capul tău.
 La toate vârș le-am făcut ;

Cules de Pușcașu Gh., normalist, dela Neculai Jarnea din Cara-Murat-Constanța.

PE SUB DEAL, PE SUB PĂDURE

Pe sub deal, pe sub pădure —Ba eu pruncu n'oiu țipa,
 Trece o nevastă 'n lume Că mi-i scump ca viața mea.
 Fugită de la bărbat Că pruncu meu e 'nvățat,
 Cu pruncuș nebotezat, În apă caldă scăldat
 Pruncușorul tot plângând Și în leagăn legănat
 Și nevasta suspinând. Și 'n colo și 'ncoace dat.
 Ea din gură îmi grăia : Strigă hoșu-a doua oară :
 —Taci, pruncule, nu țipa —Of, nevastă, lumea noastră!
 Căci pe noi ne-or auzi Țipă-ți pruncu la pământ
 Valeo ! hoșii pădurii. Și hai cu noi la hoșit,
 Nici vorba n'a isprăvit Că i-om face legănuș
 Și hoșul a și ieșit Într'un vârș de cărpenuș ;
 Și din gură i-a grăit : Vântul când o trăgăna
 —Of, nevastă, lumea noastră ! Ploile ți l-or sclălida ?
 Țipă-ți pruncu la pământ Oare țăță cin' i-o da ?
 Si hai cu noi la hoșit. Da Măicuța Precista.

Cules de Titus Cergău, normalist, dela Ion Moise din satul Cierăcci-Constanța.

CÂNTEC HAIDUCESC

M'a făcut mama haiduc Și-mi ieși un boier mare :
 Fără băț, fără nimic, —Bună ziua, boier mare !
 Fără paloș și pistoale, —Mulțumescu-ți dumitale !
 Numai cu palmele goale. —la dă-mi două, trei parale !
 Mă dusei la hălăciugă Dar boierul ce zicea ?
 S'aleg de-o biată măciucă Hai sic... în m..... !
 Nici mai mare, nici mai mică Aoleu ! măciuca mea !
 Numai cât încape 'n glugă. Mă făcui micuș în glugă
 Mă dusei pe la tufani Să scot drăguța măciucă ;
 Să omor la ai mocani, 'Da' el credea că-i dau urdă.
 Să iau galbeni și parale Și 'ncepui a număra,
 Drăguțe la numărare ; Cu măciuc 'a-l măsură.
 Și ieșii la drumul mare Dădui una, dădui două,

N'a asteptat pân' la nouă : Și dădui de sapte ori,
 Scoase cin'sute de lei : Și dădui de nouă ori,
 Nici nu m'am uitat la ei. Scoase mii de gălbiori.

Cules de Pușcașu Gh., normalist, dela N. Jornea din Cara-Murat-Constanța.

COLEA 'N VALE LA MOLINĂ

Colea 'n vale la molină	Că mi-a apucat și mâna ;
Este-un puț cu apă bună	Oprește, neică, valeu !
S'o pârlită de mașină,	Să vie și tatăl meu,
Se duc fetele de mână.	Să-mi adune oasele
Acolo de ajungea,	De pe fusul troambelor ;
Logofătul poruncia :	S'adune oscioarele
—Sue lană pe mașină	Din ciurul toazelor !
Că dau cu cravașa 'n tine !	Colea 'n vale la fântână
—Iacă neică m'am suit,	I-o pârlită de mașină
Oasele mi le-am zdrobit.	Unde-a pierdut Iana mâna,
Oprește, neică, vaporu	Mănușița și piciorul
Că mi a apucat picioru ;	Mai la vale tot trupșorul.
Oprește, neică, mașina	

Cules dela Gh. Coman din Tortoman-Constanța, de Constantinescu N., normalist.

CÂNTECUL LUI VLAICU

Frunză verde sălcioară	S'aprinde focu 'n Balcani,
Intr'o zi de primăvară,	Când Românii au sărit
Bună veste intră'n țară,	Și pe loc l-au potolit,
C'a venit de peste munți	În frunte cu Vlăicușor
Din frumosul sat Fierbinți	Ce făcea minuni în zbor.
Făt frumos și tinerel,	Frunză verde trei stejari
Numit Vlaicu Aurel ;	Vlaicu-mi trece spre Balcani,
Și-a venit cu tainic dor,	Făcând tecuoașteri mari
Să cuprindă lumea 'n zbor,	Cu-a lui pasere măiastră,
Ca un șoim vestit de plai	Drept în Sofia să-mi iasă ;
De pe vremea lui Mihai ;	Suindu-se tot mai sus,
Și s'așază 'n București	Ca să nu fie ajuns
Lângă curțile domnești,	De tunul Bulgarului,
Fermecând o lume 'ntreagă	Pe munții Balcanului
Cu-a lui pasere pribeagă,	Iar Danef când l-a văzut
Ce zboară tot spre Carpați,	N'a mai știut ce-a mai vrut ;
Către frați 'nstreinați.	Tare s'a înspăimântat,
Dar nu trece doi, trei ani,	Iute pacea a 'ncheiat

În oraşul Bucureşti,
Fala Țării Româneşti.

Vlaicule, Vlăicuţul mamii,
Aşa ți-au voit duşmanii :
Când ai dat să treci Carpații,
Să dai mâna cu toți frații,
Norocul te-a părăsit,
Pasărea te-a prăbușit,
Și pe tine te-a zdrobit.
Cu salvarea te-au luat
Și'n Cămpina te-au băgat ;
Doctorii te-a 'nbălsămat,
Și în tren te-au așezat,
În București te-au adus,
În Sfântul Gheorghe te-au pus
Te-au ținut două, trei zile
Ca să vie toți la tine :
Prietenii și-ai tăi frați
De dincolo de Carpați,
Cu flori te-au încununat,
Decorație ți-au dat,
C'ai fost brav și devotat.

La groapă când te-au pornit,
Pe la Palat te-au trecut,
Rege, Regină te-au plâns
Cu toți miniștrii la rând
Până te-au pus în mormânt ;
Armata ți-a defilat,
Lumea 'ntreagă te-a jelit
Dela mare pân' la mic ;
Iar de-asupra pe mormânt
Trei fete plâng la rând :
Plânge sora mare, trate,
Cu păr auriu pe spate ;
Jelește cea mijlocie
Cu părul pân' la călcăe ;
Jelește și cea mai mică
Frunza 'n codru se despică.
Te-au plâns frați, te-au plâns su-
rori
Si-ai Ardealului feciori ;
Te-a plâns mamă, te-a plâns tată
Te-a plâns România toată.

*Cules dela Pricopia M. Pricop din satul Abdulah-Constanța, de Ște-
fan Andrei, normalist.*

cf. Analele SDR
II (1921), 24, 2, p. 308

FOLKLOR BULGARESC DIN DOBROGEA

Cules din satul Casapchioi (Constanța) de N. Crivelescu, normalist

COLIND

Došli sme vii
Dobri goste,
Dobri goste,
Coledari.
Došli sme vii
Văv polunosti,
Da vi nosim
Blaghi vesti:
Bog se rudi
Snoști vecer,
Snoști vecer,
Po vecera...
Ot Boga vi
Mnogo zdravi!
A ot nazi
Veselbița!
Da ste zdravi
De godina!
Da ste jivi
Do amina!

Venit-am la voi
Oaspeți buni,
Oaspeți buni,
Colindători.
Venit-am la voi
In miezul noptii,
Să vă aducem
Vesti bune:
Dumnezeu s'a născut...
Astă seară,
Astă seară,
Pe 'nserate.
De la Dumnezeu
Multă sănătate!
De la noi
Veselie!
Să fiți sănătoși
Până la anul!
Să trăiți
In veci!

Cules dela Ilie Mitin, de 19 ani, din Casapchioi.

CÂNTEC DIN POSTUL PAȘTILOR

când se joacă hora neîncheiată

Orev, orev, zi'en orev,
Cătu răsteși pu plănină,
Pu pl. nină pu răvină,
Padălu lută slăna

Nuc, nuc, verde nuc
Când crești pe munte
Pe munte și pe câmp.
Cade brumă arzătoare

Cătu mene malecă muma.
 Bralăi muma bujur țveti
 Em gui brală, em placălă:
 Lulo boje, mili boje,
 Ză șto mie bujur țveti
 Că tu neamăm părvu liubi,
 Az dă bira, to dă gledă,
 I az dă chice, to dă zemă?
 Iz pătiu vărvi iuluvaci,
 Iuluvaci, biluvaci.
 To nă Stancă pudumă;
 Mălci, Stanche, ni dei placă!
 Az șe bade pervu liubi
 Ti șe bireși, i az șe gledăm;
 Ti șe chiciși, i az șe zământ.

Ca mine o mică fată.
 A adunat fata flori de bujur
 Le aduna și plângea
 Ah, Doamne, milostive Doamne,
 De ce mai sunt flori de bujur
 Dacă n'am pe întâiul iubit,
 Eu să le culeg, el să le priviască,
 Eu să mă gătesc, el să le ia?
 Pe drum trece văcarul,
 Văcarul, bivolarul.
 El vorbi Stancăi:
 Taci, Stanco, nu mai plânge.
 Eu voi fi primul tău iubit.
 Tu să culegi, eu să privesc,
 Tu să te gătești, eu să ți le iau.

Cules de Lucreția Dumitrescu, învățătoare, dela o fată mare din Casapchioi-Constanța.

RADU ȘI TUDOR

Căcăvi pomen e stanalo
 Na Beidaut, selu guleamu,
 Na Ciulac Vălcuută svadbă?
 Șfirchi i căvali sfirehă;
 Na burba, na pilivanstu,
 Radi i Tudur dvamă.
 Tii să zălavehă;
 Beli-si rățe plescăhă.
 Radi Tudur zălavă
 Șin' gu nibe izgănă
 Ș' cerna zimea gu putupi.
 Tudur du Bogă isvică:
 Po scoru Dina dă dode.
 — Dițata Dino dă gledăș
 I Dimca dă gă jeniș.

Ce ispravă s'a ntâmplat
 In Beidaut, sat mare,
 La nunta lui Ciulac Vălcu?
 Fluiere și cavale cântau;
 La trântă, la pelivănie
 Radu și Tudor
 S'au epucat;
 Mânile albe plesniau.
 Radu îl prinse pe Tudor
 Si-l ridică în cer
 Și 'n pământul negru îl izbi.
 Tudor strigă pân' la Dumnezeu:
 Să vie iute Lina.
 — Să vezi de copii, Dino,
 Și s'o măriți pe Dimca.

Cules dela Maria Ivanova din Casapchioi.

STOIAN ȘI URSUL

Stuianedeșe i pieșe,
 Maică-mu u divan stueșe,
 Ștaclă ceșe tea dărjeșe;
 Toi să put musta pusmivă.
 Stuianușă maicița

Stoian bea și mânca,
 Mamă-sa ' divan șeșe,
 Pahar de sticlă ținea;
 El pe sub mustață râșe.
 Mama lui Stoian

Tea na Stuian dumaşe :
 Stuiene, sinio, Stuiene,
 Cătu ideş i pieş,
 Şto să put musta pusmivaş ?
 Stuian mame dumaşe :
 As şi tă, mamó, pupităm
 De dă să, mamó, puserie ?
 Ci mă Țariu vicăl.
 Ci imă mecica pilivan,
 Şes gudini hranena,
 Tri gudini ucena.
 — Se şi tă, mamó, nameret.
 Stuian maică-si pusluşe
 I si pri Țari utide
 I si na Țariu vicăl :
 Țariu liu, Sulimaniuliu,
 Zasto ma vicaş, Țariuliu ?
 De tii toita mecica,
 Mecicata pilivaneata ?
 As dódah da se pubore.
 I să Stuian fanalo
 Săs mecicata da se bore ;
 I să puboreha
 Tri dena i tri noşte.
 Netu să mecica ustavă,
 Netu Stuian umuriavă,
 Cătu Stuian răsărdisă,
 Ci si mecicata izgână,
 I du nibe izgână.
 'F cerna zimi agu putupi.
 I sărțetu i izvade
 I na Țariu gă zănese
 I na Țariu dumaşe :
 — Na ti, Țare, mecicata.
 Mecicata, pelivaneata.
 Cătu trescă tă trise,
 Săs nea da sa istireavăş.

Vorbi lui Stoian :
 Stoiene, fiule, Stoiene,
 Când bei şi mănânci,
 De ce râzi pe sub mustaţă ?
 Stoian spuse mamei sale :
 Eu, mamă, o să te 'ntreb
 Unde să mă ascund, mamă ?
 Căci m'a chemat Țarul.
 Si are un urs voinic,
 Şase ani hrănit,
 Trei ani învăţat.
 — Maică, tot o să te găsiască.
 Stoian o asculta pe măsa
 Şi se duse la Țarul
 Si Țarului i-a spus :
 Țarule, Solimane,
 Ce ce mă chemi, Țarule ?
 Unde ți-i ursul,
 Ursul voinicul ?
 Am venit să mă trântesc.
 Şi se apucă Stoian
 Cu ursul să se trântiască ;
 Şi se trântiră
 Trei zile şi trei nopţi.
 Nici ursul nu se lăsa,
 Nici Stoian nu obosia
 Şi când mi se supără Stoian,
 Si i mil înşfăcă pe urs,
 Il ridică până 'n cer
 Şi-l izbi în țărâna neagră.
 Apoi îi scoase inima
 Şi i-o dete Țarului
 Şi Țarului îi zicea :
 Na-ți Țarule, ursul,
 Ursul, voinicul.
 Când frigurile te-or tremura
 Cu ea să te lecueşti.

Cules dela Iie Mişiu (19 ani) din Casapchioi.

CÂNTECUL LUI STOIAN

Povniş li, mamó, znaiş li
 V'ga beşi zla zimă,
 Zla zimă, gladnă gudină,
 I lii behme devet drugari,

Ții minte, mamă, ştii...
 Când era iarnă grea,
 Iarnă grea foamete mare,
 Ne-am întovărăşit nouă prieteni,

Să zăcălnahme: cogutu sreşnim Ne-am jurat: pe cine-om întâlni
 Săs crăftă mu dă să pricistim. Cu sângele lui să ne 'mpărtăşim.
 Sreşnahmi, mamō, sreşnahmi, Şi-am întâlnit, mamă, am întâlnit,
 Sreşnahmi bati i bulca Am întâlnit pe nenea şi cumnata
 Săs măşcă rojba. Cu un prunc băeşaş.
 Sicichite mirno minaha; Toţi trecură în pace;
 As mirno ni minah; În pace eu n'am trecut:
 Drăpăm bati i bulca u gurata, Am atras pe nenea şi cumnata în

Nătăhnam deditu na şiş
 Turem bulca da pei, i bati

Dă varti deditu uf ogănea;
 Setne ustaeh-ghi tam,
 Stignam moita verna drujina
 Sreşnahmi, mamō, sreşnahmi,
 Sreşnahmi ină perdeă;
 Ot tri stărni ogăn zapaleh
 Cugatu ofiite bleinea,
 Zvezdite ut-nibetu padaha.
 U tam să săvărnahmi,
 Minahne pri ini grozde:

Sicichite, mamō, cusnahă;
 Az, cătu pusednah,
 Moita răca isăhnă.
 — Stuiene, mamō, Stuiene,
 Devet gudini lija-l si
 Devet pustelchi izgni,
 Oşte devet dă lijişi,
 Pu cuneţ, noştum, dă mineş,
 Săs iglata dă să putpirăş
 Săs stălbă u gărnetu dă slejiş
 Na dănutu turschi dă sedniş.

pădure,
 Am înfipt copilul în frigare,
 Pusei pe cumnata să cânte şi
 pe nenea

Să 'nvărtească copilul pe foc;
 Apoi i-am lăsat acolo,
 Şi ajunsei ceata mea credincioasă.
 Am întâlnit, mamă, am întâlnit,
 Am întâlnit o târlă;
 Din trei părţi foc i-am pus
 Când oile behăiau,
 Stelele din cer cădeau.
 De-acolo ne-am întors
 Şi-am trecut pe lângă nişte stru-
 guri:

Toţi, mamă, au gustat;
 Eu, când am vrut să gust,
 Mâna mi s'a uscat.
 — Stoiene, mamă, Stoiene,
 Nouă ani ai zăcut,
 Nouă saltele ai putrezit,
 Încă nouă să mai zaci,
 Pe aţă ca pe pod să treci,
 În ac să te razimi,
 Cu scara în oală să cobori,
 În fundul oalei turceşte să şezi!

Cules dela Muria Ivanovna, de 18 ani, din Casapchioi.

FEMEILE

(Poveste tătarească)

Eră odată un om care aveà o fată așa de bună și de frumoasă, cum rar mai poți găsi, — și de aceea era râvnită și pețită de toți flăcăii de prin prejur.

Odată veni unul și o ceru. Cum flăcăul eră de neam bun, frumos și bogat, tatăl i-o făgădui. După aceea veni un altul și văzând că tatăl nu vrea să i-o dea, — fiindcă o făgăduise celuilalt, — trimise vorbă că dacă nu-l primește de ginere, atunci el va veni cu tot neamul lui și-l va omori, îi va pustii toată averea și-i va lua tata. Omul n'avu încotro și făgădui fata și acestuia. La urmă veni un fiu de pașă, — adus de faima fetii, — ca s'o ceară și omul n'avu ce face și-i dete și acestuia răspuns bun.

Acum, ce eră să facă bietul om? Se sbătea, dându-și cu pumnii în cap și smulgându-și părul, căci aveà numai o singură fată și o făgăduise la trei flăcăi. Intr'o zi, mergând el amărât pe câmp, se întâlni în drumul lui cu un pustnic, care strângeà burueni pentru mâncare; eră tare bătrân și avea o barbă albă revărsată peste piept. Pustnicul, — văzându-l pe om amărât, — se opri din cules, puse mâna streășină la ochi și-l întrebă de ce este necăjit. Omul îi povesti tot amarul lui, iar bătrânul cu barba albă îi zise:

— „Nu mai fii necăjit, căci te scap eu. Să mergem amândoi la casa ta!“ Și porniră la drum. Pe când mergeau, pustnicul întrebă:

— „Ai acasă o cățea și o pisică?“

— „Am, răspuse omul, — dar ce faci cu ele?“

— „Vei vedea!“ și porniră înainte.

Când ajunseră acasă, omul aduse pustnicului că-

țeaua și pisica. Bătrânul întinse toiagul, spuse încet câteva vorbe neînțelese și deodată cățeaua și pisica se prefăcură în două fete, care nu se deosebiau întru nimic de cea a omului.

— „Uite, — zise pustnicul, — ai acum trei fete, pe care nici tu nu le poți deosebi una de alta; dă fiecărui pețitor câte una și pace bună.“

După aceia bătrânul își luă toiagul și plecă.

Omul, rămas singur cu cele trei fete, nu mai cunoașteă nici el care este fata lui cea bună.

În urmă, au venit cei trei flăcăi și au luat fiecare câte o fată, făcând nunți mari cu alai.

Vreme de un an după aceia, i s'a făcut dor omului și s'a dus să-și mai vadă fetele și ginerii. A mers el mult pe jos și într'o seară a ajuns la unul din ei. A găzduit bine, a mâncat bine, ca la fata și ginerele lui. A doua zi de dimineață, stând de vorbă cu ginerele său, l-a întrebat cum o duce cu femeia? Acestă răspunse:

— „Aș duce-o bine, numai atât că uneori urlă la mine ca un câine“.

Omul pricepù că aceasta erà fata făcută dintr'o cățea. Plecă de aci și se duse la cel de al doilea ginere. Când întrebă cum o duce, i se răspunse:

— „Aș duce-o bine, numai atât că uneori mă zgârie ca o pisică“. Și omul pricepù că aceasta erà făcută dintr'o pisică. Când ajunse la cel de al treilea ginere și-l întrebă cum o duce cu femeia, acela îi răspunse:

— „Sunt foarte mulțumit și n'am nimic de zis“.

Omul începù să plângă, căci acum își recunoscù fica lui cea bună.

Și de atunci în lume sunt trei feluri de femei: cele născute din femee, din cățea și din pisică. Să te ferească Dumnezeu să ai parte de vreuna din cele două din urmă.

Culeasă de la Zecheria Duvagi, tatar din satul Pervelia, Com. Tatlageac, Jud. Constanța de

I. DUMITRESCU
Învățător-Pervelia

DIN LEON DIACONUS

Războiul bizantino-rus între Ion Tzimisceș și Swiatoslav LA SILISTRA

Cartea IV cap. 5. Pe când (împăratul Nicephor) își trecea timpul cu acestea ¹⁾, iată că venirea soli de la Moesi ²⁾, spunând că stăpânitorul lor își cere obișnuitul tribut și că pentru aceasta au fost trimiși la împăratul. Iar acesta, umplându-se de mânie peste firea lui,—căci de altfel era un om măsurat și nu se lăsa stăpânit dintr'odată de vre-o supărare,—ridicându-și glasul zise: «E o rușine ca Romeii, victorioși prin arme asupra ori căruia dușman, să plătiască tribut ca sclavii unui neam scythic păcătos și spurcat!» Apoi, întorcându-se către tatăl său Bardas—căci din întâmplare se afla alături, având rangul de Caesar—îl întrebă, parcă nedumerindu-se: „oare ce vor Moesii de la mine cu tributul acesta pe care-l pretind Romeilor? Sau poate că m'am născut să fiu sclav? Și oare voi plăti tribut Eu, augustul împărat al Romeilor, unui neam spurcat și calic?”. Porunci apoi ca solii să fie palmuiți peste obraz și le zise: «haide, plecați și vestiți pe stăpânul vostru cel îmbrăcat în cojoc că în curând prea puternicul și prea strălucitul împărat al Romeilor îi va călca țara și-i va plăti tributul cu vârf și îndesat: ca să se învețe minte, de trei ori sclavul din strămoși, și să cunoască pe Domnii Romeilor ca stăpâni,

1) Cu serbările pentru cucerirea cetății Tarsus din Asia Mică.

2) Moesi=Locuitorii dintre Balcani și Dunăre.

iar nu să le ceară tribut ca unor robi». Zicând acestea, îi trimise spre țara lor; iar el, strângându-și toată armata, porni în potruva Moesilor și câte cetății erau vecine cu Romeii, pe toate le cuceri prin atac. Însă mai apoi, cunoscând locurile și văzându-le sălbatece tare și pline de păduri,—căci poetic vorbind în Țara Moesilor „relele se îngrămădesc pretutindeni peste rele“, plină fiind această țară de codri și prăpăstii și mlaștini și de bălți, fiind apoasă țara și acoperită de păduri dese și închisă de pretutindeni de munți neștrăbătuți și așezată lângă Haemus și Rhodope și brăzdată de râuri foarte mari,—toate acestea văzându-le Nicephor, s'a răzgândit să-și mai ducă armata nealcătuită a Romeilor prin locuri primejdioase, ca să nu cadă ca o turmă spre măcel în mâinile Moesilor. Căci se povestește că nu o singură dată s'au războit Romeii prin clisurile Moesiei și că au fost nimiciți în chip dureros.

cap. 6: Deci luă hotărârea să nu se mai primejduiască prin acele locuri grele și sălbatece, ci, adunându-și armata, se întoarse la Byzanț și apoi, chemându-l pe Calocyres, pe care-l înzestraseră cu demnitatea de patrician, un om îndrăzneț și înflăcărat, îl porni la Tauroscyții pe cari în graiul comun îi numim Ruși, că să le împartă aurul dat de dânsul, în greutate de cincisprezece centenarii¹⁾ și să-i conducă spre țara Moesilor, pe care s'o ocupe.

Astfel Calocyres plecă la Tauro-Scyții; iar împăratul, ducându-se la circ, conducea jocurile equestre.

Cartea V. cap. 1. ...Iar Calocyres patricianul, care fusese trimis la Tauro-Scyții prin poruncă împărătească, de îndată ce ajunse în Scythia, legă prietenie cu Domnul acestei țări și, cumpărându-l cu daruri și fermecându-l cu meșteșugite vorbe—căci peste măsură de lacom de câștig este neamul Scythic și aplecat către daruri,—l'a înduplecat să porniască în potruva Moesilor cu o armată numeroasă; apoi, învingându-i, să le ia țara în stăpânire și să se așeze în ea; iară lui să-i împrumute oști împotriva Romeilor, ca să puie mâna pe putere și să capete

¹⁾ Despre valoarea acestei sume, vezi Schloetzer la *Analele lui Nestor* V. 130,5 și *Ducange: Glossar Gr.* I 633.

coroana imperială. Pentru aceasta el îi promise daruri așa de mari din comorile împărătești, cum nu se pot înșira în vorbe.

cap. 2: Iar Swiatoslav ¹⁾, căci așa era numit de Tauri, când auzi aceste vorbe, nu-și mai putu stăpâni pornirea sufletului; ci, cucerit de speranța averilor și vișând stăpânirea pământului Moesiei și, cum era un bărbat cu suflet aprins și îndrăzneț și puternic și sărguincios, stârni în masă toată tinerimea Taurilor pentru acea expediție.

Așa dar, adunându-și o armată de 60.000 de bărbați viguroși, în afară de mercenari, porni în potruiva Moesilor împreună cu Calocyres patricianul, cu care se legase prin lanțurile prieteniei, fiindu-i ca un frate. Iar când ajunseră la Dunăre și se pregăteau să coboare pe uscat, le ieșiră înainte Moesii cari, aflând de aceasta, pregătiseră o armată de 30.000 oameni. Însă Taurii, coborând din luntri cu foarte mare însuflețire și acoperindu-se cu scuturile și trăgându-și săbiile, făceau mare măcel în Moesi. Iar aceștia, ajunși la grea cumpănă și ne mai putând ține piept, o rupseră la fugă spre Dorystolum ²⁾, un oraș întărit al lor. Se spune că în aceeași vreme Petru, Domnul Moesilor, un bărbat religios și venerabil, zguduit de această înfrângere neașteptată, căzu în boala epilepsiei și după puțin timp a răposat. Dar acestea s'au petrecut în Moesia ceva mai târziu. Însă Nicephor, împăratul Romeilor, de 'ndată ce înțelese planurile Taurilor și cum toată viața sa fusese sărguitor, treaz, prea puțin aplecat somnului și nu cu totul rob plăcerilor — căci nimeni n'ar putea spune că l'a văzut chiar în tinerețe pierzându-și timpul cu petrecerile — luă dispoziții de tot soiul: instruia pedestrima, înarma cohortele, orânduia falanga călăreților și înbrăca în zale călărimea. De asemenea, fabricând mașini aruncătoare, el le așeză în turnurile cetăților și legând de turnul de pe țarmul Bosforului un lanț de fier, ce se nămește de

1) *Splendostulabus*.

2) *Dorystolum* = *Silistra*, *Durostor*. *Cronicarul rus Nestor scrie că Swiatoslav a cucerit Bulgaria la 967. La 968 a fost chemat în patrie în contra Pecenegilor, cari atacau Chievul. După ce-i respinse, el se întoarse din nou la Silistra la 971 și bătu pe Bulgari într'un al doilea războiu, despre care scriitorii bizantini nu spun nimic.*

obiceiu „Centenarium“, îl întinse de-acurmezișul strămtorii pe niște trunchiuri foarte mari și-l legă de turnul castelului din partea opusă. Și cum era activ și adânc în planurile sale, nimenea dintre muritori n'ar fi bănuït din faptele lui în potriva cărei națiuni va porni războiul. Iar lui i se părea folositor să-și facă prieten pe unul dintre dușmani, socotind că astfel va fi superior celuilalt și că-l va învinge mai ușor,

cap. 3 : Așa dar, fiindcă văzu că nu va putea ajunge la o înțelegere cu Taurii, căci aflase că patricianul Calocyres, care se abătuse de la drumul cel drept și-i disputa tronul, având mare trecere la Swiatoslav, nu va lucra nici de cum după placul său, hotărâ să trimită soli mai degrabă la Moesii cei de aceeași lege ca și dânsul. Porni așa dar la ei pe patricianul Nicephor, supranumit Eroticul și pe Philotheu, episcopul Euchaiților, ca să-i câștige făcând apel la religia lor comună—căci Moesii cinstesc legea creștină fără controverse—și să ceară de la ei pe copilele de neam domnesc ca să le însoțiască cu fii împăratului Romeilor, așa în cât, prin această înrudire, să se lege și o pace și o prietenie nestrămutată între Moesi și Romei. Moesii primiră cu bucurie solia și urcând copilele de sânge domnese în niște care—căci femeile Moesilor obișnuesc a călători în care—le trimiseră la Nicephor împăratul, rugându-l să le vie cât mai curând într'ajutor și să înlătore de la grumajii lor securea Taurilor.

cap. 6—9 : Împăratul Nicephor este ucis în urma unei conjurații și-i urmează pe tron Ioan Tzimisceș ¹⁾,

Cartea IV cap. 3 : Portretul lui Ioan Tzimisceș : „Avea fața albă, de o culoare frumoasă ; părul blond și rar spre frunte ; ochii ageri, albaștri ; nasul fin și potri-

1) Cu privire la numele de Tzimisceș, Leo Diaconul scrie în cartea V cap. 9 : „era numit Tzimisceș--iar această poreclă pe limba armeană, tradusă în grecește, înseamnă „muzachites“ : căci și-a căpătat-o fiind foarte scurt de statură“. În greaca medievală „muzachites“ însemna pitic. O etimologie deosebită o dă învățatul armean Gîrbied : în Armenia mare există un oraș „Cemișgiazag“, nume care înseamnă „sandala de purpură“, pe care-l poartă orientalele. În antichitate acest oraș se numea Hierapolis. În el s'a născut Tzimisceș, care în armeneste se scrie „Cemișghig“ și înseamnă „sandalaș de purpură“.

vit; barba roșcată și pătrată, iar în partea de jos potrivită și cam puțină, în ce privește statura, era lat în piept și în spate și avea o forță de uriaș și multă agilitate în mâni și atâta vigoare, în cât cu greu ai fi stat împotriva-i. Asemenea eroilor, era lipsit de frică și tare în nenorociri și de o îndrăzneală surprinzătoare pentru corpul său cam puținel. Năvălia singur, fără teamă, în oastea inamică și făcând un mare măcel, se întorcea iute la ai săi, nevătămat. În sărituri, ia jocurile cu mingea, la aruncatul lăncii, la încordatul arcului și la săgetat, întrecea pe toți cei de o vârstă cu el. Se spunea chiar că, așezând patru cai înșeuăți unul lângă altul și avântându-se dintr'o parte, întocmai ca o pasere, săria peste cel din partea ceialaltă. Trăgea așa de bine cu săgeata la țintă, în cât o petrecea și printr'un inel și întrecea și pe faimosul insular cântat de Homer în străpungerea țintei cu săgeata. Așezând o minge de piele în fundul unui vas de sticlă și dând pinteni calului, o izbia din fugă cu un băț așa că, scoțând-o din fundul vasului, o purta prin aer; iar vasul rămânea în acelaș loc nemișcat și nevătămat. Era mărinimos și darnic mai presus de toți: ori cine ar fi cerut de la dânsul ceva, nici odată nu pleca înșelat în speranțele sale. Astfel făcea bine tuturor cu bunăvoință și veselie, împărțind ca un profet nectarul binefăcerii; și dacă Basilius, prefectul Cubiculului, n'ar fi întârziat această pornire nesăturată spre dărnicie, în curând ar fi golit însuși tezaurul imperiului prin risipa față de cei săraci. Acest defect mai avea împăratul Ioan, fiindcă era aplecat prea mult spre băutură și vin și ospețe și se arunca cu lăcomie în plăcerile trupești.

cap. 8: Împăratul Ioan își frământa sufletul în multe griji și sta la cumpănă în răspântie, de teamă să nu greșiască drumul drept. Căci lipsa de hrană și foametea bântuia de trei ani imperiul Romeic și mai amenința și primejdia Rușilor, deschizându-i perspective nu tocmai înveselitoare, precum și incursiunile Cartaginezilor și Arabilor în Siria de lângă Antiohia, care de curând trecuse sub stăpânirea Romeilor. Inșă foametea, acest rău nesiruit, el o înlătură adunând provizii cu sârguință și iu-

b

(eală din toate târgurile. Infrânse atacurile Agarenilor ¹⁾ cu ajutorul trupelor de orient, comandate de patricianul Nicolae care, fiind eunucul casei împărătești, prin multe exerciții căpătase iscusința războiului. Cu Swiatoslav, capul oștilor rusești, hotărâ să lege pace. Astfel, trimițând soli la dânsul, îi propuse ca, primind plata promisă lui de către Nicephor pentru invazia în Moesia, să se întoarcă la casa sa și în Bosporul Cimmeric și să părăsiască Moesia, care aparține Romeilor și care din vechime încă face parte din Macedonia. Căci se spune că Moesii, deslăcându-se de Cotragi, Chazari și Cumani, neamuri hiperboreice ²⁾, își părăsiră locuințele lor părintești și, răătăcind prin Europa, au ajuns să se așeze în Moesia în vremea când stăpânia la Romei Constantin supranumit Pogonatul ³⁾ și că de la șeful lor Bulgar și țara s'a numit mai apoi Bulgaria ⁴⁾.

cap. 10 : Iar Swiatoslav, îngâmfându-se de biruința sa în potruva Moesilor și trufindu-se cu barbară îndrăzneală—căci acum era stăpân puternic în țară și prin cruzimi neobișnuite ținea în frâu pe Moesii fricoși și spăimântați, mai ales că, luând prin luptă Filipopolea, se zice că, după obiceiul barbar, cu multă cruzime a crucificat 20.000 oameni prinși în cetate, iar pe ceilalți cari au rămas, predându-i-se, i-a maltratat—dete solilor Romei răspunsuri trufase și îndrăznețe : „că el nici odată nu va părăsi această țară roditoare, dacă nu i se vor plăti sume mari de bani, răscumpărându-se în acelaș timp cetățile și robii și câte a câștigat prin războiu ; că dacă Romeii nu vor să-i plătiască acestea, atunci să părăsiască Europa, unde nu au nici un drept și să se retragă în Asia ; că, în fine, sub alte condiții nu va putea fi pace între Tauro-scyți și Romei“. Iar împăratul Ioan, de îndată ce primi asemenea răspuns din partea unui Scyt, trimise soli cari să-l înștiințeze astfel : că „pacea, dăruită nouă din vremuri vechi și pe care Dumnezeu

1) Agareni=Sarasini, Arabi.

2) Neamuri nordice, din spre Volga.

3) C-tin Pogonatul 668—685.

4) Fals. Bulgari, Volgari de la fl. Volga.

ne-a păstrat-o netulburată, nu se cade să fie cătuși de puțin smintită de noi, fiindcă Providența este aceea care conduce totul și fiindcă noi ne conducem de legile creștinilor. Pentru aceia vă sfătuim ca pe niște prieteni și vă îndemnăm să ieșiți pe dată din țara care nu vă aparține, fără întârziere și fără tăgadă, cunoscând că, dacă nu veți da ascultare acestui sfat sănătos, nu noi, ci voi înșivă veți fi aceia cari veți tulbura străvechea pace. Și acest răspuns noi nu vi-l dăm cu îngâmfare, căci ne punem nădejdea în Christos, Dumnezeu cel fără de moarte așa că, de nu veți ieși din țară de bună voie, vă vom scoate și fără' de voie. Și cred că nici tu nu ai uitat de nenorocirea tatălui tău Ingor care, nesocotind tratatele încheiate cu jurământ, s'a pornit cu multă răscoală și cu nenumărată mulțime de lunturi, plutind spre regina orașelor ¹⁾ și în urmă s'a întors cu multă durere, cu zece lunturi numai, în Bosporul Cimmeric ²⁾, făcându-se el singur vestitorul nenorocirii sale. Trec cu vederea și moartea lui grozavă când, ridicându-se cu războiu în contra Germanilor, și fiind prins de aceștia, fu legat de trunchiul unui arbore și spintecat în două. Și cred că nici tu însuși nu-ți vei vedea căminul dacă vei constrânge armele Romeice să porniască împotriva-ți, ci până într'atâta vei fi zdrobit chiar în țara în care te afli împreună cu oștile tale, în cât nici o corabie nu va scăpa spre Scythia ca să vestiască sfârșitul tău grozav". Iar Swiatoslay, infuriindu-se de un astfel de răspuns și cuprins de mânie și trufie barbară, răspunse astfel: „Nu văd nimic care să siliască pe împăratul Romeilor să vie la noi; să nu se osteniască deci cu drumurile spre țara aceasta, căci noi înșine în curând ne vom înșira corturile la porțile Bizanțului și vom încinge orașul cu un val întărit și năvălind într'ânsul, îl vom cuceri cu forța, dacă merită atâta osteneală, și vom dovedi cu fapta că noi nu suntem doar niște meșteri, cari trăesc din munca mânilor, ci bărbați de sânge, ce se luptă cu armele cu dușmanii. Și poate că el judecă forța rusească, din neștiință, după

1) Constantinopole.

2) Str. Cherci sau Ieni-eale între M. Azovului și M. Neagră.

vre-o muierească crescută la umbră, sau după niște copii cu caș la gură, de încercă a ne spăimânta cu astfel de amenințări“.

Cap. 11: Împăratul, de îndată ce primi acest răspuns trufaș, înțelese că nu mai este timp de târăgănat, ci să pregătească totul cu cea mai mare sânguință pentru războiu, ca să preîntâmpine invazia aceluia și să-i închidă drumul spre regina orașelor. Numai decât el alege o ceată din tinerimea vitează, pe care o numi „nemuritoare“ și porunci să fie gata pe lângă dânsul. Apoi alege pe Bardas, Magistrul miliției, supranumit și Sclerus, fratele Mariei care a răposat după căsătoria cu împăratul, un bărbat ager și de o rară virtute; îl alege apoi și pe patricianul Petre, cel ce fusese numit Prefect încă din timpul împăratului Nicephor pentru calitățile și vitejia sa în războiu, — căci se povestește anume că pe vremea când Scyții intraseră în Tracia, Petru, deși eunuc, li-a eșit înainte cu legiunea sa; iar ducele Scyților, om uriaș la trup și bine înzăuat, răsucindu-și sulița enormă, și înaintând călare între cele două oști, se fălia că cine ar îndrăzni să se măsoare cu dânsul. Iar Petru, adunându-și puterile și curajul și, împotriva așteptărilor tuturor, repezindu-și calul cu pintenii și prinzându-și lancea cu putere, o înfipse cu amândouă mâinile în pieptul Scytului; și a fost așa de grozavă lovitura, încât vârful îi străpunse spinarea, străbătând și zalele, iar uriașul se prăbuși la pământ fără a scoate nici un cuvânt: la care priveliște nouă și de minune Scyții, spăimântându-se, o rupseră la fugă. Pe acești doi comandanți îi alege împăratul și le porunci ca, adunându-și forțele, să porniască spre părțile vecine ale Moesiei și să-și aleagă în acele locuri taberele de iarnă; apoi să-și hârșiască oștile bine; să supravegheze ținutul, ca nu cumva să-i seape pe Ruși în țară și să trimită în locurile dușmanilor oameni îmbrăcați în straie scytice și cunoscători de mai multe limbi, așa încât să iscodiască planurile lor și apoi să le comunice împăratului. Primindu-și aceste însărcinări dela împăratul, ei porniră la drum cu oștile în Europa.

Cap. 12: Rușii, cum aflară de trecerea lor, trimiseră

înainte o parte din oastea lor, căreia îi adăogară și un mare număr de Huni și de Bulgari. Iar magistrul miliției, Bardas, aflând de sosirea lor și cum de altfel era om ager și întreprinzător, se folosi de acest prilej și cu mult curaj și însufletire, după ce-și adună în jurul său trupa de elită, porunci să se ridice steagurile ca să se măsoare cu dușmanul. Il trimise înainte pe Ioan Alacă cu însărcinarea de a iscodi pe Scyți, spre a-și face o idee de numărul lor și în ce loc au tăbărât și ce anume fac și apoi, văzând acestea, să repeadă numai decât un sol, care să-l vestească de toate, pentru ca în urmă să-și poată orândui oastea pentru războiu. Iar Ioan, luându-și tovarășii aleși, călări fără zăbavă spre Scyți și chiar a doua zi trimise înștiințare la Magistrul miliției cu îndemnul să vie cu toată puterea armatei, căci Scyții nu sunt departe și că au tăbărât în apropiere. Auzind acestea, Bardas își împărți oastea în trei, poruncind ca o parte să ție drumul drept, iar celelalte două să meargă pe de lături prin păduri și, de îndată ce vor auzi glasul trâmbițelor sunând atacul, să năvălească din ascunzători. După ce porunci acestea comandanților, el porni de-a dreptul în spre Scyți și începu lupta cu strășnicie. Iar oștile dușmane îl întreceau în număr, socotindu-se la peste 30.000 oameni, pe când ostașii lui Bardas, împreună cu cei cari stăteau ascunși în codri, abia dacă erau vre-o 10.000. Intre acestea cele două oști lovindu-se de aproape și căzând cei mai puternici dintre luptători, se spune că un oarecare Scyt, increzându-se în puterile și mărimea trupului său și repezindu-se călare dintre ai săi împotriva lui Bardas, îl izbi cu sabia în coif; însă lovitura căzu zadarnică, iar lama, curbându-se în cască, lunecă alături. Iar Constantin patricianul, fratele lui Bardas, un tânăr căruia abia îi mijeau tuleie în barbă, însă voinic la trup și în forțe, se aruncă cu sabia năvalnic asupra Scytului; și acesta, temându-se de rană, își aplecă trupul pe șoldul calului, evitând lovitura pe care însă o primi calul în gât, care-i fu tăiat în curmeziș; iar Scytul prăbușindu-se la pământ odată cu calul, fu ucis de Constantin.

Cap. 13. Deci cumpăna biruinței înclinându-se când

intr'o parte, când intr'alta și iarăși aplecându-se când spre unii, când spre alții, Bardas porunci să se sune trâmbițele puternic și să cheme oștile în ajutor; iar acestea, la auzul goarnelor ieșind din ascunzători, cad în spatele Scyților cari, cuprinși de frică, șovăesc spre fugă. Și încă nu porniseră bine pe fugă, când un fruntaș dintre Scyți, deosebindu-se de toți ceilalți prin mărimea trupului și prin strălucirea armurei, dând ocol printre cetele vrăjmașe, îndemna pe ai săi spre biruință. Înpintenându-și calul către acesta, Bardas Sclerus îi despică țeasta și trupul până la cingătoarea săbiei; și nici coiful nici pieptarul nu-i împiedică lovitura brațului și tăișul paloșului, ci, spintecându-l în două, îl doborî la pământ. Iar Romeii, scoțând un strigăt de bucurie, prinseră curaj, în timp ce Scyții, spăimântați de această nouă și neobișnuită lovitură, părăsiră lupta și în urlete o rupseră la fugă. Iar Romeii, urmărindu-i până în amurgul serii, îi ucideau fără milă. Se spune că în această bătălie au pierit dintre Romei 55 de ostași, iar răniți au fost foarte mulți și dintre cai de asemenea mulți au fost uciși. Iar dintre Scyți au pierit mai mult de 20.000. Astfel s'a terminat lupta între Romei și Scyți. În timpul acesta împăratul Ioan își trecea cu grabă oștile din Asia peste Hellespont¹⁾ în Europa, cu gând să le ierneze în părțile Traciei și Macedoniei. Acolo ele trebuiau să se exercite zilnic în arme, ca nu cumva să se arate molesite în lupte și să aștepte sosirea primăverii. Căci împăratul hotărîse ca de îndată ce primăvara, sosind după tristeța iernii, va fi preschimbât fața cerului, înseninându-l, el însuși să porniască cu războiul în contra Scyților, ducând cu sine toată tăria oștilor.

Cartea VII cap. 9: În timp ce comandantul Bardas trece în Asia cu o parte din trupe ca să potoliască o rășcoală, Rușii pradă și pustiesc părțile Macedoniei.

Cartea VIII cap. 1: „Iar când posomorala iernii se preschimbă în senin de primăvară, împăratul, ridicând pe dată steagul crucii, porni împotriva Tauro-Scyților. Și mai întâi el trecu pragul bisericii Mântuitorului pe care-l a-

1) Dardanele.

dorăm în Chalcis, ca să-i ceară îndurarea ; și văzând că lăcașul de rugăciune este prea mic, încât abia puteau încăpea înăuntru cincisprezece oameni, trecând încovoiați și cu greu ca printr'un labirint întortochiat, el dete poruncă să se clădiască din temelii mai mare și mai frumos și el însuși însemnă locul zidurilor pe pământ. Apoi se duse la dumnezeiasca și prea strălucita biserică a Înțelepciunii cerești de unde, după ce prin rugăciuni ceru un înger, care să meargă în fruntea oștilor și să le arate drumul, trecu în biserica Maicii Domnului din Blacherne în cântece de imnuri.

Și acolo, după ce prin rugăciuni ceru iertarea păcatelor după obicei, se urcă în palatul ce se află tot acolo, având a inspecta triremele ²⁾ aruncătoare de foc.

Corabiile stăteau la rând într'un golf al Bosporului, unde se întinde liniștit și la adăpost portul pentru mărfuri, încovoindu-se într'o curbă ușoară până la mare și până la un rău care s'aruncă acolo în mare. Iar împăratul, după ce inspectă plutirea și luptele triremelor, îndeplinite după știința și regulile ostășești, - și erau acolo peste 300 corăbii, la care se adăugau și un număr de șalupe și bărci, care acum se numesc obișnuit „galee“ și „monere“ și după ce dăruie cu argint pe vâslași și pe luptători, îi trimise la Dunăre ca să păziască vadurile, pentru ca nu cumva Scyții, dacă ar rupe-o la fugă, să poată pluti spre țara lor și spre Bosporul Cimmeric. Se spune că Dunărea este unul din fluviile ce isvorăsc din Eden sub numele de Phison și că, isvorând de la răsărit, intră sub pământ prin înțelepciunea Creatorului și apoi, izvorând din nou din munții Celtici, curge prin Europa și în urmă se aruncă în Pontul ce se numește Euxin, desfăcându-se în cinci guri. Unii însă cred că Phison străbate India, numindu-se mai de obicei Gangele, pe unde se găsesc și pietre de smarald.

cap. 2: În timp ce triremele plutesc către Dunăre, împăratul Ioan, plecând din Bizanț, sosește la Adrianopol cu toate oștile. Se zice că acest oraș a fost zidit de

1) Corăbii cu 3 rânduri de vâsle.

Oreste, fiul lui Agamemnon, când, după moartea mamei sale Clitemnestra, rătăcindu-se, s'a oprit aci; de aceea el se numia mai înainte Orestia. Mai târziu împăratul Adrian, fiind în războiul cu Scyții și încântat de poziția locului, l-a întărit cu ziduri puternice și l-a numit Adrianopole.

Așa dar, după ce împăratul ajunsese aci, fu înștiințat de cercetașii cari deschideau drumuri spre Moesia, că pasurile cele grele și înguste ale munților, care se numesc Clisuri, fiindcă sunt ca și închise, nu sunt aproape de loc păzite de Scyți. De aceea adunându-și generalii și taxiarhii, le vorbi astfel: „Camarazi! Credeam că Scyții, așteptând sosirea noastră, vor fi închis cu toată grija trecătorile și strămtorile munților și drumurile cu valuri săpate, așa în cât să nu putem înainta fără greutate. Acum însă, când sosirea sfințelor sărbători ale Paștilor i-a înșelat așa în cât să nu ne stăviliască drumurile și trecerea noastră, crezând că noi nu vom intra în războiul cel cu multe suferințe și chinuri tocmai acum, părăsind straele cele scumpe și procesiunile și luxul și teatrele,— mi se pare foarte nemerit să ne folosim cu grabă de acest prilej și, apucând armele, să trecem numai de cât strămtorile mai înainte ca Tauro-Scyții, prinzând de veste de apropierea noastră, să puie stăpânire pe trecători. Căci, dacă vom fi stăpâni pe clisurile acelor locuri și vom cădea pe negândite asupra lor, cred că vom cuceri, cu ajutorul lui Dumnezeu, de la primul atac Preslava ¹⁾ capitala Moesilor; și apoi înaintând mai departe, vom sfărâma și trufia rusească.

cap. 3: Astfel vorbi împăratul; iar generalilor și taxiarhilor li s'a părut această cuvântare plină de temeritate necugetată și zadarnică, căci erau îndemnați să ducă oștile Romeilor în țară streină pe niște drumuri primejdioase și grele. Și fiindcă rămăseseră tăcuți o bucată de vreme, împăratul mâniindu-se, le-a vorbit astfel, luând din nou cuvântul: «Eu știu că războiul se face nu chibzuind câte primejdii și răni nevindecate aduce el cu

1) Praesihlava, la poalele Balcanilor nordici, lângă râul Camcic, nu departe de Șumla.

sine, ci cu înflăcărare și curaj, ca unul ce sunt din copilărie încercat în lupte și care, precum și voi oștiți, am câștigat atâtea trofee și biruințe. Iar acum când norocul, întinzându-ne brațele, nu ne dă pas să lucrăm după voie, cred că și voi nu veți nega că trebuie să pășim îndrăzneț la fapte, voi care ați adunat atâta iscusință din întâmplările șovăelnice și nestatornice ale războaielor. De aceea, dacă aveți încredere în sfaturile mele, să prindem acest prilej câtă vreme Scythii stau în trândăvie și n'au aflat de sosirea noastră și biruința să incunune trecerea clisurilor. Căci de 'ndată ce vor înțelege că noi voim a trece și-și vor fi îngrămădit oștile dușmănoase la strâmtori, mă tem că vom isbui cu bine și să nu ajungem în încurcătură și mari greutăți. Sus inimile dar! Amintiți-vă că sunteți Romeii cari ați învins odinioară pe toți dușmanii cu arma și să pornim numai de cât, dovedind prin fapte virtutea noastră!»

cap. 4: Vorbind acestea, împăratul porni la drum îmbrăcat într'o armură strălucitoare, călărind pe un cal mândru și ager și purtând pe umăr o lance lungă; iar înaintea sa mergea falanga numită a „nemuritorilor“ înbrăcată numai în zale. În urmă veniau 15.000 dintre legionarii cei mai viteji și 13.000 călăreți. Restul armatei împreună cu mercenarii, târând cu sine helepolele ¹⁾ și și tot felul de mașini de războiu, înaintau încet la coadă, sub comanda lui Basilie, căruia împăratul îi încredințase această sarcină.

Astfel, după ce trecură cu bine toate locurile primejdioase și sălbatece, împotriva așteptării lor, împăratul porunci popasul și se odihni cavaleria și pedestrima pe un deal întărit de la natură, fiind înconjurat din două părți de un râu având belșug de apă; iar ziua următoare el își porni taberele din zori de zi și, orânduindu-și salangele în coloane adânci, se îndreptă spre Preslava. Mai porunci ca trâmbițele să sune neconținut, cimbalele să răsune, tobele să huruie. Cu un freamăt nespus răsună totul. La glasul trâmbițelor se treziau ecourile în

1) helepole = mașini pentru asediul cetăților.

munți, armele zăngăniau, caii nechezau, oștenii chiuiau și se îndemneau la luptă după obicei. Atunci Tauro-Scyții, cari văzură cum înaintează oștirea în ordine, apucați pe negândite, fură cuprinși de îndoială și de spaimă. Și prinzându-și armele cu iuțeală și aruncându-și scuturile pe umeri—iar acestea sunt foarte tari și, ca să-i apere mai bine, sunt lungi până la picioare—se opriră în cete vi-guroase, acoperiți de scuturi ca de niște solzi, pe un câmp din fața cetății, ca să se opuiă Romeilor, urlând ca niște fiare și scoțând strigăte fioroase. Iar Romeii, înaintând spre dânșii, se luptau cu bărbăție și săvârșiau frumoase fapte de arme. Cum însă multă vreme lupta rămase nehotărâtă, împăratul dete poruncă „nemuritorilor“ să dea un iureș în aripa stângă a Scyților; și aceștia, dând pinteni cailor, năvăliră asupra dușmanului cu lăncile întinse. Iar Scyții, fiind pedestri, nu putură ține piept, căci ei nici nu au obiceiul a se război de-a'n-călare și nici nu se deprind cu acest soi de luptă. Așa dar, neputându-se măsură cu lăncile, ei o rupseră la fugă și se închiseră între zidurile cetății; iar Romeii, urmărindu-i, îi ucideau fără de milă. Se spune că în această ciocnire au pierit 8500 de Scyți.

cap. 5: Cei cari au mai rămas, închizându-se în cetate, ținură piept, aruncând săgeți de pe ziduri și din locuri mai înalte. În vremea aceea patricianul Calocyres, despre care s'a scris mai sus că a condus odinioară oastea rusească în Moesia, aflându-se în Preslava, de 'ndată ce află de sosirea împăratului care nu putuse rămânea neobservat din cauza strălucirii insemnelor imperiale și a scânteerii fulgerătoare a aurului,—furișându se în timpul nopții din cetate, fugi la Swiatoslav, care se afla cu toate ajutoarele la Dorystolon, numit acum și Drista¹⁾. Și astfel scăpă Calocyres, iar noaptea rechemă pe Romei din luptă. În ziua următoare sosind și celelalte oști din urmă împreună cu mașinăriile de asediu—și aceasta s'a petrecut în Joia mare, când Mântuitorul nostru, pășind spre suferință, a comunicat discipolilor săi învățăturile salva-

1) Silistra.

toare după cina cea de taină — împăratul Ioan, ieșind din tabără de dimineață și orânduindu-și falangele în unghiu, porunci să sune trâmbițele și să se apropie oștile de ziduri, ca să se ia cetatea cu asalt. Iar Rușii, îmbărbătați de comandantul lor Sfencel ¹⁾, care avea locul al treilea după Swiatoslav, așezându-se la crenelurile zidurilor, încearcă a respinge pe Romei, aruncând de sus asupra lor sulii, săgeți și pietre. Romeii la rândul lor, apropiindu-se și trăgând cu arcurile, cu aruncătoarele de bolovani, cu praștiile și cu sulilele, într'atâta îi covârșesc pe Scyți, în cât nimănui nu-i mai era cu putință să rămâie pe ziduri fără primejdie. Insuși împăratul, poruncind cu glasul mulțumit să se puie scările la ziduri, spori prin îndemnul său nu cu puțin atacul; și nu era nimeni care să nu se lupte cu vrednicie sub privirile împăratului și să nu sperie că va obține pe dată răsplată pentru ostenele sale.

cap. 6: În timp ce Romeii se frământau și apropiiau scările de ziduri, un oare care tânăr din părțile orientului, căruia abia îi răsărise un puf roșcat în barbă, cu numele Theodosie Mesonyctes, prinzând într'o mână paloșul, iar cu cealaltă ținându-și scutul deasupra capului, ca nu cumva să fie lovit de săgețile aruncate de Scyți, se urcă pe o scară; și pe când era aproape de creneluri, îndreptându-se către un Scyt care-l privia și care căuta să-l doboare cu lancea, îi dete o asemenea lovitură în ceafă, în cât capul retezat al barbarului se rostogoli la pământ dincoace de ziduri împreună cu coiful. Iar Romeii chiură la noutatea acestei priveriști și imitând îndrăzneala celui ce s'a urcat întâi, se aruncă în număr mare pe scări. Intre acestea Mesonyctes, urcându-se pe zid și punând stăpânire pe creneluri, rostogolește de sus foarte mulți Ruși ce se luptau împrejurul său, decapitându-i. Astfel, de oare ce foarte mulți Romei se urcaseră cu iuțeală pe cetate și din toate puterile doborau pe inamici, Scyții părăsind crenelurile, se refugiară în chip rușinos în palatul regal, care era înconjurat de un zid

1) Sfogkelos: la Cedrenus; Sflaggelos; idem în Scylitzes. Lupta dela Prestava e povestită mult mai pe larg de Cedrenus.

puternic și unde se păstrau comorile Moesilor, lăsând deschisă numai o poartă. Și pe când se petreceau acestea, oștile Romeilor, îngrămădite înprejurul cetății, după ce sfărâmă și dărâmă țâțânele și drugii porților, năvălesc înăuntru și fac un mare măcel în Scyți. Se spune că tot atunci prinzându-l pe Boris, regele Moesilor, împreună cu soția și copiii,—și el se cunoștea după barba sa roșcată și deasă—il duseră la împăratul; iar acesta l-a primit cu onoruri, numindul «stăpânitorul» Bulgarilor și-i spuse că dânsul a sosit numai ca să răzbune nenorocirile aduse Moesilor de către Scyți.

cap. 7: Iar Romeii, de 'ndată ce pătrunseră în cetate, năvăliră pe ulițele înguste, ucizând pe dușmani și prădând averile. Apoi ajunseră și la palatul regesc, unde fuseseră îngrămădite cetele rusești. Iar acestea, apărându-se înăuntru cu înverșunare, măcelăriau pe toți oștenii cari pătrundeau pe poartă și astfel doborâra până la o sută și cincizeci de viteji. Văzând acestea împăratul, alergă în goana calului și dete poruncă cohorței pretorienilor să năvăliască cu toată puterea asupra dușmanului; dar când văzu că nu folosește cu nimic,—fiindcă toți cei cari pătrundeau pe poarta cea îngustă erau prinși cu puțină osteneală de Scyți și apoi tăiați cu paloșele—el opri atacul nechibzuit al Romeilor și porunci să se arunce de pretutindeni foc cu balistele. Și izbucnind o mare vălvătaie, care mistuia totul din cale, Rușii, părăsind locuințele în număr de peste șapte mii, se îngrămdiră pe un loc deschis al palatului și se pregăteau acolo de apărare. Inpotriva acestora împăratul trimise pe magistrul Bardas Sclerus cu cohorta sa de viteji. Iar Sclerus, după ce înconjură pe inamic cu falanga celor mai aprigi luptători, intră și el în luptă.

Și, de și Rușii țineau piept cu strășnicie, așa că nici unul din ei nu da dosul, totuși Romeii, covârșindu-i prin vitejie și iscusința războiului, îi uciseră pe toți. În aceeași luptă pieriră și foarte mulți dintre Moesii cari au sărit într'ajutor Scyților, ca dușmani ai Romeilor. Iar Sfencel își află mântuirea fugind cu puțini dintre ai săi la Swiatoslav: dar și el a pierit mai apoi, după cum am

aflat. Și astlel căzu Preslava în puterea Romeilor după o luptă de două zile.

cap. 8: Iar Ioan împăratul, răsplătindu-și armata după cuviință, îi dăte repaos și sărbători acolo dumnezeasca înviere a Mântuitorului. Apoi, alegând dintre Turo-Scyții captivi pe câți-va, îi trimise la Swiatoslav, ca să-i vestiască cucerirea cetății și pierirea a lor săi și să-i mai spună să nu șovăiască, ci cât mai în grabă să aleagă una din două: sau să depue armele și să dea ascultare învingătorului și, obținând iertare pentru îndrăzneala sa, să părăsiască țara Moesiei; sau, dacă nu voește, ci stăruie încă în încăpățanarea sa obișnuită, atunci să se pregătiască din toate puterile a respinge oștile Romeilor. Acestea porunci să fie vestite lui Swiatoslav. Iar dânsul, mai întârziind câte-va zile în cetatea pe care, — după ce zidurile cele dărâmate au fost întărite și după ce lăsă în ea cuvenita straje, — o boteză după numele său: *Ioanopolis*, porni la drum cu toate oștile sale spre Dorystolum. Pe acest oraș prea vestitul între împărați Constantin, l-a zidit din temelie și i-a dat frumusețe și întindere în vremea când, arătându-i-se în cer semnul instelat al crucii, a înfrânt pe Scyții ce năvăliau cu furie și dușmănie în potriva sa. În drumul său împăratul cuceri și *Pliscuva* ¹⁾, ce se mai chiamă și *Dinia* și multe alte orașe, care trecură din mâinile Scyților în puterea Romeilor. Iar Swiatoslav, după ce află de înfrângerea de la Preslava, căzu la grea supărare și o socoti de rău augur: însă cum era înflăcărat de trufie scytică și îngânat de biruința asupra Moesilor, socoti că va înfrânge cu ușurință oștile Romeilor.

cap. 9: Și văzând că Moesii se înstrăinează de dânsul și intră în ascultarea împăratului, frământând multe în mintea sa și chibzuind că, dacă Moesii trec la Romei, nu i se va sfârși nici lui cu bine, prinzând dintre Moesii pe cei mai bogați și mai de viță, în număr până la 300, se răzbună asupra lor în chip nelegiuit și neuman: Căci

1. Astăzi Abobă, lângă calea ferată Rusciuc-Varna, ceva mai spre N. W. de Novi-Pazar.

ii ucise tăindu-le capetele; iar mulțimea cealaltă o vără la închisoare.

Apoi, adunându-și toată mulțimea Tauro-Scyților, al căror număr se urca până la 60.000 de războinici, se pregăti împotriva Romeilor. Și cum împăratul înainta mai încet pe drum, câți-va Scyți mai inimoși, însuflețiți de o oarbă îndrăzneală, depărtându-se de oastea rusească și ținându-se în ascunzători, năvăliră fără de veste asupra cercetașilor noștri și omorără o parte din ei. Iar împăratul, văzându-le cadavrele risipite pe drum, își înfrână calul din mers și, deplângând moartea compatrioților săi, porunci să fie descoperiți ucigașii. Și atunci iscoadele trimise, scormonind cu hărnicie pădurile și tufișurile, aduseră în fața împăratului pe vinovații prinși și înlănțuiți; iar împăratul porunci ca să-i ucidă pe dată; și iscoadele îi tăiară cu săbiile pe toți până la unul. Iar când oștile se apropiară de câmpul din fața Dorystolului, ce se obișnuște a se numi și Dristra, Tauro-Scyții își desfășurară și ei în linie de bătaie falangele lor compacte și tari de sulici și scuturi, așa încât să aibă înfațișarea unor ziduri și astfel își așteptau dușmanii. Împăratul, la rândul său, așeză pe Romei în față, așa că la aripi puse pe călăreții înzăuați, iar în spate pe arcași și prăștiași, dându-le poruncă să arunce săgeți neconținut și apoi porni atacul.

Cap. 10: Acum cele două oști se luptau pe toată întinderea piept la piept și cu mare învierșunare și multă vreme lupta rămase nehotărâtă. Căci Rușii, pe deoparte se războiau cu mare râvnă, temându-se ca nu cumva să-și piardă faima biruințelor lor totdeauna câștigate, faimă ce înfloria la toate neamurile vecine, fiind învinși acum în chip rușinos de Romei; iar de altă parte pe Romei îi ațâța teama de rușine și ambiția ca nu cumva ei, cari au răpus pe toți adversarii cu armele și cu virtutea, luptându-se acum cu un popor de pedestrași, cari nu au deloc obiceiul călăritului, să cadă învinși ca niște recruți nepricepuți la războiu și să-și piardă toată faima câștigată până atunci. Și astfel, frământate de asemenea gânduri, cele două oști se războiau vitejește: Rușii însă se aruncau îndrăzneț asupra Romeilor, cu o cruzime și o furie

animalică, urlând ca niște fanatici ; în timp ce Romeii le răspundeau după obiceiul și iscusința artei militare. După ce mulți căzură de ambele părți și cum biruința încă întârzia să se hotărăscă până spre seară și-și apleca cum-păna când într'o parte, când în cealaltă și cum amurgul începea să se facă noapte, împăratul dete drumul călăriei să atace cu vigoare și îndemnând oștenii să-și arate curajul prin fapte ca adevărați Romei, el le înalță curajul. Iar aceștia se aruncară la atac cu o rară însuflețire și trâmbițașii sunau atacul și de pretutindenii Romeii sco-teau urale. Deci Scyții, nemai putând ține pieptul, luară fuga și se închiseră în cetate și mulți dintre ei au pierit atunci. Romeii însă cântau cântece de biruință și aduceau laude împăratului ; iar acesta îi răsplăti împărțind onoruri și ospete și prin aceasta li făcu' și mai aprinși pentru luptă.

Cartea IX, cap. 1 : A doua zi de cum se iviră zorile, împăratul își întări tabăra cu un val puternic astfel : în fața Dorystolului, la o anumită depărtare în câmpie, se înalță o movilă nu tocmai mare. Așezându-și tabăra acolo, el porunci să se sape un șanț de jur împrejur, iar pământul scos să fie așezat pe marginea șanțului ce înconjoară tabăra și să se înfigă suliți pe valul de pământ înalțat îndeajuns, iar peste suliți să se așeze scuturile la rând, așa încât și șanțul și valul de pământ scos din el să fie ca un zid pentru oaste, iar dușmanul să nu poată năvăli înăuntru, ci să fie împiedecat de a înainta, dacă cumva ar fi ajuns până la șanț. Așa își întăresc Romeii taberele în țară streină. După ce locul fu întărit astfel, în ziua următoare împăratul își mișcă oștile orânduite spre cetate. Scyții, privind de pe turnuri, trag în falanga Romeilor cu săgeți, cu pietre și cu tot ceeace pot arunca ; iar aceștia atacă de jos pe Scyți cu praștiile și săgețile. Însă lupta dusă în acest mod nu izbuti la nimic și Romeii se traseră în întăriturile lor și se îngrijiră de hrană ; iar Scyții mai spre amurg începură a ieși cu călăriea dintre ziduri și atunci pentru întâia oară se înfățișară ei călări. Căci aveau obiceiul să meargă în lupte totdeauna pedestri, fiindcă nu erau deprinși nici a se urca în șea, nici a se război de-a călare. Atunci Romeii iute prinseră

armele și sărind pe cai și smulgându-și sulilele cele lungi de care se folosesc la atac, s'aruncară cu mare însuflețire în luptă. Iar dușmanii, cum nici nu se pricepeau măcar să-și strunească cu frâul cailor, izbiți de ai noștri, întoarseră spatele și se închiseră din nou între ziduri.

Cap. 2: Tot acum se văzură cum veniau plutind în susul Dunării treizeci de nave de război ale Romeilor împreună cu corăbiile încărcate cu bucate; pe care ai noștri, când le văzură, fură coprinși de o mare bucurie, în timp ce Scyții se tulburară foarte, fiindcă se temeau de focul lichid, pe care-l aducea cu ele. Căci aflaseră dela bătrânii din neamul lor cum flota nenumărată a lui Ingor, tatăl lui Swiatoslav, fusese mistuită în Pontul Euxin ¹⁾ de focul medic al Romeilor. De aceea adunându-și în grabă luntrile lor, le duseră sub zidurile cetății, fiindcă Dunărea udă aci o latură a Dorystolului. Iar corăbiile noastre ignifere, înconjurându-le, le supraveghiau, ca nu cumva Scyții, coborându-se în luntri, să fugă în țara lor. În ziua următoare Tauro-Scyții, ieșind din cetate, își orânduiră liniile de bătaie în câmpie, acoperiți fiind de scuturi mari până la picioare și de platoșe. De asemenea ieșiră și Romeii din tabăra lor bine înplătoși. Și s'au luptat cu înverșunare de ambele părți, iar biruința nu se hotărâ, inclinându-se când într-o parte când în cealaltă. Atunci un oștean din falanga Romeilor, înaintând către Sfencel, care era cinstit de Tauro-Scyți în al treilea loc după Swiatoslav, doborî pe uriașul ce se lupta înverșunat cu o îndrăzneală tinerească; după care întâmplare Tauro-Scyții, spăimântați, începură a se retrage din câmpie și a se închide în cetate. În aceeași luptă Teodor, supranumit Lalacus, un om vrednic de temut din cauza puterii trupului său și nebriuit, a ucis foarte mulți dușmani cu o ghioagă de fier, pe care o învărtia cu atâta dibăcie în mână, în cât strivia cu dânsa și coiful și țeasta dușmanului. Astfel Scyții apucând fuga, se întoarseră în cetate. Iar împăratul adună pe Romei în tabără, poruncind să se sune retragerea; și răsplătind cu daruri și bucate pe oșteni, îi însufleți și mai mult la luptă.

1) Marea Neagră.

Cap. 5: Însă Rușii, refăcându-se din nou, ieșiră iarăși la câmp, silindu-se din toate puterile ca să dea mașinilor de războiu ale Romeilor; căci nu puteau suporta zgomotul cu care erau aruncate săgețile și mulți Scyți erau doborâți zilnic, fiind loviți de bolovanii aruncați. Paza balistelor ¹⁾ o avea Ioan Curcuas magistrul miliției și rudă cu împăratul. Acesta, când văzu dușmanul înaintând cu îndrăzneală, sări pe cal, așa amortit de vin și de somn cum era, fiindcă lupta se reîncepuse după ospăț, și ieși înaintea lui cu trupele sale alese. Dar calul, dând într'o groapă, îl aruncă din șea. Atunci Scyții, văzându-i armura strălucitoare și podoabele calului lucrate cu multă frumusețe, căci erau din belșug înflorite cu aur, socotind că el este împăratul, năvălind grămadă asupra-i, îl ciopârțiră sălbatic bucată cu bucată cu paloșele și securile; iar capul, înfigându-l într'o sulică, îl așezară pe cetate; și-și râdeau de Romei că le-au duminat pe împăratul lor ca pe o victimă. Iar această soartă a îndurat-o Magistrul Ioan pentru nelegiuirile sale făptuite împotriva bisericilor, căci se zice că el a pustiit multe biserici în Moesia, însușindu-și vestmintele și vasele sfinte ca avere particulară.

Cap. 6: Rușii, încurajați de această izbândă, ieșind din cetate în ziua următoare, se orânduiră în linie de bătaie; de asemenea Romeii, înaintară spre ei în coloane adânci. Oștirea Scyților o comanda Icmor, un uriaș de o cruzime rară, care venia al doilea în putere după Swiatoslav. Iar Anemas, un oștean din garda palatului, fiul satrapului din Creta, văzându-l cum aleargă îndărjît împreună cu garda care-l însoția și cum doboară mulțime de Romei,—îmbărbătându-se în sufletul lui și trăgându-și paloșul dela coapsă, își repede calul înfierbântat cu pînții în spre Icmor și izbindu-și paloșul în gâtul gol al Scytului, îi rostogoli la pământ capul împreună cu mâna dreaptă. La prăbușirea șefului lor Scyții scoaseră un urlat amestecat cu vaete, iar Romeii năvăliră iarăși la atac, pe care dușmanii neputându-l respinge și zăpăciți de moartea generalului lor, aruncându-și scuturile pe spate, se retra-

1) *Mașini de războiu pentru aruncat bolovani.*

seră în cetate, în timp ce Romeii, urmându-i, omoară cât pot mai mulți. Se lăsase acum noaptea și era lună plină pe cer; iar ei risipindu-se pe câmp, își adunară morții; apoi, îngrămădindu-i lângă zid și dând foc la ruguri, îi arseră împreună cu foarte mulți robi, bărbați și femei, înjunghiindu-i după obiceiul țării lor. De asemenea făcând sacrificii, ei înecară în Dunăre mulți copii de țată și pui de găină, cufundându-i sub apă. Căci se spune că ei, inspirându-se din obiceiurile elinești, aduc morților sacrificii și libațiuni, fiind inițiați în aceasta fie de Anacharsis și Zamolxe, filosofii lor, fie de către soții lui Ahile. Căci și Arrian în Periplul său spune că Ahile, fiul lui Peleu, a fost Scyt, fiind născut în orasul Mirmecium, care se află lângă marea Maeotidei ¹⁾ și că, alungat fiind de Scyți pentru cruzimea și trufia sufletului său, și-a ales locuința mai apoi în Thessalia. Și dovezi limpezi pentru aceasta sunt felul togei sale încâtărămate, lupta pedestră, părul roșcat, ochii albaștri, trufia, mânia, cruzimea, pentru care și Agamemnon, muștrându-l, îi spunea:

„Acestuia îi sunt dragi doar cearta și războaiele și lupta.“

Iar Tauro-Scyții până în ziua de azi obișnuiesc a sfârși certurile cu omor și sânge. Și că sunt un neam îndrăzneț și războinic și viguros, invadând asupra tuturor popoarelor vecine, mulți o mărturisesc și între alții și dumnezeescul Ezechiil, vorbind astfel: „Iată eu aduc asupra ta pe Gog și Magog și pe regele Rhos“. Dar destul despre sacrificiile Taurilor.

Cap. 7: Intre acestea Swiatoslav hotărî să-și adune chiar din zori de zi sfatul fruntașilor, care în limba lor se numește „comenton“. Și adunându-se cu toții în jurul său și întrebându-i ce trebuie să facă, unii erau de părere să scape cu fuga în orice chip, urcându-se în luntri noaptea târziu, de oarece ei nu mai pot ține piept călăreților înplătoșați, mai ales că și-au pierdut pe toți conducătorii cei vestiți prin vitejia lor, cari încurajau armata și ațâtau pe ostași la luptă; alții, dimpotrivă, erau de părere să întindă dreapta Romeilor și astfel, primind pacea, să-și

1) Marea Azovului.

cruțe rămășițele armatei; căci a se strecura pe furiș din cetate nu e lucru ușor, deoarece corăbiile ignifere păzesc în toate părțile la malul Dunării, încât ar incendia pe dată totul, dacă ar îndrăzni să pornească pe fluviu. Atunci Swiatoslav, oftând adânc și cu amărăciune zise: „Dacă ingenunchiem rușinos în fața Romeilor, atunci s'a isprăvit cu gloria armelor rusești, care au supus fără multă greutate neamurile vecine și au ținut sub ascultare fără vărsare de sânge atâtea țări; atunci de ce ne mai laudăm cu bărbăția strămoșilor și ne mândrim că puterea rusească a rămas până acum nebiruită, dacă ne sbatem în tot felul pentru mântuirea noastră. Nu noi ne vom întoarce în țara noastră ca niște fugari, ci, sau vom trăi ca învingători, sau vom muri cu glorie, săvârșind fapte de bărbați viteji“. Și astfel luă sfârșit sfatul lui Swiatoslav.

Cap. 8: Se mai povestește și aceasta despre Tauro-Scyți, că niciodată până în ziua de azi nu s'au dat biruiți vrăjmașilor, ci, văzând că nu mai au scăpare, și-au spintecat cu sabia măruntaiele și astfel și-au pus sfârșit vieții. Ei fac aceasta fiindcă au credința că aceia care e ucis de un dușman în război, după moartea sa și după desfacerea sufletului de trup, va sluji pe lumea cealaltă celui ce l-a omorât. Și temându-se de o asemenea sclavie, Tauro-Scyții mai curând își găsesc scăparea într'o moarte de bună voie, decât să slujească omorătorilor. Și astfel de credință a prins rădăcini la ei. Și atunci, după ce ascultară cuvântarea șefului lor, hotărâră să încerce primejdia cu bucurie pentru a se mântui și să ție piept puternic forței Romeilor. Așa dar în ziua următoare — și era ziua a șasea a săptămânii și a două zeci și patra a lunii Iulie — ieșind din cetate la asfințitul soarelui cu toate trupele, ei hotărâsc să se lupte pe viață și pe moarte, înaintând în rânduri dese, cu sulițele întinse. La rândul său și împăratul își scoase din tabără legiunile Romeilor. Deslănțuindu-se lupta, Scyții atacă cu vigoare, străpungând pe ai noștri cu sulițele, rănind caili cu săgețile și doborând pe călăreți. Atunci Anemas, cel care dovedise atâta curaj omorându-l pe Iemor, văzându-l pe Swiatoslav cum s'aruncă cu îndrăzneală și furie în Romei,

și cum își îndeamnă falangele, — repezindu-și calul, zboară către el cu frâul slobod — căci așa obișnuia să facă adesea și în acest chip și mai înainte pe mulți Scyți îi doborâse, — îl lovește cu paloșul în umăr și-l răstoarnă cu capu'n jos, însă nu-l poate omori, căci l-a apărât tunica de zale și scutul pe care le luase, temându-se de sulițele și săgețile Romeilor. Anemas însă, înconjurat de ceata Scyților și căzându-i calul sub sulițele lor, după ce omorâ mulți dintre dânșii, căzu și el acolo ca un viteaz, neîntrecut de nici unul din semenii săi în fapte războinice.

Cap. 9. Iar Rușii, prinzând din nou curaj după moartea acestuia, scot urlete tari după obiceiul lor și fugăresc pe Romei. Iar aceștia încep a da înapoi, ferindu-se de atacul sălbatec al Scyților. Atunci împăratul, când văzu oastea Romeilor șovăind, temându-se ca nu cumva, înspăimântată de năvala oarbă a Scyților, să sufere vreun dezastru, — îmbărbătându-și oștenii din jurul său și zmulgându-și lancea cu vigoare, s'aruncă el însuși în contra dușmanului. Tobele huruiră, trâmbițele sunară atacul, iar Romeii, văzând atacul împăratului, își întoarseră caii și se repeziră cu bărbăție în Scyți. În același timp se stârni un vârtej amestecat cu ploaie care, întunecând cerul, s'abătu peste dușmani și pulberea înălțată le orbi ochii. Se spune chiar că a apărut și un bărbat îmbrăcat în alb, care conducea pe Romei și-i îndemna să atace pe Scyți și că el, stârnind un măcel, a zăpăcit foarte tare oastea inamică. Și se mai spune că nici înainte nu l-a văzut cineva prin tabără și nici n'a mai apărut după luptă, deși împăratul a pus să-l caute, ca să-l dăruiască din larg și să-i aducă mulțumiri pentru ostenele lui. Dar, oricât l-au căutat, nu l-au găsit. De aci n'a mai rămas îndoială că acesta a fost marele între mucenici Theodor ¹⁾, pe care împăratul obișnuia să-l cheme într'ajutor și-și și armatei sale ca tovarăș. Se mai povestește încă o întâmplare ce s'ar fi petrecut în

1) Credidța aceasta sinceră și naivă despre intervenția sfinților în luptele creștinilor apare și în cronicarii noștri, s. ex. la Grigore Ureche, care spune că lui Ștefan cel Mare i-au venit în ajutor, în războiul cu Turcii, Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru.

seara din ajunul bătăliei. În Byzanț, unei fecioare închinată lui Dumnezeu i s'a părut că vede în vis pe Maica Domnului, înconjurată de bărbați de foc purtând lănci în mâini și că ea le-a vorbit astfel: „chemați-mi-l pe mucenicul Theodor“ și că numai decât i s'a înfățișat un tânăr voinic și înarmat. Acestuia îi zise Născătoarea de Dumnezeu: „Doamne Theodore, Ioan al tău, luptându-se cu Scyții la Dorystolum, se află în mare cumpănă. De aceea aleargă iute și sai în ajutorul lui. Dacă nu te grăbești, el va cădea în mare primejdie“. Iar el îi răspunse că e gata să dea ascultare Maicii Domnului și Dumnezeului său; după care cuvinte el dispăru și în acelaș timp sbură și somnul de pe ochii fecioarei. Și acesta fu sfârșitul visului ei.

Cap. 10: Romeii însă, urmând după dumnezeescul bărbat ce mergea în fruntea lor, reîncep lupta cu vrăjmașul și se pornește un groaznic măcel. În cele din urmă Scyții, ne mai putând opri atacul falangelor noastre de călăreți, și loviți pe la spate de magistrul Bardas, supranumit și Sclerus — căci îi înconjurase cu trupele sale, — o rupseră la fugă. Până la cetate ei sunt striviți în picioare și s'a făcut un măcel spăimântător. Puțin a lipsit ca însuși Swiatoslav să fie prins, așa rănit și plin de sânge cum era, dacă noaptea ce căzuse nu l-ar fi apărut. Se zice că în această luptă au fost tăiați 15.500 Scyți; că s'au prins până la 20.000 de scuturi și foarte multe paloșe. Dintre Romei au fost uciși 350, iar răniți au fost nu puțini. Și astfel au câștigat biruința Romeii în acest război ¹⁾. Iar Swiatoslav, chinuit toată noaptea de pieirea armatei sale, era sfârșit de durere și mânie. Totuși, înțelegând că nu mai poate nimic împotriva armatei biruitoare și că datoria unei bune căpetenii este să nu se dea învins sorții în nenorociri, ci astfel să lucreze, încâl să cruțe viața oștenilor săi, — hotărî să trimită de dimineață soli la împăratul Ioan pentru *pace și credință* cu aceste condițiuni: ca *Tauro-Scyții să predea Romeilor*

¹⁾ În total, sub zidurile Silistrei au avut loc șase lupte între Romei și Swiatoslav.

cetatea Dorystolului, să înapoieze prinșii, să părăsiască Moesia și să se întoarcă în țara lor; iar Romeii să le înlesniască plutirea spre patrie și să nu-i atace pe drum cu corăbiile ignifere, — căci se temeau foarte de focul medic, care poate prefăce și pietrele în cenușe; pe deasupra să-i mai ajute cu bucate și să-i socoată în numărul amicilor, având voie a merge la Constantinopole pentru negoț, așa precum se hotărâse dir vechime.

Cap. 11: Împăratul primind aceste condiții cu bunăvoință — căci el înțelegea altfel pacea decât războiul și știa că una folosește popoarelor, iar celălalt le pierde — consfinți învoielile și tratatul și le dete grâu, măsurându-le câte două măsuri de cap. Se zice că au primit atunci grâu 22.000 de ostași, câți mai scăpaseră de moarte, din cei 60.000 oameni ai oștirii rusești; ceilalți 38.000 căzuseră sub loviturile Romeilor. După ce se întări tratatul, Swiatoslav ceru învoire a se întâlni cu împăratul. Iar acesta nu-i refuză dorința, ci îmbrăcat într'o armătură aurită, călări până la malul Dunării, însoțit de o nenumărată mulțime de oșteni călări, strălucitori de aur și de arme. Iar Swiatoslav sosi plutind pe fluviu într'o luntre scytică, aplecat pe vâsle și trăgând împreună cu ceilalți, ca unul de rând. Și era astfel la înfățișare: statura potrivită: nu era nici prea înalt și nici prea subțire; avea sprincene stufoase, ochii albaștri, nasul cărn, barba rară, afară de partea de sus, părcasă, cu peri deși și lungi. Avea capul pleșuv; numai de ambele părți îi atârnav niște cărlionți, arătând noblețea neamului său. Grumazul îi era tare, pieptul lat, și membrele bine legate. În fața lui se citea tristețea și sălbăticia. La una din urechi îi atârna un cercel înpodobit cu două mărgăritare, între care se afla o piatră scumpă. Haina îi era albă, medeosebindu-se întru nimic de a celorlalți decât prin curățenie. Astfel, după ce vorbi puțin cu împăratul asupra păcii, stând pe banca luntrei, se întoarse la ai săi. Și așa s'a încheiat războiul dintre Romei și Scyți ¹⁾.

1) Stăpânirea lui Swiatoslav la Silistra a durat câțiva ani dela 967-972

Cap. 12: Iar Swiatoslav, părăsind Dorystolul și făcând schimbul de prizonieri după tratat, se urcă în luntri împreună cu trupele ce i-au mai rămas și porni spre țara sa. Și pe când plutia, îi întinseră curse Pecenegii, un neam de ciobani, numeros, nutrindu-se cu păduchi (!?) și locuind în care ca nomazii; și ei uciseră aproape pe toți Rușii și, împreună cu ceilalți, îl masacrară și pe Swiatoslav, încât puțini ajunseră acasă sănătoși dintr'o armată așa de mare. Iar împăratul Ioan, după ce dădă rămasă numai în patru luni puterea rusească, după cum s'a arătat mai sus, și după ce luă în stăpânire Moesia, boteză Dorystolum, după numele oșteanului și mucenicului Theodor, *Theodoropolis*, și lăsând aci o straje potrivită, se întoarse la Byzanț cu trofee foarte mari, unde îl întâmpină orașul întreg în afară de ziduri, oferindu-i coroane și sceptre făcute din aur și pietre prețioase. Ei mai aduceau și un car din aur curat, înhamat cu cai albi, rugându-l să se urce în el și să facă obișnuita intrare triumfală. Iar el le primi coroanele și sceptrele și-i răsplăti cu daruri mult mai mari. Inșă nu putu să se urce în car; ci așeză pe un scaun de aur al carului icoana Maicii Domnului, îmbrățișând pe Dumnezeu-cuvântul și pe care o adusesese din Moesia, așternând sub ea tunici de purpură de-ale Moesilor și coroane. El însuși, călare pe un cal scump, mergea în urmă, purtând pe cap diademă, iar în mâini coroane și sceptre. Pășind în triumf prin mijlocul orașului ce se acoperise cu stofe de purpură și se gătise după obiceiul nunțurilor cu ramuri de laur și cu haine țesute cu aur, el se îndreptă spre biserica cea mare a Înțelepciunii dumnezeiești. Acolo, ridicându-se rugăciuni de mulțumire și după ce consacră lui Dumnezeu cea mai măreață coroană a Moesilor ca cele dintâi roade ale prăzii de război, se duse în palat și porunci ca Boris, regele Moesilor, să dea insemnele regale. Ele erau: tiara înconjurată cu purpură și sandalii roșii. Pe rege îl împodobi cu demnitatea Magiștrilor. Astfel

1) In text *ftheirofagos* = cel ce se nutrește cu poame de pin, cu păduchi.

impăratul Ioan, smulgând biruințele în scurt timp, în-
potriva așteptării tuturor și înfrângând și doborând la
pământ prin priceperea războiului, prin rațiune, virtute
și îndrăzneală, îndărătnicia Rușilor și sufletele lor in-
flăcărâte, și supunând Moesia imperiului romeic, își
petrecu iarna în Byzanț și răsplăti poporul cu daruri
după obicei, câștigându-l prin sărbători și ospete.

Traducere din limba greacă după ediția Bonn
de C. BRĂTESCU

LEO DIACONUL

S'a născut la Caloë, un orașel în Asia proconsulară, lângă mun-
tele Tmolus, nu departe de izvorul râului Caystros. Pe atunci regiunea
aceasta depindea de thema Thraciei. După ce trecu de vârsta copilăriei,
pleoă la Constantinopole pentru studii și acolo văzu pe împăratul că-
lărind prin oraș în ziua Înălțării, în anul 966, în timpul unei răscoale
populare. Prin urmare se va fi născut pe la 950 d. Cr. Pe la 973 că-
lători în Asia Mică. La 981, fiind în colegiul sacerdoților și împăratul
Vasilie Bulgaroctonul pornind cu războiu în contra Bulgarilor, Leo îl
inseși la atacul Triadiței (azi Sofia), aducându-i servicille sale. La in-
toarcere abia scăpă dintr'un atac neprevăzut al Bulgarilor. De aceea
de câte ori în istoria sa face mențiune de Moesia (Bulgaria Dunăreană)
el pare că-și amintește cu teamă. Alte date din viața sa de mai târziu
nu se cunosc. A murit după anul 989.

De la Leo Diaconul ne-a rămas o cronică în care se povestesc
trei războaie bizantine: 1) cel Cretan, 2) cel Asiatic și 3) cel Rusesc.
*Toate faptele povestite sunt contemporane cu el și se cuprind între anii
959 și 975.*

Stilul operei. În epoca lui Leo Diaconul elocvența era în floare.
Fiecare scriitor credea că se va acoperi de laude dacă va folosi multe
flori stilistice, vorbe într'ales și rare și metafore originale. Prin aceea-
ta însă expunerea credincioasă a adevărului cade pe planul al doilea.
Leo Diaconul n'a căzut în asemenea defecte chiar în măsura altor cro-
nicari, precum sunt Theophilactus Simocatta sau Nicetas Choniates,
totuși nici el n'a scăpat cu totul de manierismul vremii sale. Se ob-
servă și la dânsul întrebuițarea de termeni mai neobișnuiți, mai rari;
acumulare de sinonime; paradă de sentințe și expresii din Homer, A-
gathias Myrineus și alții; manierism; originalități gramaticale. Dar
opera sa are și calități. În primul rând a scris fapte contemporane cu
sine, și de aceea este folosit ca izvor istoric și de alți scriitori, între
cari vom cita pe Scylitzes și Zonaras. În special în ce privește luptele
Bizantinilor cu Sviatoslav la Silistra, Leo Diaconul este unicul și cel mai
prețios izvor. De aceea, fiindcă faptele povestite de el se leagă și cu istoria
Dobrogei noastre, am dat în traducere românească acele pagini din isto-
ria lui Leo Diaconul, care în special ne privesc. Traducerea s'a făcut
după ediția din Bonn, 1828.

PORTUL CONSTANTA SI ROMANIA MARE ¹⁾

DE

KR. H. ZAMBACCIAN
Comerciant-Constanța

Creșterea teritoriului României, care a devenit acum România Mare, va avea — s'a spus de atâția în repețite rânduri — o înrâurire binefăcătoare asupra dezvoltării portului Constanța.

Progresul realizat de orașul și portul nostru, dela anexiunea Dobrogii până astăzi, este mai nimic față de perspectivele ce se deschid în viitor celui mai mare port maritim al țării.

Făcând o comparație între importul și exportul celor trei porturi mai însemnate ale României, constatăm următoarele :

In anul 1885 :

	Import	Export
Brăila	89.310 tone	334.323 tone
Galăț	74.949 „	210.657 „
Constanța	7.529 „	39.539 „

In anul 1894 :

	Import	Export
Brăila	197.903 tone	494.900 tone
Galăț	177.826 „	305.333 „
Constanța	17.916 „	87.870 „

După anul 1895 însă, stabilindu-se legătura cu restul țării prin podul dela Cernavodă și, mai târziu, terminându-se lucră-

1) Publicăm cu plăcere acest mic articol al d-lui Kr. H. Zambaccian, cu mențiunea că afirmările d-sale sunt așa de adevărate și pătrunse adânc în conștiința Constanțenilor, încât și un alt specialist, d-l Inginer Stoenescu-Dunăre s'a oprit la ele într-un articol publicat, sub altă formă, în Arhiva Dobrogei. — N.R.

rile de mărire și modernizare ale portului Constanța, orașul nostru a luat locul de frunte în statistica exportului :

In 1912 :

	<u>Export</u>	<u>Bastimente încărcate</u>
Constanța	1.273.000 tone	757 tone
Brăila	618.000 „	388 „
Galați	306.173 „	346 „

În ceea ce privește importul, Constanța se află în stare de inferioritate față de Galați și Brăila, de oarece orașul nostru nu posedă antrepozite, docuri și absolut nici un utilaj necesar, nici măcar magazine suficiente, care să poată ușura transporturile și să atragă marele import. Importanța unor antrepozite este de toți recunoscută, căci ele oferă nu numai avantajul că înmagazinează cantități mari de mărfuri într'un loc sigur,—dar încă și depunătorii, cu recipisele lor (warante), au posibilitatea de a le lombarda la Banca Națională, avantaj care numai la Brăila și la Galați se oferă negustorilor.

Cu toate acestea, dată fiind marea importanță ce o are Constanța în comerț, și importul s'a dezvoltat enorm la noi, așa că în 1912 diferența între cele trei porturi nu e așa mare :

Galați :	203.000 tone
Brăila :	176.700 „
Constanța :	162.000 „

Aceasta era starea lucrurilor până în ajunul războiului european. Până la această dată România se găsea în sfera de influență politică și economică a puterilor centrale și, de aceea, trei pătrimi din tranșacțiunile noastre, făcându-se cu Germania și Austro-Ungaria, schimbul produselor se realiza mai ales prin trecătorile Carpaților.

Astăzi lucrurile s'au schimbat. Legăturile politice și financiare ale României cu puterile aliate vor determina și legături economice mai însufleșite.

Având în vedere, pe de o parte, lipsa de materii prime, lipsa de tonaj, greutatea financiară și alte considerații, care cad în desavantajul Germaniei; iar de altă parte, ținând seamă de faptul că mărfurile cele mai obișnuite, precum și organizarea producției în masă revin, după războiu, Americii, Angliei și Japoniei; cum în prezent România Mare are un teritoriu și o

bogație îndoită și o populație de 18.000.000 locuitori, dispunând de bogate și variate materii prime, de combustibil, ape curgătoare etc., cece va înlesni o producțiune supraabundentă; ne putem închipui ce dezvoltare va putea lua în viitor portul Constanța, cu atât mai mult, cu cât el stă deschis navigației tot anul, cece nu e în cazul porturilor -Dunărene, care îngheață iarna,

Beneficiile ce vor rămâne în Constanța, numai din manipularea mărfurilor ce se vor tranzita, vor fi considerabile; populația orașului se va mări față de nevoile crescânde de brațe și de personal necesar dezvoltării transacțiunilor și de inevitabila stabilire de noi întreprinderi de comerț. Industrializarea regiunii Constanței este iarăși un punct capital, căci pentru multe mărfuri și materii prime, transformarea trebuie să se facă în punctul de export, de unde să se distribuie produsele, gata de consum, în toate părțile. De asemenea și cu materiile prime importate.

Însă, față de perspectiva ce se prezintă orașului Constanța, sacrificiile și sforțările noastre de până acum nu însemnează de cât prea puțin și este de neapărată nevoie să ducem o luptă în interesul portului nostru, studiind nevoile lui și nerisipind energiile noastre în lupte politice inutile și în chestiuni secundare.

Principalele proiecte, în legătură cu dezvoltarea portului Constanța, în afară de reconstruirea podului de peste Borcea, ar fi:

1) Terminarea liniei ferate Megidia-Tulcea, așa în cât acest județ nordic al Dobrogei să fie definitiv legat economicște cu Constanța;

2) Un pod peste Dunăre la Hârșova și o cale ferată Hârșova-Constanța, așa încât să se poată face o legătură directă cu Transilvania prin regiunea petroliferă a Prahovei;

3) Inzestrarea portului Constanța cu un utilaj modern, cu antrepozite, cu diverse instalațiuni, cu o gară în port, cu o mare centrală electrică, care să furnizeze curentul necesar industriilor mari și mici de transformarea produselor.

4) Selecționarea și încurajarea elementelor pregătite pentru dezvoltarea economică, cărora să li se încredințeze conducerea instituțiunilor în legătură cu viața economică a portului.

5) În sfârșit, ca un deziderat pentru mai târziu, săparea unui canal Cernavoda-Constanța, care va oferi pentru noi avan-

tajul deplinei stăpâniri, ceea ce nu e cazul cu canalul Sulinei ; și, pentru a ne asigura un debușeu și în Basarabia, un pod, care să lege această provincie cu Dobrogea pe la Tulcea, iarăși ar fi de mare folos.

Numai așa orașul nostru, legat prin căi ferate și poduri cu toate provinciile românești de peste Dunăre, și apoi înzestrat cu tot ce caracterizează un port modern și un centru industrial, va putea trăi o viață economică puternică și va merita denumirea, cam pripită acum, de „perla Mării Negre“.

ACTE DIN TIMPUL OCUPATIEI GERMANE IN DOBROGEA

D-l Vlădoianu fostul secretar al Primăriei din Constanța, ne-a pus la dispoziție câteva acte, rămase în Dobrogea pe urma administrației germane. Mulțumind d-lui secretar pentru interesul viu ce-l poartă revistei noastre, împărtășim cititorilor noștri aceste acte în traducere românească.

Constanța, 14 August 1918

La debaterile asupra promovării germanismului în Dobrogea, în ședința de azi, au participat următoarele persoane :

1. Căpitanul de cavalerie Cuntze (din partea administrației
2. Căpitanul Baron von Ruedt (etapeilor.
3. Căpitanul Martin
4. Locotenentul Kessler
5. Dr. Südhoff
6. Sublocot. Beermann
7. Căpitanul Schmidt, Constanța
8. Parohul Constantin Biella, Constanța
9. Parohul Overbeck, Cara-Murat
10. Parohul Meyer, Constanța
11. Plugarul Ed. Brenner, Fachria
12. Plugarul W. Klett, Cobadin
13. Plugarul Leyer, Cobadin
14. Peter Menges, Cara-Murat
15. Negustorul Gottlieb Resner, Constanța

Căpitanul de cavalerie Cuntze deschide ședința și salută pe cei de față,

Punctul I: *Fundarea Uniunii.*

„Comitetul, ales în *Cogelac*, pentru întemeierea Uniunii, se ocupă actualmente cu proiectul unui statut al Uniunii. Acest comitet are de gând să propună alegerea unui președinte și a unui comitet general, compus din membrii și reprezentanții grupelor locale. S'a socotit mai practic ca *comitetele locale să ia ființă numai în comunele mai mari, în care se află școli germane și ca ținutul să fie împărțit în circumscripții formate, fiecare, din mai multe sate.* S'a mai hotărât ca comitetul să redacteze cât mai neîntârziat *statutul și să-l prezinte domnului căpitan de Cavalerie Cuntze.* Acest statut va fi discutat și definitiv redactat Marți 20 August, la orele 3^{1/2} într'o ședință prezidată de căpitanul Cuntze. În acelaș timp se vor alege și președinții grupelor locale. Apoi se vor trimite statutele aprobate către acești președinți, cari de preferință, vor fi învățătorii germani, cu rugămintea de a desfășura o energică activitate de propagandă. După aceasta se vor convoca coloniștii germani la o nouă întrunire, cu scopul de a lua o hotărâre în privința statutelor și de a întemeia Uniunea.

Se simte nevoia de a se urca cotizațiile bănești ale membrilor. Cotizațiile vor fi deocamdată de 2 lei. *După întemeierea Uniunii se vor stabili relații cu „Uniunea pentru germanismul din streinătate” și cu Sașii din Transilvania».*

Punctul II: *Primirea cetățeniei germane.*

„Se atrage atenția asupra faptului că primirea cetățeniei germane de către coloniștii germani, e legată de însemnate greutăți și mai presus de toate va atrage asupra coloniștilor însemnate desavantajii.

Ca cetățeni ai imperiului german, ei vor fi privilegiați de către guvernul bulgar ca un corp strein în stat; vor fi păgubiți în drepturile lor comunale și particulare prin legiferări și vor avea să îndure mari șicane din partea guvernului bulgar.

Consulul german nu le va putea fi de cât de puțin ajutor. De aceea e mai bine să se reanunțe la primirea cetățeniei germane».

Punctul III : *Emigrarea spre Germania.*

„Se arată că ar fi de dorit, în interesul imperiului german, ca coloniștii germani să se întoarcă iar în patria germană în număr cât mai mare. *O emigrare în teritoriul german de colonizare nu e de recomandat, din cauza condițiilor economice și administrative de acolo. Dinpotrivă, teritoriile de curând cucerite : Curlanda și Livonia, par a fi foarte potrivite pentru colonizare.* La obiecțiunile domnului locotenent Kessler, că o emigrare parțială a coloniștilor germani ar risipi așezările actuale și ar desființa legăturile comunităților, se răspunde că *pentru imperiul german 100 coloniști germani în Curlanda au mai mult preț decât 1000 în Dobrogea.*

Această afirmare a fost făcută de căpitanul Schmidt și a găsit aprobare ; în special *ideea de a se trimite o comisie din Dobrogea în sus numita țară de colonizare, pentru a studia condițiunile de acolo, a fost bine primită.*

Se hotărăște în unanimitate de a nu se face nici un pas spre emigrare, înainte de a se stabili în ce condiții se va putea face emigrarea din Dobrogea și imigrarea în noul teritoriu de colonizare (Curlanda).

Punctul IV : *Bănci, societăți cooperative, etc.*

„Se arată că aproape în fiecare sat mai mare a existat până acum o bancă populară, dependentă de „Casa Centrală“ din București, și cuprinzând, ca membri, și persoane ce nu fac parte din comunitatea germană. În Cara-Murat mai funcționează încă o cooperativă de cumpărare și vânzări.

Se exprimă *dezideratul de a se înființa bănci nouă, cuprinzând numai membri germani și care să se federeze într'o asociație, proprie lor, în Dobrogea.* Se înlătură, ca imposibilă, ideea dependenței acestei federației de o bancă din Germania : de asemenea, ca nepractică, aceea a dependenței de o instituție de bancă germană din Sofia, de oarece o asemenea bancă particulară nu poate avea niciun interes pentru propășirea unor astfel de societăți și va acorda cu greu creditele cerute.

De aceea *ar fi de dorit ca băncile germane să intre în dependența băncilor aceluia stat, căruia îi va aparține mai târziu Dobrogea,*

Se hotărăște a se proceda astfel: băncile existente vor face mai întâiu o cerere către „Casa Centrală“ din București prin mijlocirea administrației etapelor, pentru predarea scrip-telor lor. După aceea își vor relua activitatea. D-l căpitan Martin adaoase la aceasta că el va obliga „Casa centrală“ să plătiască imediat băncilor germane bunurile ce se vor mai găsi și să le acorde credit în măsura cea mai largă. Tot odata va trimite un controlor de încredere în Dobrogea, care să îngrijească de reînființarea acestor bănci. *De îndată ce se va clarifica soarta Dobrogii, băncile vor pași spre lichidare și apoi se vor întemeia alte bănci după legile stăpânitoare.* Se recomandă ca, *la tratativele asupra predării Dobrogii, să se asigure coloniștilor dreptul de a se asocia într'o federală proprie a lor.*

Fundarea de bănci nouă nu intră acum în discuție. D-l locotenent Kessler va încerca să obție din Germania un specialist în materia societăților cooperative pentru Dobrogea, care să străbată satele nemțești din Dobrogea în vre-o trei luni, să cerceteze ce cooperative se mai pot întemeia și să ajute pe coloniști cu vorba și fapta. D-l locotenent Kessler va face un referat către administrația etapelor asupra rezultatului ostanelilor sale, și în special, asupra pretențiilor bănești ale specialistului chemat“.

Semnat : Cuntze

Despre reîntoarcerea țărantilor germani din Dobrogea în imperiul german.

„Indemnul dat de prea înaltul nostru comandant, excelența sa generalul feldmareșal von Hindenburg, ca germanii cari locuiesc în țări negermane, ca supuși ai unor țări străine, să se adune în țările dela Baltica, ce se vor organiza în vederea germanizării lor,—a fost primit pretutindeni cu bucurie de către Germani și va fi susținut în realizarea sa de orice bun german din imperiu.

Proiectul acesta însă n'a fost înțeles cu claritate și bine delimitat în totalul său în această provincie.

Scopul său, care constă mai întâi în repatriarea din străinătate a Germanilor, mai mult sau mai puțin înstreinaț

de germanism, și numai după aceea în admiterea lor ca cetățeni ai statului german, — s'a confundat cu *pretențiile acestora ce vor să rămâie pe ogorul lor sub stăpânire străină în Dobrogea, dar cari în acelaș timp cer și cetățenia germană precum și o protecție germană la fel cu vechile „Capitulațiuni“ ce au existat mai înainte în Turcia*. Această din urmă chestiune, de sigur, va trebui să fie despărțită de aceea a reîntoarcerii germanilor în Germania și ea nu va putea fi regulată decât mai târziu, printr'un angajament între Germania și statul ce va stăpâni în viitor Dobrogea.

Chestiunea repatrierii trebuie tratată cu multă atenție, căci *experiențele din anii 1905 și cei anteriori cu privire la reemigrarea Germanilor dobrogeni în coloniile din Prusia de est precum și emigrarea lor în America, ne-au învățat că nu orice nemulțumit din această provincie a ajuns să fie mulțumit în Germania sau aiurea și nici că s'a acomodat acolo, sau a ajuns un bun cetățean al imperiului*. Prin urmare e necesară o matură judecată în alegerea fiecăruia dintre cei ce vor să reemigreze, cercetându-se valoarea sa pentru germanism și pentru țara germană din punct de vedere moral, cât și civil și asigurându-ne de hotărârea sa; căci ar fi o ingraturitate față de patria noastră dacă i-am trimite acolo, pentru reîmprospătarea populației amestecate, niște elemente chiar aci dubioase, căroro să fie nevoită a le suporta povara ¹⁾.

Se va ține prin urmare seamă în prima linie de hotărârea liberă și neinfluențată de nimeni a fiecăruia, dacă într'adevăr *voește* a se reîntoarce în Germania, sau a rămânea aci. Este sigur că o deliberare cu totul desinteresată a celor cunoscători ar ajuta mult. Suntem noi oare asemenea cunoscători ai chestiunii, așa în cât să putem și să voim a lua asupra noastră sarcina unei totale schimbări în existența unui agricultor? E cineva aci care să cunoască suficient condițiile de viață ale provinciilor baltice pentru a le putea cântări cu condițiile de viață ale țăranilor germani dobrogeni?

Eu sunt de părere că *un număr de plugari dintre Germanii demni de încredere de aci ar trebui să facă o călătorie în*

1) *Admirabil.*

provinciile Baltice, unde să ia informații dela funcționarii germani și dela populație și, pe lângă aceasta, să se convingă cu proprii lor ochi de starea lucrurilor, pentru a-și face o părere și apoi, întorcându-se, să comunice consătenilor lor cele văzute și auzite.

Încă un sfat aș avea să dau și anume să nu se priviască chestiunea sub laturea confesională, ci exclusiv din punctul de vedere național, de a aduce folos patriei noastre ca buni Germani, fără deosebire de confesiune.

Semnat : **Inginer H. Schmidt**

Căpitan imperial Württemberghez

dela 1892 în Dobrogea, iar de la 1902 consul german aci.

Constanța, 12 August 1918.

Cele de mai sus sunt convingerile mele dela conferința convocată de d-l Westphal, Miercure 14 August 1918.

Schmidt

STATUTUL

UNIUNII GERMANILOR DIN DOBROGEA

1. Scopul Uniunii.

§ 1. Uniunea Germanilor Dobrogeni are de scop să sprijine pe coloniștii germani din Dobrogea :

- a) în menținerea naționalității lor ;
 - b) în munca pentru propășirea lor economică ;
 - c) în reprezentarea intereselor lor față de administrație ;
- Sediul Uniunii este la.....

§ 2. Uniunea va aduce la îndeplinire ținta propusă sub litera a) :

- 1) prin încurajarea școlilor populare germane în Dobrogea ;
- 2) prin înălțarea culturii generale la tinerii ce părăsesc școala și la adulți ;
- 3) prin înodarea și menținerea legăturilor cu Uniunile identice din patrie și streinătate ;
- 4) prin ori ce soiuri de activitate de educație națională.

§ 3. Uniunea va aduce la îndeplinire punctul b) :

- 1) prin instrucții date asupra îmbunătățirii gospodăriei ;
- 2) prin sprijinirea și înființarea de asociații agricole.

II. Membrii Uniunii.

§ 4. Membri votanți pot fi, fără considerație de cetățenie, toți germanii ce locuiesc în Dobrogea, și cari posedă drepturi civice și sunt trecuți de 20 ani.

Inscrierea se face de comitet după cerere orală sau scrisă.

Membri de onoare pot fi, fără considerație de naționalitate, persoanele cari au adus oare care servicii Uniunii.

§ 5. Cotizația fie cărui membru va fi de 2 lei anual. Cei ce întârzie cu plata cotizației, vor fi lipsiți de dreptul de vot până la achitare.

Cel ce nu-și va fi plătit cotizația mai mult de doi ani, va fi șters din lista membrilor Uniunii.

§ 6. Fie ce membru are numai un vot. Dreptul de vot nu se transmite altei persoane.

III. Administrația Uniunii.

§ 7. Afacerile Uniunii vor fi conduse :

- a) de comitet ;
- b) de o comisiune mai numeroasă a Uniunii;
- c) de adunarea generală;

A. Comitetul.

§ 8. Comitetul Uniunii se compune din 5 membri aleși de adunarea membrilor ; din aceștia cinci, unul va fi președinte, unul vice președinte și al treilea secretar, iar ceilalți colaboratori. Durata însărcinării va fi de doi ani. În fie ce an vor fi înlocuiți doi, sau trei dintre membri. La început înlocuirea se va face prin sorți; mai apoi după vechimea serviciului. Realegerea se admite. Membrii din comitet își vor îndeplini însărcinarea lor onorific, fără plată; totuși vor primi, ca spese, o compensație bănească.

§ 9. Președintele va presida ședințele comitetului, ale comisiunii și adunării generale. În unire cu secretarul și casierul va semna scriptele Uniunii.

§ 10. Secretarul va încheia procesele-verbale în ședințele comitetului, ale comisiunii și adunării generale ; va ține Corespondența și va alcătui lista membrilor.

§ 11. Casierul va fi ales de membrii comitetului din sânul lor. El va conserva hârtiile de valoare și documentele mai importante ale Uniunii, precum și banii, va face încasărilor în schimbul unei chitanțe și plățile, care vor fi aprobate de președinte. El va ține registrele și va da cont, la cerere, comitetului, în ori ce moment; iar la finele anului va încheia socotelile.

§ 12. Comitetul se va întruni după nevoie și va fi convocat de către președinte, după chibzulala sa, ori după cererea unui membru. Hotărârile comitetului sunt valabile, dacă sunt de față trei diatre membri. La ori ce hotărâre se cere majoritatea absolută a voturilor.

În caz de paritate de voturi, votul președintelui e hotărâtor.

§ 13. Comitetul e obligat :

- 1) a rezolva afacerile curente ale Uniunii;
- 2) a pregăti și îndeplini hotărârile comisiunii și adunării generale;
- 3) a administra averea Uniunii după directivele date de comisiune;
- 4) a hotărâ în privința acceptării de donațiuni și funcțiuni.

§ 14. Totdeauna se va lua și încuviințarea comisiunii în ori ce hotărâre a comitetului asupra cheltuelilor și altor sarcini ale averii Uniunii, care trec de suma de 200 lei.

§ 15. Ori ce membru votant are drept să facă propuneri comitetului. Dacă propunerea este sprijinită de zece membri votanți și se consideră ca urgentă, președintele e obligat să convoace pe membri într'o ședință de consfătuire.

B. Comisiunea Uniunii.

§ 16. Comisiunea se compune din comitet, din reprezentanții tuturor grupurilor locale și din cinci membri aleși de adunarea generală.

§ 17. Comisiunea va fi convocată de comitet cel puțin odată la șase luni, sau și în orice caz de nevoie. Se va procede la chemarea ei, dacă cel puțin cinci membri din comisiune consimt la aceasta. Ședințele comisiunii se vor ține la

ședința Uniunii. Ședințele sunt hotărâtoare, dacă cel puțin o treime din membri sunt prezenți. Dacă după prima invitație nu se poate ține o ședință în chip legal, atunci, după cel mai de vreme o săptămână, se va convoca o nouă ședință cu aceeași ordine de zi și atunci, fără considerație de număr, se vor putea lua hotărâri.

§ 18. În toate hotărârile luate de comisiune se cere majoritatea absolută a voturilor. În caz de paritate de voturi, votul președintelui e hotărâtor. Nu se admite nici o suplinire.

§ 19. Comisiunea e obligată :

1. a da instrucțiuni comitetului cu privire la atingerea scopurilor Uniunii și a administrației bunurilor Uniunii ;

2. a alege doi controlori cari, după încheierea situației anuale, să cerceteze încasările, cheltuețile și starea casei și după aceea să încheie o dare de seamă ;

3. a stabili ordinea de zi pentru adunarea generală ;

4. a dispune încheierea socotelilor la fine de an.

§ 20. Se va lua încuviințarea adunării generale ori de câte ori comisiunea va lua hotărâri asupra unor cumpărări, amanetări (hipotecări), înstrăinări de averi imobiliare, precum și asupra cheltuelilor și altor sarcini ale averii Uniunii, ce trec de 2000 lei, sau care au ca urmare o grevare durabilă a Uniunii.

C. Adunările generale

§ 21. Membrii votați ai Uniunii se vor aduna în fiecare an în luna Mai într-o adunare generală, ca să ia cunoștință de raportul anual al comitetului, să facă alegerile membrilor Comitetului și asociației și să discute asupra ori căror propuneri și proiecte, după care să ia hotărâri. Invitățile se vor face de comitet, care va fixa ziua adunării generale.

§ 22. Adunări generale extraordinare vor avea loc după necesitate și în urma comunicării propunerii de către comitet.

a) dacă comisiunea o hotărăște ;

b) dacă 50 de membri votați o cer în scris, arătând propunerile.

§ 23. În ori ce adunare generală ordinară se va preciza locul adunării viitoare. Asupra alegerii locului adunării generale extraordinare hotărăște comisiunea i

§ 24. Adunarea generală poate lua hotărâri independente de numărul membrilor prezenți.

§ 25. Adunarea generală va lua hotărâri numai cu simpla majoritate a voturilor. În caz de paritate de voturi, votul președintelui e hotărâtor. Hotărârile asupra schimbării statutelor și asupra cumpărărilor, hipotecărilor și înstrăinărilor bunurilor nemișcătoare au nevoie de $\frac{3}{4}$ din voturi.

Alegerile se fac prin predarea buletinelor de vot și cu majoritate absolută.

În caz de paritate de voturi, se va hotărâ prin sorți.

§ 26. În adunarea generală se vor lua hotărâri numai asupra acelor chestiuni, care sunt la ordinea zilei.

Intemeierea grupurilor locale.

§ 27. Uniunea se compune din grupe locale, care se vor înființa după nevoie. Asupra înființării de grupe locale va hotărâ adunarea generală.

§ 28. Membrii grupelor locale vor alege din sânul lor un conducător și un casier. Conducătorul este membru al comisiunii Uniunii și conduce corespondența între comitet și membrii grupelor locale. El ține tabloul membrilor după instrucțiunile secretarului Uniunii. Casierul încasează contribuțiile Uniunii după indicațiile casierului Uniunii și le varsă la termenul indicat de casier.

Disolvarea Uniunii.

§ 29. Pentru disolvarea Uniunii e nevoie de hotărârea adunării generale, care trebuie să numere cel puțin $\frac{4}{5}$ dintre membrii votanți.

În caz de disolvare a Uniunii, averea rămasă, după acoperirea tuturor sarcinilor, trece la Uniunea pentru germanismul din străinătate, care o va putea întrebuința, după cum va crede de cuviință, pentru scopurile germane din Dobrogea.

Copie

Administrația civilă din
Administrația etapelor germane
No. 7796

28. 8. 18.

Constanța, 25 August 1918

Către :

Comandantul a etapelor

Constanța

Vi se trimite în anexe câte o dare de seamă asupra ședinței ținute la 14 curent pentru promovarea germanismului, precum și patru exemplare din proiectul de statut al Uniunii germanilor Dobrogeni. *Proiectul de statut a fost întocmit de comisiunea aleasă la 23 Iulie în Tariverde, la întrunirea delegaților și a obținut aprobarea administrației.*

În § 27 al proiectului de statut se prevede înființarea de grupe locale. *Ca sediu al grupurilor locale se impun în prima linie: Constanța, Mangea-Punar, Cogealia, Făcia, Cobadin, Cara-Mural, Mamuzlia, Sarighiol, Tariverde, Cogelac și Colilia. Celelalte sate locuite de coloniști germani se vor alătura, după cerere, la una din aceste grupe locale¹⁾. Intemeierea și delimitarea grupurilor locale va avea loc în congresul Uniunii, convocat în prima jumătate a lunii Septembrie.*

Pentru ca congresul să fie populat și participanții să fie instruiți de mai înainte asupra însemnătății sale, se recomandă a se găsi cât mai curând oameni de încredere cari să lămurească pe coloniștii germani asupra problemelor Uniunii și asupra hotărârilor ce urmează a se lua și să-i îndemne a participa în număr mare. Poate că pentru aceasta ar fi potriviți *învățătorii recrutați dintre soldații germani*, de oarece dânsii sunt experimentați în chestiuni de congrese și de propagandă. E de dorit ca fiecare comunitate să fi luat hotărâri, înainte de a se prezenta la congres, asupra atașerii lor la una din grupele locale și asupra alegerii unui reprezentant.

Pentru ca societățile înjghebate să poată intra numai decât în acțiune în satele germane, *se recomandă membrilor comite-*

1) S'ar părea, după aceste dispoziții, că numărul Germanilor Dobrogeni ar fi cine știe cât de mare. Pentru lămurirea cititorului, după însăși statistica germană dela 15 Februarie 1918, ei nu erau mai mulți de 5430 în zona etapelor germane. După statistica noastră dela 1 Ian. 1913, se găseau în toată Dobrogea abia 7697 suflete de germani, adică un procent de 2,2% din întreaga populație.

telor să intervie la «Casa Centrală» din București spre a li se înapoia registrele și a li se trimite un controlor pentru reorganizarea băncilor lor. Propunerea se va adresa la administrația etapelor, secția Z.

Se atrage atenția asupra faptului, ca acest prilej să fie folosit cu cea mai mare grabă, pentru ca membrii băncilor să intre cât mai curând în posesia banilor lor. Noua organizare a băncilor trebuie de altfel privită cu încredere.

Semnat : **Cuntze**
Căpitan de Cavalerie

In sfârșit un ultim act din această afacere, sîmă astfel :

Administrația orașului
No. 5480

Constanța, 4 Sept 1918.

Inștiințare

la No. 18033 din 29 August 1918.

Activitatea de propagandă pentru *Constanța* și *Anadólchîoi* se încredințează preotului comunității germane, *parohului Meyer* stabilit de mulți ani în *Constanța*. În comuna „*Viile Noi*“ munca de propagandă se încredințează învățătoru'ui de acolo, *glotașului Winter*.

Căpitan : **Cuntze**

Către Comandatura etapelor 262
Loco.

Administrația orașului
No. 1712

Constanța, 22 Oct. 1917

Către

Comandatura etapelor

Constanța

Alăturata dispoziție nu privește orașul *Constanța*, de oarece școala bulgară din *Constanța* nu e decât continuarea școlii bulgare din timp de pace.

Școala bulgară care funcționează în *Anadolchîoi*, în școala română de mai înainte, se va privi ca românească, conform dispoziției. Numărul școlarilor se ridică la 50, dintre cari 40 de naționalitate bulgară și 10 Români.

Căpitan : (nesemnat).

Administrația orașului

No. 2166

Constanța, 3 Dec. 1917.

Către

Comandantura etapelor 262**Loco**

Numitele cărți didactice vor putea fi folosite în școlile românești. Pasagiile condamnate au și fost înlăturate din cărți de către comandantură, cu excepția lecțiunii dela pag. 67 și 68 din manualul de geografie, în care comandantura n'a găsit nimic supărător. Totuși și acest pasaj a fost înlăturat acum. Celelalte cărți folositoare în școlile românești, fie aritmetici, sau gramatici, au fost și ele supuse examinării. In ele nu se găsește nimic care să provoace reclamații.

Căpitan : (nesemnat)

**Administrația etapelor germane
în Dobrogea**

No. 404

Poșta militară germană 258, 13. I. 18

Către :

Comandantura etapelor 262**Loco**

Din mai multe sate din zona etapelor ne sosesc înștiințări asupra conduitei inadmisibile a soldaților bulgari, trimiși ca învățători. Ei participă pe sață în mare măsură la propaganda bulgărească, siluind populația prin amenințări și constrângeri să semneze declarații care să aibă ca urmare alipirea Dobrogei la Bulgaria și în acelaș timp să conție ofense la adresa administrației germane. In unele safe ei participă în mod neadmisibil la administrația comunală. Ei și-au procurat ștampile cu inscripție bulgărească, precum și formulare bulgărești de permisuri pentru drum. Cu colaborarea consilierilor comunali ei au emis pașapoarte și au încasat pentru ele taxe; apoi au convocat adunări ale comunităților și au încercat să obție plata salariului de învățători. E nevoie ca în toate localitățile în care se află învățători bulgari, aceștia să fie din scurt supraveghiați și mai ales să fie în-piedicați dela orice amestec al lor în afacerile comunale; iar ștampilele comunale bulgărești cu insemnele statului bulgar, să

fie confiscate și să se cerceteze dacă nu cumva în chip fraudulos acești învățători sau consilieri comunali nu emit bilete de liberă circulație. În asemenea caz se vor pedepsi toate persoanele civile ce au participat la emiterea unor asemenea bilete, precum și aceia cari s'au folosit de ele, în măsura în care au depășit ordonanțele privitoare la circulație. Se va face deci o amănunțită cercetare asupra oricărui caz de conduită neadmisibilă a învățătorilor bulgari și se va înainta aci.

Semnat: **von Unger**

Loc. General în act. și inspector

**Secțiunea materiilor industriale
din Administrația etapelor germane
din Dobrogea**

Constanța, 22 April 1918

No. 6782

Către :

Administrația orașului

Loco

Din ordinul șefului marelui stat major, *se va elibera petrol populației civile deocamdată numai în schimbul aurului.* Pentru aceea nu se vor mai cere cartele de petrol.

Sublocot. și șef al secțiunii

Brabant

**Administrația etapei germane
din Dobrogea**

Constanța, 24 Aprilie 1918

Biroul materiilor prime de război

No. 6644

Către toate comandaturile de etape

Tunsul oilor va începe la 10—15 Mai și se va termina până la 5 Iunie, după cum urmează mai jos. Miei intră de asemenea în aceste prescripțiuni.

Înainte de începerea tunsului, proprietarii vor comunica comandanturilor locale câte oi și miei posedă.

Oile, înainte de tunsoare, vor fi spălate de necurățenii.

Tunsoarea se va face astfel încât să se scoată lâna dintr'oa bucată. Se vor preda atâtea «lâni» câte oi și miei există.

Luarea în primire a lânii se va face în urma plății efectuate de cumpărătorii firmei Iosef Michell, cari au asupra lor un permis (ausweis) eliberat de administrația etapelor. Cumpărătorul va da proprietarului oilor o adeverință de cantitatea lânii predate și de prețurile plătite.

Tunsoarea oilor dintr'o turmă bolnavă de vărsat și de râie se va face la urmă; deasemenea și tunsoarea oilor bolnave din o asemenea turmă. Oamenii ocupați cu tunsul oilor bolnave vor dezinfecta cu grije hainele, încălțăminte, mâinile și foarfecile și în genere toate lucrurile ce au venit în atingere cu animalele bolnave. Lâna din aceste turme se va împacheta în saci purtând indicații asupra provenienței și a felului molimei și astfel se va expedia.

Prețurile ce se vor plăti de cumpărătorii țărănilor sunt următoarele:

Lâna de pol-spangi, fină ca mătasea, 4 lei chilogramul.

Lâna de țigaie, turcană, lâna grisă și neagră: 3 lei kgr.

Circumscripțiile vor avea o deosebită grije ca nu cumva această lâna să fie dusă prin contrabandă în Dobrogea bulgărească sau în zona de operațiun, unde se plătesc prețuri cu mult mai mari.

Cumpărătorilor li se va da tot concursul necesar.

Rebensburg

Căpitan de marină

RECENZII

V. Pârvan: *Gerusia din Callatis.* An. Acad. Rom. Ser. II. Tom. XXXIX, 1920.

È un studiu important relativ la viața socială-religioasă în sec. I, d. Cr. în Callatis și, indirect, în toate orașele de la Pontul-stâng. O stelă de marmură găsită la Mangalia în două fragmente, cu o lungă inscripție în onoarea lui Apollonios, un generos binefăcător al concetățenilor săi, adaugă lumini nouă la cele ce se știa până acum în această chestiune.

O interesantă schiță istorică precede studiul propriu zis.

I., „Callatis, fiica Heracleei Pontice, nepoata străvechei Megare doriene“, a fost la apogeul puterii politice în epoca dintre anii 400—250 a. Cr. Stăpânitorul Traciei, regele Lysimach, voind a supune orașele de la Pontul stâng, — Callatis dete semnalul răsvrătirii la 313 a. Cr. alungând din cetate garnizoana dușmană. Apoi se alie cu celelate colonii amenințate, cu Tracii și cu Sciții, precum și cu rivalul lui Lysimach, cu Antigonos, care îi și trimise ajutor pe uscat și pe mare. După o rezistență de câți-va ani, abia pe la 302 a. Cr. Callatis ajunsese din nou sub puterea lui Lysimach. — Incercarea făcută de Callatiani pe la 260 a. Cr. de a supune cetatea ionică Tomi, nu isbuti; ba încă îi aduse în conflict cu Byzantium pentru supremația în Pontul stâng.

De acum începe decăderea politică și militară a cetății; însă prosperitatea economică continuă mai departe. Comerțul de cereale era principalul izvor de câștig. «Statul Callatian avea o lege specială, care fixa raporturile dintre creditori și debitori». Bancherii «primiau depozite și deschideau conturi curente». Neconținutele atacuri ale barbarilor pe uscat, plaga piraților pe mare și concurența Chersonesului Tauric în comerțul cu cereale, aduc

decăderea Callatidei. Având o puternică „conștiință doriană“, ținând la dialectul lor, în care scriu mai toate inscripțiile; călători îndrăzneți și comercianți harnici, — Callatianii au avut totdeauna strânse legături și cu centrele ionice de pretutindeni. — Ca dovadă de activitate științifică avem pe *Demetrios Callatianul*, care între 216—200 a. Cr. scrisese „*Despre Asia și Europa*“ în 20 cărți, folosite de geografii și istoricii posteriori. Sub stăpânirea romană, Callatis păstră însemnăta-tea comercială; însă o viață politică proprie nu mai eră cu puțință: în schimb, viața socială și cultura iau un avânt mare.

II. Din inscripția amintită mai sus se vede că, pentru glorificarea lui Apollonios, pristavul va vesti la sărbători publice că „poporul încununează pe gymnasiarhul și agonothetul și pe primul întemeetor al gerusiei și gerusiarhul dintru început al ei, cinstindu-l pre dânsul cu înălțarea de statui de aramă și chipuri pictate“. Ca agonothet, oferă sărbători și jocuri, însoțite de jertfe și terminate cu ospete. Ca gymnasiarh, supravegheă în deosebi educația ephebilor (tinerii în vârsta de serviciu militar), și aveă grija jocurilor și întrecerilor din gimnaziul orașului.

Cetățenimea din toate orașele grecești se împărția în 4 colegii, după vârstă: copiii, ephebi, bărbații, bătrânii. Fiecare categorie aveă dreptul de a utiliză gimnaziul pentru exercițiile sau petrecerile corespunzătoare vârstei. Pe lângă dărnicie, meritul special al lui Apollonios este că a constituit *gerusia*, adică asociația bătrânilor din Callatis, separând-o de celelalte categorii de cetățeni și devenind *gerusiarhul*, președintele ei. Tot deodată stabili ca gimnaziul să nu mai fie folosit laolaltă de toți, ci hotărî timpul și locul din gimnaziu destinat fiecărui colegiu de vârstă. Pentru ca *gerusia*, abia constituită, să aibă o existență reală și durabilă, el îi dete un fond cu care să se poată prăznuî în mod demn sărbătoarea „neocorică“, adică în cinstea familiei imperiale pe care „el întâia dată“ o înființă anume pentru *gerusia* din Callatis. Pe lângă aceasta, *gerusia* din Callatis aveă toate „atribuțiile social-religioase, pe care *gerusia* le aveă contemporan în toate cetățile grecești“, actele ei având un caracter quasi-oficial în viața publică a cetății, întocmai ca și hotărârile colegiului ephebilor și bărbaților.

Inscripția enumără sărbătorile la care Apollonios va fi înoronat: la adunarea cea mare, când se alegeau magistrații anului viitor; la „Caesarea“, sărbătoarea în onoarea familiei im-

periale; la sărbătoarea bălojului celui mare; la „*Diomvria*“, sărbătoarea umidității roditoare dela sfârșitul toamnei, când se adoră „Pământul Mamă“, și la praznicele publice ale poporului. Sărbătoarea „*diomvria*“ cu numele ei original, necunoscut în restul lumii grecești, denotă spiritul creator al Callatianilor în viața religioasă și importanța agriculturii pentru existența cetății.

În sfârșit, amintirea lui Apollonis va fi eternizată prin statui de bronz și tablouri cu chipul lui, expuse în gimnaziu, portice, temple etc., lucrări nepăstrate până azi, dar a căror valoare artistică autorul studiului o deduce judecând după tehnica obiectelor de teracotă din acea epocă, ajunse până la noi.

Amănunte caracteristice și analize luminoase îmbogățesc acest studiu, dându-ne un tablou sugestiv despre viața socială, religioasă, artistică a Callatianilor în secolul I d. Hr.

G. CORIOLAN.

C. Litzica : *Castele romano-bizantine în Dobrogea.*

Sub acest titlu autorul publică în Convorbiri Literare No. 3—4 din Martie-Aprilie 1920, un fragment dintr'o lucrare mai întinsă „*Topografia Balcanică în Evul-Mediu*“, care va apare în Analele Academiei Române.

În cartea IV a operei sale „*De aedificiis*“, istoricul bizantin Procopius din Cesarea pomenește castelele clădite, sau reparate de Justinian în lungul Dunării, de la Belgrad până la Silistra. Ajungând la „*Scythia minor*“ (Dobrogea), citează următoarele localități întărite : *Hagios Kyrillos, Oulmiton, Ibidă polis, Aegissos și Halmyris*.

În urma săpăturilor făcute de d-l V. Pârvan, astăzi știm pozitiv că *Oulmiton* este *Vicus Ulmetum* de la Pantelimonul de de sus ; iar *Aegissus*, pomenit de Hierocles, Itinerariul Antonin, *Notitia Dignitatum* etc. se știe de mult că era la Tulcea.

Rămâne identificarea localităților *Ibidă, Halmyris și Hagios Kyrillos*.

Ibidă. În toate edițiile lui Procopius stă tipărit : *Ibidă*. Ținând seamă de faptul că ne găsim într'o regiune unde populațiunea, deci și numirile topografice daco-tracice sunt destul de numeroase, d-l Litzica e dispus a vedea în finala-dă o prescurtare sau o eroare de lectură din *dava*, în cât numele întreg ar fi sunat *Ibidava*. În ceea ce privește partea întâia a numelui,

având în vedere diferitele confuziuni de litere din scrierea majusculă și minusculă greacă și alte considerațiuni filologice și paleografice, — d-sa propune mai multe lecturi: Nibidă, Albidă, Dabidă, Nikidă, Alkidă, Dakidă etc. Numai desgropările viitoare vor arăta care din aceste forme e cea adevărată.

Pentru localizarea orașului d-l Litzica îl caută pe drumul cel mare, care străbătea Dobrogea de la sud la nord în toată lungimea. Acest drum pleca dela Marcianopolis (Devnia, la apus de Varna), trecea pe la Abritus (Abtăcalesi), Tropaeum Trajani (Adam Clisi), pe la cetatea de la Mircea Vodă, pe la Dorobanțul, prin Ulmetum (Pantelimonul de sus), până la Slava Rusă. Aci drumul se bifurca: o ramură apuca spre N W prin Orta-chiși și Niculițel până la Noviodunum (Isăcea); iar alta spre N E prin Baba-dag și se termina la Aegissus (Tulcea). De oare ce localitățile citate de Procopius: Ulmetum și Aegissus, se găsesc, una la extremitatea nordică și cealaltă chiar pe acest mare drum militar, — e aproape sigur că și Ibidă trebuie să fi fost tot lângă acest drum. Și, fiindcă punctul strategic cel mai important la N. de Ulmetum era la Slava Rusă, unde drumul se bifurca și unde mai venia și a treia cale secundară care, prin castrul de la Ceamurlia de jos, unia drumul cel mare din mijlocul Dobrogii cu drumul cel mare de pe litoralul marin spre Histria și Tomis, — de bună seamă că Ibidă se afla la Slava Rusă (Chizil Hissar-Cetatea Fetei). Aci se află ruinele unei cetăți foarte mari, având o suprafață de 24 hectare, cea mai însemnată cetate din cele cunoscute în Dobrogea. Lătrea nordică e de 314 m., având două turnuri în colțuri și cinci turnuri intermediare; lătrea de est are 404 m. cu șapte turnuri, dintre care unul în colțul sud-estic și șase pe parcursul zidului; lătrea sudică are 435 m cu opt turnuri, din care trei pe vale și cinci pe un deal de 150 m. înălțime, dominând împrejurimile; iar lătrea de vest are 591 cu opt turnuri, dintre care unul chiar pe vârful dealului. De la W. la E, cetatea era tăiată de un pârâu, a cărui intrare și ieșire pare a fi fost chiar lângă porțile de răsărit și apus. Întinderea mare a ruinelor, precum și numele de *polis* (-oraș) ce i-l dă Procopius, ne arată că aci avem de a face cu un adevărat oraș întărit, iar nu cu un castel, sau castru oarecare (castellon, sau frourion).

Hagios Kyrillos, după d-l Litzica, trebuie căutat pe

drumul Dunărean, între Sucidava (aproape de Silistra) și Ulmetum. După d-l Weiss, un bun eunoscător al Dobrogei, ar fi la Rasova. Însă d-l Litzic, bazat pe faptul că punctul strategic cel mai important pe drumul între Durostorum — Ulmetum era la Axiopolis (-Cernavoda), îl identifică cu această localitate, cu atât mai mult, cu cât tot-aci se termină și întreitul val de apărare — valul lui Trajan — care leagă Dunărea cu Marea între Hirog-Cernavoda și Constanța. De și Procopius citează în opera sa și orașul „*Axiopa*”-Axiopolis, totuși, având în vedere că sunt destul de frecvente cazurile când Procopius citează aceeași localitate de două, sau chiar de trei ori, fie cu aceeași formă, fie cu forme mai mult ori mai puțin deosebite, — ceea ce ne duce la concluzia că autorul s'a servit de mai multe izvoare la compunerea operei sale, — este foarte posibil ca Hagios Kyrillos să fie la Axiopole. Argumentul cel mai hotărâtor pentru această identificare îl află d-l Litzica în martirologiul Hieronymian unde se pomenește de trei ori un sfânt, Chiril, care a pătimit chiar la Axiopole. Devenind sfânt local, probabil i s'a ridicat aci o biserică a cărei vază a dus la înlocuirea numelui vechiu al orașului cu numele sfântului. Aceasta se va fi petrecut prin sec. V, VI d. Cr., căci numele topice creștine încep să apară prin sec. V.

Halmyris era o localitate lângă lacul Razim, pe care Plinius cel Bătrân îl numește tot Halmyris. (Natur. Hist, IV, 24). Acest oraș e pomenit de scriitorul bisericesc Philostorgios din sec. V., care scrie că Halmyris era situat în Moesia Europeană, în regiunea Dunării și că într'o iarnă, înghețând fluviul, barbarii l'au trecut și au cuprins orașul. De altă parte, Itinerariul Antonin citează la 9000 pași de *Salsovia* (cetatea de la poalele Beștepei, lângă Dunăre), pe drumul mare spre Histria, localitatea *Salmorude* (din Salmorus, corespondentul latin al lui Halmyris), care e identic cu Halmyris. Deci localitatea se afla la N. lacului Razim și a nume între el și Dunăre.

După d-l C. Moisil, orașul ar fi fost lângă satul de azi Morughiol, unde există urmele unei vechi așezări romane, exact la 9000 pași (-13 $\frac{1}{2}$ km) de la Salsovia. Însă localizarea la Morughiol, deci lângă apele dulci ale Dunării, nu explică numele de Halmyris și, de aceea, d-l V. Pârvan îl așază la punctul numit

azi Cetatea Zaporojenilor, adecă aproape de Dunavăț și lacul Razim, unde de asemenea se află urmele unei cetăți mari romane. Deslegarea definitivă o vor aduce însă numai săpăturile arheologice.

Cei ce se interesează de trecutul Dobrogii, nu pot de căt să mulțumească d-lui Litzica pentru interesantul d-sale studiu.

Dr. J. Gherghel: *Câteva contribuțiuni la cuprinsul noțiunii cuvântului „Vlach“.*

În Nr. 5—6 din Mai—Junie 1920 al Convorbirilor Literare, d-l Dr. J. Gherghel își continuă cercetările sale mai vechi, de un pasionant interes, asupra mult desbătutei chestiuni despre continuitatea Românilor în Dacia Traiană. Ideea fundamentală, firul roșu din acest articol este că numele de „Vlach“ are o origine mai curând orientală de căt germanică, de oare ce el apare încă de timpul Hunilor la nordul Dunării; iar faptul că cuvântul de „vlach“, cu înțelesul de „cal“ apare la multe neamuri înconjurătoare până la Germani, Litvani și Normanzi, pare a reflecta, împreună cu alte indicii, „o concepțiune adânc înrădăcinată la popoarele cele mai felurite despre patria nord-danubiană a poporului nostru, din timpuri ce se pierd în negura trecutului“.

Interesante sunt amănuntele acestui articol.

În izvoarele apusene numele de „Vlach“ se poate urmări până în epoca lui Carol cel Mare; de aceea mulți comentatori și istorici i-au atribuit o origine germanică. În literatura bizantină însă el apare mult mai de vreme în cuvântul „Vlacherne“, prin care se desemnează biserica, palatul imperial, poata de aur, băile și podul dintr'o parte a Constantinopolei. Numele de „Vlacherne“ pare că păstrează în el amintirea cea mai veche a poporului nostru. După cronicarul *Genesios* din sec. X, Vlacherne și-ar trage numele de la un duce scyt „Vlachernos“, omorât acolo. Cuvântul Vlachernos însă, însemnează, în bizantina sec. X (vezi dicționarul lui Suidas) „Vlăstar de Vlach“, adecă de Român. [*Genesios-Basileiai*, ed. Bonn. 1834, IV, pag. 85].

Urmărind mai departe chestiunea, d-l I. Gherghel găsește în cronicarul *Theophanes* un pasagiu în care se povestește despre o regină a Hunilor Sabiri, numită Voarex, care a trecut la Greci cu 100.000 oameni, după moartea bărbatului ei „Valag“ Știrea aceasta de la începutul sec. IX, se referă la evenimente

din sec. V. (*Theophanes-Cronographia* ed. Bonn. 1883 Teubner p. 175 ; 1939, I p. 269).

Cu trei secole înainte de Theophanes, un alt cronicar bizantin, *Malalas*, dă în „*Chronographia*“ sa o relațiune de aceeași natură. Inșă aci regina Hunilor Sabiri se chiamă „*Voa*“, iar bărbatul ei mort : „*Vlach*“. (*Malalas-Cronographia* ed. Bonn 1831 p 430. Scrie com între 490—578, după *Krumbacher* p 325).

De oare ce *Vlacherne* exista și în sec. V, — căci împărăteasa *Pulcheria* (450—457) construi acolo o biserică frumoasă, închinată Sf. Fecioare *Maria*, — rezultă că *Vlacherne* „ar fi fost o colonie a unei populațiuni românești lângă Constantinopole, venită acolo din spre *Scyți* înainte de mijlocul sec. V.“

Tradiția despre o populație românească de lângă Constantinopole, asemănându-se în datine cu *Scyții*, ba având și aceeași origine, se găsește și la cronicarul *Pachymeres*, din sec. XIII. *Pachimeres*: de *Andronico Palaeologo* ed. Bonn. 1835 p. 106.

Inșă știrea cea mai veche despre un duce scit ucis la *Vlacherne*, de la care duce își trage numele și acest loc, se află la *Dionysios Byzantios* care, după *C. Müller*, a trăit după dărâmarea Bizanțiului de către *Septimiu Sever* (196). *Dionysius* scrie : „*Tertius* (locus) vocatur *Blachernae* a quidam rege ibi regnante“. [*C. Müller*: *Geographi Graeci minores*: *Dinoysii Biz. Anaplus Bospori Thracii*, Paris 1861, II p, 2--101]. Mărturia cea mai veche datează, prin urmare, cam din sec. III d. Cr.

Toate aceste mărturii îl îndeamnă pe d-l I. Gherghel a respinge etimologia cuvântului *Vlach* din „*Volcoe*“ (*Tectosages*), admisă de cea mai mare parte din istorici și filologi, după recomandația lui *Tomaschek*, și a-i admite o origine orientală.

Ca adept al convingerii că „leagănul străvechiu al Românilor pare a fi fost cu precumpănire tot țările nord-Dunărene“, d-l Gherghel mai aduce în sprijinul acestei convingeri încă câte-va argumente, în legătură cu cuvântul *Vlach*.

La *Cumani* cuvântul „*ulah*“ (neamurile turce nu pot pronunța pe acest V inițial ca V) a ajuns să însemneze „*cal*“. (*Kuun* : codex cumanicus Budapest 1880 p. 119 etc.) *Hasdeu* arată că *Românii*, moștenind obiceiul vechilor locuitori ai *Panoniiei*, se îndeletniciau din timpuri străvechi cu jugănierea armăsarilor. Aceasta se vede și din terminologia calului jugănit la diverse popoare ca : *Germani*, *Poloni*, *Ruteni*, *Litvani*. (*Hasdeu* în *Orien-*

talisten-Congress zu Wien, Romänische Revue 1886. p. 648). La aceste exemple d-l Gherghel adaugă termenul de „*ulah*“ al Cumanilor, de „*blakkr*“ al Normanzilor și forma „*ulagh*“ la Mongoli. Autorul se întreabă: cine să fi fost jugănarii intermediari, cari să fi transmis Românilor meseria Sarmaților?

Ungurii numesc pe Români: «*olah*»; însă Ungurii, după toate probabilitățile, au împrumutat acest nume dela un neam turcotatar ce a venit în atingere cu Românii, înainte de venirea Ungurilor. Acest neam trebuie sa fie, după d-l Gherghel, *Chazarii*, aliații din sec. VII ai împăratului Heraclios și cari locuiau pe la Nordul Crimeii și M. Azovului. În Chazari s'au contopit și Hunii Sabiri, peste cari a stăpânit, după cum s'a pomenit mai sus, și regina, al cărei soț se numia Vlachernos. Dela acești Chazari, în mare parte mozaici, ne-a rămas în toponimia țării noastre nume ca „*Jidova*“, „*Movila Jidovilor*“, etc., jidov având înțeles de „*uriasă*“. Această nomenclatură presupune un contact între Români și Chazari. O seminție de Chazari, anume Cabarii, s'au alipit mai târziu de Unguri, ceea ce a avut ca rezultat că, între multe alte cuvinte, Ungurii au primit dela ei și termenul de „*Olah*“.

Și la Normanzi apare numele Românilor. Forma «*Blökumanaland*» = tera Blacorum (et Comanorum, am adăuga noi) se găsește la cronicarii islandez *Snorri Sturlesson* (1178—1242). Acesta povestește că împăratul bizantin Alexe I Comnenul (1080—1118) «*Kirialax*» (Kyrios Alexios), pornind contra barbarilor păgâni dela nordul Dunării, a dus oștile sale în țara Românilor «*Blökumanaland*», trecând prin câmpiile Pecenegilor «*Fezinavöllu*». (Dobrogea? Bugeacul?) Denumirea de *Blökumanaland* a cules-o autorul Edei probabil din gura mercenarilor Normanzi dela curtea bizantină.

Toate aceste izvoare de mai sus ne arată o țară a Românilor în nordul Dunării în timpuri destul de vechi, așa că pe baza lor D-l I. Gherghel poate urmări «*o concepțiune adânc înrădăcinată la popoarele cele mai felurite despre patria nord-danubiană a poporului nostru din timpuri ce se pierd în ne-gura trecutului*».

D-l I. Gherghel nu-și propune să deslege problema aceasta destul de grea; urmărește însă să atragă atenția și a altor cercetători ai evului mediu asupra unor izvoare, care pot da în-

demnul la o prelucrare mai departe a problemei. Cercetările d-lui Gherghel au nevoie încă de limpezire. Pentru viul interes ce ni l-a trezit studiul d-sale, am crezut că e bine să stăruim mai mult asupra lui, adăugând însă că rezultatele pozitive, la care ne-au dus până acum cercetările istorice și filologice, înlătură concepția exclusivistă a formării poporului român numai în nordul Dunării. Pe măsură ce studiile critice smulg isvoarelor adevăratul lor înțeles, o concepție mai organică își face loc.

Poporul Român nu s'a format numai în nordul Dunării ci și în tot cuprinsul peninsulei Balcanice și când apare pentru prima oară în istorie, îl găsim risipit din părțile actuale ale Greciei până în Carpații Maramureșului și podișul Podoliei și dela țarmurile M. Negre până la coastele M. Adriatice. Sfârticat de infiltrările slavo-turanice, el reușește să se închege prin migrații și radieri dela centru la centru mai ales în Dacia Traiană, pe când în restul peninsulei Balcanice rămâne în insule izolate într'o masă străină, care caută a-l desființa pe măsură ce trece timpul.

C. BRĂTESCU

D. Onciul: *Fazele dezvoltării istorice a poporului și Statului român.* Discurs rostit în ședința solemnă dela 14. Mai 1919 la Academia Română.

Fazele dezvoltării istorice ale poporului și Statului român, zice d-l Onciul, privite în perspectiva timpului, se înfățișează cu o regularitate matematică, desfășurându-se în serii simetrice, încât par a fi determinate de o lege sau ordine inerentă faptelor istorice. Citind cuvântarea d-lui Onciul, s'ar părea că o providență hotărăște, în epoce aproape egale, fazele dezvoltării istorice ale poporului nostru, în decursul celor 18 secole trecute. D-sa își împarte discursul în trei capitole, fiecare corespunzând câte unei mari perioade de șase secole.

I. Prima este epoca de formațiune a poporului român. Citând pe Miklosich, susține că originea naționalității române pleacă din timpul depărtat, când piciorul Romanului a călcat pentru prima dată pământul Illyricului; dar punctul de plecare al istoriei române, desfășurate pe pământul Daciei Traiane, nu poate fi altul decât cucerirea romană ce a pus temelie poporului românesc, în țara care este patria lui is-

torică și unde s'a dezvoltat Statul național al Românilor. Pe acest teritoriu al Daciei s'au adus Traco-Illyri romanizați cari, încrucișați cu frații Daci, au pus temelia poporului românesc. El s'a format în unitate teritorială și etnică cu elementul romanic din provinciile dela sudul Dunărei și în legătură neîntreruptă cu lumea latină din Occident. Această unitate s'a menținut și după ce Dacia a fost pierdută pentru Imperiu, până la așezarea Slavilor și Bulgarilor la miază zi de Dunăre, în secolul al VII-lea, când elementul român din Dacia Traiană rămâne izolat și în afară de orice legătură directă cu Imperiul și cu lumea latină. La această dată poporul românesc era format: el își avea limba lui, deosebită de latina vulgară și de celelalte limbi romanice. În această perioadă de formațiune, Românii au primit și creștinismul, după cum arată terminologia creștină de origine latină, formată după regulile fonetice ale limbii românești.

II. *A doua perioadă e caracterizată prin începuturile de organizație politică a poporului românesc până la formarea Statului național, sub influența predominantă a Statului bulgar în prima jumătate a acestei epoci, a Regatului ungar în a doua jumătate.* Bulgarii turanici au format în Moesia un Stat de durată mai lungă (679—1018), care Stat întinzându-se și la miazăzi de Balcani, a cuprins tot teritoriul locuit de Români în peninsula Balcanică. Apoi, slavizați și creștinați, au exercitat asupra poporului românesc, prin Stat și Biserică, acea influență slavă, ale cărei urme au ramas înoparite în organizația noastră ulterioară, atât politica cât și bisericească. Dar aceasta influență s'a exercitat și la nordul Dunării, asupra Românilor din Dacia lui Traian, în perioada de liniște ce a durat între distrugerea puterii Avarilor de Carol cel Mare, și până la așezarea Ungurilor în Panonia, adică între 790—890. În acest secol de liniște, elementul român din Dacia lui Traian a fost întărit și sporit prin admigrațiunea elementului din sud, pus în mișcare prin invaziunea slavo-bulgară, în așa măsura, încât a putut să absoarbă cu totul pe Slovenii conlocuitori, cari ne-au lasat atâtea urme în limbă și toponimie. Prin urmare, elementul latin din sudul Dunării, atât de numeros la început, scade până la rămășița Macedo-Română de astăzi, pe când elementul Daco-Roman

era precumpănitor la venirea Ungurilor. Și tot în acest secol, după risipirea Avarilor și învaziunea Ungurilor, s'au putut forma cele dintâi alcătuiți de organizație proprie la Românii din Dacia. Organizația aceasta pare să fi fost promovată și prin elementul român venit de peste Dunăre și care aducea o cultură cetățenească mai dezvoltată, formată îndelung în Imperiu. Această alcătuire politică este organizația *judecească sau cnezească-voivodală*.

Regatul ungar catolic, întemeiat la anul 1000 prin creștinarea Ungurilor sub egida bisericii latine, în vreme ce Statul bulgar fu desființat prin Bizantini, a înlocuit influența bulgară la nordul fluviului, până atunci susținută mai ales prin Biserică, și a determinat apoi istoria poporului românesc în vechea Dacie.

Voevodatele cuprinse între Tisa și Carpați au fost suse și anexate la Regatul ungar, iar cele de dincoace de Carpați, au urmat să fie cuprinse în sfera influenței maghiare, mai ales Oltenia, veche țară românească, cunoscută ca atare — după documente ungurești și papale — sub numele de țara Severinului. Pe la finele secolului XIII-lea, se face unirea celor două voevodate în unul singur (1290). Cam acelaș proces de unificare s'a petrecut, ceva mai târziu, și cu voevodatele din Moldova pe la jumătatea sec. al XIV-lea (1359). Ambele principate surori au fost întunecate în lupte cu Regatul Ungariei, care ridica pretențiuni de supremație asupra ținuturilor descălecate de peste munți. Unirea sub o singură domnie a voevodatelor mai vechi, alcătuite din uniuni de cnezate, întemeierea dinastiilor naționale și cucerirea neatârării în lupte vitejești contra supremației ungurești, aceste fapte au îndeplinit întemeierea Statului național și în Țara Românească și în Moldova.

III. După această epocă întemeietoare, după șase secole de rezistență a poporului român sub stăpânire și influențe străine, ce au condiționat dezvoltarea organizației lui politice până la formarea Statului național, istoria română intră în a treia fază a desfășurării sale, aceea a Statului român, care deasemenea durează șase secole și se încheie cu întregirea Statului național, prin unirea tuturor Românilor din cuprinsul Daciei Traiane. Ea prezintă două perioade de câte trei secole.

a) Prima perioadă e caracterizată prin *domnia dinastiilor naționale* în ambele Principate.

Perioada aceasta se încheie cu unirea trecătoare a țărilor surori sub Mihai-Viteazul, ultimul din rândul domnilor ce până atunci, în ambele Principate, s'au succedat în continuitate dinastică, în linie bărbătească aproape neîntreruptă. Luptele pentru neatarnare, prin care s'a îndeplinit întemeierea Statului în Principatele surori, caracterizează întreaga perioadă a dinastiilor naționale. Epocile ei culminante sunt: domniile lui Mircea-cel-Mare († 1418), a lui Ștefan-cel-Mare († 1504) și a lui Mihai-Viteazul († 1601). Fiecare din aceste epoci încheie, la rândul lor, câte o subdiviziune de aproximativ un secol de dezvoltare caracteristică. Această perioadă, pe lângă dezvoltarea politică, precumpănitoare sub domniile dinastice, mai este însemnată și din punct de vedere cultural. Biserica română, întreținând unitatea bisericească prin vechi legături bisericești, a fost și principala susținătoare a conștiinței de unitate națională, în perioada dinastiilor.

b) Perioada a doua a fazei, ce cuprinde istoria Statului român până la unirea politică de azi a patriei românești, e caracterizată prin *dezvoltarea ideii naționale* ce la sfârșitul perioadei precedente începu a se manifesta prin formarea limbii literare și concretizarea ideii de unitate națională. *Ea se încheie cu îndeplinirea unității politice a Româniilor, ca sinteză istorică a dezvoltării naționale de până acum.* Pe când în perioada precedentă, dezvoltarea istorică era predominantă de ideea religioasă, în perioada aceasta se afirmă ideea națională prin cultura limbii și scrierii românești, în legătură cu ideea latinității. Ideea națională a latinității a fost aceea prin care, mai ales, s'a dezvoltat și întărit ideea unității naționale; iar ambele idei învietoare, una fecundând pe cealaltă, au creat România de azi.

În această perioadă deosebim deasemenea trei subdiviziuni caracteristice de câte aproximativ un secol fiecare: 1) *timpul Domnilor pământeni din diferite familii (1600—1711|16)*; 2) *timpul Fanarioșilor 1711|16—1821*; 3) *Renașterea națională sub domniile pământene dela 1821 și realizarea aspirațiilor naționale sub noua dinastie a României.* Curentul cultural din epoca de înflorire a lui Matei Basarab și Vasile Lupu a fost co-

tinuaf, în epoca de decadență politică din timpul Fanarioților, de către Români de peste munți: ambele curente culturale, unite, au adus Renașterea următoare, semnalată prin mișcarea națională dela 1821, care a pus capăt domniei umilitoare a Fanarioților și a inaugurat restaurarea politică și culturală sub domniile pământene. În timpul restaurațiunii sub domniile pământene după fanarioți, aspirațiunile naționale erau îndreptate mai ales spre trei dorinți de căpetenie: unirea țărilor surori, întemeierea dinastiei și neafârnamea. Unirea Princa'elor într'un singur stat, România, realizată sub ultimul Domn ales dintre pământeni, Alexandru I. Cuza, a fost prima cucerire națională în această direcțiune. Dinastia și neafârnamea, încoronate cu regala coroană de oțel, ni le-a adus binecuvântata domnie a întemeietorului dinastiei și a Regatului Român, Carol Intemeietorul. Urmașul său, Majestatea Sa Ferdinand I, regele glorios al tuturor Românilor, a îndeplinit cea mai înaltă aspirațiune de până acum a neamului românesc și din punct de vedere cultural.

Pe lângă desfășurarea fazelor istorice ale poporului român în serii simetrice, se mai constată faptul că epoca dinastiilor naționale și cu aceea a dinastiei actuale sunt cele mai glorioase din istoria neamului nostru. În fața unor asemenea constatări, mai poate fi vorba de un joc al hasardului sau de o coincidență de împrejurări norocoase? D-l Onciul spune: *«Se vede că și fenomenele istorice — deși determinate, pe lângă condițiunile fizice și împrejurările timpului, de acțiunea individuală sau colectivă a oamenilor și în special a marilor personalități — urmează, în linii generale, după o lege sau ordine supremă, cu necesitate istorică»*.

G. D. PETRESCU

Profesor la Șc. normală din Constanța

Un tablou istoric bulgăresc. Poartă titlul: „Istoricesca carta na Bălgaria ot osnovanieto nă bălgarscoto țarstvo do dnes 679-1915“.

Dimensiunile: 95×62.

Jumătatea de sus a tabloului cuprinde 25 coloane de marmură, în vârful cărora se află bustul câte unui țar bulgăresc. Cu cât țarul a fost mai însemnat, cu atât și coloana e mai înaltă,

Primul țarat cuprinde 12 coloane cu următorii țari : Asparuh 679-700 ; Tervel 700-720 ; Cardam 778-803 ; Crum 803-814 ; Omortag 815-830 ; Preșian 837-852 ; Boris I 853-889 ; Simeon 893-929 ; Petăr I 927-969 ; Boris II 969-971 ; Samuil 971-1014 și Ion Vladislav 1015-1018. În total, primul țarat a durat 339 ani. Pe coloana cea mai înaltă stă Simeon, care pentru aceea e făcut cu gura larg deschisă, ca unul care ajungând cel dintâi în vârful unui deal, strigă un „ura !” formidabil. Aceasta a fost intenția artistului. Primii șase țari au capetele acoperite cu niște coifuri rotunde, cu cerc la bază în jurul capului și țuguiate spre vârf. Asparuh și Cardam au câte o pană în coif ; Crum are două. De la coif se lasă niște zale ce le acopere urechile și ceafa și se încheie sub bărbie. Port feudal apusan.—De la Boris în colo țarii poartă coroană bătută în pietre scumpe roșii și albastre și cu cruce deasupra, afară de Samuil și Ion Vladislav, cari au tot coif. Coroana ar însemna așa dar independența recunoscută.

După aceea un spațiu gol înseamnă «*robia bizantină*» dintre anii 1018-1186, adică 168 ani.

Urmează al doilea țarat bulgar cu 11 coloane de marmură și cu următorii țari : Asan I 1186-1193 ; Caloian (Ioniță) 1196-1207 ; Asan II 1218-1241 ; Mihail Asan 1246-1257 ; Constantin Tih 1258-1277 ; Smileț 1277-1279 ; Gheorghe Terter 1280-1291 ; Teodor Sviatoslav 1296-1322 ; Mihail Sișman 1323-1330 ; Ion Alexandru 1332-1371 și Ion Sișman 1371-1393. Dintre aceștia, Asan I, Caloian și Mihail Sișman sunt reprezentați cu coif, iar ceilalți cu mitră, sau coroană cu pietre scumpe și cruce deasupra, afară de țarul Smileț. Pe coloana cea mai înaltă e pus Asan II.

Vine un al doilea spațiu gol, care e notat cu „*robia turcească*” dintre 1393 și 1879, adică 486 ani.

Urmează, în fine, două coloane de marmoră: pe prima mai mică, e pus Alexandru Batemberg 1879-1806 ; iar pe a doua Ferdinand I 1887-(fără dată).

Jumătatea de jos a tabloului cuprinde sub fie care din cele trei grupe de țari câte o hartă, indicând cea mai mare întindere teritorială a statului bulgar.

Așa, sub Simeon, în sec. IX, țaratul e arătat că cuprin-

de teritoriul limitat la nord de o graniță ce merge de la gurile Chiliei la Siret, apoi pe Milcov până în Carpați; de aci pe creasta Carpaților Moldovei și Galiției până la granița Sileziei, de unde coboară spre SW/la Dunăre, ceva mai la E de Comorn; urmează apoi cursul Dunării la vale până la gura Dravei și de aci pe Drava în sus până într'un punct de unde coboară drept spre S la confluența râului Vrba cu Sava; urmărește cursul acestui râu până la izvor și de aci la Adriatică, la S de Spalato.—Granița de miază zi pornește de la golful Burgas, trece pe la N de Adrianopole, pe la N de Seres și Salonic, face un mare ocol spre sud în Tesalia spre golful Arta și apoi urcă paralel cu coasta M. Ionice, la o anume distanță de țărâm, până la strămoșia Otranto. Pe coasta Adriaticii mai rămâne în afară de țarat o fâșie îngustă, începând la N de Valona și terminându-se la Scutari. Iată visul cel mai măreț al megalomaniei bulgare.—În Moldova și Basarabia ca și peste Nistru se notează «Atelcuzu», cu explicația „Părțile Maghiarilor, sau Turcilor“; iar mai spre nord se înseamnă „părțile slavonești“. Prin Ungaria apuseană se pune „Velica Moravia“, iar la S lângă M. Egee și Mediterana: „Imperiul byzantin“ sau „Rimșca dirjava“.

Între alte curiozități ale acestei hărți, menționăm că București e numit «Perun», întocmai ca unul din zeii slavilor păgâni; iar ca localități mai însemnate în țările românești se dau numai cele cu rezonanță slavă: Predeal, Brașov, Sighin (Sibiu), Toplița, Bistrița, Dobreț (Debrețin); apoi Mocren, Vinga, Lipa și Rușava în Banat; Severin în Oltenia; iar în Dobrogea Drăstăr (Silistra) și micul Preslav, pe care, D-zeu știe după ce izvor, îl pune la Cernavoda. În Atelcuza notează Tecuci și Belgrad (Cetatea Albă).

Deoparte și alta a hărții sunt notele explicative, din care aflăm că primul țarat bulgar a durat 339 ani și că, între alte orașe, avea și Silistra și Tulcea! (După ce izvor va fi constatată existența Tulcei, cu acest nume, în sec. IX, iarăși D-zeu știe). Cu multă mândrie se mai afirmă că acest țarat cuprindea: ținuturile ungurești, România (sic), Bulgaria nordică și sudică, Macedonia, Tesalia, Epirul și Serbia. Capitala a fost „Velica Preaslava“, adică Marele Preslav. Suprafața țaratului lui Simeon atingea 598.000 «kb. klm.»

(sic). Si, în fine, se mai adaugă că pe atunci numai două state erau mai mari în Europa: imperiul Francilor și țaratul Bulgarilor!

Sub al doilea grup de coloane se dă harta Bulgariei din sec. XIII, de sub țarul Asan II. Ea se razimă pe trei mări: M. Neagră, M. Albă (= Egeică) și M. Vântată (= Adriatică). Granița de N. e cursul Dunării, dela vărsare până la apus de Belgradul Serbiei; cea de Apus, dela Sava până la Alessio pe Adriatica; iar cea de sud, spre Grecia: o linie dela Termopile până la M. Ionică, în dreptul insulei Chefalonia; și spre Constantinopole: o linie dela sud de Midia pe M. Neagră, până la gura fluviului Marița. Capitala acestui țarat e la Târnova. Suprafața e de 290.000 „kb. klm.“ (sic). Țaratul a durat 207 ani, dela 1186 la 1393. Ca orașe nordice i se dă: Silistra și.. Tulcea! Totuși nici în această vreme Tulcea nu; e pomenită de vreun isvor istoric.

Pe această hartă Românii sunt notați numai în Carpații Olteniei, cu numele de «Vlasi». În câmpia Munteniei autorul scrie: «Bălgari». Și această câmpie, împreună cu Bugeacul Basarabiei, e dată ca fiind stăpânită de Asan II. În sudul Moldovei sunt notați «Cumanii»; iar dela o linie ce ar porni cam dela Oituz spre N—E peste Chișinău și mai departe, peste Bug, — dela această linie către nord e scris „Rusca dârjava“ = stăpânire rusească. La apus de Carpați se pune: „Crăia ungurească“.

În fine, a treia hartă, de sub ultima grupă de coloane, reprezintă Bulgaria așa cum o știm după războiul din 1913. I se dă suprafața de 114.000 „kb. klm.“ (sic).

Autorul tabloului este B. Antonov. Tabloul e tipărit pe hârtie de cretă și e destinat a fi distribuit în școli și biblioteci prin încuviințarea Ministerului instrucțiunii publice din Bulgaria, după cum se vede și din indicația: „Cartata e o-dobrena ot Ministerstvoto na Narodnoto prosveštenie i preporjcenazha za vsicichi ucilista i biblioteci“. Exemplarul pe care-l avem sub ochi, împrumutat nouă de d-l Costacea, institutor pensionar din Constanța, poartă și o ștampilă, pe care se disting bine vorbele: „Narodo... Fond. Dobrodja“; probabil: Fondul pentru educația poporului din Dobrogea.

Tablouri de acest soi u s'au răspândit, după informa-

țiile noastre, și prin satele bulgărești din Dobrogea în timpul ocupației inamice.

C. B.

Soveja. „Oameni dela Munte“, editura Socec & 1920 București, prețul lei 7.50.

Activitatea de până acum a d-lui S. Mehedinți pe terenul științific, didactic, social și politic a dat la iveală o personalitate complexă și minunat înzestrată sub toate privințele. Acei cari au urmărit această activitate, au putut vedea destul de limpede, că în toate producțiunile sale, scrisul și vorbirea d-lui Mehedinți se înfățișază cu înalte însușiri artistice. În «Cosmos», în «Poporul», în «Altă creștere», în conferințele și prelegerile universitare, în discursurile politice, ba chiar și în manualele sale de școală ești isbit dela început de bogata culoare a stilului, de plasticitatea și nouțatea imaginilor, de armonia frazei și mai ales de simțul deosebit al valorii cuvintelor. De aceea volumul din urmă de care ne ocupăm acum și cu care autorul, sub pseudonimul Soveja, își face intrarea în literatura beletristică, nu a fost pentru noi o surprindere. Din potrivă, avem convingerea că autorul ne-a făcut să așteptăm prea mult.

Nuwelele și schițele care alcătuiesc volumul «Oameni dela Munte» ne înfățișează sub toate aspectele ei viața din ținutul Vrancei. Prinși în linii sigure și învăluți de autor într'o caldă simpatie, vedem mișcându-se, gândind și simțind pe urmașii vechilor plăeși ai lui Ștefan cel Mare, fie în cadrul măreț al munților lor, fie rătăcind cu turmele prin câmpiile Bugeacului.

Pe lângă legăturile sufletești ce autorul păstrează cu acest colț de țară, care i-a fost leagănul copilăriei, d-sa a fost îndemnat să-l inobileze cu prestigiul artei nepieritoare și de faptul că aici s'au păstrat mai curate, din împrejurări lesne de înțeles, însușirile caracteristice ale rasei noastre.

Găsim în «Oameni dela Munte» un remarcabil talent de povestitor. Fraza curge nesilită, ca firescul limbii noastre populare, fără să-și piardă cătuși de puțin caracterul literar, iar particularitățile de limbă sunt întrebuițate cu tact și cu măsură, contribuind în chip minunat la redarea culorii locale. Ici colo îți amintești de I. Slavici („lavăto.

rul din Pădureni“) și mai cu seamă de Ion Creangă, căci autorul, disprețuind ciudățeniile cu pretenții de originalitate riscată ale scriitorilor din urmă, continuă tradiția cea bună a prozei românești.

Soveja e un tip vizual cu un ascuțit simț de observație și cu o intuiție adâncă a frumuseților naturii, ceea ce dă părților descriptive ale volumului o neobișnuită putere de evocare. «Moșnegii», «Fagul», «Ciutacul», trei schițe al căror subiect este de o simplitate descurajatoare pentru alți mănunchitori ai condeii, au dat prilej lui *Soveja* să țozestreze literatura noastră cu trei nestimate. Aceasta e o dovadă hotărâtoare de bogăția sufletească a autorului și de talentul excepțional, pe care ni-l desvăluie volumul «Oameni dela Munte».

Nuvelele cu intrigă mai complicată, cum este de pildă «Buruiană», unde analiza sufletească trebuie adâncită și redată cu adevărul lucrurilor trăite, nu se ridică la valoarea bucăților de mai sus. Ele se citesc totuși cu interes și cu plăcere, căci lipsurile semnalate sunt cu prisos împlinite de celelalte calități ale scriitorului.

În această scurtă recenzie nu s'a putut stărui asupra frumuseților de amănunt, care se întâlnesc pe fiecare pagină din „Oameni de la Munte“.

Cine vrea să aibă câteva ore de curată emoție artistică și în acelaș timp mândria că tot „se mai scrie“ în țara noastră, trebuie să citească negreșit volumul.

J. B.

Notă. D. Const. D. Pariano, mare proprietar, fost senator și prefect de Constanța și unul din fruntașii vieții publice dobrogene, ne trimite pentru numărul de față al „Analelor“ două scrisori, cuprinzând vederile, cugetările și impresiile d-sale, prinse și fixate pe hârtie în liniș'ea — vai! prea mare acum, după devastarea inamică — a somptuosului d-sale conac dela Hasancea.

Publicăm cu plăcere scrisorile d-lui Pariano, după cum vom publica succesiv și pe cele ce ni se mai promet, pentru francheța, convingerea și dragostea de bine ce respiră din

ele; și simțim de-abia trebuința să adăogăm că vederile, cun-
getările și impresiile exprimate în ele sunt cu totul perso-
nale autorului, ca și stilul d-sale limpede, curgător și pe
alocurea energic, caracteristic și printr'un particular și sim-
patic arhaism.

R.

ERATA

La No. 1 pag. 109, strofa ante-penultimă, rândul al 2-lea să se citească :

Ne-am schimbat in astă oară.

In No. 2 pag. 285, rândul al 3-lea de jos în sus : se va citi :
cartea VI în loc de IV.

PUBLICAȚIILE SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

I. N. Roman : *Proecte, cuvinte și gesturi bulgărești.*

C. Brătescu : *Dobrogea în sec. XII : Bergean, Paristrion.*

Ing. E. B. Lazarovici : *Construcția și exploatarea portului
Constanța.*

Vasile Helgiu : *Școala primară în Dobrogea în curs de 40
de ani (1879--1919).*

*Abonamentul la „Analele Dobrogei“ este de 40 lei
pe an și se trimite d-lui N. Răiculeanu, Banca Româ-
nească-Constanța.*

Abonamentul la ediția de lux : 80 lei.

1920, Anul 1, No. 3

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGEI

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul:

- I. Simionescu*: Dobrogea.
Rozmarin: Ochii (trad. din S. Prudhomme).
Ion N. Roman: Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877.
Rozmarin: Inimă de mamă (din J. Richopin).
I. Benteoiu: Cântecelile creației (trad. din H. Heine).
Lucian Costin: Visuri de față (trad. din H. Benzmann).
G. Carp: Valoarea educativă a desemnului ca obiect de studiu.
Rozmarin: Poezii.
M. Coatu: Maelstrom (trad. din E. Poe).
M. Pricopie: Intoarcerea (trad. din I. E. von Eichendorff).
C. Pariano: Scrisori.
Ing. Giuseppe Belluzzo: Industria italiană în momentul actual și perspectivele ei.
O. Mironescu: Sonicitatea.
I. Simionescu: Priveliști Dobrogene.
I. Dumitrescu: Note asupra Tătarilor din Pervelia.
RECENZII: *C. Brătescu*: S. Mehedinți: Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale; *G. Coriolan*: V. Pârvan: Zidul cetății Tomi; *Jean Bart*: Cum se desleagă chestiunea Dunării; *M. Petrescu*: V. Pârvan: Gânduri despre lume și viață la Greco-Romanii din Pontul-stâng.

CONSTANȚA

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „VICTORIA”

Strada General Lahovari, 11

1920

*Manuscrisele se trimit D-lui C. Brătescu, profesor
la Școala normală din Constanța.*

Redacția lăsând autorilor toată libertatea, nu-și ia
asupra-și răspunderea convingerilor exprimate în articole.

DOBROGEA

I. SIMIONESCU

Profesor la Universitatea din Iași
Membru al Academiei Române

Cel care cunoaște trecutul istoric al Dobrogei și a călcat mai îndelung pământul ei, observând oameni, locuri și lucruri, acela nu va lua drept exagerare, părerea că ea nu are samăn în Europa. Ai crede că un uriaș din vremea legendelor, vroind să facă o jucărie pentru vre-un copil de al său, a făurit acest pământ scump nouă, încingându-l cu lanț de ape din trei părți.

Pământul ei este, în miniatură, o adunătură de tot soiul de reliefuri, întâlnite în largul lumii. Ici munți, mai încolo dealuri, podișuri, șesuri. Ici bolta largă a unui munte de granit, dincolo piramida de porfir a Consulului. Lângă Măcin se țin șire de șire; mai spre Mănăstirea Cucoșului podișuri înalte de roci eruptive; spre margine «munți» răzleți ca Denis-tepe. Pretutindeni varietate de forme, de culori, de îmbrăcăminte. Creasta de lângă Camena contrastează prin porfirul roșcat, desgolit, cu pădurile dese din spre Ceamurlia; ciriteii zdrențuiți, numai spini, strânși grămadă, susținându-se reciproc, de pe spinarea Beștepei, par cerșitorii vegetali față de teii mari, tufoși dintre Meidanchioi și Nicolitei.

De te scobori mai spre sud, dealurile cu spina-rea ca netezită cu mâna, sunt numai ogoare și pășuni. Rar, spre vârful lor, piatra de desupt iese la

iveală. Dacă îți îndrepti pașii către Sarinasuf, șesul întins e una cu luciul mării.

Varietate neîntrecută este și în pământ. Minerale de tot soiul; roci și mai felurite: dela granitul exploatat la Turcoaia, până la marmure tel de tel împestrițate, ori caolinul alb ca crida; dela cvartul ca cristalul, până la minereurile de cupru și fer de la Altân-tepe, ori Cineli, o urzeală neîntrecută formează temelia acoperită de lutul galben, ușor sgâriat de fierul plugului.

Spre nord, svârcolirile cele mai vechi ale pământului au ridicat munții; spre sud, păturile din pământ nu au fost decât ușor înălțate sau lăsate, când oprind valurile mărilor trecute, când înlesnindu-le să înainteze până la poalele munților mai falnici de cât azi.

D'apoi variația apelor? Spre răsărit Marea Neagră mărginește Dobrogea cu azurul valurilor liniștite; spre apus bătrânul Istru îi mângâie coastele cu lenevitele lui ape, pe când spre nord delta, numai stuf, ascunde svâcniturile unei vieți bogate, la care iau parte pământul care se naște și vietățile care îl împodobesc.

În munți, izvoarele gâlgâie mai adesea: în dealuri, unde și unde, așa de rar, în cât e loc de slavă pentru Creator; mai la sud stropii rari de ploaie cu sgârcenie sunt supti și duși la adânc: apa rece se scoate cu lanțuri lungi trase de cai; este magnetul chemător de oameni. Spre nord râurile curg în văi largi, umbrite; spre sud, vremelnic, în brăzdături adânci, cu malurile apropiate, miniatura vestitelor văi din Colorado. Peste tot se întinde un cer mai adeseori senin: când norii nu-l întunecă, soarele se uită lung îndărăt, răspândind pe cer ca și peste țarini, mantia de purpură a asfințitului.

O adevărată corabie a lui Noe, este pământul Dobrogean. Mai ales primăvara și toamna, când apele sunt împânzite de puzderia păsărilor călătoare, furnicarul cel mai bogat de animale în Dobrogea se află. De la mistreții cărora le place desișul umbros al plaurului, până la helghea ca ninsă, lungă de o schioapă; dela vulturul mareț și pajura voinică, până

la aușelul ce-și țese din păslă cuibul ca o pungă, a-ninându-l de vârful ramurilor de salcie, ori pescărușul albastru numai smaragde și topaze; dela șarpele lui Esculap, gros și lung, până la șopârlița cu bumbi de sidef; dela lenevosul somn și gustosul morun, până la svârluga cât un vierme; dela lăcusta pustii-toare, până la țânțarul aducător de friguri,—tot noianul animalelor felurite mișună prin iarbă, pe sub pământ, în ape ca și în aer. Unele au venit de departe; altele, musafiri vremelnici, dau un colorit exotic. Flamingii din delta Nilului fac uneori vizită neamurilor sale dela gurile Dunării, iar vestitul șarpe Boa își are drept reprezentant pe *Exiix jaculus*, care stă toată ziua ascuns în nisip. Familii răslețe de foci stau ascunse în grotele săpate de valuri la Caverna.

Și plantele dau Dobrogei un caracter exotic. Până aproape de Agighiol, liliicii înfloresc pe coasta dealurilor, iar semințele plantelor din Transcaucazia și Persia, au încolțit pe pământul dobrogean, alături de obișnuitele flori de prin meleagurile noastre.

Acelaș amalgam se observă și printre oameni. Nu este numai babilonia în spațiu, dela Tătarii în stângere și Găgăuții cu origine enigmatică, până la Italienii cari au menținut vioiciunea lor meridională până în satul Cataloi. E mai ales variațiunea în timp. În Dobrogea, mai mult decât oriunde, se găsesc suprapuse civilizațiuni stinse, străvechi, straturi istorice, continuând pe cele geologice. Era într-o vreme ceia ce azi e polul nord, marginea lumii cunoscute, limita cotlonului marin în legătură cu Mediterana străbătută în lung și lat; vechii istorici pomenesc de gurile Dunării cum se pomenia pe vremea lui Cristof Columb de gurile Orenocului. Se miroșia belșugul grânelor dindărătul lor; se întrezăria importanța stăpânirii lor. De aceea pe marginea Mării, ca și pe marginea Deltei, la Istropolis, ca și la Ulmetum, se înșirau cetăți, puncte de observare, grecești, romane, bizantine, genoveze, turcești.

În brazda răsturnată de plugul noului colonist, pe lângă aurul seminții asvârlite, sticlește și aurul monedei înmormântate de mii și mii de ani. Sângele ostașilor lui Darius s'a amestecat cu acela al tuturor

popoarelor din care se trag neamurile de azi din peninsula Balcanică. Dobrogea era trunchiul prin care seva rădăcinilor resfirate în întinsa stepă eurasiatică, trecea spre cununa frunzelor și a roadelor desfășurate mai târziu în sudul Europei; era puntea pe unde, iarnă și vară, veacuri peste veacuri, furnicarul omenesc nu mai conținea.

Straturilor istorice s'au suprapus acelea ale legendelor. Cu toate că puhoaietele curgeau pe aici cu vioiciune, cum clocotește apa în găuitura din munte, nu e de admis ca frânturi din viața atâtor neamuri diferite să nu fi rămas locului; procesul transformării inconștiente a sufletului atâtor popoare felurite, nu se poate să nu fi rămas ca o abureală măcar, în sufletul unora din popoarele de azi. Folklorul dobrogean are aceeași importanță ca și descurcarea trecutului vijelios al provinciei noastre transdanubiene.

De trecut se leagă prezentul; prin el, zilele de mâine. Dobrogea, cu gurile Dunării și portul Constanța, este fereastra pe unde se aerisește cuprinsul țării, pe unde vine lumina și căldura casei noastre, altfel o clădire bogată dar plină de umbră și în care s'ar întinde mucegaiul grânelor putrezite. Fără ea ne-am înaduși în săul nostru. Ea e prietenia lumii largi, ce ne scapă de dușmănia lăsată cu voia noastră să se incuibe la hotare de jur împrejur. Drumului dela nord la sud, din vechime, s'a substituit cel dela apus spre largul lumii. Puntea de gheață peste care spune Ovidiu că treceau neamurile străvechi prin nord, noi am înlocuit-o prin cea duralnică, o podoabă a civilizației noastre, care duce la Constanța. Am spart zidul de ape și am creat o poartă nouă, nu mai puțin importantă în viitorul economic al Europei, ca și cea veche. Ea este a noastră; trebuie să rămâie a noastră. Glasul vechilor amintiri, prin titlutura lui Mircea, ne-o spune mereu. FONDUL curat românesc, descălecătorii-ciobani din vârful munților, ni-l repetă într-una. Sângele celor dela Plevna îl întărește în conștiința noastră. Prin muncă, prin dragostea în care învăluim oamenii și locurile din ea, rezonanța glasului străvechiu trebuie mărită, pentru ca să se păstreze în viitor. Aceasta este datoria

de azi, mai ales, datoria sfântă a celor ce-și duc viața în ea.

Jucăria fiului de uriaș este așa de perfectă, în cât studiul ei poate da de furcă unei armate întregi de cercetători. Orice specialist poate găsi de lucru în ea; numele multor învățați străini și români este legat de ea. Dela Herodot la Moltke, dela Strabo la Peters, dela Spratt la Suess, cei mai de seamă oameni de cercetări și-au îndreptat privirea spre acest pământ în toate interesante. Răscolirea țărnei care acopere cetățile vechi, ori cercetarea pământului atât de variat, studierea adaptării ființelor în delta ce se formează, manifestațiunile frământării de conviețuire a atâtor elemente etnice, închise în acelaș mediu. fauna, flora, antropologia ei, atât de caracteristice prin amestecuri de forme depărtate cu cele locale, de forme ancestrale cu altele noi, fac din Dobrogea un laborator intens, un câmp de cercetări cu roade prețioase pentru orice ramură de știință, dela mineralogie și până la sociologie.

Prin străduința serioasă a tuturor, prin colaborarea asiduă a cercetărilor și a Dobrogenilor cari țin la bucata lor de pământ, a Românilor cari își dau seamă de excepționala bogăție și variație a țărilor lor, se poate înălța undeva, pe pământul ei, acolo unde se va găsi un suflet de om energic și cu voință, cel mai frumos monument al dragostei de loc: un mândru *muzeu regional*. Numai mâna să o întinzi și se poate prinde de oriunde un obiect interesant prin sine, păstrat pentru generațiunile viitoare. Un muzeu complet, bogat, variat, cuprinzând toate domeniile, dela piatră, gâze și până la oameni, se poate *lesne* înălța, ca altar al dragostei de țară semn de reală și puternică legătură între trecutul până în vremea poveștilor și viitorul atât de mândru întrezărit.

OCHII

(Din Sully Prudhomme)

*Albaștri, negri, dragi, frumoși,
Câți ochi n'au căutat spre soare!
Acum ei în morminte dorm,
Iar soarele tot mai răsare.*

*Nopti dulci, de-un farmec negrăit,
Alăția ochi au încântat!
Și-acuma stelele lucesc,
Iar ochii s'au înlunecat.*

*Să se fi stâns privirea lor,
Pe toldeauna abătută?
O, nu! ei numai s'au întors
Spre-o lume nouă nevăzută;*

*Și precum stelele ce cad
In cer își schimbă locul lor,
Așa și ochii ațipesc,
Dar nu-i adevărat că mor!*

*Albaștri, negri, dragi, frumoși,
Deschiși spre țărături jără nume,
Ei dincolo de groapă vad,
Când s'au închis aici, în lume.*

Rozmarin

PAGINI DIN ISTORIA CULTURII ROMANEȘTI ÎN DOBROGEA

ÎNAINTE DE 1877

I

Un articol al lui Ion Ionescu-dela-Brad

La începutul anului 1855, Ion Ionescu-dela-Brad a publicat în revista lui Vasile Alexandri dela Iași ¹⁾ un articol intitulat «Românii din Dobrogea», mai puțin cunoscut decât opera lui agronomică, etnografică și statistică, apărută la Constantinopol, în toamna anului 1850, asupra căreia vom reveni cu câteva cuvinte mai departe.

În legătură cu studiul de față, dăm aci, în rezumat, articolul distinsului agronom și statistician român, atât pentru observațiunile și constatările lui interesante, cât și pentru sentimentele patriotice ce i-au dictat frumoasele cuvinte de încheiere.

«Nu este țară pe lume,» — zicea Ion Ionescu-dela-Brad, — «care, într'asa îngustă întindere de pământ, să cuprindă mai multe monumente artistice, ca Dobrogea...»

«Din distanță în distanță,» — adăoga el, — «foarte aproape una de alta, pe movile și pe dealuri, se văd ruinele cetățuilor romane, atât pe țărmurile Mării, cât și pe malul Dunărei. Aseme-

¹⁾ «*România Literară*» No. 2 din 8 Ianuarie 1855, p. 13-15.

nea, în mijlocul țării, se văd, din zare în zare, deosebi de ruinele de cetăți, atât de multe movile naturale și artificiale, încât, de le-am privi ca morminte de oști, — din care multe și sunt, — am putea zice că **Românul în Dobrogea calcă pretutindenți pe ruinele măririi strămoșilor săi.**

«Pentru un arheolog român, Dobrogea antică este o mină nouă și inavuțită. Cetățuile române, dărâmate de toate gintele ce au călcat pe pământul Dobrogei, sunt semne invederate de temeiu-rile ce aveau Romanii de a vedea năvălind pe acoloa asupra lor, ca prin o poartă firească, toate neamurile barbare din Europa și Asia. Căile de la mare la Dunăre sunt făcute de Romani, strămoșii Românilor. Așa, între altele, este un drum așternut cu piatră, care merge paralel cu șanțul, căruia Turcii, împreună cu celelalte popoare, îi zic *șanțul lui Traian*; alt drum merge dela Silistra la Balcic....

«Coloanele de marmură și de granit, capitelurile de stilul cel mai curat, ornamentele iscusite ce zac în ruine sunt o dovadă încredințătoare că Romanii au ocupat locurile acestea pe când **artele** la dânsii ajunseseră la cel mai înalt grad de înflorire. La **Kiustenge**, vezi **idoli scobiți** cu o iscusință, pot zice, neimitată încă. Tot acolo, în zid, am găsit o piatră cu două capete de bou, încunjurate cu ghirlandă și despărțite cu stele, piatră ce seamănă cu ornamentele casei municipale din Turin; un aghematar mare, de marmoră, sculptat întocmai ca benisteriul din Pissa: zidul de la Mangalia, care formează portul ruinat, seamănă cu acel dela Civita Vecchia; templul Dianei dela Amcereea ¹⁾, desgropat de călugării români, cari și-au făcut acoloa o mănăstire; templul dela Nicolifeț, cetate zisă a lui Traian, prefăcut în biserică; stăvila de piatră pe drumul Silistrei și o mulțime de alte asemenea lucruri rămase din vechea strălucire a Dobrogei, sunt o dovadă de înrăurirea popoarelor apusene asupra acestei țări, pe marginile între Europa și Asia».

După această caldă amintire a trecutului, Ionescu trecea la starea lucrurilor de atunci, din 1850, și constată că pământul Dobrogei e „bun și roditor“, — nu mai roditor decât al Moldovei, dar mai favorizat „în privința îndămânărilor negoțului“, având Dunărea și Marea Neagră, „cu o mare întindere de țărmuri pentru o țară așa de mică“; că dela Mare, de-alungul Dunărei, până la Silistra, el a găsit 71 de sate românești, așezate la poalele codrilor și pe malul apelor, — „căci Românului îi place umbra de codru verde și răcoarea de apă limpede, la alt loc să nu-l cauți, că nu-l găsești“, — și că Romanii din acele sate „aveau o avere, în vite, în miere și în oțoiu, ce se putea estima la 15.410.500 lei“, ceea ce constituia „o stare de prosperitate de care nici un țăran de pe suprafața pământului nu se bucură“.

¹⁾ Amcereea, probabil greșeală de tipar, în loc de Mangearca.

Mai departe, el arată că Românii din satele dobrogene sunt veniți din toate părțile locuite de Români, așa încât ei aleăuiau „mai în fieș-ce sat o Dacie în miniatură“, adăugând însă că „trebuie să facem o deosebire însemnată între împoporârea română statornic așezată în țară, și între acea păstorească, care vine acolo, pentru pășunatul vitelor sale din îngustimile munților Ardealului“; arată, apoi, că acești Români, trăind bine cu Turcii și având deasupra lor numai pe Împăratul, care este totodată și proprietar și căruia îi dau dijmă „din ce se face și când se face“, au ajuns la așa bună-stare, — „cu toate pustiirile urmate în atâtea rânduri în cursul celor 50 de ani trecuți“, — în cât nu numai că n'au dat îndărăt, dar încă „au crescut neîncetat și au adaos fericirea lor materială“. Tot ceea ce lipseă Românilor dobrogeni pe atunci eră „pânea sufletească!“ Căci,

„trăind omul bine și îndestulat fiind în nevoile cele trupești, vine apoi la aceea de se simte și de celelalte nevoi, mai-sublime, pe care de asemenea cată a și le îndestulă. Așa, pretutindeni. Românii din Dobrogea simt nevoia de dascăli, pentru a da învățătură fiilor lor. În câte-va sate am și găsit dascăli, pe cari îi țineau ei, cu cheltuiala lor. Este cutare sat care nu s'a lăsat până n'a furat din Țara Românească un dascăl, pe care îl țin Românii în sinul lor, mai bine de cum n'ar fi în sânul lui Abraham.

„Românii acolea românezăă pe toate popoarele împreună locuitoare cu dânșii. Toate neamurile celelalte vorbesc limba Românilui. Cu Turcii și cu Tatarii eu m'am înțeles în vorbă românește. În biserică, și chiar pe unde sunt Bulgari, popii tot în românește cântă și celesc. Acum de la satele românezăă a străbătut și prin târguri. Așa, în cetatea Silistra, Românii, cari sunt mai puțini la număr, au făcut și pe Bulgar și pe Grec a ascultă în românește rugăciunea zisă de popă grec. În școala orașului, zidită și ținută cu cheltuiala altor neamuri, dascălul, carele este Bulgar, învață pe tineri în limba română, ca una ce este înțeleasă de toți“.

Și după ce adăogă, cu un legitim sentiment de mândrie, că „aceste și alte asemenea fapte sunt o vie dovadă despre desvârlirea la care poate să ajungă Românul nostru, când se află în împrejurări priincioase și este în stare de a lucra din toată inima pentru sine și ai săi“, Ion Ionescu își încheiă articolul cu următoarele reflexiuni și deziderate :

„Ce ar lipsi oare Românilui din Dobrogea, sau, mai bine zicând, cum ar întrece el pe Românul din Principate, când de a-colea ar putea trage ceiace-i lipsește acolo : *cultura sufletească și desvoltarea națională!*

„Nevoile Românilui din Dobrogea, în privirea morală, fiind dar, până la oare-care grad, tot aceleași cu ale tuturor celor

trăitori în celelalte provincii române, oare nu trebuie să căutăm să le îndestulăm deopotrivă, ca prin îndestularea aceasta să așigurăm cât mai bine viitorul nostru național ?

«La asemenea deșteptare morală și națională mult ar fi de folos călugării adunați în cele două mănăstiri din Dobrogea, iar mai ales cei din mănăstirea dela Cocoș, cari, în curs numai de zece ani, au ajuns, prin singure străduințele lor, a da stăpânirii, 7000 de lei pe an, ceea ce reprezintă o exploatare agricolă de mai bine de 100 000 de lei.

«La ce grad de bună stare n'ar ajunge totdeauna Românii din Dobrogea, când un așezământ statornic le-ar închezășui dezvălirea lor mai departe în privirea religioasă și națională, împreună și nedespărțită !»

Sunt, cum se vede, în acest articol, constatări interesante în privința stării materiale a Românilor din Dobrogea de acum 70 de ani, dar mai cu seamă în privința stării lor morale și culturale. Și să nu se creadă că Ion Ionescu-dela-Brad cedează vreunui sentiment de dragoste pentru ai săi, când afirmă că limba românească eră, și pe atunci, *limba vorbită* de toate neamurile împreună locuitoare în Dobrogea; că în românește slujiau prin biserici preoții greci și în românește își făceau lecțiile dascălii bulgari, pentru a fi înțeleși de toată lumea; și că el însuși în românește s'a înțeles cu Turcii și cu Tătarii în timpul excursiunii sale de trei luni și jumătate pe meleagurile acestea. Las'că fostul elev dela Røville și agronomul recunoscut, care eră el, nu s'ar fi lasat influențat, cu una cu două, de sentimente șoviniste, când făcea operă de știință; dar, afară de aceasta, după câțiva ani, la 1861, francezul Lejean face aceiași constatare, arătând că, deși Turcii în general nu învățau bucuos limbi străine, totuși, din cauza relațiunilor de tot felul cu unele neamuri creștine din Imperiu, au fost nevoiți să învețe limbile acestora, așa în cât vorbeau grecește în părțile grecești, bulgărește în părțile bulgărești și românește în Dobrogea¹⁾; iar acum în urmă d. dr. George P. Ofiriu, vorbind într'un articol despre cultura românească sub dominația turcă începe cu cuvintele: „Este îndeobște cunoscut că sub dominația turcă limba vorbită de populația creștină din Silistra eră limba românească; persoane cari trăesc și astăzi

¹⁾ G. Lejean: «Etnographie de la Turquie d'Europe», 1861, p. 35... «et ce n'est que par suite de relations fréquentes, commerciales ou autres, que ceux (les Turcs) du N. E. parlent le bulgare, ceux du S. E. le grec et ceux de la Dobroudja le roumain».

ne asigura că nu numai localnicii o vorbeau, dar și cei veniți erau siliți de trebuințele vieții să și-o apropie¹⁾. Fenomenul s'a observat de altfel de mult și în Ardeal, unde Sasul vorbește românește nu numai cu Ungurul, dar și cu Sasul din altă cetate, unde se vorbește alt dialect săsesc; și aceasta se datorește, poate, nu atât însușirilor intrinsece ale limbei românești,—mai vocalică și mai lesne de învățat decât cea maghiară, de pildă,—cât mai cu seamă marelui număr de Români din Ardeal, cu cari și Ungurii și Sașii vin în zilnică atingere și cari, printr'un proces firesc și fără nici o siluire, de-alungul veacurilor, au sfârșit prin a-și impune limba.

Ceeace e de regretat, este că Ion Ionescu-dela-Brad, absorbit de studiile lui agronomice și statistice, cu caracter pur științific, nu ne-a lăsat mai multe informații despre începuturile culturale ale Românilor dobrogeni, despre setea lor de învățatură, despre foamea lor de *pâne sufletească*, despre dascălii *furați* din Țara românească și despre alte lucruri de acest fel, văzute cu ochii lui, căci am fi astăzi mai documentați în această privință, și am avea mai multe cunoștințe și mai multe date precise din prima jumătate a secolului trecut.

În ce privește a doua jumătate de veac, avem informațiuni și date mai numeroase, atât dela Tulcea cât și dela Silistra, cele două centre ale vieții culturale românești, așezate la cele două extremități ale regiunii dunărene locuite de Români.

Astfel, din Tulcea, știm că funcționa o școală condusă de dascălul C. Andrian și că guvernatorul „sangiacului“, albanezul-musulman Ismail Kemal-Bei, (ajuns mai anii trecuți, sub principele de Wied, prim-ministru al Albaniei), nu numai că permise liberul învățământ în limba românească peste tot, dar chiar însărcinase pe învățatul călugăr, de origină transilvăneană, Nifon Bălășescu, să organizeze școlile românești ce funcționau de mai de mult în Tulcea, în satele dimprejur și de-alungul Dunărei, și să înființeze astfel de școli în satele în care nu existau.

Știm de asemenea, din Silistra, că înainte de 1870, cu mult mai înainte, funcționa, acolo, o școală românească, ce dăduse serii de absolvenți, și că, sub directiva institutorului Costache Petrescu se organizase un serios început de mișcare culturală și

¹⁾ „Silistra“ an. I No. 13 de Duminecă 22 Iunie 1919.

națională, cu tendința de a se întinde tot mai mult, în sfere tot mai largi, și de a cuprinde, dacă s'ar fi putut, *Dobrogea întreagă*.

Dar, dacă nu putem da amănunte și fapte precise dinainte de 1850, suntem fericiți că un număr de hârtii vechi, rămase de la Costache Petrescu, ce ne-au fost încredințate de d. Dimitrie Alessiu, agronomul-șef al județului Constanța, înrudit cu el prin încusărire, ne pun în situațiunea de a înmulți informațiunile de până acum asupra acestei din urmă mișcări, ce-și avea, în preajma anului 1870, centrul de radiere la Silistra, cum și de a stabili legături cu epoca de mai înainte, de care ne vorbește Ionescu-dela-Brad.

Aceste informațiuni — și mai ales unele detalii — vor părea multora oțioase; ele, totuși, socotim că nu vor fi lipsite de ori-ce interes, măcar pentru cei puțini cari se ocupă de asemenea chestiuni, mai ales că tocmai aceste lucruri mici sunt semnul marilor silințe și al sacrificiilor ce făceau Românii dobrogeni, sub dominațiunea turcească, ca să-și păstreze limba și legea, cele două atribute esențiale ale naționalității.

Și de oare-ce această modestă mișcare culturală și națională dinainte de anexare e legată de familia Petreștilor, — nu în deajuns de cunoscută, — să începem prin a da câteva note biografice asupra ei, și în special asupra celor doi reprezentanți mai de seamă ai ei pe terenul cultural, — *dascălul Petrică* și *dascălul Costache*, — rămânând să le completăm, pentru acest din urmă, la sfârșitul studiului de față, cu unele date mai recente, când rolul lui dela Silistra încetase.

II

„Dascălul Petrică” și „dascălul Costache”.

Intr'un caiet vechiu, cu scoarțe pestrițe, așroape desprinse din legătură, și cu hârtie groasă, rară și verzue, având mirosul particular, de mucegaiu, al cărților de demult, — caiet „*dintru ale dascălului Petre Mihail*”, pe care urmașii Petreștilor îl păstrează cu scumpătate, ca pe un document de familie, „*început cu mila lui Dumnezeu cel sfânt*”, nu se știe când, în prima jumătate a veacului trecut, — și cuprinzând însemnări datate încă din 1843, ni se păstrează câteva note prețioase, care ne dau amănunte

despre o stare de lucruri de acum 80 de ani, amenințată să cadă cu totul pradă uitării cei de veci, ca toate lucrurile omenești pe lumea asta.

Dascălul Petre Mihail, căruia a aparținut caietul și care a făcut în el cele mai multe însemnări, s'a născut, după cum însuși arată, la 1 August 1819 și s'a căsătorit la 8 Ianuarie 1839 cu Niculița lui Mitu Tachici.

De unde va fi fost originar, nu știm. Vedem însă că tatăl său *Mihail*, născut desigur în secolul al XVIII-lea, a murit la 2 Februarie 1844 la *Silistra* și s'a îngropat în curtea bisericii Sf. Gheorghe din cetate; că tot acolo s'a îngropat unchiul său *Panaiot Ciocă*, mort la 19 Aprilie 1845, «joi, în săptămâna luminată» și socru-său *Mitu Tachici*, mort la 13 Noembrie 1846; iar soacră-sa, „*maica Sora*“, răposată la 10 April 1844, cu doi ani și jumătate mai înainte, s'a îngropat în curtea bisericii *din Ostrov*. Ceea ce ne face să credem în temeinicia versiunii că familia *Petreștilor e originară din Dobrogea*, — o familie de „*Dicieni*“, cum își spun Românii stabiliți din vechi pe malul drept al Dunărei, spre a se deosebii de *Cojeni* și de *Mocani*, adică de Românii veniți, în urmă, din județele de peste Dunăre și de peste munți.

Indată după căsătorie, greutățile încep să împresoare pe dascălul Petrică. Copiii i se nasc unul după altul (10 în 20 de ani de căsnicie!) și bietul dascăl i a tot însemnat și el, numerotându-i, la pagina 8 a caietului: 1) *Gherghinica*, mi s'a născut la 2 Noembrie 1839, „care a și murit“; 2) *Ileanca*, la 1 Iunie 1841; 3) *Costache*, la 30 Ianuarie 1843; 4) *Măriuța*, la 26 Iunie 1844; 5) *Despina*, la 13 Martie 1846; 6) *Hristache*, la 5 Martie 1848; 7) *Uța*, la 20 Iulie 1849, „care a și murit“; 8) *Gheorghe* la 25 Iulie 1851; 9) *Paraschivița*, la 14 Octombrie 1853 (moartă în 1855); și 10) *Simion*, la 1 Septembrie 1856 (în ziua de Sf. Simion Stălpnicul).

Pe lângă casele în care locuia, dascălul Petrică se vede că mai avea o prăvălie, închiriată pentru cafenea, cu 15 lei pe lună și o vișoară, al cărei rod îl vindea cam în 6 lei vadra. Aceste venituri nu-i puteau însă ajunge, ca să facă față greutăților, tot mai mari, ale vieții; de aceea el căută noi surse de venituri; — și ce sursă mai indicată și mai sigură pentru un om ca dânsul, decât punerea în valoare a învățăturii câștigate, poate

dela vre-un dascăl al vremii, poate chiar dela tatăl său Mihail! Căci dascălul Petrică se vede a fi fost om cu cunoștințe multe și serioase pentru vremea lui. Seria românește, cu chirilice, bine și cursiv; vorbia și scrierea grecește, corect; vorbea turcește și se pare că știa și să scrie; vorbia — și probabil scriea — bulgărește. Și dacă aceste cunoștințe nu erau de natu-ă să impresioneze pe contemporani,—căci, mai toți, vorbeau aceleași limbi, unii chiar mai multe, învățându-le empiric, din zilnicul contact, — apoi dascălul Petrică știea și alte multe lucruri, pe care ei le ignorau: Știea toată slujba bisericească în românește și în grecește; știea notele muzicale bizantine și putea cânta după ele; avea, din cetite și din intuiție, noțiuni de stil și putea scrie, cu rost și cu șart, nu numai scrisori prietenilor, ci și «adresuri» celor mai înalte fețe bisericești și politicești:—domnului căpitan Costafor, comandir al punctului Calarași, „marelui Poicovnic și cavaler de ordine împărătești K. Domnul Odobescu“, „Slăvirei sale Niuman-efendi stăpânitorul cetaței Silistra“ și chiar „Inălțimei Sale marelui Domn din tot principatul Valahiei, slăvitului Iorgu Bibescu“, având și formulare solemne, copiate în caietul său, ca nu cumva să uite ceva din cerințele protocolare și să greșească; știea să facă actele de notariat cele mai obicinuite: diate, înscrisuri, foi de zestre, — și la nevoie chiar necroloage; știea multe lucruri din literatura bisericească, care, povestite, recitate ori cântate de el, nu se putea să nu miște pe ascultători și să nu le stârniască admirația; știea, apoi, rețete utile, — de pildă: „cum să facă cineva mult magiun pentru glas“, — lucru ce pentru el însuși, din capul locului, ca cântăreț, înfățișă, un interes practic; —iar o nepoată a lui (fata Despinei) ne asigură că știea unde trebuia să sapi puțul, ca să găsești apă, fără greș; — și alte multe cunoștințe ce va mai fi având și de care nu ne-au rămas urme.

Și acestea nu-s numai vorbe. Despre toate ne-au rămas însemnări pe foile octogenarului caet, unde găsim, pe lângă cele mai sus menționate: «*prea-măririi*», în elinică, sfântului Gheorghe, sfintei Maria, sfintei Ana, sfinților Mihail și Gavril, sfântului Ion Botezătorul, celui alt sfânt Ion, gură-de-aur, sfântului Niculai, celor 12 Apostoli, sfântului Vasile-cel-mare, sfântului Grigorie-teologul, sfântului Anton, sfântului Spiridon, sfântului Dumitru și celor trei-Erarhi; apoi «*pomeniri*», tot în elinică, „pentru Maiestatea Sa Serenisimul și prea Milostivul nostru Impărat *Sultan*

Abdul-Megid, stăpânitorul nostru“, pentru ea „să-l păzească Dumnezeu ca lumina ochilor“ și „să supue pe toți protivnicii și dușmanii“, cum și „pentru prea virtuosul și mult-Iubitul-de-Dumnezeu Episcopul prefa sfintei Episcopii a Evmniei și al nostru Stăpân“ și pentru „prea-sfințitul și de Dumnezeu trimesul *Ieronim*, *Mitropolitul prea-sfintei Mitropolii de Dristra*, cel mai slăvit stăpânitor al întregii țări de-a lungul Dunărei și al nostru Stăpân și Despot“; după aceea, ca intermezzo, în graca modernă, *Cântecul turturelei*, pe care de sigur dascălul Petrică de multe ori îl va fi cântat, după ce, în prealabil, va fi îngurgitat o oarecare doză de „magiun pentru glas“ și pe care Enăchijă Văcărescu avusese grija să l traducă pe românește, încă din ultimele decenii ale veacului XVIII-lea, în cunoscuta-i „Amărâta turturea“ (dacă totuși nu cumva grecul dascălului Petrică nu va fi „tradus“ el pe marele Vistier și Spătar al Țării-Muntenești!); până și axiome, în grecește: «*Cea mai trebuincioasă învățătură este să te desveți de rele*» și proverbe în aceeași limbă, (căci pe cele românești, știindu-le bine pe din afară, nu simțea nevoia să le mai însemneze): „*După ce am dobândit stână și vacă, toți mă salută*“ (un fel de: „*donec eris felix multos numerabis amicos*“... al lui Ovidiu)... Eră, adică, dascălul Petrică un om învățat la Silistra (cineva ne asigură, după cum a auzit și el dela alții, „mult mai învățat și de cât Mitropolitul“!), cu cunoștințe variate, care nu putea să nu se impue mediului înconjurător și care nu putea să nu se gândească a trage un folos oarecare din această superioritate, pentru a-și ușura traiul lui și a lor lui.

Pe o pagină, nenumerotată, din caiet, găsim, într'adevăr, următoarea notă:

„Anul 1847, Martie întâiu: m'am tocmnit la școală, ca să învăț copiii carte rumânească“.

Și imediat, în continuare, sumele primite în contul angajamentului:

400 lei, din mâna lui kir Petrache;
 150 » iar din mâna dumnealui, februarie 28, 1848;
 50 » dela Dimo, pentru școală;
 30 » dela Stoian Fâncițiu, iar pentru școală;
 50 » dela kir Petrache, când am fost la București, la 1848
 Iunie 12.

Pe pagina din față, altă socoteală, cu scăderi succesive :

2000 lei m'am tocmnit să slujesc la școală și la biserică, cu condiție să primesc dela biserică câte lei 60 pe lună și ceilalți să-i primesc dela școală.

720 » am primit dela biserică pe un an ;

1280 » (rămâne).

100 » am primit dela Ivan a lui Kioroglu ;

1180 » rămâne.

100 » am primit dela Tuduraș Mungir .

1080 » (rămâne).

500 » am primit dela kir Bacanu, episcopul bisericii.

508 » (rămâne).

Față de aceste însemnări, din care se vede că dascălul Petrică se tocmise la 1 Martie 1847 să învețe pe copiii *carte românească* la școala din Silistra, fără alte indicațiuni lămuritoare, câte-va întrebări se pot pune :

1) *Ce școală era aceea: românească? bulgărească? ori grecească?* — Chestie de fapt, la care nu se poate răspunde fără date pozitive. Naționalitatea celor cari plătesc ar fi un indiciu ; dar kir Petrache, kir Bacanu și Tuduraș Mungiru pot fi și români și greci, iar Dimo, Stoian Fâncițiu și Ivan Kioroglu pot fi și români și greci și bulgari. Mai serios ar fi argumentul ce s'ar putea trage din împrejurarea că dascălul Petrică *tratează la 1848, în același timp, cu aceeași autoritate și cu același salariu, și pentru școală și pentru biserică* ; căci dacă despre școală poate fi îndoiala a cui era, despre biserică, nu e nici o îndoială că era biserica *românească*, cu hramul „Schimbarea la față“ ; de unde ar urmă că și școala era tot *românească*. În tot cazul, ceea ce s'ar putea admite este cel mult că ea era *a tuturor naționalităților creștine din Silistra*, pe care autoritățile turcești le înglobau, cu înțeles religios, în cuvântul *rum*.

2) *Limba românească era limbă de predare în școala dela Silistra, sau simplu obiect de studiu?* — Iar chestie de fapt, pentru a căreia elucidare ar trebui date. Dacă admitem că părinții țineau să-și învețe copiii în limba lor—și ipoteza e admisibilă,—atunci limba românească nu putea fi decât *obiect de studiu*, cel puțin pentru copiii de alte naționalități. Dacă însă ne gândim că e vorba de o școală elementară, unde e greu de presupus că s'ar fi dat copiilor primele noțiuni *în mai multe limbi și cu mai multe alfabetele de odată*, trebuie să deducem că limba românească era

chiar limbă de predare, ca cea mai răspândită și cea mai cunoscută de copii.

3) Există școala din Silistra și înainte de 1847? — Chestiune la care nu putem răspunde, dar care s'ar putea elucidă prin cercetări în localitate. Și dacă, după cum s'ar părea, există, atunci cine învăță mai înainte pe copii carte rumânească? — La această întrebare atât putem răspunde: că dascălul Petrică e primul dascăl român cunoscut, fără a fi exclusă posibilitatea de a fi fost și alt dascăl, ori poate chiar și alți dascăli români, mai vechi, necunoscuți încă.

4) Dascălul Petrică Mihail, care în 1847 și 1848 învăță pe copii carte rumânească în școala de la Silistra, e una și aceeași persoană cu dascălul „bulgar“ pe care Ion Ionescu l-a cunoscut acolo în 1850, și care își făcea lecțiile în românește? — Noi credem că da, și că Ion Ionescu s'a înșelat numai asupra naționalității dascălului Petrică, ceea ce se poate lesne explica, mai ales că dascălul vorbea bine și bulgărește. Un lucru rezultă cert, din toate informațiunile ce avem, și anume: că dascălul Petre Mihail a condus mai târziu, la Silistra, o școală curat românească, unde a învățat pe copii până la moartea lui, și că la el a învățat carte, între alții: răposații Cristache Triandafil, Dumitrache Călinescu, Petre Iosifescu-Droc și d. D. tru Păsculescu, încă în viață ¹⁾.

... Pe scoarța din urmă a caietului, pe care el a însemnat, pe rând, cu mâna sa, moartea tatălui său Mihail, a soacrei sale maica Sora, a unchiului său Panaft Ciocă și a socrului său Mitu Tachici, cineva, în continuare, a scris cu creionu', tot în litere chirilice, și altcineva, mai târziu, a îngroșat cu cerneală, următoarele cuvinte: „și el singur, dascălul Petre Mihail, a răposat August 23 anul 1859 și s'a îngropat în curtea bisericii Sf. Gheorghe din cetate“; după care fiul său Costache, la 15 Februarie 1866, cu litere latine, sub semnătură proprie, adaogă în parantez: «în a cărei curte acum este edificată biserica bulgărească Sf. Apostoli».

Dascălul Petrică moare astfel în vârstă numai de 40 de ani, lăsând după el pe soția sa Niculina cu șapte copii nevrâstnici.

*
* * *

¹⁾ Dr. George Profiriu, articolul citat,

*

Costache, al treilea lui născut, avea atunci de abia 16 ani și ¹⁾ ₁₂. Învățase carte la tatăl său și vorbea de-acasă cele patru limbi pe care le vorbea și el. În școli secundare ori superioare nu se știe să fi umblat. La moartea tatălui său se găsea la Rusciuc, unde fusese trimis să învețe croitoria de haine bisericești; iar școala românească din Silistra, întemeiată de dascălul Petrică, a fost condusă, după moartea lui, până în anul 1861, de fiica sa Despina ²⁾.

Crescut în frica lui Dumnezeu și însuflându-i-se de mic copil sentimentul iubirii de neam,—ce caracteriză de altfel toată acea epocă de deșteptare și de renaștere națională,—Costache, (de aci înainte *Petrescu*, după numele de botez al dascălului Petrică), doritor de învățătură cum eră, cetia tot ce-i cădea în mână și, îmbogăindu-și astfel zi cu zi cunoștințele, la doi ani după moartea tatălui său, în 1861 ³⁾, fu în stare să ia conducerea școlii, din mâinile surorii sale Despina. Căci Costache nu eră numai un autodidact ³⁾, ci și un om de energie, așa încât șovăitoarea neîncredere a celor 18 ani ee-i avea pe atunci, eră înlăturată de ardoarea adolescentului de a calcă pe urmele tatălui său și de a fi de folos mamei, fraților și „confraților“ săi din Silistra și din satele învecinate.

Și ocazia nu i-a lipsit. Pe sora lui Ileana mai mult el a măritat-o, la 17 Ianuarie 1865, după Petre Iosifescu, alias Petre I. Droc, român ardelean din Rășinari, venit de copil la Silistra, văr bun cu d. N. Droc-Barcian, fostul director al liceului din Giurgiu; pe frate său Simion el l-a învățat carte în școala din Silistra, el l-a trimis apoi la București, să-și continue studiile în

¹⁾ Vezi articolul menționat al d-lui *Dr. George Profiriu*.

²⁾ În prefața unui *Abecedar turco-român*, tipărit de el la Rusciuc în 1874 și dedicat «Prea Eminenței Sale Mitropolitului Durostolo-Cervenskii Domnului Domn GRIGORIE», la a căruia «paternă generozitate» s'a văzut nevoit să recurgă, ca să-l poată imprima, Costache Petrescu însuși ne spune: «Subsemnatul de *trei-spre-zece ani* profesionând misiunea de institutor la școala română din Silistra», etc., de unde urmează că el profesă dela 1861. — Vezi articolul d-lui *N. Cartoian*: «Un document privitor la Istoria culturii românești în Dobrogea înainte de anexare», în *Arhiva Dobrogei* vol. II No. 1 pe Ianuarie—Aprilie 1919, p. 72—76.

³⁾ D. *Dr. George Profiriu* ne spune, în articolul citat, că învățase și latinește și franțuzește și mai știa pictura, arhitectura, croitoria și alte meșteșuguri.

liceul sf. Sava, el a intervenit să fie primit ca bursier la Matei Basarab ¹⁾; și a făcut și pentru ceilalți ce a putut ²⁾.

Pe „confracții“ din Silistra și din satele învecinate de aseminea i-a ajutat, ori când se găseau la necaz și aveau nevoie de intervenția cuiva, cunoscător de limbă și de legi, pe lângă oamenii stăpânirii.

... «De câte ori bietul tata»,—scria Simion Petrescu într-un articol intitulat: *Dristorul nostru* și apărut în *Universul* din București, ³⁾—«și în urmă fratele meu mai mare Constantin Petrescu nu erau deșteptați, în mijlocul nopții, din cel mai dulce somn, de persoane care veniau să anunțe că cutare român sau creștin a fost arestat, ducându-se la conac, la pași, ca să-i libereze! Cine susținea procesele lor în fața Cadiului decât ei?»

Ca să poată face față cu cinste rolului său de *pater familias*, ce și-l luase în serios, Costache trebuia să muncească în toate direcțiunile și să câștige cât mai mult. La 1862, — un an după ce a luat conducerea școlii,—vedem că se tocmește și el, ca și tatăl său, cântăreț la biserică, cu 100 lei pe lună, căci și el învățase doar rânduiala bisericească; ține apoi elevi în gazdă, în casa părintească, unde se pare că avea destul loc; și tot atunci proiectă o asociație cu viitorul său cumnat Petre Iosifescu-Droc pentru alte întreprinderi, căreia însă nu vedem să-i fi dat urmare.

Școala românească din Silistra a fost mai târziu recunoscută și subvenționată de Statul român, în condițiunile în cari au fost recunoscute și subvenționate școala din Turtucaia și cele din Macedonia; el voia totuși să-i asigure și mai bine existența și de aceea, în 1865, concepu ideia organizării unei Eferii,—un fel de comitet școlar,—care dela 1866 apare ca o instituție deosebită, sub președinția sa de drept.

¹⁾ Înainte chiar de a-și termina studiile, Simion a fost numit maestru de gimnastică la Matei Basarab. La 1884 el a organizat o trupă și a făcut un lung turneu de vre-o zece ani în Europa și America, dând reprezentații la Paris, Berlin, Londra, Madrid, Lisabona, Rouen, Havre, New-York, St. Louis și alte orașe, cu succese de care au vorbit elogios ziarele și revistele epocii. Mai cu seamă flica sa adoptivă Eugenia (acum d-na Jean Alessiu) s'a distins prin înmădierie corpului de o mare virtuozitate, atrăgând atențiunea vestitului profesor Dr. R. Virchow, care a scris asupra jocului său un lung articol în «Zeitschrift für Ethnologie», Berlin 1891, p. 189—228.

²⁾ Fratele său Hrístache s'a înecat în Dunăre la 19 August 1861, în vârstă de 13 ani.

³⁾ No. 4 de sâmbătă 5 Ianuarie 1913.

Școala însă, numai școala, nu eră o arenă destul de mare, care să mulțumiască ambiția tânărului dascăl întru îndeplinirea „misiunii“ sale,—sfinte iluzii ale tinereții! El ia deci contact direct cu «amabilii lui confrați» din Silistra, pe cari îi mișcă și-i zgudue, întinzându-și apoi mereu, tot mai departe, sfera cunoștințelor și prieniilor, cu tendința mărturisită de a cuprinde *toată Dobrogea* într'o mare mișcare culturală, pe care el o întrevedea ca o posibilitate indiscutabilă. Și astfel, în 1869, el pune bazele „Societății române pentru cultură și limbă“, pe care în anul următor o organizează definitiv, cu statutele, cu regulamentul, cu registrele și cu sigiliul ei, și pe care el a prezidat-o tot timpul cât a existat.

O altă instituție românească din Silistra, care trebuia scoasă din lăncezire, eră Comunitatea bisericească; și Costache Petrescu a știut, într'adevăr, să o stimuleze, făcând apel la spiritul de jertfă al tuturor și punând în valoare o mulțime de energii latente.

De aci încolo viața lui Costache Petrescu se confundă cu însăși viața acestor trei instituțiuni; și din hârtiile rămase dela el, oricât de puține, se poate vedea ce mare activitate școlară, și mai ales extra-școlară, a desfășurat el, până în ajunul anexării Dobrogei la România.

Hârtiile rămase dela Costache Petrescu sunt următoarele :

1) Nouă caiete, făcute de el, din coli de hârtie liniată, în-doite și cusute între ele, din care trei cuprinzând însemnări de tot felul, relative la Școală, la Eforie, la Societate și la Comunitate, iar șase statisticile populațiunii românești din Silistra, Oltina, Câșla, Beilic, Ostrov și Bugeac ;

2) Statutele Societății de cultură și limbă și Regulamentul lor, o broșură de 31 de pagini, imprimată la 1871 în tipografia lui C. Petrescu-Conduratu & I. G. Costescu din București, calea Mogoșoaei No. 7; cum și o diplomă în alb din cele ce se distribuiau membrilor Societății ;

3) O adresă a Primăriei comunei urbane Știrbei (Călărași), în original, și câteva concepte pe hârtii răsfețe.

III

Eforia și școala românească din Silistra

Cea mai veche din aceste hârtii este un caiet din 1865, intitulat: „Registrul sau breviarul de intrare sau primirea epistolelor oficiale ale Institutorelui școalei române Costachi Petrescu și a' e Onor. Eforii a școalei“, în care găsim înregistrate, pe o singură pagină, numai trei adrese :

una, cu No. 1160 din 19 Aprilie 1865, (ajunsă la Silistra după șapte zile, la 26 Aprilie), din partea lui *Andon Adămescu*, directorul „Monitorului Oficial“, prin care i se aduce la cunoștință că Înaltul Guvern român a binevoit a da ordin Imprimeriei Statului ca să-i trimeată pentru școală câte 100 de exemplare din orice carte didactică tipărită acolo;

a doua, cu No. 1201 din 22 Aprilie 1865 (ajunsă la Silistra la 30 Aprilie), din partea aceleiași autorități, comunicându-i-se o listă de felul și numărul cărților ce i se vor trimite și expediindu-i-se tot odată un prim transport din acele cărți, în șase pachete (No. 395—400); și

a treia, cu No. 5279 (ajunsă la Silistra la 7 Maiu 1865), din partea prefecturii județului Ialomița, semnată pentru prefect de *Sf. Gogălniceanu*, împreună cu restul cărților, în 13 pachete (No. 401—413).

Costache Petrescu eră pe atunci în al cincilea an al carierei sale. Eforia școalei, judecând după titulatura registrului, există; iar Statul român, după cum se vede din cuprinsul adreselor, venia în ajutorul ei cu cărți și cu alt material didactic.

Subsidiile Statului român erau însă neîndestulătoare, ceia ce se vede dintr'un alt caiet,—sau „mănușchiu“, cum îi spuneă Costache Petrescu,—cel mai interesant din toate,—intitulat: „Memorialul Societății române din Silistra“, în care totuși găsim felurite însemnări privitoare la toate cele trei instituțiuni culturale ce funcționau pe atunci în acel oraș. Afară de taxa de frecvență de 10 lei vechi pe an de elev,—taxă de care cei mai săraci erau scutiți,—bietul dascăl nu se vede să fi avut alte venituri statornice, pe care să fi contat, așa încât Eforia, pentru a putea

face față cheltuelilor, se vedeà nevoie să se adreseze, fie autorităților, fie particularilor, pentru a obține subsidii.

Astfel, la 20 Ianuarie 1871, Eforii se plâng autorității comunale din Călărași, că „sunt foarte triști, că nu pot îndeplini datoriile ce intră în sfera misiunii lor“, cerând primarului și consilierilor să le întindă „o mână de ajutor“. La acest apel, primarul C. G. Poenaru-Bordea răspunde Eforilor, cu adresa No. 542 din 28 Februarie 1871, că „Consiliul, în limitele restrânse ale fondurilor sale, a oferit suma de 240 de lei în ajutorul școlii române din Silistra“, adăugând că „în anul viitor speră a fi mai fericit, spre a alocă în bugetul său o sumă suficientă, pentru a satisface zelul de lumină ce au confrății noștri din orașul D-voastră“.

Ce mare eveniment a fost la Silistra această donațiune! La 3 Aprilie, Costache Petrescu se și duce la Silistra ca să o încaseze și să o facă venit Eforiei; iar aceasta se grăbește a ruga Ministerul Instrucțiunii să ordone a se publica în „Monitorul Oficial“ o *mulțumire publică* Primăriei comunei Știrbei pentru donațiunea făcută în folosul școlii românești din Silistra, „*singurul liman de scăpare al naționalității noastre române din partea dreaptă a bătrânului Danubiu, naufragiată de vânturile sorții și strivită de atâtea elemente străine*“.

Dar „generoșii donatori“ erau și pe atunci rari. În tot decursul anului 1871 nu s'au mai făcut alte ofrande, decât o liră otomană (=104 lei) din partea lipscanului Enache Dimitriu din București și alta de doi napoleoni (=182 lei) din partea lui Ion Dragomirescu („Memorial“, pag. 22). Așa în cât bietul dascăl nu știà cum să mai înoade cele două capete ale aței cu aceste venituri, cari, la 16 Ianuarie 1871, atingeau cifra de 778 de lei... *vechi!*

La 5 Aprilie 1871, Eforia se adresează iar Ministerului cu rugămintea să-i trimeată gratis 200 de exemplare de Abecedar, 200 de Caligrafie, 100 de Aritmetică pentru clasa a III-a și a IV-a, cum și un rând de hărți geografice și câte 50 de coale matricole pentru fiecare clasă; iar la începutul lui Octombrie, I. M. Riureanu, directorul liceului Matei Basarab, dăruiește școlii din Silistra 60 de exemplare din scrierile sale: 20 din „Istorie pentru copii“, 20 din „Datoriile copiilor către părinți“ și 20 din „Cele două surori, sau Frumoasa și Urâta“.

*
* *

Intr'un caiet de 6 foi ni s'a păstrat catalogul școalei primare din Silistra pe anii 1869—1870.

Cupertă albastră, a caietului, pe lângă titulatura de: „Listă de numărul elevilor înregistrați la școala română din Silistra în anul școlar 1869—1870, începută la 18 August 1869” și pe lângă adnotația, semnată de institutorele „C. Petrescu”, că „această listă servește și pe anul 1870—71”, mai poartă și pecetea Eforiei, de mărimea unei piese de 2 lei, având gravate împrejur, între două stele, paralel cu circumferența, sus, cuvintele: «Eforia școalei române», jos, suprapuse: «1866» și «Silistria», iar în mijloc o cumpănă în echilibru și între platanele ei un ochiu, din care pleacă, ca dintr'un focar, raze în toate direcțiunile, spre periferie,—ceiace înseamnă: *lumină și dreptate*.

Catalogul începe pe paginile 2 și 3, arătând pe tot spațiul lor, în rubrice deosebite: «No. de ordine», «familia și numele elevului», «data nașterii, anul, luna și ziua», „data venirii la școală, anul, luna și ziua”, „clasa”, „națiunea elevului și locul natal”, „profesiunea părinților”, „numele și conumele corespondentului” și „diferite observațiuni”.

Elevii înscriși în anul 1869—70 sunt în număr de 41, dintre cari 34 băieți și 7 fete și nu sunt trecuți în catalog nici în ordine alfabetică, nici după clasele în care frecventau, ci cu totul înâmplător, probabil după cum veniau să se înscrie.

Dăm aci numele lor, cu indicațiunea „numărului de ordine” (în cifre arabe) și „clasei” din care făceau parte (în cifre latine) și cu lămurirea că pentru patru elevi această ultimă indicațiune lipsește:

No. de ordine	Numele elevilor	CLASA	No de ordine	Numele elevilor	CLASA
1	Totescu Marina	I	9	Stoicescu Nicolai	II
2	Petrescu Simion	absol.	10	Sterescu Nicolai	II
3	Anghelușescu Demosten	II	11	Elefterescu Petre	II
4	Dimitrescu Petre	II	12	Călinescu Aristotel	II
5	Popescu Dimitrie	II	13	Altmann Ludwig	II
6	Popescu Ivanea	II	14	Iliescu Gheorghe	II
7	Nedelcescu Costache	II	15	Dimitrescu Maricuța	II
8	Ivănescu Costache	II	16	Dimitrescu Petre	II

No. de ordine	Numele elevilor	CLASA	No. de ordine	Numele elevilor	CLASA
17	Mataescu Teodor	II	30	Chițescu Gheorghe	I
18	Atanasescu Pericle	II	31	Gheorghescu Apostol	I
19	C-tinescu Alexandrina	II	32	Boicescu Domnița	II
20	Nuțescu Iancu	II	33	Antonescu Petre	III
21	Grigorescu Demostene	II	34	Antonescu Daniil	III
22	Popescu Teodor	II	35	Antonescu Atanase	II
23	Popescu Dobre	II	36	Mardirosian Cheorc	II
24	Dumitrescu Ion	II	37	Popescu Zaharia	III
25	Elefterescu Sultani	II	38	Nae Mitescu	I
26	Ivănescu Gheorghe	II	39	Marinescu Costache	II
27	Avrămescu Grigore	—	40	Atanasescu Efimia	I
28	Atanasescu Gheorghe	—	41	Stănescu Marin	—
29	Ivănescu Donciu	—			

Toți acești elevi au urmat regulat cursurile, afară de unul (Stoicescu Neculai din Cocargea, care s'a reîntors acasă, după cum se spune la rubrica «observațiunilor») și numai unul a absolvit cursul primar (Simion Petrescu, fratele dascălului Costache, „fiu de profesor“, după cum se spune la rubrica „profesiunea părinților“).

Din indicațiunile dela rubrica „naționalități“ putem preciza că, din cei 41 de elevi, 2 erau Bu'gari (Totescu Marina și Ivănescu Costache), 1 German (Altmann Ludwig), 1 Grec (Elefterescu Sultani) și 1 Armean (Mardirosian Cheorc), iar restul de 36 Români.

După „locul natal“: 35 erau din Silistra, 2 din Vaidomir, 1 din Ostrov, 1 din Cocargea, 1 din Călărași și 1 din Transilvania.

În sfârșit, dintr'o *Notă* dela finea catalogului vedem că numărul elevilor și elevelor ar fi fost de 126, dar n'au fost toți primiți și trecuți în registru, „pentru că n'au plătit legiuita taxă de 10 lei pe an, pentru diferite spese mici“.

* * *

În anul următor (1870—71) școala a fost frecventată de un număr de 80 de elevi și eleve, adică de un număr îndoit de mare decât cel din anul precedent.

Catalogul acestui an e mai cu îngrijire ținut. El are aceleași rubrici, și ordinea înscrierii e tot cea întâmplătoare, a prezentării.

Iată numele elevilor din acest an, cu aceleași indicațiuni: a „numărului de ordine“ și „clasei“ din care făceau parte:

No de o clasă	Numele și Pronumele	CLASA	No de ordine	Numele și Pronumele	CLASA
1	Elefterescu Petre	III	41	Anghelușescu Demosten	II
2	Marinescu Petre	III	42	Dimitrescu Costache	IV
3	Atanasescu Efimia	I	43	Săndescu Slave	I
4	Beniamescu Iancu	I	44	Săndescu Enciu	I
5	Atanasescu Pericle	II	45	Zahariescu Gheorghe	III
6	Popescu Dimitrie	III	46	Petrescu Ion	I
7	Chițescu Gheorghe	II	47	Pravatieșcu Gheorghe	I
8	Iliescu Gheorghe	II	48	Dafcescu Nicolai	III
9	Ionescu Costache	IV	49	Mărculescu Elefterie	I
10	Dimitrescu Petre	I	50	Atanasescu Alexandru	I
11	Vicescu Stoian	III	51	Gheorghescu Cristache	I
12	Ionescu Gheorghe	II	52	Gheorghescu Nicolai	IV
13	Ionescu Donciu	II	53	Vasilescu Dumitru	IV
14	Popescu Zaharia	III	54	Ionescu Ștefan	I
15	Dimitrescu Maria	I	55	Ionescu Dumitru	I
16	Sterescu Nicolai	IV	56	Grigorescu Evangheli	I
17	Niculaescu Gherghina	II	57	Nedelcescu Malagmatina	I
18	Mateescu Teodor	IV	58	Păsculescu Despina	I
19	Nedelcescu Costache	III	59	Culescu Gherghina	I
20	Jeculescu Nicolai	I	60	Ionescu Iordan	I
21	Iliescu Caliope	I	61	Dimitrescu Ivanciu	I
22	Marinescu Anghel	I	62	Chirițescu Costache	III
23	Săvulescu Veneția	I	63	Panaitescu Gheorghe	I
24	Călinescu Aristotel	III	64	Săndescu Gheorghe	I
25	Stoenescu Elefterie	II	65	Georgescu Nicolai	I
26	Grigorescu Demostene	II	66	Mărculescu Gheorghe	I
27	Popescu Petcu	IV	67	Mărculescu Ilie	I
28	Mărgăritescu Enache	I	68	Constantinescu Anastase	I
29	Gheorghescu Constantin	I	69	Stoenescu Mantu	I
30	Allmann Ludwig	III	70	Mihăilescu Ion	I
31	Mănescu Pandele	I	71	Popescu Teodor	IV
32	Ionescu Grigore	I	72	Popescu Dobre	III
33	Vlădescu Anghel	II	73	Georgescu Teodor	I
34	Antonescu Petre	IV	74	Florescu Petre	I
35	Antonescu Daniil	III	75	Lăzărescu Marin	II
36	Antonescu Tănase	II	76	Leibu Ițic	I
37	Dimitrescu Teodor	IV	77	Ionescu Ion	I
38	Stoenescu Toma	I	78	Ionescu Teodor	I
39	Atanasescu Gheorghe	I	79	Ionescu Ilie	I
40	Atanasescu Zamfira	I	80	Constantinescu Teodor	III

Dacă apropiem între ele cataloagele celor doi ani, vedem că din cei 40 de elevi cari au frecventat în 1869—70, unul a absolvit cursul primar, 12 au fost promovați în clasele următoare, 11 au rămas repetenți și 16 n'au mai urmat școala.

În catalogul anului 1870—71 figurau deci numai 23 de elevi din anul precedent, promovați ori repețenți; restul de 57 erau noi veniți. Ei n'au fost însă toți înscriși în clasa I-a, cum s'ar putea crede, ci unii au fost admiși în a II-a, alții în a III-a, alții chiar în a IV-a de-a dreptul—ceea ce dovedește că mai învățaseră și în alte școli. Din acest punct de vedere populațiunea școlii primare din Silistra din anul 1870—71 se înfățișează astfel:

Clasa I: 44 elevi: 4 repețenți și 40 înscriși din nou;

Clasa II: 13 elevi: 1 promovat, 4 repețenți și 8 înscriși din nou.

Clasa III: 14 elevi: 7 promovați, 2 repețenți și 5 înscriși din nou.

Clasa IV: 9 elevi: 2 promovați și 7 înscriși din nou.

După naționalitate, elevii din ultimul an erau: 1 German (Altman Ludwig, fiul agentului de vapoare), 1 Bulgar (Popescu Petcu, fiul popei din Vaidomir), 1 „Arnăucean“ (Dimitrescu Ivaneiu), 2 Evrei (Beniamescu Iancu, cum se vede, „românilizat“ și Leibu Ițic, fiul cârciumăresei Rifca Ițic, cum se vede, „neromânizabil“), iar restul de 63 Români.

După locul de naștere, ei erau: 65 din Silistra, 6 din Olțina, 3 din Vaidomir, 2 din Ostrov, 2 din Cranova, 1 din Bugaeac, 1 din Satu-Nou și 1 din Galați.

După profesiunea părinților, numai 3 în 1869—70 și numai 9 în 1870—81 erau *plugari*; restul: *preoți*, *dascăli*, *negustori* și *meseriași*,—(cârciumari, băcani, brașoveni, lipscani, brutari, cismari, croitori, blănari, ferari, ciurari, boiangii, căruțași, lumână-rari, abagii, pietrari, cărăuși, cașavalgii, etc.),—toți orășeni.

Observăm, în sfârșit, că și în anul 1870—71, după o mențiune a institutorului Petrescu, ar fi urmat să fie înscriși 106, dar că parte din ei n'au plătit „legiuita“ taxă de 10 lei pe an, pentru întâmpinarea micilor spese, și n'au fost admiși, afață de 9, cari din catalog se constată că au fost scutiți.

IV

Societatea română de cultură și limbă

La 12 Octombrie 1870 s'au pus bazele unei noi instituțiuni culturale: „Societatea română de cultură și limbă din Silistra“.

Scopul ei, definit de art. II din statute, era următorul :

A propaga, prin toate mijloacele putincioase, între Românii din aceste părți *învățătura limbii materne (româna), a ajutoră Comunitatea română și Eforia școalelor române de aici în afacerile și misiunea lor;*

A conlucra la dezvoltarea educațiunii naționale și a apăra privilegiile ei :

protejând școalele urbane și rurale *din toată Dobrogea și stăruind a înființa și o școală de fete în orașul Silistra ;*

cerând și activând prin stăruințele sale *înmulțirea și îmbunătățirea școalelor ;*

stăruind din toate puterile pentru exacta punere în lucrare a donațiunilor făcute în favoarea învățaturii publice ;

apărând drepturile legitime ale corpului învățătoresc, prin toate mijloacele legale ;

ajutând pe junii școlari români lipsiți de mijloace de aci și din Dobrogea ;

stăruind a susține o școală cu patru clase primare pentru junii sau adulți, în orele de noapte iarna și în zilele de sărbătoare vara și a complecta biblioteca școlii pentru folosul național, etc.

Chiar fără a mai socoti acel „etc.“ cu care această enumerare se încheie, trebuie să recunoaștem că „Societatea“ își propunea un mare program de muncă, pentru a căruia aducere la îndeplinire ar fi trebuit să aibă însemnate mijloace materiale și o nestingherită libertate de acțiune.

Puteau fi membri toți Românii cari manifestau această dorință prin o cerere adresată președintelui, iar acesta putea să-i admită imediat, rămânând ca comitetul să le deearnă mai târziu diplomele convenite (art. IV). Persoanele condamnate și nereabilitate pentru delictă ordinare și infamante, cum și membrii corpului didactic pe drept îndepărtați din posturile lor, pentru cauză de moralitate, nu erau primiți (art. V). Persoanele care, fiind admise, cădeau ulterior în culpă pentru vre-o conspirație politică și membrii cari nu-și plăteau la timp cotizațiile ori perdeau calitatea de Român, se excludeau din Societate (art. VI). Societatea ținea adunări generale odată pe an și comitetul odată pe lună vara și odată pe săptămână iarna, afară de ședințele extraordinare, ce se puteau ținea de câte ori se simțea nevoie (art. VII). Ea avea să se declare definitiv constituită de îndată ce statutele aveau să fie semnate de 20 de membri (art. VIII). Comitetul societății se compunea din un președinte, un vice-președinte, un casier și trei secretari, (art. IV). Fondurile se alcătuiau din cotizațiunile membrilor de un leu pe lună, din cotizațiunile de un leu odată pentru tot-

deună, la primirea diplomei, pentru acoperirea cheltuelilor tiparului, și din darurile, subvențiunile și donațiunile ce i s'ar face (art. XIII—XVI). Pentru înlesnirea membrilor din țările române, s'a dispus ca ei să-și poată plăti cotizațiunile și să poată încredința donațiunile unor delegațiuni, compuse din câte trei membri, cu reședința în capitalele tuturor județelor (art. XVI).

Regulamentul avea 74 de articole.

Membrii primului comitet au fost: Președinte: *C. Petrescu*; Vice-președinte: *Părintele Chr. Zaharia*; Casier: *C. Săulescu*; Secretari: *P. I. Droc*, *N. Petrescu* și *S. Teodorescu*; iar membrii fondatori, adică membrii aderenți înainte de imprimarea statutelor, — în ordinea în care sunt trecuți în ele, — următoarele persoane:

1	Constantin Petrescu	20	Nicolai Stefan
2	Constantin Săulescu	21	Voicu Iliescu
3	Petre Săulescu	22	Manole Chițescu
4	Nicolai Petrescu	23	Pr. Teodor din Vaidomir
5	Stoian Teodorescu	24	Mihalache Iliescu
6	P. I. Droc	25	Chiriță Teodorescu
7	Ilie Gheorghescu	26	Ivanciu Teodorescu
8	Costache Nicolaescu	27	Dimitrache Anghel
9	Dimitrie Păsculescu	28	Anton Teodorescu
10	Dimitrie Călinescu	29	Gheorghe Nicolaescu
11	Nicolai Iordănescu	30	Christache Triandafil
12	Sava Răducănescu	31	Pr. Gheorghe din Ostrov
13	Apostol Gheorghescu	32	Nuțu Stan
14	Nicolai Eustațescu	33	Petre Petrescu
15	Păr. Chr. Zaharia	34	D. Chirescu din Kasovata
16	Gheorghe Pavlescu	35	Ivanciu Vicescu
17	Nicolai Călinescu	36	G. N. Neamțu
18	Enciu Călinescu	37	C. Petrescu-Conduratu
19	Tănase Triandafil		din București

Societatea își avea sigiliul ei deosebit, de forma și mărimea celui al Eforiei, purtând, conform art. 72 din Regulament, pe lângă titlu „marca imaginii lui Romulu și Remu”, — în trecut fie zis, slab executată.

* * *

Ni s'a păstrat, cum semnalăm mai sus, și un exemplar din diplomele ce se dădeau membrilor admiși ai Societății. Diploma, tipărită pe o coală în mărime de 56×40, (din care desenul, împreună cu chenarul, ocupă 46×35), poartă sus deviza „Lumină-Progres”, scrisă pe razele unui soare ce mijeste de după un nor

întunecos ; imediat după aceea titulatura Societății, într'o banderolă artistic desfășurată pe un fond gălbui ; în colțul din stânga, emblema Societății, cât se poate de corect desenată : lupoaica, tolănită, în stare de repaos, cei doi copilași lângă ea : unul sugând, inconștient, altul cu mâna stângă pe botul ei, privind-o nepăsător, aproape afectuos, peste umăr, și în fund, dintre niște copaci, un cioban surprins și oarecum speriat de spectacolul neașteptat ce i se înfățișă ; în sfârșit, jos, pe fond alb, mențiunea că „în ședința dela . . . domnul . . . a fost numit membru . . . al Societății” și loc pentru semnăturile membrilor comitetului și pentru No. diploamei.

„Memorialul Societății” ne dă oarecare lămuriri în privința activității sale. El e scris în întregime de mâna președintelui Costache Petrescu (de unde se vede de ce puțin foloș îi erau cei trei secretari), și nu e primul «Memorial»: În frunte, pe cupertă, stă scris, într'adevăr, «No. 2»; ceva mai jos, după titlatură, se lămurește că e «urmare după Memorialul No. 1» și la sfârșitul ultimei pagini (a 28-a) într'o *notă*, iscălită de președintele C. Petrescu, se adaogă că „Memorialul Societății urmează la mănunchiul făcut sub No. 3, început la 11 Noembrie 1871”. Ne lipsește, adecă, și începutul și continuarea și sfârșitul „Memorialului”; iar în „mănunchiul” No. 2, ce-l avem dinainte, ni s'au păstrat, pe cele 28 de pagini scrise, 97 de însemnări, de la No. de ordine 28 din 15 Innuarie (ceeace însemnează că în „mănunchiul” No. 1 erau 27 de înregistrări), până la No. 125 ; din seara zilei de 11 Noembrie 1871, de unde înregistrările trec în „mănunchiul” No. 3.

«Memorialul Societății» nu e, drept vorbind, numai al Societății, ci și al Eforiei și al Comunității, de oarece, cum am mai spus-o, găsim în el înregistrate și corespondența și hotărârile acestor instituții.

Cu privire la „Societate” găsim, că la 16 Ianuarie 1871 ea avea un activ de 568 de lei vechi, după deducerea cheltuelii de 210 lei și 10 parale. Cât despre pasivul ei,—sau mai bine zis, datoria ei „flotantă”, — se dau lămuriri în ședința dela 31 Martie 1871:

...«Membrii prezenți fiind în număr de 18, ședința se declară deschisă. Președintele, sunând clopoțelul, dă seama voiajului său la București pentru tipărirea statutelor, diplomelor, sigiliilor, biletelor de cununie și alte spese, adică :

«Imprimarea a 1000 exemplare statute»	lei 728.—
«Imprimarea sigiliilor (două)»	„ 136. $\frac{1}{2}$
«Imprimarea diplomelor, 500 exemplare»	„ 318. $\frac{1}{2}$
«Imprimarea a 1000 bilete de cununie»	„ 182.—
«Spesele voiajului»	„ 318.—

«In total» 1683.—»

O situație, de sigur, nu înfloritoare, dar care s'a mai ameliorat în urmă, fiind dat că aceste cheltueli se făceau odată pentru mai multă vreme.

Dintre persoanele cu care Societatea stătea în corespondență cităm pe V. A. Ureche, I. M. Riureanu, căpitan Dimitrescu, I. Minculescu și Ion Dimitrescu, din București; pe C. G. Poenaru-Bordea, G. I. Perieșanu, Iorgu Ionescu, Dumitru Manole și Alexe Vineș din Ialomița; pe N. Droc-Barcian și Enache Zamfir din Giurgiu; pe Dumitru Rădulescu, magistrat și C. Petrescu, inspector școlar al județelor Ialomița, Brăila și Râmnic, din Brăila; pe Gheorghe Mihăilescu profesor la școala comercială din Galați și pe Diamandi I. Manole din Brașov, care, — rugat să facă adesiuni printre „confrății transilvani“ — răspunde că va aduce el însuși, în primăvara viitoare, rezultatul, la Silistra. Iar printre primii membri aderenți vom menționa pe Dimitrie Cyrescu (sic) „institutorul român din Rasovata“ ¹⁾ care figurează și în statute cu numele corect de Dimitrie Chirescu, tatăl d-lui avocat N. D. Chirescu din Constanța, preoțit mai târziu la parohia Cernavodă, în comuna pe care fiul său avea s'o administreze, ca primar, după 45 de ani ²⁾

¹⁾ Întâlnim „Rasovata“, cu terminațiunea bulgărească *ta*, odată în statutele „Societății“ și de vre-o două ori în manuscrisele rămase de la Petrescu (alternând cu *Rasova*); de asemenea în harta lui Ionescu dela Brad, *Rasova* însă a fost totdeauna sat curat românesc și Românii nu i-au spus niciodată altfel decât „Rasova“ sau „Rașova“ (cuvânt vădit înrudit cu „Rușava“ (Orșova) cu înțelesul arhaic de «Roșia»), iar une ori și „Răsânata“, formă ce o găsim în articolul d-lui D. Nișescu, institutor din Tulcea în articolul «Dobrogea în ajunul anexării», din «Dunărea de jos», Galați, No. 12 din August 1909, p. 13: «Intr'o zi aud pe mama zicând tatei: Niță, un băet avem. Să-l dăm la școală la Răsânata (Rasova) ori la Cernauda (Cernavoda), să învețe și el ceva, măcar cum să se roage lui Dumnezeu».

²⁾ Despre părintele Chirescu din Cernavoda tot d. D. Nișescu ne

Comunitatea română din Silistra

Tradițiunile noastre bisericești în Dobrogea, și în special în Silistra, au o vechime destul de mare. Amintim numai faptul că Mitropolia din Silistra a fost zidită de Grigore Ghica I, care a domnit în Muntenia între anii 1672 și 1674. Aceasta se vede din hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, Domnul Țării Românești, din 21 Martie 1777 :

...«Socotim Domnia mea și pentru sfânta și dumnezeiasca Mitropolie din cetatea Dârstorului de pe Dunăre, la care se cinstesc și se prăsnuește hramul cinstitului cap al sfântului slăvitului proroc înainte mergătorului și botezătorului Ion, fiindcă această sfântă Mitropolie a fost zidită și înălțată de răposatul Ghica Grigorie Vodă cel dintâiu (1672 - 1674), după putința vremurilor de atunci»¹⁾.

Despre acest Grigore Ghica Voevod cronicarul Ion Neulce ne spune că era om „harnic și tare și sumeț și gata la răspuns și la toate socotelile“. Dar ce vremuri grozave vremurile lui ! Vremurile evocate, cu atâta putere, de Sienkewicz în vestita lui trilogie, când impulsivul „Mehmet, Impăratul turcesc s'a sculat singur cu sine“,—cum ne spune Nicolai Costin,—„cu toate puterile sale. cu mari oști turcești, și Tătarii cu Han cu tot, și au purces cu toată greimea în țara Țișească, trecând prin Moldova, asupra Kamenitei“, și când, cu toate acestea, Grigorie Ghica,—silit să ia și el parte la expediție,—găsește timp să zidească Mitropolia din Dârstor, după cum contemporanul său Duca-Vodă al Moldovei, care și-a pierdut atunci și tronul fără nici o vină și n'a lipsit mult să-și piardă și capul, găsește de asemenea timp să zidiască mănăstirea Cetățuia de lângă Iași,—vizitată și de teribilul Sultan,—deși țara îi eră sleită de oștile turcești, jefuită și robită de hordele tătărăști și bântuită de podgheazurile leșești.

Mitropolia dela Silistra, a fost apoi restaurată, după aproape

spune în articolul citat mai sus (p. 18) că «a făcut fapte frumoase românești» și că «în timpul războiului, pentru patriotismul său și dragostea de neam și pentru că îndrăsnise a-și face datoria de păstor în acele timpuri prea tulburi, apărându-și credincioșii de nedreptățile ce se comiteau, eră cât paci, nici mai mult, nici mai puțin, să fie pus de Turci în gura tunului, abia scăpând, ca prin minune, pe o corabie din port, sub pavilion străin».

¹⁾ G. Popa-Lisseanu : «Incercare de monografie asupra cetății Drăstorului-Silistra», București, 1913, p. 223—225.

80 de ani, de Grigore Ghica al II-lea (1748—1752) și în sfârșit înzestrată de Alexandru Ipsilanti, care, prin același hrisov din 21 Martie 1777, dăruiește și bisericilor din Babadag și Boazchioi (Cernavoda), amândouă din eparhia Mitropoliei Dârstorului, câte 25 de taineri de fiecare, plățibili la sf. Gheorghe și la sf. Dimitrie, — „ca să-și cumpere tămâie, untdelemn și făclii de ceară“, — ceea ce dovedește continua preocupare a voevozilor noștri de soarta Românilor dobrogeni și în deosebi de așezămintele lor religioase.

Acelaș gând a preocupat și pe unii particulari, buni creștini și buni Români, mai cu dare de mână. Astfel, biserica din Babadag a fost zidită în 1828 și rezidită în 1856 de Români ¹⁾; un român transilvănean, ieromonachul Vizarion, a zidit mănăstirea Cocoș, în 1843, și un alt român transilvănean, Niculai Hagi Ghiță, originar din Poiana Sibiului, de lângă Saliște, a rezidit-o și a înzestrat-o cu toată averea lui, consistând din 15.000 de galbeni, 500 de oi și 15 cai, după cum arată inscripția din 1852 ²⁾.... Și mai în toate satele, cum din bătrâni se pomenește, Români dobrogeni își aveau, dacă nu biserici, cel puțin modeste case de rugăciune și preoții lor.

Cu asemenea tradițiuni nu e nimic de mirare ca Mitropolitul Grigorie „al Durostolo-Cervenskii“, care păstoria la Silistra în 1874, și cu al cărui ajutor Costache Petrescu și-a putut tipări *Abecedarul turco-român*, să fi fost de origină român transilvănean, — cum a fost informat d. N. Cartoian de către d. N. Droc-Barcian, mai ales că d. N. Droc-Barcian e în măsură să știe bine lucrurile de pe atunci, din Silistra ³⁾ — și să fi ridicat la demnitatea de protopop pe părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității și vice-președintele Societății române de acolo.

* * *

Orice comunitate religioasă, prin însăși natura alcătuirii sale și scopul ce urmărește, se ocupă de lucruri mărunte, pre-

¹⁾ C. Teodorescu: «Din trecutul Dobrogei», 1897, p. 16—17.

²⁾ *Arhimandritul Roman Sorescu*: «Mănăstirile dobrogone», București, 1914, p. 20.

³⁾ Se pare că după *Ieronim* cel din «pomenirile» dascălului Petrică, în seauul Mitropoliei dela Silistra a urmat un alt grec *Dionisie*, amintit de dr. G. Profiriu, și apoi românul *Grigorie*.

cum : fixarea cotizațiunilor datorite de enoriași,—adică „aruncu“ pentru întâmpinarea cheltuielilor,—regulata lor încasare, plăta lefurilor personalului bisericesc angajat de ea, cumpărarea celor necesare oficerii serviciului divin, reparațiunea localului bisericii, când se simte nevoie, etc. și rare-ori, în caz de contestațiuni litigioase, reprezentarea ei în justiție, prin anume împuterniciți. De aceea *existența* Comunității interesează mai mult decât însăși activitatea ei ; și în ce privește Dobrogea, e neîndoelnic că asemenea comunități, legate de însăși viața sufletească a poporului, funcționau, mai mult sau mai puțin organizate, în toate centrele și în toate satele unde erau biserici sau case de rugăciuni românești.

Comunitatea românească din Silistra își avea regulamentul ei, sigiliul ei deosebit și un registru special, în care se treceau diferitele ei operațiuni și hotărâri. Ele nu ni s'au păstrat. Din „Memorial“ vedem însă că *registru*l Comunității în anul 1871 a costat 14 lei vechi ; că în acelaș an, la 13 Aprilie, s'au cheltuit 22 de lei cu o petiție către Miutesarif, pe care s'a aplicat numai *sigiliul* Comunității, dar care nu știm ce cuprindeă ; și că membrii erau făcuți atenți une-or', că sunt datori să se conforme *Regulamentului*.

Pentru seara zilei de 8 Maiu 1871, Costache Petrescu a convocat adunarea membrilor „Societății“, „Eforiei“ și „Comunității“ în ședință *generală*, având a discuta și a lua hotărâri în privința următoarelor chestiuni :

- «1. Darea de seamă a casei generale ;
- «2. Regularea plății cotizațiunilor ;
- «3. Alegerea a 6 membri din Comunitate pentru consiliul Mitropoliei și regulatele *selințe* ale lor ;
- «4. Chestiunea bisericii noastre ; și
- «5. O amintire generală a lucrărilor naționale române, după cum trebuie să se refere, având în vedere sarcinile ce-și impune fiecare din aceste trei instituțiuni române față cu lumea : și necesitatea unei excursiuni prin comune“.

S'au prezentat numai : 14 membri ai Societății, 7 ai Eforiei și 6 ai Comunității. Deși președintele regretă că nu s'au adunat mai mulți membri, el totuși găsi necesar să facă darea de seamă dela punctul 5 al ordinei de zi ; să procedă la alegerea celor șase membri ai Comunității în consiliul mitropolitan, alegându-se (probabil cei 6 prezenți) : Ilie Mitache, Anton Teodorescu, Neculai Ștefan, Neculai Iani, Ivanciu Teodorescu și Mi-

tiică Oprăscu și să numiască pe părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității, și în funcțiunea de casier. Tot atunci s'a hotărât ca „membrii consiliului Mitropoliei să se adune la Mitropolie în ședințe regulate, Joi seara, pe la orele 12—2, și în toate Duminicile, după eșirea din biserică“.

Pentru ziua de 12 August 1871, Costache Petrescu a convocat o nouă adunare generală a membrilor Societății, Eforiei și Comunității. La această ședință au răspuns 20 de membri.

«G. N. Neamtu ia cuvântul și interpelează urgența chestiunii bisericii; se adresează la președintele Comunității, obiectându-l că nu-și îndeplinește datoriile, cum nici membrii Comunității, căci nu se adună regulat în ședințe, după regulament.

«Președintele C. Petrescu face aceiași observațiune și adunarea decide a se mai face o petițiune și a se da Caimacamului, cerându-i-se rezultatul chestiunii bisericii Românilor («Schimbarea la față») din Silistra.

E regretabil că nu ni s'a păstrat nici o însemnare care să ne lămuriască: în ce consistă acea „chestiune a bisericii Românilor din Silistra“? Găsim numai că după două zile, la 14 August, petițiunea eră redactată, că i s'a aplicat numai sigiliul Comunității și că s'a înmănat Caimacamului de către o delegațiune compusă din C. Petrescu, D. Stătescu, I. Teodorescu, Ant. Teodorescu și Gr. Pavelescu, în frunte cu părintele Chr. Zaharia, președintele Comunității. Intervenția însă a fost infructuoasă, de oarece „Caimacamul respinge petiția și dă o copie după ordinul Miutesarifului din Rusciuc în privința judecății bisericii“. Și tot ce mai știm în această privință este că cu petiția s'au cheltuit 13½ lei, că s'au mai dat 12 la Casieria generală și că la 11 Septembrie Comunitatea a primit dela Căimăcămia Silistrei, sub No. 410, „mazbataua“ adresată Miutesariflicului din Rusciuc, cu care trimisese acolo pe C. Petrescu și Ant. Teodorescu cu procura Comunității No. 86; dar despre obiectul litigiului Comunității—cu cine îl va fi avut—și pe care se vede că ea l-a pierdut, tot nimic nu știm.

O ședință importantă a Comunității a fost și acea dia 5 Octombrie 1871, la care s'au luat oarecare măsuri pentru sprirea fondurilor ei.

«Comunitatea română din Silistra»,—spune *Memorialul*,—adunându-se în ședință, la școală, a deliberat a se trimite în revizie prin comunele din acest județ pe părintele Sachelarie Anghel din Oltina și Dimitrie Stătescu, institutorul clasei I-a și a

II-a din Siliștra. Pe lângă revizorat, numiții vor strânge ajutoare prin *pantahuza* Comunității No. 122 pentru Comunitate. S'a mai făcut o tarifă în care se arată taxa fiecărui obiect și care s'a trimis la fiecare comună».

Pentru a se putea justifica, la nevoie, că e îndreptățit a face revizii prin comune, Comunitatea a dat la mână părintelui Anghel Sachelarie un certificat, în care se precizează caracterul acestei însărcinări și limitele ei, în cuprinderea următoare :

«Comunitatea română din Siliștra, în ședința dela 8 Octombrie an. 1871, numește pe cuvioșia sa părintele Anghel Sachelarie ca revizor al comunelor române din județul Siliștra. Cuvioșia lui va avea dreptul de a face revizie numai când Comunitatea îi va ordona și când neapărata trebuință va cere revizuirea; va raporta Comunității toate împrejurările ce intră în cercul însărcinării sale. Înăsărcinarea sa este: de a face observațiuni preoților dacă își îndeplinesc datoriile religioase în biserică și către popor; al doilea, dacă preoții împlinesc regulile date de Comunitate; al treilea, va povățui pe popor să trăiască în pace, să meargă la biserică, să-și dea copiii la învățătură, să fie credincioși lui Dumnezeu și Impăratului Sultan Abdul-Azis, ca astfel să fim plăcuți lui Dumnezeu și oamenilor. Prin urmare, toți preoții, ciorbagiții, exarii și tot poporul român din acest județ sunt rugați să-l recunoască și să-l ajute la trebuință. «Dat în Siliștra, 1871, Octombrie 8».

Ni s'a păstrat și textul *Pantahuzei* (apelului) lansate cu acea ocaziune, cu care preotul Anghel Sachelarie și institutorul Dimitrie Stătescu erau îndreptățiti a strânge ajutoare pentru Comunitate. Iată-l:

«Prea cucernicilor preoți, cinstiți ciorbagii, exari și toți binecuvântații creștini pravoslavnici din comunele române ale județului Siliștra,—pace !

«Comunitatea română din Siliștra vă roagă să binevoiți a o ajuta, fiecare după puterea și voia sa, cu ori-ce vă va lăsa inima. Pentru aceasta s'a trimis părintele Anghel Sachelarie și domnul învățător Dimitrie Stătescu cu această pantahuză. Acest ajutor se strânge spre binele și folosul nostru român, și Comunitatea nădăjduiește că veți primi cu bucurie și ca Români veți da ajutoare cât se va putea mai îmbelșugate și bunul Dumnezeu să ne ajute să ne putem lumina.

«Preoții sunt rugați a umbla împreună cu purtătorii acestei pantahuze.

«Siliștra, 1871, Octombrie 10».

Iată și tarifa ce s'a stabilit atunci, în care se arată taxa fiecărui «obiect»,—adică fiecărei slujbe bisericesti,—în folosul preoților și dascălilor, și care nu trebuie să fie confundată nici

cu ofrandele benevole date în folosul Comunității, nici cu „vlădicia“ ce se plătia de fiecare sat în folosul Mitropoliei :

	La Preot		La Dascal	
	Lei	Par.	Lei	Par.
1. La naștere, celirea apei — — — —	1	20	—	—
2. La botez — — — — — — — —	7	—	1	—
3. La biletul de botez — — — — —	1	20	—	—
4. La molifta de 40 de zile — — — —	2	—	—	—
5. La sfeșlanie — — — — — — — —	3	—	—	—
6. La cununie : I, II și III — — — —	20	—	2	20
7. La înmormântarea oamenilor — —	20	—	4	—
8. Idem, copiilor — — — — — — — —	10	—	2	—
9. Stâlpii: Evangheliile Joilor și Sâmbetelor	5	—	—	—
10. Sărindarul — — — — — — — —	20	—	—	—
11. Parastasul — — — — — — — —	10	—	2	—
12. Maslu, de fiecare preot câte 10 lei —	10	—	2	—
13. La pomână — — — — — — — —	2	20	—	—
14. La sf. fântânei, câte 5 lei de stăpân	5	—	2	—

* * *

Cele trei instituțiuni românești din Siliștra, — „Eforia“, „Societatea“ și „Comunitatea“, — tindeau la unul și același scop : *cultivarea sentimentelor românești prin școală și biserică și răspândirea învățaturii de carte și spiritului de ordine printre Românii dobrogeni ; iar Costache Petrescu era, oare-cum, sufletul lor și avea un vădit ascendent asupra tuturor. Aceasta e atât de adevărat, încât, după cum am văzut, la anumite epoce tustrele instituțiuni erau convocate în adunări generale în același timp și în același loc, — la Școală, — și bugetele lor au fost mai totdeauna amestecate, acoperindu-se cheltuelile uneia cu veniturile celeilalte. Costache Petrescu se credea îndreptățit să intervină, cu toată autoritatea, une ori, când lucrurile nu mergeau tocmai bine, așa cum l am văzut intervenind în ședința dela 12 August 1871, așa cum intervine mai târziu, în ședința dela 11 Noembrie, când a convocat pe membri pentru a discuta cu ei oare-care chestiuni de regulament și „pentru a face oare-care observațiuni asupra neglijenței în care stau membrii acestor instituțiuni“.*

Din rezumatul acestei din urmă ședințe aflăm că școala de adulți, care era un deziderat al statutelor Societății din 1870, funcționa în toamna anului 1871 și membrii prezenți erau chiar stăruitor invitați să o frecventeze. Nu se poate iarăși trece cu

vederea, fără un cuvânt de meritată laudă, propulsiunea dată interesului pentru biserică și școală, prin inspecțiunile dela sate și prin încurajarea absolvenților școlii din Silistra, de a-și continua studiile în gimnaziile din țară, cum e cazul elevului Călinescu, intern în clasa a V-a la „Matei Basarab“ și al elevului Stănescu Marin, căruia, pe lângă un cuvânt de caldă recomandare, ce n'a putut să-i lipsiască, i s'a dat, dela casa Eforiei și „un ico ar (=20 $\frac{1}{2}$ lei), spre a merge în București ca să studieze clasele gimnaziale“.

Odată, la 5 Maiu 1871, fie pentru a stimula zelul altora, fie pentru a-și degaja propria răspundere,—în tot cazul în executarea unui vot al adunării generale,—Costache Petrescu „alege“ conturile fiecărei instituții; și atunci se constată că „Societatea“ are un activ de 1169 $\frac{3}{4}$ lei și un pasiv (împreună cu imprimatele neplătite) de 1564 $\frac{1}{2}$ lei, adică un deficit de 394 $\frac{1}{4}$ lei; „Eforia“: un activ de 2209 lei și un pasiv de 377 lei, adică un excedent de 1832 lei; iar „Comunitatea“: nici un activ, și un pasiv de 702 $\frac{7}{8}$ lei, care era deficit curat! E drept că situația „Societății“ urmă să se îmbunătățească după plata datoriiilor pentru imprimate, iar în ce privește „Comunitatea“, ea și a putut în curând plăti din datorie 516 $\frac{1}{4}$ lei, la 30 Iulie 1871, ajungând să fie, de sigur, pe toamnă, când a încasat produsul colectei cu pantahuza, cea mai bogară din cele trei instituții.

VI

Câteva statistici dobrogene

Dintr'un alt punct de vedere, tot atât de interesante pentru însemnătatea elementului românesc din Dobrogea în a doua jumătate a secolului trecut, sunt, de sigur, și statisticile populațiunii românești din Silistra, Ostrov și câteva sate dinprejur.

Statistica lui Ion Ionescu-dela-Brad

Cu 20 de ani mai înainte, în primăvara anului 1850, din însărcinarea marelui Vizir Reșid-Pașa, Ion Ionescu-dela Brad a întreprins o anchetă agricolă în această provincie, în tovărășia inginerului român Jovanu, și a publicat rezultatele ei într'o serie de articole în „Journal de Constantinople“, pe care apoi directorul ziarului, Noguez, le-a extras, în toamna a celuiiaș an, într'o broșură intitulată „Excursion agricole dans la plaine de la

Dobrodja“, însoțită de o hartă etnografică și topografică a Dobrogei și dedicată Sultanului, pe atunci domnitor, Abdul-Megid ¹⁾.

Din acel studiu, cu caracter quasi-oficial, pentru a căruia alcătuire nu a lipsit nici concursul autorităților locale, rezultă că Ionescu și Jovanu au vizitat 388 de satе din *cazà*-lele (plășile) Tulcea, Saccea (Isaccea), Măcin, Hârșova și Baba (Babadag) ale sangiacului Tulcea, și Kiustenge, Mangalia, Balcic și Bazargic ale sangiacului Silistra; și că au găsit în acele sate, peste tot, un număr de 15.764 de familii, repartizate, după naționalitate și importanță numerică, precum urmează: 4800 turcești, 3656 românești, 2225 tătarești, 2214 bulgărești, 1092 căzăcești, 747 lipovenești, 300 grecești, 212 țigănești, 145 arabe, 126 armenești, 119 evreești și 59 germane. Familiile românești veneau, cum se vede, în rîndul al doilea, în ordinea importanței numerice.

Pentru Dobrogea-veche (lăsând la o parte *cazà*-lele Balcic și Bazargic), numărul familiilor românești rămâne același, de 3656, și ele vin în *primul loc* ca însemnătate numerică, față de 2268 turcești, 2225 tătarești, 1194 bulgărești, 1092 căzăcești, 747 lipovenești, 250 grecești, 172 țigănești, 119 evreești, 76 armenești și 59 germane. De unde urmează că Români, Cazaci, Lipoveni, Evrei și Germani nu locuiau în Cadrilater,—cel puțin în satele vizitate de Ion Ionescu ²⁾.

În articolul din „România Literară“ pe care îl rezumăm la începutul acestui studiu, Ion Ionescu, precizează că cele 3656 de familii românești dobrogene se descompuneau astfel: 4603 bărbați, 4728 femei, 6789 băeți, 8367 fete, 1800 juni-feciori și

¹⁾ Despre acest studiu scriea, la 4 August 1850, Ion Ghica, din Boyadgekeuy, lui Nicolai Bălcescu, următoarele:

«Ionescu s'a întors împreună cu Jovanu. Au făcut o lucrare foarte importantă asupra Dobrogei: tablouri bine lucrate și trei hărți: una etnografică, una topografică și a treia drumească. Ionescu publică o serie de articole asupra călătoriei lui, în *Journal de Constantinople*. Noguez (directorul ziarului) îi face și o broșură din adunarea acelor articole».—Vezi «Serisori inedite dela N. Bălcescu și Ion Ghica», adunate și publicate de N. Cartoian, București, 1913, p. 25.

²⁾ E bine de reținut că în Dobrogea-veche Bulgarii erau mai numeroși în regiunea Babadagului (871 de familii, față de 674 românești), stabiliți fiind «depuis une vingtaine d'années, abandonnant des terres ingrates pour celles bien plus fertiles qu'ils ont trouvées dans ce pays», iar în *cazà*-na Tulcea nu erau decât 200 de familii bulgărești față de 1290 românești.

1744 fete mari, reprezentând astfel o populație de 28.031 de suflete.

Cifrele lui Ion Ionescu sunt confirmate de statisticile ulterioare ale lui Bielosercoviți și baron d'Hogguer (1878) și de indicațiunile, aproape contemporane, ale lui Camille Allard (1856), Lejan (1861) și Peters (1865).

Statisticile rămase dela Costache Petrescu

Intocmite pe o scară mai întinsă și pentru trebuințe de ordine practică, nu se poate totuși tăgădui interesul ce înfățișează statisticile populațiunii românești din Silistra și câteva comune învecinate, ce ne-au rămas dela Costache Petrescu.

Cea mai veche, intitulată «Statistica Românilor din urbea Silistra din anul 1870 Noembrie în 25» este „elaborată” chiar de el, după cum se spune pe cuperta caietului și a servit, de sigur, ca model pentru celelalte, căci toate cuprind aceleași rubrici, și anume: „Numărul” (de ordine), „Familia” sau, altele: „Numele și Porecla”, apoi: „Maturi”, „Juni”, „Copii” și „Bătrâni”, (ultimele patru rubrici fiind subîmpărțite în două, pentru a arăta sexul înșilor). Ast-fel pe aceeași linie, orizontală, s'a însemnat: mai întâiu No. de ordine, apoi numele și pronumele șefului familiei, iar în rubricile următoare: câți „maturi”, câți „juni”, câți „copii” și câți „bătrâni”, — bărbați și „femei”.

Dăm, pe rând, despre fiecare statistică câteva lămuriri asupra formei în care ni s'a păstrat și asupra rezultatelor ce constată și cităm, din fiecare, nume de familii (sau „porecle”), din care unele se păstrează încă de urmași.

a) Populația românească a Silistrei din 1870

Statistica populațiunii românești din *Silistra* e scrisă ceteș, de Costache Petrescu. Pe patru pagini, până la No. de ordine 116, ea se urmează regulat; se continuă apoi pe pagina a 6-a până la No. 145, și pe pagina a 8-a până la No. 183; revine după aceea, în continuare, pe pagina a 5-a până la No. 212 și pe pagina 7-a până la No. 241 și se sfârșește pe pagina a 9-a cu No. de ordine 249, având câteva din ultimele nume scrise cu creionul.

Descompunerea familiilor pe numărul membrilor e făcută în rubricile respective numai până la No. de ordine 201; pentru ultimele 48 de familii nu e făcută.

În sfârșit, statistica n'a fost totalizată nici însoțită de vre-o notă explicativă, după obiceiul lui Costache Petrescu.

Toate acestea ne fac să credem că lucrarea, exactă pentru ceea ce cuprinde, e o lucrare necompletă, care nu arată *toată* populația românească din Silistra.

Vom observa în sfârșit că la No. de ordine 131 Costache Petrescu se trece și pe el cu soția lui, fără copii și fără alți membri ai familiei.

Așa, cu lipsurile cu care se înfățișează, statistica constată un număr de 249 de capi de familie românești în Silistra, reprezentând o populațiune de 837 de suflete, din care: 201 bărbați, 178 femei, 95 tineri, 44 fete, 152 băieți, 131 fetițe, 8 bătrâni și 28 de bătrâne.

Dacă am adăuga numai lipsurile semnificate,—fără a mai socoti că statistica nu pare a fi completă,—încă ar trebui să conchidem că populația românească a orașului Silistra, în 1870, era de peste 1000 suflete.

Iată și numele proprii ce întâlnim :

Abagiu, Anastasescu, Andreescu, Arabagiu, Arab-ușeac, Avram, Baba-Chirana, Baba-Joe, Bacanu, Badea, Balicciu, Banu, Bădălan, Beanu, Bereguș, Birjaru, Boiangiu, Botea, Bratu, Brutaru, Bugeceanu, Burunsuzu, Buzatu, Cafegiu, Caicciu, Cantargiu, Caraconcea, Caramiș, Carizu, Casapu, Călinescu, Cărămîdaru, Cepoaică. Chișor-Pescule, Chiulhangiu, Ciocăneșteanu, Cîsmaru, Ciuraru, Civitu, Cocos, Cojocaru, Coleașă, Crăciun, Cristea, Croitoru, Dan, Dimciu, Dimorian, Dinu, Dobre, Dragne, Droc, Dudu, Eniu, Feraru, Frunză-verde, F.-vânt, Gavazu, Georgescu, Gheorghescu, Gheorghiu, Ghi!aci, Ghițuleasa, Golea, Guleamă, Gușu, Hagioglu, Ilescu, Iordan, Iordănescu, Ivănescu, Lețca, Lumânăraru, Maneș, Manole, Marcu, Măcelaru, Mămăligă, Mândru, Mircescu, Mîțache, Mocanu, Mōraru, Moșu, Mușatu, Neamțu, Nicolaescu, Nicolache, Nuțescu, Nuțu, Olteanu, Oprescu, Ostroveanu, Palabuic, Panaiot, Pascale, Păsculescu, Pavlescu, Pândaru, Petrana, Petraru, Petre, Petrescu, Petrică, Pește-lung, Pravăț, Prodănescu, Răducănescu, Rădulescu, Roșu, Sandu, Săulescu, Seizu, Sintion, Sintionescu, Sîntaru, Simion, Stan, Stanciu, Stătescu, Stoian, Stroe, Surdu, Șiretu, Șontea, Ștregărița, Teodorescu, Trandafir, Trandăfirescu, Trifu, Tuculea, Tudorache,

Tunsu, Turcu, Țăranu, Țiganu, Țințaru, Vasilescu, Vicescu, Vizițiu, Voichița, Zaharia, Zangogioglu, Zavergiu.

b) Populația românească a Oltinei și Cășlei din 1873 și 1874

Pentru satele *Oltina* și *Cășla* avem două rânduri de statistică, pe doi ani (1873—1874), în două caiete deosebite.

Statistica *Oltinei*, din primul caiet,—în care s'au trecut statisticele pentru ambele sate, pe 1873.—cuprinde cinci pagine ceteș scrise de părintele Anghel Sachelarie din Oltina,—care, după cum știm, în 1871 eră însărcinat, împreună cu institutorul Dimitrie Stătescu, să strângă mijloace cu pantahuza pentru Comunitatea românească din Silistră.

Rubricile, totalizate, arată o populațiune de 127 familii românești cu 779 de suflete: 167 bărbați, 157 femei, 40 tineri, 34 fete, 185 băeți, 169 fetețe, 13 bătrâni și 14 bătrâne. La sfârșit se face mențiunea că sunt 10 femei văduve și 9 oameni săraci; apoi urmează iscăliturile primarului întâiu, Agi Neagu, ajutorului Ion Mitu, cu *muiururile* lor, cum și ale preotului Anghel Sachelarie și preotului Necolai, (acesta din urmă cu chirilice).

Ca nume de familie găsim :

Adan, Andrei, Aparu, Babă-Culina, Baboia, Baba-Oprina, Banu, Bătăă, Bălănică, Bârja, Boncia, Bozgariciu, Bulamaciu, Buzalăcu, Țara-Stoian, Cărciumaru, Cărgilă, Chirea, Chiriac, Cicu, Ciobaiu, Ciuculeacă, Cocoș, Coman, Costandache, Coțofană, Craiovanu, Croitoru, Culea, Curân, Curtu, Diacu, Dima, Dineu, Dodă, Enciu, Enio, Floreș, Fotea, Frangu, Gae, Gărgilă, Gârdea, Geliat, Gherghiniță, Ghergicu, Gimpirea, Goglează, Gospodin, Grecu, Grosu, Ianache, Iordan, Lefterică, Manole, Marin, Mărcuță, Mișca, Mitea, Mitu, Mițoi, Mocanu, Moraru, Moțoi, Mustățea, Neagi, Onea, Onică, Oprea, Pae, Panton, Pavel, Peța, Popescu, Proieca, Protoghiru, Radu, Rotia, Saghină, Sandu, Socolală, Stoian, Șchiopu, Șecheru, Șerban, Tăgui, Todor, Torică, Țăranu, Țerian, Velicu, Voicu, Zăinea.

Statistica saului *Cășla* din același caiet, pe 1873, e datorită tot părintelui Anghel Sachelarie, care o iscăiește, iscălind și pe reprezentanții autorității comunale, neștiutori de carte și fără muiururi: Costache Todor, primarul întâiu și Ivan Bulgaru, primarul al doilea (care însă nu figurează în statistică, dacă nu cumva i se mai ziceă și Ivan Cazacu, singurul „Ivan“ ce-l gă-

sim printre locuitori). Cuprinde numai o pagină și constată o populațiune românească de 29 de familii, reprezentând 127 de suflete: 28 bărbați, 27 femei, 6 tineri, 8 fete, 29 bărbați, 25 fetițe, 2 bătrâni și 2 bătrâne.

Notăm ca nume de familie :

Arabăgiu, Balaban, Băjănaru, Calman, Cazaen, Chioru, Găină, Maiduca, Moraru, Saraosu, Stoian, Șerban, Torică.

La 14 Noembrie 1874 s'a întocmit o altă statistică, pentru ambele sate, scrisă în alt caiet, de altă mână, destul de ceteț și care aproape nu diferă în rezultate de cea din anul precedent.

c) Populația românească a Beilicului din 1873

Statistica locuitorilor români din *Beilie* din 14 Maiu 1873 e scrisă de mâna unui începător, care de abia cunoștea alfabetul și nu știă nici să deosebiască cuvintele între ele. E, dintre toate, cea care se prezintă mai rău, din acest punct de vedere. În schimb, însă, ea pare a fi o lucrare complectă, totalizată, încheiată, iscălită de primarul Gheorghe Manole, de ajutorul său, Iani Panait Radu, de popa Voicu și de popa Ion (acsta din urmă cu litere chirilice) și poartă în dreptul numelui celor doi reprezentanți ai autorității comunale două *muiururi* (pечеți) turcești, care dau lucrării, oarecum, caracterul autenticității și oficialității.

Erau, după această statistică, la 1873, în *Beilie* 127 de familii românești, care reprezentau 459 de suflete, și nume: 125 bărbați, 124 femei, 31 flăcăi, 36 fete, 41 băceți, 80 fetițe, 11 bătrâni și 11 bătrâne.

Din numele proprii, a căror cetire e sigură, cităm următoarele :

Arnăutu, Baba-Neața, Barbu, Brândușu, Bulgaru, Butoiu, Calgiu, Candelgiu, Cara-Bageac, Cazacu, Călin, Căgilă, Căslălu, Ciorbagiu, Coconu, Cocișcă, Colacu, Costea, Covacu, Crăciun, Croitoru, Dan, Dascălu, Deli Gheorghe, Dodi, Fotin, Gardargiu, Gheorghescu, Ienică, Leică, Maceacu, Manole, Marleanu, Mihai, Mihale, Mincu, Mitache, Miticu, Mița, Mocanu, Moș-Danu, Moș-Dinu, Neagu, Negoviță, Oprea, Panait, Parzan, (Bârzan ?), Petcu, Popa, Potlogea, Radu, Roată, Romănu, Sătrăcanu, Seimăneanu, Sivriiu, Sterpu, Tarabacu, Târnă, Tilimile, Traudatir, Trofin, Tudoraș, Țăranu, Urechiatu, Uzmaru, Uzun.

d) Populația românească a Ostrovului din 1874

Statistica locuitorilor români din *Ostrov* e din Ianuarie 1874. Ea e întocmită de institutorul Grigore Goșea, care se vede că eră învățător la Ostrov, iscălit propriu, cu acest titlu de „institutor“ pe cuperta caietului, sub C. Petrescu, (care iscălește, cu altă cerneală, ca „director“).

Statistica cuprinde 11 pagini, cu rubricile totalizate la fiecare pagină; dar o recapitulare într'un total general, ori vre-o vorbire la sfârșit, iscălită de cineva, care să arăte că lucrarea e terminată, nu se vede.

Așa cum este, statistica constată *294 de familii românești în Ostrov, compuse din 1330 de suflete*, și anume: 263 bărbați, 280 femei, 119 tineri, 93 fete, 270 băieți, 268 fetițe, 14 bătrâni și 23 bătrâne.

Ca nume proprii însemnăm următoarele:

Adam, Andronache, Anghel, Baba-Chira, Balbac, Banu, Barbu, Bădăracu, Bănică, Bidechiu, Binbasi, Bisioc, (Busuioc?), Boboc, Boțoiu, Botea, Brițeag, Burlacu, Burtea, Cainargeanu, Cangea, Cara-Anton, Caracaș, Cara-Dragne, Cara-Gangiu, Caralun, Cara-Manole, Cazacu, Căinoiu, Călărășanu, Cazacu, Cântăbine, Chibuțoaia, Chircea, Chirnescu, Chițulescu, Ciacăru, Ciolacu, Ciorbagiu, Cimpoca, Cimpoiășu, Civitu, Cochirleanu, Coçoșelu, Cojocar, Condrumaz, Costandache, Costea, Coțofană, Crețu, Cistică, Croitoru, Cu-moară, Catăru, Dadea, Danciu, Damarica, Delea, Deli-Eniu, Dinu, Dioslea, Dogaru, Dragon, Duda, Dunacu, Eanu, Fătăilă, Fildeșiu, Florea, Galiceanu, Gâlceavă, Goșea, Goștilă, Gugușin, Hangiu, Hoțu, Hristu, Ion, Ixaru, Lefter, Lețcae, Logofătu, Lulea, Lungu, Manea, Marcu, Matache, Mavrodin, Maxim, Mialciolu, Micu, Mișca, Mitiș, Mițea, Moșanu, Mogăldoaia, Mogoș, Moșu, Mută-casă, Nănu, Neacșu, Necula, Nedeliu, Nușu, Olteanu, Panache, Pascu, Pătrașcu, Pârjol, Pârlioaia, Pârpală, Pisică, Pisicar, Popa, Popa-Stan, Popa-Stancu, Popescu, Poștaru, Postea, Preda, Prunaru, Puiu, Puteș, Reu, Roibu, Roșu, Săchelarie, Sava, Săracu, Sfântu, Sfreatcu, Soare, Socoteală, Slămnă, Spârcă, Stoenică, Stoica, Sterian, Stroe, Șiretu, Șopu, Știrbu, Tataru, Tărănoiu, Tudorache, Țăranu, Țiganu, Ținteru, Uilă, Ursu, Verză-verde, Vâjeilă, Vlad, Voicilă, Voinea, Zaim, Zavegiu.

e) Populația românească a Bugeacului din 1874

În sfârșit, ultima statistică ce mai avem e a satului *Bugeac*: o lucrare începută, ce nu pare a fi terminată, scrisă de un începător, mai mult sau mai puțin lizibil, pe două pagini, cu rubricile netotalizate, după care urmează șase pagini albe și tocmai pe a șaptea mențiunea de încheiere: »Comuna Bugeac, 1874, Noembrie 5—*Vlădicia* s'a strâns și s'au ertat 3 bătrâni și 3 săraci“, iscălită de preotul Costandin și de Velicu Ciorbagi, primarul, care își aplică și muiurul în dreptul iscăliturii.

Totalizând rubricile ce'or două pagini s'rise, găsim o populație românească de 53 familii cu 230 de suflete: 53 bărbați, 54 femei, 21 tineri, 23 fete, 46 băeți, 29 fetițe și 4 bătrâni.

Iar ca nume proprii:

Anton, Baba Chira, Baba-Tudora, Cârnu, Cercel, Chechea, Chițu, Cocoșoae, Cornoveanu, Dima, Doda, Dragne, Fotino, Gavrilă, Ghișanu, Ianazu, Iordan, Lungu, Marin, Micu, Miron, Moțanu, Neagu, Nechifor, Pațeni, Partenie, Pascal, Petri, Stan-colu, Surdu, Tiu, Todor, Uzunianu, Văcaru, Vanu, Velicu, Zaria.

Tabloul rezumativ

Strânsă într'un singur tablou rezumativ, populația românească din cele șase localități recensate sub direcția și din îndemnul lui Costache Petrescu, în preajma anului 1870, eră aceasta:

No. cor.	Localitatea	Familii	Bărbați	Femei	Tineri	Fete	Băeți	Fetițe	Bătrâni	Bătrâne	Total
1	Silistra	249	201	178	95	44	152	131	8	28	837
2	Oltina	170	167	157	40	34	185	169	13	14	779
3	Cașla	29	28	27	6	8	29	25	2	2	127
4	Beilic	127	125	124	31	36	41	80	11	11	459
5	Ostrov	294	263	280	119	93	270	268	14	23	1330
6	Bugeac	53	53	54	21	23	46	29	4	—	230
		922	837	820	312	238	723	702	52	78	3702

Dacă ținem seamă de lipsurile relevate în statistica Silistrei și de faptul că această statistică și cele ale Ostrovului și Bugeacului nu par a fi complete, trebuie să conchidem că populația românească din cele șase localități recensate depășia cifra de 4000 de suflete.

Sfârșitul unei „misiuni“ și începutul unei datorii

După ce Costache Petrescu, la 1865, a căpătuțit pe sora sa mai mare, Ileanca, măritând-o, cum am arătat, cu Petre Iosifescu-Droc, era firese să se gândiască, în calitatea lui de șef al familiei, și la căpătuțirea celor două mai mici, ceea ce a și făcut, căsătorind pe Despina — ce-i mai zicea și Virginia — cu Marin Popescu, negustor din Turtucaia, fiul lui Neculai Popcea și pe Mariuța, — cu Neculai Călinescu negustor din Silistra, pe care l-am văzut figurând printre membrii fondatori ai „Societății de cultură și limbă“; și s'a căsătorit și el însuși — nu știm anume când: înainte ori după aceea, — cu Gherghina, fata negustorului Trandafir Bacanu din Silistra, cu care a avut un copil, Mircea, mort de mic, și de care în curând s'a despărțit, pentru a se căsători a doua oară cu Sultara, văduvă, tot din Silistra, de care se pare că îl lega o veche afecțiune și cu care n'a avut copii. Frații săi Gheorghe și Simion, acum sburătăciți și-au văzut fiecare de rostul lui, ajungând cel dintâiu inginer-hotarnic și cel de al doilea artist-gimnestic, apoi proprietar rural, întreprinzător de multe — și în sfârșit — ziarist.

Informațiunile ce le avem despre școala românească din Silistra după 1871 sunt mai puține, deși ea a mers în continuu progres, până în primăvara anului 1878, când a fost închisă de Bulgari. Un „proces-verbal“ de mai târziu (din 15 Iulie 1897¹⁾) iscălit de inginerul Gheorghe Petrescu-Durostoreanu, de artistul-gimnastic-român Simion Petrescu, de învățătorul Gr. Mușică și de avocatul Marin Stănescu, cu care se lansează o listă de subscripție, în scopul de a se strânge fonduri pentru redeschiderea școalei și „pentru a se ridica un modest monument marelui patriot al Românilor de pe malul drept al Dunărei, răposatului C. Petrescu“, arată că în această epocă școala română din Silistra „ajunsese a atrage la cursurile sale mai toată populația școalelor bulgară și greacă, ba chiar vre-o câțiva elevi turci“, lucru ce a îndemnat pe guvernul român „să o subvenționeze“ și pe autoritățile turcești „să o recunoască oficial ca institut de cultură și instrucțiune în Statul otoman“; și că această favoare îi „atruse

¹⁾ Tipărit în tipografia „Modernă“ a lui Grig. Luis din București.

invidia celorlalte naționalități“; iar „ura contra profesorului-apostol C. Petrescu, crescă în așa grad, că viața sa era în joc“.

Școala deosebită pentru fete, așa cum statutele „Societății“ își propuneau, nu s'a putut înființa; un pas s'a făcut însă și în această direcțiune, de oarece, după informațiunile d-lui Dr. G. Porfiriu, între anii 1875 și 1878, la școala de băieți funcționau și două învățătoare pentru fete, plătite de guvernul român.

Turburările din Serbia din 1876, care au fost preludiul războiului ruso-româno-turc din anul următor, au creat, firește, în tot Imperiul noului Sultan Abdul-Hamid o atmosferă neprielnică oricărei mișcări culturale și naționale din partea supușilor lui, creștini; așa încât activitatea celor trei instituțiuni culturale românești a fost și ea, cu necesitate, redusă. Cu toate aceste dintr'un raport adresat Domnitorului Carol I la 12 Iulie 1876, menționat în „Anuarul gimnaziului Ion Maiorescu din Giurgiu“ pe 1912—1913, p. 62, rezultă că „Societatea română de cultură și limbă“ din Silistra dăinuia încă în 1876¹⁾. În ce privește școala, ea n'a fost închisă decât în Martie 1878, de autoritățile bulgărești²⁾, ca un prim semn al spiritului de toleranță și respectului pentru libertățile cetățenești ce aveau să se desvolte în noul Stat balcanic, întemeiat și cu jertfa sângelui românesc.

Se știe, într'adevăr, că după războiu, Congresul dela Berlin a atribuit Silistra României, punându-i chiar obligațiunea de a construi un pod peste Dunăre, în *a monte* de cetate, pentru a stabili legătura cu noua ei provincie, dar că reprezentantul Rusiei în comisiunea de delimitarea frontierei dobrogene, conformându-se ordinelor dela St.-Petersburg, s'a împotrivit cu o îndărătnicie dusă până la amenințare; așa încât, în cele din urmă, cu toată împotrivirea reprezentantului Franței și mai cu seamă celui al Italiei, granița a trebuit să se fixeze pe o linie convențională, plină de sinuozități, între Silistra și Ostrov; vechea noastră *Dristră*, stăpânită de Mircea-cel-Bătrân, dela 1387 și luată de Turci *dela Români*, în preajma anului 1420, a trebuit să fie atribuită Bulgariei; iar podul de peste Dunăre a trebuit să se facă în *aval* de Silistra, la Cernavodă, în dreptul văii Cara-sù.

Această împrejurare a fost o primă ocazie de răcire a re-

¹⁾ N. Cartoian, articolul citat din „Arhiva Dobrogei“.

²⁾ Dr. G. Porfiriu, articolul citat din „Silistra“.

lașiunilor dintre noi și noul Stat dela miază zi; și să adăugăm că nici după aceea aceste relațiuni nu s'au îmbunătățit. Ani de zile incidentele de frontieră s'au ținut lanț, iar chestia Arabtabiei, puțin a lipsit să ne ducă la un conflict armat. Bulgarii, liberați, țineau cu orice preț să-și arate recunoștința față de Românii-liberatori!

În această perioadă Costache Petrescu a avut multe de pățimit. Procesul-verbal mai sus amintit ne spune că „viața lui eră din zi în zi amenințată“, iar o nepoată a lui, d-na Elena Inocenti, fiica Despinei, ne asigură că a fost și arestat, împreună cu un ofițer român Angelescu și pe punctul de a fi executat ca trădător, dar că Românii lui din Ostrov, Marin Pâtea și Constantin Dobre Dicu, împreună cu baba Uța, mama popei Tudor, (care, acesta, învățase carte la dascălul Costache, de s'a făcut popă), i-au sărit în ajutor și, recurgând la o stratagemă isteată, au izbutit să-l scape de sub pază și să-l treacă Dunărea într'o barcă la Călărași. Fapt e că dela 1878 Costache Petrescu n'a mai pus piciorul în scumpa lui Silistră, unde s'a născut și a copilărit, unde și-a cheltuit cei mai frumoși ani ai tinereței și îndeplinirea „misiunii“ sale culturale și naționale, unde odihneau somnul de veci tatăl său Petrică și unchiul său Mihail și unde mama sa Niculina, acum înaintată în vârstă, continua să-și ducă zilele în casa bătrânească.

La 16 Decembrie 1878 Costache Petrescu, care figură în cadrele corpului didactic din România, a fost numit institutor și director la școala primară din Constanța, având ca singur ajutor pe Șeic Islem, numit tot atunci, pentru limba turcă; și, la 6 Februarie 1879, el inaugurează această primă școală românească din Constanța în prezența prefectului și a celorlalți reprezentanți ai autorității, după cum rezultă din monografia inedită a școalei ce ne-a fost pusă la dispoziție de actualul ei director d. G. Tănăsescu ¹⁾.

Nemulțumit cu atâta, în anul următor el a înființat, din proprie inițiativă, o școală de adulți, după modelul celei din Silistra, în localul comunei de pe strada Traian, unde mai târziu s'a

¹⁾ Din această monografie rezultă că școala primară No. 1 din Constanța a funcționat la început numai cu 2 clase, până la 1881, când s'a înființat clasa a 3-a; în anul următor s'a înființat a 4-a; iar în privința personalului didactic, numai din anul 1890-91 ea are patru institutori.

mutal pompieria și apoi primăria și unde astăzi funcționează serviciul sanitar al comunei. Acolo „dascălul Costache“, în 1880 și 1881, făcea cursuri de noapte cu tineri și bărbați de toate neamurile, după ce peste zi mai dădea și lecții de limba română la școala comunității bulgare.

Cunoștințele și activitatea lui erau necesare și în alte direcții.

Chestiunea regulării proprietății rurale din Dobrogea era pe atunci cea mai însemnată preocupare a dobrogenilor: atât a celor cari aveau drepturi vechi de valorificat, cât și a celor cari urmau să fie împroprietăriți pe disponibilitățile *miriè* ale Statului. Comisiunile de plasă, înstituite în conformitate cu regulamentul din 5 Iunie 1880 pentru adunarea vechilor titluri de deținere *tapù*, — ce urmau să fie verificate de comisiunea centrală dela București și schimbate cu titluri noi, de proprietate absolută, românești, — începuseră să funcționeze; și Costache Petrescu, bun cunoscător al limbii turcești, era indicat să aibă partea lui de muncă în această împrejurare.

La 10 Februarie 1882, el s'a retras din învățământ și a fost numit translator oficial la prefectura județului Constanța. Arhivele judecătorești și administrative abundă încă de traduceriile lui din această epocă, pe baza cărora, s'au recunoscut atâtea drepturi și s'au respins atâtea pretențiuni neîntemeiate.

Mai târziu s'a retras și dela prefectură și a deschis un biuro de notariat pe Strada Carol, unde e azi hotelul Comercial, mai ales pentru traduceri din limbile orientale în românește. Pe atunci el a publicat și câteva articole în ziarul „*Constanța*“ al d-lui Petru Grigorescu, tratând despre verseturile din Coran strigate și cântate de muezini din minaretele moșcheelor și geamiilor, despre scrierea cu caractere arabe, despre modificarea sunetelor primitive prin aplicarea punctelor diacritice și despre alte câteva subiecte.

În ce privește școala românească din Silistra, pe care el a fost silit să o părăsiască, informațiunile culese de d. Dr. George Profiriu dela bătrânii de acolo sunt că între 1879 și 1882, ea n'a funcționat, fiind închisă; că Bulgarii au dărâmat-o chiar și au zidit pe locul ei o școală nouă, numai pentru ei (cum au făcut și cu biserica); că mai târziu, în 1882, comunitatea română, prin stăruința lui Petre Iosifescu-Droc, cuminatul lui Costache Petrescu, a redeschis-o în alt local, unde se găsește acum casa cu No. 44

din strada General Mârjeu; că răposatul Petre Dobre și alți români s'au dus la București și, obținând ajutor dela guvernul român, au adus cu ei pe dascălul Tudor Niculescu, care a funcționat dela 1882 până la 1885; și că, atunci, autoritățile au impus comunității românești să aibă și dascăl bulgăresc și să plătiască cu 1500 de lei pe an, dar comunitatea neputând plăti, școala a fost din nou închisă; „și cu ea stingându-se candela românismului, desnaționalizarea elementului românesc începu vertiginos“.

În acest timp, la Constanța „dascălul Costache“, — cum îi spunea toată lumea și după ce s'a retras din învățământ, — își trăia ultimii ani, în sărăcie, torcând din caerul scumpelor lui amintiri dela Silistra și povestind prietenilor întârziati greutatea ce a trebuit să învingă, luptele ce a trebuit să dea și primejdiile la care a trebuit să se expună, pentru a învăța carte românească pe iubiții lui „confrăți“ dela Silistra, în școala întemeiată de tatăl său „singurul liman de scăpare al naționalității române din dreapta bătrânului Danubiu, naufragiată de vânturile sorții și strivită de atâtea elemente străine“.

Și cu cât anii treceau, tot mai posomorâți și mai monotoni, cu atât și scumpele lui amintiri se întunecau și se pierdeau în negura lor; — până când...

...„La 13 Iunie 1893, orele 10^{1/2} a. m., Constantin Petrescu, în etate de 50 de ani, de profesiune institutor, domiciliat în Constanța, căsătorit cu d-na Sultana Petrescu, în etate de 35 de ani, de profesiune menajeră, fiul defunctului Petre Mihăilescu și al defunctei Niculina Petru Mihăilescu“, — cum spune actul de deces No. 167/1893, — și-a dat obștescul sfârșit la domiciliul său din strada Călărăși No. 1 (acum strada Cristea Georgescu¹⁾.

Printre martorii cu cari d. Petru Grigorescu, ofițerul stării civile, a constatat decesul, figurează și Dumitru Stătescu, fostul institutor dela Silistra, care a plecat odată „cu directorul“ său de acolo, urmându-l peste tot locul, până la moarte, și care pe atunci exercită profesiunea (de sigur, mai bănoasă) de .. pescar!

¹⁾ Informațiunea din „Revista Istorică“ an V, No. 6-7 pe Iunie-Iulie 1919 după care „C. Petrescu, fostul institutor din Silistra, de al cărui abecedar vorbește d. Cartoian, o a avut la Vălenii-de-Munte, încă sănătos și zdravăh“, o, cum se vede, greșită.

Actul de deces greșește numai când afirmă că mama „dascălului Costache“, Niculina, eră „defunctă“ în 1893. În realitate ea trăia la Silistra, unde a și murit după doi ani, la 19 Iulie 1895... Și apoi pe rând și-au dat cel din urmă tribut toți copiii ei : Gheorghe la 9 Februarie 1902, în București, Mariuța la 9 Noembrie 1915 în Silistra, Simion la 15 Aprilie 1916, în Constanța, Ileanca la 1918 în Silistra și Despina la 26 Octombrie 1918, pe timpul refugiului în București.

Astfel s'au stins două generațiuni ale unei modeste familii românești din Dobrogea, care ne-a dat pe cei dintâi dascăli cunoscuți ce i-am avut la Silistra și mulțumită cărora serii de generațiuni au putut învăța carte românească în cei 30 de ani ce s'au strecurat dela 1847 până la 1878.

Ei și au considerat viața ca închinată unei „misiuni“ și și-au îndeplinit cu cinste datoria în vremuri grele, deșteptând printre „confrații“ lor români conștiința naționalității lor și ferindu-i de desnaționalizare. Oricât de modestă ar fi opera lor, ea nu rămâne mai puțin meritorie, dacă mai ales ținem seamă de împrejurările în care s'a făcut.

Acum începe *datoria* Statului român de a intensifica cultura românească în Dobrogea, cu mijloacele și înlesnirile ce-i stau la îndemână, pentru a putea menținea în dreapta Dunărei ceea ce am dobândit cu grele sacrificii de sânge : *înstăpânirea noastră temeinică și nezdruncinată la Marea Neagră, ca o condițiune esențială de dezvoltare economică, culturală și națională a întregului neam românesc.*

IOAN N. ROMAN

INIMĂ DE MAMĂ

(Din Jean Richepin)

A fost un biet băiat odată
Nebun îndrăgostit de-o fată
Ea nu-l iubia și-i zise: „Măine
Vreau să-mi aduci, să dau la câine,
Inima mamei tale“. Zboară
Băiatul, mama și-o omoară,
Ii smulge inima și iar
La draga lui aleargă.... Dar
Fugind căzù și în țărână
Ii scapă inima din mână;
Și inima se prăvăliă,
Și, prăvălindu-se, vorbia,
Și inima'ntrebă mereu:
„Nu te ai lovit, copitul meu?“

Rozmarin

CÂNTECELE CREAȚIUNII

de

Heinrich Heine

I

La'nceput făcu Divinul
 Stele mii și mândrul soare
 Și făcu pe boi în urmă
 Din a trunții lui sudoare.

Mai târziu făcu și fiare,
 Lei cu ghiare lungi, trufașe,
 Apoi, leilor asemeni,
 Mățe mici și drăgălașe.

În sfârșit făcu și omul,
 Domn pe lumea nou zidită;
 Iar, cu chipul lui întocmai,
 Și maimuța mucalită.

Dracul, deci, privi și râse:
 «Doamne, singur te repeți;
 Copiind pe boi, acum
 Dai vițelilor vieți!»

2

Către drac grăește Domnul:
 «Fac așa, căci însumi vrei:
 Mii de stele după soare
 Și vițelii după boi;
 După leu cu lungă ghiară
 Eu întocmai fac pisica.
 După om eu fac maimuța.—
 Însă tu nu faci nimica!»

3

«Spre vecinică glorie astfel zidii
Pe soare, pe oameni, pe boi și pe lei
Și'n urmă—ca singur un pic să petrec—
Maimuțe și stele, pisici și viței».

4

Abia'ncepui cu zor zidirea lumii
Și'n șase zile totul fu sfârșit,
Dar planul ei, ce-i singur o minune,
Eu mii de ani adânc l-am chibzuit.

Zadarnic lucru-i orice plăsmuire
Și'n scurtă vreme poți să cârpăcești,
Dar numai planul ei și chibzuința
Arată lumii cât de meșter ești.

Sutimi de ani cu gândul m'am bătut
Și greu de tot putui să-i viu de hac.
Un *doctor juris* cum să-l fac mai bine
Și chiar pe micii purici cum să-i fac.

5

In a șasea zi de lucru
Zise Domnul încântat:
„Gata-i azi creațiunea,
Totul merse minunat.

Poleește mândrul soare
Oceanul nesfârși,
Verzi și lucii sunt copacii,—
Totul pare zugrăvit.

Mieii albi ca alabastrul
Calcă iarba cu sială,—
Ce splendidă e natura
Și cât e de naturală!

Cerul tot și'ntreg pământul
Pline sunt de-a mea mărire—
Până'n veci să mi cânte omul
Laudă și mulțumire!

6

«Materialul, stofa poeziei,
Nu poți așa oriunde s'o găsești;
Nu-i zeu să facă lumea din nimica,
Cum văd că fac poeții pământești.

Zidii pe om din tină cum putui,
I-am dat apoi din sufletu-mi scântee
Și din grăsimea coastei stângi a lui
Făcui cu drag și splendida femeie.

Zidii tot astfel cerul din pământ
Și din femeie îngerul ceresc,
Căci stofa-și are prețul ei întreg
Din arta celor cari o croesc“.

7

„De ce zidii lăptura toată,
Eu n'aș putea nici însumi spune,
Simțiam în suflet cum mă arde
Nestinsa mea vocațiune.

O boală fuse'ntreg temeiul
A tot ce ast fel am zidit,—
Creind puteam să-mi vin în lire,
Creind m'am însănătoșit“!

Ion Benteoiu

VISURI DE FATĂ

[Mädchenträume]

Trad. după Hans Benzmann

I

Și ea ședea brodând mereu
 Și-adânc cânta un cântec sumbru, greu,
 Cânta de crinii ce se vestejesc,
 De dragostele ce se oțolesc,
 De-un marinar departe'n noapte și în vânt,
 De felele ce părăsile sunt.

II

Și tol cânlă pân' seara scăpătă;
 Din sân apoi năframa și-o lua
 Și puse'n ea o floare'neclișor,
 Ce-alungă ceasul-rău și ori ce dor;
 În brâu așa, încel, o potrivi
 Și cu'n suspin copila adormi....

Lu Ian Costin

VALOAREA EDUCATIVA A DESEMNU-LUI CA OBIECT DE STUDIU

În programul școalelor de toate gradele, sunt două feluri de obiecte, *teoretice* și *dexterități*. Numirea aceasta, dată de legi și regulamente, e schimbată de elevi și părinți într'o altă numire mai potrivită, adică : obiecte *principale* și *secundare*. Puțini elevi dintr'o clasă dau atenția cuvenită fiecărui obiect principal ; dar când un obiect e secundar și regulamentul nu prevede niciun mijloc de constrângere, atunci îndiferența e completă. De aceea, în școlile unde aceste obiecte sunt bine predate și elevii se prezintă mulțumitor, aceasta este exclusiv meritul dascălului care predă acel obiect.

Obiectele secundare sunt : *Desenul*, *Muzica*, *Caligrafia* și *Gimnastica* ; și pentru a marca mai bine această deosebire, legile și regulamentele numesc pe cei ce predau aceste obiecte, *maestri*, având salarii și grade diferite de ale colegilor cari predau obiecte principale și sunt numiți *profesori*. Când s'au tradus programele noastre din limba franceză, (programul desenului liniar în prima formă) s'a tradus și cuvântul „maitre“ cu *maestru*, cuvânt care n'a corespuns cu sensul ce-l au cuvintele „maitre“ sau „maestro“, după cum n'au corespuns nici programele franceze cu firea și puterea noastră de a le aplica.

Dintre dexterități, desenul se predă o singură oră pe săptămână. Celelalte se predau de două ori pe săptămână ; dintre acestea, gimnastica mai are și două ore de ansamblu. Repartiția aceasta a făcut-o legiuitorul după cum a crezut că un anumit obiect este mai mult sau mai

puțin important pentru învățământ și, după cum vedem, desemnul a fost considerat ca cel mai secundar dintre obiectele secundare.

Ce valoare educativă are desemnul și dacă, potrivit acestei valori, n'ar merita o mai mare importanță didactică decât aceea pe care i-o dau actualele legi și regulamente, aceasta ne-am propus să arătăm; dar sarcina e cu atât mai grea, cu cât mijloacele de cercetare și demonstrare ne sunt foarte reduse, iar subiectul atât de... secundar.

* * *

Înainte de a arăta cum ar trebui să fie considerat desemnul, să vedem pe scurt, cum a fost și cum este considerat el în prezent, în școlile noastre secundare.

Avem școli de Belle-Arte și Conservatoare de muzică; dar aceste școli au menirea lor specială: au pregătit și pregătesc artiști, pictori și muzicanți, iar nicidecum maeștri de muzică și desemn. Niciuna din școlile de Belle-Arte din Iași sau București n'are vre-o secțiune pedagogică, unde elevii să fie măcar îndrumați spre cariera didactică. Aceste școli, potrivit scopului ce urmăresc, de a forma pictori, au și programul alcătuit în vederea acestui scop. Elevii învață ca studii practice: desemnul, modelajul, pictura și sculptura; iar cunoștințe teoretice: anatomia artistică, istoria artelor, perspectiva, estetica, etc.

Pentru a fi admiși în școlile de Belle-Arte, candidații, pe lângă aptitudini la desemn, trebuie să prezinte și certificatul de absolvire a unui curs secundar. Se făcea excepție pentru elevii cu talent, cari erau înscriși, fără a mai prezenta certificatul de absolvire, la început ca audienți, iar mai târziu ca elevi regulați. Candidații nu erau prea mulți și cum cei puțini, cari se înscriau, aveau toți talent, excepția a devenit regulă; iar cei cu diplomă de absolvire a cursului secundar, erau o biată excepție.

Pe atunci—zic „pe atunci“, pentru că expunerea mea, ca toate expunerile *pe scurt*, începe dela Adam,—Ministerul de Instrucție avea nevoie de maeștri de desemn și, cum absolvenții erau puțini, numia la catedrele vacante

pe acești clevi cu talent, numai după doi-trei ani de frecventare a școlii de Belle-Arte. Acești candidați de pictori rechiziționați pentru a fi maestri de desemn, ca și copiii de trupă dela muzica militară, deveniți maestri de muzică și sergenții majori înaintați la gradul de maestri de gimnastică, sunt cei cari au pus piatra fundamentală învățământului dexterităților dela cursul secundar. Câte generații n'au trecut pe sub ochiul vigilent și mai cu seamă pe sub mâna acestor pictori! Câte urechi n'au fost desmierdate mai mult sau mai puțin plăcut, de acești muzicanți cu talent! Echilibristică, piruete, salturi, aplecări înainte, cred că sunt cuvinte introduse în limbă din epoca aceasta de copilărie a învățământului nostru. In orice caz, dela acești maestri ne-a rămas moștenire desconsiderarea obiectului și a titlului de maestru. E cam mult de atunci; acum nu cred că a mai rămas vre unul, decât cel mult pensionar.

La noi au fost în totdeauna prefaceri repezi, nu atât de mari ca în prezent, dar au fost și conform legii cererii și ofertei. Cu cât absolvenții școlilor de Belle-Arte se înmulțiau, cu atât condițiunile de numire deveniau mai grele. Mai târziu s'au ținut concursuri pentru fiecare catedră și, de data aceasta, oricât de talentat ar fi fost candidatul, trebuia să prezinte un certificat de studii și diploma de absolvire a școlii de Belle-Arte. Urmează apoi examenul de capacitate pentru trei specialități: *Desemnul*, *Caligrafia* și *Desemnul liniar*, cu diferite și complicate probe pedagogice. Din aceste trei specialități, numai desenul se învață în școala de Belle-Arte, iar caligrafia, desenul liniar și practica pedagogică, le preparau singuri candidații. La examenele de capacitate lucrările de desen erau, într'adevăr, în cea mai mare parte lucrări de artă, iar celelalte probe lăsau de dorit, cum era și firesc. Cu explicația aceasta, nimeni nu mai poate fi surprins că sunt maestri de caligrafie cari scriu, cum spune poporul:

Scriu la tine,
 Vai de mine,
 Talpa găștei,
 Gândul muștei,

Când îi vedea slova mea,
Să fugi încotro 'i putea.

Sunt desenatori foarte buni, cari scriu foarte urât, unii pentru că nu le-a plăcut să scrie frumos și n'au vrut să învețe, alții din cauza naturii lor nervoase, alții în sfârșit, fiindcă afectează scrierea neglijentă, crezând că neglijența în scriere va fi interpretată drept semn de activitate și superioritate intelectuală, când, în realitate, neglijența în scriere nu poate fi interpretată decât așa cum trebuie să fie luată orice neglijență: ca o necuviință și o nepoliteță față de cei cari sunt siliți să citească mângăliturile „talpa găștei“.

Orice desemnator cu bunăvoință și cu nervii în stare normală poate fi caligraf, pentru că scrierea caligrafică e desemn și, ca urmare, toți maștrii de desemn ar fi și caligrafi, dacă în școala de Belle-Arte ar îi avut măcar cele mai elementare îndrumări. Dar și orice meșteșug, fie cât de modest, ucenicul trebuie să-l învețe dela un maestru. Numai caligrafia, care e un meșteșug atât de delicat, o ramură de artă, maștrii cari o predau trebuie să o învețe singuri, dacă o învață, și dacă nu, atunci predau ceea ce nici ei singuri nu știu.

Pentru desemnul liniar, zis și tehnic-industrial, sau real, matematic, am de făcut aceleași observațiuni ca și la caligrafie în ceea ce privește pregătirea maștrilor. Importanța acestui fel de desemn pentru secțiunea reală de liceu n'o micșorează nici chiar programele, care prevăd două ore pe săptămână, iar nota are mai mare valoare decât cea dela desemnul liber.

Cu toată importanța recunoscută a acestui fel de desemn, școalele de Belle-Arte n'au nicio catedră de desemn liniar, iar viitorii maștri, ca și pentru caligrafie, nu capătă din școală nici o îndrumare.

Ce departe a ajuns inițiativa particulară, care a deschis pe Calea Victoriei ateliere de lustruit ghetete, școli de dans și Academii de biliard!

Practica pedagogică e mai grea de învățat, dovadă existența atâtor Seminarii pedagogice. Autoeducația, cu toate că e susținută de unii, nu se poate generaliza. Unui

viitor maestru, oricât de mult talent ar avea, după ce și l-a epuizat învățând cele trei specialități, îi rămâne prea puțin pentru pedagogie, știință despre care în școalele de Belle-Arte nu se pomenește nimic.

Toți membrii corpului didactic învață și practică pedagogia înainte de a li se fi încredințat catedra; pe când maștrilor de desemn li se încredințează mai întâiu catedra și apoi practică și învață ei singuri pedagogia; adică li se cere să citească fără ca cineva să le fi arătat literale! Cei mai buni pictori, absolvenți ai școalelor de Belle-Arte, treceau peste toate aceste greutăți și, spre nenorocirea lor, deveneau maștri, obligați să predea ce n'au învățat și să uite ce știau. Unii din ei mai continuau să se ocupe de pictură, neglijând obligațiunile maestrului; alții rătăceau în goana după doi iepuri; puțini s'au resemnat, căutându-și răsplata și mângâierea iluziilor pierdute, în cariera de dascăl. Aceștia au dibuit, desorientați, dar au muncit mereu. Experimentând și continuu corectându-se, s'au perfecționat chiar. Majoritatea lor se consideră chiar ca niște deplasați, retrogradați. Problemele pedagogice nu-i interesează. Ei suspină după idealul pierdut și n'au destulă voință de a-și făuri un altul. În predarea lor, în loc de entuziasm și căldură comunicativă, copiii văd oboseală și plictiseală. Pentru unii, întreaga lor activitate în clasă se reduce la menținerea ordinii, activitate încordată și obositoare, mai cu seamă atunci când devine sport....

La dexterități elevii sunt înclinați să fie mai desordonați. Maestrul nu explică prea mult, nici nu ascultă; trebuie să facă corecturi generale și individuale. La desemn, prin însăși natura obiectului, elevii trebuie să facă anumite mișcări necesare: ascut creioane, șterg cu guma etc.

Această libertate de mișcare și rumoarea ce se produce, încurajează naturile vioaie și cu înclinare spre desordine să facă și alte mișcări și sgomote care, la clasele numeroase, unde supravegherea se face mai greu, degenerază într'o complectă desordine. E foarte ușor ca un maestru puțin energic și nepregătit să nu-și mai poată menține ordinea în clasă și să devie o sarcină pentru

directori. Din acest punct de vedere lecțiunea de dexterităţi cere o mai mare încordare de supraveghere, iar din partea maestrului mult tact şi pricepere pedagogică. Pentru obiectele teoretice, fie profesorul expositiv sau euristic, ordinea se menţine mai uşor prin chiar natura obiectului şi prestigiul ce i-l dă clasificăţia de obiect principal. Pentru ca ordinea să fie menţinută, elevii trebuie să fie ocupaţi; iar ca să-i ocupi, trebuie să ştii cum. De unde să ştie bietul pictor mulţime de lucruri subtile, în afară de specialitatea lui, dacă în şcoală nu le-a învăţat, iar în practică nimeni nu i le-a arătat. La greşelile celor nepregătiţi, Ministerul răspundea cu o nouă dispoziţiune, mai umiltoare, care apăsă mai greu asupra maestrului deja descurajat şi desorientat.

Din cauza raporturilor nenormale între maestru şi elevi se năştea ură şi răzbunare. Elevii rămăneau corijenţi pentru desordine, nu pentru reavoinţă, ceea ce a făcut pe Minister să suprimе corijările la dexterităţi. De atunci regulamentul prevede că: *«elevul care a avut reavoinţă la dexterităţi, nu rămâne corigent, ci e permutat la altă şcoală»*. Pedepsa n'ar fi mare în oraşele cu mai multe şcoli secundare, dar în oraşele din provincie corespunde cu eliminarea şi dacă părinţii sunt săraci, cu eliminarea definitivă.

„Reaua voinţă o constată Dirigintele cu maestrul respectiv in primele bimestre, aceiaşi împreună cu Directorul in ullimele bimestre“. Deci o adevărată Comisiune de anchetă transportată la faţa locului, pentru a constata că d-nul Ionescu Goe din clasa I B şi-a tăiat cu degetele foile caetului de caligrafie, sau l-a strâns în patru şi l-a pus în buzunar, să-i fie mâinile libere la şărit capra.

Când nota mai mică de cinci la dexterităţi se pune cu atâta control şi ceremonial, cine ar mai putea spune că regulamentul nu le dă importanţa cuvenită. Totuşi, maestrii se simt umiliţi pentrucă regulamentul îi declară incapabili de a aprecia singuri reaua-voinţă. Diriginţii de abia îşi îndeplinesc îndatoririle strict necesare şi nu mai au timp şi pentru anchete de felul acesta. In ultimele bi-

mestre maestrul e în bună companie, pentru că Dirigintele e declarat incapabil de a constata reauavoință și el e pus sub controlul Directorului. Noroc că nu mai sunt bimestre, căci ar păți-o și Directorul!

Pentru a evita această tutelă, maestrul nu pune note mai mici de 5 și, în asemenea caz, toată notația e mărită cu unul sau două puncte, pentru a păstra proporția între diferitele grade de apreciere. Elevii notați mai mult decât merită „își fac provizie“ și în ultimele bimestre lucrează sau nu, după cum sunt de capricioși. Acești elevi promovând, continuă procedeul în clasele următoare și astfel se întărește tradiția că la dexterități nu rămâne nimeni, oricum s'ar purta.

Tutela maestrului e motivată de unele abuzuri; dar pentru unele excepții, nu-i drept să se ia o măsură generală; mai drept ar fi fost să fie tutelați numai abuzivii. În loc de această dispoziție, luată de Minister drept pedeapsă, mai potrivit ar fi fost să se lăsat ca conferința școlară dela sfârșitul anului să-și dea avizul și să remedieze orice abuz, ceea ce face și acuma când moderează exigența oricărui profesor. În schimb, să se fi menținut pentru desemn *corigența*, fiind chiar al patrulea obiect de corijat în cursul inferior și al treilea în cursul superior. Elevul corigent, învățând la celelalte obiecte, va avea nevoie să varieze munca lui, exercitându-se la desemn, așa cum face în timpul anului; iar toamna va prezenta un carnet de schițe și crochiuri după natură din excursiile lui și din memorie. Corigența la desemn, ca orice măsură întrebuițată cu pricepere, ar fi o ușoară pedeapsă și un stimulent pentru unele naturi, bune în fond, dar oarecum răsfățate. Existând corigența, notele la desemn vor reprezenta în mod just aptitudinile fiecărui elev; ba, chibzuile bine, în urma unei analize minuțioase, *chiar media notelor celorlalte obiecte*; pe când în starea actuală nu ajută decât a mări fictiv media generală.

După cum am arătat la început, în programele actuale desemnul e prevăzut cu o singură lecțiune pe săptămână la toate clasele (afară de clasa II și secția reală, unde se predă de două ori pe săptămână), ceea ce face

32 de lecțiuni pe an, dacă nu sunt sărbători. În schimb, pentru muzică, programul prevede două lecțiuni, plus două ore de ansamblu, eventual trei lecțiuni pe săptămână la cursul inferior, deci de trei ori mai multă importanță de cât i s'a dat desemnului. Importanța didactică a muzicii, nimeni nu o tăgăduiește. Vreau să arăt numai că legiuitorul, față cu muzica, a nedreptățit desemnul, nedându-i cel puțin o importanță egală. Pentru aceasta voi face o comparație între muzică și desemn.

Desemnul cultivă *simțul văzului și simțul muscular*.
Muzica cultivă numai *simțul auditiv*.

Simțul muscular, în combinație cu cel tactil, ne face să cunoaștem *forma, distanța, volumul, întinderea, suprafața, situația*, etc., deci toate elementele care compun *ideea de spațiu și ideea de timp*. El ne confirmă existența unei lumi în afară de noi și ne ajută să o cunoaștem. Organul special acestui simț fiind tot sistemul muscular, el este un simț precis, pozitiv, nesupus iluziilor și halucinațiilor, simț ce controlează senzațiile primite prin celelalte simțuri.

Simțului vizual îi corespunde, ca senzații proprii, cele de *lumină și de culoare*; iar simțului auditiv îi corespunde numai un singur fel de senzații: cele de *sunet*.

Aceste două simțuri, auditiv și vizual, ocupă treapta cea mai înaltă în clasificarea celor opt simțuri și pentru aceasta pot fi numite și simțurile nobile, pentru elementele estetice simple ce prezintă senzațiile lor proprii. Un sunet armonios sau o culcare produce asupra noastră o impresie plăcută. Comparate aceste două simțuri, vedem că cel auditiv are un singur fel de senzații, iar cel vizual două senzații proprii; iar prin acțiunea lui, pune în funcțiune încă două simțuri care contribuiesc și ele cu senzațiile lor proprii la complectarea și mărirea impresiilor.

Dintre toate prezentațiile venite dela toate simțurile, senzațiile vizuale sunt în genere cele care se reproduc mai ușor și totdeauna mai exact. Ele au proprietatea celei mai mari reproductibilități (reviviscente).

Potrivit cu complexitatea de elemente psihice pe care

le pune în funcțiune, simțul văzului, din acest punct de vedere, îl consider superior simțului auditiv.

Mulțumită culturii simțului văzului s'au dezvoltat în omenire cele trei arte plastice (sau statice, pentru că se estind în spațiu și implică mai puțin ideea de mișcare): Arhitectura, Sculptura și Pictura; iar prin asociație, Mimica (cu dansul și arta dramatică). Cultivând simțul văzului, elevii vor avea puțința de a înțelege și simți trei arte; iar dacă cultivăm simțul auditiv, va simți și aprecia una singură,—muzica.

Dintre arte, muzica s'a dezvoltat mai întâiu, apoi arhitectura, sculptura și pictura. Muzica vorbește în special simțului, nu rațiunii. Titlul bucății în genere sugerează idei, iar nu melodia în sine. Pentru a simți muzica nu se cer multe cunoștințe. Ea impresionează puternic și imediat, iar elementele ei de impresiune,—sunetele,—se sting odată cu ecoul ultimelor acorduri. O simt pasările și animalele, copilul în leagăn și omul primitiv. Dovadă că muzica nu pretinde multe cunoștințe, sunt geniile muzicale precoce, care au ajuns la o remarcabilă dezvoltare la vârsta fragedă a copilăriei: Mozart W. la 4 ani, Floritzel von Reuther la 8 ani, Bronislaw Hubermann la 10 ani, Enescu la 12 ani. În schimb istoria artelor nu citează niciun arhitect, sculptor sau pictor, care să se fi manifestat puternic la vârsta de 8 sau 10 ani. Din cele expuse se vede lămurit cât de importantă e cultivarea simțului vizual.

Din punct de vedere pedagogic importanța e covârșitoare

Pentru desemn e nevoie de o mulțime de condițiuni materiale. E necesară o sală cu lumină specială și constantă, un anumit mobilier, un model, materiale necesare (hârtie, creioane, gumă, etc.). Mai trebuie exercitată și mâna. Pentru muzică nu e nevoie de o sală cu lumină specială; elevii pot cântă, stând în picioare, în marș, la lumina lunei, în tren sau în barcă; ei au de subordonat un singur organ, iar condițiunile materiale se reduc la un camerton, care nici el nu cere o prealabilă pregătire. Un elev poate cânta oricând vreă, dar nu desemnează decât atunci când poate, dovadă sunt recreațiunile, care sunt numai mișcări

și cântece. Dela emiterea primelor sunete ale unei melodii, până la ultimele note ce se pierd, a trecut un timp foarte scurt în comparație cu o bucată de desemn, isprăvită după mai multe lecții.

La muzică elevii se împart în trei categorii: a) Cei cu voce și ureche; b) Cei cu ureche și c) Cei cari n'au nici voce nici ureche. Acești din urmă, oricum li s'ar emite un sunet, indiferent de timbru și intensitate, nu-l pot aprecia, nici reproduce. Urechea lor de cele mai multe ori e needucabilă și atunci li se spune că „n'au ureche“, cu înțelesul că le lipsește complect simțul auditiv muzical. Pentru ei nu există sunete armonice, cum nu există culoarea pentru orbi. Numărul lor e destul de mare; într'o clasă poate ajunge până la un sfert. În schimb, la desemn profită toți, și cei cu defecte fizice. Am avut elevi miopi, bolnavi de nervi, le lipsia unul sau două degete, mâna dreaptă atrofiată, sau nu vedeau cu un ochiu. Pe nici unul nu l'am scutit de desemn și caligrafie. Le-am dat o deosebită atenție și, cum în totdeauna acești elevi au multă bunăvoință, au devenit chiar cei mai buni din clasă.

Simțul văzului e educabil. Expresia „n'are ureche“, dela muzică, nu se poate întrebuiți la desemn că „n'are ochiu“ sau „mână“. Pot fi ochiul sau mâna needucate, dar nimeni nu le contestă existența.

Simțul văzului având două senzații proprii, daltonistul, care nu va vedea culoarea, va aprecia efectul de lumină. Ambele aceste senzații sunt controlate de simțul muscular, care pipăe, ridică, măsoară și compară. Pe când simțul auditiv, având un singur fel de senzații, nu le poate controla. Un elev fără ureche cântă falș și cântă înainte, fie singur sau în cor; el are convingerea că cântă bine; pe când un elev, care a făcut un desemn, se jenează să-l arate; alții îl denunță și, când îl prezintă, zâmbește oarecum rușinat, știe că are greșeli și, când i se atrage atențiunea asupra lor, se convinge imediat și le corectează.

Profită la muzică cei cu ureche și cei cari au și voce și ureche. Acești din urmă sunt mai puțini, — e corul, — cam o optime din numărul total al elevilor dintr'o școală. Cu aceștia din urmă se ocupă mai mult maestrul; ei au

două ore de ansamblu. Pentru ei școala ia vacanță cu o zi sau două în ajunul vre-unei serbări. Ei sunt haina de sărbătoare cu care se prezintă școala la orice solemnitate.

La muzică sunetele se pierd imediat după emisiune, pe când desemnul rămâne și se poate corecta și controla după un timp cât de îndelungat. Oricine poate ști cum a scris sau desemnat în copilărie, dar nu poate ști cum a cântat, fără ajutorul gramofonului.

În definitiv, simțul văzului e superior simțului auditiv, e mult mai important pentru educație, după cum vom vedea. E mai educabil și educația lui se face mai greu decât a simțului auditiv. Toate acestea sunt motive evidente ca desemnul să fie considerat de programe cel puțin egal cu muzica și n'am înțeles niciodată ce a avut în vedere legiuitorul, când a prevăzut la desemn o singură oră pe săptămână, iar la muzică trei, socotind-o prin aceasta de trei ori mai importantă.

Din cauzele menționate, învățământul desemnului a suferit și mai suferă încă. Dacă elevul din liceu nu-l învață, mai târziu medicinistul, naturalistul, militarul, geograful sunt nevoiți să-l învețe, căci din cauza acestei lacune în educație, sufăr mari greutăți în pătrunderea și stăpânirea cunoștințelor lor speciale. Toată lumea intelectuală dela noi consideră desemnul ca o carte pe care o pot citi numai firile dotate cu talent înăscut. În diferite împrejurări, când e vorba de desemn, acești intelectuali se arată jenați că nu se pot pronunța și își declină competența, regretând că „n'au avut talent“ și deci posibilitatea de a simți mulțumirile sufletești, ce le procură acest exercițiu frumos, recreativ și educativ. Chiar pedagogii au considerat desemnul, multă vreme, sub aspect artistic sau utilitarist, bun numai ca elevul să se serviască de el mai târziu, pentru practicarea unei arte sau meserii.

Desemnul în școală e mai mult știință decât artă, e un mijloc de înțelegere și exprimare, după cum sunt cuvintele spuse sau scrise. El complectează cele două exerciții fundamentale : scrierea și citirea și ca și ele ar trebui să devie o acțiune mecanică. În adevăr, caligrafie însemnează scriere frumoasă, artistică ; și, dacă ar fi con-

siderat desemnul ca o artă, atunci ar ști să scrie atâți câți știu să desemneze. Caligrafi sunt puțini, după cum și desemnatori-artiști sunt puțini; dar de scris, știu să scrie, mai bine sau mai rău, toți câți au terminat cursul primar. Un asemenea absolvent poate să-și exprime gândul, potrivit cu gradul lui de cultură, prin cuvinte scrise, dar nu și-l poate exprima prin linii sau imagini.

Inceputul trebuinței de a desemna se pierde în întinericul trecutului îndepărtat, la omul preistoric. Preoții egipteni îl întrebunțau, nu numai ca o înfrumusețare, ci ca scriere hieroglifă. Fenicienii au compus alfabetul, nu din imagini, ci din semne convenționale. Vedem, prin urmare, că desemnul poate fi întrebunțat ca scriere, iar scrierea nu-i decât un fel de desemn vulgarizat. Caracterele grafice ale scrierii variază chiar după națiuni. Sunt caractere chinezești, grecești, latinești, armenesți, germane, turcești, slave; din această cauză și din cauză că semnele grafice reprezintă cuvinte proprii limbilor respective, scrierea nu poate fi întrebunțată, ca desemnul, ca un limbaj universal, deopotrivă de bine înțeles de toate neamurile.

Pentru grafologi, scrierea caligrafică nu prezintă niciun interes, nu le spune nimic, fiind ceva silit și nepersonal. Scrierea obișnuită e revelatoare; în ea scriitorii pun ceva din personalitatea lor; ea e fotografia gesturilor și a ritmului pulsațiilor. Din studiul ei analitic grafologii iscusiți deduc caracterul scriitorului. Desemnul artistic, ca putere de revelație, se poate compara cu scrierea artistică; dar în școală, nefiind vorba de manifestațiuni artistice, susțin că desemnul liber al elevilor e tot atât de revelator ca și scrierea obicinuită pentru grafologi.

S'a spus că: „educația este meșteșugul de a trece conștientul în inconștient“ (Gustav le Bon). În adevăr, scrierea la început, când se învață, se desemnează; e în faza conștientă; ne gândim la forma literelor. Mai târziu, în urma exercițiului, scriem literele fără a ne mai gândi la forma lor; acțiunea devine mecanică, aproape automată; atențiunea, în momentul scrierii, e îndreptată asupra conținutului și atunci conștientul a trecut în inconștient. Desemnul e o acțiune conștientă susținută de colaborațiunea

mai multor senzațiuni și al unei complicate operațiuni intelectuale. Pentru acest motiv câteva foi de desen ale aceluiaș elev, îmi spun lămurit dacă elevul are exercițiul desenului, simțul proporției, al formei plastice, al perspectivei, al luminei și culorilor; dacă are gust pentru frumos și spirit analitic; în fine dacă e tip vizual interior sau vizual reflexiv și constructiv. Desenul, în afară de însușirile sufletești de mai sus, mai relevă și altele de ordine mai mult fizică; dacă elevul e plătând sau energetic, dacă se exprimă clar sau gângăvește, dacă e conștiincios sau neglijent, curat sau murdar, ordonat sau desordonat. Din cauză că desenul este un limbaj sufletec al copilului, a devenit și un mijloc de a cunoaște sufletul lui, creindu-se astfel o psihologie a desenului, asupra căreia și-au îndreptat atenția toți fruntașii gândirii. Iată pentru ce am spus mai sus că nota la desen, bine chibzuită, ar reprezintă valoarea reală a elevului, adică nota medie a celorlalte obiecte. La desen elevul nu poate fi mai mult sau mai puțin preparat; facultățile lui intelectuale și concretizarea lor în desen rămân aceleași, neschimbate, decât în mod treptat, potrivit cu progresul ce-l face.

„Desenul este promotorul întregii activități omenești“

Intr'adevăr tot ce ne înconjoară, ca creațiune umană și are forma vizibilă și tangibilă, a emanat dela desen, care a servit ca prim model. Materia primă s'a transformat, însutiindu-și valoarea, dar desenul e la baza celor trei ramuri de activitate omenească. Artele, Industria și chiar Științele au luat naștere, s'au dezvoltat și se vor perfecționa cu ajutorul desenului. În școală desenul e auxiliarul și colaboratorul tuturor obiectelor de studiu. Desenul se adaptează la orice principiu pedagogic și acele principii se pot aplica și la o lecție de desen. Dela simplu la compus, adică dela schiță la detaliu; dela nehotărât la hotărât: umbrele sunt de abia indicate, mai apoi precizate, asemenea culoarea; dela concret la abstract: întâiu desenul după model, apoi desenul din memorie; — dela empiric la raționat: întâiu exerciții de desen și apoi studiul perspectivei, adică reproducerea

pe foaia plană a dimensiunii a treia și a spațiului. Desemnul corespunde apoi principiilor că: 1) Educația e o reproducție în mic a civilizației. 2) Să fie spontanee. 3) Să fie însoțită de plăcere. Desemnul nu produce asupra elevilor nici o oboseală. După măsurătoarea oboselii cu aestesiometrul făcută de Wamond, rezultă că matematica e obiectul cel mai obositor, apoi limbile, canto, gimnastica și în fine desenul și lucrul manual, care nu produc nici o osteneală ca muncă în sine; la aceeași concluzie ajunge și Sakaki un profesor japonez. Deci cu minimum de oboseală, avem un câștig relativ mare. Un câștig mare cu minimum de oboseală: iată deviza cea mai la modă!

Metoda intuitivă se bazează pe simțul văzului. Ea va da cu atât mai bune roade, cu cât acest simț va fi mai bine educat. Astăzi nu se poate concepe o lecțiune de partea științifică fără imagini și crochiuri; întreaga grupă științifică se intuiază prin desen, începând cu istoria, geografia, științele naturale, zoologia, botanica, geologia, igiena științele fizico-chimice, matematica, geometria, astronomia etc.

Pentru grupul de obiecte, care formează partea literară filosofică a învățământului, s'ar părea că desenul n'ar fi un așa de prețios colaborator. De aceea vom face o comparație între o lecție de limba română și una de desen.

La limba română profesorul citește o bucată literară pentru a avea elevii un model de citire corectă, apoi explică bucată, atrăgând atenția elevilor asupra frumuseții și valorii ei literare. Maestrul de desen alege și el—dacă are de unde—un model frumos, atrage și el atenția elevilor asupra frumuseții formei și culorii. Expune modelul într'o lumină convenabilă, pentru a fi cât mai evidentă părțile caracteristice. Profesorul scoate în relief „punctele principale”, care formează scheletul, subiectul bucății. Maestrul împreună cu elevii, ca și profesorul, stabilește raporturile de mărime între părțile modelului, fixând proporțiile, deci „punctele principale”. Și unul și altul, cu ajutorul punctelor principale, fac rezumatul bucății sau schița modelului. Urmează detaliile, precizând forma; fac deci analiza bucății literare sau a modelului. Profesorul de limba română dă un subiect de compoziție.

Maestrul cere să se desemneze din memorie modelul. Profesorul cere elevilor să facă o compoziție cu subiectul care și-l vor alege; maestrul le cere să desemneze din memorie ce vor ei. Și unul și altul pătrund în sufletul elevilor și constată gradul și felul impresiunilor. Ambii le cultivă atenția, memoria vizuală și imaginația creatoare. Și unul și altul deprind pe elevi cu metoda de studiere dezvoltându-le puterea de analiză.

Nu este nici un obiect de studiu care să aibă o mai strânsă legătură cu celelalte și o valoare educativă mai mare ca desemnul. „Mai mult îmi spune un crochiu, de cât un raport amănunțit“, a zis Napoleon acum 100 de ani, când doar un Pestalozzi numai putea să întrevadă importanța educativă a desemnului. Dacă crochiurile clarifică atât de mult descrierile, ce potrivit ar fi ca toate compozițiile de limba română să fie ilustrate cu schițe și crochiuri. Ar fi o variațiune plăcută și un câștig îndoit.

Cuvintele și expresiile proprii desemnului, întrebuintate la limba română, sunt o dovadă mai mult că, în ceiace privește partea descriptivă, ambele obiecte nu fac decât acelaș lucru, servindu-se pentru acelaș scop unul de cuvinte, iar altul de linii, lumină și culoare. Iată câteva din acele cuvinte: tablou, schiță, colorit, nuanță, se desemnează, se scoate în relief, contur, perspectivă, pastel, formă plasticitate, stil etc.

În ultimul timp ministerul printr'un ordin circular cere maștrilor de desemn să răspundă la următoarele trei chestiuni: 1) Ce propuneri au de făcut pentru o deosebită dezvoltare a desemnului, caligrafiei și tuturor artelor frumoase. 2) Ce propun relativ la pregătirea și recrutarea personalului didactic însărcinat cu predarea desemnului și în fine 3) Pentru dezvoltarea gustului artistic în țară.

Din aceste trei întrebări se vede lămurit că ministerul a făcut constatarea—cam târzie—că desemnul, caligrafia și toate artele-frumoase dela noi nu au dezvoltarea care ar trebui să o aibă. Și după ce a făcut această constatare, a căutat cauza și a găsit că personalul didactic al școalelor secundare nu are o pregătire specială și tot din această cauză nici gustul artistic la noi nu e normal dezvoltat.

În chestiunea a doua se află și răspunsul la prima și a treia. În adevăr, dacă maștrii vor fi bine pregătiți și vor avea posibilitatea de a lucra, efectul se va vedea imediat.

În cursul primar învățătorii și institutorii dau copiilor primele îndrumări pentru desemn, iar pentru scriere pun temelia acestui exercițiu. deprinderile rele dela desemn se mai pot corecta în liceu, dar cele dela caligrafie sunt atât de puternic fixate, că de cele mai multe ori rămân neschimbate. Poziția la scris și mânăuirea condeiului, dacă ar fi bine arătate și înțelese de copii, învățătorul a făcut destul în comparație cu ceia ce se face acum. Sunt mulți învățători normaliști, cari nici atâta nu pot face și nu au ei nici o vină dacă în școala normală nu li s'a arătat. Ei au avut maștri de caligrafie pictori absolvenți ai școalei de Belle-Arte, nu caligrafi.

În școala primară scrierea și cetirea sunt exercițiile fundamentale, exerciții de care nu ne putem dispensa și care ne sunt necesare în fiecare zi din viață. Totuși scrierea e exercițiul care se face cel mai rău.

O schimbare se impune și Ministerul și-a propus să facă. În primul rând va trebui să aibă în vedere pregătirea corpului didactic. Va înființa pe lângă fiecare școală de Belle-Arte câte o secțiune pedagogică unde să se predea caligrafia și desemnul liniar pe lângă cursurile școalei de Belle-Arte. Studenții, cari vor urma această secțiune, vor urma și Seminarul pedagogic universitar ca toți studenții cari se destină carierei didactice. În această secțiune nu se vor înscrie decât absolvenți a opt clase de liceu iar absolvenții acestei secțiuni, în urma examenului de capacitate, vor fi numiți în învățământ cu titlu și leafă egală cu a profesorilor.

În afară de pregătirea profesorilor de desemn va trebui ca legea și regulamentele să le dea posibilitatea de a lucra. Desemnul să fie considerat ca obiect principal, având corijare ca toate obiectele și, în loc de o oră pe săptămână, să se predea cel puțin două.

La școalele din apus, (Seminarul pedagogic din Iena) e prevăzută în program o oră (o lecțiune) specială pe

săptămână, destinată analizei tablourilor și operelor de artă. S'ar putea și în programele noastre găsi o oră de ansamblu pe săptămână, pentru astfel de analize și interpretări, cel puțin pentru cursul superior. Ministerul Artelor va îngriji ca fiecare liceu să aibă o colecție cu reproduceri în negru sau în culoare după principalele capod'opere de pictură, sculptură și arhitectură. Fără această lecțiune de explicare și analiză a operelor de artă, istoria artelor, prevăzută în programul școalelor de fete, secția clasic-modernă, n'are absolut nici un rost; elevele memorează date și numiri, cum ar memora un dicționar, fac geografie fără hartă.

Cu această ultimă măsură, s'ar contribui mult la cultivarea gustului artistic la noi în țară.

Copilul învață jucându-se și imitând. A desemna și a colora, sunt dintre jocurile cele mai preferate de copil. Mai apoi, pentru dezvoltarea voinței, atenției și judecării, principiul nou al educatorilor americani este de «*a învăța lucrând*» (learning by doing) și pentru aplicarea acestui principiu, desemnul va ocupa locul ce-l merită.

Pe de altă parte există un curent de a se considera educația estetică ca singura disciplină de bază a pedagogiei și de aci scopul educației să fie un scop pur estetic.

Din aceste tendinți diferite, a rezultat că estetica are un rol armonic în educația generală, pe care nu-l avea în trecut și această importanță i se dă chiar din cursul primar, pentru că sentimentul moral ia naștere și se dezvoltă din sentimentul estetic; deci *binele* e un fruct al *frumosului*. Când vom ști să subjugăm forțele naturii și să ne folosim de ele, când mijloacele de producțiune vor atinge perfecțiunea, când munca omenească va fi bine repartizată și ocrotită, când avuțiile nu vor mai fi cumulate în câteva mâini și nu vor mai exista exploatați, când educația va fi bine organizată, când, prin urmare, lupta pentru existență va fi mai ușoară și omul va avea mai mult timp liber, atunci frumosul în artă și în natură, va ocupa locul cel mai important în viață.

GH. CARP

Maestru de desen la Liceul Mircea cel Bătrân, Constanța

POEZII

1

*Călă lumină și noroc
In juru-i răspândește
N'o știe soarele de loc,
Când arde și lucește.*

*Și stelele, când ies, sclipind,
Din depărtări străine,
Nu știu ce farmec blând aprind
In nopțile senine.*

*Așa nu știe draga mea
Ce rai de fericire
Mi-aduce'n laină dela ea.
O singură privire;*

*Și farmecul fără hotar
Din viața mea pustie
Ea, singură, mi-l dă in dar
Și, singură, nu-l știe.*

*Străbați cuprinsuri mari și munți și ape,
Să pui o stavilă'ntr'e dor și tine,
Dar, când îl crezi departe, el de-aproape
Ca umbra, după pasul tău se ține.*

*Oprește-te! Zădarnică'nțercare!
Așteaptă pân'ce singur se va duce
Să-și caule aiurea așezare
Și căpătâi pe care să se culce.*

*Iubirea într'o lege se cuprinde,
O lege care nu se poate'nfrânge:
Cu depărtarea crește și s'aprinde,
Cu vremea scade și—încet—se slânge.*

*Urlă marea și vuește
Și ridică valuri mii,
Peste care trec săgeată
Goelanzii argintii.*

*Orizontul se'nfrățește
Cu adâncul frământat
Și în malurile'nalte
Apele'nspumate bat.*

*Pe nisipul de sub țărături,
Zac, aduse din spre larg
Rămășițe dintr'o luntre:
Niște scânduri și-un catarg.*

*Dar luntraș cine-a fost oare?
Și-a plecat spre care țel?
Unde zace el acuma?
Cine plânge după el?*

Rozmarin

MAELSTROM

Căile lui Dumnezeu în Natură, ca și în planurile sale providențiale, nu sunt căile noastre; și concepțiile inteligenței noastre nu se pot compara în nici un chip cu imensitatea, adâncimea și caracterul operelor divine, al căror abis e mai adânc decât fântâna lui Democrit-

Joseph Glanville.

Ajunserăm în sfârșit pe creasta celor mai înalte stânci. Câte-va minute moșneagul arătă prea istovit, ca să mai poată rosti un cuvânt.

— Mai înainte vreme, vorbi el în cele din urmă, vă puteam călăuzi pe poteca asta tot așa de ușor ca și băetanul meu cel mai tânăr; dar mi s'a întâmplat acum trei ani o peripeție cum nici un muritor n'a încercat-o vreodată pe pământ, sau cel puțin cum nu mai trăește nimeni să o povestiască; iar cele șase ore de spaimă grozavă, pe care le-am îndurat atunci, mi-au ruinat și sufletul și corpul. Poate mă credeți bătrân de tot; dar nu e așa. În mai puțin de o zi mi-a înălbit tot părul, care era negru ca pana corbului, mi-a slăbit tot corpul și mi s'au sleit toți nervii în așa chip, în cât și acum tremur la cea mai slabă sfortăre și mă înspăimânt până și de o umbră. Iacă, abia privesc pe deasupra acestei genuni și mă apucă amețea.

Mica faleză lângă care se lungise el cu atâta ne-păsare ca să se odihniască, așa încât corpul îi atârna în gol și, cum stă rezemat de marginea lunecoasă a stâncii, numai cotul îl opriă dela cădere, — mica faleză se înalță ca un perete în fața unei prăpăstii căseate, tăiată în granit negru și lucios, la vre-o cinci-zeci sau

șaiszeci de picioare deasupra unui haos de stânci. Cu nici un preț nu m'aș fi apropiat de marginea ei la mai puțin de șase pași. Indrăzneala călăuzei mele îmi treziă un asemenea fior de frică, încât mă lăsați la pământ cu tot corpul, mă agățai cu mânilor de tufele dinprejur și nu îndrăzniam să privesc măcar cerul; zadarnic mă luptam cu mine însumi ca să alung gândul că însași temelile muntelui erau în primejdie să se năruie sub furia vânturilor.

Mi-a trebuit timp ca să raționez și să găsesc destul curaj spre a mă ridică puțin și a privi depărtările.

Dar, pentru Dumezeu, biruiți-vă teama, zise călăuza, căci dacă v'am adus aci, e numai ca să cuprindeți cu ochii o întindere cât mai largă a locului unde s'a petrecut întâmplarea despre care v'am vorbit și să vă depăn toată povestirea aceasta, în timp ce dumneavoastră veți avea sub ochi însași scena pe care s'a desfășurat. Noi ne aflăm acum, continuă el cu acea precizie care-i caracteriză felul său de-a vorbi, ne aflăm pe coasta Norvegiei, la 68° latitudine, în marea provincie Nordland și în posomorâtul district Lofoden. Muntele, pe vârful căruia ne găsim, se numește Helseggen, Innoratul. Acum, ridicați-vă puțin, ține-ți-vă de ierburi, dacă vă cuprinde amețeala, uite așa... și priviți peste mare, dincolo de vălul acela de ceață.

Privii cu toată amețeala grozavă și văzui o largă întindere de ocean, ale cărui ape de culoarea cernelei îmi amintiau povestirea geografului Nubian despre Marea Intunericului — Mare Tenebrarum. Inchipuirea omească n'ar putea plăsmui o priveliște așa de nesfârșit de tristă. La dreapta și la stânga, cât poate cuprinde ochiul, se desfășură ca niște ziduri ale lumii, fruntea unei faleze grozav de negre și de prăpăstioase, a cărei tristețe este sporită și de valurile ce se ridică foarte sus, până la creasta albă și sinistră a pereților de stâncă cu urlete și vuiete neîntrerupte. Chiar în fața promontoriului deasupra căruia ne aflăm și la o depărtare de vre-o cinci sau șase mile în mare, se vedea un ostrov de stâncă goală; sau mai degrabă se ghicîa ființa lui

după spuma valurilor care-l înconjurau. La aproape două mile în spre țarm, se află o altă insulă, ceva mai mică, stearpă și înconjurată de stânci uriașe și de colți mari de piatră.

Oceanul, în spațiul cuprins între insula din larg și țarm, are ceva extraordinar în înfățișarea lui. În ceasul acela suflă dinspre uscat un vânt așa de puternic, încât un bric, colo jos, în larg, se svârcoliă cumplit în valuri și în fiecare clipă trupul său dispărea în întregime.

Cu toate acestea nu era pe mare o hulă obișnuită, ci numai frământare de valuri care se încrucișau în toate direcțiile cu un șgomot surd și mânios, nu numai în „dinții vântului“, ci și în alte sensuri; spumă nu se vedea decât puțină în nemijlocita vecinătate a stâncilor.

— Insula de colo din depărtare, vorbi moșneagul, se numește de Norvegieni Vurrgh. Cealaltă, la jumătate de drum, Moskoe. Cealaltă, o milă spre Nord, este Ambaaren. Colo, departe, sunt Islesen, Hotholm, Keidhelm, Suarven și Buckholm. Mai departe, între Moskoe și Vurrgh, sunt Otterholm, Flimen, Sandflesen și Stockholm. Acestea sunt numele adevărate ale ostroavelor; dar cum dracu le-a venit în miute oamenilor să le boteze, nici eu nu știu. Auziți ceva?... Vedeți vre-o schimbare în înfățișarea mării?

Trecuseră vre-o zece minute de când ne aflam pe creasta lui Helseggen, unde ne urcaserăm venind din spre Lofoden, așa încât nu putusem vedea marea decât din clipa când, ajunși în vârf, ea se desfășură largă înaintea ochilor noștri. Pe când bătrânul vorbea auzii un vuiet puternic care creștea treptat, întocmai ca mugetul unui cârd nesfârșit de zimbri în preiiile Americii, și, în acelaș timp, văzui că fața oceanului de sub noi, pe care corăbierii obișnuiesc să o numiască „zbătută“ se preschimbă cu repezițiune într'un șuvoi ce se îndreptă spre răsărit. Ba încă, pe când priviam, șuvoiul câștigă o iuțeață neobișnuită. Fiecare clipă îi sporia repezeciunea și furia sa năvalnică. Peste cinci minute toată marea, până la creasta lui Vurrgh, era biciuită

de furia sa neimblanzită; dar mai ales între Moskoe și coastă răscoala apelor eră din plin. Acolo întinsul cel larg al genunei clocotia frământat de mii de curenți contrari, isbucniă dintr'odată în sbuciumări sălbatece, se înalță fierbând, șueră și porniă în vârtejuri uriașe și nenumărate și astfel se rotiă înaintând spre răsărit cu o iuțeală pe care apa n'o are decât în cascade.

Încă două, trei minute și priveliștea se schimbă cu totul. Fața mării se linișți puțin câte puțin și vârtejurile dispărură unul după altul, pe când fășii întinse de spumă înalbiau într'un loc unde până atunci nu se vedea nimic. În cele din urmă fășiile se lungiră pe mare întindere, se apropiară și, moștenind par'că rotirea vârtejurilor dispărute, începură să dea ocol în aria unui vârtej neasemănat mai larg. Iute, foarte iute, rotirea aceasta de ape își lămurî hotarul, formând un cerc cu un diametru mai mare de o milă. Pe margini aveă o largă cingătoare de spumă strălucitoare; dar nici un bob de spumă nu lunecă în gătlejul monstruoasei pâlnii, al cărei interior eră un zid lichid, neted, lucitor și de o culoare neagră, inclinat pe orizont cu un unghiu de aproape 45°, rotindu-se împrejur cu o iuțeală înfrigurată și ametoare și răspândind în vânt un zgomot înspăimântător, jumătate țipăt, jumătate muget, așa precum nici căderea Niagarei, în frământarea sa supremă nu poate înalța spre cer.

Muntele tremură din temelie și stânca se zguduiă. Mă aruncaî cu fața la pământ și mă agățai cu mânilor de iarbă într'un exces de zbucium nervos.

— Asta, spusei însfârșit moșneagului, asta nu poate fi decât Maelstrom.

— Așa îi zic unii, răspunse el; însă noi, Norvegieni, îl numim Moskoe-Strom, după numele insulei Moskoe, care se află la jumătate de drum.

Descrierile pe care le-am citit asupra acestui vârtej nu mă pregătiseră deloc pentru ceea ce vedeam acum. Descrierea lui Jonas Ramus, poate cea mai amănunțită dintre toate, nu-ți dă nici cea mai slabă idee de măreția și grozăvia acestui decor, necum impresia de

spaimă care apasă pe privitor în fața unei asemenea priveliști ne mai văzute. N'aș putea spune din ce loc și în ce moment a privit-o scriitorul nostru; dar desigur că nu depe vârful lui Helseggen și nici în timpul unei furtuni. Cu toate acestea se află în descrierea sa câteva pasagii, care pot fi citate pentru amănunțele lor, deși sunt departe de a da o icoană mai credincioasă a priveliștei :

«Între Lofoden și Moskoe, scrie el, adâncimea mării este de 30 până la 40 de măsurii; dar de cealaltă parte în spre Ver (Vurrgh), adâncimea descrește până într'atâta, încât o corabie, trecând pe acolo, s'ar găsi în primejdie să se înțepeniască în stânci, ceia ce se întâmplă adesea și pe vreme liniștită. În timpul fluxului curentul intră furios în spațiul dintre Lofoden și Moskoe cu mare iuțeală; urletul său, în ceasul când se retrage cu năvălnicie spre larg, abia este egalat de acela al celor mai mari și mai furioase cascade. Zgomotul se aude la câte-va leghe împrejur și vârtejul e de o întindere și adâncime atât de mare, încât, dacă o corabie ar pătrunde în aria lui, ar fi târâtă și înghițită fără îndoială până în fund unde, izbindu-se de stânci, s'ar sfărâma în țândări; iar când vârtejul se liniștește, sfărâmurile sunt scoase la suprafață. Pauze de odihnă nu se produc decât între reflux și flux și numai pe vreme liniștită; ele durează mai puțin de un sfert de oră, după care vârtejul își recapătă treptat violența. Când vârtejul se află în toiul lui și, pe de altă parte, e însoțit și de furtună, e mare primejdie să te apropii de el la mai puțin de o milă Norvegiană».

«Atâtea bărci, iahturi și corăbii au fost înghițite pentrucă nu s'au ferit înainte de a fi prinse și târâte de curent. Ba încă se întâmplă adesea că și balenele, apropiindu-se prea tare de el, sunt biruite de puterea lui și cu greu s'ar putea descrie mugetele grozave ale lor, când zadarnic încearcă să scape dintr'ânsul. Intr'o zi s'a întâmplat că un urs, încercând să treacă înnot dela Lofoden la Moskoe, fu prins de vârtej și târât în fund; urletele sale erau așa de puternice, încât se

auziau dela țarm. Trunchiuri uriașe de brazi și de pini, după ce au fost înghițite de vârtej, se ridică la fața apei așa de sfărâmate și destrămate, încât par a fi acoperite de câlți lemnoși. Aceasta dovedește că fundul genunei e plin de colți de stâncă de care trunchiurile se isbesc și se rod. Curentul e născut de fluxul și refluxul mării, care se urmează fără greș din șase în șase ore. În anul 1645, în Dumineca Sexagesimei, vârtejul s'a pornit din zori de zi cu atâta vuiet și năvălnicie, încât s'au năruit și zidurile caselor depe coastă».

În ceea ce privește adâncimea apei, nu-mi dau seama cum s'a putut măsura în vecinătatea nemijlocită a vârtejului. Cele 40 de măsuri cred că privesc canalul vecin cu țarmul insulei Moskoe, sau Lofoden. Adâncimea în mijlocul vârtejului trebuie să fie neasemănat mai mare. Ca să ne dăm seama, e de ajuns să aruncăm o privire piezișe spre adânc de pe vârful stâncii Helseggen. Privind de acolo acest Phlegethon, care vuiă la picioarele mele, nu mă putui oprî să nu surăd de simplitatea bietului Jonas Ramus, care vorbește ca despre niște basme de istoriile sale cu balena și cu ursul; căci este limpede că cele mai mari corăbii din ziua de azi nu s'ar putea înpotrivi vârtejului Maelstrom nici cât se înpotrivește un fulg în uragan, ci de bună seamă s'ar risipi în țandări, izbindu-se de fund.

S'au dat felurite explicații acestui fenomen. Îmi amintesc că unele din ele mi-au apărut la prima lectură destul de bune; dar acum ele nu mă mulțumesc mai de loc. Părerea în de obște primită este următoarea: „Ca și celelalte trei mici vârtejuri din vecinătatea insulelor Feroe, Maelstrom n'are altă cază decât ciocnirea valurilor ce se înalță și se scoboară în orele fluxului și refluxului, în fața unei linii de recife și de stânci, care pun piedică apelor și le silesc să cadă într'o uriașă cascadă; așa încât, cu cât valul se urcă, cu atât și căderea trebuie să fie mai înaltă. Urmarea firească este vârtejul a cărui putere uimitoare de absorbire este cu

priso; statornicită prin exemple de mai mică însemnătate“.

Așa se rostesc cu privire la acest subiect Encyclopedia britanică. Kirche și alții ca dânsul, își închipue că în mijlocul canalului Maelstrom se află un gol, care străbate scoarța pământescă și precizează că s'ar deschide în golul Botnic. Părerea aceasta, de fapt destul de naivă, eră singura care-mi mulțumia închipuirea în clipa când contemplan acele locuri; și, împărțășind-o calăuzei mele, care nu-mi fu mirarea când îl auzii spunând că, dacă aceasta eră într'adevăr părerea tuturor Norvegienilor, nu eră mai puțin și a sa. Cât despre explicarea de mai sus, el se arată incapabil de a o pricepe și eu eram de acord cu el; oricât de convingătoare ar apărea ea pe hârtie, totuși ți se pare neînțeleasă și chiar zadarnică în fața vuietelor abisului.

— Acum, fiindcă ați privit îndeajuns vârtejul, vorbi moșneagul, să ne străcurăm ușor, dacă voiți, pe după stânca aceea, ca să ne punem la adăpost de vânt și să nu ne asurziască mugetul apelor. Am să vă povestesc o istorie din care veți vedea dacă n'am tot dreptul să mă laud că am cunoștință de Moskoe-Strom“.

Făcui precum doria el și moșneagul începu:

— Cei doi frați ai mei și cu mine aveam un vas de pescuit, preschimbat în goeletă, de aproape 70 de tone, cu care obișnuiam să pescuim printre ostroavele de dincolo de Mosko, aproape de Vurrgh. În părțile unde marea e răscolita de valuri, de obicei pescuitul este norocos, dacă-l faci la timp potrivit și dacă nu ți-e teamă de vre-o poticneală; însă, dintre toți pescarii de pe coasta Lofoden, noi trei eram singurii cari îndrăzneau să ne avântăm regulat spre ostroavele acelea. Locurile colindate de obicei de pescari sunt mult mai departe, spre miază-zi; acolo poți prinde pește ori și când, fără nici o primejdie și de aceea e firesc ca locul să fie căutat; însă dincoace, printre ostroave, sunt locuri unde poți prinde pește și mai mult și de calitate mai bună; uneori se întâmplă să prindem într'o singură zi atâta mulțime, cât alții, mai puțin îndrăzneți, nu pu-

teau să scoată într'o săptămână. Ne îmbogațiam văzând cu ochii : eră mai multă primejdie, dar mai puțin necaz și îndrăzneala eră pentru noi o plăcere.

Țineam corabia noastră într'un adăpost la vre-o cinci mile de aici, sub coastă, și obișnuiam pe vreme bună să folosim sfertul de oră, cât marea eră lină, ca să străbătem canalul principal al lui Moskoe-Strom, chiar pe deasupra genunii, și să aruncăm ancora colo, departe, pe lângă Otterholm sau Sandflesell, unde valurile sunt mai potolite. Acolo așteptam vremea când marea se domolește, ca să ridicăm ancora și să ne întoarcem acasă. Nici odată nu porniam oasemenea expediție fără un vânt larg și statornic, care să ne ducă și să ne întoarcă și fără să avem siguranța că nu se va potoli pe drum. Rare ori se întâmplă să ne înșelăm. Numai de două ori în răstimp de șase ani furăm siliți să rămănem toată noaptea sub ancoră din pricina unei liniști desăvârșite, lucru foarte rar în părțile noastre. Altă dată a trebuit să rămănem pe țărni aproape o săptămână, morți de foame, din pricina unei furtuni care s'a deslănțuit puțin după sosirea noastră și a răsvrătit canalul în așa chip, încât ne-a fost peste putință să ne mai întoarcem. În asemenea împrejurare am fi fost târați în largul mării, căci vârtejul ne purta cu așa putere, încât în cele din urmă ancora fu smulsă. Din fericire furăm răpiți de unul din nenumărații curenți, contrari, cari se întâlnesc azi ici, mâine în altă parte ; și curentul acesta ne-a purtat spre Flimen, unde avurăm norocul să poposim.

N'aș putea să vă povestesc nici a douăzecea parte din primejdiile pe care le-am îndurat acolo. Chiar pe vreme liniștită e un loc primejdios ; dar totdeauna am găsit mijlocul să infruntăm curentul Moskoe, deși adesea eram cu sufletul în gură, când ni se întâmpla să întârziem o minută, sau să pornim ceva mai înainte de intrarea apelor în repaos. Uneori vântul nu eră destul de puternic precum nădăjduiam la plecare și atunci străbăteam mai puțin drum decât am fi dorit, pe când curentul făcea cârma de prisos.

Fratele meu mai mare aveà un băetan de 18 ani și eu însumi aveam doi băeți zdraveni. Ne-ar fi fost de mare ajutor în asemenea împrejurare, fie la vâslit, fie la pescuit; dar, dacă noi aveam curajul să înfruntăm primejdia pe spinarea noastră, nu ne lasà inima să primejduim copii, căci la drept vorbind, pericolul era grozav.

Sunt trei ani de atunci, fără câteva zile, de când s'a întâmplat ceia ce vă povestesc. Erà la 10 Iulie 18..., o zi pe care oamenii încă n'au uitat-o, căci urlà cel mai îndrăcit uragan care a bătuit vre-odată sub cer. Totuși, de dimineață și până târziu după prânz a suflat o briză plăcută din spre sud-vest; iar sus strălucia un soare superb, așa încât și cel mai bătrân marinar dintre noi nu s'ar fi îndoit de ceia ce trebuia să urmeze.

Frații mei și cu mine am ajuns pe la două după amiază la insule și în curând ne umplurăm corabia cu pești frumoși, cari în ziua aceea căzură mai din belșug ca oricând. Ceasul meu arată exact șapte ore, când ridicarăm ancora ca să pornim spre casă, așa încât să străbatem curentul în perioada de liniște care, după socoteala noastră, trebuia să înceapă pe la opt.

Plecarăm cu un vânt răcoros de tribord și câtva timp plutirăm cu repegiune, fără să ne gândim la vre-o primejdie, fiindcă în ziua aceea nu erà nici un semn de temut. Deodată iată-ne „mascăți“ de un salt de briză ce venia dinspre Helseggen. Așa ceva nu se întâmplase niciodată și începui să mă simt rău, fără să știu pentru ce. Ne puserăm sub vânt, fără însă a isbuti de loc din pricina valurilor și tocmai mă gândiam să ne întorcem la liman când, aruncându-mi ochii înapoi, văzui toată zarea acoperită de un nour de aramă, ce se înălță cu cu o repezeciune uimitoare.

În acelaș timp vântul, ce ne purtase până atunci, pieri și ne găsirăm într'o asemenea liniște de aier, în cât curenții ne purtau după placul lor în toate părțile. Dar nici această stare de lucruri nu dură destul timp ca să ne dea răgazul să chibzuim. În mai puțin de o minută furtuna ne învălul; în minuta următoare cerul

se acoperi cu totul și ziua se întunecă așa de tare, încât nu mai puturăm vedea dintr'un capăt într'altul al corăbiei.

Nici nu mai încere să vă descriu blestemul unui astfel de uragan. Cei mai bătrâni lupi de mare din Norvegia n'au apucat ceva la fel. Strânseserăm toate pânzele în grabă; dar, la cea dintâi năvală de vânt, amândouă catargele sburară peste bord ca și când ar fi fost retezate, iar catargul cel mare răpi cu el și pe fratele meu cel mai tânăr, care din prevedere se agățase de dânsul.

Corabia noastră eră ca o frunză pe valuri. Puntea fusese măturată cu totul și nu avea decât o mică deschidere spre proră, pe care luasem obiceiul să o închidem totdeauna, înainte de a străbate curentul, ca o măsură de prevedere când ai de a face cu o mare răs-vrătită. Fără această măsură, în împrejurarea în care ne găsiam, ne-am fi scufundat de bună seamă, căci valurile ne acoperiră cu totul timp de câteva minute. Prin ce minune fratele meu scăpă dela peire, nu pot să știu, căci vai! n'am avut putința să aflu. Cât despre mine, desfăcându-mă dela catarg, m'aruncaii pe brânci pe punte și, înțepenind picioarele de marginea îngustă a bordului, mă agățai cu amândouă mânele de un inel ce se află la piciorul catargului dinainte. Aceasta eră tot puteam face mai bun și numai instinctul m'a îndemnat să lucrez astfel, căci eram prea amețit ca să mai pot judeca.

Câteva minute rămaserăm cu totul acoperiți de apă, după cum v'am spus, și în timpul acesta, agățat de inel, mă siliam să-mi ții răsufierea. Apoi, ne mai putând răbda, mă ridicai în genunchi, fără să las beleiugul din mâni și scosei capul la aier. În clipa aceea corabia noastră se scutură întocmai ca un câine când iese din apă și se ridică deasupra mării. Încecai atunci să mă reculeg din amețeală și să-mi adun gândurile, ca să văd ce e de făcut, cînd simții că cineva mă apucă de braț. Eră fratele meu cel mare și inima îmi tresări de bucurie, căci îl credeam măturat de valuri. O clipă după aceea însă bucuria mea se preschimbă în

groază când el îmi țipă la ureche din toate puterile numai acest cuvânt: *Moskoe-Strom!*

Nimeni nu-și poate închipui ce zguduire simții atunci. Tremuram din creștet până în tălpi ca și când aș fi fost scuturat de friguri. Înțelegeam bine ce voia să spuie fratele meu cu această vorbă. Tărați de vântul ce sufla, acum ne găsim în voia curentului și nu aveam nici un chip de scăpare.

Ați înțeles că, străbătând canalul curentului, făceam totdeauna un ocol ca să trecem drept pe deasupra lui numai când timpul eră liniștit și atunci încă trebuia să așteptăm și să pândim cu grije vremea apelor potolite; însă acum eram țarați de-adreptul spre genune și pe o furtună ca aceia! De bună seamă, mă gândiam, vom fi deasupra vârtejului chiar în momentul acalmiei — un grăunte de speranță! dar puțin după aceia mă prinse ciuda că am fost așa de nebun să mai nădăjduesc ceva. Știam că suntem niște condamnați, chiar dacă ne-am fi aflat pe o corabie cu de zece ori nouăzeci de tunuri.

Cu toate acestea furia dintâi a furtunii se potoli, sau cel puțin n'o mai simțiam într'atâta, fiindcă alergam înaintea ei; mai apoi însă marea, pe care vântul o ținuse până atunci întinsă și spumoasă, începù să se înalțe în munți de valuri. O schimbare ciudată se produse și în cer. Jur împrejurul nostru, ori încotro priviai, el eră negru ca noaptea; însă chiar deasupra noastră se limpezi dintr'odată un ochi de cer senin, — așa de senin cum n'am mai văzut, — de un albastru așa de adânc și de lucitor, iar prin ochiul acela strălucia luna plină cu o lumină așa de puternică, cum nici odată în viața mea n'am mai văzut. Ea lumina totul împrejur; dar ce privește, Doamne Dumnezeule, ce privește se desfășura sub lună!

Înceai odată, de două ori să vorbesc fratelui meu; însă, nu știu cum, vuietul de ape crescuse așa de tare, încât, de și îi strigam la ureche din răspuțeri, el nu mă putea auzi. Deodată el, scuturându-și capul, îngălbeni ca un mort și ridică un deget ca și când mi-ar fi zis: ascultă!

Nu știam la început ce vrea să spuie; dar în curând un gând grozav îmi fulgeră prin minte. Scosei ceasornicul din buzunar: nu mai umbra! li privii cadranelul la lumina lunei și îl aruncai cu ciudă departe, în ocean, izbucnind în lacrimi. Se oprise la ora șapte! Trecuse deci momentul calmului de ape și vârtejului curenților eră acum în toi.

Când o corabie este țăpan zidită, cu pricepere încărcată și nu se cufundă prea mult sub povara ei, și dacă aleargă în larg pe furtună, valurile par totdeauna că-i fug pe sub talpă, ceea ce pare foarte ciudat unui terestru, — și aceasta se numește în graiul marinarilor „a călări“.

Ei bine, până acum noi călăriserăm peste hula foarte frumos; dar în curând un val uriaș se revărsă peste noi, ne prinse sub bolta lui și ne răpi cu el, ridicându-ne sus. sus de tot, până în văzduhul cerului. Nici odată n'am crezut că un val se poate înălța așa de mult. Pe urmă, lunecând pe o curbă amețitoare, ne lăsarăm în jos și ne afundarăm, așa încât mă prinse o asemenea spaimă și amețeală, ca și când aș fi căzut în vis din vârful unui munte înalt. Înșă, pe când ne găsim pe creștetul valului, am aruncat o repede ochire împrejurul meu și atâta mi-a fost de ajuns. Fulgerător mi-am dat seama de toată grozăvia soartei noastre. Vârtejul curenților Moskoe se află numai la un sfert de milă înaintea noastră; dar un vârtej ce nu seamănă cu nici unul din cele obișnuite, după cum vârtejul pe care îl privești acum nu seamănă cu învârtirea unei mori. De n'aș fi știut unde ne aflăm și ce ne așteaptă, n'aș fi recunoscut în nici un chip locul. Priveștiștea eră așa de îngrozitoare, în cât, fără de voie, închisei ochii, iar pleoapele mi se striviră în strângere ca într'un spasm.

N'au trecut nici două minute și iar simțirăm cum valurile se potolesc din nou și că suntem acoperiți de spumă. Corabia se întoarse smuncit din babord jumătate de cerc și se repezi ca o săgeată într'altă parte. În acelaș timp mugetul apelor fu înăbușit de un zgomot

ascuțit, un zgomot de care vă puteți face o idee închipuindu-vă șuierul câtor-va mii de vapoare ce țipă din sirenele lor în acelaș timp. Ne găsiam atunci în cingătoarea hulei care înconjoară vârtejul și, de bună seamă, mă gândiam că o clipă după aceea vom luneca în vârtej, al cărui fund nu-l puteam limpede deosebî, din pricina iuțelii spăimântătoare cu care eram târați. Corabia părea că nu se cufundă de loc în apă, ci că zboară pe deasupra ei ca o băsică de aier la suprafața valurilor. Tribordul atingea vârtejul, iar la babord se desfășura oceanul nesfârșit și simțiam că văd un zid nesfârșit de apă ce se rotește între noi și zare.

Poate că n'o să mă credeți, dar acum, când ne găsiam în gura pâlniei, eu mă simțiam mai stăpân pe mine însumi decât atunci când ne apropiam de ea. Cu sufletul gol de orice ce speranța, mă simții par'că ușurat de o mare parte din groaza care mă paralizase la început. Eu cred că disperarea îmi oțelise într-o dată câțiva nervii.

Aceasta nu e lăudăroșie, ci adevăr curat! Mă gândiam că este ceva sublim într'o asemenea moarte și că ar fi o nebunie să mă opresc la gândul așa de meschin al salvării mele, când în fața ochilor se desfășura o priveliște așa de măreață a puterii Dumnezezești. Cred că aș roși de rușine dacă mi-ar trece prin minte un asemenea gând. O clipă după aceea fui cuprins de curiozitate să cunosc vârtejul. Eram stăpânit de dorința de a-i cerceta adâncul, chiar cu prețul vieții și dureră cea mai mare eră că nu voi putea împărtăși tovarășilor mei tainele acestei minuni. Iată, de sigur, ciudate gânduri din partea unui om ajuns într'o asemenea cumpănă,—și de multe ori m'am gândit după aceea că goana corăbiei în cercuri amețitoare deasupra abisului, trebuie să mă fi zăpăcit puțin.

Mai era și o altă împrejurare care mă făcea să-mi păstrez cumpătul și anume potolirea vântului care, în locul unde ne aflam, nu ne mai supăra, căci, după cum și dumneavoastră v'ați putut da seamă, cingătoarea de spumă se află în pâlnie ceva mai jos ca fața oceanului;

iar acesta ridică acum mai sus de capetele noastre un soi de mal prăpăstios și posomorât. Dacă n'ați apucat nici odată o furtună pe mare, nu puteți ști ce descu-rajare îți coboară în suflet complicitatea între vânturi și neguri. Te orbește, te asurzește, te înăbușe și-ți răpește orice putință de faptă și de judecată. Inșă noi scăpaserăm acum de toate aceste mizerii, întocmai cum criminalii, condamnați la moarte, se bucură în închi-soarea lor de micile plăceri, refuzate lor, atâta timp cât sentința era încă nesigură.

N'aș putea să vă spun de câte ori am ocolit co-roana de spumă. Ocoliam, ocoliam mereu, poate de o oră, zburând mai mult de cât plutind și apropiindu-ne pas cu pas de primejdie și de grozava margine din lă-untru a vârtejului. În tot timpul acesta eu n'am lăsat din mâni inelul de fier. Fratele meu se află înapoia mea, agățat de un butoiș gol de apă, bine înțepenit sub cușca bolții dela pupă, singurul obiect ce nu fusese măturat de valuri de pe bord, la izbucnirea furtunii. Pe când ne apropiam de marginea genunej, el părăsi bu-toiașul, se repezi spre inel și, în groaza lui, încercă să mi-l smulgă din mâni, căci inelul nu era destul de mare ca să-l putem ține amândoi. Nici odată n'am simțit o mahnire mai adâncă decât în clipa când îl văzui făcând o asemenea încercare, — deși îmi dam seama că era ne-bun, nebun furios din groază. Cu toate acestea eu nu am încercat să mă opun lui; știam câtă siguranță îți dă acest inel și i-l lasai, iar eu mă îndreptai spre pupă, ca să mă agăț de butoiș. Nu mi-a fost greu, de oarece corabia, în drumul ei circular, își ținea cumpăna bine pe talpă, deși era zguduită dintr'o parte și alta de lo-viturile valurilor uriașe și de fierberea vârtejului. Abia mă înțepenisem în noua mea poziție, când o lovitură grozavă în tribord repezi corabia cu botul spre adânc. Șoptii repede o rugăciune către Dumnezeu, crezând că totul s'a isprăvit.

Inima mi se strânse de frică; mă agățai cu putere de butoiș și închisei ochii. Câteva clipite n'am îndrăs-nit să-i deschid; mă așteptam la o moarte fără greș și

mă miram că încă nu m'am scufundat și că nu mă aflu în agonie sub valuri. Dar timpul trecea și eu tot trăiam. Senzația de cadere încetase și mișcarea corăbiei nu se deosebia mult de aceea când ne aflam în cingătoarea de spumă. Totuși eram aplecați mai mult spre tribord. Prinsei curaj și privii încă odată împrejur.

Nici odată nu voiu uită simțirea de spaimă, de groază și de admirație pe care am încercat-o în fața acelei priveliști. Corabia părea atârnată ca printr'o minune la jumătatea abisului, pe suprafața din lăuntru a unei pâlnii cu o circumferență vastă și o uimitoare adâncime. Suprafața pâlniei, cu desăvârșire lină, ai fi socotit-o de abanos, dacă ar fi lipsit repezeciunea cu care se învârtia împrejur și reflexul scanteietor și palid pe care-l rasfrângea sub razele lunii pline care, din ochiul limpede de cer, despre care v'am pomenit, se revărsau ca o cascadă de aur fluid peste zidurile negre de apă și până în cele mai intime adâncuri ale abisului.

La început eram prea ocupat să observ cu oarecare precizie. Nu-mi dam seama decât de o revărsare generală de o măreție extraordinară. Totuși, după ce mă liniștii puțin, privirea mea lunecă fără voie în spre fund. În partea aceea nici o piedică nu se puneă în fața ochilor. Corabia noastră, atârnată pe coasta aplecată a abisului, își păstră cumpăna dreaptă pe talpă, sau, cu alte cuvinte, puntea sa eră într'un plan paralel cu apa, care se inclina pe un unghiu de peste 45⁰, așa încât mi se părea că plutim pe coastă. Mai observai că în a-i ceastă poziție mă puteam cumpăni tot așa de ușor ca și pe un plan orizontal și aceasta se datoră, cred eu, extraordinarei repezeciuni a mișcării noastre circulare.

Razele lunii păreau că vor să atingă fundul necercetatului abis; cu toate acestea nimic limpede nu puteam zări acolo, fiindcă o ceață deasă învăluia totul în jurul meu, iar un curcubeu mareț se arcuia deasupra întocmai ca acea punte îngustă și șovăitoare care, după credința musulmanilor, este singurul drum ce duce de la Timp spre Eternitate. Această ceață, de bună seamă se naștea din frecarea uriașilor pereți lichizi ai pâlnie,

de fundul abisului. Cât despre huietul imens ce se înalță din aceste neguri până la cer, nici nu mai îndrăznesc să vorbesc.

Cea dintâi lunecare a noastră dela cingătoarea înaltă de spumă ne dusesse la o mare depărtare pe coastă; însă coborârea mai departe nu se mai făcea așa de repede. Ne coboram, învârtindu-ne, nu cu o mișcare regulată, ci cu avânturi și scăpături uimitoare care, acum ne repeziau la câteva sute de iarzi în jos, acum ne rotiau într'un larg cerc împrejurul pânzei. După fiecare ocol coborârea noastră treptată ne apropia de fund cu încetineală, dar sigur.

Privind împrejurul meu pustiul întins de abanos lichid, care ne purta, observai că corabia noastră nu era singurul obiect răpit de vârtej. Atât în susul cât și în josul nostru, se vedeau sfărâmături de corăbii, scânduri și trunchiuri de arbori și alte obiecte mai mici precum: bucăți de mobilier, lăzi sfărâmate, butoiașe și doage. V'am vorbit adinioarea de ciudata curiozitate, care m'a prins, alungându-mi frica. Pe măsură ce mă apropiam de sfârșitul grozavei mele soarte, ea creștea și se exagera în mine. Incepui să observ cu un interes ciudat nenumăratele rămășițe care plutiau în apropierea noastră. De bună seamă, căzusem în delir, căci îmi făceam o plăcere să calculez iuțea lor relativă cu care se coborau spre adâncurile de spumă. M'am trezit vorbind: „iată un brad, care, de sigur, se va cufunda și va dispărea cel dintâi“ și mă simții par'că rătăcit, când văzui că puntea unei corăbii olandeze apuca înaintea lui și se duce spre fund. În cele din urmă, după mai multe socoteli de acest soi, care se dovedeau toate neadevărate, trecui la un nou șir de gânduri, care mă făcură să tremur din tot corpul, pe când inima îmi bătea mai tare ca ori când.

Și să nu credeți că vre-o nouă cauză de groază, ci o lucrare de speranță m'a mișcat până într'atât! Această speranță izvora, în parte, din amintirile mele și, în parte din faptele pe care le observam atunci. Mi-a venit în minte nesfârșita felurime de sfărâmături ușoare,

ce erau aruncate pe coasta dela Lofoden, după ce fuseseră înghițite și zvârlite apoi de Moskoe-Strom. Cea mai mare parte din aceste lucruri erau așa de zdrușmate, de strivite, de sfâșiate, încât păreau zburlite de așchii și talași. Dar, tot în acelaș timp, îmi amintii foarte precis că mai erau unele în foarta bună stare. Nu-mi puteam explica deosebirea aceasta decât presupunând că sfărâăturile sfâșiate erau singurele ce fuseseră cu totul înghițite; că celelalte trebuie să fi intrat în vârtej într'o vreme mai târzie a mării sau, din cine știe ce cauză, se vor fi scoborât destul de încet, așa în cât n'au avut timpul să ajungă la fund înainte de momentul fluxului sau refluxului. Imi închipuiam că este foarte cu puțință în amândouă ipotezele, ca ele să fi fost scoase, prin învârtire, până la fața oceanului, fără să aibă soarta acelor lucruri, care au fost răpite mai de vreme, sau a căror coborâre a fost mai repede. Și mai făcui trei observări de seamă: prima, că *repezeciunea coborării eră în raport direct cu volumul corpului*; a doua, că *din două masse de volume egale, una sferică și cealaltă de altă formă, cea sferică se cobora mai iute*; a treia, că *din două masse egale, una cilindrică și alta de o formă oarecare, cea cilindrică eră înghițită mai târziu*.

De când am scăpat din iadul acela, am stat de mai multe ori de vorbă despre aceste lucruri cu un bătrân dascăl de școală din ținut; și el m'a învățat să mă servesc de cuvintele cilindru și sferă. El mi-a explicat, dar am uitat cu totul explicarea sa, - că cele trei observări făcute de mine nu erau decât urmarea firească a formei obiectelor plutitoare și mi-a arătat cum se face că un cilindru, plutind într'un vârtej, opune mai multă greutate decât un corp de acelaș volum, dar de formă diferită ¹⁾.

O împrejurare mai contribuî să-mi întăriască aceste observațiuni și să mă îndemne a mă folosi de ele, și a-
nume faptul că, după fiecare ocol, noi apucam înaintea unor obiecte asemănătoare cu un butoiăș, cu o vargă

1) Vezi Arhimede: De incidentibus in fluido lib. 2.

de corabie, sau cu un catarg și că multe din ele, deși se găseau la același nivel cu noi în momentul când am deschis ochii asupra minunilor vârtejului, acum se aflau cu mult deasupra noastră și păreau că abia și-au schimbat locul lor dela început.

Nu mai aveam nici o îndoială de ceea ce trebuia să fac. Hotărâi să mă leg strâns de butoiușul de care mă agățasem, să-l desfac de pe corabie și să mă arunc cu el în mare. Prin semne încercai să atrag băgarea de seamă a fratelui meu asupra butoiușelor plutitoare ce treceau pe lângă noi și făcui tot ce mi-a stat în putință, ca să-l fac să înțeleagă ce voiam. În cele din urmă crezui că mi-a priceput planul; dar, fie că a înțeles sau nu, el scutură din cap cu desnădejde și în rup-tul capului nu voi să părăsiască inelul. Eră peste putință să mă apropii de el: împrejurările nu îngăduiau nici o întârziere. Astfel, după o luptă amară, trebuî să-l părăsesc în plata sorții sale triste. Eu însumi mă legai cu niște funii de butoiuș și, fără să șovăiesc, mă aruncai cu el în mare.

Urmarea a fost tocmai aceea pe care o prevăzusem. Și așa se face că mă aveți astăzi în față și-mi ascultați povestea. Bănuți, prin urmare, tot ce a urmat după aceea. Așa dar, voi trece repede spre desnodământ. Trecuse poate o oră de când părăsisem corabia și acum o vedeam departe sub mine când, deodată, una după alta, ea făcu trei sau patru învârtituri repezi și, ducând cu sine pe bietul meu frate, se cufundă, pentru totdeauna, cu botul înainte, în haosul fundului. Butoiușul, de care mă legasem, se coboră până la aproape jumătate din distanța ce despărția fundul de locul unde sărisem în mare. În clipa aceea o schimbare ciudată se făcu în înfățișarea vârtejului. Coastele uriașei pâinii pierdură repede din aplecarea lor; rotirea apelor se domoli din ce în ce mai mult. Pe încetul ceața și curcubeul se risipiră și fundul abisului părû că se umflă în sus.

Cerul eră senin, vânturile ațipiră și luna plină asfinția spre apus cu o strălucire vie, când eu mă găsii

iarăși la fața oceanului, lângă coastele dela Lofoden și deasupra genunei unde fusese Moskoe Strom. Eră ceasul repaosului de ape; dar marea tot mai ridică dealuri înspumate în urma furtunii. Fui târât cu iuțeală în canalul curentului și aruncat, în câte-va minute, pe țăr-mul unde pescuiam. O corabie mă luă în ea, sleit de obosială și acum, când primejdia eră trecută, amuții la amintirea grozăviei sale. Cei cari m'au pescuit erau niște camarazi vechi și tovarăși de fiecare zi, dar nu m'au cunoscut nici atât cât ar fi cunoscut pe cineva, care s'ar fi întors din țara umbrelor. Părul meu, care în ajun eră negru ca abanosul, înălbise așa precum îl vedeți acum. Ei mai povestiau că toată expresia figurii mele se schimbase. Le-am povestit această istorie și ei nu m'au crezut. V'o istorisesc și dumneavoastră și abia nădăjduesc că veți crede-o mai mult ca bunii pescari din Lofoden.

28/8/920 Tulcea

Tradneere din **Edgar Poë**

de

Marioara Coatu

INTOARCEREA

După Iohann Freiherr von Eichendorff

Cobor încet din spre pădure ;
La fel e casa ei și-acum ;
Iar draga mea, ea și pe vremuri,
Visând la geam, privește'n drum.

S'a măritat de mult cu altul
Pe când luptam eu pentru țară ...
Și toate s'au stricat de-atuncea !
Cum m'aș întoarce'n luptă iară...

Copilul ei se joacă'n stradă ;
La față seamănă cu ea...
Obrajii i-i sărut, șoptindu-i :
„Te aibă ceru'n paza sa !“

Ea s'a uitat un timp la mine,—
Și m'au cuprins atunci fiori,
Dar, neștiind anume cine-s,
Ș'ntoarse ochii, gânditori.

Și-am înoptat în fața casei
Sub teiul ce cânta ușor...
Din corn suflai întreaga noapte
Un cântec trist de visător.

Când fâlțâi spre zori lumina,
Ea-și aminli... Și-atunci a plâns...
De mult eu însă și plecasem
Să-mi plâng, strein, norocul slâns.

Mihail Pricopie

SCRISORI

III

FĂGĂDUELE ȘI RĂSPLATĂ

De când jafurile mi-au stricat tot rostul plugăriei, numai pluguri, tamazlăc, turme și herghelii vizez.

Cât de fericit eram, când produsele mele vegetale întrăceau în calitate pe ale celorlalți! Și ce fericit mă simțiam când Ministerul de Domenii, în loc să arate produsele Statului, se fâliă, prezentând pe ale mele, zootehnicianilor străini, cari veneau să studieze rasele animale din aceste ținuturi!

Prin lege, apoi, mi s'a luat și pământul,—pământ ce-l desrobisem dela Turci prin cumpărătoare, pământ deștelenit sub ochii mei, udat cu sudoare proprie, pus în valoare și înzestrat cu tot ce o fermă mare poate să aibă de util și de agreabil.

Mă simt nemângâiat de pierderea averii mișcătoare, dar n'aș regreta exproprierea, dacă pământul meu (1531 de hectare din 1930 cât aveam) s'ar dà celor ce-l merită. Chipul, însă, cum s'au făcut celelalte improprietări și felul cum se procedează și astăzi cu dânsese, fără plată imediată, dreaptă și în bani, a foștilor proprietari și fără nici o selecțiune a sătenilor, mă îndreptățesc să cred că s'a făcut mai mult reclamă decât economie națională.

Improprietărirea tuturor, deodată, fără deosebire și pe su-prafețe egale, pe lângă că atrofiază ambiția celor mai iscușiți, mărginindu-le acțiunea, mai împiedecă și pe cei îndrăzneți a-și părăsi locurile de origină, unde sunt deja instalați și echipați. Cine, de pildă, și-ar părăsi satul său natal, unde, după repartiție, ar primi 2 hectare, ca să vie în Dobrogea, să ia 5? Numai cheltuielile de strămutare și așezare l-ar costa înzecit decât face pri-sosul de 3 hectare, fără să mai pui înstrăinarea de ai săi.

Impresiunile acestea mă duc la întrebarea: Cui o să se dea pământul meu? Tot la cărciumarii și agenții electorali din sate

și orașe? Și, fiindcă sâtenii sunt și astăzi empirici și fataliști, de la cine or să învețe ei cum să-1 folosiască mai bine? Dela ciupercile de eri, trecute astăzi în partidele nouă?

Mă mir, fără să vreau, când, știind starea înapoiată a agriculturii, văd că, în loc să se ia măsuri largi spre a îmbunătăți radical izvorul din care ne hrănim, din contra se lățește tendința de a industrializa o populațiune rară, fără nici o pregătire profesională și fără nici un capital material.

Bătrânii își băteau joc de cei cari lăsau să le zboare vrabia din mână pentru cele de pe gard. Și aveau dreptate, pentru că tocmai aceștia, cari împiedecă progresul prin trândăvia, nepriceperea ori specula lor, te asasinează la fiecare vorbă cu necesitatea evoluției. Dar de ce să evoluăm în fabricarea unor mărfuri de cea mai proastă calitate și înzecit de scumpe? Nu tot străini, cu firme românești, sunt industriașii noștri actuali? Și, în tot cazul, pentru ce să nu evoluăm mai întâi în agricultură, ocupația de predilecție a tuturor, care, forțamente, va pregăti și industria? Abecedarul începe cu A, nu cu Z. Industria mare a născut din cea mică. Până când atâtea spoeli, care s'au făcut pe spinările agriculturii?

Se pierd 30% din grâne, pentru că nu se pot adăposti în gări și transporta la porturi, și domniile evoluționiști se gândesc la industrie, cu scutiri și prime date tot de agricultură! Nici astăzi nu se mai lasă de aceste maimușării păgubitoare?... E mai mult decât caracteristică părerea ce și-a dat-o un Englez despre noi, mai zilele trecute, răspunzând unui Român care-i pusese întrebarea: de ce țara lui nu ne împrumută bani, ca să ne refacem? „Pentru că D-voastră schimbați legile proprietății la fiecare trei zile!” Adevăr mal adevărat și mai în scurt spus, nu se poate.

Dar mă pierd în fapte. Am friguri, se vede. Să le înăbuș, căci nu se poate ca din toată această Românie Mare să nu apară, azi sau mâine, dintr'un palat sau dintr'o colibă, o minte ageră, un suflet mare, cu braț puternic, care să pue pe cale bună inteligența orașelor și bunul simț al satelor.

Să spun, mai bine, ce s'a petrecut în Dobrogea, dela 1884, de când trăesc într'ansa. Poate că însăși păcatele din trecut să inspire căință și îndreptare în viitor.

Conferința dela Berlin, născută din războiul dela 1878, în care armatele române scăpaseră Imperiul rusesc dela cea mai rușinoasă înfrângere, în loc să ne răsplătiască sacrificiile cu înapoierea celeilalte părți a Basarabiei ce ne-a cutropit-o Rusia, ne-a mai luat și partea ce o stăpâniam, dându-ne în schimb o bucată din Dobrogea, care, așa pustie și sălbatecă cum era în cea mai mare parte, nu avea altă valoare decât accesul ce ni-l da la Mare.

La încorporarea acestui teritoriu, cea mai mare grijă a regelui răposat *Regele Carol* și a vrednicului său ministru *Mihail Cogălniceanu* a fost ca să naționalizeze și să folosiască cât mai de grabă acest pusti. În acest scop, au lansat o Proclamație, făgăduind tuturor Românilor, de sub toate stăpânirile, pământ, cu păsuiri de plată, cu lemne de construcție gratis și cu tot felul de alte înlesniri, dacă se așează aci. De pretutindeni, atunci, au pornit Românii în Dobrogea, cari au naționalizat solul și au transformat pustiul în holde. Printre-ânșii Statul și-a făcut în Dobrogea un venit de vre-o 32 de milioane de lei anual, peste cheltuieli. Și cu toate acestea, ei au fost cei mai batjocoriți și mai exploatați de Stat prin funcționarii săi.

Cum?—Iată:

Chiar dela prima distribuire a pământurilor, inginerii parcelatori, ca să poată măsura cât mai mult pământ și să-și ia plata de câte 2 lei de hectar, s'au lăsat lingușiți sau plătiți de către locuitori de origini străine, căroră le-au dat, nu numai câte pământuri au viut, pe numele lor, dar încă și pe nume de oameni ce nu existau. Azi, de li s'ar verifică titlurile, Statul ar intra în stăpânirea a cine știe câte zecimi de mii de hectare. Eu însumi, revoltat de această risipă de pământ, am încunoștințat în mai multe rânduri și pe mai mulți miniștri despre aceasta, cerând comisii de verificare, dar nimeni n'a făcut nimic. În Cadrilater, tot așa. Pământurile Turcilor se stăpânesc de Bulgari, de și actele originale sunt încă la proprietarii lor.

Statul, apoi, nu s'a ținut nici de făgăduiala regală și legală dată coloniștilor. Lemne de construcție nu le-a dat. Alte ajutoare —iarăși nu. Ba încă, de unde, după legea pentru regularea proprietății imobiliare din Dobrogea, Statul nu putea cere plata ratelor primilor trei ani decât la sfârșitul perioadei de răscumpărare, adică după 17 și 27 ani, le-a cerut, cu toate aceste, global

*

și deodată, și încă tocmai într'un an de mare secetă, când, fără milă, a vândut tot avutul micilor plugari pentru datoriile ce nu erau exigibile. N'am văzut mai mare jale ca atunci. Mulțime de oameni, cari se exilasera și se istoviseră punând în valoare niște pământuri înțelenite de zecimi de ani, ca să-și croiască un viitor, au pierdut și cu ce veniseră, rămânând cu palmele. Iată cu câtă lăcomie pentru prezent s'a zdrobit la noi tot dorul de muncă, care reprezintă viitorul țării, de către unii din cei cari au cârmuit-o. Și spun aceasta cu atât mai adâncă mâhnire, cu cât acte și abuzuri de o ferocitate animalică se ascundeau sub o îmbrăcăminte de gală... belgiano-orientală.

Cum?... Să chemi lume de petutindenii, de unde fie-care și-a părăsit rude, prieteni, case și felul lor de a trăi, ca să-i așezi într'un deșert, alături de o mână de locuitori de altă origină, de altă religie, de alte tradiții, cu alte aspirații, cu altă limbă și cu alt traiu, fără să mai pui dușmănia ce totdeauna învinsul poartă împotriva celui și fără să socotești primejdia la care-i expui, punându-i la îndemână vecinului dela miază-zi, care dispută acest teren, pentru ca după ce i-ai stabilit să-i părăsești puterile proprii, ba încă să-i mai și împilezi! Ce nume se poate da unor asemenea acte?

N'aveau case; și nimeni nu voia să-i găzduiască, până să-și facă surle. Se frigeau de sete și toți îi goneau dela puțuri. Eu însumi am stat trei luni de zile într'o surlă de pândar și căram cu birja apă dela Constanța, de și aduceam, atunci, cu mine un capital de peste 800 000 de lei.

Cu lunile de zile nenorociții coloniști nu găsiu cu cine să schimbe două vorbe românești. Trăiau în păduri de buruene, întinse dela malul Dunărei până la Mare. Lupii și vulturii le luau vitele și păsările din ochi. Abia târau plugul cu 14 și 16 boi, ca să desfelească 1/4 de hectar pe zi. Soarele, seceta, gerul și gândacii le ardeau și le sugeau recoltele, și când, uneori, se făceau... La început, în aceste condiții, câtă râvnă de muncă și cât dispreț de viață a trebuit să aibă acești oameni, dacă și distracțiile din zilele de sărbători nu le puteau găsi decât tot în muncă! Martiri au fost pentru alții și neghiobi pentru dânșii, acesta-i adevărul!

Li învinovățiau, prin procese-verbale, făcute într'ascuns, că tăiau lemne din păduri, pe când ei luau uscăturiile ce li se datorau. Li se aruncau păpuși de tutun prin curți și grădini, ca să

poată fi acuzați de contrabandă. Ii declarau lipsă din comunele, unde de fapt locuiau, ca să-i poată deposeda de pământuri, dacă nu dădeau bacșiș. Pentru cea mai mică datorie către Stat li se imobilizau și vindeau toate vitele și bucatele la negustorii indicați de perceptori. O naștere, o cununie, o schimbare de poliță, un bilet de vânzare de vite îi costau ochii din cap. Și se pare că cei mici erau tovarăși cu unii dintre cei mai mari, căci toate reclamațiunile n'aveau nici un efect.

I-au ținut 34 de ani sub legi excepționale, de și din circa 370.000 de locuitori mai rămăseseră numai vre-o 120.000 de o rigină străină. Toate putregaiurile de dincolo erau trimise ca funcționari aci. În sfârșit, jafurile și nedreptățile erau starea normală. Și, pe măsură ce se vindeau la licitație averile coloniștilor, funcționarii comunali, fiscali și domeniali le cumpărau, prin interpuși, pe prețuri de 20 de lei bou și 1.50 oaia! Până în cele din urmă i-au deposedat și de pământurile pentru care atâția ani suferiseră și inclemențele naturii și urgia oamenilor. Într'un singur an Ministerul Domeniilor a deposedat 38.000 de hectare. Și când câțiva deposedați au obținut dela justiție reintegrarea în drepturile lor, s'au dat ordine și s'au făcut legi interpretative, ca și această cale să le fie închisă.

Tot pe atunci, ca să se împliniască zicătoarea: „după nuntă și cal de ginere“, ne pomenim că dispăre dintre noi singurele două mângâeri, care ne consolau și ne întrețineau speranțele: *Mihail Cogălniceanu* și *Remus Opreanu*. Prin dispariția acestor neuitați și vrednici patrioți, nu mai rămânea dobrogenilor decât o singură poartă, totdeauna deschisă, un singur sprijin, mare și puternic, răposatul întru fericire *Marele Rege Carol*, care, tocmai pentru că eră prea mare, nu-l puteai apropia oricând și pentru orice.

Dela această dată începe o altă fază pentru dobrogeni: faza în care adormitul începe să se treziască. Protestările încep prin câți-va revoltați, cari, prin graiu și scris, desvăliau și infierau abuzurile, ce până atunci rămăneau necunoscute.

Organizatorul acestei campanii, calde și energice, a fost *Ioan N. Roman*, ale cărui multe din vederi de și nu le împărtășesc, totuși aceasta nu mă împiedecă să nu recunosc că are un suflet drept, o cultură superioară și că de firea lui este apărător dezinteresat și cald al tuturot celor apăsați. Ajutat de *Ion*

Bănescu și de Mihail Coiciu (acum răposați, dar totdeauna vii în amintirea noastră), cum și de mine, am fondat ziarul „Farul“.

În acest jurnal, pe lângă că expuneam samavolniciile autorităților centrale și locale, mai pledam și cauza acordării drepturilor politice.

Până să le obținem, lupta a fost lungă și grea. Isbutisem ușor să avem de partea noastră partidul conservator, în frunte cu răposatul *Titu Maiorescu*, *general Manu* și *Nicu Filipescu*, iar dintre cei supraviețuitori *Tache Ionescu* și *Alexandru Marghiolanu*; dar n'am putut îmblânzi cu nici un chip pe șeful partidului liberal, răposatul *Dimitrie Sturdza*, peste a cărui influență n'am putut trece decât după câțiva ani de strigăte, de jalete și de stăruinți asidue și disperate.

Credeam atunci—naivi ce am fost!—că, obținând drepturi politice, vom scăpa de fără-de-legile regimului excepțional. Uitaseam că lupul nu-și leapădă năravul. Abia acum vedem că, dacă cetățenii nu și îndeplinesc datoria lor de căpetenie de a-și apăra cu gelozie drepturile, ele nu slujesc decât să mascheze, ori să legitimizeze și mai mult abuzurile. Ca și în comerț, nu firma ridică marfa, ci marfa firma.

De aceea nici în această a doua perioadă, în care ne-am exercitat drepturile, n'am fost mai scutiți de arbitrarieții. Autoritățile au fost silite să schimbe forma, dar au păstrat fondul,—ba încă l-au mai și agravat cu ocazia rechizițiilor, prin care ne-au luat totul și fără bonuri; cu împărțirea alimentelor și cu aceea a vitelor, care s'au dat pe hacșisuri cui nu trebuia.

Câtă vreme vor dură aceste pregătiri la bolșevism, nu știu; dar ceace nu vom uita nici noi, nici copii noștri este — mi-e scârbă să o spun!—devastările ce ni s'au făcut de chiar ai noștri, târăgănirea despăgubirilor de războiu, abandonarea, fără apărare, la dușmani și mai presus de toate, graba cu care am fost cedați dușmanilor la preliminările tratativelor de pace!

Hasancea, 15 Iulie 1920.

BUNĂ ȚARĂ, REA TOCMEALĂ!

Deși timpul reparațiilor or și al reconstruirilor sosise deodată cu încetarea războiului, diferitele noastre grupări politice se luptă încă și astăzi pentru supremație. Obstrucție, insulte și bătăi în Cameră; favoruri, mită și odihnă în Administrație; greve și petreceri la orașe; mizerie și jale la sate!... Iată cum ne reconstituim! Ce le pasă reconstituitoilor de lungimea duratei suferințelor, care cer mai mult curaj decât însuși războiul. Ce vor să știe că în 3—4 ani s'a omorât mai multă lume de cât în sute de ani, și că pentru refacerea victimelor se cere o întreagă constituire a casei, iar nu niște simple cârpei. În loc ca, de acord cu toții, să studieze și să alcătuiască legi care să se potrivească cu interesele, aptitudinile și felul nostru de a fi, copiază și impun așezări străine, care ne-au schimbat firea și au otrăvit sentimentele. În loc să se întreacă unul pe altul în fapte folositoare, s'au mărginit să ațâțe poftcele. Nimeni, în doi ani de pace, n'a venit să spuie cum și prin ce mijloace, echitabile pentru toți, crede că ne-am putea reface. Toți au încălecat și se țin încălciți de acea practică veche, care constă în a despoia o clasă, ca să potoliască pe alta. Aceasta să fie oare cea ariă nouă de a guvernă, atât de mult cântată și exploatată? Pe ea o numesc „progres“ și „desvoltare“? Și dacă gonești capacitățile și inițiativele, cu ce rămâi?

Problema ce se pune azi e, într'adevăr, vastă și complexă, așa că nimeni nu o poate îmbrățișa întreagă; totuși, acei cari pretind puterea sunt dator ca, după studiul diferitelor ei părți, să pregătiască soluțiunile și să precizeze bine direcțiunile ce se impun puterilor publice și masei națiunii. Gol, însă, azi ca și ieri.

Cu toată frica de turburări, atât au făcut pentru plugari: să *le dea pământ!* Dar pământul o să-i învețe cum să-l lucreze ca să tragă cele mai mari foloase dintr'ânsul? Dela el vor învăța sătenteii economia rurală și meșteșugurile de iarnă? Pământul ce stă paragină, le va crea Bancă cu bani iefteni, vite, unelte, etc.? Și apoi, tot cu ciomagul și cu pășunatul pe islazurile comunale o să-și regenereze și să-și înmulțiască vitele?—Dacă era vorba de perpetuarea sistemului vechiu, ce nevoie mai eră de *oameni*

noi, mai cu seamă că pământul l-au fost dat *cei vechi*? Cel puțin „vechiturile”, cum li se zice, aveau avantajul că înscriau la bugetul cheltuelilor numai 600 de milioane, iar nu 6000, adică 6 miliarde și jumătate!

E bine că ne arată cum au să ne prefacă; atâta numai că pentru a se reda țării și în special agriculturii, toată puterea de producțiune și a spori la maximum activitatea națională, trebuiesc date și mijloacele corespunzătoare; căci viitorul nu se poate asigura, decât reparându-se golurile făcute în averi și restabilindu-se rezervele de capitaluri, pe care le-a înghițit războiul.

Numai . . . *cum? prin ce mijloace? și cine să le aplice?* erau chestiunile ce se puneau. Și soluțiunea acestor chestiuni trebuia să fie dată în așa chip, încât să corespundă atât situațiunii noastre de astăzi, cât și nevoilor vremii, așa de mari și de variate, cari nu mai permit ca demnitățile publice și chiar funcțiunile să se mai dea oricui, pe iluzii și făgădueli deșarte, ori să se mai îngăduie experiențe pe spinarea noastră.

Lucrările ce sunt să se facă cuprind două faze, pe care numai anume oameni le pot conduce și realiza: *faza de reconstrucțiune și faza de lichidațiune*. Cea dintâiu cuprinde restabilirea a tot ce a fost distrus, mai cu seamă instrumentele de lucru și de producțiune; indispensabile pentru a face să renască viața pretutindeni și să se restabiliască averile distruse; cea de a doua, — care nu este decât încheierea celei dintâiu, — lichidarea dărilor de tot felul, pe care războiul le-a făcut să apară asupra noastră. Atâta vreme cât această lichidare nu va fi asigurată, în condițiuni suportabile pentru generațiunile actuale și viitoare, vom înnota într'o stare de quasi-faliment, care poate paraliza orice acțiune a noastră înlăuntru și în afară. Spre a putea, dar, lupta pe acest îndoit teren, în scopul de a asigura traiul de toate zilele al națiunii și a-i permite să-și reconstitue averea, trebuie ca România să facă apel la toate elementele activității ei generale, producătoare de avuții; de unde trebuința de a le studia în deosebi și de aproape, spre a vedea ce trebuie și ce se poate cere de la fiecare.

Alte țări supra-populate și înaintate, puneau până acum *industria* în primul rând și apoi *agricultura*. Nu știu însă dacă, de azi înainte, după ce din războiul acesta s'a văzut că fără produse agricole nimeni nu se poate mișca, nici trăi, nu vor mai re-

duce din atențiunile date industriei, pentru a spori pe cele de dat agriculturii. În tot cazul, până astăzi, industria noastră rară, scumpă și prostă, în loc de foloase, nu ne-a dat decât pagube. Petrolul chiar raportează puțin, iar exploatarea minelor este încă un deziderat. Și atunci pe ce resursă a prezentului și a viitorului trebuie să ne răzimăm, dacă nu pe agricultură, ocupațiune predilectă a tuturor Românilor, — generator al avuției noastre și centru al activității naționale, împrejurul căruia totul gravitează!

Negreșit, mai sunt și alte mici forțe economice, care, toate, venind pe căi invizibile, contribuiesc la prosperitatea generală. Comerțul, mai cu seamă, realizează beneficii înlăuntru și în afară, care se revarsă neîncetat în torentul circulațiunii și sunt un factor considerabil de propășire economică și financiară. E, însă, o deosebire adâncă între comerț și agricultură, și anume aceea că comerțul nu face decât să asigure și să activeze circulațiunea produselor, pe când agricultura le creează. Pe ea, dar, cu voie fără voie, trebuie să ne sprijinim viitorul economic și financiar al țării și pe ea trebuie să contăm pentru a restabili averile, atât de adânc zdruncinate.

Bazat pe ceea ce auzisem vorbindu-se în Anglia, că, după pace, Englezii sunt hotărâți să dea o cât mai mare extensiune agriculturii, care până atunci fusese subordonată industriei și pășunelor, spuneam mai sus că și țările eminentemente industriale au tendința de a îmbrățișa pe viitor agricultura, înțelegând că fără ea, traiul e greu și uneori imposibil. Astăzi citesc că Anglia nu numai a defrișat toate prisoasele de pășuni ce avea, dar că și Francezii s'a hotărât să dea, de acum înainte, primul loc agriculturii. Și atunci, dacă Anglia și Franța, ale căror industrii atât de înfloritoare, le-a înălțat și îmbogățit, găsesc avantaj a ridică agricultura la primul rang al activității lor viitoare, — cât mai mare interes avem noi, Românii, a căror singură resursă este ea, și al căror pământ fertil și producător de toate ne poate aduce câștiguri fabuloase, să o punem în stare să producă tot ce poate produce!

Ca noi îmbunătățiri ce i se poate aduce, de n'ar fi de cât canalizarea și îndiguirea la câmp a râurilor ce se revarsă prea mult, irigația și drenajurile pământurilor din jurul lor, introducerea navigației pe aceste râuri, creșterea vitelor la grajduri, cu furage artificiale, industrii mici de iarnă la sate și cultura rațională a

plantelor alimentare și industriale, a pomilor și a viei la dealuri, tot încă sporul veniturilor din agricultură ar putea suporta cheltuielile din buget ale reconstituirii noastre.

Se va putea obiecta, poate: *Cu ce mijloace actuale să se facă toate lucrările acestea? La aceeași obiecțiune eu mai adaug și alta: Și cu cine, de la noi? Am, însă, un răspuns: Prin concesiuni la străini!*

Țări bogate și pricepute au recurs la acest mijloc, până să se poată înzestră cu toate mijloacele economice necesare; și tocmai noi, cari nu știm și nu putem face nimic prin noi înșine de cât politică și funcționarism, ne-am găsit să facem acest fel de naționalism o:b și păgubitor? Cu ce ne-am ales, până acum, din lucrările făcute de Stat în regie și din cele cointeresate cu politicienii cari, aflându-se la guvern, au pus la contribuție averea publică? Ne-am ales cu plata lor înzecită și cu specula cea mai nerușinată a publicului. Și câtă vreme, iarăși, va trebui să așteptăm, suferind, starea primitivă de azi, din lipsa primelor instrumente economice, până când capitalurile acumulate ale acelor politicieni și știința dubioasă a creaturilor lor să ni le poată da?

Miliardele ce se cer contribuabililor nu se câștigă din vânturi, ci din înlesnirile de tot felul ce Statul trebuie să pue la dispoziția producătorilor de valori reale, și încă cât mai de grabă. A se mai neglija agricultura, cum s'a făcut până acum, spre a se favoriza orașele cu legiunile lor de consumatori; a se mai îndopă niște industrii, care nu există, decât pentru a scumpi lucrurile; a se mai sustrage dela muncă productivă atâția funcționari și agenți electorali netrebuincioși; a se mai construi palate somptuoase, gări și poduri monumentale, pe aceste vremuri de lipsă, alături de niște colibe infecte; a se mai risipi, în sfârșit, banii publici pe toate zădărniciile, pe când satele și agricultura lăncezesc într'o fază care nu e nici pastorală, nici agricolă, — nu se mai poate.

Agricultura se pune astăzi în primul plan, pentru mai multe motive, dintre care cel dintâiu este acela că ea poate fi mai repede reconstituită; apoi, pentru că ea e în stare să dea, cea dintâiu, satisfacere imediată la nevoi grabnice; și, în sfârșit, pentru că numai agricultura poate face în scurt timp față dărilor zdrobitoare ale bugetelor de după războiu.

Și de ce aceasta? Pentru că pământul, din fericire, este

dintre toate instrumentele de lucru, cel care se deteriorează mai puțin și se repară mai lesne și pentru că el nu se poate distruge de tot, așa că punerea lui în valoare se face mai repede de cât a industriei. Pe de altă parte, se rezolvă problema muncitorilor și a personalului de exploatare, pământul fiind gata să-și reia producțiunea. În sfârșit agricultorii, încurajați de prețurile cu care li se plătesc produsele, vor face tot posibilul să obțină dela sol cât mai repede maximul de producțiune.

Din nefericire, noi nu vom putea profita de aceste avantagii prețioase cu care natura a înzestrat pământul, fiindcă nimeni nu s'a îngrijit din vreme de refacerea agriculturilor, ci toți i-au părăsit în starea în care i-a adus războiul: fără adăposturi, fără vite, fără unelte, și fără semințe. În satul meu din Dobrogea, de 270 de familii, nu s'au împărțit decât 40 de vite, dintre care 6 boi, vaci, viței și 11 cai, toți râioși și uscați de sete, din cari jumătate au murit și cealaltă jumătate e pe cale. Ca să-și fi cumpărat locuitorii de aiurea, nici nu găsiu, nici nu aveau cu ce-i plăti, de oarece, e bine să se știe, un plug, la Constanța, se vinde cu 1000 de lei, o pereche de boi ori de cai cu 10, 15 și 20 de mii, o vacă cu lapte cu 5 și 6 mii, o furcă cu 30, o coasă cu 35, o mașină simplă de secerat cu 7000, un ștreang de iută cu 7 lei,—și așa mai departe. De unde, dar, săteanul din Dobrogea, fără cămașă și opinci pe dânsul, să ia atâția bani? De aceea în satul meu, unde Statul are aproape 4000 de hectare, sătenii n'au putut ară decât cel mult 200.

Despăgubiri s'au dat, unor industriași câte 60—70 de mii de lei pe niște imitații de fabrici; iar plugarilor numai câte 2—3 sute, din care cam pe de-a rândul a treia parte a oprit-o receptorul ori agentul de percepție ca bacșiș ca să achite bonul; iar cu restul și-au cumpărat mălai și cămașă. Parte din vitele, uneltele și mobilele ce le aveau Românii duși pe front, o-i refuigați, se găsesc și astăzi în stăpânirea Bulgarilor, Nemților și Tatarilor de aicea și din Cadrilater, și nici o autoritate nu s'a sinchisit să le dea înapoi păgubașilor. Li trimet numai la procurori, la judecătorii de instrucție și de pace, la timbru, la avocați, și... vreme pierdută, adică: după un jaf și altul! Dezertorii, spionii și hoții, toți îmbogățiți, sunt parte absolviți pe mărturiile false ce-și dau unii altora, către ofițerii însăcinați să le cerceze situațiunea, iar restul a fost amestiat, cu toptanul, chiar

și pentru abaterile dela datoriile ostășești, ca și cum altădată armată nu ne-ar mai trebui.

Aceasta e schița stărilor de fapt dela sate ; și se știe care a fost și activitatea Camerelor în cei doi ani de pace.

A fost oare așa de greu să se știe că încă multă vreme după războiu problema alimentării avea să fie prima preocupare a tuturor și că, dintre toate difcultățile ce aveau să se iviască fatal, pe urma lui, ea avea să fie cea mai îngrijitoare ? Când se bate cineva, uită foamea și se supune la orice privațiuni ; dar după ce primejdia a trecut, stomacurile își iau revanșa și devin cu atât mai exigente, cu cât au răbdat mai mult. Această exigență naște în populație o stare de spirit contra căreia nici să se gândiască cineva să lupte. Stomacul gol n'are urechi. Și un guvern care, în loc să lucreze, ar încerca să ocoliască, să temporizeze, ori să pedepsiască, s'ar expune la cea mai mare primejdie. Prin urmare, pentru a se asigura alimentațiunea publică și a se ușura suferințele traiului scump, eră lesne de văzut că nu exista de cât un singur mijloc : acela de a importa produsele indispensabile masei populațiunii.

Care erau acele produse și obiecte ce ne trebuiau neapărat atunci, imediat după războiu ? Pentru hrană : *pâne, pește, grăsimi și sare* ; pentru iluminat : *petrol* ; pentru munca câmpului : *vite, sămânță și unelte*.

De ce nu s'au mărginit să importe numai mărfurile acestea și chiar din acestea numai cele ce ne lipsiau ? De ce nu s'au îngrijit să aibă pescari și ce trebuie pentru prins pește ? De ce n'au mai redus din trenurile ministeriale și chiar din cele de pasageri, ca să aducă petrol și sare ? Și de ce portul Galaților și altele gem și astăzi încărcate de tot felul de alte mărfuri, de care ne-am fi putut lipsi, fără să suferim ?

Și să nu se spună că nu se găseau mărfurile de care aveam nevoie, căci eu, fiind la Londra în 1918, am văzut cu ochii mei cum curgeau ofertele caselor mari din Anglia la legațiunea noastră de acolo, să ne trimită orice avem nevoie și în orice cantități, pe prețuri convenabile. Ministrul nostru plenipotențiar telegrafia guvernului la București și acesta nu dă nici un răspuns, pe când comisiunile și delegații români cutreierau toate târgurile și făceau toate speculele.

Când, din împrejurări neașteptate de voința omului, te lo-

vește o nenorocire, o suferință și o uși. Noi, însă, de zecimi de ani suntem victimele unor negustori îmbrăcați în haine de politicieni, cari ne-au guvernat și administrat, până ce ne au adus în starea că nimeni nu mai e la el sigur de nimic și că pe toți i-au cuprins oboseala și descurajarea.

Pretutindeni oamenii și-au dat mâna ca să se organizeze astfel, încât să ușureze nevoile vremii, pe când, la noi, tocmai acum s'au găsit să-și dea unii altora cele mai înverșunate lupte de persoane, când starea noastră financiară, economică și morală este mai mult de cât gravă prin datoriile ce ne strivesc și prin neproductivitatea la care am fost reduși.

Chiar înainte de războiu, cu tot exportul ce făcea cultura mare, și tot nu puteam sătura pofta de risipă a celor ce ne cârmuiau. Ce va fi de acum înainte, când oameni fără experiență și cu stomacurile goale se vor înstăpâni la cârma Statului?!

Trecem, este adevărat, și noi, ca toată lumea, printr'o criză spăimântătoare. Dar tocmai pentru ca să i se previe consecințele frunțașii altor țări au studiat nevoile tuturor claselor sociale și au găsit mijloacele cum să le ușureze; pe când la noi, de la 1917, de când s'a expropriat, proprietatea mare stă și astăzi neîmpărțită și nelucrată.

Cu ce program general și cu ce ajutoare materiale au venit vre-una din grupări, care să puie cultura mică de astăzi în stare să producă, măcar atât cât producea cultura mare?

Toți visează măririi și nimeni nu poate dovedi că le merită. E un păcat, se vede, al lipsei de educație cetățenească și al studiilor superficiale!

Și spun acestea nu pentru pofta de a critica. Le spun plin de acea mâhnire adâncă, pe care o simte omul când e aproape să se înece. Ea mi-a fost provocată de coincidența că tocmai când cheltuelile noastre budetare se înzecesc, producțiunea scade și va scădea în raport și mai mare.

Credeam că, după ce am văzut strânși la un loc pe toți Românii, voi trăi să văd și pe țaran iubit pentru el însuși, ca generator și pavază a neamului. Primele semne, însă, ce se văd, sunt rele. Incredători în vorbe, ei trec dela vechii stăpâni sătui la alții noi, flămânzi și nepricepuți, așa precum altădată au trecut de sub stăpânirea patriarhală a boerilor sub acea meschină, a ciocoilor.

Gusturile, se zice, nu se discută. Fie-care să. slujiască pe stăpânul care-i place, dacă ține să fie slugă. Ceeace, însă, interesează țara, care și-a pus încrederea în buna judecată și patriotismul tuturor, este ca și ei, țărani, să se arăte demni și conștiinți de puterea electorală ce li s'a dat. Prosperitatea și chiar existența țării atârnă cu totul de calitatea reprezentanților ce toți fiii ei își aleg. Dacă aceștia sunt capabili, prevăzători și conștiințioși, țara poate trece, fără zguduiri simțitoare, peste orice obstacole, și, încetul-cu-încetul, văzând cu ochii, lucrurile pot lua nu numai cursul lor normal, dar încă și calea adevăratului progres.

Trecutele și actualele expresiuni ale votului universal datu-ne-au vre-o garanție de capacitate, prevedere și tragere de inimă pentru interesele țării?—Caut cu lumânarea și nu găsesc răspunsul liniștitor. Din contra, dacă e să judeci după cei doi ani de activitate legiuitoare, reprezentanții națiunii par a se dovedi,—cum zice o vorbă englezească — „prea mari pentru ghețele lor“.

Aud de un buget de 6 $\frac{1}{2}$ miliarde la cheltueli.

Înainte de a se fi înscris această exorbitantă sumă, pe care noi toți nu știm nici măcar s'o numărăm, întrebatu s'au făuritorii bugetului din ce au să o scoată ?

Optzeci la sută din populația noastră sunt plugarii. Cel puțin jumătate dintr'înșii sunt ruinați de războiu în așa grad, că abia au putut face, îndatorându-se, atâtea semănături cât să le ajungă pentru hrană. Să zicem că anul viitor semănăturile de anul acesta vor spori cu 15% prin străduința particulară ; peste doi ani, cu 25%. Scădeți diferența de producție în calitate și cantitate, dintre noua cultură, mică, comparată cu vechea cultură, mare. Și, după calcule bazate pe experiență, nu vom putea produce decât abia jumătate din cât se produceă. Prin urmare, nu cu averile și cu veniturile actuale va putea contribuabilul să plătiască îngrozitoarele dări viitoare și să-și mai îmbunătățească și starea. Chiar și resturile de averi ce ar mai fi rămase unora dintr'ânșii, se vor mistui numai decât, lăsând țara copleșită de o mizerie generală, însoțită de toate spăimântătoarele ei consecințe.

Așa se zugrăvește, în vederi generale, starea noastră de azi, financiară și economică. De altă parte și spiritele tuturor,

și ele, sunt agitate de haosul în care se zvârcolesc și de instigațiunile ce se fac. Vreme, dar, de pierdut nu este, când priemejdia bate la ușă.

Numai refacerea spirituală și morală a celor cari ne cârmuesc ne poate reface.

De aceea eu le spun,—și să le strigăm cu toții: Fiți Români, înainte de toate! Gloriile nemeritate, după care mulți dintre voi umblă, scad pe om, nu-I înalță. Averile, vedeți cu ochii, cum trec de azi pe mâine, dintr'o mână într'alta. Numai faptele bune și mari rămân amintiri, neșterse și scumpe, familiei și neamului. Folișiți-vă de această mare și unică ocazie și faceți ca faima să se ducă de dreptatea și ordinea ce veți fi introdus în țară, mai ales că nu e greu să faceți această minune. Bani mulți puteți procura Statului, confiscând câștigurile ilicite dela 1914 până astăzi, și exemplu de mare moralitate va fi pentru morala publică, de oarece veți pedepsi hoșiile. Odată câștigurile de războiu confiscate și împărțite ca despăgubiri, iar actele de hoșie pedepsite, în orice strat social s'ar găsi, partea cea mai mare a populațiunii, ușurată și însuflețită prin acest act măreț de dreptate, va căpăta încredere și siguranță în refacerea ei. Și atunci puțin mai trebuie ca să dați și agriculturii avântul de care are nevoie. Iar, din capul locului, lepădați acel sistem vechiu, spoliativ și ruinător, care consistă în a lua totul dela contribuabil, fără a-i da nimic util în schimb; căci nici vitele, dacă nu sunt îngrijite și hrănite, nu pot da carne, lapte și arătură.

Dar.. m'a furat apa, cum se zice, și am ajuns cu vorba departe, unde aș fi fericit să ajungă alții cu fapta. Scrisoarea mea de față a luat proporții, deși aș mai fi avut multe de spus în această ordine de gândire, — ba chiar poate voiu reveni. Deocamdată încheiu aci.

Hasancea, 5 August 1920.

Const. D. Pariano.

INDUSTRIA ITALIANA IN MOMENTUL ACTUAL SI PERSPECTIVELE EI ¹⁾

Din multe părți, din străinătate, ni se cer informațiuni asupra situației actuale și asupra probabilelor perspective ale industriei italiene. Am crezut că putem satisface asemenea dorințe în modul cel mai bun și cel mai obiectiv, rugând pe ilustrul Ing. Giuseppe Belluzzo, profesor la Institutul Politehnic din Milano, să binevoiască a ne da un raport detaliat și precis asupra acestei importante chestiuni. D-l Prof. Belluzzo a corespuns cererii noastre, exprimându-se astfel:

Premise.—Natura a pus la dispoziția oamenilor două importante forme de energie: cea solară, acumulată sub formă de combustibili fosili și cea solară actuală, adică energia hidraulică, obținută dela căderile de apă.

Natura a distribuit aceste două bogății într'un mod just printre diferitele națiuni; căci, acolo unde abundă prima, este în general lipsă de a doua și viceversa. Italia, care are insuficiente disponibilități de cărbune, se găsește în condițiuni de a putea utiliza în mare cantitate energia solară actuală, grație configurațiunii sale geografice. Intr'adevăr, înaltele vârfuri ale Alpilor și Apeninilor reprezintă imenși acumulatori de energie hidraulică.

Înainte de război bogăția hidraulică italiană eră puțin utilizată: puterea totală disponibilă în Hp. eră, de fapt, evaluată la circa 5 milioane și această cifră, poate, e inferioară realității. Dar din aceste cinci milioane de cai putere, numai a cincea parte eră utilizată în Italia înainte de război. Azi însă se completează cele mai însemnate stabilimente și se creiază altele nouă, care vor dubla în curând cifra utilizării.

¹⁾ Dat nouă spre publicare de d-l N. Răiculeanu, subdirectorul Băncii Românești din Constanța. N. R.

Văile Alpilor vor fi, într'un viitor foarte apropiat, presărate cu enorme basinuri de apă, care vor acumula apa în scop industrial și agricol; iar, în timp ce minele de cărbuni fosili se vor epuiza, sau exploatarea lor se va face din ce în ce mai grea, provinciile Italiei se vor îmbogăți din ce în ce mai mult cu energie electrică.

Viitorul industriei italiene e, în deosebi, bazat pe totala întrebuintare a bogățiilor hidraulice, pe crearea și distribuția energiei electrice la distanță, ceea ce va permite stabilimentelor din Alpi să serviască de rezervă celor din Apenini și viceversa, după anotimp. Sigură de a posedă în stabilimentele hidro-electrice energia necesară desfășurării proceselor tehnologice ale propriei industriei, Italia le-a dat în ultimul timp și se prepară a le da o mare extindere.

Și, într'adevăr, industria italiană e aceea care, în timpul războiului, a dezvoltat mult stabilimentele existente și a creat o mulțime de altele nouă, pentru a face față marelui cereri de materiale de război: în special în câmpul mecanice și al chimiei se reia acum, cu mare intensitate, producția a tot ceea ce e necesar pentru ca să se ajungă la condițiunile normale din timp de pace.

Această reluare a muncii industriale, pentru progresul civilizației, e însoțită de un program impus de învățămintele trase din război și de dificultățile evidențiate, fie de război, fie de urmările lui. Principale, printre acestea, sunt acelea ce privesc înzestrarea cu materie primă, de care industria italiană are nevoie.

S'au început, deci, cercetări în subsolul italian, pentru a vedea dacă acesta nu conține vre-una din materiile prime, mai înainte importate; s'au creat noi șantiere pentru construcțiunea unei marine comerciale mai puternice.

Industriașii italieni s'au convins de necesitatea asocierii științei la industrie și marile stabilimente au înființat laboratoare moderne de cercetări, sau au organizat serviciul tehnic, astfel ca să poată întotdeauna

dispune de cei cari studiază și de cei cari experimentează, pentru a înainta repede pe calea progresului ¹⁾).

Pentru a înțelege toată importanța dezvoltării industriale a Italiei și până la ce punct poate să ajungă utilizarea energiilor fizice și morale pe care le posedă Italia, e necesar să trecem în revistă diversele categorii de industrii.

Industria metalurgică și extractivă.—Industriei metalurgice italiene i se prepară o mare dezvoltare, fie pentru că cercetările, făcute în subsolul italian, au arătat că rezervele de minereuri metalice sunt superioare celor presupuse înainte de război, fie pentru că s'a dat o mare dezvoltare utilizării combustibililor naționali și energiei electrice, fie, în fine, pentru că se speră să se găsiască în subsolul italian importante depozite de uleiuri minerale și mine de cărbuni fosili. Cercetări în acest sens, în localități care, geologiceste, se prezintă ca cele mai indicate, s'au început cu mijloace întinse.

Cercetările de zăcăminte de minerale de fier, făcute în timpul războiului, au arătat că disponibilul de minerale de fier e de patru ori mai mare de cât evaluările făcute acum zece ani, cercetări care continuă și se întind și în Colonia Eritrea, unde s'ar fi descoperit promițătoare minereuri de fier.

Marea cantitate de mineral de *aluminiiu* va permite Italiei să vină o țară exportatoare de acest metal, cu mare viitor.

Mărit și demn de notat e disponibilul de minerale compuse din fier și sulf, din care, utilizându-se sulful

¹⁾ Cei mai renumiți industriași au contribuit apoi la crearea unui fond pentru a da dezvoltare laboratoarelor de fizică și chimie anexate le Universitățile Italiene, astfel ca ele să înceapă cercetări cu caracter industrial asupra unor determinate probleme; în timp ce Statul Italian, la rândul său, a mărit într'o bună măsură dotațiile laboratoarelor, pentru a da impuls la cercetări cu caracter științific. Deja dela sfârșitul lui 1916 funcționa în Italia «Comitetul științific tehnic pentru mărirea și dezvoltarea industriei italiene» compus din personagiile cele mai eminente ale științei și industriei și căruia i se datoresc inițiativele în favoarea laboratoarelor științifice italiene.

pentru fabricația acidului sulfuric, va rămâne disponibilă o mare cantitate de oxid de fier.

Minerurile de *zinc* din Sardinia, care mai înainte de război se exportau, pentru ca apoi să se importe în Italia zincul, vor fi din ce în ce mai mult prelucrate în Italia.

În urma cercetărilor făcute, s'au mărit asemenea disponibilitățile de mineruri de *plumb, cupru, magneziu*.

Grandioasele stabilimente hidro-electrice, create în timpul războiului și altele, care se încep acum, vor pune la dispoziția industriei italiene o mare cantitate de energie electrică pentru tratamentul minerurilor metalice și pentru fabricarea oțelurilor speciale care, înainte de război, se importau din străinătate.

Furnalele electrice italiene care, înainte de război, nu atingeau cifra de douăzeci și a căror funcționare era foarte nesigură, s'au mărit ca număr și au suferit importante perfecționări. Aplicația lor se răspândește din zi în zi.

Producția minereului de *mercur* a crescut, astfel că se poate ridica exportul acestei substanțe.

Cercetările făcute în timpul războiului au arătat că Italia posedă excelente *materii refractare* și diverse stabilimente se ocupă azi cu prelucrarea lor.

Paralel cu industriile metalurgice principale s'au dezvoltat în timpul războiului acelea pentru prelucrarea produselor din prima fabricație, astfel *industria laminării, filafiunea la cald și la rece*, pentru prepararea fierului, oțelului, aliajelor și a tuburilor filate fără sudură.

Industria mecanice și electro-mecanice. Industria mecanice sunt acelea care s'au dezvoltat mai mult pentru război. Ele s'au transformat acum în scopul de a întrebuiți mașinile, care au servit la prepararea materialului de război, pentru construcția aparatelor, instrumentelor și mașinilor pentru tehnica civilă. Ele au mai adoptat o organizație modernă de lucru, au aplicat mașinile și ustensilele cele mai perfecte și cele mai

repezi, cu scopul de a mări producțiunea, care s'ar fi diminuat prin reducerea orelor de lucru, zilnice, dela zece la opt.

Marile uzine, care înainte de război construiau vagoane de marfă, de călători și locomotive și care, în timpul războiului, au fost nevoite să-și schimbe aproape cu totul felul de producție, fabricând afeturi de tun, bombe, torpile, tunuri și mortiere, s'au întors azi la primele lucrări. Guvernul italian a comandat mii de vagoane, sute de locomotive cu aburi și locomotive electrice; alte numeroase cereri au venit din străinătate, astfel că industria mecanică a mijloacelor de transport, va putea să lucreze în plin pentru câțiva ani. Electricizarea a 6000 km. de linie ferată, decisă de guvern, va da din nou destul de lucru acestei industrii și tuturor acelor care produc materialele accesorii.

Execuția noilor numeroase stabilimente hidro-electrice, deja proiectate, permit fabricilor de turbine hidraulice să lucreze în plin, împreună cu uzinele mecanice care fabrică tuburile, stâlpii de fier pentru linii și toate instrumentele accesorii necesare acestor stabilimente hidro-electrice. Italia se prepară încă a exporta turbinele hidraulice construite în propriile ei uzine; rendimentul lor ridicat, fabricația lor excelentă, regularitatea lor perfectă, durabilitatea lor, sunt calități cu care fabricanții străini nu se pot lăuda pe deplin.

Construcția noilor centrale termo-electrice, destinate utilizării raționale a lignitului în vecinătatea minelor, reclamă construcția de căldări, de turbine cu vapori, de aparate de condensare. Toate noile centrale hidro-și termo-electrice cer o întrebuițare intensă de mașini și materiale electrice, astfel că uzinele electromotrice italiene, care azi deja au destul de lucru, vor trebui să-și intensifice producția lor.

Pentru a dota Italia cu o puternică flotă națională, s'a mărit numărul șantierelor navale; iar celor existente li s'a mărit puterea uzinelor și capacitatea schelelor. Pentru a da numai un exemplu, la Venezia, în

aproprierea noului mare port industrial, Bottenighi, se înalță două grandioase șantiere navale.

Construcția motoarelor cu combustie internă, a pompelor, a ventilatoarelor, a instrumentelor de transmisiune a lucrului, a aparatelor de ridicat (elevatoarelor) s'a reluat deasemenea cu vigoare, pentru a face față, fie numeroaselor cereri ale marinei comerciale, fie comenzilor ce vin din străinătate, fie aceloră dintre industriile italiene, care intenționează să-și restaureze, într'o formă modernă, așezămintele lor.

Numeroasele îmbunătățiri, care trebuie să se înceapă în multe regiuni ale Italiei, reclamă mașinării speciale, fie pentru săparea canalurilor de scurgere și de colecționare, fie pentru centralele de ridicări.

Agricultura, făcută în multe regiuni cu metode primitive, cere fabricilor italiene mașini agricole, o însemnată cantitate de mașini de arat, de semănat, de secerat și de tracțiune mecanică, unde industriile mecanice italiene, dacă ar dispune, în bune condițiuni, de materii prime, ar avea și aci un câmp grandios de acțiune și de muncă,

Industria mijloacelor de transporturi aeriene se află într'o perioadă de reculegere și de studiu pentru a transforma conceptele aviației militare și a le aplica, modificate, la cele civile care au nevoie, în special, de siguranță și economie.

Din contră, industria automobilistică se află în plin lucru, unica industrie care în timpul războiului nu și-a schimbat felul său de lucru, una din puținele industrii care au putut exporta în timpul războiului; cererile de auto-tractoare, de automobile de curse și de lux sunt așa de mari, fie ele din interior sau străinătate, încât uzinele actuale au producția lor angajată pentru câțiva ani. În această industrie așa de specială, unde mecanica trebuie să se împerecheze cu arta, Italia își reia preponderența pe care o avea înaintea războiului și comerțul de export în această branșă permite să se ajungă la cifre foarte ridicate.

Deasemenea s'a reluat în mod intensiv fabricarea

bicicletelor și a motocicletelor, a căror întrebuințare se va extinde în clasa muncitoare italiană.

Pe lângă mecanica mare și mijlocie s'a dezvoltat și acea mică și de precizie: mașinile care în timpul războiului au lucrat cartușe pentru proiectile, lucrează azi toate aparatele și instrumentele electrice, care mai înainte se importau (compteur-e, ampermetri, voltmetri, chilowattmetri, etc.); sunt numeroase încercări pentru construcția jucăriilor mecanice, pentru intensificarea fabricării de mașini de cusut și de scris, pentru fabricarea aparatelor și ustensilelor economiei domestice. Și se poate încă aminti dezvoltarea luată de construcția mașinilor și ustensilelor de diverse tipuri, accesorii necesare industriei mecanice și industriilor asemănătoare.

În rezumat, se poate afirma că industria mecanică italiană, prin inteligenta abilitate a propriei sale mâini de lucru, se pregătește să schimbe cu totul condițiile în care se găsea înainte de războiu, când importul era, în cantitate și valoare, cu mult superior exportului.

Industria electro-tehnică. — Tot ceea ce mai înainte de războiu se importă, precum mașini, motoare, aparate, instrumente electrice, pot fi azi construite în Italia. Încercările făcute în timpul războiului, rezultatele excelente ce s'au obținut în această direcțiune, a îndemnat industria italiană să producă, în vastul câmp al electro-tehnice, tot ceea ce putea să fie necesar pentru centralele hidro-și termo-electrice, pentru stațiunile de transformare, pentru cele de utilizare. Aparat telefonice, telegrafice, de semnalizare, de comandă, s'au fabricat de asemenea, într'un mod excelent, în uzinele electro-mecanice italiene. Industria cablurilor electrice, care în timpul războiului a făcut un întins export în țările aliate, dotată cu noi mijloace științifice de cercetări și experiențe, se prepara să-și reia pozițiunea predominantă pe care o avea înainte de războiu, intensificând exportul.

Toate aplicările încălzitului electric, care, dat fiind costul ridicat al cărbunului importat, va lua o mare

extensiune, vor găsi în Italia aparatele necesare fabricate de uzinele naționale.

Cea mai bună garanție pentru munca uriașe ce va avea industria italiană în câmpul electro-techniceii e dată de numeroasele cereri de concesiuni de noi stabilimente hidro-electrice. Și dacă ne gândim, după cum am spus, că utilizarea puterii hidraulice de până azi nu a depășit $1\frac{1}{2}$ mil. de HP., în timp ce disponibilitatea italiană e evaluată, cu multă prudență, la cel puțin cinci milioane, se înțelege ce câmp enorm de muncă se deschide pentru mulți ani și ce altă nouă muncă trebuie să se depună, pe lângă aceasta, pentru utilizarea energiei obținute, în special în domeniul chimiei și metalurgiei.

Din energia electrică produsă de noile stabilimente va trage un mare profit și agricultura italiană, fie pentru toate operațiunile mecanice de transformare a produselor agricole, fie pentru cultivarea solului făcută cu mașini mișcate în mod electric.

O industrie, care nu există în Italia înainte de războiu și care acum e bine înlântată și organizată, e cea a magnetelor și aparatelor de aprindere a motoarelor cu explozie, industrie care nu numai că va satisface numeroasele comenzi din interior, dar va fi în stare să exporte propriile sale produse.

Deasemenea industria acumulatorilor electrice, mult dezvoltată odată cu războiul, înțelege să continue producția în mare și să exporte, pentru a profita de condițiunile speciale de care se poate bucura Italia, unde abundă minereul de plumb; de aceea e necesar ca industria sticlăriei să se dezvolte în măsura de a putea produce în mod industrial recipientele necesare.

Industria chimică. — Industriile chimice italiene sunt acelea care în timpul războiului au avut cea mai mare dezvoltare și sunt încă acelea care, odată cu pacea, au trebuit să sufere cea mai profundă transformare, pentru a și schimba complet natura produselor, plecând, totuși, de la aceleași materii prime.

Astfel, în loc de explozibile, se obțin culori și substanțe medicinale. Războiul a creat în Italia o mare industrie chimică, care nu exista mai înainte și toate eforturile sunt azi îndreptate spre sistematizarea ei pentru a se produce multe din substanțele care, înainte de războiu, trebuiau să se importe. Se folosesc deja în Italia plantele medicinale care mai înainte se exportau; s'au luat diverse inițiative pentru a se extrage din apele minerale ale salinelor sărurile potasice, din care se și intenționează să se exporte; în Sicilia au luat naștere industriile de esențe, bazate pe principiile tehnologice moderne; s'au mărit stabilimentele pentru producerea îngrășămintelor artificiale.

Electricitatea ajută foarte mult la dezvoltarea industriei chimice italiene; stabilimentele electro-chimice sunt numeroase și o mai mare extensiune vor lua atunci când se va mări disponibilitatea de energie electrică prin execuția noilor stabilimente hidro-electrice. Producția rațională și economică a diverselor feluri de îngrășăminte obținute, fie cu ajutorul curenților electrici, fie prin combustiuinea piritelor italiene, va răspândi întrebuințarea și va mări producția solului. Mai mult încă, se va mări simțitor exportul acelor substanțe chimice, care deja dinnainte de război începuse să se exporte. Amintim printre acestea acidul boric, acidul sulfuric, compușii taninului, acidul citric, acidul tartric, diverși oxizi metalici.

Industria textilă. —Italia menține întâetatea în ceea ce privește producția mătasei și a cănepei; se extinde producția acestor două fibre textile și se perfecționează mijloacele de lucru pentru intensificarea exportului. Italia e tributară importului străin pentru materia primă: în ceea ce privește bumbacul și iuta, completamente; iar pentru în și lână, parțial. Cu toate acestea, aceste industrii și-au intensificat producția lor; există în Italia circa cinci milioane de fuse în funcțiune pentru torsul bumbacului și mai mult de jumătate de milion pentru torsul lânei.

Șaptezeci de mii și patrusprezece mii de războaie, țes respectiv bumbacul și lâna. Cu toată dificultatea aprovizionării cu materie primă, industria textilă italiană lucrează în plin și se prepară din nou de export.

În ceea ce privește bumbacul, s'au făcut planuri, studii și proiecte pentru cultivarea lui pe o scară întinsă în colonii, în zonele irigabile, cu plantațiuni speciale.

În plină producție e industria resturilor de mătase, care continuă comerțul de export început înaintea războiului. S'a reluat din plin facerea țesăturilor speciale, a panglicelor, a țesăturilor imprimate, a păslei, a sacilor de iută, etc.

Industria ceramică și a sticlăriei. — Tradițiile artistice italiene în această industrie sunt cunoscute; azi, pe lângă producția artistică, s'a dezvoltat, sub influența războiului, și cea industrială. S'a recurs la tratamentul materialelor refractare italiene. Amintim exploatarea minelor de caolin din Sardinia și punem în evidență marea importanță câștigată de industria izolatoarelor de porțelan pentru aplicările electro-technice.

Deasemenea industria sticlăriei se modernizează: se și studiază deja aplicarea furnalelor electrice pentru topirea sticlei și la o mai largă întrebuințare a aerului comprimat la turnătoarele acesteia.

Industria agrară și alimentară. — Ambele sunt într'un însemnat progres. Industria zahărului, a conservelor, a laptelui, ca să cităm numai principalele industrii italiene, s'au perfecționat foarte mult din punct de vedere tehnic. Laboratoarele speciale, care s'au înființat pentru studiul științific industrial al proceselor relativ la fermentație, vor aduce o mare contribuție la progresul acestor industrii. Demnă de notat e creșterea producției berei și ameliorarea calității ei.

Dacă la industriile alimentare normale adăugăm și industria pescuitului, putem să indicăm vastele programe ce avem pentru îmbunătățirea sistemelor primitive

de pescuit cu altele moderne, unde motorul cu combustione înlocuește năvile cu pânză, unde peștele, abia prins, e trecut în nave frigorigere, care îl duc repede în porturile de distribuție.

Industria hârtiei. — Această industrie, din cauza dificultăților întâmpinate cu aprovizionarea materiilor prime, nu și-a reluat încă în plin producția, cu toate că s'au mărit comenzile din țară și streinătate.

Sunt în studiu proiecte de maceratoare și agitatoare rapide pentru plantele producătoare de celuloză, fie cu procese mecanice sau chimice; s'au mărit laboratoarele speciale existente pentru studiul proceselor relative la industria hârtiei; și totul face să se creadă că această industrie, cu ajutorul energiei electrice, va putea să ajungă la o mare dezvoltare.

Diverse industrii. — Demnă de notat e, în special, dezvoltarea acelor industrii în care simțul artistic are o mare importanță. Găsim astfel funcționând în plin industria mobilelor, a butonilor, a bronzurilor, a marmurei, a coralului. Încărcate de lucru sunt industriile de pălării, de mănuși și de îmbrăcăminte în general, și importantă e cifra acestora la export.

O mare industrie, care merită să fie amintită în această grupă, e aceea a cauciucului și derivatelor lui, care, abia afirmată pe piața mondială înainte de război, a arătat în acești ultimi ani că produsele sale pot să rivalizeze, în rezistență și bunătate, cu cele mai bune din străinătate. Această industrie, prima poate care, în Italia, a aplicat îndrumările științei în procesele industriale, a mărit laboratoarele proprii de cercetări, a chemat ca să le conducă ilustrii științei și cifra exportului precum și valoarea producției, făcută în străinătate în stabilimente de origină italiană, fac să se creadă că nu e departe timpul în care ea își va afirma, cu tărie, pozițiunea sa mondială.

Concluziune. — După cum se poate înțelege din re-

pedea sinteză de mai sus, industria italiană, cu toate dificultățile destul de mari ce le întâmpină, și-a desfășurat deja o parte din programul ce urmărește, iar o altă parte o are în preparare. Italia industrială și-a re-luat exploatarea rațională a bogățiilor ce se strâng pe vărfurile Alpilor și Apeninilor și în înaltele văi ale acestor lanțuri de munți, sub formă de zăpadă și ploae și a celor ce se ascundeau în subsolul italian, așa de puțin exploatate în trecut. Industriașii italieni au înțeles avantajele pe care le pot avea de la o înțeleaptă organizare tehnică a muncii și din contactul frequent cu știința și se pregătesc de un export, organizat și intens, în regiunile și la națiunile pentru care Italia poate fi considerată ca un mare cheiu de înbarcare în Mediterana.

Înainte de război nu exista în Italia marea industrie, așa cum era înțeleasă și înființată de națiunile industriale mai vechi; dar războiul a favorizat fuzionarea diverselor organizațiuni în complexuri mai puternice. Și în Italia avem azi industrii, care extrag mine-reul de fier din mine și lansează pe piață nave și locomotive, automobile și mașini agricole.

Industria italiană se bazează mult, pentru aranjarea sa definitivă, pe inteligenta abilitate a propriilor săi lucrători; numeroasele școli profesionale, în care se studiază diversele industrii, vor lărgi și împrăștiă în poporul italian cunoștințele industriale și-l vor face să înțeleagă însemnătatea națională a problemelor producției industriale.

Astfel industria italiană, utilizând cu totul marile și nesecatele bogății cu care națiunea a fost dotată de la natură, în special cărbunele alb și inteligența și abilitatea poporului italian, se prepară să cuceriască, în câmpul producției și al comerțului internațional, acel post pe care i l'au încredințat condițiunile sale geografice speciale.

Credito Italiano

Direzione Centrale

Milano

SONICITATEA¹⁾

Câmpul științei și-a întins în ultimii ani hotarele, mulțumită cercetărilor compatriotului nostru, inginer Gh. Constantinescu, asupra unui capitol cu totul nou, necercetat până la el. Rezultatele acestor experiențe, strânse sub numele de „Sonicitate“, alcătuiesc o știință nouă care, cum vom vedea mai la vale, este menită să răscoliască întregul câmp al științelor teoretice și practice.

Ne vom feri de orice considerație de ordin tehnic, teoretic și vom expune, în scurt și pe înțelesul tutulor, teoria sonicității și rezultatele practice la care a ajuns și pe care le întrevede d-l Constantinescu.

Multe nici nu prea știu despre Sonicitate.

D-l Constantinescu încă din 1913 se ocupa de chestiuni de fizică teoretică în domeniul Acusticii. Vârtejul războiului lumii l-a prins în Anglia unde însuși guvernul englez, căruia i s'a atras atenția asupra folosului ce s'ar putea trage, pentru nevoile războiului, din descoperirea valorosului Inginer Român, i-a pus la dispoziție fonduri, personal, laborator, ca să și continue cercetările, dar în acelaș timp a declarat aceste cercetări ca secrete de războiu, a oprit divulgarea lor până la încheerea păcii și abia la 4 și 7 Noembrie 1919 d-l Constantinescu expune în 2 conferințe ținute în amfiteatrul școlii naționale de poduri și șosele din București—acelaș amfiteatru unde, cu 12 ani mai înainte, învățase ca e'ev — teoria noii științe „Sonicitatea“ în admirația și uimirea generală a iubitorilor de știință.

Lucru curios, „Sonic“ vine dela „Sunet“ și noua știință are prea puține legături cu sunetul, cu acustica, acest capitol prea restrâns al fizicii.

Explicația numelui de „Sonicitate“ ar fi că întregul lanț al

După : G. Constantinescu : Sonicitatea. Conferințe ținute în amfiteatrul Școlii naționale de Poduri și Șosele București 1919, și Ing. M. Strugarin : Sonicitatea - Viața Românească No. 6—1920.

descoperirilor d-lui Constantinescu a plecat dela studiul vibrațiilor sonore (de sunet) cu care se ocupa, de mult încă, Domnia Sa.

Principiile noei științe sunt următoarele :

- I) *Transmiterea energiei prin vibrațiuni produse în licide, și*
- II) *Acumularea (îngrămădirea, păstrarea și refacerea) energiei transmise, prin comprimarea licidelor.*

Se știa în fizică că energia mecanică se poate transmite la distanță prin : transmisiune electrică, hidraulică, aier comprimat, cabluri, curele, arbori de transmisiune, roți dințate etc. ; că energia se poate îngămădi în : acumulatori electrici, resorturi elastice, metalice etc.

Sonicitatea adaugă : transmisiunea energiei prin vibrațiuni în licide și îngămădirea ei prin comprimarea licidelor.

Se cunoaște, deasemenea, că un corp care produce un sunet, vibrează, se mișcă, și că sunetul vine până la urechea noastră sub formă de vibrații (mișcări succesive de strângere și lărgire a păturilor de aier dela locul de producere până la urechea noastră); deci se știa că energia se transformă în vibrațiuni, care se propagă (merg) prin aier.

D-l Constantinescu și-a pus întrebarea : Dacă energia se transmite prin vibrațiuni, oare la capătul drumului de transmite nu s'ar putea transforma iarăși vibrațiunile în energie ? Lumea fizicianilor a râs de această întrebare, căci eră stabilit că energia, când se transformă în vibrațiuni, *se pierde, degenerază*. Și ziceau ei : dintr'o bucată de cărbune faci ușor căldură și lumină (transformări de energie, vibrațiuni luminoase etc.), dar cum să faci din căldură și lumină... bucata de cărbune ! Cum vrei să faci din sunetul (vibrațiunile aierului) ce-ți vine la ureche „lovirea” corpului care a produs sunetul ! D-l Constantinescu nu s'a descurajat. Raționamentul ce și-a făcut a fost următorul : Dacă se poate transmite energia prin undele electrice, de ce nu s'ar putea transmite prin cele sonore ori prin alt soi de vibrațiuni ?

Se știe că sunetele se propagă prin licide ; deci, ca și la aier, în licide se formeaza pături succesive care se strâng și se lărgesc ca să transmită vibrațiunile sonore.

Fizica însă ne învață — ca o lege sfântă — că licidele sunt incompresibile. Cum se înpacă această incompresibilitate cu nevoia de a se comprima și a se dilata a păturilor de licide care transmit sunetele ?

D-l Constantinescu zice atunci : *licidele trebuie să fie compresibile*. Fizicienii engleji și mai ales americani taxează, la început, de aberație ideea D-lui Constantinescu și nici nu vreau să stea de vorbă cu dânsul asupra acestui fapt indiscutabil : *licidele sunt incompresibile*.

D-l Constantinescu se pune pe lucru și dovedește experimental că : o jumătate de litru de apă, supusă la apăsare într'un corp de pompă în care intră un piston de 15 m. m. diametru, împins cu o greutate de 3 tone, își strânge volumul (pistonul intră) cu 20 c. m.

Și mai departe : dacă asupra pistonului cade o greutate de 100 de kgr. de la o înălțime de 2,50 m. apa se comprimă [își micșorează volumul] și când apoi se dilată, aruncă pistonul înapoi ca și un resort de oțel.

Îată că apa poate servi ca un resort, -ba încă foarte practic, nu costă scump și nu se rupe ca oțelul,

Iar când în loc de apă pune în corpul de pompă glicerina și o apasă până la 1000 de atmosfere și apoi lasă dintr'o dată pistonul liber, așezând pe coada pistonului o mică ghiulea, expansiunea (destinderea) ligidului care fusese apăsat, asvârle pistonul înapoi și ghiuleaua ajunge la 150 metri distanță.

De aci o nouă idee : construiește un mic tun de tranșee, un corp de pompă din oțel tare, de 3 litri capacitate ; îl umple cu ulei mineral și printr'un dispozitiv special reușește a mai introduce în tun încă un sfert de litru de ligid, — teoria icompresibilității ligidelor căzuse ca să nu mai îavie nici odată!...

Printr'această îngrămădire (comprimare) de ligid în tunul d-lui Constantinescu, presiunea interioară a ajuns la 2000 de atmosfere. Lăsând pistonul liber, expansiunea ligidului comprimat a aruncat un proiectil de 8 Kgr, la 500 metri distanță. Și credeți că introducerea sfertului de litru de ligid în tunul deja plin a cerut o sforțare așa de mare?... Nu!... Un băiat de 14 ani, cu o pompă de mână a ridicat îndată presiunea ligidului din tun.

Și ce însămnă o credință înrădăcinată!... 4 ani a luptat d. Constantinescu ca să convingă oamenii de știință că ligidul comprimat era acel care desvolta atâta energie în tun. Aș!.. nu l-au crezut și mulți nu l cred nici azi.. În ziua încheierii armistițiului, — ca o curiozitate — d. Constantinescu experimenta un tun mai mare, în care încăpeau vre o 28 de litri de vaselină ligidă. În

acest tun se comprima o nouă cantitate de lîcid cu ajutorul unei pompe purtată de un motoruş electric de 5 H. P. (care înlocuia băiatul) şi tunul trăgea 2 lovituri pe minut şi arunca un proiectil de 100 Kgr. la 1500 m.

Ce minune!., un tun fără pulbere, fără flacără, fără fum, fără sgomot, căci descărcarea nu se auzia nici la 20 de paşi de tun!... Ce surprize ne vor aduce războaiele viitoare!... Iată dar experienţe şi aplicaţiuni practice ale compresibilităţii lîcidelor.

Atunci: dacă lîcidele sunt compresibile, prin ele se poate transmite energia sub formă de vibraţiuni, care pornesc dela un capăt al unui tub şi merg pînă la celălalt capăt. Rămînea problema ca aceste vibraţiuni să poată fi prinse la celălalt capăt al tubului şi transformate din nou în energie. Mai lămurit: un piston, purtat de un mic motor, loveşte necontenit lîcidul dintr'un tub la un capăt al lui; lîcidul fiind compresibil, vibrează; vibraţiunile merg prin lîcid pînă la capătul tubului.

De ce oare aci, aceste vibraţiuni n'ar putea lovi un alt piston care, la rîndul lui, să mişte, prin diferite legături, un motor?...

E posibil teoretic? zice d. Constantinescu, trebuie să fie şi practic... şi hai la lucru.... încearcă, dibueşte, calculează si reuşeşte a pune în mişcare motorul de la celălalt capăt al tubului cu energia transmisă sub formă de vibraţiuni prin apa din tub.

Iată un motor „Sonic“, cu apă, nici cu căldură, nici cu electricitate,... cu apă rece!

D. Constantinescu, în clădirea întregii teorii a Sonicităţii, pornise de la o idee ce-i venise în minte asemănînd electricitatea dinamică cu fenomenele sonice.

Asemănarea teoretică: curgerea electricităţii dinamice, rezistenţa electrică, pierderea prin frecare în conducte, inducţiunea electrică, cu: curgerea sau curentul sonic, rezistenţa sonică, pierderea sonică prin frecarea vibraţiunilor în conducte etc, a condus pe d. Constantinescu să găsiască aplicaţiuni practice sonice, identice cu cele electro-dinamice.

Le înşirăm numai.

1) Motoare Sonice. Experienţele făcute de d. Constantinescu au arătat că motoarele sonice, care cântăresc o treime din greutatea celor ordinare, au atâtea avantaje, în cât vor înlocui în foarte multe cazuri pe cele electrice, cu aier comprimat ori hidraulice, dată fiind extrema lor simplitate şi marele lor ran-

dament (cantitatea de energie pe care o produc față de cantitatea cheltuită în motorul generator).

Așa un *ciocan sonic* (identic cu unul pneumatic), pentru găurit stâncile, purtat cu un motor generator de 5 cai putere, făcea aceiaș treabă ca și unul cu *aier comprimat*, purtat cu un motor de 40 cai putere. Câtă economie!...

Motoarele ordinare dau un randament, după calcule riguros exacte, de 2.5% - 5% — adică: cheltuești aci 100 și câștigi dincolo 2.5 -- 5 din suta cheltuită; cele sonice dau 60% -- 96%.

Și unde mai pui că nu e nevoie nici de curele, nici de roți, axe, lagăre și atâtea accesorii ale motoarelor din fabrici, care ocupă atâta loc și încurcă lumina și ventilația.

Și fie care mașină dintr'o fabrică poate avea „Sonicul“ ei, nu ca până acum când, dacă vroești să pornești o singură mașină, se învârtesc degeaba roțile de transmisiune și curelele dela toate celalalte, consumând energie fără folos.

Dar construcția motoarelor sonice?.. Nu mai e nevoie de: cupru, mică, cauciuc, ebonită, sârmă, etc, etc, sșă de scumpe și așa de fragile, nimic din toate acestea: oțel și apă, ori ulei mineral, simplu și efin! și dacă pui ulei în motorul sonic, nu mai este nevoie nici să-l'ungi, că se unge el singur...

Și apoi motorul sonic cu ulei lucrează și sub apă. In minele de cărbuni, ori în puțurile de petrol nu puteai, Doamne ferește! întrebuința un motor cu electricitate ori cu aburi, de frica scânteielor, a flacărei, a incendiilor; cu cel sonic n'ai grijă, e rece ca... apa! Nici flacăără, nici scânteie, nimic de temut.

In aviație, d. Constantinescu a făcut adevărată revoluție cu motoarele sonice. Era vorba să se construiască motoare de mii de cai putere și să poarte odată 2 helice. Cu sistemele vechi trebuiau mai multe motoare, foarte grele și complicate, care îngreuiuau enorm aparatul. D. Constantinescu construște motoare de 180 cai putere, acționând ușor 2 helice și cântărind cu totul 30 de Kgr.! Culmea ușurinței pe cal vapor!...

D. Constantinescu a construit, apoi, pompe sonice, fără supape, care să pompeze licidele la sute de atmosfere presiune.

La vapoare, aplicațiunile sonice au un câmp vast. Se vor înlocui turbinile mari și grele, arborele de transmisiune care ocupă atâta loc, cu motoare sonice cu randamente mari, ușoare, simple și efine. Dar chestiunea sincronizării motoarelor, ce ușor

s'a rezolvit prin sonicitate!... (Două motoare care să facă acelaș număr de învârtituri în acelaș timp).

Era vorba să se înarmeze avioanele engleze de luptă cu mitraliere, care să trimeată gloanțele printre brațele helicei în mișcare, fără să o atingă. Deci mișcarea helicei și descărcarea mitralierelor să fie sincrone.

Germanii cumpărasă în 1916 un brevet olandez Foker, cu care trăgeau 200 de lovituri pe minut. Aeroplanele germane aveau, în acest moment, o superioritate hotărâtă asupra celor engleze. Aviația engleză pune problema d-lui Constantinescu. D-sa o traduce în sonicitate și reușește să construiască un aparat care, acționând în acelaș timp și helicea și cele 2 mitraliere din avion, permitea a se trage 2000 -- 2400 lovituri pe minut: cam 30 gloanțe pe secundă!... Deci un avion englez putea ține piept, acum, la 10 germane.

În ziua încheierii armistițiului, d. Constantinescu avea construite în atelierele d-sale peste 40000 asemenea aparate pentru aviația engleză.

Aceste aparate de sincronizare se pot aplica și la căile ferate pentru închiderea și deschiderea semnalelor de oprire; chestiune care se studiază astăzi, când accidentele de căi ferate s'au înmulțit.

Electricitatea dinamică, trecând printr'un conductor lung și subțire, întâmpină rezistență de frecare și încălzește conductorul în acel punct. De aci producerea căldurii prin electricitate, calorifere electrice etc. Acelaș lucru cu vibrațiunile sonice. Trecute printr'o conductă subțire, întâmpină rezistență de frecare și încălzeșc conducta — *Căldura Sonică*. — D. Constantinescu reușește să ridice temperatura apei într'o conductă subțire — *fără căldură* — la peste 100° și dacă conducta este așa fel construita ca temperatura să se ridice la peste 400°, tubul se învârtește, poate deveni *incandescent*. Și iată... *lumina sonică!*

Ce poate fi mai curios de cât surpriza ce ne-o rezervă viitorul!... Conducta ce-ți va aduce apa de spălat în odaia ta, îți va încălzi caloriferul din colț, îți va da lumină noaptea și... vei bea apă rece și toate acestea cu... apă rece!

* * *

Cum se vede din cele arătate, în fugă și fără detalii, căm-

pul sonicității este foarte vast. La fie care pas problemele științei capătă soluții nouă, simple, prin sonicitate.

Străinătatea — Anglia în primul loc — a înțeles însemnătatea descoperirilor valorosului nostru concetățean și i-a pus la dispoziție peste 120000 de lire sterline și tot ce-i trebuie pentru continuarea experiențelor.

De curând, la noi în țară, s'a format o societate pe acțiuni „Sonica” cu un capital de câte-va milioane de lei, pentru punerea în valoare practică a invențiilor d-lui inginer Constantinescu și aplicarea lor în industria românească,

ONORIU MIRONESCU

profesor la sc. Normală de învățători din Constanța

NOTA. — În No. 2425 din Septembrie 1920, al revistei științifice „La Nature” pag. 126, găsim o notă a d-lui Camichel directorul institutului electro-tehnic din Toulouse, în care arată că și d-sa s'a ocupat de problemele puse de d. Constantinescu încă din 1915 și 16 cercetând: 1) Producerea vibrațiilor în conducte și 2) utilizarea lor—și că a comunicat aceste cercetări la Academia de științe din Franța, comunicări care au fost publicate în „Dări de seamă ale Academiei de științe” t. 161 p. 412 — 1915 și t. 163. p. 150 — 1916, precum și în revista „Lumina Electrică” t. 34 și t. 35. D. Camichel arată că a realizat un motor hidraulic sineron «din toate punctele de vedere» identic cu cel pe care îl întrebuițează d. Constantinescu, cu singura deosebire că d. Constantinescu întrebuițează un motor trifazat, pe când al d-lui Camichel era monofazat.

PRIVELIȘTI DOBROGENE¹⁾

Legile firii sunt neclintite și fără alegere. Nimeni și nimic nu se poate ascunde dinaintea lor. Una din acestea e legea schimbării formelor. Minuta care trece lasă brazdă pe fața omului — fie împărat ori cerșetor — după cum macină fir cu fir mărețul munte, încununat de nouri. Tinerețea și bătrânețea, la ființe, nu sunt de cât răstimpuri de schimbări mai încete, mai spre viață, sau mai repezi, mai distrugătoare, cu cât sunt mai aproape de sfârșitul zilelor. Dar nu numai corpurile viețuitoare au vârste, ci se poate vorbi tot așa de bine de tinerețea sburdalnică, plină de putere, a unui pârâias de munte ce nu se ostenește lesne în salturile sale zglobii, după cum se zice «bătrâna Dunăre» liniștitului fluviu dela noi, care abia are puterea să-și împingă noianul de ape în albia-i lată de peste un kilometru. Niște munți sunt tineri, când de curând au fost ridicați prin zbuciumările puterilor pământeste; ei sunt bătrâni, când au avut de îndurat viforul miilor de ani și când și-au schimbat îmbrăcămintea de brazi și mantaua de ghiață în țesutul rar al tufanului și gorunului.

În această fază e pământul dobrogean față de șira continuă, impunătoare, tânără, a Carpaților.

* * *

Călătorul străin, ce ține să viziteze provincia noastră transilvaniană, e condus de regulă pe drumul dela București la Constanța. Intrarea e în adevăr triumfală, măgulitoare pentru noi. Se admiră mărețul arc de triumf, suspendat deasupra apei ca o dantelă fină, dar continuând mai departe drumul, se prinde prea puțin din adevăratele frumuseți ale naturii dobrogene; trenul fuge numai de-alungul monotoniei văi Karasu, după unii albia părăsită a unui braț dunărean ce și-a crolt o cale mai scurtă spre mare. Adevărata Dobroge, cu munți bătrâni, cu lacuri liniștite, cu păduri dese, cu stânci semețe, rămâne

1) Reprodus cu învoirea autorului din Anuarul S. T. R. 1909, vol. VII

departe, spre nord..Spre ea duc căi diferite. Unul din cele mai pline de contraste e acel ce leagă Moldova de Tulcea ori Măcin.

Adormit în răcoreala dealurilor împădurite dela Bărnova, de lângă Iași, călătorul e deșteptat de șuerul prelung al trenului ce se vâără în tunelul dela Barboși, în mijlocul stepei veșnic însetate de ploaie. Verdele înviorător al dealurilor pline de viață e înlocuit cu galbenul arșiței. Totul e îngălbenit: câmpurile arse ca și coliba lutuită, malul drumului de fier ca și orizontul ce prevestește o nouă zi de nădușală. Numai oglinda lacului Brateș e argintie, învăluită în o ușoară pânză de ceață, ce se ridică de pe ape. O simplă trăsătură de penson, purpurie, e geana ce prevestește răsărirea soarelui, care arde pământul de cum s'a ridicat de o sulită pe cer.

Privirea deprinsă numai cu întinsul câmpiei sau al colinelor joase, se oprește uimită spre o pată întunecată, crestată, ce se înalță dela pământ, părând așa de depărtată, în ceața ce o cuprinde, ca și silueta cu adevărat depărtatului Ceahlău, zărit, în apus de soare, de pe platoul Copoului de lângă Iași. Dar pe când mândrul stâlp al Moldovei, înalt de aproape 2000 m., este departe de Iași de zeci de kilometri, «Munții Măcinului» cu înălțimea D. Repedei (Iași), nu sunt despărțiți de Galați decât prin larga albie a Dunării, care servește de drum spre a pune piciorul pe pământul dobrogean. Din cele două căi apucate de vapoare, mai românească e aceea spre Măcin, căci dacă până la Brăila cursele pe Dunărea noastră pot fi făcute și de vapoarele austriace ori ungurești, din acest loc, un vaporas, iute ca un gândac de apă, leagă prin tricolorul românesc cele două țarmuri, multă vreme îndușmănite. Drumul e un farmec, ce ține prea puțin. O șușiniță îngustă de apă liniștită, umbrită de două păduri dese de sălcii bătrâne, e cărarea tănuită pe care, deodată, la luminișul unei cotituri, se arată sulitele geamiilor din Măcin, alătura de turnurile bisericii creștine. Trecutul și prezentul, înfățișate călătorului din depărtare prin semnele celor donă credințe aprig învrășmășite atâta vreme, se pot prinde la fiecare pas în tihnitul orașel, întins la poalele ruinelor muntoase, împrejmuit de grădini de cireși și caiși, ce te duc cu mîntea, prin florile lor gingașe, în părțile unde semiluna e încă atotputernică.

Munții învecinați ne apar din Măcin în toată frumusețea lor. Ei nu doboră prin o înfățișare uriașă; norii nu se anină de vârfulurile lor prăpăstioase; concertul isvoarelor, a pârâiașelor spumoase și a pădurilor de brad nu se prea cunoaște în ținutul lor. Doar vulturii pleși, mari cât niște curcani, rotindu-se în cercuri din ce în ce mai înguste, aduc aminte de măiestrea piscurilor carpatice. În colo, e liniștea țințirimului părăsit, ori melancolia pietrelor dintr'un vechiu oraș redus în ruine; căci dacă numirea de munți ce se dă crește

Măcinului nu e usurpată, nu mai puțin adevărat e că ei sunt ruinele unor falnice înălțimi de odinioară, cioturile unei păduri de mândri stejari, tăiați de securea vremii. Și dacă omul ar putea înțelege glasul pietrelor și al apelor, în taina nopții de vară cu lună plină, ar asculta întreaga povestire a celor doi vrășmași de demult, unul învins, altul învingător, dar pe cari vremea i-a redus la liniștea ultimelor zile de trai. Pietrele asvârlite pe creasta Pricopanului, de ai crede că s'a dat o bătălie de uriași pe el, s'ar tângui domolitei Dunării, de zilele cu sute de veacuri în urmă; s'ar spune povestea nașterii lor, când pasăre nu' lovia aerul, când în locul Dunării se întindea marea furioasă cu lumea ei stranie de broaște cât viteii și reptile mai mari decât balenele; ar spune de vremea marelor revoluții pământesti, când s'a prăbușit tot ținutul Bărăganului, când în jurul stâlpilor, rămași răsleți de pământurile vechi, a început să curgă Dunărea. Ei au văzut-o tânără, plină de putere, încumetându-se să-și mute drumul tot mai spre mările pietroase, apoi întinsă, furioasă, în deplina perioadă de putere căpătând viață din topirea ghețurilor de pe Negoii și Paring.

Ar fi povestirea moșneagului cu barba albă ce trăește de mult, de mult, din vremuri depărtate. De aceia, pentru cei ce știu vechimea munților de lângă Măcin, ca și ai Dobrogei întregi, scenериile văzute par învăluite în o aureolă de melancolie, de tristeță, de singurătate; prin taina trecutului lor îndepărtat, sunt mai atrăgătoare, mai prietenoase. Fiecare colț din Dobrogea are un tipar propriu, un farmec anume legat de variațiunea pietrelor ce formează mozaicul temeliei sale.

În aceste pagini voi încerca să schițez trăsăturile caracteristice ale Dobrogei de nord, folosindu-mă de patru puncte de observare, înșirate dealungul unei linii curmezise, ca niște mărețe movile de semne de pe vremea când firele telegrafice nu legau locurile depărtate între ele. Aceste patru mușuroaie sunt: spre apus dealul de granit zis Iacobdeal, de lângă Turcoaia; în mijloc piramida de porfir purtând un nume neexplicabil: Consul și alta de gres — Denistepe —; iar spre apus, cei cinci frați, Beștepe, cinci gheburi rotunzite ale unei creste scunde.

Iacobdeal. Una din caracteristicile Dobrogei sunt căruțele solide, bine ferecate, încăpătoare, slujind la transportul călătorilor, sau când e nevoie, și la căratul bucatelor. Cu mult fier pe ele, sunt grele, dar caii iuți, vâjnoși, le trag în goană nebună uneori, lăsând în urmă un nor de praf. E unul din multele exemple de adaptare. Satele sunt la mari distanțe unele de altele și alt mijloc de transport nu e decât cu ajutorul cailor; de aceia sunt iuți la umblet, zdraveni, căci au de dus poverile, nu numai pe șosele destul de bine întreținute, dar și pe

drumuri tăiate de-a dreptul, cum se întâmplă, după trebuințe, pe linia cea mai scurtă între două puncte.

Dela Măcin, cu un asemenea vehicul, apuci pe șoseaua Măcin-Cerna, mergând de-odată dealungul munților ce apar ca o frunză zimțuită pe margini și lipită de orizont pe cerul fără pic de nor. Câțiva kilometri de înaintare îți aduc înaintea unul din cele mai frumoase exemple de legătura ce există între natura unui teren și formele de la suprafață. De o parte, spre răsărit, se vede silueta unei creste de cvarțit, o piatră ca cremenea de tare, ascuțite, ce se împotrivesc puterilor de măcinare. E Priopcea, ca ușorul unei porți mari, al cărei prag e format de colinele joase — Bujoarele — alcătuite din roc^l lutoase, străvechi, dar care nu au putut așa de bine rezista vremii și dușmanilor atmosferici. Cealaltă frântură de ușor, e formată de bolta largă, cu profilul rotunzit, maiestos, al dealului de granit zis Iacob-deal, sau în vremurile din urmă «Carol I». Spre el se îndreaptă turcul ce mână nebuneste, lăsând șoseaua Cernei spre stânga.

După câte-va slabe valuri pământești suite și coborâte, se zărește la poalele dealului, ce a luat mari proporții, un sătășor cu case dese, strânse grămadă în jurul rănilor pe care omul le face în munte. E colonia cosmopolită a cioplitorilor de granit, veniți din toate părțile lumii. Cât poate face o piatră folositoare! Dintr'un loc pustiu, neproductiv, ca sub puterea de atingere a unei baghete magice, a răsărit un sat plin de viață, cu case acoperite cu tablă, cu școală, cu spital, un contrast viu față de satul Turcoaia, așezat dincolo de deal cu casele lutuite, acoperite cu stuf, cu garduri de papură, pe care se acață trunchiul tărarilor al tidvelor ce dă fructele în formă de urnă, întrebuițate ca vase. Prin cioplirea granitului căutat s'a născut din pământ viață, un furnicar de oameni, adunați de nevoi de pretutindeni. De-o parte liniștea adâncă a stepei nepopulate, icoana vremurilor trecute, de alta colțul acela plin de mișcare, unde cântecele italienilor se amestecă cu huruitul vagonetelor, cu șuerul mașinilor, cu loviturile ciocanelor, cu bubuitul dinamitei. Și colosul de lavă întărită, născut prin focul adânc al pământului, stă neclintit, asemenea unui elefant ce doarme liniștit, nesupărat de împunsăturile muștelor ce-și caută hrană în crăpăturile pielei groase.

Urcușul său nu e anevoios. Domol se înalță coasta dealului nețezit de agenții atmosferici, singuri în stare să-l doboare. Bolovanii rotunziți, semnele luptei, stau îngrămădiți unii peste alții, — trepte ce dau susținere pasului. Arși de soare, dar mai ales bătuți mereu de vânt, ei sunt goi, fără înveliș vegetal, în afara lichenilor ce pun cei dintâi stăpânire pe o stâncă, pătând-o cu roș, galben, ori cenușiu: de crezi că s'a jucat cineva stropind-o cu culori. O mică garofiță, una

din florile caracteristice Dobrogei, cu tulpina închireită, stă în dosul unui bolovan. la adăpost, un semn slab, îndepărtat, al buchetelor de flori oacheșe, care impestrițează fața granitului ce clădește vântul vre-unui munte din Carpații hrăniți mai des de ploii. Și dacă din întâmplare sămânța vre-unui tufan a căzut pe coasta dealului, a eșit din ea o caricatură de arbore, căci vântul ce suflă în vârtej, fără odihnă, abia îi dă voie să-și întindă câte-va ramuri, îngrămădite și ele la fața pământului, de ai crede că stă sgribulit, așteptându-și din zi în zi, și cu plăcere moartea, ce l'ar scăpa de un veșnic chin.

În schimb privesc ce se desfășoară de pe vârful dealului e minunată. Prinzi deosebirea adâncă ce există între un pământ sătul de apă și altul mereu însetat.

Spre apus se pierde în ceața argintie a zării, câmpul de inundație al Dunării, Balta Brăilei. Ce variație de colori, ce belșug de viață! În mijlocul verii, când apele se strâng în canalul principal, Balta e un adevărat tablou pictat de mână de maestru. Ochiuri nenumărate de apă ce reflectă, când purpura apusului de soare, când verdele cadrelor de sălcii, când sclipesc ca argintul în bătaia soarelui de amiază. Pământul ostroavelor, umezit îndeajuns de ape, dă iarba deasă ce atrage turmele de vite aduse în baltă la vârat, pe când populația apelor, nemăsurat de îmbelșugată, cheamă lumea păsărilor călătoare nespuse de felurite. Primăvara, sceneria e schimbată. Balta, lungă de peste 70 km, și lată de vre-o 15, e un imens lac de apă turbure, gălbuie, mohorâtă, din care ies insulițe de sălcii, abia înverzite. Din apele Dunării revărsate inundă cu miile pești rătăcitori, veniți să-și depuie icrele. Adăpostul, hrana ce au la îndemână, inlesnindu-le viața, fac din Balta Brăilei un întins câmp natural de piscicultură. Numai în anul 1907—908 s'a prins aproape 6 milioane și jumătate de kgr. de pește, în valoare de peste un milion și jumătate de lei.

Spre răsărit se întinde pământul însetat. Ploile de primăvară cât îl mai acoper cu culoarea speranței. Grabnic însă soarele arde totul, ajutat fiind mai ales de vântul ce nu găsește nici o piedică. Și atunci domină tonul gălbui al plantelor trecute, prăfuite, întrerupt de petele stâncilor desgolite, sterpe, totul îngrădit spre nord de zidul stâncos al munților Măcinului, spre sud de șira dealurilor posomorâte, întunecate, ce se țin lanț dela Peceneaga de lângă Dunăre, până la Mare. În mijlocul acestui cadru se întind unduțașile dealurilor joase, când mai largi și trăgănite, când răsărite ca niște insule, cum e Priopcea, ori Pietrele roșii; iar printre ele, ca niște pete verzi, satele Cernă, Carcaliu, Satul nou, oaze depărtate de salcâmi. Singuratecă, în mijlocul apelor turburi, insula Blasova arată mărturia luptei dintre apă și uscat: semnul întinderii pământului dobrogean în locurile unde azi Dunărea

se rostogolește a lene; iar pe o mică ridicătură de pe malul ei, o casă pustie își are, poate, zidită o parte din temelie cu pietrele cetății Troesmis, ale cărei urme din ce în ce mai adânc se înmormântează sub învălișul prafului adus de vânt. *Sic transit gloria mundi.* Tuburile de lut, prin care odată curgea apă limpede, se găsesc asvârlite prin țărini ca și frânturile de ulceoare în care apa era ținută; ele sunt mărturia unei vieți civilizate, dintr'o vreme când Dobrogea era considerată ca o provincie de pază la gura Istrului, hotarul dinspre lumea nomazilor veșnic gata de prădăciuni; încrețiturile păturilor, ce conțin urmele vietăților din cele mai vechi timpuri ale pământului, sunt semnele de glorie trecută a munților Măcinului, reduși azi la înălțimile dealurilor noi de lângă Iași. Oameni și munți, natura întreagă, se supun acelorași legi firești, de naștere și moarte, de viață prin moarte.

* * *

Consul. Trecând peste șaua din prelungirea Priopcei și a munților ce se lasă din spre Greci, străbatem partea cea mai plină de farmec a pământului dobrogean, unde umbra și răcoarea pădurilor, șopotul isovoarelor și liniștitelora pârâe aducătoare de verdeață, te fac să uiți că te afli în regiune de stepă. Lăsând în urmă Ortachioi, sat mare, așezat în fundul unei largi coveți și în care înaintarea civilizației se prinde de departe prin spitalul de curând clădit, apare înainte una din cele mai gingașe forme din câte există în tot ținutul țării românești. E dealul «muntele» Consul, o piramidă triunghiulară de porfir roș și verde, care poate fi adus în manualele de geografie ca exemplul tipic al unui munte, o înălțime izolată din toate părțile. Din trei părți pârâul Taița îl desparte de celelalte înălțimi, încingându-l într'o cunună de verdeață și flori, ce se țin toată vara; cealaltă parte, un arc de vale, completează izolarea.

Lava întărită ce-l formează, pare că e un modelaj neisprăvit al unui sculptor; gheburi peste gheburi asvârlite, creste ascuțite, îi dau profilul Vesuviului, mai ales când e privit dinspre Cerna. Peste tronul acesta mândru e așternută o draperie țesută din arbori deși, printre cari rămân, ca și mânerul unui jelt, crestele desgolite de porfir împurpurat în bătaia soarelui ce apune. Suișul piramidei e ușor mai ales dinspre Cineli, sat ce va fi poate vestit, atunci când gropile în care se caută minerale de cupru, se vor schimba în mine sistematice și productive. Situația centrală a dealului, înalt de 329 m., îți deschide o largă priveliște peste tot pământul Dobrogei de nord, dar mai ales asupra părții ei păduroase. Spre apus, abia se mai zărește, ca o slabă abureală, ceața ce se ridică de pe Balta Dunării. Spre nord, ochiul se pierde în labirintul dealurilor împădurite, când culmi domoale, ro-

toarzile, când creste stâncoase de porfir, înșirate în linie, după crăpăturile pe unde — e vreme lungă de atunci — a lăsnit lava topită. Spre sud, sclipește în bătaia soarelui, ca o grămadă de fluturași, lacul Babadag, la marginea dealurilor uniforme, înegrite de pădurile dese dintre cari se desprinde creasta de lângă Enisala, cu silueta turnului și a zidurilor rămase din vechea cetate Heracleea, fost cuib de oameni întreprinzători. Spre răsărit contrastul e izbitor. Cât poți vedea, valuri împietrite, când verzi, când gălbii, după anotimpuri, se ascund unele după altele, fără nici un petec de pădure, care să le mai umbriască.

Partea de pământ, în mijlocul căreia se găsește Consulul, are un tipar aparte de restul Dobrogei, datorit pădurilor și apei. Mulțumită constituției geologice a terenului, pe aici se cunosc izvoare, cum e acel ce iese de sub Selpegea de lângă Bașchioi; se cunoaște ce e acel pârâu. Câtă viață dă apa într'o bucată de pământ, se poate prinde de minune în această parte a Dobrogei. Taița și afluenții săi mici sunt o adevărată mană cerească. Lăsând la o parte că malurile sunt veșnic înverzite, zărindu-se pe la Satul-nou și Camber ca o cordea verde, asvârlită pe pământul îngălbenit, dar puțină apă ce curge prin albia îngustă de o poți sări, e trecută din mână în mână. Ici bulgării, dincolo mori, se țin lanț dealungul pârâului. Dar tot în această regiune se prinde și legătura strânsă dintre natura pietrelor din pământ și înbrăcămintea vegetală. Terenul e alcătuit din grez, când mai năsipos, când mai văros, întrerupt de creste porfirice, ori de acoperișuri de alt soi de lavă. Măcinarea acestor pietre, străbătute cu greu de apa de ploaie oprită în drum, dau hrană din belșug arborilor. Așa se explică pădurile de stejar, ulm, rar fag, uneori nestrăbătute, ce se țin într'una, dând adăpost sigur și în vremurile de azi, bandiților, de ale căror isprăvi știe să-ți povestiască orice locuitor. Așa se explică vinurile vestite de Niculițel, a căror bunătate se datorește lavei întărite, sfărâmată de atmosferă, producând un teren analog cu vestitele regiuni viticole dela Bozen din Tirol. Pentru ca să semene, omul se folosește de fundul văilor sau de luminișurile ce și le taie în pădurea deasă. Se nasc astfel, în jurul satelor Bașchioi, Meidanchioi, Ciucurova, Atmagea, acele câmpuri înverzite, presărate de arbori răsleți, cu cununa deplin desfășurată, ce dau o înfățișare asemenea ogoarelor din Lombardia, cu aguzii înșirați cu ordine.

Felul pământului, umbra pădurilor, răcoreala apelor, fac din regiunea aceasta una din cele mai frumoase și atrăgătoare, servind drept loc de odihnă pentru orașenii din Tulcea, Galați ori Brăila. Aici e mănăstirea Cocosu, ca o cetățue asvârlită pe o coamă de deal, M-rea Călugărească în fundul unei văingi, aci Niculițelul, cu aspectul unui sat svizzerian, atrăgător mai ales prin contrastul dealurilor ce-l cuprind, cu

intinsul șes al Dunării, de unde pe o șosea nouă, șerpuită, tăiată în zidul de piatră, te urci până la Meidanchioi, sat vestit ca «loc cu aier bun», adăpostit din toate părțile de dealuri.

Cu părere de rău părăsești ținutul în care o fericită variantă a constituției geologice a adus cu sine o atât de adâncă schimbare în înfățișarea geografică, în cât pare cât te găsești printre dealurile primitoare și pline de farmec ce se întind dealungul Carpaților, formând un adăpost căutat în vremea verii. Constrâștul e mai isbitor, când pașii sunt îndreptați mai spre răsărit, unde stepa dobrogeană e în deplina ei desfășurare.

* * *

Pământul nu mai e acelaș. În locul grezurilor și a porfirurilor, calcaruri și iar calcaruri, marmore frumoase la înfățișare, rar exploatare pentru șosele, dar de care se leagă sărăcia carsturilor istriene. Intr'o vreme depărtată, întreg ținutul dintre brațul Sf. Gheorghe și Consul, îmbucătățit, s'a afundat în adâncime. Unele sloiuri au căzut mai la fund, altora le-au rămas câte un colț mai ridicat, altele, prinse ca în clește, se înalță ca pereții unei case zguduite de cutremur. Apele, ploaia, au netezit muchiile, au astupat gropile cu năruituri; vânturile au împrăștiat un strat gros de praf galben de lut, și astfel s'a ajuns la înfățișarea de azi. Sbuciumările lăuntrice au făcut pământul ingrât pentru oamenii ce au pus stăpânire pe el. Puținele picături de ploaie ce cad primăvara, sunt supte cu lăcomie de lutul useat, sau se preling în adânc prin crăpăturile pietrei sfărâmate. De aceea și sărăcia în vegetație. Câmpurile sunt înverzite numai pe vremea slabei umezeli de primăvară. Omul trebuie să fie harnic, să răstoarne în grabă brazda lesne svântată și să semene cât umezeala mai înmoaie țărâna. Ca și când ar avea simțire, plantele cresc pare-se mai repede decât aiurea, spicul leagă mai de timpuriu, căci se apropie vremea dogorătoarei arșițe, când totul se face serum. Atunci, cât vezi cu ochii, galbenul secetei este întins peste văi și dealuri, monoton. Rar câte un salcâm prăfuit și mai rar câte un pâluc de tufiș umbresc țărâna infierbântată :

Aice blânda viță a strugurelui dulce
Nu se 'mpletește verde în jurul unui ulm,
Nici arborul nu-și pleacă mlădițele 'ncărcate
De fructe pârguite sub luminosul cer ;
Pel'nul singur numai, înform înbracă șesul
Și nu rodește câmpul decât amărăciuni ¹⁾

¹⁾ După traducerea lui B. P. Hasdeu din *Ovidiu*,

De începe' seceta mai de timpuriu și face sul frunzele păpușoiului, omul îngrijat de vitele sale mai mult decât de el, răstoarnă din nou brazda și asvârle mălai și dughie, doar-doar, după cea dintâi bură de ploaie, va putea să prindă măcar cu coasa ceva din frunzele păioaselor. Așa se explică pentru ce și pe aici se aude cu aceeași durere refrenul «Vrem pământ». Cât de mult să aibă omul și tot mai are nevoie, căci pe zi ce merge, seceta se prelungește, iar cât scoate din ogrorul destul de întins, abia ajunge până la anul viitor. Legătura tainică, de fier, între viețuitoare și pământ, nicăeri nu se poate prinde mai bine decât în această regiune.

Prin una din acele legi generale biologice, după care viața existentă nu se lasă omorâtă, plantele, mijlocitoare dintre om, animale și pământ, sug ultima picătură de rouă, mulțumindu-se cu ea, numai să nu piară. Fiecare val de vânt ce spulberă pământul sfărâmat, duce cu sine și suflarea de durere a plantelor ce simt că pier, luptându-se cu moartea; fiecare bob de rouă e primit ca o binecuvântare cerească, căci învie puterile istovite de bătaia de peste zi a soarelui. Spre a rezista mai mult uscăciunii, plantele s'au dat după ea. Frunzele sunt mai scorțoase, cu pielea mai îngroșată, mai întărită, pavază ce oprește ieșirea din trupul lor a apei, suptă cu atâta lăcomie și căpătată cu atâta trudă. Adaptării plantelor la uscăciune, a urmat aceea a animalelor cu plantele. Pe când calul din Moldova, îmbelșugat în iarbă moale și deasă, ar muri de foame mai bine decât ar prinde cu gura ciurlanii spinosi, aceștia ca și paiele de grâu, e dreptul armănit, nu treierat, sunt păstrate ca iarba de leac, căci stropite cu apă sărată, sunt hrana pentru vite din vremea iernei.

Această adaptare la mediu, la pământ și climă, explică tabloul ciudat ce-l are înaintea călătorului, care a pus pentru întâia oară piciorul în pomenita regiune din Dobrogea. De s'a întâmplat ca să călătorească mai ales într-o zi de sărbătoare, de odihnă pentru om, e isbit de numeroasele turme de oi, cirezi de vaci și boi, herghelii de cai, împrăștiate cu sutele peste câmpiile ce par cu totul arse și secate de orice hrană, dar care cuprind în realitate plante mici, tupilate, scorțoase, ce înlocuiesc iarba ori otava inverzită din plaiurile de munte.

Cu tot praful, vântul, arșița și seceta, ce ar trebui să copleșască, să sature pe călător de prihegie, aceste locuri sunt chemătoare, întremătoare. În primul rând e priveliștea largă de care te bucuri și liniștea completă în care poți trăi.

Cam în mijlocul regiunii de care e vorba, se înalță singuratecul deal Dinistepe, un colț de cută rămas în relief la prăbușirea de demult a locului. Coama trăgănată din spre Hagilar te ademenește încetul cu încetul; fără să simți osteneală, urci creasta bolovănoasă, cu

păreții formați din cuburi mari de piatră, pare că au fost așezați de uriași în zidul unei cetăți.

De pe vârful acestui deal, privirea stăpânește întregul întins al stepei, ondulat, tăcut, cu satele răsluțe, însemnate cu un punct sculptor: resfrângerea razei de soare în acoperișul de tablă al bisericilor mărețe, podoaba satelor dobrogene; cu șoselele albe sau cu drumurile întâmplătoare, arătate de norul de praf ce însoțește căruța repede purtată, ori răscolite de copita figarului călărit. Așezat pe o lespede, speriiind șopârta ce se sorîa, ori broaștele festoase ce se trag, șuerând, în casa lor sigură, uiți de la o vreme că ești pe pământ. Atât e de desăvârșită liniștea ce domnește pe aceste vărfuri joase și totuși așa de depărtate de viață zgomotoasă a oamenilor, încât cu drept auzi svăcniturile inimei. Nici freamăt de frunze, nici ciripit de pasăre, nici cântec de isvor, nu întrerupe tăcerea naturii, cuprinsă de văpaia soarelui înfierbântat. E atmosfera de rugăciune la altarul măreței firi, ce alungă orice sbucium al sufletului și chiar al minții. E puterea ce te chiamă din depărtări, ce-ți șoptește în ureche ademenitorul ei glas, atunci când părăsind-o, îți duci viața în vâltoarea zilnicelor lupte.

Dacă cerul, fără pic de nor, își pierde ceva din albastrul curat al locurilor cu atmosfera mai plină de apă, în schimb răsăritul și apusul soarelui sunt de un farmec deosebit.

Mă aflam pe treptele de marmoră ale dealului de lângă Agighiol. Soarele lăsat în dosul stâncii de piatră, proiecta umbra ei peste jumătate din satul așezat la capătul ghiolului cu acelaș nume. Galbenul câmpurilor de toamnă părea mai închis, ca și când o pulbere de aur era împrăștiată peste tot. Spre miazăzi, din Razemul întins, o imensă oglindă de argint, se arată în toată curățenia și frumusețea ei, I. Popina, cu marginile pietroase, impurpurate de reflexul ultimelor raze de soare. De după dealul de la răsărit se zăria sclipirea turnului bisericii din Sarighiol, la care duce o șosea dreaptă ca o dungă de penson. Brațele morilor de vânt abia se mai mișcau în adierea leneșă a vântului, ca niște aripi de pasăre uriașă; iar în depărtare praful răscolit ziua întreagă formă o pânză deasă ce se lăsa peste ogoare. Duios suna fluierul ciobanului obosit, ce-și mâna turma spre sat; trăgănat îi răspundea armonica flăcăului ce aștepta să se gătiască ospățul; concertul se complecta prin ritmicul dangăt de tălângi, cu suete diferite, de la cireada ce intra în sat într'un lung șir, ori cu scârțăitul compenelor dela fântâni. Cortina cenușie a cerului încins de focul soarelui, se lăsa încet spre orizontul îndepărtat, făcând loc albastrului întunecat, pe care începeau să sclipiască luminile mai boghioase și mai limpezi, pare-că, decât aiurea.

Câmpurile toropite de dogoreala zilei, învie sub umezeala la cri-

nilor nopții senine; pe când pacea se întinde asupra satului, frunzele ogoarelor se desdoesc, sugând cu lăcomie picăturile de rouă, căpătând noi puteri pentru a rezista ziua următoare. De aceea, când zorile încep să încondeieze cerul cu culorile luminoase și când ciocărlia mai harnică decât toți se înalță, cântând imnul de dimineață, înfățișarea câmpurilor e alta decât seara. Peste pulberea de aur s'a presărat argintul de rouă, iar ogoarele cu brazda răsturnată sunt pete negre, speranța de un an, neregulat asvârlite în cuprinsul orizontului. Norii de praf de cu seară sunt înlocuiți prin ceața alburie, ușoară, ce începe să se îndrepte spre fața ghiolului, în jurul gingașei insule, învăluind-o într'un giulgiu ușor, păzind-o mai îndelung de căldura soarelui. Fumul de pe la case se ridică întocmai ca pe vremuri de ger, drept în sus, iar găinile își trâmbează hărnicia prin cotcodăcitul lor prelung.

Din drumurile mari, ca și de pe ulcioare, ies, mănate de vre-un băețas somnoros, ce-și strânge cămașa la piept, câte două trei oițe cu capra zburdalnică în frunte, îndreptându-se către ciobanul ce așteaptă rezemat de hăț. Purpuriul aurorei dispăre; discul roș al soarelui se arată de după coline; o zi de năduf începe odată cu el. Stepa își reia aspectul obișnuit; vântul iese din culcușul său, mănând praful de pe drum. Aceiași înfățișare se prinde de pe vârful singuratecului Beniștepe, ca și de pe Dealul-Mare, Deșli-Caira, ori Orta-bair.

* * *

O nouă schimbare spre miază noapte, de pe unul din dealurile mărginașe Dunării. Cel mai înalt și mai întins e Beștepe, de lângă Mahmudia, recunoscut de departe prin cele 5 gheburii ale crestei sale despicate în spre satul cu același nume. El face parte din marginea străveche a Dobrogei, rămasă în picioare la ruina mijlocului. El desparte «ce a fost» de «ce va fi», lumea străbună din pământul dobrogean, zidit din pietrele cele mai vechi, formate în oceanele primitive, de lumea nouă ce se clădește azi, prin ajutorul Dunării ce vine de departe.

De pe Beștepe ochiul se odihnește pe întinsul câmp de inundație al deltei, după ce s'a rătăcit prin văiugele largi și dâmburile pietroase ale Dobrogei. Ca o linie dreaptă se întind dealurile dela Prislav, Malcoci, sau al monumentului de lângă Tulcea.

În înșirarea lor în spre miază noapte, la marginea dealurilor de marmoră mai noi, ele completează semnul de întrebare, pus în dreptul Dobrogei de către Suess, cel mai bun cunoscător al înălțurii înălțimilor de pe fața pământului; acela care a descursat pentru întâia oară liniile mari arhitectonice ale coajei planetei noastre. De unde a rămas Dobrogea, asvârlită între Marea Neagră și întinsele câmpii ale

Bugeacului și Bărăganului? Cu cine se continuă în adâncul pământului ruina aceasta a unei vechi șire muntoase? Cu Carpații nu are nici o legătură; cu munții Crimeii o slabă intrudire. În toate părțile scufundături au rupt firul de continuare. Fără să vrei, mintea se îndreaptă spre ruini analoge — Masivul Bohem, Vosgii, Pădurea Neagră — care mărginesc Carpații la nord, care au oprit înaintarea valurilor pământeste, ce s'au asvârlit unele peste altele, înălțând Alpii măreți. Și, în adevăr, singura explicare a enigmaticilor munți dobrogeni, e că ei au rămas pe pământul țării noastre, martorii unor lumi vechi, stâlpii neclintii din o șiră muntoasă ce înlocuia, în adolescența pământului, lanțurile de azi ale Alpilor și Carpaților. Ei reprezintă, în mozaicul de pietre din Dobrogea, îndepărtatul eri. De cealaltă parte a gârlei se întinde temelia pentru mâine.

Adunând apele de pe o suprafață cât Germania și Austria la un loc, amestecând în albia ei largă cristalinelul pâraiaș alpin, ce isvorăște din capătul vre-unui ghețar, cu Iskerul repede din Balcani, Tisa cea măloasă, ori cu Siretul ce curge prin luncile atât de cântate, Dunărea nu mai putea duce noianul de nomol ce i-a mai rămas, după ce a lăsat în drum o mare parte din el, înălțând numeroasele ostroave. Ajunsă cu apele sale în liniștitul golf al Mării Negre, ce înainta cam până în dreptul Galașilor, merența vărsat tot ce a adus. Și astfel dela Galași și până la Chilia și Sulina, bolovanii rostogoliți, sfărâmați, din Alpi, Carpați și Balcani, prefăcuți în mărul ce turbură apa, s'au întâlnit în fundul golfului, și din îngrămădirea lor s'a format Delta Dunării, acea suprafață de pământ de peste 2.300 kmp., peste care apele lenevite curg prin trei brațe întortochiate. Din fundul mării, pe zi ce merge, se înalță pământul cu ostatecii rășboaelor duse între ape și pietrele de pe vârful munților îndepărtați. Fir cu fir, odată cu revărsarea de primăvară, se împrăștie pe suprafața inundată ca și în mănoasa vale a Nilului, ridicând din fundul apei sărate uscatul pe care oamenii se pot stabili. Și în această cetate nouă, zidită din ruinarea treptată a falnicilor înălțimi europene, o viață nouă, îmbelsugată, variată, se ivește. Delta Dunării e un furnicar de plante și animale, adaptate la condițiile nestabile de mari inundații sau uscăciuni.

Aci nu au putut încă prinde rădăcini arborii statornici. Stejari, plop, sau salcâmi nu se găsesc decât pe grinduri, acele ridicături în mare parte nășipoase, ce se țin cam paralel cu marginea mării și care, formate de mare, i-au fost dușmănoase. În adevăr, ele au separat, ca niște praguri golful din Marea Neagră ce se întindea până'n spre Galași și au făcut să se ridice delta, care n'a ajuns încă peste tot la înălțimea feței Mării; cele mai multe gârle din deltă își au fundul cu 1—2 metri sub Mare, așa încât, dacă nu ar fi grindurile ca niște

zăgaze, valurile răscolite de crivăţ ar putea să se răstoarne peste locul unde odată erau atotputernice. Domnia deltei are stufărişul așa de des și așa de mult, cum nici în șesurile mlăștinoase ale Dunării din Ungaria nu se întâlnesc. El formează covorul verde ce se întinde peste delta văzută din depărtare; el constituie ascunzișul lupilor, vulpilor și mai ales al mistreților, singurele animale mai mari din deltă; el e ținutul în care culburile păsărilor felurite și extrem de numeroase pot fi adăpostite, după cum tot stuful e agentul însemnat ce contribuie la înălțarea deltei. Prin trunchiurile sale subpământene, prin crengile mlădioase, îndoite de vânt și împletite cu rădăcinile întâmplătoare, stuful formează plaurul, ce înaintează dinspre grinduri în largul bălților, plutind la fața apei ¹⁾. În acest țesut des de stuf plutitor, cu frunze putrezite, amestecate cu praful adus de vânt, cu nămolul adus de ape, semințele plantelor găesc loc de încolțit. Iar când între plaur și fundul bălții nu este multă apă și când nămolul depus deasupra lui în vremea unei inundații mari e din cale afară de mult, podeala aceasta de stuf împletit se prinde de fundul gârlelor, înălțându-l. Când din contra, plaurul s'a desvoltat prea în largul bălților, se rupe ca și gheața de la poluri și nu rare ori se zăresc insule înverzite, plutind pe deasupra bălților ca niște vase — fantome mânate de vânt, cu lumea lor de pasări ori alte vietăți.

Și astfel contrastul dintre restul Dobrogei și această bucată de pământ apare și mai bătător la ochi. Nu e numai opunerea între trecut ce se stinge încetul cu încetul și viitorul care naște din valurile apei, ci e sărăcia vieții stingherite, lupta între firul de iarbă și uscăciune, față de belșugul formelor ce nu știu ce e foamea și setea. Și prin aceasta se completează bogata variație a bucatii de pământ, ce a fost recăpătată din o pribegire străină, prin sângele vărsat la Vidin și Plevna, legând-o mai strâns, cu o cingătoare de fier, de patria-mamă. Nu prea am știut însă până acum să o prețuim, și nu ne-am dat seama de pecetea caracteristică ce poartă în orice direcție, această insulă de pământ ce atrage mai mult pe străini spre a o cunoaște.

Ea ar da de studiu la generații întregi de muncitori. Orice specialitate de ocupație am lua, își găsește câmp de activitate larg, variat, interesant. Mozaicul de pietre ce o compun, așezate după o arhitectonică nedumerită, cu semnele unor vechi urme de viețuioare, va da de lucru multă vreme geologilor și geografilor. Șuvițele de roce eruptive, întovărășite uneori de îngrămădiri de minerale folositoare,

¹⁾ A se vedea studiul detaliat al deltei și numeroasele fotografii din viața ei, în însemnata lucrare apărută de curând: *Gr. Antipa: Regiunea inundabilă a Dunării*. București 1910.

o fac de pe acum ca singura regiune cu viitor minier; felurile animale rari, trecătoare sau cu trai local îndelungat, continuu, ar fi un însemnat câmp de studiu pentru zoologi, după cum plantele de stepă și mai cu seamă asociațiile de viață din bălți și deltă, ar procura imens material pentru botaniști. Chestiuni de știință curată ca și aplicările ei variate așteaptă a fi studiate, cercetate, pentru a da soluțiuni problemelor celor mai însemnate. Dar istoria veche a popoarelor ce au dat însemnătatea cuvenită acestui pământ? Temeliile cetăților vechi, mai răspândite ca ori unde, ce se țineau lanț de-alungul Dunării, ca și în largul uscatului, se distrug de vreme sau de neștiutori și tot un străin a trebuit să atragă atenția asupra lor. În sfârșit etnograful și antropologul, ce ar vrea să studieze cauza emigrărilor omenești și manifestațiile lor, ar găsi în Dobrogea terenul cel mai favorabil. Aici poliglotismul și amestecul de neamuri, ce și-au păstrat încă individualitatea, se arată până și într'un singur sat, cum e Cataloi, format din o mahala italiană nouă, una nemțească veche, alta bulgărească, printre care elementul românesc e împrăștiat de împrejurări. Totul este interesant în Dobrogea: manifestarea naturii ca și a oamenilor; pământul ca și tot ce-și scoate hrana din el. A o cunoaște e o datorie: nu numai față de știință, cât față de legătura strânsă ce trebuie să fie unită provincia noastră transdanubiană cu patria-mamă.

Iași..

I. Simionescu.

Profesor universitar

NOTE ASUPRA TĂTARILOR DIN PERVELIA

de

I. DUMITRESCU

învățător

Agricultura. — Ceea ce mi-a atras luarea aminte în deosebi, în timpul muncilor agricole, este felul cum obișnuiesc Tătarii să semene fasolea, pepenii etc.

După ce ogorul a fost arat și grăpat, toată familia, — bătrâni, femei, copii, — pornește buluc la câmp, unde se apucă de lucru. Mi-a câștigat admirația mai ales felul cum aplică ei principiul diviziunii muncii.

Mai întâiu un tătar, cel mai vânjos dintre toți, trage cu o greblă grea, care are numai trei dinți: doi la margine și unul în mijloc, niște linii paralele de la un capăt până la celălalt al arăturii. Grebla aceasta are o lățime de vre-o 60—80 cm. și o coadă lungă de peste 2 m. Omul o apucă de coadă și o târăște peste țărâna proaspătă, iar cei trei dinți, în mersul lor, lasă în urmă trei dăre paralele. Când ajunge la capătul ogorului, omul se întoarce, fixează grebla la locul convenit și pornește înainte, zgâriind alte trei dăre paralele alături și așa mai departe.

Pe urma lui pășesc imediat copiii — cei mai mici — cari țin în stânga o batistă plină de semințe. Copilul ia sămânța din batistă cu dreapta, atât cât poate apuca într'un pumn, și apoi o înșiră la distanțe egale pe dărele greblei. Se preferă la această ocupație copiii, de oarece ei sunt mici, sprinteni și nu obolesc ușor stând atâta vreme aplecați de mijloc.

Pe urma lor pășesc flăcăii, fetele mari, sau chiar femeile. Acestea țin în mână niște bețe, lungi de câte un metru și ascuțite la capătul de jos. Ele înfig bățul în pământ chiar lângă sămânță, așa încât, scoțând bățul din pământ, sămânța să cadă de la

sine în gaură. Pe urmă calcă gaura cu piciorul și sămânța este asigurată astfel împotriva pasărilor. Se preferă la această lucrare flăcăii și femeile în locul copiilor, ca mijloc de control, copiii fiind cam sburdalnici și aplecați, poate, spre joacă.

Interesantă priveliște să vezi pe Tătari la semănatul fasolei și pepenilor. Privind pe ogoare, vezi grupuri, grupuri de copii, de flăcăi, fete mari și femei, iar în frunte Tătarul cu grebla. Și toată ziua ei cântă în cor — când unii, când alții — niște cântece trăgănate și monotone, cântecul muncii semănatului, care răsună în tăcerea câmpiei. Astfel ei îndeplinesc muncile agricole cântând. Ce păcat că sunt oameni așa de ascunși ! Altfel am putea să ne dăm seamă de natura acestor cântece, în care am putea descoperi un anumit ritm al muncii.

Băuturi. — O băutură tătărească este și „câmâs“-ul (cumis). Nohaii îl prepară din lapte de iapă. Modul preparării n'am putut să-l aflu în amănunte. Mi s'a spus numai că laptele de iapă se pune în niște vase și se păstrează astfel la răcoare. Câmâs-ul se întrebuițează ca răcoritor și Nohaii se cinstesc cu această băutură cum se cinstesc Turcii cu cafea, sau Românii cu țuică și vin.

Obiceiuri ciudate. — Într'una din zile un Român octogenar, un bătrân care-ți impune respect prin trecutul, faptele și înfățișarea lui și care trăește de mult în Dobrogea, mi-a spus că există o ramură de Tătari-Nohai pe cari ceilalți îi numesc „Câzâl-Baş“. (capete roșii). Ca ciudățenie în obiceiurile lor, aceștia nu respectă nici un grad de rudenie în relațiunile lor sexuale și au o anumită caracteristică etnografică.

Bunăoară, prin sărbătorile *Baeramului* toate femeile din sat se strâng într'o casă și toți bărbații într'alta. Într'o cameră din a treia casă femeile își lasă grămada, fiecare, partea cea mai intimă a îmbrăcămînții și apoi se retrag. Pe urmă vin bărbații, unul câte unul, și-și alege fiecare din grămadă o rufă și ieșind cu ea pe mână, se duce la casa unde sunt strânse femeile, o arată și întrebă cui îi aparține. Stăpâna își recunoaște albitura și-l însoțește apoi pe bărbat la casa lui, indiferent dacă-i este soră, cumnată, sau vre-o altă rudă.

La început n'am dat crezare acestei versiuni și, ca să mă conving, am căutat să cercetez. Să nu se creadă însă că am în-

trebat direct pe Tătari, căci oricum i-ai lua, nu vor să-ți spună nimic din tainele obiceiurilor lor. Ca să-mi ajung scopul, m'am legat de unul din sat, poreclindu-l „Câzâl-Baş” și bătându-mi joc de el. Tătarul, scandalizat, a început să protesteze, lepădându-se de această poreclă infamantă.

Văzând efectul, l'am întrebat de ce osândește pe „Câzâl-Bași” și mi-a răspuns că aceștia sunt un neam spurcat, care nu știe de rude, de milă, de Dumnezeu, de nimic. Luat din scurt, mi-a mărturisit și despre ciudatul obicei de la sărbătorile Baeramului. Și, fiindcă tot aveam îndoeli, am procedat la fel și cu un al doilea Tătar, care mi-a mărturisit la fel.

Ca adaos, menționez faptul că virginele nu participă la practica unui asemenea obicei; dar n'am putut afla dacă participă flăcăii.

Prin părțile din spre Mangalia nu se află Câzâl-Bași; însă mi s'a spus că s'ar mai găsi, poate, pe la Hasancea și Biul-Biul.

Obiceiuri școlare. — În toamna anului 1919, când am pornit prima școală românească în Pervelia, am găsit un local destul de bun, clădit de Tătari cu cheltueala lor și servind drept școală turcească.

Ca învățător servia hoga din sat.

Metoda de a ține disciplina — înainte vreme și chiar și acum, în unele sate — este medievală: se bate cu nuiua, sau cu toiagul, la talpa goală, așa încât bietul copil nu mai poate umbla câte trei și patru zile.

Voiu nota aci un obicei tradițional ce dăinuește în toate școlile turcești și tătărești din Dobrogea.

După ce copilul ajunge să cunoască literele, să buchiniască, el este trecut la Coran, Evanghelia lor. Cu prilejul acesta se îndeplinește o anumită ceremonie.

Toată școala, băieți și fete, pornesc în rând, doi câte doi, la casa celui ce schimbă cartea și ia pentru prima oară Coranul. Pe drum ei cântă în cor un cântec religios. Ajunși la ușa părinților școlarului, ei mai continuă puțina cântecul, și se așează în semicerc pe vine, având în mijloc pe colegul sărbătorit. Unul din elevii mai mari recită o rugăciune. După terminarea ei, se scoală cu toții în picioare, iar părinții copilului aduc niște tăvi în care se afla „bacșiș”-ul. Una din tăvi e plină cu niște plăcinte

mici, numite «*catlamâ*», destinate învățătorului-hogea; iar cealaltă cu fioricele de porumb și cu gogoși de făină, prăjite în ulei, numite „*ulcùm*“, pentru școlari.

În urmă toți copiii pleacă spre școală în ordine, doi câte doi, cântând acelaș cântec religios ca și la venire și având în mijlocul lor pe sărbătorit, care poartă Coranul înfășurat într'o batistă — „*cevrè*“.

Ajunși la ușa școlii, ei se opresc, se așează în semicerc, iar hogea, stând în mijlocul lor, face o slujbă religioasă, după care intră cu toții în școală.

În clasă, toți copiii stau jos; hogea în picioare. El face din nou o slujbă religioasă copilului care a trecut la Coran, după care elevul îi sărută mâna și-i dă ca «*bacșiș*“ batista «*cevrè*“ în care a ținut Coranul înfășurat, precum și ceva bani.

Apoi un băiat mai mare împarte tuturor școlarilor floricelele de porumb și gogoșile „*ulcùm*“ care sunt consumate acolo, în clasă. Hogea se împărtășește și el cu plăcintele „*catlamâ*“.

Tradiții vechi. — În amintirea Tătarilor trăiește și astăzi încă o tradiție despre Hanul *Tamerlan*, căruia ei îi zic „*Temir-Len*“. Iată ce spun ei despre acest sângeros conducător al lor :

Temir-Len și-ar fi luat hoardele sale de Tătari, ar fi trecut peste o apă mare — al carei nume ei nu-l știu — și s'ar fi oprit în fața Bagdadului, cerând Padișahului de acolo provizii și bani. Și, de oarece Padișahul nu i-a făcut pe plac, Temir-Len începu să prade și să omoare în toate părțile cu atâta dușmănie și sălbăticiie, în cât de atunci, s'a stârnit la Turci mul'ă ură și dispreț împotriva Tătarilor.

După pustiirea ținuturilor turcești, Temir-Len intră și se așează în „*Crâm*“ (Crimea), de unde, cu hordele de Tătari, năvăli în „*Maghiariștat*“ (Ungaria), pe care a jefuit-o cumplit. Pe urmă s'a întors iar în Crimea. Tot atunci au trecut Tătarii și în Dobrogea, și de atunci — spun ei — au rămas unii din ei și pe aci.

RECENZII

S. Mehedinți: *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale.*

(Discurs rostit la 6 Iunie 1920, în ședința solennă a Academiei Române). București 1920.

După cuvenita comemorare a dispărutului Academician Dimitrie Sturdza, la al cărui scaun din înalta instituție culturală este chemat acum d. S. Mehedinți și a cărui figură sufletească, zugrăvită în câte-va trăsături, cu o rară măiestrie de portretist, este reînviată în lumina concentrată a cugetării sale etice, de către noul Academician, — autorul trece la a doua parte a cuvântării sale, căutând un răspuns întrebării: *Cum se poate caracteriza un popor cu ajutorul științei etnografice?* Care e pentru etnograf punctul de perspectivă în deslegarea acestei probleme?

Pentru etnograf, în mijlocul tuturor cercetărilor sale despre om, stă ca un pol de orientare *unealta și munca*. Într'o lucrare specială: «*Principii de etnografie aplicate la evoluția popoarelor*», (prezentată Academiei spre publicare la 30 Ianuarie 1920), d-l S. Mehedinți a căutat să arate că toată dezvoltarea omenirii, începând dela starea de hordă până la treapta de *popor și națiune*, se leagă în mare parte de muncă. De asemenea în «*Altă creștere*» d-sa a pus accentul pe școala muncii, așa că chiar caracterul oamenilor era acolo verificat în ultima instanță tot prin muncă. Studiul de față nu face decât să îndeplinească cât de sumar ideile din acele lucrări, arătând, cu deosebită privire la Români, că nu numai viața socială în genere, dar chiar manifestările artistice — cele mai subtile dintre toate — trebuiesc considerate, la originea lor, tot în legătură cu munca concretă a poporului respectiv și deci, cu uneltele lui.

Intre toate viețuitoarele, numai omul are originalitatea de a

nu se fi mulțumit cu organele date de natură, ci și-a adăos altele artificiale — uneltele. Prin unealtă «homo sapiens» a făcut primul pas în cariera sa specifică. Al doilea pas a fost, firește, *munca*. În toată seria animală singur omul muncește. Ori cât de meșter e castorul, neavând decât ferestrele dinților și mistria Coadei, — iezăturile și colibele sale au atins o limită, pe care capacitatea de funcționare a acestor organe nu o mai poate depăși.

Deci rezultă că *numărul* uneltelor și *intensitatea* muncii vor fi două criterii fundamentale, după care etnograful măsoară ridicarea fiecărei grupări omenești în ierarhia umană, sau în omenie. A aduna deci *uneltele* de care s'a slujit, ori se slujește un neam e cel dintâiu pas în cercetarea lui științifică; a observa apoi *muncile* lui e al doilea pas pentru a pătrunde până la izvorul uneltei, adică în sufletul omenesc.

Din întreaga serie animală singur omul este *activ* cu reflexie, modelând înadins materialul, forma și mărimea uneltelor sale, după cum cere trebuința. Singur omul a devenit *creator*.

Animalul doar mănâncă, doarme și, în tinerețe, își descarcă o parte din prisosul energiei jucându-se. De aci urmează că *unealta și munca cu uneltele ar putea fi un criteriu al evoluției omenirii* nu numai în ce privește laturea materială a vieții, ci *chiar cu privire la manifestările sufletești*: descântece, superstiții.. culminând apoi în știință și artă.

Și iată cum se poate dovedi această afirmare. Mai întâiu în ce privește muzica :

Orice muncă cu uneltele e de obicei însoțită de sunete. Când taie un trunchiu, lemnarul icnește după fiecare lovitură de topor. Icnirea aceasta, inconștient exagerată, devine un fel de tact al muncii. Fierarul dă una în fier, alta alături în ilău; bărbierul una în păr, alta în gol. . Munca are deci nevoie de ritm, care scapă pe lucrător de încordarea atenției și-i economisește puterile, armonizându-i mișcările. Tocmai din acest ritm al sunețelor legate de muncă s'a născut *muzica*, atât vocală, cât și instrumentală.

Toate muncile Primitivilor sunt însoțite de muzică. Livingstone povestește că Negrii Makonde lucrează cu râvnă; însă la răstimpuri, unul trage câte un chiot, care e repetat de toți ceilalți tovarăși. Femeile Negrilor se așează cu sapele în șir, iar înaintea lor stă unul cu toba: *bum!* Prășitoarele dau toate cu

sapa în pământ și fac un pas înainte. *Bum!* — alt pas... și tot așa, până seara. La Eschimoși cea mai mică trebușoară e însoțită de acest monoton șir de sunete: *do re mi fa, fa mi re do, do mi, re fa, re, fa, mi do...* și tot așa la infinit. Pe mare, când vâslașii sunt mai numeroși, cântecul cu tact e cum nu se poate mai firesc. În Georgia prășitul păpușoiului și culesul strugurilor se face și azi cu cântec, care ține de dimineață până seara, ca un tact: *io opa, opapa, opa, io, io, opa io*. Estonii și Leții secerau încă în sec. XVIII după tactul cimpoiului. Cositul fânului, întorsul brazdelor se făceau tot după cântec; de unde o fată cântăreață înseamnă acolo o fată harnică.

Altă dovadă că muzica a izvorât întâi și întâi din sunetul ritmic al uneltelor cu care omul muncește e împrejurarea că unele *instrumentele muzicale* sunt simple modificări ale uneltelor. Toba Negrilor nu e de cât piua căptușită la gură cu o piele. Harpa, mandolina, cobza, vioara...și alte instrumente cu coarde sunt numai niște transformări ale arcului. Dacă se mai adaogă o tidvă, iată și cutia de rezonanță.

Mai bine de cât instrumentele muzicale, ne arată legătura cu munca vorbele cântecelor ce însoțesc melodia: luntrașul vorbește de luntre și vâslit, pescarul de undiță, vânătorul de pușcă, țesătoarea de furcă, vârtelniță și războiu, ciobanul de oi, etc. De aceea folkloriștii ar trebui să urmărească pas cu pas melodiile și cântecele, culegându-le nu din auzite, ci chiar din văzute, adică *notând pas cu pas desfășurarea muncii alături cu intonarea cântecului respectiv*.

Pentru etnograf azi nu mai e nici o îndoială că la început muzica a avut o strânsă legătură cu ritmul muncii și răsunetul uneltelor și numai cu vremea s'a despărțit complet, pentru a deveni arta sunetelor pure.

De asemenea și *danțul* a fost odinioară legat tot de imitarea muncii. Lapérouse descrie un danț al Kamciadahlilor, reprezentând o vânătoare de urși. În Madagaskar, femeile samănă orezul mergând în șir: înfiș bățul, pun grăunțele, calcă cu piciorul, apoi fac toate alt pas... Privite de departe, par'că [dănțuiesc ca pe scenă. În antichitate călcatul strugurilor se făcea după tact — un danț în toată regula, potrivit cu sunetele cimbalelor. Pentru că imită munca, de aceea danțul primitivilor se face nu numai cu picioarele, ca la civilizați, ci și cu mâinile, umerii,

genuchii, pîn-tece'e. . cu tot corpul, Danțul modern *tango* „e o neghioabă întoarcere spre sălbătăcie. Dela arta coreografică pură am lunecat un moment iarăși spre bestialitate“.

Cu timpul și pe încetul cîntarea, danțul și muzica instrumentală s'au deslipit de muncă și s'au diferențiat. Același lucru s'a întîmplat și cu *poezia*. Munca fiind însoțită de sunetul uneltei și al vocii (de obicei o interjecție repetată ritmic pe o mică variație de sunete), e destul un pas și acest gungurit ca de copil se schimbă în graiu lămurit, în cîntare cu vorbe, care descriu acea muncă: vînătoare, pisat de grăuște, sau ce va fi. Iar de aci drumul duce pînă la exprimare de idei și simțiri în legătură cu munca și alte manifestări ale vieții, adică poezia propriu zisă, independentă nu numai de muncă, ci și de cîntarea și danțul cu care era legată la început. Prozodia greacă și latină nu e decît un reflex al vorbei cîntate și dănuite. De aci și numele de picioare pentru măsura versurilor. *Iambul* și *troheul* imită săltatul călcătorului de struguri; *spondeul* reprezintă două lovituri alternative, dar egal de puternice, cînd bat de pildă față în față doi inși zcelaș fier; *dactilul* și *anapestul* imită ritmul ciocanului, care aci lovește fierul, aci nicovala; *metrele peonice* imită ritmul pașilor la arie, etc.

Ca și poezia, deasemenea și *pictura*, *sculptura* și *arhitectura* își au originile lor tot în muncă. De la colibă și pînă la temple e una și aceeași idee întrupată: nevoia de adăpostire și munca pentru clădirea adăpostului. Pentru pictură trebuie să ne întoarcem pînă la desemnurile colorate din cavernele omului Magdalenian, care se ajută la vînătoare cu desemnul — descîntec, zugrăvind pe pereții peșterilor scene de vînătoare, ca să aibă noroc la vînat. — Frumoasele meandre ale chenarului unei amfore grecești, servind numai ca podoabă, își au originea în biata oală paleolitică, născută și ea din coșulețul de crengi și ierburi unse cu lut, de care strămoșii noștri sălbatei și frații noștri, sălbatecii de azi, se slujesc să pună apa de încălzit la foc. Chenarul amforei și alte linii ornamentice corespund urmelor pe care împletitura primitivă le-a lăsat în lutul exterior devenit apoi oală.

Astronomia s'a născut din practica navigației. *Aritmetica*, știința cea mai abstractă, are și ea originea tot în elementele concrete ale vieții de toate zilele. Schimbul a născut calculul.

Geometria a răsărit din munca zidarilor și a plugarilor Egipteni, Chaldeenii și a altor neamuri. *Mecanica, fizica, chimia* s'au născut din munca industrială.

De aci rezultă că:

«Dacă evoluția omenirii se leagă de unelte și de munca cu uneltele și, dacă fără unelte omul ar trăi și azi în lanțul de fier al instinctului, acela care vrea șă-și dea seama științific **despre** elementele civilizației unui popor și să cerce a l *caracteriză ca* o variantă a omenirii, trebuie să culeagă cu cea mai mare îngrijire toate uneltele sale și anume în exemplare autentice, care să poarte semnul muncii. Totdeodată, lângă obiectul etnografic trebuie să stea și descrierea muncii săvârșite cu acel obiect. Pentru ce? Pentru că e o strânsă corelație nu numai între uneltă și munca respectivă, ci și între uneltă și alte manifestări ale vieții materiale și morale a unui popor».

Descrierea uneltei nu trebuie să fie schematică, ci *dinamică*. Numai când urmărim uneltele în legătură cu toate împrejurările muncii, putem ghici geneza și semnificarea ideilor relative la tehnica, arta și cugetarea unui popor și numai pe calea aceasta putem ajunge la dreapta lui caracterizare. Un exemplu frumos îl dă autorul în cântecul Doinei, care este „cel mai autentic reflex al lungii noastre vieți pastorale, începând încă din vremea străbunilor Daci“ și nici de cum un „marș războinic, cum so-cotia răposatul Delavrancea“.

Munca, prin urmare, servește nu numai ca mijloc de caracterizare a unui popor, ci ne lămurește mai exact și înțelesul unui concept mai înalt, acela al culturii. *Cine zice cultură, acela zice suma muncii de creare a unui popor, începând dela tehnica materială, până la cele mai fine produse intelectuale, izvorâte din munca sa.* Iar cine zice cultură, acela nu se poate gândi la împrumut de forme exterioare amalgamate haotic, ci numai la o *desvoltare domoală și unitară a tuturor formelor de viață ale unui popor*; de unde rezultă că, pentru a îndemna o națiune spre o cultură mai înaltă, nu-i chip decât să o hrănești mai întâiu din propriul său avut sufletesc, adunat în curgerea veacurilor de moșii și strămoșii săi, de unde necesitatea de a cunoaște bine acest avut sufletesc, ceea ce se îndeplinește prin studiile etnografice.

Ca încheiere, autorul formulează și câteva concluzii de orientare practică :

1. Dacă munca și unealta e criteriul etnografic, după care judecăm temelia vieții unui popor, „școala muncii“ e singura cale pentru înălțarea unei societăți omenești ori în ce fază s'ar afla ; iar munca, departe de a fi numai o datorie a robilor, e înșușirea fundamentală a omului. Orice om trebuie să fie întâiu de toate un *muncitor* în sensul cel mai cinstit al cuvântului și orice muncitor trebuie să fie *om* în sensul cel mai deplin al vieții noastre pământești. Așa dar, pe temeiul etnografiei, conceptul de muncă dobândește dintr'odată cea mai multă noblețe, ștergând prejudițiul social că cei cu mânilor albe sunt *mai oameni* de cât cei cu mânilor învârtoșate de muncă.

2. Dacă cultura e suma muncii din toată viața unui popor, pentru ca să împlinim lipsurile culturii noastre, trebuie să facem cât mai repede inventariul traiului nostru, descriind în ehip științific tot ce e caracteristic și original în trecutul românismului, pentru a afirma autonomia sufletului nostru și hotărârea de a fi și a rămânea statornici în făptura noastră etnică.

O cugetare limpede și energică, unită cu bogăția și nou-tatea faptelor, și mai presus de toate o constantă preocupare etică, iată ceea ce caracterizează acest studiu luminător de nouă orizonturi. Pentru înalta sa valoare științifică și educativă, l-am și redat aci cât mai credincios și mai pe larg. El va servi ca îndrumător tuturor acelor cari, cucerii de frumusețea și importanța cercetărilor etnografice, se simt în stare să contribuie cu ceva la cunoașterea culturii materiale și sufletești a poporului nostru și a celor conlocuitoare cu noi pe acelaș pământ. *Analele Dobrogei* vor publica cu drag orice contribuție de acest soi, menită a îmbogăți comoara cunoștințelor noastre despre Dobrogea.

C. Brătescu.

Vasile Pârvan. *Zidul cetății Tomi.* Analele Acad. române. Seria II, tom. XXXVIII 1915 (cu 2 planuri, 6 tabele și 4 figuri în text).

La întretăierea străzii Dorobanților cu bulevardul Ferdinand, alături de Grand Hotel, se vede un zid semicircular, gros de vre-o 3 metri și înalt de 2 m. La exterior, zidul e îmbrăcat cu trei rân-

duri de pietre mari, regulat tăiate; -rândul de jos, scos mai în afară, formează soclul. Zidul acesta e partea de jos a unui turn de cetate; fiind pus în legătură cu urmele de ziduri cunoscute în alte părți ale orașului, dă putința să se urmărească întreaga linie fortificată a cetății Tomi.

O descriere tehnică a resturilor de ziduri și o schiță istorică formează cele două părți ale acestui studiu.

1. Zidul semicircular amintit mai sus formează baza unui turn de apărare. În legătură cu turnul, se poate vedea o porțiune din zidul cetății pe o lungime de 9 m. Spre răsărit, zidul se poate urmări prin pivnițe, case și curți până la mare, unde blocurile de piatră stau prăvălite de pe șarm în jos. Spre apus de turn, zidul mergea prin strada Dorobanți, apoi prin curtea comandamentului militar, în fundul căreia, aproape de trotuarul bulevardului Ferdinand, se văd temeliele unei construcții mari; acolo se află și poarta cetății. Punând în legătură aceste urme de zid cu turnul amintit, autorul a putut însemna pe planul orașului Constanța traseul sigur al celei mai mari părți din zidurile cetății Tomi.

Pe una din pietrele de placaj ale temeliei turnului se citește inscripția:

+ Makelari(ôn)

Pedatou(ra)

P. Kd.

Inscripția înseamnă: „Pedatura măcelarilor. Picioare 24“.

Breasla măcelarilor din Tomi a fost silită să contribuie la facerea zidurilor. Termenul „pedatura“ indică lucrarea la care au fost obligați măcelarii din Tomi (cuvântul „pedatură“ fiind derivat din „pedes“, unitatea de măsură). Administrația imperială romană și bizantină impuneau nu numai soldaților ci și diferitelor bresle de cetățeni, și chiar particularilor bogați, să lucreze la ziduri. Autorul pune inscripția de mai sus în secolul al 6-lea după Hr. Printre restaurările datorite lui Iustinian, istoricul contemporan Procopius pune atât cetatea Tomi, cât și Constantiana din vecinătate. Acest fapt, în concordanță cu caracterul inscripției, face pe autor să admită că zidurile datează din vremea lui Iustinian.

Zidul turnului era foarte gros, așa că lăsa puțin loc liber în interior, De aceea turnul nu putea servi ca magazie de pro-

vizii sau cazarmă (ca la Tropaeum Traiani d. ex.), ci numai ca punct de observare și loc de instalare a aparatelor de apărare. Zidul amintit formă marginea cea mai depărtată a cetății; e aproape sigur că orașul Tomi nu s'a întins niciodată dincolo de incinta fortificată. În adevăr, toate resturile de construcții antice s'au găsit în partea peninsulară a Constanței. Spre mare orașul era ușor apărat prin înălțimea țărmurilor (câmpia din spatele silozurilor era ocupată de mare). Incinta fortificată nu formă deci o linie închisă de jur împrejur (ca la Tropaeum d. ex), ci închideă numai intrarea peninsulei.

2. Cu ajutorul izvoarelor literare, inscripțiilor etc., autorul ne dă istoricul pe scurt al rolului fortificațiilor din Tomi, în decursul vremurilor. Astfel, în timpul vestitului rege Byrebista (50 a. Hr.), Geții atacau cetățile grecești dela țărmurile Pontului. Cetățenii din Tomi au putut trăi nesupărați la adăpostul zidurilor. Era firesc ca Tomi, metropola Pentapolei (mai târziu Exapolei) pontice, să aibă ziduri mai puternice decât celelalte cetăți grecești.

În timpul lui Octavian August, poetul Ovidius, exilat în Tomi, ne spune în ale sale *Tristia* și *Ex Ponto*, că zidul cetății era singura apărare contra Bessilor și Geților, cari veneau atacând din interiorul Scythiei Minore (Dobrogea). Ovidius vorbește de zidul (murus), nu tocmai înalt (brevis), cu o singură poartă, cu turnuri de observație (specula); ne amintește de paza zidului (custodia muri). După epoca de liniște și prosperitate a Antoninilor, încep în secolul al 3-lea atacurile barbarilor. În acest timp mulți particulari contribuie cu muncă sau cu bani la ridicarea sau repararea de ziduri. Astfel un Trac, Muca (poris), a ridicat un turn. Un sat, locuit de Bessi, din vecinătatea acestui turn a fost numit: Satul turnului lui Mucaporis. (cam unde e Anadolchioi.

Mai târziu, sub Dioclețian (284 — 305) orașenii (civitas Tomitanarum) sunt puși să zidiască o nouă poartă (zidurile aveau acum cel puțin 2 porți). Sub Teodosiu cel Mare, pela 386 d. Hr., barbarii atacă cetatea, însă sunt crunt bătuți de Gerontius, comandantul trupelor din Tomi. Câți barbari au scăpat cu viață, și-au găsit adăpost într-o «basilică extramurană», o biserică dincolo de ziduri.

Sub Anastasius 491 — 518, sau mai probabil sub Iustinian se refac zidurile cetății, ale căror urme se văd și azi și care formează obiectul principal al studiului d-lui Pârvan.

Documentarea temeinică și erudiția întinsă fac această lucrare indispensabilă pentru cunoașterea trecutului orașului Tomi în antichitate.

G. Coriolan

Directorul liseului Mircea cel Bătrân

Jean Bart. Cum se deslegă chestiunea Dunării? (Conferință. Chișinău, 1919. Prețul 3 lei).

Chestiunea Dunării a fost și va fi de o importanță vitală pentru România. Autorul o tratează în linii mari, pe scurt, însă din toate punctele de vedere: istoric, economic, politic, juridic. E o lucrare sintetică, foarte utilă cetitorului dornic de a avea orientări generale; necesară chiar și specialistului, care printr'însa poate mai ușor găsi legăturile dintre amănunțimi și totul, din care fac parte. E un studiu în care sunt condensate multe fapte și idei.

Chestiunea Dunării a fost și este o *problemă politică* complexă, care'a nu i s'a dat în trecut o soluție mulțumitoare și se pare că nu i se va da nici acum. Pricina de căpetenie este că nu s'a căutat deslegarea ei pe temeiul principiilor admise de toți ale dreptului internațional. Din cauza interceselor divergente ale marilor puteri, s'au dat totdeauna soluțiuni de compromis, de oportunitate politică europeană. De aceea chestiunea Dunării a rămas „ca o boală cronică“, fără leac.

Considerații istorice și economice formează partea I-a a studiului.

1. Rolul economic al Dunării a fost în toate timpurile să lege centrul Europei cu Răsăritul. Numai din secolul al XVI-lea până la începutul secolului al XIX-lea, acest rol firesc al Dunării a fost înăbușit, între altele, mai ales din cauza stăpânirii turcești la Bosfor și Dardanele, precum și la gurile Dunării. Desăvârșita încătușare a acestui fluviu face ca Dunărea, din cale internațională, să devină un „râu împărătesc“ (turcesc). Principalele noastre, aproape pe deplin încercuite, servesc mai numai pentru aprovizionarea imperiului otoman.

Abia în secolul al XIX-lea se redeschide chestia Dunării, datorită decăderii imperiului turcesc. Prin pacea dela Adrianopol (1829), Rusia ia în stăpânire gurile Dunării; Bosforul și Dardanelele devin libere pentru vasele de comerț. Indesirea populației în apusul Europei, concomitent cu introducerea regimului

capitalist, a făcut să crească tot mai mult nevoia de grâne în țările industriale. Anglia în deosebi caută tot mai mult cereale în țările noastre și în sudul Rusiei. Acum puterile apusene încep să se intereseze de chestia Dunării.

Din nenorocire, stăpânirea rusească întârzie avântul comerțului dunărean. Rusia intenționat lasă gurile Dunării să se împotmolească și pune tot felul de stavile vaselor comerciale la Sulina. În care scop? Ca să împedice progresul economic al țărilor noastre, să favorizeze exportul grânelor din Rusia și să opriască Austria în tendința ei de a-și întinde puterea pe Dunăre până la gurile ei. Spre a ocoli greutățile puse în cale de ruși, englezii construiesc calea ferată de la Constanța la Cernavodă.

După cum stăpânirea turcească a fost sfărâmată, tot așa a venit rândul ca și samavolnicia rusească să fie, din fericeie pentru noi, micșorată în mare parte. Prin deslănțuirea războiului Crimeii, Rusia lacomă de extensiuni teritoriale și doritoare de a stăpâni Constantinopolul, pune în mod violent la ordinea zilei chestiunea Orientului, din care aceea a Dunării este o parte importantă. Fiind înfrântă, prin tratatul de la Paris (1856), Rusia este îndepărtată de gurile Dunării, care devine liberă pentru navigația tuturor națiunilor. Se alcătuește *comisiunea europeană a Dunării* pentru facerea lucrărilor de adâncire a canalului Dunării. Mai târziu, prin războiul din 1878 și ca urmare a raporturilor diplomatice de atunci, Rusia, prin reocuparea sudului Basarabiei ajunge iar riverană la Dunăre.

În această epocă, o a treia piedică caută să stâneniască desfășurarea liberei navigații pe Dunăre: Austria își manifestă tot mai accentuat tendința de dominație pe tot cursul Dunării până la Marea Neagră, încălcând drepturile noastre. Cu ce scop? Pentru ca pe cale de constrângere economică să subjuge țările noastre; ca să aibă liberă eșire la mare pentru exportarea produselor industriei ei în orient; ea însă, să poată oricând împiedeca intrarea produselor, pe care avea interesul să le prohibiască. În acelaș scop s'a pus și acea „barieră de taxe unguerești la Porțile de Fier“. Conducătorii noștri politici s'au împotrivit tendințelor de suprenație ale Austriei, apărând drepturile noastre, ceea ce „formează cele mai frumoase pagini din chestia Dunării și din istoria noastră politică și diplomatică“. Datorită rezistenței noastre, Austria nu și-a putut înlăptui dorințele de supremație; în

schimb comisiunea europeană a Dunării și-a arogat din ce în ce mai multe drepturi în dauna suveranității statului românesc. Ea formează un adevărat stat în stat.

Aceasta era situația înaintea izbucnirii războiului din 1914.

2. În partea a doua, de actualitate, autorul, între altele, pune următoarele chestiuni de un puternic interes: a) Cum ar trebui deslegată chestiunea Dunării în lumina principiilor de drept internațional și pe temeiul echității? b) Ce tendințe se văd azi la puterile biruitoare în aceeași chestiune?

La prima întrebare autorul răspunde cu drept cuvânt că «*problema dunăreană trebuie rezolvită pe calea dreptului internațional public*». Pe fluviile internaționale, cum e Dunărea, statele riverane au aceleași drepturi de navigație ca și cele riverane

Pentru asigurarea acestor drepturi, s'au instituit *comisiile internaționale*, cum avem pentru Dunăre, Congo, canalul Suez etc. Pentru fluvii, care nu-s declarate internaționale, se alcătuiesc *comisii riverane*, în care intră numai delegații ai statelor riverane, cum sunt comisii pentru Rin, Meusa etc. Logic și drept ar fi ca puterile biruitoare să declare internațională Dunărea în toată lungimea ei navigabilă, să institue o comisie internațională din reprezentanți ai statelor riverane, cât și ai celorlalte state care au interese pe Dunăre. Afară de asta, regimul ce se va stabili, va trebui să fie unul și același pentru toate fluviile internaționale. Comisia internațională de navigație va putea fi o secțiune specială din liga națiunilor. Cât privește în special Dunărea, noi „avem dreptul să cerem cu tărie să ni se respecte suveranitatea teritorială de riverani“; iar comisia internațională să aibă numai rol de control, „pierzându-și caracterul actual administrativ și executiv“.

Din nenorocire, Aliții nu par a urma această cale. E adevărat că „pe hârtie“ au trebuit să stabilizească instituirea unei comisii internaționale (în care nu intră statele foarte dușmane). De fapt, au ocupat militarmente Dunărea, ajungând „a conduce și monopoliza navigația pe întreg fluviul“. Din aceste puteri niciuna nu e riverană la Dunăre; iar Anglia s'a făcut stăpână la Porțile de Fier, nesocotind drepturile României.

Și din această chestiune, ca și din multe altele, se poate vedea că marile puteri respectă declarațiile de principii înalte, oricât de

des repetate, numai dacă și în măsura în care sunt în concordanță cu interesele lor. De aceea să nu uităm că „prieteni de azi pot să ne fie dușmanii de mâine“. Astfel lucrarea se termină printr'un îndemn de bărbăție, adresat oamenilor noștri de Stat în apărarea drepturilor noastre amenințate de... Aliați.

Ca formă, de asemenea, lucrarea e bine întocmită. Materia e împărțită în capitole scurte, cu titluri nimerite în frunte.

Față de mulțimea faptelor aduse în discuție, autorul știe, prin imagini pline de relief, sau prin alte mijloace stilistice, pe care e deplin stăpân, să pună în lumină ideile principale.

În sfârșit, spiritul realist, pozitivist, cu care interpetează fenomenele ce discută, dau studiului un caracter de seriozitate și temeinicie.

G. Coriolan

Directorul liceului Mircea cel Bătrân

Vasile Pârvan : *Gânduri despre lume și viață la Greco-Romanii din Pontul stâng.* Domnul Vasile Pârvan susține că „viața omenească în generalitatea ei, este lipsită de gânduri; lumea pentru omul obicinuit, nu e decât spațiul viu până unde poate răsună mica personalitate banală, naiv utilitaristă“.

Zei, și ei, sunt fantomelă antropomorfe ale fricei noastre de necunoscut; când omului îi revine nevoia și trebuie să scape de ea, atunci repede chiamă în ajutor zeii și demonii; scăpat, redevine sceptic.

Grecii din Pontul-stâng, neguțători, călători pe mare, aveau atingeri și cu cei din patria mamă și cu barbarii Traci. Dela frații lor din patrie au luat, pe lângă altele, și gândul lor asupra celor vecinice și asupra rostului vieții omenești: aceeași deplină liniște, venind din armonia dintre luptă și scopul vieții, consacrată toată statului; aceeași împăcare între odihna de veci, după o viață de jertfă și glorie pentru binele public, așa cum se vede din inscripția de pe stela lui Anaxandros.

Tracii, răspândiți dela Bizanț până la gurile Dunării, iar în interiorul continentului până către Dunărea Panonică, prin prădăciunile lor se ating de Grecii din Pontul stâng și aceștia îi învață în orașe viața lor strălucitoare de sărbători și jocuri

inchinate zeilor sudiei, iubitori de frumusețe trupească; îi învață viața, care se sfârșește aci, pe pământ.

La rândul lor Tracii îi atrag pe Greci spre ogoarele lor dela țară, prezentându-le credința vieții viitoare și disprețul vieții de aci. Zeii traci își elinizează numele; o transmisiune statornică de credință nu se poate face, ea trebuind altoită pe ceva comun.

Prin secolul I după Crist, peste ei, vine un întreg complex de neamuri indo-germanice, unificate însă în ideia vieții romane, care supune și domină sufletește pe epigonii Tracilor și Grecilor din Pont. Acești Romani, și ei soldați, neguțatori sau agricultori, oameni simpli, nu se deosebesc aproape cu nimic în gândurile lor despre lumea și viața de aci. O inscripție din Tomis zice: „Celor morți nu le mai este dor de nimic, ei nu mai au iubire, ci cel mort zace ca o piatră înțepenită în mijlocul câmpului... Căci din apă și pământ și aer eram mai înainte alcătuit, dar murind, zac dând toate tuturora... Iar mai mult ce e?.. Din ce s'a născut, în aceiași s'a și desfăcut trupul nostru slăbit de vrâstă“. Aci deci este absența completă a ideii supraviețuirii sufletului după moarte.

O altă inscripție însă, tot din Tomis, ne arată credința în nemurirea sufletului, care se întoarce la divinitatea supremă și unică de unde a pornit: „A fost cu cale să dea spiritul zeului suprem“, „a implinit destinul cel aspru“, „aduceți-vă aminte că veți fi iară în câmpiile Elysee“, e un gând pe care Romanii de pretutindeni îl urmăresc în forme aproape identice.

Filosofia populară din toate timpurile face un loc larg fatalului în toate împrejurările vieții, și prin ajutorul lui, scapă de întrebările problemelor mai adânci. Moartea, în popor, e o mare nenorocire, nu pentru cel ce moare, ci pentru cei rămași în urmă, lipsiți de ajutorul și munca lui.

Anticul e liniștit în fața morții, din sentimentul de a-și fi asigurat un nume bun în viață sau chiar de a-și fi asigurat următorii pe care moștenitorii săi să nu-l atingă cu rapacitatea lor.

Sărbătorirea zeilor nu era atât încetarea lucrului și odihna trupului, cât o jertfă, ca ei să bine-cuvinteze munca oamenilor. La suflet, nu se gândesc oamenii, fiindcă acest lucru e lăsat în grija zeilor și chiar de-ar face-o, n'ar putea afla nimic.

Romanii din Pontul-stâng sărbătoriau Rosaliile, care erau foarte simpatice Tracilor, cari credeau, toți, în nemurirea sufletului, pentru că nemurirea presupunea, măcar în forma modestă a somnului blând, o existență a ființei noastre și după moarte. Răposatul devenia în lumea de dincolo un geniu protector pentru cei de aici. Întâlnirea pe morminte îi dădea omului putința să înțeleagă moartea ca o blândă odihnă și-i credea o seninătate sufletească, cu totul nobilă.

Odată cu moartea și orașeanul și țărănul din Pont socotesc orice bucurie și desfătare încheiate. Viața e totul. Dar ce cuprinde viața? Cuprinde simțirea în dreapta și în stânga a aproapelui său, alătura de care vibrează de multe ori violent, sublim, ca o mare furtunoasă, pentru un gând, pentru o idee! Viața Greco-Romanilor din Pont era destul de plină. Și cu toate că Grecii din Pont nu erau liberi, obținuseră dela ocrotitorii lor, Romanii, o autonomie municipală destul de pronunțată. La ei se observă un interes înfrigorat față de cetate, mergând până la uitarea propriilor lor interese.

Si aceasta silință, această oțelire întru binele public, era răspunsul imboldului egoist de a-și lăsa posterității numele, de a și-l auzi citat, de a-și asigura în chipul acesta, un drept la nemurire.

Viața e totul; cel răposat nu poate fi mai prețuit, dacă trecătorul nu citește pe piatra mormântului său, ceea ce el a fost și a făcut: „A luptat în arenă“, „a trăit și ospătat pe nevoiași și străini“, „a fost soție credincioasă“, etc, etc.

Maria G. Petrescu

Profesoară la externatul de fete din Constanta

Aducem viile noastre mulțumiri următoarelor instituțiuni și persoane, care au bine-voit a sprijini bănește tipărirea revistei „Analele Dobrogei”.

	Lei
Primăria orașului Turtucaia — — —	3000
Primăria orașului Constanța — — —	500
Camera de comerț din Constanța —	500
C. Pariano — — — — —	500
M. Dobrescu-Tulcea — — — — —	540
I. Gruber — — — — —	80
N. Răcu — — — — —	80
Jean Atanasof — — — — —	60
N. Buzdugan — — — — —	60
Frății Gheorghiu — — — — —	60
Farmacist Miga — — — — —	60
G. Mumuianu — — — — —	60
P. Postelnicu — — — — —	60
N. Roșculeț — — — — —	60
I. Serafim — — — — —	60
I. Seny — — — — —	60
C. Sturza — — — — —	60
A. Teodorescu — — — — —	60
Funogea-Căciulă — — — — —	60
Louis Cremer — — — — —	55
G. Benderli — — — — —	40
E. Constantinescu — — — — —	40
Cristea Niculescu — — — — —	40
Anghel Niculescu — — — — —	40
N. V. Petru — — — — —	40
Dr. Pilescu — — — — —	40
M. Solacolu — — — — —	40
Farmacia Ciupercescu — — — — —	20
I. Parașchivescu — — — — —	20
A. Papa Coștea — — — — —	20
E. Stețcu — — — — —	20
G. Tibacu — — — — —	20
M. Turbatu — — — — —	20
N. Avramescu — — — — —	10

PUBLICAȚIILE SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

I. N. Roman : *Proecte, civinte și gesturi bulgărești.*

C. Brătescu : *Dobrogea în sec. XII: Bergean, Paristrion.*

Ing. E. B. Lazarovici : *Construcția și exploatarea portului
Constanța.*

Vasile Helgiu : *Scoala primară în Dobrogea în curs de 40
de ani (1879--1919).*

I. N. Roman : *Pagini din istoria culturii românești în Do-
brogea înainte de 1877.*

*Abonamentul la „Analele Dobrogei“ este de 40 lei
pe an și se trimite d-lui C. Brătescu, la Școala Nor-
mală din Constanța.*

Abonamentul la ediția de lux : 80 lei.

Un număr vechiu : 20 lei.

1920, Anul 1, No. 4

ANALELE DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul:

- St. Hepites*: Clima țărâmului românesc al Mării Negre.
I. Bentoiu: Poezii (trad. din H. Heine).
G. Valsan: Românii din Dobrogea (de pe o hartă din circa 1769—1774).
Mihail Pricopie: Luna; Cântecul întoarcerii (din Ed. Haraucourt).
C. Brătescu-Salșovia: Irina.
" " " " Pădurea de mărgean (din José-Maria de Heredia).
Rozmarin: Poezii.
C. Brătescu: Mișcări epirogenetice și caractere morfologice în basiful Dunării de Jos.
I. Dumitrescu-Frasin: Cântec de laz (din Nicolaus Lenau).
Fania Niculescu: Muhammad-Din (trad. din Rudyard Kipling).
G. Cărtolan: Educatorii față de înfrăuririle mediului social.
Pericle Papahagi: Oneazul Ștefan Vogoridé.
C. Pariano: Scrisori.
Salșovia: Conquistadores; Scoica (din José Maria de Heredia).
G. Toma: Pagini alese din Ernest Renan.
I. Dumitrescu: Folklor Tătăresc din Pelveia.

RECENZII: I. Bentoiu: Ovid Densușianu: Literatura română modernă. — Ion N. Roman: Col. Ionescu Dobrogeanu: Năvălirea bulgarilor din 1916-18 în județul Tulcea. — C. Brătescu: Sextil Pușcariu: Locul limbii române între limbile romanice. — G. D. Petrescu: Vasile Pârvan: Descoperiri nouă în Scythia Minor. — Sals: Camille Flammarion: La mort et son mystère. Avant la mort.

CONSTANȚA

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „VICTORIA”

Strada General Lahovari, 11

1920

*Manuscrisele se trimit D-lui C. Brătescu, profesor
la Școala normală din Constanța.*

Redacția lăsând autorilor toată libertatea, nu-și ia
asupra-și răspunderea convingerilor exprimate în articole.

CLIMA TĂRMULUI ROMĂNESC AL MĂRII NEGRE¹⁾

DE
ST. HEPITES

Din punct de vedere morfologic, țărmul românesc al Mării Negre se înfățișează sub două aspecte cu totul diferite: o parte joasă, în dreptul deltei Dunărene și a mării lagune Razim, începând dela hotarul Basarabiei și până la câțiva kilometri spre nord de Constanța; și o parte înaltă, cu maluri ce se ridică în unele locuri la peste 30 m. deasupra nivelului mării, continuându-se astfel până la Mangalia și, mai departe, în Cadrilater.

În această parte stânca iese la iveală în maluri, iar țărmul oferă frumoase faleze și câte o plajă foarte cercețată. Cea mai însemnată dintre ele se află puțin mai spre miazăzi de orașul Constanța, sub viile bogate ce cresc în această parte a țărmului²⁾.

1) În urma rugăminții adresate d-lui *St. Hepites*, fostul Director al Institutului Meteorologic al României, de a ne onora paginile Analelor Dobrogei cu un articol asupra climatei Dobrogei—D-sa ne comunică cum că, ne mai posedând date suficiente de când a părăsit Institutul Meteorologic, de oarece până acum s'au publicat foarte puține, după cele XIX volume din *Analele Institutului Meteorologic* și după cele XVI volume din *Buletinul observațiilor meteorologice*, tipărite de D-sa — ne trimite totuși broșura d-sale, intitulată «*Climatologie du littoral roumain de la Mer Noire*», extrasă din dările de seamă ale celui de al cincilea congres internațional de hidrologie medicală, de climatologie și de geologie din Liège 1898, și publicată sub o primă formă în 1899 și apoi în 1901 la Liège. Mulțumind D-lui *St. Hepites* pentru deosebita ocazie ce ne face, împărtășim cititorilor noștri în traducere românească conținutul acestui prețios studiu asupra climatei Dobrogei. *C. B.*

2) Astăzi această plajă a căzut pe planul al doilea, mai căutată fiind cea dela Mamaia și dela Carmen Silva. — *N. B.*

La 100 km. înainte de vărsarea sa în mare, Dunărea se împarte în două brațe¹⁾ care, împreună cu litoralul mării, mărginesc o vastă regiune, de formă triunghiulară, numită delta Dunării și care ocupă o suprafață de peste 2200 km². Bisectrița acestui triunghi isoscel, a cărui bază este însuși țărmlul dela Vâlcov până la Sân-George, e formată de al treilea braț al Dunării, singurul navigabil în toată lungimea sa : e canalul Sulinei²⁾, din care Comisiunea europeană dunăreană a știut să facă o cale de comunicație pentru bastimente de mare tonaj și care asigură numeroaselor vase, ce circulă pe fluviu, ieșirea în mare în orice timp, afară de zilele de îngheț ale Dunării.

Delta Dunării e formată din două insule, în care se găsesc o mulțime de lacuri mici, ce comunică între ele: insula Letea, la nord de brațul Sulinei și insula Sân-George la miazăzi. Pe prima insulă se află pădurea Letei, de peste 3000 hectare; în insula Sân-George se află pădurea Cara-Orman, de peste 2000 hectare.

Altitudinea imensei suprafețe a deltei în puține locuri trece de 5 m., ceea ce face ca revărsările fluviului să inenece ușor acest ținut³⁾

Un lanț de dune de-alungul bazei triunghiului, care formează delta, desparte apele mării de apele dulci ale numeroaselor lacuri și gârle împrăștiate peste suprafața sa.

La sudul deltei începe regiunea marilor lacuri ale Dobrogei. Ea ocupă o suprafață de peste 450 km². Lacurile Razim, Golovița, Zmeica și Sinoe comunică cu marea prin două guri. Mai spre miazăzi, înfățișarea țărmlului se schimbă cu totul; el este stâncos până la hotarul Bulgariei.

Dacă lăsăm la o parte regiunea marilor lacuri ca și delta Dunării, a cărei înălțime peste nivelul mării nu trece de cinci metri, — Dobrogea, deși nu are munți înalți, to-

1) La nord, brațul Chiliei care, pe o lungime de 110 km, face hotarul în spre B sarabia; iar la sud brațul Sân-George, care are o lungime de 106 km.

2) Are o lungime de 82 km.

3) Rezervorul barometrului stațiunii noastre meteorologice dela Sulina se găsește la abia 2 m. peste nivelul mării

tuși este relativ mult mai înaltă ca cea mai mare parte din câmpia Munteniei.

Partea meridională a Dobrogei este o câmpie presărată de coline; în centru, relieful e puțin accidentat și prezintă o depresiune pe linia Cernavoda-Constanța; partea dela miază-noapte este regiunea cea mai accidentată a Dobrogei. Înălțimile, care se înșiră, formând lanțuri neîntrerupte, ajung în colțul de nord-vest la o altitudine de peste 400 m.

Din punct de vedere geografic trebuie să distingem în Dobrogea patru regiuni diferite: 1) țărmul, 2) câmpia, 3) regiunea dealurilor și 4) delta Dunării împreună cu limanele.

În cele ce urmează ne vom ocupa de clima celei dintâiu din cele patru regiuni.

Mulțumită observărilor meteorologice, făcute cu o stăruință vrednică de orice laudă de d-l *Purgia*, observatorul stațiunii meteorologice create de Comisiunea europeană a Dunării în 1875 la Sulina, avem astăzi, pentru acest punct al Mării Negre, o serie neîntreruptă de 22 ani de observări meteorologice¹⁾.

Printre cele dintâiu stațiuni meteorologice, create în 1885 cu prilejul organizării Institutului meteorologic al României, a fost și cea dela Constanța, dela care posedăm o serie de 13 ani de observări meteorologice complete.

După cum Sulina face parte din delta Dunării, tot așa Constanța, așezată la 130 km. spre miazăzi de Sulina, reprezintă mai bine condițiile climaterice ale țărmului românesc al Mării Negre.

În urma observărilor făcute timp de 13 ani la Sulina și Constanța, rezultă că temperatura aerului în aceste două localități dela țărmul mării se deosebește foarte puțin, atât în mersul ei zilnic, cât și în cel anual. Aceasta e cauza pentru care nu ne-am folosit de seria observațiilor făcute la Sulina, pentru a reduce la aceeași perioadă de 23 ani observațiunile termometrice dela Constanța, al cărei climat va fi luat ca tip pentru țărmul Dobrogei.

¹⁾ Acestea s'au publicat, până la 1890, în *Jahrbücher der meteorologie und Erdmagnetismus* din Viena; iar după această dată în *Analele Institutului meteorologic din România*.

Constanța are o latitudine de $44^{\circ}11'$, adică se află aproape pe acelaș paralel cu observatorul din Mont Ventoux și abia cu câteva minute mai spre sud ca Barceloneta și Bordeaux din Franța, Bologna, Ravenna, Genua și Modena din Italia, Jalta și Sevastopol din Crimeea și Northfiel din Statele Unite ale Americii.

I. *Temperatura aerului.* Media anuală a temperaturii aerului este de 11° . Această valoare, care întrece cu aproape un grad media Bucureștilor, întrece cu puțin pe a Sulinei. În mersul său zilnic, temperatura la ora 8 și la 20 se apropie de valoarea mijlocie. La ora 14 temperatura anuală este cu aproape două grade și jumătate mai ridicată ca valoarea mijlocie.

Oscilarea mijlocie a temperaturii în cursul unei zile este de $7^{\circ}3$, temperatura maximă fiind de $14^{\circ}7$, iar cea minimă de $7^{\circ}4$. Ca pretutindeni, această oscilare mijlocie variază după luni și anotimpuri. În timpul iernii ea este mai mică, de $6^{\circ}2$; în timpul verii însă atinge 9° .

Oscilările temperaturii în cursul unei zile întrec cu mult valorile de mai sus; totuși rare ori oscilările termometrului trec de 20° . Astfel, în cursul celor treisprezece ani observați, o singură dată, la 8 Iunie 1891, s'a întâmplat ca variația temperaturii să fie de 20° , cuprinsă fiind între maximum de $34^{\circ}7$ și minimum de $14^{\circ}2$.

Temperatura cea mai ridicată, ce s'a observat până azi în regiunea Constanței, este de $36^{\circ}2$, în Iulie și cea mai joasă de $-20^{\circ}7$, în Ianuarie, ceea ce dă o diferență de temperatură extremă de $56^{\circ}9$. La Sulina această diferență trece puțin de 60° ; la București atinge 71° . Luată în totalitatea ei, România prezintă o oscilație a coloanei termometrice de $77^{\circ}6$, temperatura maximă fiind de $42^{\circ}2$ la Giurgiu în Iulie 1896, iar cea minimă de $-35^{\circ}6$, în Ianuarie 1891. Aceste două valori din urmă reprezintă până acum temperaturile extreme ce s'au înregistrat în România.

Temperaturile medii diurne diferă asemenea mult între ele. Limitele extreme ale acestor medii au fost până acum de $28^{\circ}5$ la 5 August 1895 și de $-17^{\circ}4$ la 3 Ianuarie 1888.

Tabloul ce urmează rezumă, pentru fiecare lună și

anotimp în particular, principalele valori termometrice din Constanța.

TABLOUL I

Lunile și Anotimpurile	Temperatura aerului în C°							
	La ora			Media	Media extr.		Extr. abs.	
	8	14	20		Max.	Min.	Max.	Min.
Ianuarie	-2.1	0.5	-0.9	-1.1	1.9	-4.4	14.0	-20.7
Februarie	-1.0	2.0	0.4	0.3	3.1	-3.1	17.3	-17.3
Martie	3.7	6.1	4.3	4.2	7.4	1.3	23.6	-11.1
Aprilie	8.9	11.0	8.8	8.9	12.2	5.7	25.5	-1.0
Mai	15.1	17.1	14.8	14.8	18.6	11.5	33.6	1.4
Iunie	19.8	21.8	19.2	19.1	23.3	15.1	34.7	8.1
Iulie	23.1	25.6	22.5	22.3	27.0	17.9	36.2	11.4
August	22.2	25.6	22.3	22.3	26.7	17.7	35.4	9.8
Septembrie	17.9	21.6	18.6	18.4	23.0	13.9	33.7	4.0
Octombrie	12.8	17.1	14.7	14.4	18.3	10.7	32.5	-4.3
Noembrie	6.1	9.0	7.0	6.9	10.4	3.7	24.8	-11.5
Decembrie	1.1	3.6	2.0	1.9	5.0	-1.3	20.3	-16.6
Anul	10.7	13.4	11.2	11.0	14.7	7.4	36.2	-20.7
Iarna	-0.6	2.1	1.1	0.8	3.3	-2.9	20.3	-20.7
Primăvara	9.2	11.4	9.3	9.4	12.7	6.2	33.6	-11.1
Vara	21.6	24.3	21.4	21.3	25.7	16.7	36.2	8.1
Toamna	12.5	15.9	13.4	13.2	17.2	11.0	33.7	-15.5

Luna cea mai rece este Ianuarie, având o temperatură medie de $-1^{\circ}1$; în cursul acestei luni, termometrul s'a coborât la aproape -21° . Cea mai rece lună Ianuarie a fost în 1893, când temperatura medie a atins -6.0° ; în 1888 media a fost aproape aceeași: -6° . Variabilitatea temperaturii medii a acestei luni este remarcabilă. În adevăr, în afară de luna Ianuarie citată mai sus, mai găsim și altele, a căror temperatură medie se urcă cu mult peste punctul de îngheț al apei. Ca exemplu nu voi cita decât luna Ianuarie din 1895, când temperatura medie a fost de $+6^{\circ}7$, adică o distanță de 13° între temperatura medie a lunii Ianuarie cea mai rece și cea mai puțin rece.

Lunile Iulie și August sunt cele mai calde din an;

temperaturile lor mijlocii diferă abia cu $22^{\circ}.5$. Am văzut că termometrul a arătat peste 36° în Iulie.

Distanța între temperaturile medii ale lunii celei mai reci și mai calde e de aproape 24° .

Primăvara este anotimpul a cărui temperatură medie se apropie mai mult de valoarea anuală; ea nu este de cât cu $1^{\circ}.5$ mai ridicată decât aceasta din urmă. Temperatura acestui anotimp se apropie mult de aceea a lunii Aprilie, după cum și luna Octombrie se apropie de temperatura medie a toamnei, care este cu 4° mai caldă de cât a primăverii.

Iarna este relativ mult mai puțin rece ca în interiorul țării. Temperatura medie a ei, de $0^{\circ}.8$, este cu o jumătate de grad mai ridicată decât aceea a lunii lui Februarie.

Diferența temperaturilor între vară și iarnă este aproape egală cu 21° . De și această diferență este mai puțin însemnată decât la celelalte regiuni climaterice ale României, totuși *litoralul român al Mării Negre posedă, fără îndoială, o climă excesivă*. Sub acest raport, clima litoralului român diferă mult de aceea a litoralului belgian al Mării Nordului.

Dar nu numai aceasta este deosebirea dintre climatele celor două ținuturi, așezate în două regiuni diametral opuse ale Europei.

Numărul anual al *zilelor de îngheț*, adică al zilelor când termometrul atinge 0° , sau se coboară sub această valoare, este de 77. Cifra aceasta este mult mai mică ca aceea a Bucureștilor și e pe jumătate cât aceea a Sinaei, unde, în mijlocie, avem 151 zile de îngheț.

Printre cele 77 zile de îngheț, 28 sunt de iarnă, adică zile în timpul cărora termometrul se menține statornic la temperatura gheții ce se topește, sau sub ea.

Numărul anual al zilelor de îngheț variază dela simplu la dublu. Astfel, în 1888 au fost 100 zile de îngheț, pe când în 1895 abia 51. Variația în numărul anual al zilelor de iarnă este încă și mai mare. Pe când în 1886 au fost abia 13 zile de iarnă, în anul 1891 au fost 47.

Repartiția mijlocie lunară și pe anotimpuri a zilelor

de îngheț și a zilelor de iarnă este arătată în tabloul II, din care se vede că numai excepțional există zile de iarnă în Martie și Noiembrie. Ceva mai puțin ca jumătate din numărul total al zilelor de iarnă cade în Ianuarie, care are 12⁴; Februarie și Decembrie n'au decât 7 zile de iarnă fiecare.

TABLOUL II

Lunile și Anotimpurile	Numărul zilelor		
	De îngheț Min. $\geq 0^{\circ}$	De iarnă Max. $\geq 0^{\circ}$	De Vară Max. $\geq 25^{\circ}$
Januarie	21.8	11.5	—
Februarie	21.4	7.3	—
Martie	9.3	1.2	—
Aprilie	0.7	—	0.1
Mai	—	—	1.9
Iunie	—	—	8.6
Iulie	—	—	23.3
August	—	—	24.4
Septembrie	—	—	9.5
Octombrie	0.5	—	1.2
Noembrie	6.7	1.4	—
Decembrie	16.3	6.9	—
Anul	76.6	28.3	69.0
Iarna	59.5	25.7	—
Primăvara	10.0	1.2	2.0
Vara	—	—	56.3
Toamna	7.2	1.4	10.7

În medie, prima zi de îngheț cade la 5 Nov., iar ultima la 24 Martie. Cât despre zilele de iarnă, cea dintâi cade, în mijlociu, la 2 Dec., iar cea din urmă la 28 Februarie.

Numărul *zilelor de vară*, adică al acelor în care termometrul atinge sau trece de 25° , este de 69 într'un an mijlociu. Repartiția lor lunară și pe anotimpuri se vede din ultima coloană a tabloului II. Uneori se întâmplă că temperatura se urcă atât de mult în Aprilie, în cât se pot înregistra zile de vară chiar la începutul primăverii. Luna Septembrie, îndeajuns de caldă totdeauna, cuprinde

În mijlociu 10 zile de vară. Foarte adesea acest număr e întrecut în acest anotimp. Numai prin excepție numărul anual al zilelor de vară este inferior lui 50. În curs de 13 ani, abia odată, în 1893, s'a întâmplat să fie numai 48 zile de vară. Maximum anual atins a fost de 95. În mijlocie, prima zi de vară cade la 24 Mai și ultima la 5 Octombrie.

II. *Umezeala aerului.* După cum e de așteptat, umezeala aerului pe țarm e destul de mare; foarte adesea hygrometrul se coboară până la 30 și chiar 25%. Mijlocia anuală a umezelii relative este de 82%; vara ea se coboară la 75%, pentru ca să se ridice iarna la 90%.

Tabloul III, ce urmăzează, arată repartiția lunară și pe anotimpuri a stării hygrometrice a aerului, atât în ceea ce privește umezeala relativă, cât și umezeala absolută.

TABLOUL III

Lunile și Anotimpurile	Umezeala	
	Relativă %	Absolută %
Ianuarie	90.7	4.2
Februarie	87.6	4.3
Martie	87.4	5.6
Aprilie	81.7	7.3
Mai	80.3	10.6
Iunie	76.8	13.7
Iulie	74.3	16.1
August	73.1	15.7
Septembrie	74.6	12.8
Octombrie	82.7	10.9
Noembrie	85.8	7.0
Decembrie	90.5	5.0
Anul	82.1	9.5
Iarna	89.6	4.5
Primăvara	83.1	7.8
Vara	74.7	15.2
Toamna	81.0	10.2

III. *Ploaia.* Dacă toată România primește, în gene-

ral, puține precipitări atmosferice¹⁾, fără îndoială că în Dobrogea ele sunt și mai sărace.

Cantitatea de apă ce cade pe suprafața pământului la Constanța sub formă de ploaie, zăpadă, grindină, sau orice alt hydro-meteor, formează într'un an o pătură, a cărei grosime mijlocie e ceva mai mică de 400^{mm}. Dacă arare ori grosimea păturei de apă într'un an atinge 500^{mm}, numai excepțional ea trece de 600^{mm}. La Sulina, în ultimii 30 de ani, aceasta s'a întâmplat de două ori și nici odată la Constanța în decursul celor 13 ani de observări pluviometrice. Anul 1897, un an extraordinar în ceea ce privește marea cantitate de ploaie căzută în cea mai mare parte a României, a fost unul dintre cei mai secetoși pe litoralul românesc.

Cifrele din tabloul IV dau pentru București, Sulina și Constanța cantitățile anuale de ploaie pentru toți anii din care avem observări pluviometrice.

TABLOUL IV

Anii	Cantitatea în mm.			Anii	Cantitatea în mm.			Anii	Cantitatea în mm.		
	București	Sulina	Constanța		București	Sulina	Constanța		București	Sulina	Constanța
1865	463	—	—	1876	784	476	—	1887	490	296	391
1866	561	—	—	1877	578	499	—	1888	632	546	527
1867	508	—	—	1878	604	521	—	1889	556	398	438
1868	549	—	—	1879	466	425	—	1890	649	403	383
1869	491	346	—	1880	522	438	—	1891	584	327	390
1870	—	525	—	1881	772	546	—	1892	583	381	465
1871	726	526	—	1882	663	395	—	1893	760	331	500
1872	508	383	—	1883	560	407	—	1894	342	260	231
1873	403	351	—	1884	638	527	—	1895	646	333	485
1874	476	409	—	1885	647	388	—	1896	471	208	251
1875	575	604	—	1886	745	324	349	1897	860	470	300

Dacă la București cea mai mică cantitate anuală de

1) La București observările pluviometrice în curs de 32 ani dau ca mijlocie anuală 588 mm. de apă. Vezi *Ploaia la București în ultimii 32 ani* în *Analele Acad. Rom. Seria II, tom. XX, din Memoriale Sect. Științifice* pag. 39.

ploaie a fost de 342 mm., totalul anual al precipitațiilor atmosferice s'a coborât la 231 mm. și chiar la 208 mm. la Sulina. Din acest punct de vedere anii 1894 și 1896 au făcut epocă în analele climatologice ale Dobrogei. Cifrele care urmează și care reprezintă cantitățile anuale de ploaie în diferitele localități ale Dobrogei în 1896, arată îndeajuns până unde se pot coborî uneori valorile precipitațiilor atmosferice în această regiune :

Mangalia	164 mm.	Docuzol	218 mm.
Chilia Veche	181 „	Babadag	240 „
Gheringec	183 „	Oltina	241 „
Caramurat	187 „	Constanța	251 „
Hârșova	189 „	Parachioi	260 „
Cogelac	208 „	Isaccea	290 „
Sulina	208 „	Cuzgun	296 „

Media generală anuală a precipitațiilor atmosferice în Dobrogea, la 1896, a fost de 283 mm.; anul 1894 a fost aproape tot așa de secetos. Un fapt vrednic de amintit și care se datorește atât naturii terenului arabil, cât și gradului destul de ridicat de umezeală relativă a aerului, este că recoltele în provincia noastră dobrogeană, în timpul acestor doi ani excesivi de săraci în precipitații atmosferice, au dat un rendement cu mult superior aceluia la care ne-am fi așteptat din partea unui ținut așa de slab scăldat de ploi.

Repartiția anuală și pe anotimpuri a precipitațiilor atmosferice se arată în primele coloane ale tabloului V, ce urmează mai jos.

Deși cantitățile lunare de ploaie diferă între ele, totuși diferența e așa de mică, încât se poate spune că ploile pe țărmul românesc al Mării Negre se repartizează în chip egal în tot cursul anului. Cantitatea cea mai mare de ploaie cade în perioada din Mai până în Iulie, inclusiv. În interiorul României regimul ploilor e diferit de acela de pe coastă, în sensul că diferența între cantitatea de ploaie ce cade iarna și vara este mult mai mare. Așa s. ex. la București, unde în medie cad 588 mm. de ploaie

pe an, vara cade aproape indoit ca iarna : 202 mm, față de 105 mm.

TABLOUL V

Lunile și Anotimpurile	Apă sub formă de 		Zile de ploae dând		Cantitatea de apă		Zile cu zăpadă	Solu acoperit cu zăpadă
	Total mm	Max. in 24 ore	IV 0,1	IV 1,0	ziinic	Pe ziua de ploae		
			mm	mm		IV 0,1		
Ianuarie	38.0	33.0	7.8	5.1	1.23	4.87	3.2	8.7
Februarie	28.0	20.6	6.3	4.8	1.00	4.44	3.3	4.5
Martie	31.4	25.8	7.9	5.9	1.01	3.97	2.1	0.5
Aprilie	28.6	22.0	6.8	5.3	0.95	4.21	0.3	—
Mai	36.9	37.2	7.8	5.7	1.19	4.73	—	—
Iunie	41.0	42.5	8.3	6.3	1.37	8.94	—	—
Iulie	41.3	63.0	5.7	4.3	1.33	7.25	—	—
August	26.9	84.5	3.8	2.8	0.87	7.34	—	—
Septembrie	26.3	25.0	4.3	3.2	0.88	6.11	—	—
Octombrie	31.4	45.0	3.5	2.7	1.01	8.97	0.1	—
Noembrie	33.6	66.7	6.1	4.5	1.12	5.51	0.8	0.5
Decembrie	35.1	29.5	7.7	6.2	1.13	4.56	1.8	1.2
Anul	398.5	84.5	76.0	56.8	1.09	5.24	11.6	15.3
Iarna	103.3	33.0	21.0	16.1	1.15	4.60	8.3	14.3
Primăvara	96.9	37.2	22.5	16.9	1.05	4.31	2.4	0.5
Vara	106.6	84.5	17.8	13.4	1.16	5.99	—	—
Toamna	91.3	66.7	13.9	10.4	1.00	6.57	0.9	0.5

Fără indoială că, din punctul de vedere al regimului ploilor, România, în întregimea ei, face parte din acea regiune a Europei, care se caracterizează prin ploi abundente vara și prin ploi sărace iarna. Această caracteristică dispore pe măsură ce înaintăm spre Mare, unde am văzut că repartiția ploilor în cursul anului este aproape uniformă.

Cu toată abundența relativă a ploilor vara, agricultorii noștri se plâng foarte adesea de insuficiența precipităților atmosferice și au dreptate, căci cei 202 mm. de apă în acest anotimp, când termometrul arată aproape în fiecare zi 35⁰ și mai mult, nu sunt îndestulători spre a înlocui pierderile ce se produc printr'o evaporare puternică. De altfel, dacă e adevărat că sunt ani când, din lipsa de ploi suficiente, recoltele sunt mai slabe ca de

obicei, totuși în general rendementul produselor agricole e destul de mare, așa în cât România e o țară emina-mente agricolă și unul din grânarele Europei.

Veșnic dispuși a căuta schimbări în condițiile atmo-sferice, unii încearcă a explica seceta de care suferă uneori România, prin schimbările ce s'ar fi produs în regimul său ploios. Totuși eu am arătat în altă parte ¹⁾ că, după analele agronomice ale României, și la începutul acestui secol ca și acum, lumea se plângea de secetă, întocmai după cum uneori se plângea de abundența ploilor, care aduceau cele mai mari inundații, precum au fost și acelea din anul din urmă.

Numărul zilelor de ploaie este relativ foarte mic pe lito-ralul român al Mării Negre. În mijlociu, într'un an sunt 76 sau 57 zile de ploaie, după cum se consideră ca atare zilele în timpul cărora se culege o cantitate de apă oricât de mică, sau numai zilele în care se culege cel puțin un milimetru de apă. În mediu în fiecă lună sunt 5 zile de ploaie. Cîra aceasta scade la 3 în perioada din August până în Octombrie, inclusiv. Într'o zi de ploaie cade în mijlociu 5 mm. de apă, după cum se vede din coloana a șaptea a tabloului V.

Maximum de apă căzută în 24 ore pe litoral întrece cu mult această cifră. Așa în August 1899 s'a înregistrat la Constanța, într'o singură zi, 84.5^{mm} apă. Aceasta reprezintă cea mai mare cantitate de apă ce s'a înregistrat pe țăr-mul mării în 24 ore. În restul României cantitatea maximă de apă, adunată în 24 ore, întrece cu mult această cifră în multe locuri. Bunăoară la Curtea de Argeș, în ziua de 7 Iulie 1889, au căzut 226.3 mm. de apă.

Zăpadă ninge puțină; în mijlociu, 12 zile pe an; și nu rămâne pe pământ decât 15 zile în medie, dintre care 9 în Ianuarie. Rare ori se întrebunțează aci sania ca mijloc de transport. În restul țării, orice țaran care posedă un car, și sunt mulți, posedă și o sanie.

IV. *Presiunea atmosferică.* Presiunea atmosferică, redusă la 0⁰ și la 20^m peste nivelul mării, este în mijlo-

1) *St. Hepites*: Schimbatur-s'a clima? București 1898; 78 pagini.

ciu de 759.5 mm. la Constanța. Mersul anual al acestui element nu prezintă nimic caracteristic. Ca 'n totdeauna, coloana barometrică e mai înaltă iarna și mai joasă în lunile calde. Oscilația coloanei de mercur, de când se fac observări barometrice la Constanța, a atins un maximum de înălțime de 784.7 mm., în Decembrie 1889 și un minimum de înălțime de 738.5 mm. în luna lui Februarie din acelaș an, ceea ce dă o diferență de 46.2 mm.

La Sulina, în delta Dunării, unde observările barometrice datează de mai multă vreme, diferența maximă a valorilor extreme ale coloanei de mercur a fost de 51.4 mm., între 788 mm. în Decembrie 1889 și 736.6 în Februarie 1879.

La Sulina, care e așezată aproape exact pe paralelul 45° și unde zero al barometrului se află la abia 2^m peste nivelul mării, observările barometrice sunt interesante prin aceea că ele ne dau, aproape fără niciun calcul de reducere, valoarea reală a presiunii atmosferice la paralelul 45°, care a fost luat ca punct de reper pentru reducerea valorilor barometrice ale stațiunilor meteorologice internaționale.

Tabloul VI, care urmează, cuprinde câteva valori privitoare la presiunea atmosferică a Constanței.

V. *Vânturile*. În lucrarea mea recentă despre „*Vântul la București și cauza Crivățului*”¹⁾, am demonstrat că depresiunile ce se formează pe Marea Mediterană și, în special, pe Marea Ionică sunt de vină pentru predominarea în cea mai mare parte a României, a vântului de NE, căruia i se dă numele de Crivăț.

La Constanța, pe litoralul Mării Negre, vântul dominant suflă din spre Nord. Cauza trebuie s'o căutăm atât în direcția coastelor, cât și în influența regiunii calde a Mării Marmara.

După cele patru direcții principale, vânturile suflă, în mijlociu, în următoarele proporții :

Dela N	35%
E	13%

1) Vezi Analele Acad. Rom. Seria II, tom. XX, Memoriile Secț. științifice, pag. 45-60; 1898.

Dela S 24⁰/₀
 „ W 22⁰/₀
 Liniște 6⁰/₀

Repartiția lunară și pe anotimpuri a direcției vânturilor, după cele 8 direcții principale, se vede din tabloul VII.

TABLOUL VI

Lunile și Anotimpurile	Presiunea atmosferică la 0° în mm 700 +								
	La ora			Media	Max. absolut		Min. absolut		
	8	14	20		Val.	Data	Val.	Data	
Ianuarie . .	61.9	61.5	61.7	61.7	79.1	28	1896	43.0	24. 90, 14. 92
Februarie .	61.5	61.2	61.3	61.3	80.8	9	86	38.5	22 1889
Martie . . .	58.4	58.0	58.1	58.2	75.2	21	87	39.8	4 86
Aprilie . . .	58.1	58.0	58.0	58.0	74.1	3	86	42.3	14 89
Mai	57.5	57.4	57.1	57.3	68.1	24	93	44.5	18 95
Iunie	56.9	56.7	56.5	56.7	64.6	3	92	43.1	10 86
Iulie	56.7	56.5	56.4	56.5	64.8	5	92	45.4	19 88
August . . .	57.8	57.7	57.5	57.6	65.8	19	93	46.3	19 87
Septembrie	60.5	60.3	60.3	60.3	70.6	26	95	47.8	1 93
Octombrie	60.9	60.6	60.7	60.7	75.4	30	86	46.0	30 85
Noembrie	62.8	62.4	62.6	62.6	78.8	5	97	41.5	25 90
Decembrie	62.3	61.9	62.1	62.1	84.7	28	89	39.9	18 87
Anul	59.6	59.4	59.4	59.5	84.7	28	XII 89	38.5	22 II 89
Iarna	61.5	61.4	61.6	61.6	84.7	28	XII 89	38.5	22 II 89
Primăvara	58.0	57.8	57.7	57.8	75.2	21	III 87	39.8	4 III 86
Vara	57.2	57.0	56.8	56.9	65.8	19	VIII 93	43.1	10 VI 86
Toamna . .	61.4	61.1	61.2	61.2	78,8	5	XI 97	41.5	25 XI 90

Numărul zilelor cu vânt puternic este relativ mic. În mijlociu sunt 37 zile cu vânt puternic într'un an, ceea ce face aproape 10⁰/₀. Vara proporția zilelor cu vânt puternic scade la 4⁰/₀, ca să crească la 14⁰/₀ iarna.

După observările făcute de Comisiunea europeană a Dunării, la gura acestui fluviu, la Sulina, stărea mării se poate clasifica precum urmează :

53⁰/₀ zile cu mare liniștită
 33⁰/₀ » » » practicabilă
 13.6⁰/₀ » » » primejdioasă.

TABLOUL VII

Lunile și Anotimpurile	Repartiția vânturilor în %									Zile de vânt puternic
	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Calm	
Ianuarie . . .	29.2	4.7	3.9	3.2	10.5	4.2	15.1	23.6	5.6	4.7
Februarie . . .	29.9	4.6	3.9	2.7	6.4	6.9	21.3	21.0	3.3	4.0
Martie . . .	20.1	8.9	6.0	1.2	18.3	6.7	13.0	14.3	4.5	3.1
Aprilie . . .	19.5	9.8	15.0	11.1	20.0	2.8	7.6	8.8	5.4	3.4
Mai . . .	15.5	9.6	8.4	11.8	26.1	4.7	6.1	11.7	6.1	1.7
Iunie . . .	18.0	4.9	5.4	9.3	28.8	4.0	11.2	12.6	5.8	1.4
Iulie . . .	21.2	6.9	6.5	9.6	21.2	2.5	8.3	13.5	10.3	1.4
August . . .	26.4	9.3	7.0	8.6	18.6	1.6	6.7	12.9	8.9	1.7
Septembrie . . .	25.4	9.5	9.5	5.9	16.1	3.6	10.2	14.6	5.2	1.9
Octombrie . . .	22.7	5.8	6.8	7.7	20.5	4.3	12.7	13.6	5.9	3.5
Noembrie . . .	26.5	3.8	4.2	4.7	15.4	5.7	11.3	23.5	4.9	4.9
Decembrie . . .	27.7	3.7	3.2	2.7	12.4	5.3	12.4	28.0	4.6	5.0
-Anul	23.5	6.8	6.6	7.2	18.0	4.3	11.2	16.5	5.9	36.7
Iarna . . .	29.0	4.3	3.3	2.9	9.9	5.4	16.2	24.4	4.6	13.7
Primăvara . . .	18.4	9.4	9.7	10.4	21.4	4.8	8.9	11.6	5.4	8.2
Vara . . .	21.9	7.1	6.3	9.2	22.8	2.7	8.7	13.0	8.3	4.5
Toamna . . .	24.9	6.4	6.8	6.1	17.3	4.5	11.4	17.2	5.4	10.3

VI. *Nebulositatea*. Cerul pe litoralul Mării Negre e în genere senin. Aci se pot cita foarte bine vorbele unuia din savanții noștri ¹⁾, care zice: „luni întregi se trec fără să vezi cel mai mic nuraș. Pe bolta albastră a cerului soarele, ca o lampă atârnată, arde și orbește; noaptea tăria pare bătută în cuie cu capul de diamant“.

Nebulositatea mijlocie anuală este, în adevăr, de 5; seara cerul e în general mai senin decât ziua, după cum rezultă din cifrele înscrise în primele coloane ale tabloului VIII.

Perioada din Iulie până în Septembrie e cea mai puțin înnorată din tot anul. Nebulositatea mijlocie în acest răstimp abia atinge gradul al treilea, ceea ce corespunde denumirii de *cer senin*.

1) Ion Ghica. Convorbiri economice, Ed. II, pag. 421.

Aproape jumătate din numărul total al zilelor anului, sunt zile senine.

La 100 zile, se pot număra în mijlociu :

40 zile senine

30 zile noroase

30 zile acoperite

Determinarea nebulosității, în felul cum s'a făcut până acum, e supusă la mult arbitrar și, prin urmare, clasificarea în zile senine, noroase și acoperite nu ne satisface de loc spiritul.

TABLOUL VIII

Lunile și Anotimpurile	Nebulositatea medie	Numărul zilelor			Strălucirea soarelui			
		Senine 0-3	Noroase 4-7	Acoperite 8-10	Durata		Raport	Zile fără soare
					Posibilă	Efectiv.		
Ianuarie	7.0	5.3	9.4	16.0	283.3	65.3	0.23	14.2
Februarie	6.6	6.0	8.3	13.9	289.4	83.5	0.29	10.1
Martie	6.4	6.1	11.5	13.4	369.5	133.3	0.36	7.9
Aprilie	5.6	8.9	11.1	10.0	404.6	218.2	0.54	3.0
Mai	4.9	11.8	11.9	7.4	459.8	273.4	0.59	1.5
Iunie	4.2	13.8	11.3	4.8	464.9	326.8	0.70	0.2
Iulie	3.0	21.7	6.8	2.6	469.7	377.8	0.80	0.4
August	2.6	21.3	8.5	1.1	432.9	355.9	0.82	0.2
Septembrie	3.2	17.3	9.7	3.1	373.7	252.4	0.68	0.5
Octombrie	4.8	11.0	11.5	6.6	337.8	181.7	0.54	3.4
Noembrie	6.3	7.5	9.1	13.4	285.0	93.0	0.33	9.9
Decembrie	7.2	5.8	7.2	17.8	272.1	61.4	0.23	16.5
Anul	5.2	136.5	116.3	110.1	4413.7	2422.7	0.55	67.7
Iarna	6.9	17.1	24.9	47.7	844.8	212.6	0.25	40.8
Primăvara	5.6	26.8	34.5	30.8	1233.9	624.9	0.50	12.4
Vara	3.3	56.8	26.6	8.5	1367.5	1060.4	0.78	0.7
Toamna	4.8	35.8	30.3	23.1	996.5	527.1	0.53	13.8

Durata strălucirii soarelui este, de sigur, unul din elementele caracteristice ale climatului unei regiuni. Lucrarea ce ne-a prezentat-o aci chiar savantul nostru coleg Lancaster, este o dovadă evidentă.

La Constanța n'avem până acum observări asupra duratei strălucirii soarelui. Cifrele ce ni le oferă Sulina,

unde asemenea observări se fac cu multă rigurozitate de vre-o opt ani, se pot aplica de sigur, întregului litoral român al Mării Negre, după cum și cifrele dela București se pot aplica întregii câmpii a României.

Pe litoral soarele, în curs de un an, strălucește pe cer timp de aproape 4443 ore. Durata efectivă a strălucirii solare într'un an este în mijlociu de 2423 ore, ceea ce face 55% din durata posibilă. Această cifră întrece cu 60% pe cele dela București. În Europa centrală trebuie să te cobori la Roma¹⁾, ca să găsești o strălucire relativă a soarelui tot așa de îndelungată ca pe litoralul român.

În mersul său anual, indicat în ultimele coloane ale tabloului VIII, soarele, care în Decembrie se arată abia 61 ore, în Iulie strălucește pe cer până la 378 ore, ceea ce însemnează că în Decembrie soarele lucrează zilnic, în mijlocie, două ore, pe când în Iulie strălucește mai mult ca 12 ore pe fiecare zi.

Durata strălucirii relative a soarelui, care este de 23% în Decembrie și Ianuarie, trece de 30% în Iulie și August.

În cursul unui an întreg nu sunt, în mijlociu, de cât 68 zile fără soare pe cer. Perioada din Mai până în Septembrie inclusiv nu are, în mijlociu, nici o zi fără soare.

VII. *Diferite alte elemente climatologice.* Aruncând o privire asupra principalelor elemente, care determină climatologia, vom spune că, în mijlociu, pe țărmul românesc al Mării Negre sunt 12 zile de furtună pe an, dintre care 8 vara. Anual avem 2 zile de grindină în mijlociu și 30 zile de ceață care, uneori, e foarte groasă.

VIII. *Lacul Techir-ghiol.* După ce am arătat caracterele generale climaterice ale litoralului românesc al Mării Negre, nu pot trece sub tăcere o chestiune care interesează în cel mai înalt grad Congresul căruia am onoarea a adresa aceste puține note.

1) Dr. G. B. Rizzo: La durata del splendore del Sole sull' orizzonte di Torino. Torino 1896.

Este vorba de apele minerale ale acestei regiuni.

Lacul Techir-ghiol, sau mai corect Tuzla-ghiol (din Tuz = sare ; Tuzla = sărata și ghiol = lac, în turcește), prin apropierea sa de mare, ca și prin principiile minerale pe care le cuprinde, de sigur că este cel mai însemnat dintre lacurile sărate ale Dobrogei. El se află în apropierea satelor Techir-ghiol, Agigea, Laz-Mahale și Hasiduluc, lângă șoseaua care leagă Constanța de Mangalia de-a lungul mării. Acest lac, așezat la mai puțin de 8 km. de Constanța, cel mai însemnat oraș al Dobrogei, ocupă o suprafață de aproape 80 hectare. Un perisip foarte îngust îl desparte de mare.

Apa sa nu e limpede; gustul său, din cauza enormei cantități de clorură de sodiu, este foarte amar; prezența hidrogenului sulfurat se percepe la mare distanță.

După analizele d-lor chimiști Saligny, Georgescu și Popovici, apa lacului conține de patru ori mai multă sare decât apa mării: 55 grame la o mie. Sulfatul de magneziu se află de asemenea în proporții cu mult mai mari ca în apa mării. Astfel, pe când după analizele lui Pizani, Göbl și Hostiagen, acest element se află în Marea Neagră în proporția de 1.228, 1.470 și 1.481 grame la o mie de părți de apă, în Techirghiol se află 8.150 grame. În cece privește bromura de magneziu, una din principalele săruri constitutive ale apei lacului, se află în cantitate de 22 ori mai mare ca în Marea Neagră.

Compoziția integrală a apei acestui lac este egală cel puțin cu a celor mai bune ape similare din Europa.

În scopul de a crea un sanatoriu pentru copiii scrofuloși, Eforia spitalelor civile din București — instituție unică în lume prin ținta ce o urmărește prin crearea și întreținerea a numeroase spitale și instituții igienice —, și-a cumpărat un teren de 80 hectare între mare și lac. Prin interesul ce-l poartă acestei chestiuni prea simpaticul Dr. N. G. Cherenbach, dela care împrumutăm aceste date, sanatoriul a fost zidit după toate condițiile igienice impuse de exigențele moderne; se așteaptă sfârșitul lucrărilor pentru ca bolnavii scrofuloși să se poată bucura de binefacerile acestui sanatoriu. Marea majoritate a loturilor

de teren dela țărmul lacului au fost vândute și pe ele se clădesc case de locuit și vile. În curând lacul Techirghiol va deveni, fără îndoială, una din cele mai însemnate stațiuni balneare din România.

Insemnatele efecte terapeutice ce s'au obținut prin întrebuițarea rațională a apei și a nămolului din lac contra reumatismului articular, a arhritelor, scrofulelor, lymphatismului, syphilisului inveterat și eczemei cronice, sunt o probă evidentă de desvoltarea ce o va lua, în scurt timp, Techirghiolul ca stațiune balneară.

IX. *Conclusie.* După stăruitoarele cercetări arheologice ale savantului meu coleg și amic, Gr. Tocilescu, s'a stabilit în mod pozitiv că orașul Constanța este vechiul Tomis, locul de exil al nefericitului poet roman Ovidiu. Aci au fost scrise remarcabilele sale elegii: *Tristia* și *Epistulae ex Ponto*. În timpul șederii sale în provincia noastră dintre Dunăre și Mare, gingașul autor al *Artei de a iubi* n'avea de cât un gând : să se întoarcă în Italia. Neconținutele sale plângeri sunt mărturie. Calul de bătaie al său era clima aspră a locului de exil. Nădăjduia că, descriind în culori întunecate ținutul în care locuia fără voie, va înmuia inima Impăratului.

Înțelegem ușor pentru ce Ovidius, născut în sudul Italiei, găsește excesivă clima Dobrogei. Înțelegem de asemenea pentru ce poetul exilat oftează după Roma din care a fost gonit :

Quid melius Roma ? Scythico quid littore pejus ?

adică : Ce este mai plăcut ca Roma ? Ce e mai grozav ca [țărmul scitic ?

Totuși realitatea este alta și ea a fost și în antichitate ca și acum, căci nu sunt probe că în timpurile istorice s'ar fi schimbat clima în mod apreciabil, nici pe țărmurile Mării Negre și nici ori unde aiurea.

Cifrele pe care vi le-am comunicat relativ la clima țărmului românesc al Mării Negre, v'au dovedit în deajuns, cred, că nici pe departe nu suntem îndreptățiți a vedea în ele caracterele unui climat riguros ; dinpotrivă. Și

dovada hotărâtoare o găsim în caracterele vegetației acestei provincii, cu privire la care savantul nostru confrate, academicianul P. S. Aurelian, se exprimă astfel :

„Afară de câte-va plante, care sunt caracteristice zonei meridionale a Europei, precum : măslinul, portocalul, lămâiul, etc., nu există o altă plantă pe tot continentul, care să nu reușiască și în țara noastră“.

În locul unde Ovidius se plângea de frigul care-i îngheța vinul în vas, așa în cât în loc să bea vin, el mânca bulgări de vin,—căldura era așa de mare în anotimpul verii, în cât vița înfloria și rodia struguri ca și acum, producând vinul cu care s'a împărtășit foarte adesea și scumpul nostru poet.

De bună seamă, trebuie să recunoaștem că Ovid nu-și iubia noua sa patrie. „Marea, zice el, nu merită mai multă laudă ca uscatul: lipsite de soare, valurile se înalță fără odihnă sub furia vânturilor“.

Cu toate acestea cifrele ne-au dovedit că, în ceea ce privește durata strălucirii solare, țărmlul românesc nu are nimic de invidiat chiar Romei.

Și tocmai această însușire ne-a determinat să creem la M. Neagră o stațiune balneară maritimă care, fără a avea splendoarea Ostendei, regina plajilor, își are totuși farmecul său deosebit și plăcut pentru Români, cari au ridicat în Dobrogea primul monument lui Ovidiu.

Pe pedestalul acestui monument se poate citi, de sigur cu emoție și simpatie, epitaful poetului pe care el însuși și l-a scris :

Hic ego qui jaceo tenerorum lusor amorum
 Ingenio perii Naso poeta meo
 At tibi, qui transis, ne sit grave quisquis amasti
 Dicere : Nasonis molliter ossa cubent.

Ceea ce în traducere ar suna astfel :

Acel ce zace-aice, prin geniul său zdrobit,
 E Naso, cântărețul iubirilor duioase.
 Drumeteule, de 'n viață iubirea ai cinstit,
 Soptește : tie-i țărna ușoară peste oase.

POEZII

DIN

HEINRICH HEINE

I.

In calea mea 'ntâlnii adesea
Mulțimi de flori cu viu parfum ;
Semeț trecui pe lângă ele
Și nu m'am abătut din drum.

Iar azi, bolnav, când desnădejdea
Spre groapa rece mă trimite,
In suflet simt dojenitoare
Mireasma florilor hulite.

Mai mult ca toate vioreaua
Imi arde mintea 'ntrigurată :
Ce rău îmi pare, că la pieptu-mi
N'am vrut s'o strâng măcar odată !

Mă mângâi doar că apa Letei
Nici azi nu si-a pierdut puterea
Și blânda noapte a uitării
Alină inimii durerea...

2.

Cu pânzele-i negre corabia mea
Mă poartă pe apriga mare.
Iubito, tu știi cât sunt astăzi de trist
Și pieptul mi-l sfâșii mai tare.

Ca vântul e sufletul tău schimbător
Și flutură fără 'ncetare —
Cu pânzele-i negre corabia mea
Mă poartă pe apriga mare...

3.

Când stau cu tine, draga mea,
Tot pieptu-mi se desleagă,
Mă simt bogat încât aș vrea
Să cumpăr lumea 'ntreagă.

Când poarta 'n urma mea s'a 'nchis
Și singur mă strecor,
Belșugul piere ca un vis
Și sunt un cerșetor.

4.

E noapte cu vânt și cu ploaie,
Gem pomii de vântul tomnatic;
In mantia-mi neagră prin codru
Călare eu trec singuratic.

In goană mă poartă fugarul,
Dar gândul aleargă mai iute —
La casa iubitei mă duce
Pe aripi de vânt nevăzute.

Lătrând mi se gudură câinii
Și slugile calea-mi arată,
In sunetul vesel de pintoni
Urc scările 'n goană turbată.

Odaia plutește 'n lumină,
Ce cald, ce mireasmă plăcută!
Iubita mă strânge la sânu-i
Și dornic apoi mă sărută.

Dar vântul vuesește prin frunze
Și tainic stejarul îmi spune:
«Nebun călăreț, oare ce vrei
Cu visele tale nebune?...»

I. BENTOU

ROMÂNII ÎN DOBROGEA

(DE PE O HARTĂ DIN CIRCA 1769—1774)

DE

G. VÂLSAN

Profesor la Universitatea din Cluj

În colecțiunea de hărți a Academiei Române, se află o hartă pe care o cred de o deosebită importanță atât pentru geografia istorică a Dobrogei, cât mai ales pentru vechimea și extensiunea elementului românesc în această provincie.

Harta face parte din colecția dăruită Academiei noastre de Arhiva Ministerului de Războiu din Viena, prin mijlocirea d-lui N. Docan, care îi face următoarea descriere :

«...Plans, der Moldau, Besarabien, und Walachey, nebst angränzenden Theilen von Pohlen und Bulgarian (sic)... e alcătuită din 10 planșe de mărime inegală (cele mai mari au 74×52 cm.) plus un schelet. Această hartă e curat desemnată cu cerneli colorate ; hidrografia e îngrijită și în Moldova mai ales sunt însemnate foarte multe sate, dar orografia lipsește cu totul și fruntariile au fost însemnate de mântuială ; Țara românească este mai pe jos de ori ce critică. Dobrogea și cu învecinata porțiune din Bulgaria (regiunea Rusciuc-Varna) prezintă însă caracterul unei hărți complete, cuprinzând și orografia, de sigur puțin precisă, a acelor locuri, astfel încât această schiță poate fi privită ca una din primele hărți detaliate ale Dobrogei. Fiind lipsită de orografie, schița de față era improprie pentru scopuri militare»¹⁾.

D. N. Docan mai are următoarele rânduri care ne interesează, cu privire la această hartă :

«În timpul războiului din 1769-1774, atențiunea fiind iar îndreptată asupra țărilor române, Statul major austriac face mai multe in-

1) N. Docan. *Lucrările cartografice despre războiul din 1787—1791*. Ac. Rom. Memor. Secț. Istor. Seria II, Tom. XXXIV (1911—1912), pag. 1269—1270.

cercări în vederea alcătuirii unei hărți a Moldovei și a Țării-românești. se pare că ei (ofițerii austriaci) au împins aceste recunoașteri mai departe, străbătând nu numai Moldova până la Nistru, dar și Țara-românească și că au ajuns până în Dobrogea și în Bulgaria. Aceste încercări dovedesc că ofițerii austriaci nu au așteptat harta lui Bauer, apărută tocmai la 1781, spre a se informa asupra Moldovei, că ei se foloseau probabil și de documente cartografice rusești nepublicate, și că după toate probabilitățile operau și singuri; pe ascuns sau fătăș, prin țările noastre». (H. p. 1269).

Nu cunosc o altă menționare a acestei hărți.

La rândurile d-lui Docan adaug următoarele observații :

D. Docan datează harta între 1769—1774. Nu știu pe ce întemeiază această datare pe care o cred foarte probabilă. Din analiza hărții rezultă sigur numai că e anterioară anului 1775. Nici un hotar nu există între Moldova și Bucovina, iar titulatura „Principatus Moldaviae” începe cu litera P lângă Ceremuș, iar cu litera M lângă Mănăstirea Putna.

Harta pare o compilație. D. Docan crede că ofițerii austriaci au lucrat și în Dobrogea și Bulgaria, utilizând probabil și hărți rusești nepublicate. Cred că se pot aduce oare care precizări în această chestiune :

Harta era înregistrată la Viena drept copie (k. u. k. Kriegs-Archiv — Copie — B III-a 169-1)

Cum observă și d. Docan, Moldova și Țara-românească au hidrografia și satele. Dobrogea și Bulgaria estică sunt singorele care mai au și relieful; dela valea Kara-su spre Sud sunt însemnate chiar pădurile. Asemenea primele au proporții cu totul false, pe când ultimele au o formă aproape corectă. Nu cred că ofițerii austriaci ar fi putut face o hartă mai corectă și mai amănunțită în Dobrogea și Bulgaria decât în Principatele române. Interesul Rușilor era însă ca într'un războin cu Turcia să aibă ținuturile turcești apropiate cât mai amănunțit și mai exact cartografiate.

Scara hărții Dobrogei este 1 : 420.000. Ea se suprapune aproape exact pe harta statistică rusa din 1835 ¹⁾. Ea este lucrată amănunțit cam până în aceiaș regiune ca și harta rusă din 1835. Austriacii nu obișnuiau această scară caracteristică Rușilor. „Ridicările Josefine” porneau dela 1 : 28.800 și mul-

1) Asupra ei v. unele amănunte în G. Vălsan, *O fază în popularea țărilor românești*, în *Bul. S. R. R. de Geografie*, 1912.

tiplele acestei scări (1 : 57.600, 1 : 576.000, etc.) Greutatea de racordare cu scara lor face, poate, ca să apară atât de scâlciată imagina Principatelor române.

Dobrogea poartă numiri care evident sunt culese de Ruși : numeroase os. (ozero = lac), Dunare *Ruschko*, Dunere *jurjes*, *Samok S. Georgii oder Nevesel*, *Philiponskoe*, etc. — Multe din alterările numirilor de sate, ape, etc., se pot explica prin transcrierea greșită cu alfabet latin a acestor numiri scrise întâiu cu alfabetul rusec : *Girschow* pentru Hârșova (Rușii redau în scriere sunetul H prin G), *Gasinestj* (=Hasanești); toate terminațiunile în *kioi* sunt transcrise prin *kon* (*Kalkakon* = Kalfakioi, *Alibekion* = Alibekioi, etc.) prin confundarea lui *i* rusec cu *n*, cu care seamănă, mai ales în scrierea cursivă. De aceeaș categorie sunt transcrierile : *Baschischon* (Bașkioi), *Tanza* (Taița), *Bendaude* (Beidaud), *Iskuben* (Iusubei), etc. Uneori *u* (care în rusește se scrie cu semnul *y*) e confundat cu *i* : *Durankila* (Durankulak), *Radupil* (pentru Răducul; aci intervine și confundarea lui *k* cu *p* rusec). În *Murvinlur* (Murfatlar, Murvatlar), *t* rusec, care în cursivă se face ca *m* latin, e confundat cu *in*, iar *a* cu *u*. Rămân la aceste exemple care îmi par suficiente. Cine cunoaște hărțile vechi rusești poate înțelege ușor aceste greșeli de transcriere¹⁾.

Din cele de mai sus conchid că această hartă e o schișă de compilație (e caracteristic titlul *Plans*, nu *Karte*) făcută de Austriaci, înainte de 1775. În ce privește Principatele române, după izvoare mai vechi austriace și poate rusești; în ce privește Dobrogea și Bulgaria estică, aproape sigur numai o copie a unei hărți anterioare rusești. Avem deci în realitate împreunarea a două hărți de valoare inegală; a Dobrogei și Bulgariei estice este cea mai bună și cea mai amănunțită.

Nu este cu totul exclus ca harta rusă, care a servit de izvor celei austriace, să fi fost făcută înainte de 1769, în vederea campaniei care se pregătea. În sprijinul acestei presu-

1) Bine înțeles, la identificare nu m'am servit numai de această observație. Cum se va vedea mai departe, afară de rare excepții în care numirea, deși nu se mai găsește aiurea, este evident românească, am considerat ca identificate numai numirile pe care le-am găsit în acelaș loc și pe alte hărți vechi sau nouă.

punerî vine imagina cartografică a Dobrogei, plină de târguri, de sate (în limitele Dobrogei actuale peste 250 sate) și pe alocuri de poduri peste ape. Dar tot așa de probabil este că s'a făcut între 1769-1744. Serviciul cartografic rusesc s'a organizat sub conducerea lui Ivan Islenieff și Bauer dela 1769 înainte. Bauer a luat parte în campania împotriva Turcilor și a făcut atunci nu numai ridicările Principatelor românești, ci și ale Dobrogei și Bulgariei, după cum rezultă din Prospectul atlasului geografic și militar, anexat la ale sale «*Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie, 1778*». Austriacii vor fi pus mâna pe această hartă—probabil distribuită în multe exemplare ofițerilor,—chiar în timpul războiului ¹⁾.

A trebuit să insist asupra unor astfel de amănunte aride, fiindcă această hartă rezumă cercetări făcute la fața locului cu atenție, pe toată întinderea Dobrogei de azi. Avem de fapt un *document geografic* de mare importanță. Astfel de hărți pot spune de multe ori mai mult decât documentele obișnuite sau decât însemnările unui călător, care nu vede decât drumul său și notează spusele celor pe care îi întâlnește, ori schimbătoarele impresiuni pe care i le dă momentul. Analiza critică a hărților vechi, puțin obișnuită la noi, poate da contribuțiuni de valoare pentru geografia istorică și etnografie. Sper să pot dovedi aceasta prin cele ce urmează.

* * *

Dau un registru al numirilor românești pe care le-am putut identifica până acum și al numirilor care ar putea fi românești, dar pe care nu le-am identificat. Spre a evita o muncă inutilă celor cari ar mai studia această hartă, am crezut de datoria mea să adaog acestui registru și numirile care ar putea fi interpretate ca românești, dar pe care le-am identificat ca neromânești.

Înainte de a începe, trebuie să previn pe cititor că această serie de numiri nu înseamnă că populațiunea românească la epoca hărții era împrăștiată numai în aceste loca-

¹⁾ Căpitan G. G. Pârjolescu, în «*Din istoricul hărților vechi și Harta României*», (București, 1908), afirmă că harta Moldovei fusese terminată de Ruși în anul 1769-70 (p. 7).

lități. Există date anterioare, din călători și documente, care arată că Românii se aflau în multe localități fără nume românesc (v. în deosebi N. Iorga, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea*, Iassy, 1917). Harta pe care o studiez dovedește însă că, cel puțin în localitățile menționate, exista sau existase o populație atât de numeroasă, în cât putuse întemeia sate cu nume românesc, sau înlocui populația altor sate în așa măsură, în cât să le românizeze numele. Asemenea e de presupus că această hartă nu dă toate numirile satelor existente la epoca lucrării ei. O dovadă e în semnele de sate care nu au nume. Altă dovadă se poate găsi în compararea acestei hărți cu itinerariul urmat de R. G. Boscovich în 1762¹⁾, deci într'o epocă foarte apropiată de a lucrării hărții noastre. Multe sate semnalate de Boscovich nu se găsesc pe harta noastră, probabil ulterioară, dar se găsesc pe harta rusă mult mai nouă, dela 1835. Deci și din acest punct de vedere avem un *minimum* al localităților românești în Dobrogea. Chiar așa, ele sunt destul de numeroase ca să arunce o lumină nouă asupra extensiunii Românilor în Dobrogea la jumătatea secolului al 18-lea.

Registru toponimic.

Delta cuprinde numai două numiri de sate. Restul numirilor se referă la ape curgătoare și lacuri. Prin aceasta se distinge de Dobrogea propriu zisă, care e plină aproape numai de numiri de sate.

KILLIE WECK, sat, pe locul Chiliei vechi. Forma e curat românească.

DONAU LETEUL (LELEUL?), braț al Chiliei spre ostrovul Letei. Pare a fi un cuvânt cu terminațiune românească. Nu îl mai găsesc decât la Redange (1783), menționat în acelaș loc, însă sub forma Donavec *Lontal* (V. Extrasul memorinlui lui Redange în N. Docca : Explorațiuni austriace pe Dunăre. An. Ac. Rom., Memor. Secț. Istor., Seria II, Tom. XXXVI, 1913-14, p. 688). Nesigur.

1) *Giornale di un viaggio da Costantinopoli in Polonia*, Bassano 1784. Folosese ediția italiană, fiindcă autorul în Prefață recuză edițiile franceze și germane făcute înainte, fără controlul său. În acestea se află schimbări arbitrare (Pref. p. XVIII).

VANEUKUL, ostrov sau braț al Chiliei, în sus de orașul Chilia. Terminațiunea e românească. În o hartă a lui F. Fried ¹⁾ din 1828 apare sub numele *Benedikul*. Pe Harta statistică rusă din 1835 ²⁾ e însemnat *Ivănești*, alături de ostrovul *Kofa*. Harta austriacă Central-Europa ³⁾, din 1856, îl dă tot *Ivănești*. Poate fi (1) VANESCUL, VANENCUL.

R. PADRENO, braț paralel cu cel precedent. Nu e românescul Bătrâno, ci *Pardina* (V. Dr. Gr. Antipa, *Wiss. und wirtsch. Probleme des Donaudeltas*, An. Inst. Geol. VII, 1913, harta de la sfârșit). La Mesiodacul: Mpartini (=Bartini) cu semn de sat.

OS. TARTUNA, este lacul *Fortuna*, așa cum îl înregistrează și hărțile moderne. Poate fi slav, dar poate fi și românescul Furtuna, auzit în forma slavă de culegătorii numirii.

OS. MERSCHIUL e lacul *Merheiul* (V. Antipa, loc. cit.) La Fried: *Mirisu*; H. Stat. Rus: *Morhei*; tot așa C. Eur.— Terminațiunea e românească.

OS REDUPIL, se află la Fried sub forma: *Radacul*; H. Stat. Rus: *Radăcul*; C. Eur. îl transcrie însă tot greșit: *Ragokul*. — Pe locul actualului *Răducu* (V. Antipa, alături cu *Răducuțu*). Cuvântul e diformat prin transcrierea în litere latine de pe rusește (*κ* rusesc confundat cu *p*, *y* rusesc cu *i*).

1) F. Fried. *Carte de la Moldavie, Valachie, Bessarabie avec la Transylvanie et la Bucovine*, Vienne, 1828. Autorul care publică dela 1811 hărți despre ținuturile noastre, se bazează pe ridicările cartografice făcute de Austriaci în Principate la 1790. E unul din bunele izvoare ale epocii. Îl voi utiliza adesea, menționându-l sub forma prescurtată: Fried.

2) Titlul rusesc reproduș în G. Vălsan, *O fază în popularea Țărilor românești*, Op. cit. Originalul se află la Biblioteca regală din Berlin. Copia fotografică a tuturor foilor, la Academia Română și la Seminarul de Geografie al Universității din București. Izvorul fundamental cartografic pentru începutul sec. XIX. — Prescurtat: H. Stat. Rus.

3) Splendidă lucrare în gravură. Precisă și clară. Relief exact. Numirile în mare parte copiate și uneori greșit citite, de pe o hartă rusească anterioară. Malul Dunării și linia Cernavoda-Constanța se deosebesc mult uneori de H. Stat. Rus. Titlu complet: J. Scheda (k. u. k. milit.-geogr. Institut), *General-Karte der österr. Kaiserstaates mit einem grossen Theile der angränzenden Länder*, Wien, 1856. Scara 1:576.000. Prescurtat: C. Eur.

4) Harta Mesiodacului o folosesc după reproducerea anexată studiului d-lui N. Iorga, *O hartă a Țării-românești și un geograf dobrogean din circa 1780*, An. Ac. Rom. Memor. Secț. Ist. Seria II, tom. XXXVI, 1913-14.

R. BORITENJ, gârla de comunicație a lacului OBRETENO cu brațul Sulinei. Terminațiunea pare a fi românească. Dar mai curând pare a fi o transcriere greșită pentru *Obretin*.

DUNARE RUSCHKO, numire dată brațului Sulina. Primul cuvânt evident românesc.

OS. RASCHUL, între brațu' Sulina și Sf. Gheorghe. E lacul înregistrat *Raszul* la Fried; *Roșul* pe H. Stat. Rus. alături cu o mulțime de numiri românești: *Roșuleț, Puțâta, Porcul, Porculeț, Lunino* (pe hărțile mai noi: *Lumina*), *Puivol* și *Buivol* (cuvântul există și în românește și în rusește). C. Eur. îl copiază greșit, păstrând terminațiunea românească: *Romul, Romulec*, confundând pe *ș* rusec cu *m*. — Formă evident românească.

OS. PUIPLE, alături de precedentul, acolo unde azi e: *Puioleț, Puilul* (Antipa). Cuvânt românesc greșit transcris.

OS. LISCHTIGEN, la S de precedentul. Nu îl mai găsesc decât la Fried sub forma: *Litnegele*. Pe H. Stat. Rus. și pe hărțile mai nouă nu se mai vede nici lacul. — Nesigur.

DUNERE JURJEF, brațul Sf. Gheorghe. Primul cuvânt evident românesc. Al doilea e o traducere rusească a unei numiri foarte vechi. Portulanele din sec. XIII îl dau sub forma: *S. Jordi* (V. Nordenskiöld, Facsimile Atlas, Stockholm, 1889, ed. engleză, harta dela pag. 39).

DUNERE WINE, numire românească pentru Dunavăț. Al doilea cuvânt poate fi WEKE (WIEKE) prin citirea lui *k* rusec ca *n*, cu care se aseamănă mult în scrierea cursivă. Lauterer la 1782 îl înregistrează: *Ruska Verkia*, iar Mihanovici la 1783: *rusca vechia* (V. Memoriile lor în N. Docan, Explor. austr. pe Dunăre, op. cit. p. 638 și 678). Și azi Dunavățul mai poartă atributul de „vechin“ (V. Antipa, op. cit.).

Tot în cuprinsul Deltei, dar pe malul nordic al Chiliei, semnalez:

OS. P. ASARIKULUJ, lângă satul

LIPOVENES, adică LIPOVENESC, care pare a fi Vâlcovul. I. a F. Weiss, în 1829¹⁾, avem aci forma *Lipoveni*, iarăș numire românească. În Fried și în H. Stat. Rus. apare *Vilkov* și *Vilkovo*.

1) F. von Weiss (k. u. k. Generalquartiermeisterstabe), *Carte der Europäischen Turkey*, 1829. De o valoare aproape egală cu a hărții lui Fried. — Prescurtat: Weiss.

Prima numire, în transcriere exactă e : PASARGIKULUI sau BASARGIKULUI, căci Fried semnalează satul : *Bazarczak* alături de Vălcov, iar H. Stat. Rus. are : *Bazarciukskii* Karantina. Numirea s'a mai păstrat și azi în sus de orașul Chilia, pentru un lac și o gârlă (V. Antipa). Ambele numiri sunt evident auzite de la Români. C. Eur. înregistrează de-asupra Vălcovului și tele: *Jebrieni*, *Kurani* și *Galidesti*.

Deși „Plans“ nu o înregistrează, de sigur exista la această epocă și denumirea *Portița*, gura de comunicație a Razelmului cu Marea Neagră. O găesc pe o hartă din circa 1750 (Principatus Valachiae, Moldaviae et Transylvaniae.. per Gerardum et Leonardum Valk) sub forma *Prostiriza* lângă Constanța ; apoi pe altă hartă poate mai veche (Transylvaniae, Moldaviae, Walachiae, Bulgariae nova et accurata delineatio... Tob. Conr. Lotter) sub forma *Prottiriza*, tot lângă Constanța ; la Mihanovici (1783) : *Porticza* ; la Mesiodacul : *Portitsa* ; și în toate hărțile mai nouă : Fried și Weiss : *Portesca* ; Atlasul Stieler, ediția din 1834 : *Portesca* ; Ion Ionescu (1851) : *Porticza*, etc.

Alte numiri în Deltă, înregistrate pe harta „Plans“ :

DERE, R. STRAMOL, TATAR BOLSCHA, OS. MALISCHETZE, OS. SELLENEZ, KAZUFUR, sat pe Letea, aproape de gura Chiliei, înregistrat și de Mesiodacul : *Kasilfur* ; pe hărțile moderne gârla Săliște arată pe unde trebuie să fi fost așezat ; OS. CZE-RENCZIC, OS. RASEN (la Ion Ionescu *Reazem*).

Dintre acestea SELLENEZ = Sulineț, lac la Nord de brațul Sulina, poate fi și o numire dată de Români ; cf. Pruteț, Roșuleț, Puiuleț etc. Sulinare = canale, există în limba veche românească (Varlaam, 1732¹). Un *Sulineț*, braț al Dunării, pornește de la Pisica, în fața Galașilor și trece pe lângă Văcăreni. Alul se ramifică din brațul Chiliei în jos de Ismail.

TATAR BOLSCHA poate fi o traducere, precum o dă H. Stat. Rus. : „Tatarskii“ lângă numiri ca *Lunga Rotundul*. C. Eur. o are sub forma curat românească : *Tatarul*, și alături *Tatar Lunga*.

¹ V. La Dobrogea Roumaine, études et documents, Bucarest, 1919, p. 67, unde din greșeală s'a omis să se adauge că trăiesul cuvântului și citatul din Varlaam mi-au fost comunicate de d. prof. V. Bogrea.

Deci o mare parte a numirilor înregistrate de harta „Plans“ în Deltă, sunt românești. Faptul are o deosebită importanță. E vorba de o vreme când stăpânirea turcească se înfîdea puternică de-o parte și de alta a gurilor Dunării, când războaiele nu aduseseră încă o prea mare mișcare de populație. Numirile sunt culese de Ruși, copiate apoi de Austriaci și totuși elementul românesc se arată evident pe lângă Marea pe care o rîntă des poeziile populare românești dobrogene; apare evident, cu toate că e vorba de ținutul cel mai pustiu și mai neprielnic pentru locuire din toată Dobrogea. Gurile Dunării, chiar în epoca cea mai neprielnică a desvoltării Statelor românești, rămân în domeniul etnic românesc, așa cum au fost în vremea Basarabilor, din veacul al 14-lea, cum au fost pe vremea lui Ștefan-cel-Mare în veacul al 15-lea și cum le arată mai toate hărțile etnografice ale cercetătorilor streini în veacul al 19-lea.

Intr'un alt articol voi continua analiza numirilor în Dobrogea propriu zisă.

LUNA

(DIN ED. HARAUCOURT)

*In vremi străvechi, pe când pământul înroșit
Aluneca pe cer vuind necontenit,
I se umflă 'ntr'o parte scoarța 'nflăcărată
Care se rupse după mari și lungi sforțări
Și Luna, ce 'ncolțea în el, îngândurală
Zbură spre 'ndepărtate zări.*

*Și-atunci avu un șir de ani strălucitori;...
Necontenit, în orice chip, adesea ori,
Părintele privia cu toată a lui putere
Copilul-astru, ce-i părea un soare-a fi.
Tot mai ardea! Apoi se stinse în tăcere
Și frigul scoarța i-o 'mpietri.*

*Și 'ntr'un târziu trecu prin vremi de ploi și vânt ;
Pe Lună apăru al vieții murmur sfânt, —
Mări fără fund avu și fluvii curgătoare,
Cetăți și ginți cu plâns și răcnel de război,
Iubire, arte, zei cu legi ocrotitoare...
Și 'ncet intră în noapte-apoi.*

*Și nimeni nu mai simte caldul ei sărut!
Pământul o privește, totul însă-i mut...
Spre seară apare-un glob pe-a cerului arcadă,
Și, cum plutește fără șgomot, poți să spui
Că este-un blond copil ce vine ca să vadă
Cum doarme dulce mama lui.*

MIHAIL PRICOPIE

CÂNTECUL INTOARCERII

(DIN ED. HARAUCOU '1)

Lui René Ringoval

*Când seara vântul culcă pajîstea 'nflorită,
Când snopii sunt legați, fâneța e cosită,
Când, dup' o lungă zi de muncă și sudoare,
Sosit e ceasul spre căminu-i să se ducă,
Țăranul își ia sarcina și o apucă
Cu greutate pe cărare.*

*Un greer stă ascuns în fânul din spinare.
Trudit moșneagul, fânul greu... Din cerul mare
Perdea de nori coboară 'n locuri depărtate.
E noapte. Cântă greerul, moșneagu-ascullă;
Pășește greu... dar cât e calea lui de mullă
Ii cântă sarcina 'n spinare.*

MIHAIL PRICOPIE

IRINA

Faniei

O copilă mai dragălașe și mai isteță ca Irina n'ai fi găsit în tot cuprinsul Salsoviei, sat mare românesc la poalele unui munte înalt. Mlădioasă și legănată ca o creangă de alun, simțită în mers ca o domniță și feciorenică în sfiala ei, când îi privia și ochii negri de față deșteaptă și cuminte, — oi, Doamne! de stâncă să fi fost și tot tresăria de dragul ei. Intreba odată un boier din lumea albă, oare din ce viță aleasă coboară această floare primăvărată a ogoarelor Salsoviei?

— O fată are mama, ca o ruje, o desmierda uneori mătușa Sanda lui Chetroiu; drăguța mamei, drăguță!

Când amurgurile grele de aramă ardeau liniștit pe geana dealului, Irina trecea pe ulița prăfoasă a satului, îndemnând cu o nuelușe caprele la mulsoare. Atunci din partea cealaltă pășia domol spre bisericuța de scânduri moș Ioanichie, un bătrân din alte vremuri. Moș Ioanichie era „icsarul“ bisericii, vestit în nouă sate prinprejur pentru iscusința cu care descoperia în vinele pământului apa limpede, rece și bună de băut, când se hotărâ să dăruiască pe drumeții însetați cu câte o fântână binecuvântată, așezată chiar la marginea drumului. O săpă cu oameni plățiți din banii lui, o pietruia, îi puneă ghizduri înprejur și o cumpănă lungă ca un gât de cocor, apoi o ciutură cercuită cu fier și nu-și mângâia barba albă, revărsată peste piept, decât după-ce-preotul o sfinția cu aghiazmă și cu busuioc. Pentru toate aceste pomeni, copiii din sat îi cântau în ajunul Crăciunului colindul cel mare, în care moș Ioanichie apărea scaldându-se într'un «râu de apă limpejoară», alături de Isus, desfinții cei mari și de cei mai mărunței.

În fața moșneagului Irina simția o frică nelămurită; căci

moș Ioanichie, la vârsta lui de șaptezeci și nouă de ani, își aștepta de azi pe mâine ceasul când să închine steagul pentru drumul cel de veci și de aceea își pregătise de mai înainte sicriul în care avea să odihniască somnul dreptilor. Ba încă, de teamă ca nu cumva moartea să-l apuce fără de veste și să n'aibă cine să-i aprindă o lumină la căpătâi, moș Ioanichie ardea într'una, sub icoana marelui ierarh Nicolae, lumânări groase de ceară de albine.

Intr'un amurg de Sâmbătă, pe când bătrânul se afla la biserică, Irina, cuprinsă de o copilărească curiozitate, privi pe ferestruică în odaia vecinului ei și văzu, în tremurul lumânării ce ardea, sicriul. S'a înfiorat și a fugit. I s'a părut atunci că duhuri necurate o alungă. Vai! și cum îi bătea inimioara de teamă! Dar ceea-ce o înfioră și mai mult erau vorbele pe care le spuneau cumetrele din sat, că de aceea nu poate să moară moș Ioanichie, fiindcă nu-l primește pământul; că trebuie să ispășiască vre-un păcat mare; că de aceea face a'ătea pomeni... Cât nu s'a gândit ea la vorbele acestea și ce s'a mai înfricat de închipuirea ei!

Când era ziuă și umbrele nopții încă departe, Irina îl privi de moș Ioanichie mai cu îndrăzneală. Ba chiar, întâlnindu-se mereu în drumul lor, unul spre biserică, iar Irina cu caprele spre casă, au ajuns să și vorbiască. Și în amurgul acesta limpede, cu flăcări mari spre asfințit, moș Ioanichie întâlnind-o în cale, se opri din mers și, rezemat în cârja lui de patriarh, ridică puțin capul spre ea.

— Bună seara, fata moșului.

— Săru' mâna, răspuse Irina, furându-l cu o privire sfioasă.

Ochii bătrânului păreau împăienjeniți sub sprincenele stufoase. Vorbiă rar.

— Te-ai făcut mândră... și frumoasă... ca o domniță... hal?

— M'am, păi!

Și bătrânul îi puse mâna pe creștet par'că să o blagosloviască.

— Spune mă-ti că n'are nevoie de avere când te are pe tine, vorbi el domol, cu glasul cu care obișnuia să rostiască marile lui înțelepciuni, câștigate într'o viață atât de lungă. Și, fiindcă mâna lui întârzia pe creștetul copilei, fata cu o tresărire se dete în lături și, grăbită, zise:

— Apune soarele, moș Ioanichie!

Și dispăru după capre. Iar moșneagul, întorcându-se spre asfințit, își făcu cruce și, de data asta uitând de biserică, păși domol

spre casă, îngânând vorbele copilei: „Apune soarele moș Ioanichie“.

Ajunsa acasă, Irina vâra caprelor în țarc și, pe când mamă-sa ieșea cu șiștarul alb de brad să le mulgă, ea luă cobilița și frumosele căldări de aramă, poleite cu cositor, de străluciau ea argintul și alergă la fântână după apă rece.

Satul era plin de murmurul înserării: carele încărcate cu snopi aurii se întorceau scârțâind spre arii; vitele mugău; vițelușii zbie-rau; caii nechezau; câinii lătrau; oamenii se chemau și-și vorbeiau tare; câte un băetan șuera din fruuză, iar fetele mari alergau spre fântâni după apa răcoritoare.

Pe valea aceasta a satului puține erau puțurile cu apă bună de băut; însă „Fântâna dulce“ a lui moș Ioanichie era un izvor de sănătate. De aceea și cumpăna ei abia târziu, când se lăsa întunericul, intra în odihnă. Lumea se aduna în jurul ei ca la bălci și cei din urmă sosiți plecau cu apă tulbure, de rămașiță.

Când Irina porni spre casă, încovoiată sub povara căldărilor, un băetan îi ieși înaintea.

— Că, mai stai o leacă, Irino; am o vorbă.

— Imi frânge mijlocul, bădiță.

— Hai și le-oiu duce eu!

Și flăcăul, alăturând umărul său de umărul Irinei, primi povara. Așa au mers ei până acasă, fără să schimbe nici o vorbă; căci pentru băetan era destulă și atâta fericire. Abia lângă salcia de la porțiță Melinte o întrebă:

— Voi nu treerați, Irino?

— Nu, că n'avem ce. Hectarele noastre le lucrează al de Chiriac Roibu.

— Da... tu ce faci ziua?

— Mă sui cu caprele în munte.

— Singurică?

— Ba! Mai sunt draci de băeți cu capre: al de Luca a lui Avram, Toderică a Saftel, Luchian.... Toată ziua rostogolesc bolovani și broaște țestoase pe coastă.

— O! Irino..., mai rosti flăcăul, privind-o cu strângere de inimă și tăcu. Era să mai spuie: tare îmi ești dragă!; dar se vede că n'avu curaj mai mult.

Irina însă, potrivindu-și cobilița, porni frângându-se de mijloc și, fiindcă flăcăul sta pe loc, ea îl întrebă peste umăr:

— Când tragi sorții, Melinte ?

Avea ea darul cu o vorbă scurtă să puie pe fie-care la locul lui ; însă, dacă pe mulți îi frigea cu răspunsurile ei ticluite, pe Melinte îl mai cruța, fără să-l scutiască, totuși, de câte un fier roșu prin inimă.

După o scurtă cină cu lapte fiert de capră și cu mămăligă, ce scotea nouri luminoși în întunericul nopții, Irina și cu mamă-sa, femeie văduvă de trei ani încoace, își așterneau pe prispă și se culcau cu fața spre seninul cerului, unde stelele mari tremurau în răcoarea nopții de vară.

Când să adoarmă, Sanda întrebă pe fată :

— Cu cine erai la porțiță, copchilă ?

— Ia, cu Melinte. Era gloată mare la fântână și m'a ajutat la apă. Că dacă-s grele căldările și mă frâng..

— Căldări de gospodar, fată, rămase de la tat' tău, mai adăugă Sanda și o fură somnul.

Noaptea era caldă, înaltă, bogată. Milioane de focuri scilpiau în adâncurile senine ale cerului și printre ele ardea cu o lumină roșie o stea, către care priviă Irina. Satul dormiă dus. Din spre bălțile Dunării plutiă în aier orăcăitul îndepărtat al broaștelor, în care se deosebia coarda groasă a buhaiului de baltă și cântecul limpede al greerilor somnoroși. Muntele Salsoviei se ridica spre stele ca un morman uriaș, învăluit în umbrele albastre ale nopții. Și în răcoarea unei adieri, care trezia prin frunzișul copacilor un foșnet prelung ca un oftat și sub boltă adâncă a cerului greu de pietre scumpe, porni de-odată un cântec duios din fluier, un cântec așa de duios, în cât simțiai că în el arde și se topește o inimă fierbinte.

Dacă Irina ar fi avut mai mult ca șaisprezece ani, poate că ar fi răspuns altfel în inima ei la dragostea lui Melinte ; dar așa, ea era încă o copilă în care abia înmugurește taina aceea adâncă, ce se chiamă iubire. În cântecul flăcăului ea se fermeca mai mult de frumusețea cântecului, așa de limpede în noaptea aceea măreață de vară, de cât de adâncurile patimei. Totuși, ceva neînțeles și nespus de dulce îi învălui și ei sufletul de astă dată și târziu, târziu de tot, adormi legănată într'un gând nelămurit de fericire, sub ochii mari și luminoși ai stelelor din s'avă.

* * *

A doua zi luceafărul ardeă încă viu de-asupra unui deal negru, când cocoșii Salsoviei porniră să trâmbițeze deșteptarea dintr'ua capăt în celălalt al satului. Valea se trezi din somn și se umplu de mișcare. Cumpenele scârțâiau; glasuri de oameni se auziau ici, colo, prin întunericul din curți. Carele mari, cu țepoai lungi la scări, ieșiau pe porțile larg deschise spre țarini. Munca își reluă firul în această lungă zi de vară care, după seninul cerului, se vestiă plină de arșiță și de sudoare.

Iar când soarele, roșu ca de sânge și mare cât o arle, plutea peste apele Mării Negre, Irina și cu căprărașii ei erau sus, sus, lângă stâncile din piseul Salsoviei.

Ați fost vre-odată pe muntele Salsoviei? Oh, frumoasele priveliști neuitate și farmecul și poezia firii dobrogene sorbite de pe culmile acelea!

Tochmai sus de tot, pe vârful cel înalt, stânci groase și tari ca de granit, stau în picioare ca rămășițele unor ruine medievale. Și de-ați fi văzut-o într'o zi de primăvară pe Irina în mijlocul căprarilor ei, dreaptă și subțirică sus pe creastă, arătând depărtările cu brațul întins! Ochii ei erau umezi de bucurie și obrajii înbujuțați de răcoare. Ai ti zis atunci că muntele Salsoviei a înflorit ca prin minune. Vântul îi flutură rochița subțire și broboada albă de pe cap, iar pieptul ei tânăr crește de mulțumirea vie a celui ce stăpânește de pe înălțimi largul zării.

Căci de acolo, înainte de răsăritul soarelui, vezi zorile cum înfloresc ca argintul peste apele veșnice ale Mării Negre; vezi delta nesfârșită, cu pânzele ei de apă ca oțelul, cu pădurile verzi de trestii și cu turmele ce pasc, risipite, iarba umedă a grindurilor; apoi Dunărea Sulinei, dreaptă ca un bulevard, pe care înaintează vapoare groase și negre, înprăștiind fumul peste ape și sperind singurătățile cu glasul răgușit al sirenei; vezi, în sfârșit, undele sfântului Gheorghe udând stâncile de la poalele muntelui, unde se află și vechea cetate romană a Salsoviei. Toate se desfășură dinaintea ochilor cu atâta limpezime, încât ți se pare că privești o uriașă hartă întinsă peste fața pământului.

Dacă te întorci spre miazăzi, vezi coastele arse cum se lasă repede spre un drum alb, dincolo de care se aștern niște câmpii, ce-ți iau ochii de lumina aurie a grânelor coapte. La marginea câmpiilor aleargă „Movilele pietroase“, iar dincolo de ele se desfășură, albă ca argintul, pânda de apă a lagunei Razim, pe care

corăbierii unor vracuri trecute o numiau și Lacul Maicii Domnului. Și iată, din mijlocul lagunei, spre marea bucurie a ciobănașilor, se ridică drăgălașa insulă Popina, cu falezele sale roșcate și cu ruinele unor clădiri străvechi, printre care s'a descoperit și un idol caraghios, un Bacus, cu mijlocul încins de foi de viță și de struguri.

Irina arătă cu degetul spre văi și numia, după numele lor barbare, satele risipite și rotunde ca niște ostroave de verdeață. Apoi ochii ei se odihniră în zare pe înălțimile păduroase de la Baba-dava, unde sunt codri mari de fagi și carpeni și stejari, unde sunt râuri cristaline și izvoare reci, ce ies din măruntaiele pământului, groase cât un trup de om, și umbră... și răcoare...

Spre asfințit, trebuia să ai ochii de vultur ai prichindelului de Luchian, ca să poți zări, hăt-colò, la marginea cerului, slabă ca o umbră și mare cât un creion, năluca monumentului de granit de pe colina Tulcei și dincolo de ea, peste baltă, casele albe ale Ismailului.

Fata își puse palma streășină la ochi și arătă cu dreapta :
— Acolo-i la „Suflare“.

Era o vale largă și adâncă, pe care o simțiai numai după aierul de deasupra, căci dincoace de ea se ridică, lângă fluviu, vârful pietros al Pârlitei. În cele din urmă privirile lor se coborâră în valea de la poalele Salsoviei și căprarii se luară la întrecere arătând casele și curțile și ariile, unde ca'i, mici ca niște jucării, alergau împrejur treerând.

Când clopot-le caprelor răsunau prea departe pe coaste, căprarii coborau de pe stânci și alergau în goană să-și adune turma. Să fi auzit atunci zbucium de tălângi! Copitele scăpărau și pietrele se rostogoliau în vale!

— Dracilor, mai încet, că-s ale noastre doar! îi certa Irina.

Astfel, toată dimineața, ei rătăceau pe coastele Salsoviei, de la Fântânița Smeului până la Fântânița de-leac, cercetând, de urât, vietățile ascunse printre pietre. Soarele trimite solițe fierbinți în coastele de miazăzi ale înălțimii și de aceea privești de aci e aspră, stâncoasă, zgrunțuroasă, săracă și useată, ca în atâția munți de lângă marea caldă a Mediteranei. Șopârle verzi, sau cu nasturi de sidel ies dintre lespezi și se soresc la căldură; găzulițe colorate bâzâie în arșiță în jurul stâncilor și a firicelelor de iarbă; vipere cu ochii negri și mici, ca niște măr-

gele, și cu limbi despicate și tremurătoare, dispar lunecos prin găuri, sau înalță capul, gata să se repeadă; broaște țestoase urcă greoi spre latura cealaltă a muntelui. Și ce râs sănătos și plin de lacrimi nu se stărnă în mica ceată de căprari, când Luca, cel mai năzdrăvan dintre ei, călare pe câte-o broască, o îndemna cu strigăte hazlii!

— Hii, la Rusalim, cumătră! Hii, iutele pământului! Hii, leu-paraleu!

Pe la amiază, când căldura se încingea și pe munte, căprarii treceau de partea cealaltă a vârfurilor, spre miază-noapte. Alegându-și un covor de mușchi, Irina se așeza în umbra groasă a unui tufan rotat, în timp ce băeții păziau caprele cu rândul.

O, și ce frumoasă este coasta aceia! De sus, de lângă piscuri, și până la malurile fluviului, e numai o pădure. Mușchiul moale, mătăsos și gros, acopere stâncile umede din umbră. Iarba bogată se revarsă în mănunchiuri printre tulpinele copacilor și micile poenițe sunt pline de flori ce strălucesc într-o mie și una de culori. Primăvara acolo e un rai de frumusețe. Viorele catifelate, dedeței, toporași, brebenei, floricele roșii, albe, galbene, albastre, smâlteză poenițele și umplu aierul de miresmele lor tari. Și câte viețu toare nu foiesc în pădurile acelea! De câte ori n'au tresărit căprarii la pocnetul îndepărtat al unei arme! Căci acolo vânătorii pot împușca câte o pisică sălbatică, o vulpe, sau un frumos cocoș de pădure, pasere vicleană, care amăgește pe vânător. Prin desișurile nepătrunse sălășluiesc vultani, cari se înalță în slavă cu țipete ascuțite și încunună în zboruri largi piscurile Salsoviei; apoi repede ca un fulger se aruncă după vre-un șoarece de câmp, sau vre-un poroneț, ce stă în două picioare la marginea drumurilor. Hukurezii înspăimântă ceasurile înstrării în văile adânci; cârduri de grauri trece în zbor din spre holdele de aur de la miază-zi spre apele dulci ale deltei și înapoi; și, din când în când, o muzică dulce se ridică până în tăcerea vârfului înalt: este goarna factorului poștal, ce vestește satul de sosirea sa.

După ce soarele scapătă de partea cealaltă a muntelui și mai alis înspre seară, stăpânește o așa tăcere pe crestele Salsoviei, dar o tăcere așa de adâncă și de nesfârșită, încât te-ai crede pe un pământ pustiu. Auzi chiar și bătăile inimii și țiu tul urechii și, dacă întârzii acolo în nopțile de August, ți se pare că auzi și

fășiitul stelelor căzătoare, care, ca niște săbii de foc, taie în dreapta și în stânga seninul cerului.

În singurătatea aceasta a înălțimii își petrecea verile Irina de vre-o trei ani încoace. Trupul ei gingaș se împlinia an de an și sufletul îi înfloriă senin și curat, ca un crin. Trăia fără silă, ca o floare în mijlocul firii. În umbra tufanului rotat undea se așeză, ea stă de basme cu căprării ei, sau jucă jocuri copilărești și din când în când tresăria la foșnetul unei crengi, sau la zbulciturile tălăngilor de la gâtul caprelor neastâmpărate, pe care păzitorii le goniau la grămadă. Strigătul prelung al copiilor din vii, acel „uuu ! eee ! o-heee !”, cu care alungau țărăncile și vrăbiile de la struguri, sau tric-tracul asurzitor al unui soi de mitralieră de lemn, cu care speriau păsările de tot soiul, sosiu din când în când, slabe, pe câte o adiere de vânt. Une ori zgomotele nelămurite ale depărțării și aierul curat al muntelui o înbătau așa de mult, încât, fără de voie, pleoapele îi cădeau grele și, lăsându-și capul pe mușchiul gros, ațipiă. Iia subțire, frumos înflorată, tresăria la svăcniturile inimii ei; răsuflarea ușoară îi ridică și-i coboră sânii, către care năzdrăvanul de Luca arunca câte o privire înfiorată. Gura-i rumenă zâmbea frumos prin somn; genele îi tremurau și broboada albă, adusă streășină pe frunte, îi ținea fața într-o umbră dulce, încât, de astă dată Luca, apropiindu-se mai mult ca s'o priviască, se pomeni, fără să-și dea singur seama, că îi pune un sărut pe gură.

Fata sări în sus ca friptă. Privi înprejur și se lămurii numai decât când îl văzu pe băiat, cu obrazul ascuns în palme, așteptând parcă cu frică și rușine ce va să urmeze,

— Și zi, Luce, și-i dragă tare fata ? hai ?

Dar până să mai spuie Irina o vorbă, băiatul o și zbughi printre tufe, după capre. Iar copila, rămasă singură, simții acum că îi tremură în suflet o coardă nouă ; și, fără să vrea, se duse cu gândul în vale, spre casele Salsoviei, unde bănuia că se află în arie Melinte ; și de-odată i se revărsă în inimă un fior de dragoste și de bucurie, ca o prevestire a unei nouă fericiri.

În ziua aceea caprele se întoarseră mai de vreme în sat și Irina, luându-și căldările de aramă pe cobiliță, alergă la fântână după apă rece. Dar ce măhnită fu în seara aceea și ce strângere de inimă nu simții, când la așteptarea ei înfrigurată, Melinte nu se ivi de loc. Întoarsă acasă, ea intră în grădiniță, se ascunse

după niște tufe dese de gherghină, își îngropă fața în palme și plânse înăbușit.

Ei, da, acum începea și ea în adevăr să iubiască.

* * *

Venise postul sântei Marii. Oamenii munciau de zor munca grea și istovitoare a treeratului în arșița nemiloasă a unui soare de foc. Toată ziua carele cu țepoai lungi cărau snopii de pe dealuri și-i adunau în scârte uriașe de aur la marginea ariilor. Se făcuse rod înbelșugat în anul acela. Rîdea inima de bucurie în pieptul plugarului când vedeă cu câtă dărnicie îl răsplătise bună-tatea lui Dumnezeu. Căci, dacă îți aruncaii ochii peste câmpiile secerate, fără de voie îți veniau în minte acele versuri pe care le spun copiii în ajunul Anului-nou, când umblă cu plugușorul :

Palma streășin'a 'nnălțat

Peste câmpuri s'a uitat :

Ședeau snopii

Ca și drobii,

Iar clăile

Umpleau văile !

Încă de cu noapte oamenii și bătătoriau bine fățările, aruncând peste ele butoaie întregi de apă ; apoi desfăceau snopii și-i întindeau în cercuri tot mai largi înprejurul parului și pe urmă aduceau caii: câte patru, câte șase, câte opt, legați de căpestre bot lângă bot, unul lângă altul și cu toții de funia lungă a parului. Un băiat cu un harapnic lung îi gonia înprejur cu strigăte de îndemn, până ce funia se strângea toată la par ; pe urmă întorcea caii înapoi și tot așa de cinci, de zece, de cinsprezece ori. Copitele sfărâmau paie, scuturau grăunțele din spice ; iar unde erau cai mai puțini, se anina în urma lor un tăvălug crestă de piatră, sau unul de lemn cu colți de cremene. După ce se ridicau paiele de vre'o trei, patru ori și se cărau în scârte mari mai încolo, pe la vre-o trei după amiază rămăneau pe arie numai pleava și grăunțele. Atunci începea adunatul și măturatul fățării. Un vânt răcoros suflă de departe. Un om întieca lopata în grămadă și arunca în sus ; pleava zbură luată de vânt, iar grăunțele plovau în jos sporind movila de aur. Câte o femeie trăgea cu plasa și neteziă movila de necurățenii. Spre seară grăul era înărcat în saci și dus în hambare.

Incepuseră și morile de vânt să-și rostogolească pe deal aripile largi și făina să curgă pe scocuri caldă. În răcoarea înserării satul se înneca în mirosul pâinii calde, făcute din binecuvântatul grâu nou. Era belșug, belșug pretutîndeni și veselie mare în lume.

În ajunul Sântei Marii, Irina spuse mamei sale :

— Mamă, eu intru mâine în horă.

Și rămase sfioasă ca după o greșală. Mătușa Sanda întoarse capul de la lucru și o privi cu coada ochiului. Apoi, după puțină gândire :

— Ghine copchilă; da... aleargă la biserică și te spovedește, că mâine e Sânta-Maria.

Irina fugi veselă în casă. Se lași, se pieptănă frumos, își puse o ie nouă, înflorată cu alesături subțiri de culoarea zorilor și a florilor de in, își încinse rochia cu o bată cusută frumos; apoi, când toaca de la biserică începu să sune în amurg, răspândind sunete cucernice peste sat, ea culese un mănunchiu de busuioc din grădiniță și porni. Dar când ajunse sub salcia de la poartă, ea tresări de-odată și se opri.. Să se spovediască... Și trebuie să mărturisiască tot, fără să ascundă nimic... Doamne! dar cum o să spună ea că a plâns pentru Melinte ?

În frământările acestea ajunse până la poarta bisericii. Intră. Aci era par'că o altă lume. O mulțime de pruni și de vișini neîngrijii își întindeau umbrele peste morminte, la căpătuială cărora cruci c'oplite dintr'un singur lemn steteau aplecate și verzi de vechime. Soarele strecura o lumină blândă printre ramuri; iarba strălucia de-oparte și alta a cărării. Biserica joasă, captușită toată cu scânduri și cu turnul pătrat, lăsa să se vadă prin ferestruicile ei flăcările lumânărilor. La intrare moș Ioanichie stă pe un scaun, cu cărja rezemată de umăr. Când Irina se apropie, el înălța capul.

— La spovedanie ?

Copila răspunse sfioasă, dând din cap.

— Fata moșului, în fața părintelui acum ești ca'n fața lui Dumnezeu. Lui Dumnezeu...

Dar Irina pășise pragul bisericii. În tinda răcoroasă, acoperită cu lespezi mari, măturate și stropite cu apă, părintele Dumitru spovedia. Era un preot bătrân, înalt și uscățiv, cu o barbă lungă ce-i cădea pe piept, cu fața oacheșe și pătrunșă de orlavie,

icoană vie de sfânt bizantin. Purându-și patrafirul cusut cu flori de aur pe capul eredinciosului, el citiă puțin, pe urmă întreba de păcate și da mătăniile de bătut. Când veni rândul Irinei, preotul stete puțin la îndoială; căci Irina era între două vârste: nici copil, nici fată mare de horă; și de aceea întrebările i au fost amestecate:

- Ai supărat pe 'mă-ta?
- Nu, părinte.
- Ai hulit pe cine-va?
- Nu, părinte.
- Ai vr'un păcat pe cuget?

Irina stete la îndoială. Oare plânsul ei din grădiniță e păcat? Ii venia amețeală și rușine; capul îi vâjia; ochii par'că i se înpăenjeniau. Atâta auzi la urmă: să faci cinci-zeci de mătăni și să te rogi la Maica-prez-curată.

Se ridică din genuchi, sărută mâna părintelui, apoi intră în biserică și se închină la icoane, aprinzând în dreptul Fecioarei o lumânare; și, lăsând mănunchiul de busuioc, porni spre casă. Ce schimbare simția în suflet! Par'că se naștea într'o lume nouă! Și până noaptea târziu, Irina rămase dusă cu gândul, cine știe unde.

A doua zi o lumină de aur, un cer senin cu nouri albi, ce plutiau încet și cântecul felurit al clopotelor din turn, treziau în inimi bucuria unei zile înpărătești. Pe toate ulițele satului venia lumea la biserică: bătrâni căleau domol, aduși din spete și reze-mați în cărji; fetele mari erau înpodobite cu flori în toate culorile; iar copiii premeniți în straie curate și în cămăși albe. Femeile aduceau colaci proaspeți de grâu nou în ștergare lungi; băbații aduceau harbuji de baltă cu coaja grosă și mari cât dovlecii, sau harbuji de țelină, dulci ca mierea; cei cu vii veniau cu străchini încărcate de struguri tămâioși. Bunătățile pământului, ftoate se adunau în fața altarului și preotul Dumitru une-ori era nevoit să le care în după amiaza zilei cu căruța. Busuiocul și lorile de toate culorile umpleau biserică de miresme.

— Sat mare și închegat, cu tradiții frumoase din strămoși, spunea învățătorul, când venia vorba de obiceiurile Salsoviei.

— De aici nu m'aș muta toată viața, adăuga notarul cu ochii strălucitori de mulțumirea unei vieți înelșugate.

— Ne-a dat Dumnezeu roadă din plin, slavă Domnului răspundeau gospodarii ca închieere.

Dupa amiază porni și hora. Doi lăutari, tocmiți de flăcăi, cântau din vioară, mergând. Două sute de flăcăi și două sute de fete, pre legea mea, încheiau o horă de credeai că e nuntă în-părătească. Mamele stăteau grămadă, cinchite pe de lături; iar băieții se alungau înprejur. Irina. . . juca și ea! Juca în tactul legănat al horei, cu atâta cuviință în mișcări, cu atâta gingășie primăvăratecă, încât mătușa Sanda, care o urmăria cu ochii, își supse cu ștergarul două broboane mari de lacrimi. În sufletul Irinei era numai lumină. Se simțea mândră și crescută și o mare bucurie îi stăpânea sufletul, când se gândea că joacă în horă alătura de suratele ei mai înaintate în vârstă. De unde se afla, ea privia toată roata horei; vedea fetele gătite care mai de care mai frumos, cu flori în păr, cu sălbi mari de aur pe piept și cu batiste, lucrate cu mărgelile, la cingători; vedea flăcăii subțirei, cu ilice negre înpodobite cu șireturi aurii, întorcând capul spre suratele vecine și schimbând glume cu ele; vedea o lume întreagă în sărbătoare. O umbră însă îi plutea peste suflet: lipsia cine-va pe care în zadar îl căuta cu ochii.

Când însă un flăcău isteț, ridicând fruntea în sus în aprinderea jocului, spuse strigătura:

Cine 'n horă n'o juca
Să-i moară ibovnica!

Irina simți că cine-va îi desface ușor mâna de a suratele de lângă dânsa și se prinde alătura în joc: era Melinte!

Fata se zăpăci și greși pasul. Sufletul îi era numai văpaie. Se liniști numai când Melinte începu să-i vorbiască: la început cu oare-care sfială, mai apoi cu glume și cu hazuri. Se simțeau așa de bine amândoi cum se țineau de mână...

— Of, tinerețe, tinerețe! clătină din cap un moșneag ce sta mai de lături.

Mișcarea flăcăului nu scăpă cumetrelor din grămadă.

— Apăi, verișoară Sandă, să-i hie cu noroc și să-i jucăm la nuntă, că bună pereche sunt. Par'că-s făcuți unul pentru altul! spuse Maria lui Tigheci.

Sanda cercetă cu ochii hora până-și văzu fata lângă Melinte; și, mulțumită în inima ei, răspunse Mariei:

— Cum o vrea Dumnezeu, surată ; o fată am ca o floare ! și oști.

— Flăcău vrednic și din gospodari de seamă... intră în vorbă lelea Smaranda.

— Of, Doamne, numai de n'ar veni răzbelu și la noi, grăi o alta, care avea și ea o grije de acelaș fel.

Și așa se îndemneau la vorbă una pe alta, mai povestindu-și din alte vremi, mai împărțându-și o bucurie sau o durere, mai privind un joc săltăreț la caro se aprindea tineretul.

Când soarele fu la asfințit, hora se sparse în chiotele flăcăilor. Fetele se înprăștiară pe la case ; flăcăii, o seamă, rămaseră să joace "Bătaia" : un joc furtunos, cu mișcări repezi și tropotite, de care numai cei mai iuți se puteau ține. Melinte, luând pe Irina de o parte, îi dăte niște cercei frumoși luați de la oraș și un șirag de mărgele ; Irina îi dăte batista cusută cu flori de mâna ei. Apoi la chemarea Sandei, se despărțiră.

Binecuvântat fie ceasul tinereții când două inimi curate se întâlnesc și se înțeleg ! Cerul și pământul nu le mai încapă fericirea lor ! Dar... fericirea nu e floare pământească și nouri grei de întuneric vin adesea să întristeze sufletele ce se bucură ca niște flori în lumină. Războiul popoarelor bântuia cu furie la hotarele țării și înnebunise lumea. În sufletele multora intrase îngrijorarea și zvonuri dese ajungeau în sat că România va intra și ea în hora morții, că va fi războiu groaznic și greu și că numai femeile vor rămânea în sate cu copii și moșnegii.

Dumnezeu să ne feriască de răscoala stihilo pământului !

Incet-încet se călătoria și toamna de aur. Oamenii culeseseră ville, care acum ruginau ; bătuseră nucii cu prăjini lungi, iar frunza lor îngălbenia ca chiblibarul. Și rândunelele și berzele plecară în stoluri repezi, în cărduri mari, spre alte țări mai calde. Dimineața cădea brumă ca argintul, iar nopțile erau limpezi și reci, sau uneori pline de întuneric și de ploaie.

Intr'o zi se adună în fața primăriei vre-o douăzeci de flăcăi. Acolo notarul le spuse că e ordin să plece la cazarmă, în oraș. Erau recruții Salsoviei și prietere ei, mai la o parte, stă și Melinte. Flăcăii chluiră, aruncându-și căciulile în sus ; pe urmă porniră spre căreiumă, luând cu ei și pe lăutarul satului. Eră

atâta tinerețe năvăinică în piepturile lor, încât de la o vreme cârciumarul nu mai fu bucuros nici de cântecul lăutei, nici de duduitul podelei și nici chiar de clinețetul paharelor golite pe repezeală.

Melinte păși cu strângere de inimă spre casă, aruncând o privire spre portița dintre sălcii unde, de multe ori, Irina se arătă ca o floare în pervazul frunzișului verde. Către seară îndrăzni și se duse la dansa. Mătușa Sanda eră în sat. O găsi pe față în grădiniță, rezemată de un pom. Când îl văzu, ea tresări.

— Și pleci la oaste, Melinte ?

— Plec, că e ordin.

Fata tăcu și lăsă privirile în pământ. Cu stânga ținea o creangă de sus, iar mâneca largă a cămășii i se adunase toată la umăr, lăsându-i brațul gol; dreapta îi atârna de-alungul trupului. Cum sta așa măhnită, inima ei părea plină de lacrimi.

— Melinte se apropie și o prinse de mână. Fata dete drumul crengii și se lăsă duioasă la pieptul flăcăului. Eră ca o păsărică înfrigurată, care a dat de căldură. Oftă ușor. Melinte o cuprinse cu brațul pe după mijloc și o să-ută pe amândoi obrazii. Apoi se așezară pe o brazdă, pe care întârzia iarba verde și tălnuiră acolo multe de toate, uitând de lumea întreagă, până ce se auzi zgomotul porțiței. Venia Sanda.

Când îi văzu, femeia se opri în loc îngrijorată ; apoi, în fața stielii lor, cu un zâmbet de îngăduință :

— Ai văzut ? Când pisica nu-i acasă...

Melinte se ridicase în picioare.

— Nu bănuî, mătușă Sandă ; treceam pe aici... am venit să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră.

— De la Irina... îndreptă Sanda cu bunătațe. Am auzit că vă pornește la oaste.

— Chiar de mâine ; e ordin la primărie.

Irina stă alături și privia cu oare-care teamă, când la mama sa, când la Melinte.

— Apăi, împlinește-ți anii de oștire, Melinte, și pe urmă..., cum o vrea Dumnezeu... om vedea noi ! Până atunci mai crește și Irina. Să-ți ajute Dumnezeu pe unde ai călca !

Flăcăul îi sărută mâna, cu sufletul plin de fericirea celui ce capătă un mare dar, strânse mâna caldă a Irinei și plecă.

Când dispăru pe porțiță, urmărită de ochii Sandei, care se

bucura de un asemenea ginere, fata căzu la pieptul mamei sale și începu să plângă ca un copil. O stăpâniă par'că o presimțire rea că o iubire așa de frumoasă ca a ei nu poate fi îngăduită pe pământ.

Și zilele treceau după zile și săptămânile după săptămâni. Irina se luase cu lucrul prin casă: deretică, gătiă, torceă, țesea. Numai când goarna limpede a factorului poștal suna la marginea satului în după amiezele acelea de toamnă târzie sau de iarnă, Irina se zbătea să iasă mai iute de la războiu. Sprijinită de stâlpul porțiței, cu mâna streășină la ochi, se uita întrebătoare spre domnul Stâncă dar, spre mâhnirea ei, acesta îi făcea semn din cap că n'are nimic. Intr'o zi însă, văzând o de departe în porțiță, domnul Stâncă deschise geanta și începu să scotociască. Inima Irinei bătea cu atâta putere! Par'că voia să-i iasă din piept! Și când poștarul îi întinse o carte ilustrată, Irina mulțumi cu atâta căldură, încât domnul Stâncă zâmbi. Apoi se repezi în casă și la lumina ferestrii începu să citească. Citi odată, de două ori, de șapte ori și nu se sătura. Eră așa de fericită!

— De la cine-i cartea, fată?

— De la Melinte, mamă.

— Ce spune?

— Că e sănătos... că face instrucție...

— Atâtica?

Irina se sfii să spuie mai mult. Ii veni deodată un gând.

— Scrie multă sănătate duminale.

— Ghine, ghine... vezi să alegi florile la ștergar, să nu greșești.

Și Irina intră din nou la războiu. Iși țesea zestrea ei de fată mare.

Uneori, în lungile nopți de iarnă, Sanda și cu fata ei se duceau pe la clăci, unde se dărăcia lâna, sau se deșghiocau păpușoi. Femeile de gazdă înfloriau cocoșei de porumb, sau aduceau tăvi cu plăcintă dulce de dovleci, iar tineretul se lua la întrecere și la lucru dar și la glume. O clacă este totodată și o șezătoare literară țărănească, căci acolo se spun basme și anecdote, care mai de care mai închipuite și mai hazlii și se pune la încercare istețimea fiecăruia în deslegarea ghicitorilor.

Alteori, sărbătoarea, Sanda își ducea copila și pe la vre-o

cumetrie. Irina avea un glas dulce și plin de taină și știa multe cântece din vremuri vechi. Când vre-o cumătră o îndemna :

— Ia zi, Irino, un ghiers de jale !

Fata cânta așa de duios, încât multe femei aveau lacrimi în ochi. Dar un cântec îi plăcea ei mai mult : era *Ilincuța Sandului*. Când ajungea la versurile :

Dar nici apă n'a luat,
Pe Dunăre s'a uitat :
Lin coboară d'un caic
Tot cu covoare 'nvelit,
Din năuntru poleit,
Din afară zăgrăvit,
Pentru Ilinca gătit...

femeile mai bătrâne rămăneau pierdute cu gândul la vremurile stăpânirii turcești și ofiau ; iar când Irina se apropia de sfârșitul cântecului, unde se povestește răpirea Ilincăi de către Turci, glasul ei limpede și curat părea că izvorăște de-a dreptul din adâncurile inimei :

Turcilor, agalelor,
Dați-mi drumul mânilor,
Să 'mpletesc codițele,
Să-mi așez cosițele.

Și, după ce Turcii se milostiviau la rugămintea ei și-i deslegau mâinile, Ilinca se arunca în Dunăre și se înneca :

De cât slugă Turcilor,
Și doică cadânelor,
Mai bine prânz peștilor,
Peștilor și racilor !

— Of ! sărmana de ea, Ilincuța ! suspina câte o cumătră cu ochii înpânziți de lacrimi.

De Crăciun, Melinte veni în sat, dar numai pentru două zile : prilej de bucurie trecătoare și de mâhnire destulă. Și-au juruit credință până la moarte și s'au despărțit cu greu. De Paști însă flăcăul nu mai căpătă învoire și puțin după aceea Irina primi o scrisoare că recruții și-au isprăvit instrucția, și pleacă spre graniță, la tranșee. Vestea aceasta îi învălui sufletul ca într'o negură.

O stăpânie, o presimțire tristă. Din când în când mai pri-mia câte o scrisoare plină de un dor fierbinte, dar dela o vreme și ele încetară. Poate că sufletul flăcăului, înăsprit de viața grea de campanie, începuse să uite bucuriile lumii, care i se păreau acum cam dulcege? Poate că în salbătăcia aceia dela hotar n'avea de unde găsi o hârtie și un condei?

— Ce ai tu, fată hăi, de ai slăbit așa? o întreba îngrijorată, Sanda pe Irina.

Fata tăcea și-și căuta mai departe de lucru.

— Nu-i a bine ... clătina din cap mătușa Sanda.

Timpul trecea, trecea. Și numai iată că în ajunul Sântei-Marii, noaptea, clopotul din turnul bisericii începu să bată tare într-o dungă, ca de foc, răspândind fiori de groază în tot cu-prinsul Salsoviei. Oamenii ieșiră din case, cercetară cerul după roșata flăcărilor, dar nu zăriră nimic. Apoi se îndrumară grăbiți spre biserică.

— Nu aici, la primărie!

La primărie li se spuse că e „mobilizare generală“; că România a intrat în războiu și că, în noaptea aceasta chiar, arma-tele noastre dela hotar au și trecut Carpații în Transilvania.

— Ajută-ne, Doamne, să ieșim cu bine! se închinară oa-menii și se pierdură în întunericul nopții.

* * *

În toamna aceea bătrânul învățător din sat ieșise la pensie și se mutase cu întreaga gospodărie în oraș, unde își cumpăraseră din vreme o căsuță la margine și își sădise o vișoară. Când patru căruțe mari, încărcate cu toate ale casei porniră dela poarta școlii, iar cădirea rămase goală și pustie, Irina, care privia din porțiță toată mișcarea aceasta, simți că un mare gol i se face în suflet. Se pustia Salsovia din ce în ce mai mult: plecase Melinte cu recruții, pe urmă plecară contingentele mai bătrâne și acum pleca și învățătorul. Un aer tulbure și trist plutia de-asupra sa-tului. Irina sărută mâna cucoanei învățătorului și-i dăruî un șter-gar lung, țesut de ea. Cucoana o sărută pe frunte.

În fiecare zi mătușa Sanda trecea pe la nevasta primarului, spre seară, și asculta „comunicatele oficiale“. Ai noștri mergeau bine, bine de tot. Înaintau ca zmeii prin Carpați. Orașele Tran-

silvaniei cădeau ca merele coapte, unul după altul, și oștile se apropiau de o apă mare, care se zice Mureșul. Acolo, spunea domnul notar, are să fie o bătălie uriașe și apoi armata noastră va avea drumul deschis și va merge ca la nuntă, cu flori la capele, la puști și la chesoane.

Însă nu e cum vrea omul, ci e cum vrea Domnul. Era pe semne scris ca România să soarbă până în fund cupa amărăciunilor, cu care să-și plătiască bucuria întregirii ei. Căci așa, într-o după-amiază posomorâtă, telefonul primăriei vesti că oștile noastre au fost risipite la Turtucaia după o crâncenă bătălie și că, rămase fără tunuri, ele se trag în grabă spre Silistra și peste Dunăre; ba chiar că mulți soldați s'au înecat, încercând să treacă apa înnot.

O durere adâncă și o mare îngrijorare cuprinsesă atunci sufletele din Salsovia.

— Ne-au ucis flăcăii! Sărăcan de noi! ne-au prăpădit flăcăii! se văitau femeile prin case.

— Induiă-te, Doamne, de noi și întoarce-ți fața către noi! se ruga cucernic părintele Dumitru, care avea și el patru feciori pe front.

— Maică-prea-curată, păzește-l de primejdie pe Melinte! se închina în tăcerea cămăruței, ca într-o chilie, Irina.

Dar iată că, după puține zile, tel fonul aduse o nouă veste: soldații noștri se bat ca lei pe Jiu, la Tabla-Buții, la Oiuș și că Neamțul începe să se clatine; că o divizie de Sârbi și armată creștină rusească, câtă frunză și câtă iarbă, trece în Dobrogea și că de acum lumea să fie pe pace, căci Dumnezeu și izbânda sunt cu noi.

— Of, Doamne! flăcăii noștri, săracii flăcăii noștri! se văitau totuși îndureratele mame, plângând înăbușit; căci simțiau, bietele femei, că atâta oștire streină, ce se scurge mereu pe la vadul Isacței și prin alte vaduri Dunărene, este semn de slăbiciune pentru noi.

Când mai apoi văzură că Rușii, în loc să se baă vitejește pe front, se țin deoparte cu gânduri ascunse; că fac beții și blăstămății prin sate și orașe; că ard gardurile și acoperișurile caselor ca să-și fiarbă ciail și că, în loc să înainteze, se retrag mereu, — oameții se luară pe gânduri. Veștile veniau care mai de care mai felurite, mai dureroase, mai ucigătoare și nu pria

comunicate oficiale, ci așa, din svonuri tulburi. Cuțit după cuțit trecea prin inimile simțitoare ale celor cu dragoste de moșie și cinste strămoșească. Pierderea bătăliei dela Topraisar a fost o spaimă! De aici încolo oamenii așteptau amețiți și fără cărmă roslogolirea întâmplărilor, care le cădeau în cap ca niște bolovani din cer. Unii erau ca aceia cari privesc încremeniți cum se apropie cuțitul că-ăului și nu se pot mișca.

Auziai astăzi : a cazut Constanța !

Măine : a căzut podul dela Cernavoda !

Poimâne : a căzut și Hârșova. Se dau lupte în pădurile Babadavei ! Și pădurile acelea se vedeau albastre colo, departe, când le priveai de pe crestele Salsoviei.

Mai apoi un ordin nou : să se evacueze Tulcea ! Lume de pe lume, cu ce apucase să ia de prin case, se înghesuia pe șlepurî, se strivia pe vapoare, cu înfrigurarea în suflet, cu lacrimile și durerea în inimi, căutând să scape din fața barbarului pe marele drum de apă, spre Galați !

— Noi ce ne facem mămuică ? își frângea mâinile Irina.

Mătușa Sanda, cu fruntea încrețită, rămânea împietrită în loc. Nu găsia nici un răspuns. Și copila, cu sufletul zbuciumat, plângea, plângea și nu lucra nimic. Ce să lucreze ? Se mai gândia cineva la lucru, când primejdia atârna asupra capului ? Ștergarele și iile ei în care își țesuse simțirea !... Și visurile de fecioară curată ca o floare !... Doamne, of, Dumnezeuule !... doar veniau Bulgarii, seminție crudă și fără de lege... Și fără voie îi veni în mîntă cântecul :

Decât roabă Turciilor

Și doică cadânelor,

Mai bine prânz peștilor,

Peștilor și racilor !

— Curaj, oameni buni ! vorbi într'o zi notarul către gospodarii adunați la primărie pent-u sfat. Bulgarii și Nemții dau înapoi. Se întorc și oamenii evacuați din Tulcea.

Însă două căruțe în dosul primăriei și patru luntri colo, pe malul Dunării, stăteau gata să încarce averea și pe domnul notar și să-i treacă dincolo în deltă ; și oamenii clătinau din cap, în semn de neîncredere. Și chiar a doua zi, o veste grozavă sosi în sat : Bulgării, într'adevăr, au dat înapoi puțin, dar au pus foc la toate satele românești din zona părăsită de ei ; și numai la

satele românești! iar Hârșova... e numai ruine! Nu mai eră de gândit. Aveau în față un dușman care venea cu legea nimicirii! Să fie gata, de fugă deci. Dar... unde să fugă? Căci în spate eră dușmanul, iar în față, pe douăzeci, treizeci, cinzeci de kilometri, numai apă și bălți, pe unde nu poți merge cu căruța. Și vreme de iarnă...

— Doamne Dumnezeule, îndură-te de noi păcătoșii!

Și ce folos că hambarele erau pline de bucate, că butoaiile erau încărcate cu vinuri cinstite, că podurile erau pline de nuci și de clădări de struguri, că nutreț și vite erau din belșug? Ale cui vor fi toate acestea mâine?

— Zestrea mea, mămucă! plângea câte o fată, privind cu durere la lăzile ticsite de țesături și la rafturile de covoare.

Singur părintele Dumitru sta pe prispa casei cu capul prins în palme și nu vorbea nimic. Se ducea la biserică și se ruga, dar biserica era aproape pustie de credincioși.

— Pieirea României! își șoptia el cu sufletul greu de povară.

Și, în adevăr, avea dreptate părintele Dumitru să gândiască așa; căci se răscoliseră toate stihiiile lumii; pământul întreg ardea în flăcări și patru neamuri vrăjmașe, ca patru fiare apocaliptice, se revărsau din toate părțile, hămesite de foame, în frumoasa noastră țărișoară. Voiau să o șteargă de pe fața pământului. Eră războiul popoarelor și lumea trebuia să se așeze pe alte temelii. Insuși prietenii noștri ne dădeau lovitura cea de moarte...

Gemea Bugeacul Basarabiei și Țara-de-jos a Moldovei de mulțimea băjenarilor dobrogeni. Gospodari cuprinși cerșiau prin sate străine un codru de pâine și un adăpost; zăceau bolnavii pe lângă garduri și piereau cu zile, ei care dăduseră ospetie largă la atâta lume!

— Pieirea României! Indură-te, Doamne, de noi! se rugă părintele Dumitru.

Pe urmă, câte zile vor mai fi trecut, cine a stat să numere? Un om călare sosi în goana calului și vesti că Tulcea a căzut sub Bulgari și că o roată de călăreți se îndreaptă și îcoace.

Până în seară dușmanul eră la marginea satului.

Ce țipete de spaimă, ce strigăte de ajutor, ce rugăminți duioase și ce plânsete nu s'au auzit în noaptea aceea neagră și

blestemată ! Apoi par'că un întuneric se lăsă peste minți și peste lume și... robia începu.

Aleluia, ție, Salsovie, sat mare românesc și cu obiceiuri bătrâne ! Dumnezeu să 'se îndure de tine și să-ți ierte păcatele !

* * *

Doi ani au trecut de atunci. Soarta întoarse roata norocului și zile senine de bucurie începură să străluciască pe cerul desrobot al României. Toți cei cari au visat visul strămoșesc al Unirii, puteau să cânte acum și să se bucure dela Nistru și până la Tisa.

Intâmplarea mă duse să fac un drum prin părțile Salsoviei în vara ce urmă după războiu. Cum coborâi din vapor pe cheiul Tulcei, mă întâlnii cu bătrânul învățător, care rămăsese pe loc în timpul stăpânirii dușmane. Orașul, în partea din spre port, e numai o jale și o ruină : clădiri dărâmate, monumentele toate una cu pământul, străzile sparte de tranșee adânci și fără rost.

— Când i-am văzut cum coborau pe șosea din spre bariera Babadavei — spunea învățătorul — îmi venia să răcnesc ca un leu și să mă arunc asupra lor. Ce caută ei în pământul acesta al nostru ? Când, după aceia s'au apropiat mai mult și i-am putut vedea mai bine, așa zdrențeroși, hâzi, fălcoși, cu pometele ieșite și cu bărbiile ascuțite, cu țepi tari și negre în barbă și cu caii lor slăbănogi și râioși, lacrimi de jale au început să-mi curgă din ochi. Și mi ziceam : uite cine a bătut armata României... mândra și viteaza armată românească !... și m'am închis în casă și acolo cu bătrâna am plâns amândoi.

— Ne-au bătut fabricile germane, nu oamenii, adăogai eu cu amar.

— Așa-i ; se poate să ai dreptate. O.icum, destuă rușine că ne-au pângărit pământul.

A doua zi de dimineață pornii cu poșta la drum. Eră o zi limpede și curată, cu ușoare adieri răcoroase, care aduceau pe aripile lor miremele tari ale florilor de câmp. Ajuns pe creasta dealului de de-asupra Sufării, inima începu să mi bată mai cu putere : revedeam locuri în care trăisem și eu o parte din copilăria mea. Crestele țuguiate ale Salsoviei se ridicau în zare, învăluite într'un aier albastru-cenușiu ; iar dealurile din apropiere erau mai mult pārloage decât semănături. Nu se mai simția belșugul și hărnicia din vremile de odinioară. Un aier de tristețe blândă și împăcată îți învăluia sufletul în melancolie.

Când factorul sună din goarnă notele lui limpezi, vestind sosirea poștei, ochii mei se îndreptară, fără să vreau, spre porțița dintre sălcii, dar nu văzui pe nimeni răsărind acolo ca o floare încadrată de frunzișul verde. Un moșneag sta sprijinit în băț la poarta primăriei. Intrai în vorbă cu el. Mă uitase; abia își aducea aminte de mine.

— Ehei, câtă apă n'o curs pe Dunăre de atunci! Și lumea par'că e alta... clătină din cap moșneagul.

— Ce mai face părintele Dumitru? Întrebai eu după un răstimp.

— A îmbătrânit părintele. A dus-o rău cu Bulgarii, L'au schingiuit ca să pomeniască pe Țarul lor în biserică. Și biserica erau s'o facă grajd. A pierdut și un fecior în rezbe!, Dumnezeu să-l ierte! Ce băiat vrednic eră... Pe părintele din Balta-albastră nu l-au tocat păgânii ca pe o vită? Și i-au aruncat trupul în gunoaie și abia după trei zile au dat voie rudelor să-l îngroape...

Moșneagul privi spre dealuri și oftă.

— Nu mai avem vite; uneltele de plugărie ni le-au furat, ori ni le-au stricat; oamenii... mulți au murit; ogoarele rămân pārloage, iaca l... și rotindu și domol brațul, el ocoli zările împrejur.

— Mai trăește moș Ioanichie? îl mai întrebai.

— Dumnezeu să-l hodiească în împărăția sa... a avut sfârșit grozav...

— Dar cum a fost? Povestește-mi!

— Păi, Domnișorule, să vezi: când ne-a vestit călărețul că vin Bulgarii și că omoară și batjocoresc lumea pe unde trec, o parte din sat și a încărcat în căruțe ce-a putut și a fugit pe la vii în bală și spre Dunăre. Eu și mătușa Sanda, cu fata ei Irina și încă vr'o trei oameni, ne-am tras în pădurea dela Salsovia, sub coastă. Dar... ce să stai acolo pe vreme ca aceia! Ninge și era frig și n'aveam nici ce mânca. Încă Irina se îmbolnăvise și era galbenă vântă de răceală. Numai... zic eu: hai înapoi în sat! Și, cum spusei, ne-am și pornit. Am intrat noaptea și ne-am dus pe la casele noastre. Nu eră nimeni în ele, da... lucrurile răvășite și furate. Și cum stam așa, numai iaca Mătușa Sanda intră cu spaimă și zice: moș Nichifore, mă rog dumitale, un om mort e 'n pragul casei noastre; nu mă lăsa; hai și mă ajută. Zic: hai! Iau un căpețel de lumânare și, când ajungem acolo, îl aprind. Când, ce să vezi? În prag, de-acurmezișul, era moș Ioanichie mort. Avea ochii scoși, obrazul stâlcit și câteva împunsături de baio-

netă în chept. Pe semne venise să apere avutul femeii de tâlhari și l'au ucis.

— Sărmanul moș Ioanichie! mă gândiam. Cum își pregătise el sicriul încă din viață și cum ardea el lumânări de ceară de albine sub iocana marelui ierarh Nico'ae și câte pomeni n'a făcut el cu fântânile, ca să aibă o înmormântare vrednică de o viață ca a sa... și iată! ce sfârșit i-a fost scris să aibă!

— Dar Irina, moș Nichifore? Melinte s'a întors?

— S'o întors, da-i făr' de-o mână. Irina s'a aruncat în fântână. Au intrat într'o noapte niște soldați bulgari în casa lor și le-au batjocorit. Mă-sa tot mai trăește, da-i hăbăucă; toată ziua plânge și-și chiamă copila pe nume. Auz'-o cum bocește.

Un plâns duios și stins venia dintre pomii grădiniței de peste drum. Și în plânsul acela, care-ți sfășia inima, auziai din când în când numele Irinei, însoțit de dulci desmierdări.

Drag le mamii sprincene,

Cum o să fiți buruiene...

Dragii mamei ochișori,

Cum o să vă faceți flori.

— Așa bocește ea fără hodină, adăugă moșneagul. Dumnezeu să-i liniștiască sufletul ei necăjit! E-hei! domnișorule, mai umblă dumneata prin sate și mai întrebă; o să te cutremuri de câtă blăstămăție a răbdat Dumnezeu pe pământ.

Și moșneagul privi cu ochii tulburii zarea.

— Ce sat cuprins era aista și ce sărac a rămas acum! Până și nucii ni i-au tăiat, ca să și facă paturi de armă.

Nu l'am mai întrebat nimic. Jertfele României Mari îmi umpluseră sufletul de lacrimi. Sărmana Irina! Dragostea ei sfioasă și curată n'avu parte să înfloriască pe rotogolul acesta de tină. Pânzele ei albe ca argintul, în care își lesuse norocul și visurile sale de fericire, s'au risipit în cele patru colțuri ale lumii.

— S'a stins cu trupul pângărit, dar sufletul ei feciorelnic a sporit șiragul îngerilor din cer, spunea părintele Dumitru, după ce bulgării acoperiră sicriul.

Și astfel a zburat din lumea aceasta, ca o floare strivită sălbatic de o cismă, copila primăvăratică a ogoarelor Salsoviei.

B. SALSOVIA

PĂDUREA DE MARGEAN

(DIN JOSÉ-MARIA DE HEREDIA)

*In fundul apei limpezi pădurea de mărgean
Se scaldă 'ntr'o lumină de tainic' auroră
Și 'n caldele basinuri profunde din ocean
Se mișcă 'ncet pe ramuri o 'nsuflețită floră.*

*Și tot ceea ce sarea sau iodul colorează:
Mușchi, anemone, alge pletoase și ursini,
Pe fundul madreporiei discret se 'npurpurează
Mișcându-se 'n penumbra pătală cu lumini.*

*Un pește cu solzi splendizi de smalțuri colorate
Dă leneșe târcoale prin crângul înflorit
Și 'nmlădiindu-și trupul, în umbră se abate.*

*Și scurt, c'o lovitură de-aripă 'npurpurată
Trezește în cristalul albastru, liniștit,
Un tremur de smaralde, de aur și agată.*

SALSOVIA

POEZII

I.

*Imi lunecă ochii pe carte
Și 'ntorc mereu filă cu filă,
Dar gândul meu zboară departe :
La tine, copilă.*

*In carte sunt multe și-alese
Rugi sfinte 'ndreptate spre Domnul
Ce-alungă bunicei adese
Cu nopțile somnul.*

*Ci mie-mi par filele-i pline
De o dulce idilă păgână:
De dragostea mea pentru tine,
Iubită stăpână.*

2.

— „Tatae“, 'ntreabă mititica,
 „Mamaia unde-i de nu vine?“
 — „Mamaia i moartă“, el răspunde,
 Cu genele de lacrimi pline.

— „E moartă!“ 'ngână ea contuză
 Și gândurile și le poartă,
 Cătând să dee de 'nțelesul
 Ce are vorba asta: „moartă“.

Atunci, mai mic ca ea, băiatul
 Pe spate capu 'ncet și-l lasă
 Și 'n ochi privindu-i zice: „Moartă!...
 „Dar când se 'ntoarce iar acasă?“

3.

Pe trunchiul vechiului mesteacăn,
 Tăiat acum ca lemn de foc,
 O inimă și două slove
 Mi-au pironit gândirea 'n loc.

Când-va o tânără păreche
 În coaja-i albă le-a săpat,
 Și trunchiul ani întregi de-a rândul
 Ca pe-un memento le-a păstrat.

Era duiosa mărturie
 A unei veșnice iubiri,
 Pe care poate și-o spusese
 Fără cuvinte, din priviri.

Azi ca o rană vindecată
 Vestigiile-i se zăresc
 Pe trunchiul vechiului mesteacăn...
 Dar El și Ea se mai iubesc?

ROZMARIN

MISCARI EPIROGENETICE ȘI CARACTERE MORFOLOGICE ÎN BASINUL DUNĂREI DE JOS

În dezvoltarea progresivă a cunoștințelor noastre asupra unor probleme științifice, vine un moment când este necesară o privire retrospectivă și o sinteză a întregului material adunat, spre a ne da seama în ce stadiu a ajuns cunoștința noastră asupra acelor probleme; care sunt lacunele ei și care punctele definitiv câștigate, așa în cât viitoarele cercetări să apuce firul de acolo de unde a fost întrerupt și să umple golurile lăsate.

O asemenea problemă este și aceea pe care, spre a fi privită în întregimea ei, am intitulat-o: „Mișcări epirogenetice și caractere morfologice în basinul Dunării de jos“.

Aruncând o privire pe o hartă a României din spre Mare, trei mari unități morfologice ne atrag atenția de la prima vedere: câmpia Munteniei, Bugeacul Basarabiei și Dobrogea. Două dintre ele sunt câmpii întinse și sărate; a treia un podiș care domină din trei părți, ca o peninsulă, Marea Neagră și largă luncă apoasă a Dunării, cunoscută sub denumirea de Balta și Delta. Caracterul de stepă, sau semistepă le este comun; însă evoluția lor geologică și morfologică este diferită.

Podișul Dobrogii este un horst De-alungul Dunării și al Mării Negre scoarța pământului s'a dislocat, dând naștere la așa numitele falii; iar suprafețele vecine dela apus, miază-noapte și răsărit s'au denivelat în sensul că aripile din spre Muntenia, Basarabia și Marea Neagră s'au lăsat în jos și au devenit funduri

de mare, iar Dobrogea a rămas între ape ca un podiș mai înalt. Pe urmă, în cursul quaternarului, toate aceste unități morfologice au fost supuse unor mișcări epirogenetice pozitive și negative, care au lăsat urme în aspectul morfologic al regiunii. Și anume:

1) Lacuri, depresiuni și terenuri sărate Muntene, Dobrogene și Basarabene;

2) Terasa Dunărene și, în genere, terase fluviatile;

3) Limane maritime și fluviatile;

4) Insule stâncoase și popine izolate în bălțile Dunărei, în luncile râurilor și în limanele Mării Negre;

5) Basinuri răsturnate de văi, cum este acela al văii-Cara-su; și, în sfârșit:

6) Denivelări generale și locale ale ținuturilor, etc.

Fiecare dintre aceste puncte merită o atenție deosebită și poate forma subiectul unei cercetări speciale. Singură chestiunea lacurilor, depresiunilor și terenurilor sărate din basinul Dunărei de jos este de așa natură, în cât să procure material pentru un studiu voluminos. Rămânând în cadrul unei conferințe și totuși, încercând a da o expunere cât mai complectă, noi vom căuta să extragem din bogăția materialului adunat până acum, precum și din cercetările personale, numai partea de cugetare geografică pe care ne-o poate dărui acest material și vom încheia, în cele din urmă, cu o privire asupra genezei tuturor caracterelor morfologice mai sus pomenite, clasificate în ordinea cronologică a producerii lor. Total va fi privit din punct de vedere al mișcărilor epirogenetice, adică de lentă înălțare și scufundare a regiunilor din apusul Mării Negre și în special a Dobrogii, care este sloiul, sau pivotul ce a influențat și evoluția ținuturilor dinprejur.

1. *Valea Cara-su*. Partea centrală și meridională a Dobrogii s'a ridicat din fundul mării după sarmatic. În pliocen însă o margine, din spre Muntenia, era încă sub apele golfului ce acoperia câmpia Munteană. Și, de oarece pe laturea Mării pliocenul nu apare, rezultă că Dobrogea meridională avea suprafața aplecată din spre

Mare spre basinul Munteniei, de unde și direcția văilor, care se deschid spre apus și spre nord. Schițarea rețelei fluviatile în stepa Dobrogeii și mai spre apus în cepe, deci, în pliocen; iar cea mai caracteristică dintre văi, din punctul de vedere al problemei noastre, este, de sigur, Valea Cara-su.

Într-o comunicare asupra lacului Mangaliei și, în general, asupra originii limanelor maritime și fluviatile, am arătat că în quaternar horstul Dobrogeii se ridicase peste nivelul Marii cu mult mai mult decât se află astăzi și, ca dovadă, aduceam faptul că fundul de piatră al văilor de eroziune fluviatilă se află acum, spre gurile lor, la mari adâncimi sub nivelul apelor vecine, ceea ce arată că mai apoi regiunea s'a scufundat. Arătam apoi că, paralel cu această înălțare, a stăpânit pe atunci o perioadă climaterică pluvială, corespunzând cu perioadele glaciare din nordul Europei și din munții înalți; și că în această vreme și nu altcândva, trebuie să punem eroziunea eroică, sculptarea adâncă a văilor înguste și întortochiate ale podișului dobrogean.

Valea Cara-su, împreună cu toate văile afluențe, formează basinul unui râu, ce a curs în numita perioadă pluvială; iar pânta de scurgere a apelor era dinspre Mare spre Dunare; caci și vaile afluențe, cele de nord se îndreaptă spre sud-vest, iar cele de sud spre nord-vest. Axa basinului, adică valea Cara-su, se deschidea în Dunare la Cernavoda, fiind săpată în piatră, care astăzi se găsește îngropată sub sedimente la o adâncime de 25 m., după cum ne arată vechea albic a Dunărei, găsită la piciorul din spre Dobrogea al podului Regele Carol I.

Pe urmă a urmat o scufundare a podișului. Văile Dobrogeane intrară cu capetele lor sub nivelul apelor vecine și se transformară în golfuri; iar mai târziu, aceste golfuri, prin sedimentarea gurilor de către curenții litoral marin, în spre Mare, și prin revărsările Dunărei, în spre fluviu, fură izolate de apele ce le-au format, prin perisipuri și grinduri, transformându-se în limanuri. Aceasta este originea lacurilor Cahul, Ialpuș,

Catlabuga, Chitai, Conduc, Alibei, Șahâna și a limanului Nistrului din Basarabia, precum și a lacurilor Taș-aul, Mamaia, Agigea, Techir-Ghiol, Tatlașeac, Comarova, Mangalia, Duran-culac și Sabla din Dobrogea. Aceeași este și istoria formării limanelor fluviatile Muntenene și Dobrogene precum: Mostiștea, Gălățui, Oltina Mârleanul, Vederosa, etc. Acelea dintre limanele maritime, care au continuat să primiască până astăzi ape dulci, fie prin afluenți, fie prin puternice izvoare subterane, s'au îndulcit aproape cu totul. Tipic din acest punct de vedere este lacul Mamaia de lângă Constanța, al cărui nivel stă cu 2 m. peste fața Mării și care se scurge într'aceasta printr'un șuvoi puternic ce reprezintă, după calculele făcute, o forță motrice de aproximativ 500 cai putere¹⁾. Alte limane, fără izvoare bogate, au fost în întregime izolate de Mare prin perisipuri înalte și au fost supuse evaporării. Tipic pentru acest caz este lacul Techir-ghiol, al cărui nivel stă cu 1 m. 50 sub fața Mării și a cărui sărătură este foarte concentrată²⁾.

1) După o comunicare orală a d-lui inginer I. Stoenescu-Dunăre. Debitul de apă în 24 de ore este de 50.000—120.000 m. c.

2) Lăță proporția de săruri la litru din unele limane Dobrogene, după analizele făcute în laboratorul de chimie al instit. geologic în anii 1906—1907. Vezi: Anuar. institut. geol. al României. Vol. I, fasc. 3, pag. 391—394.

Limane	Clorură de sodiu	Clorură de Magneziu	Sulfat de Sodiu	Sulfat de Magneziu	Sulfat de Calciu	Carbonat de Magneziu	Carbonat de Calciu	Suprafața rta.
Taş-aul	Gr. 25 6300		2 2820	1.0660	1.9774			2183
L. Tăbăcării (C-tanța)	6.3071	0.9235		1.1718	0.3658			108
L. Mamaia (Siut-Ghiol)	0 3985	0.1214		0.0167	0 1458			2120
L. Techir-Ghiol . . .	75 5273		9.7017	1.1625	0.9326			4232
Comarova	0 1870		0.0810			0.1330	0.1780	52
Mangalia (Lacu) . . .	3 1722			0 3216		0.2863	0.1802	115
Balta Mangaliei . . .	0.6130		0.0618			0.1427	0.1371	140
L. Tatlașeac	8.6120	0 2454		0.6293	0. 011			162
L. Razim la 15 Malu 1907	{ la Porița la Sarichiol la Popina	12.9965	3.1454	2 2750				
11.6157		2.6394	1.7732					
8.7850		2.2578	1.6294					

Într'un stadiu mai înaintat, unele lacuri au fost cu totul sedimentate și în locul lor au rămas câmpii înguste pe vale. Acesta este, pe scurt, istoricul văii Cara-su. Dar la această vale a mai intervenit ceva:

În timpul înălțării, partea din spre Dunăre a Dobrogeii s'a ridicat mai mult decât cea din spre Mare și această ridicare mai pronunțată a podișului în spre apus se cunoaște după două caractere morfologice ale regiunii :

1) Primul și cel mai bător la ochi este că suprafața podișului, dela stația Palas în apropierea Constanței, unde atinge înălțimea de 58 m., se urcă mereu spre Dunăre, unde atinge cota de peste 100 m. : deci, o pantă de podiș ce merge în sens invers cu panta văii Cara-su și care, dacă ar fi fost dela origine aceeași, n'ar fi dat posibilitate râurilor să se scurgă spre Dunărea Munteniei, ci către Marea Neagră.

2) Al doilea caracter este profilul transversal asimetric al văilor afluențe, profil asimetric și împotriva cunoscutei legi a lui Baer, care stabilește că toate râurile ce curg în emisferul nordic, cu necesitate trebuie să aibă malul drept râpos, din cauza rotației pământului; dar și împotriva pantei naturale a podișului *primitiv*, care eră aplecat în spre apus. Și anume : la vaile afluențe, în loc ca pantele de apus să fie mai râpoase, fiindcă într'acolo trebuia să se lase firul apei din cauza aplecării podișului, iar la afluenții de nord și din cauza rotației pământului,— tocmai dimpotrivă, coastele de răsărit sunt mai rezezi, iar cele de apus prelungi și domoale. Aceasta însemnează că răsturnarea pantei podișului se îndeplinia pe nesimțite chiar și în timpul când văile curgeau, adică în perioada pluvială.

Pentru aceea considerăm podișul în care a sculptat basinul Cara-su ca un podiș cu profil răsturnat; iar însăși valea Cara-su ca o vale epigenetică.

II. *Terasele Dunărene.* Un alt caracter-morfologic, care vorbește pentru o ridicare în quaternar a regiunii de contact între Muntenia și Dobrogea, sunt și terasele *dunărene*.

O terasă se formează în două cazuri pe marginea unei ape curgătoare: 1) când nivelul de bază, în care se varsă râul, se scoboară; 2) când regiunea peste care curge râul se ridică față de nivelul de bază. Acesta din urmă este cazul pentru terasele Dunărene. În ambele împrejurări râul este nevoit să-și adânciască valea, să-și croiască în lunca mai veche și mai largă o a doua lunca mai îngustă și mai adâncă; iar resturile luncii vechi rămân ca niște prispe de o parte și de alta a văii. Și la Dunăre găsim asemenea terase, cu atât mai largi și mai greu de limitat, cu cât ne coborâm în josul apei; dar cu atât mai înguste și mai precise, cu cât înaintăm spre apus.

Câte terase găsim, atâtea înălțări au fost, urmate de câte o pauză, în care fluviul și-a putut forma lunca cea nouă.

În stadiul cel mai înaintat al ridicării, Dunărea își avea și lunca cea mai îngustă, care astăzi se găsește la 23 m. sub nivelul mării, în dreptul Cernavodei. Această însemnează că și aci, după atingerea maximumului de înălțare, a urmat o scufundare. În această nouă perioadă Dunărea, în loc să mai roadă și să adânciască, a început a sedimenta, ca să-și păstreze echilibrul de profil față de nivelul Mării; iar terasele inferioare au trebuit să fie îngropate sub noile sedimente, care formează actuala lunca, adică Balta.

Ca să stabilim un paralelism în timp între fenomenele morfologice din Dobrogea și cele de pe malul Dunării din Muntenia, observăm că sculptarea adâncă a văilor Dobrogene a mers paralel cu formarea teraselor Dunărene; iar îngroparea teraselor inferioare sub sedimentele luncii, a mers paralel cu formarea de golfuri și limane marine și fluviatile din Dobrogea.

Terasele Dunării se pot urmări pe ambele maluri ale sale, la aceiași înălțime. Așa s. ex. pe porțiunea dintre Rusciuc-Giurgiu și Oltenița-Turtucaia, terasa superioară se găsește la circa 75 m.; o a doua terasă la circa 55-60 m.; a treia terasă la 35-40 m.; în fine terasa inferioară la 18-23 m. Însă suprafața podișului la

Rusciuc este de peste 140 m., pe când suprafața câmpiei Muntene, la nord de Giurgiu, de 85-90 m., iar stratele superieare de piatră din podișul Bulgariei se află în Muntenia la oarecare adâncime sub nivelul Dunării.

Aceasta însemnează că, cu mult înainte de a curge Dunărea prin aceste părți, s'a produs o denivelare între cele două aripi ale faliei, în sensul că podișul bulgar a rămas sus, iar placa din spre Muntenia s'a scufundat la o adâncime apreciabilă; iar mai târziu, după ce Dunărea și-a deschis drum pe la Porțile de fier și procesul de sedimentare al câmpiei române, de către râurile ce coborau din munți, s'a terminat, — s'a produs de-a lungul faliei Dunărene o mișcare de înălțare *egală* a ambelor aripi, căci altfel n'am găsi terase de aceeași înălțime pe amândouă malurile.

Din cauza cotiturilor Dunării însă, terasele au dispărut pe unele porțiuni, prin eroziune laterală și, de aceea, în acele părți, atât podișul Bulgariei și Dobrogei, cât și câmpia înaltă a Munteniei se termină cu faleze, sau cu coaste repezi; însă mai ales terasele din dreapta fluviului au fost suprimate, fiindcă Dunărea bate mai cu seamă în acest mal, atât din cauza rotației pământului (legea lui Baer), cât și din cauza vânturilor dominante de NE și a râurilor Muntene.

Între lacurile Mostiștea la W și Gălățui la E, câmpia română se află la o altitudine de aproximativ 45 m.; terasa primă, ce urmează, e la circa 35 m.; a doua la circa 22 m.; Balta la circa 15 m.; podișul Cadrilaterului din față, la satul Vetrina, oferă o coastă repede de 100 m. și se prelungește spre sud cu o suprafață de peste 130 m.

La răsărit de Călărași, sub câmpia înaltă de peste 40 m., se întinde până la malul Borcei o terasă largă, a cărei înălțime se ține între 21-23 m.; și numai lângă Balta avem un rest de terasă mai înaltă, un vechiu grind de 26 m. Podișul Dobrogii din față se termină la Dunăre cu o coastă repede de peste 100 m.; iar fața acestui podiș se urcă treptat spre miazăzi. Balta însăși are circa 14 m. Exemplele se pot înmulți și pentru valea Dunării din jos de Călărași și din sus de Giurgiu.

În ce privește *vârsta teraselor*, concluzia la care se poate ajunge este următoarea: a) cea dintâi terasă, tăiată de Dunăre, de sigur este terasa superioară. Ea a fost roasă în depozitele quaternare formate din pietrișul și mai ales nisipul adus de râurile din Carpați și Balcani. Dar aceasta însemnează că *terasele sunt un fenomen posterior așternerii acestor sedimente*. Adică, în ordine cronologică: întâi apele curgătoare, ce se coboară din Carpați și Balcani, și-au terminat opera lor principală de sedimentare a câmpiei; pe urmă Dunărea se fixează în prima sa luncă de-alungul podișului din dreapta și, după aceea, în urma unei mișcări epirogenetice pozitive, fluviul și-a adâncit și și-a îngustat lunca, lasând pe margine o terasă. Terasale, prin urmare, nu sunt un fenomen care s'a produs chiar dela începutul quaternarului, căci o bună parte din această perioadă a fost necesară mai întâi pentru sedimentarea câmpiei.

Dar prezența pietrișului Balcanic în terasa superioară a câmpiei Muntene mai însemnează ceva. Dacă acest fapt petrografic este bine stabilit, atunci cel puțin pe porțiunea unde se constată pietrișul Balcanic, trebuie să admitem *inexistența Dunării* în perioada când se așterneau aceste sedimente, căci râurile din Balcani nu și-ar fi putut trece peste fluviu sedimentele lor în câmpia română. Și, în acest caz, studiul teraselor Dunărene va fi de mare ajutor și pentru evoluția morfologică a șesului Muntean și pentru evoluția fluviului și, poate, și pentru problema timpului trecerii lui pe la Porțile de fier.

b) De altă parte, toate terasele Dunării, tăiate în podișul Bulgariei, deci și cea inferioară, sunt acoperite de o pătură groasă de loess, ceea ce însemnează că *loessul este mai recent decât această terasă inferioară*.

Prin urmare, *fixarea în timp a sculptării teraselor Dunărene, provocată de înălțarea epirogenetică a regiunii, cade între terminarea sedimentării fluviatile a câmpiei Muntene, ca punct inițial, și începutul sedimentării eolice a loessului, ca punct final, adică nici*

la începutul quaternarului, nici spre sfârșitul lui, ci cam pe la mijlocul diluviului.

Și, fiindcă sculptarea teraselor Dunărene a mers paralel cu sculptarea mai eroică a văilor din podișul Dobrogean, iar ambele aceste fenomene morfologice au fost provocate, pe de o parte, de înălțarea epirogenetică a basinului inferior Dunărean, iar de alta de abundența precipitațiilor atmosferice, ce a caracterizat perioadele pluviale din sudul Europei, rezultă că *terasele, văile adânci Dobrogene, înălțarea regiunii și clima ploioasă sunt fenomene contemporane, ce stau în strânsă relație cauzală și au coexistat mai spre sfârșitul diluviului, iar nu mai spre începutul lui.*

III. *Insule stâncoase și popine, izolate în bălțile Dunării și în limane.*

După această serie de fenomene a urmat în basinul Dunării de jos o altă serie de fenomene, caracterizată prin schimbarea climei ploioase într'o climă de stepă; printr'o mișcare epirogenetică negativă, adică de scufundare și printr'un cortegiu întreg de consecințe morfologice, precum :

1) formarea de golfuri și mai apoi de limane marine și fluviatile ;

2) îngroparea teraselor inferioare ale Dunării sub sedimentele Balții ;

3) insule stâncoase și popine, izolate în bălțile Dunării și în limane ; și

4) coborârea nivelului Dobrogii și a câmpiilor vecine față de nivelul Mării.

De oarece la Mărculești, în Bărăgan, baza loessului se află sub acest nivel la 3 m., iar în delta Dunării, lângă brațul Sulina, la 7 m., rezultă că scufundarea s'a produs după depunerea loessului. Aceasta se vedește încă și din faptul că în Dobrogea „malurile râurilor sunt constituite numai din loess, care se scoboară la mai mulți metri sub suprafața apei și a Dunării“¹⁾. Puterea acestei scufundări a variat după loc : în dreptul

1) După G. Murgoci : La plaine roumaine et la Balta du Danube, din Congres internațional al petrolului. III session. pag. 234.

Cernavodei ea este de 23 m.; spre delta și Mare e mai mică; spre centrul câmpiei Muntene e foarte mare.

În asemenea cazuri, când o regiune se scufundă, apele curgătoare se lenevesc, își încetează opera lor de eroziune și încep sedimentarea: aceasta, din nevoia de a-și păstra echilibrul de profil față de nivelul de bază. Atunci toate formele de teren ce cad *sub* acest profil, sunt îngropate pe încetul sub sedimente, ceea ce s'a întâmplat atât în Balta Dunării, cât și pe văile afluențe. Singure insulele stâncoase mai înalte și mai ales popinele, mai dau mărturie de vechea morfologie înmormântată.

Aluviunile au o grosime considerabilă. În Balta Ialomiței, în afară de piciorul prim al podului „Regele Carol I“, unde s'a găsit albia de calcar a Dunării, toate celelalte picioare au fost zidite în adâncime în aluviunile fluviului. De asemenea, foarte groase sunt sedimentele la podul dela Lățimea, în fața Galaților. Fenomenul e și mai evident la gurile râurilor din regiunea colinelor Muntene. O secțiune la râul Năianca arată 3-4 perioade de eroziune profundă, apoi de umplere completă a văii ¹⁾.

Această scufundare, urmată de sedimentare, a făcut ca terasa inferioară a Dunării să dispară cu totul mai în josul fluviului, în dreptul Bălții Brăilei; iar terasa mijlocie să se apropie de nivelul apei și să se confunde cu Balta.

Numai aici, colo, se mai văd urmele vechilor terase erodate, în așa numitele „Popine“, sau „Grădiști“, care se ridică de-asupra luncii ca niște martori ai trecutului. Să dăm câteva exemple:

În Balta Ialomiței găsim următoarele resturi de terase:

Siliștea Trămșanii, cu o cotă maximă de 27^m.6, în timp ce balta din apropiere are numai 19^m.5, ceea ce dă o diferență de 8^m. Insula — fiindcă e înconjurată de brațele Borcei, — este un rest din terasa vecină a Bărăganului, înaltă de 25^m, la satul-model Cadăna.

1) După G. Murgoci: La plaine roumaine et la Balta du Dénabe, din Congrès internat. du pétrole. III session. pag. 234.

Siliștea Grădiștea, vine în dreptul satului Roseți-Volnași pe Borcea. Are o lungime de 2800^m și o lățime de circa 600^m. Cota bălții dinprejur e de 17^m; iar sus, pe Grădiște, 22^m.5; deci o diferență de 5^m. Ca și terasele vecine ale Bărăganului, are și ea niște „găvane“ adânci de câte un metru: albiile vechi de lacuri. Terasa de peste Borcea, pe care e așezat satul Roseți-Volnași, are 26^m.3; însă mai spre Bărăgan are circa 21^m. Siliștea Grădiștea e un rest din această terasă.

Grădiștea Coslogenilor: are o lungime de 2500^m și o lățime de 400^m. Înălțimea maximă e de 18^m, iar a bălții, în apropiere, de 12^m. Terasa vecină de peste Borcea are la Coslogeni 19^m.

Grindul Dichisenilor, în fața satului cu același nume, are o lungime de 1200^m și o lățime de 400^m. În Balta cotele vecine se țin până la 9^m, iar pe vârful grindului 17^m. E un rest din terasa de peste Borcea, care se află la 19^m înălțime.

Pochina, în fața satului Bordușanii, e o movilă mai mult rotundă. Vârful ei se află la 27^m.3, iar Balta dinprejur are abia 10-12^m. De oarece la satul Bordușanii terasa cea mai de jos are numai 22-23^m, urmează că Pochina e un rest dintr'o terasă mai înaltă și mai veche.

Între râul Ialomița, Borcea și terasele câmpiei apar iarăși mai multe popine precum: *Pochina Vlădenilor* de 25^m.4; *Pochina cu vii* de 24^m și *Blagodeasca* de 22^m, în timp ce Balta din apropiere are numai 10-13^m. Tot în acest loc se înalță și alte popine, mai mici ca întindere, însă eu mult mai înalte, având cote ce variază între 15^m și 30^m. Toate sunt resturi din terasele vecine ale câmpiei ¹⁾.

Caracteristic, din punct de vedere morfologic, pentru aceste popine este că au o latură răpoasă: cea întoarsă spre Dunarea Dobrogii și una prelungă: cea din spre Bărăgan; iar din punct de vedere antropogeogra-

1) Și la apus de Călărași găsim popine: *Grădiștea mare* de 23 m. 3; *Grădiștea Ceacului* de 19 m.; *Grădiștea Cuneștilor* de 16 m. 7; insulele din lacul Mostiștei, etc.

fic, însuși numele lor de „Siliște“ și „Grădiște“ ne arată că au servit de locuință elementului uman de pe valea Dunării.

Dacă trecem mai spre nord, în Balta Brăilei, aci nu mai găsim popine, sau grinduri de origine Munteană, de oarece chiar terasa mijlocie a câmpiei se află la nivelul Bălții. În schimb încep să apară insule stâncoase, izolate de înălțimile Dobrogii, prin sedimentarea văilor și depresiunilor dintre ele. Așa sunt s. ex. insula *Blasova* (49^m) din fața carierelor de granit de la Iacobdeal; apoi insulele stâncoase *Popina mare* și *Popina mică* dela cotul Pisicei de lângă Galați; în sfârșit, trecând pe laturea de răsărit a Dobrogii, spre Marea Neagră, găsim insulele *Popina* (49^m), *Grădiștea* (19^m) și *Bisericuța* (3^m) din lacul Razim și alte câteva insule mai mici și pietroase din limanele Taș-aul și Mangalia.

Toate aceste popine, grădiști, grinduri și insule stâncoase, izolate în bălțile Dunării și în limane, de jur împrejurul Dobrogii, dau mărturie de o scufundare a întregii regiuni dela Dunărea de jos; iar această scufundare am văzut că începe după depunerea, cel puțin în parte, a loessului.

IV. Denivelări ale Dobrogii și câmpiilor vecine; lacuri, depresiuni și terenuri sărate.

În afară de caracterele pomenite mai sus, mișcările verticale epirogenetice au lăsat și alte urme în morfologia Dobrogii. Așa sunt s. ex. lacurile sărate din depresiunile fără scurgeri ale acestei provincii. Le găsim mai ales în peninsula Dunavățului dintre delta Dunării și laguna Razim, pe valea, relativ înaltă, dela Sarinasuf-Morughiol. Această vale, un vechiu braț al Mării, este o depresiune lungă de 7 km. Ea se întinde în direcția NE-SW și izolează colinele din capătul peninsulei, de ultimele ramificații ale Cairacelor și a impunătoarelor înălțimi dela Beștepe (242^m). Pe hartă curba de 10^m o limitează bine de ambele părți, lăsându-i o lărgime: spre Morughiol de 200^m, spre Sarinasuf de 800^m, iar la mijloc de 2 km.

În această depresiune se află trei mici basinuri, închise insular de cîrba de 5^m; și în fiecare basin se află lacuri sărate¹⁾. Între lacuri se află praguri despărțitoare a căror altitudine variază între 6^m și 8^m.5. Toate lacurile sunt resturi din apa Mării, care trecea într-o vreme pe această vale, izolând peninsula Dunavățului ca o insulă și unind Marea ce acoperia delta Dunării, cu Marea ce forma un golf în basinul lacului Razim.

Ridicarea văii peste nivelul Mării trebuie să fie contemporană cu înălțarea Dobrogii în timpul perioadelor pluviale; sau, mai precis, cu terasa superioară Dunăreană. Brațul de mare, prin urmare, este anterior quaternarului sau, cel mult, dela începutul quaternarului când Dobrogea, în această parte, trebuie să fi fost cu cel puțin 9^m mai joasă ca în momentul de față, pentru ca să fi fost posibilă circulația apelor marine prin această depresiune. Așa dar, evoluția morfologică a acestui colț Dobrogean a trecut prin următoarele faze:

1) La sfârșitul terțiarului delta Dunării și lacul Razim erau acoperite de Mare. Ele comunicau între dânsese printr'un braț pe valea Sarinasuf-Beibugeac-Morghiol, izolând spre răsărit o insulă de coline, la Dunavăț. Nivelul Dobrogii era în această parte cu cel puțin 9^m mai jos ca în prezent.

2) În diluviu regiunea se ridică pe încetul; depresiunea iese din apele mării și în cuvetele, sau basinurile sale, rămân actualele lacuri sărate. În această fază Delta nu exista însă, ci Dunărea se scurgea în Mare printr'un singur braț de-alungul faliei, confundându-se cu actualul braț St. George. Mai spre nord, întinsul Deltei se afla peste nivelul Mării, cel puțin în parte; iar do vada o avem în faptul că spre sfârșitul diluviului depozitele eolice se puteau așterne peste un câmp uscat, după cum o probează loessul, găsit astăzi la 7^m adâncime lângă brațul Sulinei, precum și fauna de mamuți, rinoceri, etc., care popula această câmpie. Țărmlul maritim al Dobrogei, în sfârșit, se întindea mult mai în

1) O baltă, numită „Sărătura” se află și la E. de Mahmudia, între Dunăre și podișul Dobrogei.

largul Mării, după cum se vede din cordoanele litorale de scoici, găsite la o distanță apreciabilă dela țărmul actual, pe fundul mării.

3) În a treia perioadă, adică după depunerea loessului, Dobrogea se lasă din nou în jos, însă nu în așa măsură încât să se poată stabili din nou comunicația apelor de mare prin depresiunea Sarinasuf-Morughiol. Puterea acestei scufundări este, în dreptul brațului Sulina, de cel puțin 7^m.

Dacă faza anterioară este contemporană cu formarea teraselor Dunărene, ceastalaltă e contemporană cu îngroparea lor sub sedimente și cu formarea de golfuri și limane.

Inceputurile Deltei Dunării, ca atare, nu sunt mai vechi decât sfârșitul acestei ultime scufundări. Delta Dunării este unitatea morfologică cea mai tânără, cea mai recentă din tot pământul românesc.

V. *Lacuri și terenuri sărate din câmpia Munteniei.* Problema lacurilor sărate Muntenie și geneza lor a preocupat, în țara noastră, oameni de știință de mâna întâi. Dintre geologi: *L. Mrazec, Gr. Ștefănescu și G. Murgoci*; dintre fizicieni: *C. Hepites și Petru Poni*; dintre chimiști: *C. Istrati*; dintre ingineri: *A. O. Saligny și G. Galeriu*; dintre medici: *d-rii Davila, I. C. Apostoleanu, Romniceanu, etc.*, ca să nu amintesc de cât numele mai bine cunoscute.

Geografia, ca știință mai nouă în țara noastră, a trebuit să întârzie a-și afirma punctul său de vedere explicativ, mulțumindu-se până acum cu partea descriptivă.

În câmpia răsăriteana a Munteniei, privită din punct de vedere morfologic și antropogeografic, distingem patru subdiviziuni care, dela Sud la Nord, prezintă o gradatie dela mai uscat la mai umed, dela mai bătrân la mai tânăr, dela mai sărac la mai bogat în așezări omenești. Și anume:

- 1) Câmpul dintre Dunăre, Borcea și râul Ialomița, sau Bărăganul propriu zis;
- 2) Câmpul dintre Calmațui și Ialomița;

3) Câmpul dintre Buzău și Călmățui ;

4) Câmpul dintre Râmnic și Buzău.

I. Primul câmp, *Bărăganul propriu zis*, cuprinde — lăsând la o parte terasele Dunărene, care la Călărași ating o lățime de 11 km. (între satele Măgureni-Radu Negru)—un șes înalt la răsărit, atingând cote de peste 80^m; iar mai spre apus, din dreptul văii Jegălia, un șes mai jos, cu altitudini dela 35^m în sus, pe unde s'a stabilit existența unei vechi albie a Dunării.

Bărăganul este partea cea mai veche și cea mai uscată din câmpia răsăriteană. Ca așezări omenеști găsim într'ânsul doar cătune rare și mai ales țârle; pe când satele cele vechi se înșiră dese, ca mărgelele pe ața, de-alungul lalomiței, Dunărei și Borcii, precum și pe terasele mai umede, unde apa este mai la față. Ca ape, nu găsim decât limane fluviatile precum sunt: ezerul Mostiștei și lacul Galațui, care înaintează adânc pe văile sculptate de vechile scursori în marginea Bărăganului și în terase. Aceste văi au fost roase în perioada pluvială și de înălțare a șesului și, prin urmare, ele sunt contemporane cu văile adânci Dobregene și cu terasele Dunărene; dar maximum de adâncime l'au capătat în timpul sculptării terasei inferioare. Prezența lacurilor pe aceste văi însă e mai târzie și e contemporană cu formarea limanelor marine și cu îngroparea teraselor inferioare Dunărene sub sedimente.

În tot cuprinsul interior al Bărăganului nu se află niciun lac; iar explicarea o găsim în marea adâncime la care se află stratele de argila terțiară și în marea grosime a sedimentelor fluviatile și eolice: nisipul și pietrișul de râuri, nisipul zburător și loessul. Într'adevăr, argilele terțiare apar la Mărculești abia la 72^m sub suprafața câmpiei, adică la 40^m sub nivelul actual al Mării! Numai stratul de loess — rocă foarte permeabilă — are, în unele locuri, 30—40^m grosime!

II. *Câmpul dintre Călmățui și lalomita* cuprinde, pe lângă largă terasă Dunăreană, a cărei lățime maximă atinge 12 km.,—uu șes ce se urcă treptat dela răsărit spre apus, începând cu cote ce variază între 40^m

și 50 m. La răsăritul terasei, în dreptul satelor Luciul-Gura Ialomiței, se află un rest din câmpia de apus, având o înălțime de peste 40^m, pe când terasa se scoboară până la 20^m.

Mult mai umed decât Bărăganul, întrucât stratul de argilă terțiară se află la mai mică adâncime sub sedimente, câmpul acesta e plin de lacuri, atât în interiorul său, cât și spre cele două râuri care-l mărginesc: Călmățuiul și Ialomița. Unele din aceste lacuri sunt sărate, altele sălcii și altele dulci. Și satele sunt mai numeroase, fiind așezate unele de-alungul vâlcelor din câmpie, născute din scursori, altele din vecinătatea lacurilor, sau în ușoare depresiuni.

III. *Câmpul dintre Buzău și Călmățui* oferă oarecare greutate în delimitarea șesului înalt de terasa largă dela răsărit, de bună seamă din cauza prelucrării eolice. Totuși limita între cele două unități morfologice, caracterizată printr'o ușoară pantă a câmpiei, ar fi o linie ce începe la satul Racovița pe Buzău și se termină la Călmățui în dreptul satului Insurăței.

Caracteristic pentru acest câmp este mulțimea satelor așezate la mica distanță unele de altele, ceea ce trădează prezența apei de băut la o mică adâncime și pretutindeni; dar mai caracteristică e mulțimea lacurilor sărate, atât pe șesul mai înalt dela apus, cât și pe terasa dela răsărit, ceea ce indică existența unor bazine sărate cu fundul de argilă, aproape de suprafața câmpiei.

IV. *Câmpul dintre Râmnic și Buzău* se împarte precis în două unități: șesul înalt dela apus, lăsându-se între cele două ape, dela altitudini de peste 100^m până la o faleză ce-l mărginește în direcția N-S, între satele Gioraști pe Râmnic și Racovița pe Buzău; la faleză se termină cu altitudini de 50^m-60^m; pe când lanca largă dela răsărit începe de sub faleză cu altitudini de circa 30^m și se lasă ușor spre Siret, unde găsim cote de 10^m-15^m.

Dacă șesul înalt e plin de sate, înșirate de-alungul văilor și scursorilor de apă, iar de-alungul Buzăului ne

oferă cercetării câteva lacuri sărate, -- în schimb lunca largă, ce se apleacă spre Siret, este mai mult un con de dejecție al Buzeului, ale cărui albiu vechi, resfirate dela satul Racovița spre N și NE în formă de evantai, se păstrează până astăzi. Această lunca este mai săracă în așezări omenști.

În scurt, câmpia răsăriteană a Munteniei, împărțită în mai multe secțiuni de către apele curgătoare, cuprinde două zone: una a câmpului înalt ce se apleacă spre răsărit și a doua a teraselor, a căror caracteristică principală este că au un profil invers față de acela al Dunării, adică: panta acestor terase, în loc să fie aplecată dela S spre N, în direcția în care curge fluviul, este, dinpotrivă, înclinată de la N la S. Iar acest caracter se explică prin acțiunea vânturilor dominante de NE, care au acumulat pe marginea de N a teraselor nisipurile uscate din văile râurilor ce se varsă în Dunăre. Pentru aceea terasele Dunărene din dreptul Dobrogii, au fiecare, în partea de N o altitudine aproape de două ori mai mare ca în marginea lor meridională.

O altă caracteristică a câmpiei răsăritene Muntene este și mulțimea lacurilor sărate.

Distribuția geografică a lacurilor sărate Muntene. Incepând dela N la S, pe partea stângă a Buzăului, găsim trei lacuri sărate: *Balta Albă*, *Balta Amară* și *Lacul Căinenii*. Câteși trele au aspectul unor limane fluviatile ale Buzăului; iar primele două primesc și câte o mică scursoare din spre NW, din direcția orașului Râmnicu-Sărat. Toate se găsesc în albiu săpate în câmpia înaltă dela apus de faleza Ciorăști-Racovița.

Între Buzău și Călmățui se află următoarele lacuri sărate: *L. Sărat* de lângă Brăila, *Iazul* și *Lutul Alb* ambele lângă satul Movila Miresii, *Ianca* și *Plopul* lângă gara Ianca și *L. sărat Batogul* lângă satul cu acelaș nume pe Călmățui. Dintre acestea numai Lacul Sărat de lângă Brăila și *L. Batogul* au caractere de limane fluviatile: unul al Dunării și altul al Călmățuiului; celelalte se găsesc în niște depresiuni sau cuvete, a căror

origine trebuie căutată sub sedimentele quaternare ale câmpiei.

În sfârșit, între Călmațui și Ialomîța găsim patru lacuri sărate: *Plascu*, într-o cuvetă lângă satul Ciocile; *Chichinețul*¹⁾, lângă satul cu acelaș nume și lacurile *Fundata*²⁾ și *Amara*, pe laturea de N a râului Ialomîța având caracterul de limane fluviatile. Tot în această secțiune a câmpiei se află și două văi sărate: una ce se deschide în Ialomîța la Urziceni, numită *Valea Sărăței*, continuată cu *Pârâul sărat*; și a doua: *Valea Sărata*, ce se deschide în lacul Strachina³⁾, un limau al Ialomîței.

Între acest din urmă râu și Balta Dunărei, nu s'a găsit decât un singur izvor sărat, ce curge în Borcea.

1) *I. Chichinețul* are apa cam sărată. În partea de Sud are trei izvoare care — după comunicarea d-lui C. I. Angelescu, învățător în Chichinețul, au fost astupate de «niște boeri» pentru că inundau moșia. Câteodată izvorul cel mare mai dă apă și azi. Pe fundul lacului se află un nămol negru, de culoarea păcurii, iar la pipăit e unuros ca o alfic. Dacă se lasă în aer, se usucă, acoperindu-se cu un strat de sare. Între lac și malurile lui, care sunt la orecare depărtare de marginea apei, terenul se acoperă vara cu o pulbere albă și sărată. Pe acest teren crește «iarbă grasă», «iarbă roșcată» și «pir», iar în lac «tipirig». Pești nu sunt. Puțurii din sat au apă sălceie și sărată. Apa și nămolul au o acțiune binefăcătoare asupra reumatismului, a boalilor de piele și a rănilor deschise. După spusa bătrânilor, acum vreo 80 ani lacul exala o duhoare ce asfixia. Lumoaie bolnavă venea la el «ca la mormântul Domnului». Și azi, când bate vântul din spre lac, aduce gaze foarte neplăcute.

2) Despre valea, ce prelungeste lacul *Fundata*, circulă o legendă în gura bătrânilor: se zice că un om săpând o fântână la poalele mucei de lângă marginea lacului Reviga, a curs atâta apă din acel izvor, încât s'a umplut valea de apă. În josul văii apa s'a infundat și a dat naștere lacului *Fundata*. Pârâul ce s'a născut din acel izvor era destul de puternic, așa că pe el s'a făcut o moară de apă. Atunci proprietarul moșiei pe care se afla izvorul, ceru morarului dijăvă, fiindcă moara se afla pe apa ce izvora din moșia sa. Morarul refuzând, proprietarul ar fi astupat izvorul cu bolovani de sare învăluiți în lână și așa vor să explice bătrânii sărătura lacului *Fundata*. De fapt, pământul din stratele subterane vecine conține săruri. Apa de ploaie topește aceste săruri și le duce în lac; iar apa evaporându-se, sărătura se concentrează.

3) Și lacul *Strachina* în verile secetoase capătă un ușor gust sărat. În timp ploios, sau după o iarnă cu zăpezi mari, apa se îndulcește. Pe fundul lacului e un nămol negru, de a'e cărui efecte medicale țărâni se arată satisfăcuți. În el se deschide *Valea Sărata* și are și slabe izvoare sărate. Ialomîța, când crește mare, se revarsă în lac, mărindu-i volumul și îndulcindu-i apa. De aceea în acest lac pot crește mai ales două specii de pești: crap și caracudă. În apele lui se desvoltă n-bunește o plantă, care face imposibilă pescuirea cu năvodul. În timpuri de secetă planta dispare. Puțurii din satele vecine au apă bună de băut. Probabil că slaba sărătură îi vine din sus, de pe *Valea Sărata*.

În apusul Munteniei, dr. C. Istrati citează încă trei lacuri sărate: unul mic, lângă Turnu Măgurele și lacurile *Varcan* și *Chischileana* lângă comuna Jighera din Dolj.

Dar, alături de toate aceste lacuri sărate, în câmpia Munteniei mai sunt și o sumă de lacuri dulci; și tot astfel, alături de fântâni cu apă bună de băut, fântâni cu apă sălcie, sărată, sau chiar foarte sărată. Câteva exemple:

La vre-o 400 m. depărtare de coada Lacului Sărat (Brăila) se află Satu-nou. Aci într'un pătrat cu laturea de 20 m. se află niște puțuri cu apă dulce; însă nu mai departe decât la 15 m. de ele se află alte 5 puțuri cu apă tot așa de sărată ca a lacului. Chiar și fântânile săpate la un kilometru dela coada lacului, au apă de asemenea sărată. Pe malul de sud sunt puțuri cu apă dulce, dacă sunt la vre-o 500 m. depărtare de țarm (la pepinieră); la 30 m. însă, au apă sălcie¹⁾.

Un alt exemplu frumos, pe care cu un deosebit simț de observație mi-l comunică d-l N. Tenie²⁾ învățător în Marsilieni (Ialomița), este următorul: paralel cu marginea înaltă a Bărăganului, între Urziceni și Marculești, de ambele părți ale râului Ialomița se află, în lunca, o sumă de lacuri cu apă dulce, unele având caracterul de limane fluviatile, altele fiind simple ochiuri de apă, născute din izvoare subterane, sau din revărsările râului. Iusă, pe când toate lacurile și mlaștinile de pe această porțiune, împreună cu izvoarele și puțurile de lângă ele, au apă dulce,—atât în Marsilieni, cât și în Dâlga mică și în Albești se găsește și puțuri cu apă sălcie și sărată. La Marsilieni lângă biserică, cum și în păduricea Țiței dela SE de Orhoesti pe malul Ialomiței, se află câte un puț cu apă așa de sărată, încât abia se poate ținea în gură.

Într'un memoriu, prezentat direcțiunii școlii naționale de poduri și șosele, d-l A. O. Saligny face un referat asupra puțurilor săpate, în vederea alimentării lo-

¹⁾ După Dr. Romniceanu Lacul Sărat, Buc. 1887 pag. 13.

²⁾ Fost elev la Școala Normală din Constanța.

cômotivelor cu apă, pe liniile Slobozia-Ciulnița, Ciulnița-Călărași și Făurei-Fetești. D-sa serie :

„Apele din Făurei și Slobozia sunt încărcate în deosebi de săruri, consistând din clorure și sulfatați de sodiu, magneziu și de calciu ; aceste ape sunt adevărate ape minerale. Astfel, din 16 probe trimise din Făurei,—una provenia din râul Buzău, iar celelalte 15 s'au luat din 14 puțuri săpate între stația Făurei și punctul cel mai apropiat al râului Buzău,—s'a găsit că 12 erau ape rele de alimentare, 2 tolerabile după o purificare anterioară și, în fine, două proprii pentru acest serviciu. Aceste două din urmă erau : apa din R. Buzeu și apa din puțul semnat cu C, dela primul nivel. La adâncirea puțului, pentru a augmenta debitul, s'a dat iarăși peste o apă ce nu ar fi putut servi la alimentare decât după o purificare prealabilă“ ¹⁾.

Ce rezultă din toate aceste exemple ?

Rezultă că în câmpia Munteniei, atât la lumina zilei sub formă de lacuri și izvoare, cât și în adâncul straterelor quaternare există ape sărate, a căror sărătură variază după loc. Dar mai rezultă ceva și anume că aceste ape sărate nu formează o pânză continuă și omogenă —și însăși prezența numeroaselor sate, risipite pe aproape toată întinderea șesului, dă marturie despre aceasta—ci sunt limitate la basinuri, a căror întindere s'ar putea limita pe o hartă. Cazul Lacului Sărat din Braila este tipic.

¹⁾ A. O. Saligny : Memoriu prezentat direct. Sc. nat. de pod. și șosele în Bu'et. Soc. politecn. ce. Buc. 1883 Martie-Aprilie pag. 161-163.

La analiză s'a găsit :

In apa din puțul	No. 1	8 gr. 640	săruri la litru
„ „ „ „	No. 2	18	155 „ „ „
„ „ „ „	No. 3	14	700 „ „ „
„ „ „ „	No. 4	17	370 „ „ „
„ „ „ „	No. 5	10	770 „ „ „
„ „ „ „	No. 6	1	075 „ „ „
„ „ „ „	No. 7	12	265 „ „ „
„ „ „ „	No. 8	5	280 „ „ „

D-l A. O. Saligny încheie : „Se vede că există o relație strânsă între păturile aquifere din aceste localități și bălțile de ape minerale, care se întâlnesc atât de des în toată regiunea cuprinsă între orașele Buzău, R. Sărat, Brăila și Călărași, bălți ale căror ape sunt bogate în sărurile sus menționate, pag. 163.

De jur împrejurul său, la diferite distanțe, sunt numai ape dulci: Dunărea, Lacul dulce de N. și de S. și puțuri cu apă bună de băut. Cu cât ne apropiem de lac, cu atât apa subterană devine mai sălcie, mai sărată. Lacul însuși se prezintă astfel:

Malurile sale nu sunt înalte; numai în spre nord ele au pante repezi și se ridică până la 1^m.50 peste nivelul apei. În stare normală, albia lacului e plină cu apă minerală până lângă maluri. În anii ploioși, adâncimea lui atinge 1^m.20; pe când în anii secetoși scade până la 0^m.50. Pe fundul lacului se află un strat de nămol negru de 20-40^{cm} sub care se așterne un strat de nisip foarte fin; iar sub acesta vine stratul de argilă. Apa lacului izvorăște și de sub malurile de loess dela NE, unde se pot observa numeroase scurgeri sărate și amare,—dar și din fundul lacului, de jos în sus; însă gurile acestor din urmă izvoare sunt astupate de nămol ca la salze sau păcle. În verile secetoase, cum a fost aceea din anul 1887, Lacul Sărat scade simțitor și rămâne cu apă doar în apropierea băilor¹⁾; iar sub influența vântului apa se acoperă cu un strat de cristale care în unele locuri formează sloiuri de peste un decimetru grosime. Aspectul lacului este atunci ca și când ar fi înghețat. Aceste cristale de „mirabilită“ sunt foarte fluorescente și acoperă terenul și țărmurile uscate de secetă²⁾.

Prin urmare, Lacul Sărat din Brăila, ca și alte lacuri ale câmpiei Muntene, sunt *fenomene locale*, fără comunicație între ele. Ele se găsesc cuibărite în depresiuni, al căror fund este de argilă, acoperit de nisip și loess; iar faptul că din coastele lacurilor ies izvoare minerale, ne arată că aceste depresiuni sau cuvete sărate nu se limitează numai la țărmurile lacului, ci se continuă pe sub stratele de nisip și loess și mai departe până la o anumită distanță. Apele de ploaie și de zăpadă, pătrun-

¹⁾ Vezi harta după Gr. Ștefănescu: Notă asupra secării Lacului Sărat în Anuar. biur. geol. An. V No. 1 Buc. 1888.

²⁾ Mirabilită este sulfat de natriu hidratat: $\text{SO}_4 \text{Na}^2 + 10 \text{H}^2 \text{O}$. Cristalele sunt prisme monoclinice, striate, transparente, incoloro. Lăsate în aier, se prefac într-o pulbere opacă.

zând prin stratele superioare până la argilă, dizolvă sărurile pe care le găsesc peste această argilă, și apoi, urmând panta subterană a cuvetei, se scurg în lac. Aceasta este și explicarea cea mai naturală pentru ce izvoarele sărate ies uneori chiar și de la înălțimea loesului. Odată ajunse în lac, apele se evaporază, iar sărătura se concentrează. Mai departe, condițiunile locale precum: mărima cuvetelor subterane și mai cu seamă faptul dacă au vre-o scurgere spre o apă curgătoare, ne explică diferența de sărătură pe care ne-o dă analiza cantitativă; căci în decursul timpului apele meteorice, pătrunzând în adânc, au spălat neconținut sărătura și au îndulcit terenurile acestor cuvete deschise spre râuri. Pentru aceea și lacurile din interiorul câmpiei, din cuvetele fără scurgere, sunt mai sărate decât acelea care au caracterul morfologic de limane fluviatile și în care, uneori, râurile revărsate pătrund cu apele lor dulci.

Ne mai rămâne acum să explicăm originea sărurilor din aceste depresiuni.

În această privință s'au emis diverse teorii.

1) După d-l *Murgoci*¹⁾, lacurile sărate „ca toate lacurile stepelor, sunt bazine de concentrare a sărurile solubile — carbonați, clorure și sulfăți alcalini — care se nasc din reacțiunile ce au loc în solul arabil și în mantaua de loess și nisip, pe care le străbate apa din precipitațiile atmosferice“.

Această explicație se dovedește însă nesatisfăcătoare, întrucât nu ne poate lămuri pentru ce apele din fântâni sapate la mică depărtare, unele sunt dulci, iar altele sărate.

2) După *Gr. Ștefănescu*²⁾ care s'a ocupat în special cu Lacul Sărat (Brăila) în anul 1887 și după *dr. C. Istrati*³⁾, apele sărate ar veni prin infiltrație din spre masivul salifer al Carpaților, urmând panta naturală a câm-

¹⁾ *G. Murgoci*: La plaine roumaine et la Balte du Danube în Congrès internat. du pétrole III session pag. 226.

²⁾ *Gr. Ștefănescu*: Notă asupra secției Lacului-Sărat în Anuar. biur. geol. An. V. No. 1 Buc. 1888 pag. 8, 12, 24.

³⁾ *Dr. C. Istrati*: Sarea din sărănițele României. Buc. 1884. pag. 22 -23.

piei. Dar și această explicație se lovește de obiecțiuni serioase: *a)* mai întâi izolarea cuvetelor sărate de regiunile vecine prin ape dulci, ne arată că presupusele pânze de ape subterane sărate nu ajung până în depresiunile ce ne preocupă; *b)* apoi distanța de 30-120 km., ce separă lacurile sărate de formațiunea saliferă din Carpați, nu ne îngăduie a crede că fâșiile de apă sărată și-ar păstra compoziția, ei s'ar îndulci în drum; căci în multe locuri eroziunea râurilor a atins argilele și atunci, apele sărate s'ar scurge pe aceste râuri în Dunăre și n'ar mai putea trece spre miazăzi; *c)* o a treia obiecțiune, adusă de d-l *L. Mrazec*¹⁾, și cea mai solidă este că „în Carpați și regiunea subcarpatică ce se află în fața ținutului dela curbura munților, păturile salifere sunt puternic cutate și se termină cu falii la contactul cu gresiile dislocate ale sarmaticului și pliocenului; acestea din urmă formează un fel de cingătoare de cel puțin 10 km., care separă helvețianul de câmpia română. Este prin urmare, greu de conceput. — scrie d-l Mrazec — cum, în asemenea caz, apele încărcate cu săruri ale saliferului, ar putea ajunge până în câmpia română. *d)* În sfârșit, o a patra obiecțiune, de natură chimică, este aceea care stabilește că în lacurile câmpiei suma sulfatilor e mai mare ca a clorurelor; iar prezența lacurilor amare nu vorbește de loc pentru niște izvoare sărate ce ar veni din spre masivele de sare ale Carpaților care, în România, sunt lipsite de sulfati.

3) Din punct de vedere chimic, chestiunea a fost cercetată de *Petru Poni*. Stăruind mai mult asupra lacurilor Fundata, Amara, Ianca și Lacul Sărat, d-sa scrie următoarele:

„Comparând compoziția acestor lacuri cu aceea a apei de mare, din care s'a depus clorura de sodiu prin evaporare lentă, găsim că din punct de vedere calitativ este o foarte mare asemănare între ele. Și acestea din urmă cuprind, ca elemente principale, tot aceste patru substanțe: clor, acid sulfuric, natriu și magneziu“. „A-

¹⁾ *L. Mrazec*: O comunicare în Archiv-s des sciences physiques et naturelles Genève 1901 pag. 4-6.

semănarea însă nu se mai menține dacă facem comparația din punct de vedere cantitativ¹⁾ „Deosebirea între compoziția lacurilor noastre și aceea a apelor marine constă mai cu seamă în proporțiile relative de sulfat și clorure cuprinse într'ansule. Singurul lac ce se apropie mai mult din acest punct de vedere de apele mării, este lacul Ianca“. „Faptul principal care rezultă din toate aceste comparații, este că apele lacurilor noastre — cu excepție pentru lacul Ianca —, sunt cu mult mai avute în sulfat și de cât acelea ale apelor marine. Acest fapt ne explică formarea cristalelor de mirabilita“. Și mai departe adaugă: din cunoștințele ce avem asupra izvoarelor sărate din regiunea munților, „rezultă că e foarte puțin probabilă ipoteza că ele alimentează lacurile noastre sărate. În adevăr, mai pretutindeni se constată acest fapt că, proporția în care există sulfatii în apele minerale, este cu atât mai mică, cu cât ne apropiem mai tare de masivul salin“²⁾

¹⁾ Și nici nu e necesară această asemănare, de oarece diferențarea s'a putut produce mai înainte, potrivit cu împrejurările locale.

²⁾ P. Poni: Faște pentru a s-rvi la descrierea mineralogică a României. An. Acad. Rom. Ser. II Tom. XXII 1899-1900 p. 103-104. La pag. 102 se dă analiza apelor din următoarele lacuri fără a se face o grupare a elementelor în combinați unii salne :

	Clor	Anhidridă sulfur SO ₄	Natriu	Calciu	Magneziu	Calciu	Anhidridă Silicică	Protopia de fier	Litriu	Acid bohic
<i>L. Sărat</i> (după Carnet)	16.327	21.478	18.382	—	1.254	0.298	0.020	0.010	—	—
<i>L. Fundata</i> (după Poni)	7.313	12.210	7.762	0.160	1.956	0.026	0.007	—	determinat calitat.	determinat calitat.
<i>L. Amara</i> (după Poni)	21.087	34.665	205:7	nede-term.	6.514	0.111	0.003	—	„	„
<i>L. Ianca</i> (după Edeleanu)	32.4994	9.5510	18.6290	—	3.7240	0.3430	0.0256	0.0088	—	—

După o altă analiză, publicată de dr. C. Istrati în opera citată mai sus, la pag. 21, la un chilogram de apă s'a găsit clorură de natriu în lacul :

Fundata 12 gr 051 (Poni 1887).

L. Sărat 26 „ 600 (Carnet 1888).

J. Amara 34 „ 749 (Poni 1887).

B. Albă 27 „ 060 (Hepites 1847).

M. Neagră la Sulina conține numai 10 grame la litru; pe coastele Crimeii are 15 gr.

M. Nordului 32 gr. 80

Cattegat, Sund 15 „ 12

Baltica „ 4 „ 81

Mediterana 37 „ 50

Oc. Atlantic 34 „ 30 etc.

Concluzia : *sărurile din lacurile câmpiei Muntene nu-și au originea în masivul salin al Carpaților, ci mai degrabă în apele M. Negre, care odinioară acoperiau această câmpie*

Mergând mai departe cu cercetarea noastră în scopul de a obține o imagine cât mai clară a morfologiei regiunii în dezvoltarea sa în timp, vom adopta un procedeu care ne poate duce la rezultate satisfăcătoare și anume ; vom considera stratele quaternare ale câmpiei Muntene ca foile suprapuse ale unei cărți și vom ridica rând pe rând aceste foi, sau aceste strate de peste fața câmpiei, spre a vedea ce stă scris în trecutul lor, până vom ajunge la argila terțiară. Nu ne trebuie pentru aceasta prea multe exemple.

Mai întâi șesul este acoperit cu opătură de loess de grosime variabilă, al cărui material, rezultat din marea extenziune glaciara din Rusia, a fost așternut de vânturi peste țara noastră. Sa presupunem acest strat cu totul dispărut. Vedem atunci câmpia acoperită în cea mai mare parte de aluviuni fluviatile : pietrișuri și nisipuri, cărute de râurile din Carpați și Balcani spre marele geosinclinal Muntean, a cărui axă de maximă adâncime se află cam pe linia București-Mărculești. Pe lângă nisipurile fluviatile întâmpinăm și nisipuri nestratificate, sburătoare, de proveniență eolică. Ici, colo, însă, se întâlnesc și porțiuni din șes, unde stratul de argilă terțiară rămâne descoperit de pietrișuri și nisipuri și unde quaternarul este reprezentat numai prin loess. Aceasta însemnează că, dacă am ridica de peste toată întinderea câmpiei și depozitele de pietriș și nisip, a căror grosime e mai mare tocmai acolo unde au existat și albiile vechilor râuri preloessiene,—vom da de o suprafață de argilă caracterizată printr'un relief accidentat, care a determinat și albiile numitelor râuri, dar care, în unele părți mai înalte, a împiedicat sedimentarea fluviatila. Așa s. ex. în gara Ianca, la 16^m adâncime dăm de marne și ape sarate, fără a întâlni sub loess nisipul și pietrișul quaternar, care totuși, sub gara Bu-

zeu apar și unde marnele salifere se găsesc dela 40^m în jos¹⁾.

Și atunci, bazați pe toate aceste date, nu ne-am putea reprezenta evoluția morfologică a câmpiei române decât în modul următor:

Până la sfârșitul terțiarului șesul Munteniei se afla sub apele Mării, care forma aci un golf; și, în urmă, mai spre centrul ei, sub apele unui lac cu apă salmastră. Insa chiar dela sfârșitul terțiarului începe a se accentua aci o mișcare epirogenetică de înălțare a scoarței pământului, în urma căreia părți din câmpia Munteniei ies la lumină sub chipul unor șesuri de argilă. Aceste șesuri, diformate prin mișcările scoarței, posedau un slab relief, basinuri largi, puțin adânci și, unele, fără scurgere, în care au ramas ape sărate sau salmastre, care acum fură supuse evaporării. Paralel cu aceasta, râurile coborâte din munți, își prelungiau cursurile lor în câmpie, sedimentând mai ales dealungul unor zone, pe unde relieful argilei le fixa un drum.

Înainte de a ajunge la perioada depunerii loesului, sedimentarea fluviatilă a câmpiei era terminată, rămânând totuși neacoperite de sedimente acele suprafețe unde și azi, peste argilă, nu găsim decât loess.

Prin urmare, înainte de depunerea loesului, înfațișarea câmpiei române avea mare asemănare — după cum afirmă și D-l L. Mrazec — cu aceea a stepelor Aralo-Caspice. „Trebuia să existe aci, scrie D-sa, un număr considerabil de lacuri mici și mari, sărate și amare. După secarea lor (adăugăm: parțială)²⁾, sărurile, care în parte au impregnat marnele albiilor lor, au fost acoperite cu o pătură groasă de loess“. — „Astăzi eroziunea a ajuns până la marne, sau creat depresiuni alimentate de ape subterane care, în drumul lor, s'au încărcat cu sărurile vechilor lacuri“. Prin urmare, încheie D-l L. Mrazec, „lacurile sărate ale câmpiei nu

1) G. Galeriu: Studii geologice asupra puțurilor arteziene din România. Buc. 1893, pag. 30-33.

2) Fiindcă în stepa uscată Aralo-Caspică, lacurile nu seacă cu desăvârșire, iar morfologia basinurilor lacurilor așezate în cuvete fără scurgere, nu ne-am putea-o explica printr-o eroziune posterioară, nici chiar colică.

sunt decât lacuri de ordin secundar, alimentate de slabe izvoare sărate“.

Ne-am dat cu totul de partea acestei explicări mai ales în ceea ce privește lacurile sărate așezate la gura valcelor cu caractere de limane fluviale. Însă lacurile așezate în mijlocul câmpiei, în cuvete fără scurgere, pe acestea nu ni le putem explica morfologic decât ca o continuare a vechilor lacuri sărate dela începutul quaternarului, lacuri reduse ca suprafață prin evaporare și prin sedimentarea eolică a nisipului și mai apoi a loessului. Acestea din urmă, prin urmare, n'ar putea fi considerate ca lacuri de ordin secundar.

* * *

Iată o serie de caractere morfologice în basinul Dunării de jos, pe care am căutat să le explic prin mișcările verticale epirogenetice ale scoarței pământului. Încheiu, stabilind o *clasificare cronologică a tuturor acestor caractere*, începând dela cele mai vechi până la cele mai recente :

I. În terțiar, înainte de sarmatic, se produce un geosinclinal între ondulațiile Carpaților și podișul Bulgariei. Axa pe care se constată cea mai mare adâncime a acestui geosinclinal, cade pe o linie București-Mărculești. După sarmatic Dobrogea propriu zisă iese din apele mării la lumină. Marea falie Dunăreană, provocând o denivelare negativă a regiunilor dela nordul ei, transformă șesul Munteniei și Basarabiei într'un golf al Mării Negre, în timp ce Dobrogea rămâne ca o peninsulă, înconjurată din trei părți de apele Mării.

II. La sfârșitul terțiarului și începutul quaternarului, regiunile din apusul M. Negre se însuflețesc de o mișcare epirogenetică pozitivă, care le ridică pe încetul din mare. În largi basinuri fără scurgere ale argilei ieșite de-asupra, rămân în Muntenia ape sărate care, primar sau secundar, sunt la originea actualelor lacuri sărate și amare. În acelaș timp, râurile ieșite din munți, își continuă sedimentarea lor așternând deasupra căm-

piei strate mai groase sau mai subțiri de pietriș și nisip, după condițiile locale de relief ale argilei. Această sedimentare nu acopere întreaga câmpie, fiindcă de pe atunci încă râurile curgeau pe zone mai mult sau mai puțin limitate. Divagările râurilor au fost posibile numai după nivelarea câmpiei prin sedimente și tot în urma mișcărilor epirogenetice lente.

III. După terminarea aproape completă a sedimentării fluviatile, începe o nouă serie de înălțări, întrerupte prin pauze destul de mari, în care apele curgătoare au avut timpul necesar să-și sculpteze văile și luncile lor. Am putea numi această epocă, *perioada de eroziune eroică*. În timpul ei au fost croite terasele Dunărene și văile adânci Dobrogene și au fost desfacute din terase așa numitele „popine“ sau „grădiști“ din balți. Ea se află în strânsă legătură cauzală nu numai cu mișcarea de înălțare a scoarței pământului, dar și cu perioadele climaterice pluviale, care corespund cu perioadele glaciare mai din spre nordul Europei. Dela începutul acestei înălțări, adică de când începe a se forma terasa superioară a Dunărei, datează probabil, și lacurile sărate din peninsula Dunavațului; și tot acum se poate vorbi, cu siguranță, de un curs precis al Dunărei pe la marginea podișului Dobrogean și Bulgar, adică în timpul ce cade între terminarea sedimentării fluviatile a marginii câmpiei și prima înălțare epirogenetică ce i-a urmat. Contemporană cu terasele Dunărene, ar fi și rasturnarea de profil a podișului Dobrogean pe axa văii Cara-su, care corespunde cu axa marelui geosinclinal Muntean. În delta Dunării, care în această perioadă stă aproape în întregime de-asupra Mării, fluviul se scurgea pe un singur braț, pe lângă Dobrogea.

IV. Urmează apoi o nouă fază, caracterizată printr'o mișcare epirogenetică negativă. Regiunile din apusul Mării Negre încep a se scufunda. Această fază s'ar putea numi *perioada de sedimentare*. Ea începe după depunerea parțială a loessului, care continuă a fi sedimentat și în timpul scufundării. Rezultatele au fost bogate asupra morfologiei țării noastre și anume: lacurile să-

rate se micșorează în suprafață, unele seacă cu desăvârșire, iar basinurile lor sunt acoperite în cea mai mare parte de loess; văile din spre Dunăre și Mare intră cu capetele lor sub nivelul acestor două ape și se transformă în golfuri, iar mai târziu în limane; terasele inferioare ale Dunărei și ale afluenților ei se îngroapă sub sedimente, iar din ele mai rămân urme în bălți sub numele de „popine“ sau „grădiști“.

De asemenea colinele stâncoase, legate de Dobrogea în faza anterioară, rămân izolate în aceste bălți și în limanele din spre mare; în sfârșit, regiunea în care se află delta Dunării devine un golf puțin adânc, pe care fluviul apoi l'a sedimentat, desfășurându și brațele sale în largul lui.

Fața pământului, prin urmare, poartă numeroase urme ale activității agenților naturii; iar aceste urme sunt caracterele morfologice ale sale. Și, cum fiecare agent lucrează altfel asupra scoarței pământeste, dând naștere la forme ce diferă între ele, toată greutatea unor cercetări de acest soi constă în a aduna, cu spirit just de observație, o bogăție cât mai mare de caractere, a le clasifica după agenții ce le-au dat naștere; apoi a le compara între ele spre a stabili cronologia producerii lor și astfel, în cele din urmă, a da o icoană a evoluției geografice a unui ținut în decursul timpurilor.

C. BRĂTESCU

Profesor de geografie la Șc. Normală
din Constanța

CÂNTEC DE IAZ

(DIN NICOLAUS LENAU)

*Pe iazul, ce stă neclintit, se revarsă
Bogata lumină de lună
Ce tremură, razele sale 'mpletindu-și
Cu-a trestiei verde cumină.*

*Și cerbii se plimbă colò pe colină
Cu ochii spre zările clare,
Iar câteodată se mișcă și păsări
Prin trestii adânc visătoare.*

*Plângând îmi cobor eu privirea în jos:
M'apasă iubirea trecută,
O dulce aducere-aminte de tine
Ca ruga de noapte tăcută.*

I. DUMITRESCU-FRASIN

MUHAMMAD-DIN

Care om e fericit? Cel
care vede în casa lui co-
pilașii plini de praf sărind,
câzând și plângând.

Mumichandra

Era o minge veche, crăpată și zgrunțuroasă. Sta pe cămin printre cozile de pipă pe care Imam-Din, *Kiltmatgar*-ul, se apucase să mi le curățe.

— Fiul cerului are nevoie de mingea aceasta? întrebă cu respect Imam-Din.

Fiul cerului nu ținea așa mult s'o păstreze; dar la ce putea sluji oare o minge unui *Kiltmatgar*.

— La porunca luminăției voastre, am un băețăș. A zărit mingea colo sus și s'ar juca cu dânsa. N'o cer pentru mine.

Nimănui nu i-a trecut prin minte măcar o clipă să învinuiască pe acest vrednic și bătrân Imam-Din că s'a gândit să se joace cu mingea. El duse vechitura în sală și în curând auzii o izbucnire veselă de țipete ascuțite, un tropăit de pași mărunți și rostogolirea surdă a mingii pe pământ. Băețășul așteptase la ușe ca să-și primiască comoara. Dar cum de-a zărit el oare mingea pe cămin?

A doua zi întorcându-mă de la birou cu o jumătate de oră mai de vreme ca de obicei, văzui un omuleț în sufragerie, un dolofan grăsun îmbrăcat într'o cămașe hazliu de scurtă, care îi acoperia aproape jumătate din pântecul lui rotund. Pășia cu greu, abia ținându-se pe picioare, cu un deget în gură, gângurind încet și privind spre tablouri. Fără îndoială, acesta era băețășul.

Nu trebuia să intre în camera mea, bine înțeles ; dar era așa de adânc cufundat în descoperirile sale, în câtnici nu băgă de seamă când apărui în pragul ușii. Făcui un pas înainte și spaima sa fu așa de mare, încât avu aproape un atac de nervi. Se lăsă la pământ gâfâind. Ochii i se deschiseră mari, de asemenea și gura. Înțelesei ce avea să urmeze și mă retrăsei, urmărit de un urlet lung și aspru care făcu pe toți servitorii să sară în sus mai iute de cât la poruncile mele. Puțin după aceia năvăli și Imam-Din în sufragerie. Auziam oftări desperate și când mă întorsei, l-am găsit pe Imam-Din făcând morală micului vinovat, care-și preschimbase aproape toată cămașa în batistă.

— Băiatul ăsta, vorbi rar Imam-Din, este un *budmaș*, un mare *budmaș* (soiu rău). Mă tem că pentru purtarea lui cea rea o să ajungă la *Khana* (pușcărie).

Aceste vorbe fură urmate cu țipete îndoite din partea vinovatului și multe scuze stângace din partea lui Imam-Din față de stăpânul său.

— Spune copilului, i-am zis, că *sqhib*-ul nu e supărat și ia-l de aici.

Imam-Din împărtăși bunătatea stăpânului către buclucașul, care izbutise să-și înfășure toată cămașa la gât și țipetele ascuțite se potoliră și se schimbară în suspine. Pe urmă amândoi eșiră pe ușe.

-- Numele lui, zise Imam-Din, ca și când numele făcea parte din crimă, este Muhammad-Din, și e un *budmaș*.

Scăpat de teama oricărei primejdii, Muhammad-Din se înghemui în brațele tatălui său și-mi zise grav: «Pe mine mă chiamă Muhamma-Din, *tahib*, da nu sunt *budmaș*. Eu sunt om».

Din ziua aceia începură relațiile mele cu Muhammad-Din. El n'a mai intrat nici odată în sufragerie, dar pe tere-nul neutru al grădinii noi ne salutăm cu multă solemnitate, deși convorbirea noastră se mărginia numai la schimbul acestor cuvinte: «*Talaam, tahib*» din partea lui ; și „*Salaam, Muhammad-Din*“ din partea mea. În fie-care zi, la întoarcerea de la birou, cămășuța albă și trupușorul său grăsun răsăriau în umbra unui grilaj acoperit de plante

acățătoare, unde stătuse ascuns pâuă atunci ; și în fiecare zi îmi opriam calul în locul acela pentru ca salutul să nu-mi fie nici prescurtat, nici necuvincios.

Muhammad-Din nu avea tovarăș de joc. El alerga cu pași mărunți dintr'un capăt în celălalt al curții și al grădinii, pătrunzând prin tufișurile de ricină și ieșind din ele, foarte ocupat cu treburi misterioase pe care nu le puteai cunoaște. Într'o zi, tocmai în fundul grădinii, mă împedica de una din operele sale. El îngropase pe jumătate mînea în țărână și, de jur împrejur, în chip de cerc, înfipse în pământ șase flori vestejite. Cercul, la rîndul său, era înconjurat de un pătrat grosolan desemnat cu ajutorul unor sfărămături de cărămidă roșie și de porțelan ; totul era mărginit de un val de țărână. De lângă fântână un om care căra apă îmi făcu o rugămintă pentru micul arhitect, spunând că e un copilăș care se joacă și că jucăriile lui nu-mi strică mult grădina. Martor îmi este Dumnezeu că nici atunci, nici mai târziu, nu m'am gândit să mă ating de opera copilului. Dar în seara aceleiași zile, plimbându-mă prin grădină, fără să bag de seamă, călcai peste construcțiile lui ; înainte de a-mi da seama de ceia-ce făceam, eu și dăramasem florile, valul de pământ și cioburile de porțelan, așa încât ori-ce refacere era peste putință. A doua zi de dimineață mă găsi de odată față în față cu Muhammad-Din, care plîngea încet pe ruinele făcute de mine. A fost o cruzime când i s'a spus că *sahib*-ul este foarte supărat pe dînsul pentru că scoționia grădina și că *sahib*-ul a izbit cu piciorul în gunoaiile adunate acolo ocărînd. Muhammad-Din se necăji multă vreme ca să curețe locul de praf și de cioburi, iar obrajii lui de copil erau scâldați în lacrimi și în ochi i se citia o scuză mută când mi-a zis : «*talaam sahib*» în seara aceea la întoarcerea mea de la birou. O cercetare repede m'a dus la următorul rezultat : Imam-Din l'a înștiințat pe Muhammad-Din că numai pe baza unei favori cu totul speciale numitul Muhammad-Din are încuviințarea să se desfăteze după pofta inimii. După care copilul prinse suflet și se puse pe lucru să tragă pe pământ planul unei clă-

diri care trebuia să intreaacă cu totul combinațiile lui cu mingea și florile.

Timp de câte-va luni micul excentric cu obrazii bucălați se învărti în umila sa orbită, printre tufele de ricin și în praf. Veșnic ocupat să înalțe palate mărețe din florile vestejite, aruncate de servitor, din pietricelele rotunjite și lustruite de apă, din ciorburile de sticlă și din penele smulse, cred, de la pasările din coteț, — el era veșnic singur și veșnic gânguria încet.

Niște scoici cu pete strălucitoare fură lăsate într'oză lângă cea mai nouă dintre clădirile sale; și mă așteptam că, după atâtea pregătiri, Muhammad-Din va face să răsară din pământ un monument mai strălucitor de cât toate cele de până atunci. Nu m'am înșelat. Timp de o oră a chibzuit el și pe urmă gânguritul lui izbucni într'un cântec de biruință. Apoi începu să facă planuri în țărână. Trebuia să fie o adevărată minune palatul acela, de oare ce din plan se vedea că are doi metri de lungime și un metru în lărgime. Dar palatul nu fu terminat nici odată.

În ziua următoare nu-l mai văzui pe Muhammad-Din la locul său din dreptul stației trăsurilor și nu mai auzii urându-mi «*talaam talib*» la întoarcerea mea de la birou. Mă obișnuisem cu acest salut și m'am întristat mult când nu l-am mai auzit în seara aceea. În ziua următoare Imam-Din mă înștiință că băiatul e scuturat de friguri și că are nevoie de chinină. Ii dădui leacul și-i trimise un medic englez.

— N'au rezistență maimuțele astea, zise doctorul, când ieși din camera lui Imam-Din.

O săptămână mai târziu, de și așa fi dat ori-ce ca să înlătur acest sfârșit, întâlnii pe drumul care duce la cimitirul musulman pe Imam-Din, însoțit de un singur prieten, care ducea în brațe, înfășurat într'o pânză albă, tot ceia ce mai rămânea din micuțul Muhammad-Din.

25/10 920 Constanța.

Traducere din Rudyard Kipling
de

PANIA NICULESCU

EDUCATORII FAȚĂ DE ÎNRĂURIRILE MEDIULUI SOCIAL ¹⁾

Aniversările școlare sunt prilejuri bine-venite pentru a cerceta cu atențiune rezultatele muncii noastre în direcția educației și instrucției elevilor. Va fi poate de folos să examinăm care sunt piedicele cele mai mari ce ne stau în drum și care sunt mijloacele ca să le putem înlătura.

Intotdeauna educatorii s'au plâns că mediul în care trăiesc școlarii, precum și acela în care își vor desfășura activitatea după terminarea studiilor, stânjenește sau chiar împiedică cu totul avântul ideilor nobile, frânge fără cruțare rădăcinile fragede ale pornirilor generoase, ce sunt însuflete de la înălțimea catedrei. Mediul dărâmă ceea ce clădește școala. Cât timp copilul e în școală, mediul care-l înrăurește e familia, în care s'a născut și societatea camarazilor. După ce a părăsit băncile școlii, mediul îl formează breasla, clasa socială, partidul politic, cercul literar, artistic, din care face parte etc.

Mai întâiu, voi arăta conflictul ce a existat totdeauna între țelurile unei educații serioase și înrăuririle, adesea nefaste, ale mediului.

În cele din urmă, vom vedea cum putem lupta cu oarecare speranță de izbândă împotriva acestui neajuns.

Nu e om, oricât de puțin idealist, al cărui suflet să nu fi fost frământat de lupta dintre ceea ce comandă conștiința sa morală și exemplele ademenitoare ale societății

1) Conferință ținută la a 24-a aniversare a liceului «Mircea cel Bătrân» din Constanța.

în care trăim. Conflictul dintre iubirea de familie și simțul de echitate, între colegialitate și datoria legalității, contrastul dintre interesul personal și datoria patriotică au format și pot forma miezul celor mai sguuitoare tragedii.

Originea acestor conflicte de conștiință stă în puterea creatoare a spiritului omenesc. Nemulțumit cu realitatea, omul își construiește o lume imaginară cât mai perfectă. Este însă o nepotrivire între ușurința, cu care mintea combină cele mai îndrăznețe plăsmuiri și greutatea, cu care omul traduce în realitate, în fapte concrete, ceea ce spiritul a făurit. Au trecut mii de ani, de când vechii Eleni au conceput posibilitatea sborului, precum vedem în legenda lui Icar, iar acum 400 de ani, Leonardo da Vinci a fost preocupat toată viața de această problemă. În domeniul prefacerilor morale, sociale, politice, este și mai mare contrastul între vis și realitate. Câți oameni mari dela Platon până la Tolstoi n'au zămislit în mintea lor imaginea unei societăți perfecte; câți filosofi și moralisti n'au zugrăvit idealul unei moralități impecabile! Ce distanță însemnată este însă între ceea ce a auzit mintea și ce s'a putut preface în fapte adevărate! Dacă, cu toate aceste neajunsuri, progresele științifice și tehnice sunt totuși considerabile, progresele morale ale omenirii sunt abia perceptibile.

În adevăr, în ciuda celor mai frumoase idealuri concepute de moralistii cei mari, societatea impune omului anumite norme de viață, care alcătuiesc ceea ce numește moralitatea publică, sau nivelul moral social. E un contrast isbitor între morala teoretică, întocmită de filosofi, pe care școala o predică de pe catedră, și moralitatea societății. Pe când morala filosofică a atins înălțimi aproape inaccesibile, societatea se târăște în decursul veacurilor în progrese morale abia sensibile. Massa socială nu numai că nu primește ca reguli de viață decât ceea ce e mai banal, mai scăzut în concepțiile morale, dar ea luptă fără milă contra celor ce năzuiesc a atinge culmile moralității perfecte.

Câteva exemple vor fi îndestulătoare ca să învedereze nepotrivirea între preceptele moralei, așa cum le pro-

povăduiește școala și exemplele atotputernice, pe care ni le înfățișează societatea. Morala teoretică ne învață: Nu minți! Morala mediului social ne dă la fiecare pas lecția atrăgătoare că „cu o minciună boerească treci în țara ungurească“. Morala filosofică ne îndeamnă: Fii drept, fii nepărtinitor, fii obiectiv! Societatea în care trăim dovedește fără replică posibilă, că „cine 'mparte, parté-și face“. Oriunde vezi răul, atacă-l cu hotărîre; nu te întovărăși cu cei nevrednici, ne spun moralistii. Așa-i, dar „corb la corb nu-și scoate ochii“. Fii idealist, fii dezinteresat, spune școala. Poporul, mai cuminte, zice: „Frate, frate, dar brânza-i pe bani“. Astfel am putea oricât de mult să continuăm a pune în contrast morala teoretică și morala practică.

Viața morală a fiecărui om nu e decât o rezultată a două puteri contrare: pe de o parte, chemarea conștiinței, care ne luminează drumul către ideal, pe de alta factorii sociali, cari împiedică înălțarea noastră morală și prin mii de tentacule invizibile ne târăsc în jos. Cine se împotrivesc mediului, cine nesocotește morală comună e expus la tot felul de nemulțumiri. Pe cei ce ajung la moralitate perfectă, societatea nu-i poate îngădui: le dă să bea cucută ca lui Socrate, îi arde de vii ca pe Huss, îi răstignește ca pe Hristos.

În proverbele de mai sus și în alte multe pe care nu e nevoie să le citez, sunt condensate observații psihologice îndelungate ale poporului. Ele exprimă cu justeță trăsături caracteristice ale sufletului mulțimilor, ne dau note bine prinse ale moralei vulgului. Pe altă cale voi mai căuta să ilustrez înrăurirea adesea păgubitoare a mediului, în care se desfășoară educația copiilor noștri. Vestitul umorist american Mark Twain ne dă dovada unei mari puteri de observație în ce privește sufletul masselor. Într-o schiță, intitulată „Istoria băețașului bun“, ne arată puterea extraordinară a societății, care pedepsește pe orice om, care se împotrivesc normelor admise de toți. „Băețașul bun“, pe care-l numește Iacob Blievens, e tipul așa de rar al școlarului, care crede cu toată ardoarea sufletului său curat în realitatea binelui, în puterea cuceritoare a frumosului; el e convins că ceea ce învață la școală se

practică în societate și-și face o datorie din propagarea moralității; el crede că chemarea lui în viață este să lupte împotriva răului. La fiecare pas însă, mediul îi dă lecții amare că ceea ce e scris în carte e bun numai de învățat pe dinafară; societatea își are regulile ei: cîc le calcă e în mod fatal pedepsit și la urmă de tot, dacă continuă cu alitudine vrăjmășească, va fi strivit. Iacob Blievens, micul erou al lui Twain, „credea în băețășii buni“ așa cum se întănesc în cărțile de cetire. Toată ambiția, tot idealul vieții lui eră să se vadă și el într'o carte de cetire. Din nenorocire, precum eră de așteptat într'o societate plină de păcate, „bunul nostru băiețăș nu izbăndi la nimic și din toate căte încercă, nu ieși niciuna, așa cum se petrece în cărțile cu băieți buni“. În cărțile de cetire totdeauna lucrurile se petreceau spre binele băeților cumiți și „băeții răi erau cei cari se alegeau cu capul spart“. Dar la el, se vede că se stricase vre-un șurub în rânduiala lucrurilor, căci toate se întorceau deandoselea“. Mark Twain dă câteva exemple de toate nenorocirile îndurate de bietul copil din pricina curăteniei sufletului său, din cauza dorinței lui de a face binele cu orice preț, de a împiedeca răul, de a moraliza societatea. E foarte multă observație justă în aceste exemple, cu toată exagerarea necesară pentru producerea efectului umoristic: astfel, într'o zi, micul nostru erou, „văzând pe un băiat furând mere, se apropie de pomul în care se urcase răufăcătorul, ca să-i spună istorioara băiatului rău, care a căzut din mărul vecinului și și-a rupt mână“. Ce se întămplă însă? În adevăr, hoțul de mere căzu din pom—întocmai cum scrie în cărțile de cetire—dar căzu peste Iacob Blievens și se rupse mână lui Iacob Blievens, nu a hoțulu, care scăpă fără să i se întămple cel mai mic rău. „Acest lucru nu-l putu pricepe Iacob, căci una ca asta nu văzuse în cărțile lui“.

Altădată sări în ajutorul unui cerșetor orb pentru a-l scăpa de hărțuelile unor copii răi. Aceștia fură alungați, însă răsplata a fost că Iacob a fost lovit cu bastonul în cap de acel orb. — Oridecâteori voia să predice morala cea mai curată, oridecâteori voia să moralizeze cu orice preț pe semenii săi, eșia totdeauna ocărăt, bătut.

Eroul lui M. Twain n'a reușit niciodată în viață, fiindcă trăind numai în lumea ideilor din cărțile de școală, el nu-și dădea seama de legile inflexibile ce alcătuiesc condițiile de viață ale mediului social. Lovitura cea mai crudă pe care a suferit-o, a fost atunci când, voind să obție un serviciu pe un vapor, căpitanul îl întrebă «ce recomandații are». Atunci Iacob «scoase cu mândrie o carte din buzunar și arătă dedicația scrisă pe dânsa : «Lui Iacob Bleviens, pin partea devotatului profesor». Căpitanul îi răspunse cu cruzime : «Asta nu face doi bani; asta nu-mi dovedește că știi să speli podelile și că ești bun de vre-o treabă. N'am nevoie de tine».

O dedicație din partea profesorului să n'aibă niciun efect ! Aceasta fu cea mai crudă desamăgire din câte i s'a întâmplat lui Iacob în viața lui.

Teza lui M. Twain, care se poate deduce din aceste exemple, este că acelaș lucru se va întâmpla și celor vârstnici, cari cu tot dinadinsul vor voi să reformeze moralmente societatea. Loviturile morale ce vor încerca, vor fi tot așa de dureroase ca și bătăile, pe care le suferia Iacob Bleviens, oridecâteori voia să facă o faptă bună.

Morala teoretică este rezultatul activității pur intelectuale a filosofilor, este produsul combinării noțiunilor, după legile gândirii abstracte. Dimpotrivă, morala societății la un moment dat este expresia raporturilor de putere ce există între diferitele ei elemente, bogați și săraci, slugi și stăpâni, învățați și ignoranți etc. Cât timp omul perfect moral e inofensiv, atunci în ochii maselor e de cele mai multe ori ridicul. Omul cu desăvârșire onest, care nu încalcă cu nimic dreptul altuia, este în ochii vulgului un prost. Când însă cineva, fiind de o moralitate fără pată, devine agresiv, societatea caută să-l înlătore. Este cunoscută legea, după care se face nivelarea morală a societății : massa atrage pe oamenii esecțiionali în rândul celor comuni ; niciodată massa nu se poate ridica până la culmile idealelor făurite de moralității cei mari.

Sub aceste variate înrâuriri ale mediului se dezvoltă și elevii noștri. Factorii sociali, cari abat pe elevii noștri dela practica moralei pure sunt : familia, camarazii de bancă,

prietenii și chiar noi educatorii. În educator trebuie să vedem nu numai pe predicatorul moralei dela înălțimea catedrei, ci și pe omul, care este un produs al mediului social, în care trăește.

Dupăce a părăsit școala, sunt alți factori cari faso-nează pe fostul elev: breasla din care face parte, parti-dul politic în care s'a înscris, coteria literară sau artis-tică, etc. Din acest punct de vedere, se poate vorbi de o morală de familie, o morală de breaslă sau de grup pro-fesional, o morală de clasă socială, etc.

Există o morală de familie? Familia să înrâuriască în rău asupra copiilor? Se poate acest lucru. Dovadă: Un profesor din București, d-l Bogdan Duică, a făcut mai de mult o statistică în clasa III-a a unui liceu și a aflat că un mare număr de elevi cunoștea foarte multe jocuri în cărți, cu numele cele mai ciudate, pe care le-au învățat, evident, a-casă, în familiile lor. Rolul rău, pe care l exercită adesea fa-milia? Dovadă, este ușurința cu care mai totdeauna părinții fac concesiiile cele mai largi copiilor lor. Tot așa putem vorbi de înrâurirea rea a camarazilor. E cunoscută morala școlă-rească, care stigmatizează pe cei ce se silesc la învățătură cu epitetele cele mai urâte. După ce elevul a eșit din școală, unde i s'a predicat simțul datoriei, intră într'o breaslă.

Există fel de fel de prejucii, ba chiar procedee morale caracteristice fiecărui grup profesional: bacșișul, hatârul, nepotismul, lingușirea, sunt atâtea păcate morale ce caracterizează unele bresle. Dar și clasa socială, din care facem parte, are morala ei: pentru cei mai mulți din clasa celor bogați e un drept de origine aproape di-vină să tragă beneficii din munca celor săraci; la rândul lor mai toți săracii socotesc că nu e niciun păcat să ră-pești din averea celor bogați; dimpotrivă, a răpi din ave-rea bogaților e socotit ca un act de justiție socială.

Expuși acestor diverse înrâuriri ne întrebăm ce au făcut atâtea generații de elevi cari, în decursul timpurilor, s'au pe-rindat prin liceele noastre? Desigur, unii, cei mai puțini, au păstrat totdeanna în viață o sărămă de ideal care, în cioc-nirea cu brutalitățile vieții comune, le-a luminat calea, fe-rindu-i de rătăcirii. Alții au dus o viață de oportunism

comod. Mulți — dacă nu cei mai mulți — au aruncat peste bord tot balastul moral, cu care școala le-a împovărat mintea.

Ajungem în chipul acesta, în mod firesc, la întrebarea : cum vom putea împiedica degradarea elevilor noștri? cum vom lupta contra înrăuirilor rele ale mediului social sub diferitele lui aspecte? Un mijloc practicat în toate timpurile, fiind cel mai lesnicios, a fost predica de pe catedră sau de pe amvon, cu un cuvânt, instrucția morală.

Pentru atingerea pe această cale a scopului propus, s'au produs capo-d'opere de elocvență morală sau religioasă. Inșă rezultatele obținute nu sunt în măsura muncii depuse, nici a talentului și științei întrebuințate. Elevii se vor alege numai cu o instrucție aleasă, cu ușurința de a mânui noțiunile abstracte morale, când trebuința va cere.

În cazurile când, pe lângă instrucția morală, constatăm și o moralitate perfectă, atunci acest lucru se datorește mai totdeauna caracterului bun înăscut, exemplelor morale din familie, etc. Morala teoretică, dacă nu e însoțită de o temelie morală ereditară, dacă nu e susținută de bune exemple în familie, clădește castele în aer, făurește mirajuri ce se risipesc la cea dintâi ciocnire cu realitatea.

Un alt mijloc, propus de diferiți filosofi ca Rousseau, Fichte etc, a fost *izolarea de societate*. Dacă mediul social e așa de rău, să fugim de el. Să creiem școli în munți, în păduri; să depărtăm pe copii de Sodoma și Gomora, care sunt orașele moderne. Să clădim școli model cu cele mai mari sacrificii bănești, cu profesorii cei mai buni, formați în cea mai bună școală pedagogică. O clădire cu tot confortul modern, cu grădini vaste, livezi încântătoare, lacuri etc. Această cale poate fi bună, însă greu de aplicat, când e vorba de educat masele de copii ale păturilor largi ale poporului. Aceste școli model pot fi un excelent mijloc de educație pentru bogătași, însă nu pot lua, mai ales în țara noastră, așa extensiune, între altele, din motive financiare — încât să rezolve problema educației morale a masselor.

Care va fi atunci calea mântuitoare, pe care să că-

lăuzim fără șovăire pașii noștri, rămânând orbi și surzi față de toate ademenirile pierzătoare ale societății? Singurul principiu rodnic în viață este *înfăptuirea*, singurul fel ce trebuie să urmărim este *fapta*. Chiar și în domeniul activității pur intelectuale, ca în studiul matematicilor de ex., o cunoștință nu merită cu adevărat acest nume decât dacă aplicația se poate face ușor și repede. Cu atât mai mult în chestiuni de morală înfăptuirea este scopul de căpetenie; fapta morală e criteriul după care prețuim valoarea oricui. Activitatea organizată, continuă, controlată la fiecare pas, binecuvântată prin rezultate bune, vădite, este supremul și unicul bine în viață. Numai aceea maximă morală devine proprietate intimă a sufletului care, din simplă cunoștință teoretică, prin repetare continuă, se transformă în obicei. Când a ajuns obicei, acțiunea morală se produce cu siguranța unui act reflex și cu statornicia unui instinct. Cum vom putea să facem pe elevi să ajungă la acest grad de trăinicie morală? Făcându-i să practice toate învățăturile morale. În ce chip? Putem porunci cuiva să fie milos, să fie drept, dezinteresat, să fie patriot? Aceste virtuți nu se pot produce după comandă; se pot lămuri teoreticește, dar nu se pot împlânta în sufletul copiilor prin simpla exprimare a dorinței educatorului.

Atunci cum vom proceda? Va trebui să creiem în societatea școlărilor așa condiții de viață, încât să fie necesară practicarea tuturor virtuților. Liceul să nu mai fie o masă amorfă de copii străini unii de alții, ci din mijlocul să creiem așezăminte necesare bunei funcționări a societății școlărești. Să încadrăm masa școlărilor prin organe indispensabile bunei conviețuirii, reprezentate de cei mai harnici și cinști elevi, ferindu-ne evident, pe cât posibil, să nu cădem în artificial sau inutil. — Nu vom mai predica după nume niciun sentiment; nu ne vom mărgini să vorbim elevilor de milă, ci îi vom învăța să practice mila în mod activ și inteligent. Umăr la umăr cu cei mai destoinici dintre dânsii, vom coopera la ajutorarea elevilor săraci. Elevii, din mijlocul lor, vor trebui să alcătuiască mica instituție, care să asigure puțința de dezvoltare morală și intelectuală a celor săraci.

Nu le vom predica numai *ex cathedra* iubirea de patrie. Mai ales în acest domeniu s'a făcut și se face abuz de multă vorbă. Iubirea de patrie sau patriotism înseamnă respect față de patrimoniul națiunii noastre. Acesta cuprinde tot ce a rămas dela părinți. Există un patrimoniu moral, format din ideile și sentimentele celor dispăruți și celor ce acum sunt în viață, și există un patrimoniu material: toate bogățiile materiale ale poporului nostru.

Numai dacă respectăm și cruțăm patrimoniul material al nației noastre, putem ajunge la adevăratul patriotism. A ne mulțumi numai cu manifestarea verbală a unor sentimente frumoase și a risipi bogăția materială a neamului nostru, înseamnă o falsă aparență de patriotism. Nu pot iubi patria decât silindu-mă să cresc bogăția ei. Aceasta e temelie adevăratului patriotism, pe când mărturisirea sentimentelor patriotice, în forme oricât de literare și cu oricât elan oratoric, costă așa de puțin! Pornind dela această concepție, elevii vor trebui să respecte nu numai toate regulile de bună purtare, care formează tradiția acestui liceu, ci mai ales vor trebui să păstreze cu sfințenie în cea mai bună stare posibilă, patrimoniul material al școlii: mobilierul și tot materialul școlar. În acest chip vor avea adânc sădit în sufletul lor *respectul bunului public*. Acest sentiment, înfiripat zi cu zi și întărit prin continua lui punere în joc, va fi dus de elevi în viața publică, după ce vor părăsi școala. Elevii cei mai ordonați vor fi custozii întregului avut al școlii și controlorii tuturor celorlalți. În mod practic elevii vor trebui să înțeleagă că avutul unei școli este lăsat de înaintași pentru folosul lor cu condiția ca să-l păstreze și să-l măriască în folosul generațiilor de elevi ce vor veni după ei. Elevul, care nu cruță averea materială a școlii, poate vorbi oricât de frumos, poate lua la morală o notă oricât de mare, valoarea lui morală, în societate, după ce va termina școala, va fi problematică.

Tot așa nu ne vom mărgini să vorbim elevilor despre dreptate, ci vom face pe elevi să selecționeze ei înșiși din mijlocul lor pe cei mai nepărtinitori, pe cei mai curați sufletește, ca să fie ei mentorii morali ai celorlalți.

Pentru înrădăcinarea sentimentelor frumoase vom face apel la toate forțele vii ale masei școlărești. Elevii distinși prin învățătură sau caracter, vor trebui să contribuie efectiv la progresul camarazilor lor. Monitorul de clasă va trebui să ajungă un factor real, prețuit și respectat, în societatea școlară. Monitorul va fi elevul cel mai serios, cel mai imparțial, cel cu mai multe calități morale. Educatorii, coborându-se în masa școlară, trăind din viața lor, devenind mai democrați în pedagogie, vor cunoaște temeinic aptitudinile fiecăruia, vor putea îndruma această selecționare, mulțumită căreia cei mai de seamă vor fi diriguitorii, în cari restul elevilor vor găsi modelele vrednice de imitat. Astfel noi, profesorii, vom lua de colaboratori în opera noastră educativă pe cei mai distinși dintre elevii noștri. Vom căuta să facem ca masa școlară să trăiască cât mai intens o viață morală. Toate preceptele moralei vor trebui să-și găsească aplicațiunea constantă în viața societății școlare. Acțiunea, punerea în lucrare, va fi principiul conducător în educația morală.

Oricât de întristați suntem când vedem scăderile societății de azi, când ne coborâm în mijlocul școlarilor, inima ni se înviorează, gândirea noastră devine mai optimistă. Spiritul nostru devine mai entuziast, când vedem atâtea inteligențe, atâtea porniri frumoase, care n'așteaptă decât munca noastră călduroasă spre a-și lua un puternic avânt. Călăuziți în viață de luminile ce se revarsă din concepțiile sublime ale marilor gânditori, școlarii vor rezista tuturor ispitelor, vor căuta prin practicarea virtuților, prin exemplele vieții lor de toate zilele, să devie factori de înălțare, de înobilare a vieții noastre colective. Numai pe această cale vom ajunge a face ca viața noastră să fie mai folositoare, mai frumoasă, mai vrednică de trăit. Numai în acest chip generația care vine, va contribui la creșterea tot mai mare a numelui poporului nostru în mijlocul celorlalte națiuni.

G. CORIOLAN

Directorul Lic. «Mircea cel Bătrân»

CNEAZUL ȘTEFAN VOGORIDE

Despre cneazul Ștefan Vogoride la noi, în țară, în genere se crede că i de origine grecească, anume din Fanar. Cred că lămuririle de mai jos, extrase dintr'un articol publicat de P. Carapetrot în revista bulgară „*Bălgarsca sbirca*“ 1902 p. 37 sg, vor fi de interes pentru istoriografia română.

Autorul ne spune că Ștefan Vogoride se născu în târgulețul *Cotel*, care a dat mai mulți oameni însemnați pentru Bulgari, din tatăl Țonco și din mama Anna și că se înrudia cu Vlădica din Vrața.

Clasele elementare le făcu în *Cotel*, în limba greacă bine înțeles, după care fu trimis, dimpreună cu un frate al său, să-și continue cursurile la școala grecească dela București, în floare pe acea vreme. Intre alții, avu de profesor pe Lambros Fotiades. Aci învăță bine limba greacă și franceză. Apoi, la Constantinopol se desăvârși și în limba turcească.

Ca cunoscător al limbii franceze, fu numit în slujbă la ministerul afacerilor streine și în curând fu trimis în Egipt. Apoi fu numit caimacam în Moldova.

Distingându-se ca diplomat la încheierea tratatului dela Adrianopole, 1829, Sept. 2, dintre Turci și Ruși, deveni omul de încredere al Sultanului Mahmud II, care îl însărcină cu diferite misiuni importante la Petrograd. Fu numit membru în *Tanzimat* (1840), când începe să se simtă activitatea sa pe lângă Sublima Poartă. Apoi este numit *beiu* al insulei Samos, funcție pe care o conduce dela Constantinopol. În locu-i administra insula ginerele său, C. Musura. După Vogoride este numit *beiu* al Samosului Ioan Ghica.

În calitate de caimacam al Moldovei, rar de tot fu la Iași.

În Turcia ajunse la cele mai înalte titluri până la cel de *riut-bei-bala* (înalt Domn), titlu ce pe vremea aceea nu se da de cât chedivului Egiptului, beifului din Tunis și Domnilor Principatelor românești și Serbiei, fără însă ca aceștia să aibă și titlul de înalt.

St. Vogoride se căsătorii cu moldoveanca *Doamna Rallu*, care se stinse cu mult înaintea lui. Avu trei fii și patru fiice : Beizadeua *Iancu*, care-i ținea locul la Samos, înebunit mai târziu ; beizadeua *Nicolachi*, care ocupă la 1839 postul de secretar al ministrului turc dela Paris, devenit ministru de finanțe al caimacamului Moldovei, Teodor Balș, pentru că, după moartea acestuia să devină el însuși *caimacam* al Moldovei. Acesta se căsătorii cu Ecaterina, unică fiică a boerului moldovean Conachi, din care cauză se numi Conachi-Vogoride. La 1856, în virtutea tratatului dela Paris, Basarabia unindu-se cu Moldova, Nicolachi-Conachi-Vogoride emise la Iași chrisovul (10 Iurie 1858) prin care hotărâ deschiderea școalei bulgărești din Bolgrad. După dânsul a rămas un copil, ofițer (la 1902) în armata română și care, după abdicarea lui Alexandru Battenberg, veni la Târnova cu aspirații de domnitor.

Al treilea fiu fu *Aleco*, mulți ani secretar la ambasada turcească din Londra, apoi ministru în Turcia și guvernator al Rumeliei orientale El trăia în 1902.

Ne mai vorbește despre fiicele lui Vogoride, măritate toate bine ; una dintre ele, *Smaragda*, după prințul Mihail Sturdza.

Despre mama lui Vogoride ne spune că a murit la Constantinopole pe la 1851 în vârsta înaintată de peste o sută de ani și că n'ar fi știut decât limba bulgară, de și era numită «*cocona*» și «*domna*».

În casa lui Vogoride «se vorbea mai mult românește și foarte rar grecește» (pag. 41) «*Vogoride nu vorbea niciodată bulgărește, căci uitase limba, dar pricepea tot ce se vorbea în această limbă. Cu bulgarii de obicei vorbea grecește sau turcește*».

Crescu patru bulgari din Cotel, susținându-i pe la școli (grecești, bine înțelese), între cari și pe *Sava Racowski*, revoluționarul de mai târziu, cu sediul la Brăila.

Lăsă, între altele, prin testament, să se ridice o biserică la Cotel (grecească), pentru care însărcină ca epitropi pe patriarhul

Ierusalimului, pe ginerele său Mihail Sturdza, pe Alecu Fotiade și pe notabilul din Cotel, Hagi-Petre Hagi Mateof. Biserica însă nu se făcu, probabil din pricina cerței ivite între biserică greacă și bulgară, imediat după moartea lui Vogoride.

Acestea sunt știrile ce ne dă autorul despre Vogoride, care pe bulgărește ar fi sunat *Bogorivici*.

Alte știri despre dânsul, mai mărunte, găsim în *Period-Spisanie* cartea LXII ; în *Bălg. Sb.*, anul 1902, pag. 110, unde ni se spune că Vogoride dăruiește o casă a sa la Constantinopol, pentru întemeierea primului paraclis. bulgăresc (1848) și despre care Sava Racowski ne spune că i s'ar fi plătit casa și partea ce ar fi luat în diferite ocazii aspirațiilor bulgărești.

PERICLE PAPAĞAGI

Directorul școlii din Silistra

SCRISORI

V

TOT PE PUTERE SE BAT ȘI AZI

Zicătoarea veche spunea că: „*Omul sfințește locul*“. Arivismul nou pretinde, ca: „*Locul să sfințească pe om*“.

Dintr'acest contrast de vederi, între cei cari știu să zidiască, și cei cari nu pot trăi fără să dărâme, s'a născut o luptă, din care meritele și caracterele au eșit învinse și date la o parte. De atunci, pe locurile ce s'ar fi căzut să le ocupe acestea, se ceartă toate nulitățile, pentru ca să se ridice și să facă averi.

Pentru acești ciocli, trecerea liniștită dela o organizațiune la alta, ori dela un principiu de acțiune abusiv, la altul corect, nu se poate face, decât răsturnând tot ce a construit experiența veacurilor. Nimic nu-i poate încredința că orice muscă nu poate face miere și că toate steagurile nu sunt roșii.

Îmbătați de școala demagogiei și trăind din contribuțiile neofitiilor, puțin le pasă de ruina ce lasă după dâșșii și nici se gândesc că precedentele ce creează, pot folosi altora.

Eclipse, firește, se arată uneori în viața națiunilor; dar lumina degrabă le stinge; căci, desgrădirea inițiativelor individuale, intensitatea muncii ajutată de științele aplicate și garantarea dreptului de proprietate, sânt arme oțelite și invincibile, care apără Democrația de orice atacuri anarhice ale Demagogiei.

Experiența apoi a învățat pe fiecare că un Stat, ca să poată prospera, are nevoie de capacități reale, care să-l conducă și că, dacă sub un pretext sau altul, acestea nu se iau din orice clasă se găsesc, ci sânt înlocuite cu spumele, pe cari bătaia valurilor trecătoare le-au scos la iveală, ce ordine și siguranță mai poate fi înăuntru și ce relații în afară, căci toate țările ce s'au

izolat, au pierit asfixiate de însăși egoismul lor; și egoismul nu este decât o pecetie a deșertăciunii.

De veacuri cugetătorii, ca să scape lumea de spiritele absolutismului, și-au căsnit mintea să alcătuiască o Constituție de stat, trasă numai din dreptul bazat pe natura și necesitățile omului, regim care s'a numit *democratic*, pentrucă printr'însul suveranitatea dela Monarc a trecut la Popor.

Bătrânii noștri, apreciind foloasele acestui regim, s'au grăbit a-l adopta încă dela 1866, înscriindu-i principiile în Legea cea mare a Țării. Din totalitatea dispozițiilor lui, au amânat numai acordarea votului obștesc, până ce Popoul să fie pregătit pentru delicata misiune, de a da directive în conducerea statului. Pregătire, pentru care toți fruntașii partidelor de atunci și-au luat îndatorirea a o face cât mai degrabă și cu orice sacrificii.

Spiritele rele însă, care le-au succedat la cârma Țării, în dorința de a-și prelungi cât mai mult stăpânirea și a o putea supune intereselor lor personale, și-au făcut o armă dintr'această amânare, așa că, dela acea dată, mistificarea Națiunii și frustrarea statului, sub toate formele și cu tot lucsul de formalități în descărcare, au luat din ce în ce niște proporții, la care nimeni altul n'a putut ajunge.

Cu cât ei erau mai nesățioși, cu atât amâneau instrucția poporului, sub diferite pretexte. Cu cât dâșii își puteau plăti cu favoruri și slujbe mai mulți partizani din colegiile restrânse, cu atât ei erau mai anevoie de doborât dela cârmă și deveniau mai tirani, astfel că: prin exemplele din ce în mai arbitrare, moralitatea proverbială a celor de jos aste astăzi înecată în desfrânarea celor de sus! Însăși principiile fundamentale ale democrației, această așezare sănină și creștinească, au fost prefăcute de către acești tirani fățarnici în arme de speculă. Ce foloase dar, mai putea să dea regimul democratic de și înscriș în Constituțiune, dacă în loc să-l păziască, *unii l-au tuns, alții l-au muls; unii i-au luat pielea, alții carnea; dând poporului numai oasele, ca să-i tociască dinții, ca să nu poată mușca?*

A venit pacea și cu dânsa aplicarea votului obștesc, care a adus la Guvern și în Parlamente așa zisa lume nouă. Nu discut aici, nici calitatea ei, nici numele ce i s'a dat; expun numai faptele. Care era prima datorie a acestor noi reprezentanți, cari

în numele întregii populațiuni, veniau să vindece ranele trecutului și să ușureze lipsurile prezentului?

Să ne dea, mai înainte de toate, un *guvern național*, compus din tot ce are Țara mai luminat și mai încercat, și aceasta cu voia sau fără voia unuia sau altuia, căci Țara întreagă îl cerea, guvern ce totdeauna ni s'a refuzat și pe timpul preparativelor și pe acela al războiului.

N'au făcut-o!

Pentru a opri apoi mersul desfrâului, pornit și întreținut de către însuși autoritățile superioare, trebuia imediat să dea în judecată, spre a fi pedepsite, atât fără-de-legile comise până astăzi, cât și să impună la taxele cele mai grele averile câștigate în mod ilicit sub orice formă, sume care, pe măsură ce s'ar fi încasat, să fi fost împărțite ca despăgubiri de războiu, mai întâi celor cu desăvârșire ruinați, și apoi la cei mai puțin devastați; pentru ca toți acești nenorociți, rămași pe drumuri și gata să se agățe de orice fâgădueli mincinoase, să-și fi putut face, printri'însele, rost de muncă.

Prin singurele aceste două măsuri, cu nepărtinire aplicate, guvernul care le-ar fi luat dela început, și ar fi atras,—nu numai bine-cuvântările și sufragiile națiunii întregi, dar încă ar fi stârpit dint'odată abuzurile, ar fi ridicat moralul public, ar fi mărit producțiunea Țării în raport cu numărul brațelor, pe care plata din despăgubiri le-ar fi pus în stare să producă și pe deasupra ar fi tăiat scurt orice imfluență a propagandelor anarhice.

N'au făcut nici aceasta; din contra, au amnestiat pe toți tâlharii și pe toți desertorii, cari s'au îmbogățit din averile celor ce și-au făcut datoria; ba încă, le mai râd și în nas!

Odată satisfăcute aceste două nevoi capitale, concomitent cu parcelarea grabnică a pământului la săteni și cu organizațiunea nepărtinitoare și bine studiată a muncii față de capital, era indicată instalarea temeinică a aplicării riguroase a unui principiu de acțiune legal și corect în toate actele de guvernământ și administrațiune, în locul aceluia de bun plac, pe care de atâta amar de vreme îl practică autoritățile față de Națiune și Stat. Căci nu legile ce avem sânt vinovate de haosul și lipsurile în care bălăcim; ci acei cari le interpretează și le aplică în folosul lor.

În loc însă ca noii reprezentanți ai votului universal să se fi îngrijit mai întâi de nevoile urgente ale poporului, dânșii,

odată văzuți în Parlament, s'au constituit în nenumărate mici grupări și fiecare din ele s'a repezit cu urlete și scandale să ia puterea cu asalt ! Și pe ce însușiri personale ori programe se întemeiază ? Pe o a doua expropriere quasi-totală a moșiiilor particulare, fără nici o plată sau pe mai nimic ! Pe trecerea de fapt a caselor proprietaricești în stăpânirea chiriașilor ; pe politică și pe tot felul de jafuri, din care dâșii trebuiau să iasă mari și bogați !.

Văzând ce se petrece, cine nu s'a întrebat : Cum se poate ca în Țara aceasta, unde oricine, cu puțină muncă și în orice direcție poate trăi mai ușor decât oriunde, să se găsiască oameni cu așa judecată cari, în goana lor după niște aspirații, nepotrivite nici cu talentele, nici cu pregătirea lor, să-și abandoneze carierele, în care se puteau face folositori Țării, spre a-și consuma activitatea și energiile căsnindu-se să facă pe lume să creadă că, din patima și îatunericul lor, se va lumina Națiunea și că, din jaful celor cari au strâns muncind și economisind, să poată face prosperitatea trântorilor cari risipesc !

Unde văd dâșii la noi pletora aceea de lucrători din țările industriale, peste măsură de populate, cari, dacă sunt goniți din fabrică, mor de foame ? Și apoi în lipsa în care suntem de capitaluri bănești și de știință ori practică profesională, fără inițiativă și perseverență, ce folos poate să aducă lucrătorului scumpețea lucrului, când în aceeași proporție se scumpește și traiul ? Prosperitatea unei Națiuni a început totdeauna și pretutindeni cu educațiunea și instrucțiunea profesională a cetățenilor. Numai prin acestea, ajutate de înlesnirile tuturor mijloacelor economice moderne date de stat, s'a putut ușura munca manuală și iefteni producțiunea și, prin urmare, traiul.

De aceea, reglementarea raporturilor dintre diversele activități naționale a fost, este și va fi cel mai mare prilej de studii îndelungate și aprofundate a celor mai de seamă specialiști cari, cumpănind bine raporturile, să poată netezi asperitățile ; iar nu, cum se face la noi ca, după ce au citit sora o scriere pe care nici nu au înțeles-o, să confecționeze a doua zi legi după dânsa, croite după alte stări și alte interese, căci : *O lege, ca să-și poată avea autoritatea ei, trebuie să fie fructul experienței, iar nu impusă ca sistem de dominațiune.*

C. D. PARIANO

CONQUISTADORES

(DIN JOSÉ MARIA DE HEREDIA)

*In stoluri mari, ca șoimii ce se avântă 'n sbor,
Sătui să mai îndure trufașele mizerii
Și beți de-un vis eroic, brutal, cuceritor,
Porniră căpitanii din Palos al Mogherii.*

*Mergeau să cuceriască vestitele metale
Ce'n munții din Cipangu prin hrube se coceau ;
Iar caldele-alizeie sub tropic le'nclinau
Catargele-aplecate spre țări occidentale*

*Visând în orice seară o nouă epopoie,
Ii legăna'n miragiul unui bogat ținut
Fosforescența mării suflate de-alizeie.*

*Sau, aplecați pe margini de albe caravele,
Priviau cum nasc din ape, pe-un cer necunoscut,
In lumile-australe nebănuite stele.*

SALSOVIA

SCOICA

(DIN JOSÉ MÁRIA DE HERDIA)

*Frumoasă scoică, oare prin câte reci oceane
Ți-au legănat sidetul fragil și argintos
In verzile abisuri de ape diafane
Mareele, curenții și valul spumegos!...*

*Azi, în nisip, departe de fluxul cel sărat,
Te odihnești la soare pe aurita plaje;
Ci în zadar ți-e somnul, căci lung și desperat
Huește glasul mării și geme'n a ta coaje.*

*Mi-i sufletul asemeni cu scoica cea sonoră...
Și cum ecoul mării tot fierbe'n golu-i încă
De par'că mii de glasuri odihna și-o imploră;*

*Tot astfel și în pieptu-mi, prea plin de Ea odată,
Etern răsună zvonuri de patimă adâncă
Ca o chemare surdă și-atât de'ndepărtată.*

SALSOVIA

PAGINI ALESE

DIN

ERNEST RENAN

I.

CE ESTE O NAȚIUNE ?

(Fragment dintr'o conferință)

O națiune este un suflet, un principiu spiritual. Două lucruri care, de fapt, nu fac de cât unul alcătuiesc acest suflet, acest principiu spiritual. Unul se află în trecut, celălalt în prezent. Unul este stăpânirea în comun a unei bogate moșteniri de amintiri ; celălalt este consimțirea actuală, dorința de a trăi împreună, voința de a continua punerea în valoare a moștenirii pe care am primit-o în diviziune. Omul, domnilor, nu se improvizează. Națiunea, ca și individul, este capătul unui trecut de sforțări, de jertfe și de devotament. Cultul strămoșilor este dintre toate cel mai legitim ; strămoșii ne-au făcut ceea ce suntem. Un trecut eroic, oameni mari, glorie (înțeleg pe cea adevărată), iată capitalul social pe care așezăm o idee națională. Să ai glorie comune în trecut, o voință comună în prezent, să fi făcut lucruri de seamă împreună, să vești să mai faci încă, iată condițiile esențiale pentru a fi un popor. Iubim în proporție cu jertfele pe care le-am consimțit, cu nenorocirile pe care le-am suferit. Iubim casa pe care am clădit-o și pe care o lăsăm moștenire. Cântecul spartan : *Suntem ce-ați fost, vom fi ce sunteți,*

este, în simplitatea lui, imnul prescurtat al oricărei patrii.

În trecut, o moștenire de glorie și de păreri de rău de împărtășit ; în viitor un acelaș program de realizat ; să fi suferit, să te fi bucurat, să fi nădăjduit împreună, iată ceea ce face mai mult de cât vămile comune și granițele conforme cu ideile strategice ; iată ceea ce înțelegem cu toate deosebiri de rasă și de limbă. Ziceam adineauri : „să fi suferit împreună“ ; da, suferința la olaltă unește mai mult decât bucuria. Când e vorba de amintiri naționale, doliul face mai mult decât triumful ; căci el impune datorii și ne cere sforțări comune.

O națiune este, deci, o mare solidaritate, alcătuită din simțământul jertfelor pe care le-am făcut și al acelor pe care suntem gata să le mai facem. Ea presupune un trecut ; ea se rezumă, totuși, în prezent, printr'un fapt tangibil : consințirea, dorința limpede exprimată de a continua viețuirea laolaltă. Existența unei națiuni este (iertăți-mi această metaforă) un plebiscit de toate zilele, precum existența individului este o afirmație veșnică de viață. Oh ! știu, aceasta e mai puțin metafizic decât dreptul divin, mai puțin brutal decât dreptul pretins istoric. În această ordine de idei o națiune, tot pe atâta cât și un rege, nu are dreptul de a spune unei provincii : „Îmi aparții, te iau“. O provincie, pentru noi, sunt locuitorii ei ; dacă e cineva care are dreptul să fie consultat, este locuitorul. O națiune n'are niciodată un adevărat interes să-și anexeze sau să-și păstreze un ținut fără voia lui. Dorința vie a națiunilor este, în definitiv, singurul criteriu legitim, acela la care trebuie totdeauna să revenim.

Am alungat din politică abstracțiunile metafizice și teologice. Ce mai rămâne apoi ? Rămâne omul, dorințele sale, nevoile sale. Secesiunea (despărțirea politică), îmi veți spune și, la urma urmelor, fărâmițarea națiunilor, sunt urmarea unui sistem, care pune aceste vechi organisme la bunul plac al unor voințe adesea puțin luminate. E limpede că, într'o astfel de materie, niciun principiu nu trebuie să fie împins la exces. Adevărurile de acest ordin nu sunt aplicabile decât în întregul lor și într'un chip foarte general. Voințele omenești se schimbă ; dar ce nu se schimbă

bă aici pe pământ? Națiunile nu sunt ceva veșnic. Ele au avut un început, vor avea și un sfârșit. Confederația europeană, probabil, le va înlocui.

Dar nu aceasta-i legea veacului în care trăim. În clipa de față, existența națiunilor este bună, trebuincioasă chiar. Existența lor este cheazășia libertății, care s'ar pierde dacă lumea n'ar avea decât o lege și un stăpân.

Prin facultățile lor felurite, adesea potrivnice, națiunile se slujesc la opera comună a civilizației; toate aduc o notă în acest mare concert al omenirii care, într'un cuvânt, este cea mai înaltă realitate ideală pe care am putea-o atinge. Isolate, ele își au părțile lor slabe. Imi zic adesea că un individ, care ar avea niște defecte, socotite la o națiune drept calități, care s'ar hrăni cu o glorie deșartă, care ar fi într'atât de gelos, de egoist, de cărcotaș, care n'ar putea să 'ndure ceva fără să-și scoată sabia lui din teacă, ar fi cel mai nesuferit om. Dar toate aceste disonanțe de amănunt dispar în întreg. Biată omenire! cât ai suferit! câte încercări te mai așteaptă încă! O, de-ar putea spiritul înțelepciunii să te călăuziască spre a te păzi de nenumăratele primejdii cu cari ți-e semănată calea!

Mă rezum, domnilor. Omul nu-i robul nici al rasei sale, nici al limbii sale, nici al religiei sale, nici al cursului fluviilor, nici al direcțiunii lanțurilor de munți. *O mare îngrămădire de oameni, cu mintea sănătoasă și cu inima caldă, creează o conștiință morală, care se numește o națiune.* Atâta vreme cât această conștiință morală își dovedește puterea prin jertfele pe care le cere abdicarea individului în profitul unei comunități, ea este legitimă, are dreptul să existe.

Dacă se ridică îndoiele asupra granițelor sale, consultați populațiile pentru care se ceartă. Ele au tot dreptul să aibă o părere în această chestiune. Asta o să treziască surâsul la filosofii transcendentali ai politiceii, acești infailibili cari își petrec viața înșelându-se pe sine și cari, dele înălțimea principiilor lor superioare, se uită cu milă la „terre-à-terre^o-ulnostru. „Să consultați populațiile, fui! ce prostie! Iată niște biete idei franțuzești, care pretind să înlocuim diplomația și războiul cu mijloace de o simplici-

tate copilărească". Să așteptăm, d-lor; să lăsăm să treacă domnia transcendentălor, să știm să suferim disprețul puternicilor. Poate că, după multe dibuiri nerodnice, ne vom întoarce la modestele soluțiuni empirice. Mijlocul de a avea dreptate în viitor este, uneori, să te poți resemna să fii de modă veche.

II.

EDUCAȚIA POPORULUI

(din „Viitorul Științei“)

Innobilarea și emanciparea tuturor oamenilor prin acțiunea civilizatoare a societății, aceasta este datoria cea mai grabnică a guvernului în situațiunea de față. Tot ceea ce se face în afară de aceasta este nefolositor sau prematur. Se vorbește mereu de libertate, de dreptul de întruniri, de dreptul de asociație. Nimic mai bun, dacă inteligențele ar fi în stare normală; dar, până atunci, nimic mai frivol. Degeaba se vor întruni proștii sau neștiutorii, n'o să iasă nimic bun din întrunirea lor. Sectarii și oamenii de partid își închipuie că numai apăsarea împiedică ideile lor să isbutiască și se mânia împotriva acestei apăsări. Se înșeală. Nu reaua voință a guvernului înăbușe ideile lor; ci ideile lor nu sunt coapte; așisderea, nu forța guvernelor absolute, ci deprimarea supușilor menține popoarele în înjosire. Socotiți oare că, dacă ar fi coapte pentru libertate, nu și-ar face-o de îndată?

Libertatea de a spune orice presupune că acei cărora li se adresează, au inteligența și discernământul trebaitor ca să facă critica a ceea ce li se spune, să primiască dacă este bine, să respingă dacă e rău. Dacă ar fi o clasă, ce s'ar putea defini legal, de oameni cari să nu poată face acest discernământ, ar trebui să supraveghem ceea ce li se spune; căci libertatea nu se poate tolera decât cu marele corectiv al bunului simț public, care judecă greșelile. De aceea *libertatea învățământului*

este o absurditate, din punctul de vedere al copilului. Căci copilul, primind ceea ce i se spune fără să poată face critica, socotind pe dascălul său nu ca pe un om, care își dă părerea față de semenii săi, pentru ca aceștia s'o cerceteze, ci ca pe o *autoritate*, este evident că o supraveghere trebuie să fie exercitată asupra a tot ceea ce i se predă și că o altă libertate trebuie să înlocuiască pe a sa, spre a săvârși discernământul. De oarece nu se pot alcătui categorii printre adulți, libertatea devine, în ceea ce îi privește, singura soluție cu putință. Dar este neîngăduit că, înainte de educarea poporului, toate libertățile sunt primejdioase și au nevoie de restrângeri. Într'adevăr, în chestiunile relative la libertatea de a-și exprima cugetarea, nu trebuie să privim numai dreptul ce-l are cel ce vorbește, drept care este firesc și nu-i îngăduit decât de dreptul celuilalt, ci și poziția aceluia care ascultă și care, neavând totdeauna discernământul trebuitor, este oarecum pus sub tutela Statului. Deci, din punctul de vedere al aceluia care ascultă și nu din punctul de vedere al aceluia ce vorbește, restrângerile sunt îngăduite și legiuite.

Libertatea de a spune orice nu va putea avea loc decât atunci când toți vor avea discernământul trebuitor și când cea mai bună pedeapsă a nebunilor va fi disprețul publicului.

III

TINERIMEA ȘI VIAȚA

(Fragment dintr'un discurs ținut la împărțirea premiilor la liceul
Ludovic cel Mare)

Problema ocărmuirii societăților devine din ce în ce mai mult o problemă științifică, a cărei deslegare presupune exercițiul celor mai rare facultăți ale spiritului.

Rasboiul, industria, administrația economică sunt acum științe complicate. Aceste funcțiuni sociale, pentru care odinioară era de ajuns să ai curaj, eleganță și cinste,

presupun astăzi capete puternice, în stare să îmbrățișeze dintr'o dată multe idei și să le țină pe toate fixate sub privire. Ne plângem adesea că forța devine singura regină a lumii. Ar trebui să mai adăogăm că marea forță din zilele noastre este cultura spiritului în toate gradele sale.

Barbaria este răpusă pentru totdeauna, de oare ce totul aspiră să devină științific. Barbaria nu va avea nici odată artilerie și, chiar de-ar avea-o, n'ar ști s'o mănuiască. Barbaria nu va avea nici odată industrie savantă, puternică organizație politică; căci toate acestea presupun o mare aplicație intelectuală. Ori, barbaria nu este în stare să aibă aplicație intelectuală. Obiceiul aplicației se dobândește prin discipline puternice, a căror taină o posedă educația științifică și literară.

Nu de azi, de sigur, a început acest privegiu al culturii intelectuale. Fără a vorbi de antichitate, veacurile al XVI, XVII și XVIII văzură alcătuindu-se o Europă, stăpână a lumii, în numele unei civilizații superioare. De o sută de ani, mișcarea s'a accelerat, cu toate că organizația interioară a națiunilor civilisate a fost adânc modificată.

Societățile actuale nu mai pot pune temei, ca cele de altă dată, numai pe calitățile ereditare a câtorva familii alese, pe așezăminte tutelare, pe organisme politice, în care valoarea cadrului era adesea foarte superioară aceleia a indivizilor. Cultura individului a devenit, la noi, o trebuință de mână întâi. Ceea ce făceau odinioară ereditatea sângelui, obișnuințele seculare, tradițiile de familie și de corporațiuni, trebuie s'o facem astăzi prin educație.

Importanța instrucțiunii publice se găsește astfel oarecum înzecită. *Lupta pentru viață s'a transportat pe terenul școlii. Rasa cea mai puțin cultivată va fi, fără greș, suprimată, sau, ceia ce la urma urmelor e acelaș lucru, aruncată pe planul al doilea de către rasa cea mai cultivată.*

Grija instrucțiunii publice într'un Stat va deveni astfel o preocupare cel puțin egală cu aceea a înarmării și a producerii de bogății. O națiune, într'adevăr, se luptă și produce prin indivizii cari o compun. Dar pe individ il

crează instrucția, cel puțin pe jumătate. Fără îndoială, mai este și darul înăscut, pe care nimic nu-l înlocuește; dar darul înăscut, fără de instrucție, rămâne sterp, neproducător, ca și un bloc aurifer neexploatat.

Socotiți deci, tineri elevi, ca hotărâtori anii în care vă aflați și pe care prea adesea îi privim ca ani jertfiți. Datorii austere vă așteaptă, și n'am fi sinceri de nu v'am face să vedeți în recente modificățiuni ale societății omenesți de cât o micșorare a piedicilor de biruit și, oare cum, o ușurare a sarcinilor vieții. Libertatea este în aparență o ușurare, în realitate este o sarcină. Iată tocmai noblețea ei. Libertatea angajază și obligă; ea mărește suma silințelor impuse fiecăruia.

Să priviți viața, care vă este rezervată, ca un lucru grav și plin de responsabilitate. Este însă acesta un motiv ca să vă socotiți mai puțin favorizați de soartă decât cei ce au fost înaintea voastră? Nicidecum, tineri elevi, dimpotrivă. Să nu ziceți niciodată, ca nemulțumitul de care vorbește profetul lui Israel: «Părinții mănâncă aguridă, iar fiilor li se strepezesc dinții». Partea voastră este bună și văd o mulțime de motive ca să vă pismuesc, nu numai pentru că sunteți tineri și pentru că tinerețea este descoperirea unui lucru prea bun, care este viața, dar pentru că veți vedea cece noi nu vom putea vedea, veți ști cece noi căutăm cu îngrijorare, veți avea deslegarea multora din problemele politice asupra cărora noi șovăim, pentru că faptele n'au vorbit încă îndeajuns de limpede. Pregătiți-vă să purtați în aceste mari lupte partea virilă a rațiunii voastre cultivate de știință și a curajului vostru, copt printr'o filosofie sănătoasă.

Vârsta voastră nu vă îngăduie șovăirea. Nimeni n'a tremurat intrând în viață. Un fel de orbire, cu dibăcie pregătită de fire, vă înfățișează existența ca pe o pradă dorită, pe care tindeți s'o apucați! Alții mai înțelepți de cât mine vă vor feri de cu vreme împotriva părții de iluziune pe care o presupune tânăra voastră înflăcărare. Ei vă vor vesti nenorociri; vă vor spune că viața nu se ține de cece făgăduiește și că, dacă am cunoaște-o când intrăm într'ansa, n'am avea graba naivă a vârstei voastre.

Cât despre mine, vă mărturisesc, nu acesta este simțământul meu. Viața, care este coala dinaintea voastră, ca un ținut necunoscut și fără de margini, am străbătut-o. Nu mai aștept dela ea cine știe ce mare lucru neașteptat; acel capăt, pe care-l credeți la nesfârșit, îl văd foarte aproape de mine. Ei bine, cu mâna pe conștiință, viața aceasta pe care e o modă s'o vorbești de rău, am găsit-o bună și vrednică de poște pe care tinerii o au pentru dânsa.

Singura iluziune pe care v'ați face-o, ar fi s'o socotiți lungă. Nu; e foarte scurtă; numai că, vă asigur, este bine s'o fi trăit și cea dintâi datorie a omului față de nesfârșitul din care iese, este recunoștința. Generoasa imprudență care vă face să intrați fără umbră de gând ascuns în cariera, la al cărei capăt atâția desamăgiți mărturisesc că n'au găsit decet desgust, este deci foarte filosofică în felul său. De partea voastră e dreptatea. Mergeți înainte cu curaj; nu suprimați nimic din focul vostru; acest foc, care arde în voi, este însuși spiritul care, răspândit providențial în sânul omenirii, este ca și principiul forței sale motrice.

Haideți, haideți, nu pierdeți niciodată gustul vieții. Nu blestemați niciodată bunătatea infinită din care porcede ființa voastră și, în ordinea mai specială a favorurilor individuale, binecuvântați soarta fericită, care v'a dat o patrie binefăcătoare, dascăli devotați, părinți prea buni, condiții de desvoltare în care nu aveți să mai luptați împotriva străvechei barbarii.

Voioasă beție a vinului nou al vieții, care vă face surzi la plânsetele fricoase ale descurajaților, este deci legiuită, tineri elevi. Să nu vă muștrați că vă lăsați în voia ei. Veți găsi că existența este gustoasă, dacă nu așteptați dela ea ceeace n'ar putea să vă dea. Când cineva se plânge de viață, aproape totdeauna i-a cerut ceeace nu-i cu putință. Aici să credeți cu totul în experiența înțelepților. Nu-i decât o singură temelie pentru viața fericită: căutarea binelui și adevărului. Veți fi mulțumiți de viață dacă veți întrebuița-o bine, dacă veți fi mulțumiți de voi înși-vă. O zicătoare prea bună este aceasta: „Cău-

tați mai întâiu împărăția cerului; tot ceea ce rămâne, v se va da pe de-asupra.

Intr'o împrejurare asemănătoare cu cea de astăzi, acum patruzeci și trei de ani, ilustrul M. Jouffroy adresa elevilor liceului Carol cel Mare aceste severe cuvinte „Menirea noastră, a acestora, cărora experiența ne-a des tăinuit adevăratul adevăr asupra lucrurilor lumii, e să vi spunem. Culmea vieții vă ascunde povârnișul ei; din cele două povârnișuri ale sale nu-l cunoașteți decât pe unul, acela pe care-l urcați; e surzător, frumos, e parfumat ca primăvara. Nu vă este dat, precum ni este dat nouă, să priviți pe celălalt, cu aspectele sale melancolice, cu palidul soare care-l luminează și cu țărnul înghețat care îl termină.

Nu, tineri elevi! E prea trist. Soarele nu-i niciodată palid; câteodată numai este învăluit. Pentru că ai îmbătrânit, ai dreptul să spui că florile sunt mai puțin frumoase și primăverile mai puțin radioase? Nu cumva ai vrea să te plângi că nu ești nemuritor aici pe pământ? Ce neghiobie, Doamne! Printre toate florile, și câte Doamne nu-s frumoase (ce lume minunată este aceea a floarei) nu-i decât una care să fie aproape fără frumusețe; i-o floare galbenă, uscată, țapănă, gălbejită, cu un lustru neplăcut, ce se numește pe nedrept nemuritoare. Imi place mai mult trandafirul, cu toate că are un cusur, se veștejește cam iute.

Și apoi, hai s'o spunem mai degrabă, viața asta de patru zile (scurtă) produce fructe care durează: virtutea, bunătatea, devotamentul, dragostea de țară, stricta pază a datoriei. Iată, dacă veți ști să dați o regulă superioară vieții noastre, ceea ce nu vă va lipsi niciodată. Să credeți într'o lege supremă de rațiune și de dragoste, care îmbrățișează această lume și o explică. Să fiți siguri că cea mai bună parte este aceea a omului de treabă și el e, la dreptul vorbind, adevăratul înțelept.

Feriți-vă de boala cea mare a vremii noastre, acel pesimism, care te oprește să crezi în desinteresare, în virtute.

Să credeți în bine; binele este tot atât de real ca și răul, și nu mai el întemeiază ceva; răul e sterp. Acei

dintre voi cari au o mamă, pe care o vor face astăzi fericită aducându-i cununile lor, vor ști să mă înțeleagă.

Totdeauna mama voastră să fie în centrul vieții voastre. Să nu faceți nici odată ceva fără aprobarea ei. Arătați-i motivele voastre; dacă sunt bune, ușor o veți face-o să fie de părerea voastră. Ești totdeauna destul de elocinte pe lângă o mamă pe care o iubești.

Veți vedea veacul al XX-lea, tineri elevi. Ah! iată, vă mărturisesc, un privilegiu, pentru care vă invidiez; veți vedea neprevăzutul. Veți auzi ceea ce se va spune despre noi; veți ști ceea ce va fi fost fragil sau solid în visele noastre. Credeți-mă, fiți atunci indulgenți. Acest biet secol al XIX-lea despre care se va spune atâta rău, va fi avut și el părțile lui bune, spirite sincere, inimi calde, eroi ai datoriei.

Generațiunile care se perindă sunt în general nedrepte unele față de altele. Sunteți pepiniera talentului viitorului. Imi închipui că văd stând colo jos, printre voi, pe criticul care, către 1910 sau 1920, va face procesul veacului al XIX-lea. Văd de aci articolul său (îngăduiți-mi puțină fantasmă).

„Ce semn al vremii, într'adevăr! Ce desăvârșită răsturnare a tuturor noțiunilor sănătoase despre lucruri! Ce! cum de le-a trecut prin cap, în 1883, să aleagă pentru a prezida împărțirea premiilor noastre, la liceul Ludovic cel Mare, pe un om, inofensiv de sigur, dar cel din urmă pe care ar fi trebuit să-l aleagă într'un moment când era vorba, înainte de toate, de a reînălța autoritatea, de a se arăta tare și de a face cu căldură conviciu seculi? Ne dădu sfaturi bune; dar ce moliciune! ce lipsă de mânie împotriva vremii sale!“ Iată ce va zice criticul conservator al veacului al XX-lea. Doamne! poate că întru cât va ar avea dreptate. Aș vrea numai să nu uite să adauge ce plăcere avui găsindu-mă printre voi, cum semnele voastre de simpatie mi-au mers la inimă, cum contactul tinereții voastre mă învioră și mă înveseli.

Ceea ce numim indulgență, nu-i, de cele mai multe ori, decât dreptate. Muștrăm opiniunea că-i nestatornică. Vai!, tineri elevi, lucrurile omenești sunt nestatornice. Spi-

ritul larg nu exclude reguli puternice de purtare. Să țineți mereu din toate puterile la legalitate. Să apărați cu gelozie libertatea voastră și să respectați pe a altora. Să păziți neatârnrarea judecării voastre ; dar să nu plecați nici odată din patria voastră, nici de fapt, nici cu inima. Mângâiați-vă ținând tare la ceva veșnic. Totul se va preface în jurul vostru. Veți fi poate martorii schimbărilor celor mai considerabile pe care le-a înfățișat până acum istoria omenirii. Dar un lucru este sigur, anume că, în orice stări sociale pe care le veți putea străbate, va fi un bine de făcut, un adevăr de căutat, o patrie de slujit și iubit.

Trad. de G. TOMA
Profesor în Constanța

FOLKLOR TĂTĂRESC DIN PERVELIA

cules de
I. DUMITRESCU
invățător

CÂNTECUL CAZANULUI

Tătărește

*Ocali ŝepchen on salgan
On colână cuș alagan.
— „Turem, caidà barasan?”
— „Men Cazangà baramân!
Cazamî Cazac algandii
Taclasân olcà geaceândii
Tașlarâni su tiubâne alcândii ¹⁾.
Men Cazangà bargășac
Car geaumasân, can geausân.*

CÂNTECUL CAZANULUI

Românește

*El și-a luat o mantă grea pe umărul drept.
În mâna dreaptă a luat o pasăre.
— „Unde te duci, dragul meu?”
— „Eu merg la Cazan!
Cazacii au luat Cazanul,
Au dat foc la scânduri,
Și au aruncat pietrele în apă ¹⁾.
Când voi ajunge la Cazan,
N'o să mai ningă, ci o să plouă sânge.*

¹ De unde s'ar putea vedea că în timpul ace'a, ceta'ea Cazanului era făcută din scânduri și din pietre.

MOARTEA LUI ALI

Cântec turcesc.

I

*Sabà oldi horaz ueter
lengheler capuda becler
Boșà ghilè bu emecler.*

* * *

Refren { *Uiur isen uian Ali,
Calc sabà oldi nasli iaren.*

II

*—, „Evlerim var salcâm saceac,
Solsinenden ordi buceac
Ici alem ioc iar sarageac.*

III

*Echî elim alcan oldi,
Ghiozlerâm iaș ilen doldi,
landi iaren epchiul oldi.*

IV

*Iacmur iagar organ-organ,
Iustum izdè canî iorgan,
Alim ioctâr ghelip soran.*

V

*Senè uran, beni ursun.
Annem beni eoli bolsun,
Mezarâmâz birlic olsun“.*

1) In timpul cântecului, acest refren se repetă după fiecare strofă.

MOARTEA LUI ALI

Cântec turcesc

I

Mireasa
vorbește : — „S'a făcut dimineață, cocoșul cântă,
Stolnicele¹⁾ așteaptă la ușă.
Degeaba atâta speranță.

*
* * *

Refren { Dacă dormi, trezește-te, Ali,
Scoală, s'a făcut dimineață, iubitul meu“.

II

Mirele vor-
bește : — „Streașina casei par'că este un pom lăsat
[în lături,
In partea stângă am fost înjunghiat cu cuțitul
Și n'am deloc putere să-mi îmbrățișez iubita.

III

Amândouă mâinile mi-s pline de sânge,
Ochii mi s'au umplut de lacrimi,
S'a ars iubirea, cenușă s'a făcut.

IV

Piouă repede, răpăind,....
De-asupra noastră plapoma e numai sânge
Și nu este nimeni care să vie să întrebe de
[starea mea“.

V

Mireasa
vorbește : — „Cine te-a lovit pe tine să mă loviască și
[pe mine,
Mama mea să mă găsiască moartă,
Mormântul să ne fie la un loc“.

1) Femeile care, în dimineața de după nuntă, așteaptă la ușe să ia că-
mașa miresei.

PĂCATUL BUNICULUI

(POVESTE TURCEASCĂ)

Odată un pașă și-a schimbat hainele și a pornit să se plimbe necunoscut prin cetate, ca să poată prinde singur pe hoți și pe făcătorii de rele. La o răspântie văzu doi inși care se certau pentru o oaje și nu se înțelegeau.

Pașa s'a apropiat să vadă ce este. Unul din ei, vânzătorul, cerea cam mult, dar celălalt, care era măcelar, dădea mai puțin, spunându-i :

— „De ce ceri tu atât, fiindcă oaja nu are mai mult decât douăzeci de kilograme de carne și patru de seu?“

Când auzi așa, pașa se amestecă în vorbă și-l întrebă pe măcelar de unde știe el că oaea are tocmai douăzeci de kilograme de carne și patru de seu. Măcelarul îi răspunse :

— „De unde știi eu, nu-ți pasă ; dar pot să fac prinsoare pe orișicât, că așa este!“

Făcură prinsoare și se duseră să cântăriască oaea ; dar acolo găsiră tocmai cum spusese măcelarul. Minunat, pașa îl întrebă dacă cunoaște legea și coranul și, fiindcă măcelarul răspunse că nu, puse să-l închidă, sub cuvânt că este un ghiaur ¹⁾ și un fermecător.

Pe urmă pașa se duse la palat și strânse divanul judecății. Il aduseră acolo pe măcelar și, fiindcă la întrebările judecătorilor el răspunse iarăși că nu cunoaște legea și coranul, fu osândit la spânzurătoare.

¹⁾ „Ghiaur“, — însemnează „necredincios“ și nu „creștin“, după cum ne-am deprins noi să credem. „Ghiaur“ este chiar și Turcul care și-a călcat religia sau a nesocotit prescripțiile Coranului.

A doua zi, cu alaiu și soldați după el, măcelarul erà dus spre locul spânzurătorii. Pe drum se întâlniră cu o ceată de copii, cari veniau dela școală. Intre ei erà și băiatul măcelarului. Când văzù copilul pe tatăl său între soldați, se repezi plângând la el și întrebă pe cei din jurul lui unde-l duc; iar aceia îi răspunseră că la spânzurătoare. Copilul începù să plângă mai cu hohot și se rugă de soldați și de cei din jurul tatălui său să mai stea puțin, iar pe el să-l ducă înaintea pașei să i vorbiască.

Aceia îl ascultară. Când ajunsese copilul la palat, îl întrcbă pașa :

— „Ce vrei?“

Iar el răspunse plângând :

— „Vreau să știu de ce-l spânzurați pe tatăl meu!“

— „Pentru că este un ghiaur și nu cunoaște legea!“

Copilul zise atunci :

— „Mărite pașă, puternic ești, dar nu-i cu dreptate. Nu tatăl meu este ghiaur, ci bunicul meu, care nu l-a dat la școală să învețe să cunoască legea. Tatăl meu nu este ghiaur, fiindcă pe mine m'a dat la școală și eu am învățat să cunosc legea. Ca să va încredințați, puteți să mă întrebați orice și vă voi răspunde la toate!“

— „Bravo,—zise pașa,—așa este și ertat să fie tatăl tău!“
Și astfel a scăpat măcelarul de spânzurătoare.

CÂNTECE DE NUNTA

(TĂTĂREȘTI)

„Ș A N“.

- 1 Báz Pirveli cázámás, cáz parceà sí,
Ili caimè ¹⁾ otegec ena șasi.
- 2 Báz Pirveli cázámás alt etermás,
Giurtângà saban sa!dârâp sãn chetermás.
- 3 Ai tuverec, cun gealpac, șemșer cașác, ²⁾
Aman mechen sau mechen bászni așác?
- 4 Aursam acter cãm sem ioc olsem gilar,
luzâmni siipap cozâmni cãm giudârâr?
- 5 Actașan cãrmeu copárnâm asti șair;
Buiuc cuciuic giunleghè acșam chair.
- 6 Catiipe pãstan tãzden ton oimali tãrsec.
Bãzdè calctai bolaramás duà etersác.
- 7 Cun iaurunun, mal bainãn, caltegecsãn?
Zamet șegâp ascherlác etegecsãn.

1) „caimè“ = 20 lei. „Caimè“ = „pol“ (rozănește popu'ar).

2) „șemșer cașác“ = niște linguri foarte frumoase, care sunt un produs specific al Anadoliei.

CÂNTECE DE NUNTĂ

(TĂTĂREȘTI)

1. Noi suntem fete din Pervelia și fiecare este o fată
Cinci zeci de poli ¹⁾ (1000 lei) o să facă cea mai
[și jumătate
de pe urmă.
2. Noi suntem fete din Pervelia și vă suntem superioare,
Va punem plugul în bătătură și pe urmă plecăm ¹⁾
3. Luna-i rotundă, soarele-i lat, lingura-i din Anatolia,
Este bine, este sănatos, iubitul meu?
4. Dacă mă voi îmbolnăvi, să-i fie milă de mine și
Cine să mă mângâie pe față și să-mi închida ochii?
[să plângă.
5. Podul este boltit și făcut din piatră albă, iar de-
La mari și mici, la toată lumea, bună seară.
[desubt este verdeață :
6. Capot de catifea, cu blană până la genunchi și cu
Și noi o să fim ca lumea, de-om înălța rugi (lui
[maneci ajurate.
[Dumnezeu).
7. Timpul este al ghiaurului ²⁾, averea e a bogatului,
[ce să-i faci?
Suferință suferind, ai să faci armată.

1). Înțelesul acestui vers este o batjocură, adică se va alege praful de flăcăi.

2). „iaur“ („ghiaur“ turcește) înseamnă „necredincios“, „călcător de leg“ — și nu „creștin“ după cum se crede.

8. Bu ascherlâc beccâin gildan gilgâ,
Aide chetsen chetiich Stambulga.
9. Ac derianân işânde alâ balâc;
Anaşilmai geuabân calabalâc.
10. Ai mubarec eşillâc cimenâc şair,
Buiuc cuciuc giungleghè açşam chair,
11. Men postandan caitaman opchen calcâp,
Neturasâ carşâmdâ aidai balcâp.
12. Macâlângâ men chedai iaramai mî;
Acâz senân gireşân daim daşai mî?
13. Menâm babam bec baidâr gigât sailar,
Ius gumâşmen ¹⁾ bâr atî şaşacâ bailar. ²⁾
14. Altân saat ac costec bel buardan;
Chelâp, chetâp, sen giursen cun tuardan ³⁾.
15. Açşam geatsam, atmai tam câzçâ gildai;
Erten târsan sâsnî iac Stambuldai.
16. Carâ câlşâc baş biuidai ⁴⁾ arpagâ cor;
Abadandan tiusiup alsaca baş coşmac zor.
17. Iium maldî pâşmâ taş pâşcâm da ioc pâşmagâ
Iarem ordâ, ben burda, canatâm ioc uşmagâ.
18. Cairli bosun tutcan cuş uzânmen tenmî?
Carampâl coz caitan caş calibân şenmî?

¹⁾ „gumâş” = rublele de argint ruseşti, cari valorează 2,50 lei.

²⁾ După căsătorie, ginerele face o vizită socrului, care trebuie cu ocazia aceasta, — să-i dea un dar: buni vite sau altfel de valori.

³⁾ Fata îl învaţă pe flăcău să vie pr.n partea de răsărit a casei la ea, fiindcă pe acolo nu-l vede nimeni.

⁴⁾ Tătarii pun mult mai mare preţ pe grâul de primăvară, de cât pe cel de toamnă.

8. Armata aceasta este prea grea și ține doi ani.⁷
Haide, să mergem, dacă vrei, la Constantinopol.
9. În apă albă sunt pești târcați;
Eu nu-ți înțeleg cuvântul, fiindcă este galăgie.
10. Luna-i luminoasă și-i iarba verde pe luncă;
La mari și la mici, la toată lumea, buna seara.
11. Eu mă întorc de la bostană într'un suflet,
Tu stai în fața mea ca și luna.
12. Ție eu nu-ți plac? Sunt tânăr.
Fată, felul tău așa este?
13. Tatăl meu e bogat și flăcău alege,
O sută de arginți¹⁾ (ți dă) și un cal în leagă de streășină.²⁾
14. Ai ceas de aur și lanț de argint până la brâu;
Să vii, să pleci și să mergi pe la răsărit ³⁾
15. Mă culc seara (și până) se revarsă zorile, mi se
[pare un an;
Dacă mă scol, mahalaua voastră îmi pare (frumoasă)
[ca Constantinpolea.
16. Grâul cel mai de frunte ⁴⁾ (de primăvară), de multe
[ori se pleacă în fața orzului;
Să te cobori de la cel mare și să te unești cu altul
[mai mic, îți vine greu.
17. În fața casei, piatra cioplită în formă tăiată, n'are
(fierăstrău ca s'o tae;
Iubita mea e acolo, eu aici și n'am aripi ca să sbor.
18. Să-ți fie de bine; pasărea ce-ai prins-o se potrivește
(cu tine?
Ochi negri, sprâncene arcuite... inima ți-i veselă?

19. Deriagà batsà dalgalar vuai oldâmder ;
Diun iadà tenân tapmagan cul oldâmder.
20. Casabadà mor şeşec coilactè gul
Mendè calâp dogrù sen ozân bâl.
21. Men bâr cumâş cainşi buclendân belden ;
Tedarecnî tezdengor al chetâm elden.
22. Ababâlnî auzù oinar Ziibanî caşi ¹⁾ ;
Sen euvelden calgà san giin başi.
23. Euvelgi iar escî dos mâs cocâi san ;
Magà degheh duvanî ²⁾ cãmghè ogâi san ? ³⁾
24. Belâmni bûûp bel sendâm mândâm atcà ;
Gerli geanâm saubosà givermem geatcà.
25. Ac coi curban chesèrmen deghehâm bosa ;
Talabândà cusur caldârman tactir bolsà.
26. Audarâlsan ah tûmen cheşedè docsan ;
Giunsam cozî aldândà aşam ioc san.
27. Cunduzgù cun men eglenâp cheşegi aiman ;
Solendârâp sozânghe eş toimaiman.
28. Aştam, sùûdan baz gheşdâm sel oldâm şten ;
Cunduz esten chetmûsen, chesè tişten.
29. Al cuşac bugan chedaim bos torgaim ;
Canatâm sagâ geaiaim ; sen şeşec uaim.

¹⁾ „Ababâ” şi „Zûba” = nume proprii feminine.

²⁾ „Duva”. Când cineva se îmbolnăveşte, hoga scrie o rugăciune pe hârtie în trei colţuri, care se cheamă „duva” şi bolnavul o poartă ca talisman la gât, pentru însănătoşire.

³⁾ Înţelesul acestui vers este: -- „Cui spui minciuni ?” sau „pe cine vrei să păcăleşti ?”.

19. Când cade cineva în apă, dă din mâini și din picioare
(ca să scape și strigă: mor!
În lumea aceasta cine nu și-o găsi pereche, se preface.
(în cenușă.
20. La oraș flori albastre-închise, la sat trandafiri;
Inima mea e credincioasă, caută și-o cunoaște pe a ta.
21. Eu sunt o foarfecă de argint și (dragostea) m'a co-
[coșat de mijloc;
Fă-ți pregătirile (de nuntă) mai repede căci o să-ți
[scap din mâini.
22. Ababâl își mișcă gura și Ziiba sprâncenele ¹⁾;
Tu ai rămas din vechi, o fată bătrână.
23. Iubitul meu din nainte, prieten vechi, miroși a cos-
[meticuri;
Cui citești descântecel¹⁾ acestea? ²⁾
24. M'am încins la mijloc, m'am pregătit și m'am suit pe cal;
Cât timp sufletul pământesc mi-o fi sănătos, nu te
[dau altuia.
25. Aduc jertfă o oae albă, de va fi cum zic eu;
La dorința mea nu las cusur, de va fi scris.
26. Mă întorc în pat și zic of de nouăzeci de ori pe noapte;
Închid ochii și ești în față-mi, iar dacă-i deschid nu ești.
27. M'am distrat ziua cu soarele și noaptea cu luna;
De când te-am făcut să-mi vorbești, de vorbele tale
[nu mă mai satur niciodată.
28. M'am lăsat de mâncare și de apă și m'am desgus-
[tat de muncă.
Ziua nu-mi dispare din minte și noaptea din vis.
29. Încins cu brâu roșu, dragul meu, o vrăbie frumoasă.
Aripile își întinde peste tine; tu să-mi porți de grijă.

30. Taldai belân mai işâp giuresân siuidâm ;
Carap calâp artândan cuneşâz cuidâm.

Insemnări asupra cântecelor de nuntă („şân“)

Când se face o nuntă sau o circumciziune, se strâng la olaltă flăcăi și fete de prin toate satele. Cu prilejul acesta ei fac cunoștință unii cu alții și încheie legături de dragoste, în urma cărora — mai întotdeauna — urmează căsătoria.

Atunci, lângă casa mirelui, a miresii sau a celui circumcis, se strâng cu toții, — flăcăii într-o parte, fetele într'alta, — stând în rând unii în fața altora, pe jos sau în picioare. Flăcăii sfredelesc din ochi grupul fetelor și fetele pe al flăcăilor, să vadă care este mai cu «vino încoace», — vorba românului. Indrăgostiții se cinstesc cu țigări, svârlind tabacherile din mână în mână și, cât este ziua de mare, — ba și seara, târziu — cântecele nu mai conținesc. Cântă pe rând, când flăcăii când fetele, în grupuri de câte doi, trei, mai mulți, sau toți de-odată și numai câte două versuri fiecare grup. Se poate să cânte și o singură fată sau un singur flăcău.

Întotdeauna, după ce fetele au cântat două versuri, flăcăii trebuie să dea răspunsul cu alte două și viceversa.

De cele mai multe ori, aceste producțiuni sunt spontanee și au o variație nesfârșită. În ele, flăcăul sau fata își zugrăvește dragostea, bucuria sau nădejdea; câteodată se biciuesc și cu glume și luări în răs.

Tătarii, flăcăii și fetele, sunt foarte dibaci în scornirea acestor cântece de câte două versuri și cei mai meșteri sunt lăudați de ceilalți.

Voiu povesti un caz.

Aci, în Pervelia, este o Româncă, care se îndeltnicește cu croitoria. Odată ea a făcut un rând de

30. Ca o cracă se 'nmlădie mijlocu-ți ; eu mersul ți-am iubit;
Am rămas uitându-mă după tine și, fără foc, m'am
[facut scrum.

haine unui flăcău și, fiindcă aceleia îi ședea bine la nuntă cu ele, iubita lui a început să-i cânte :

—, „Bâr cași var diuniadă belâmnî biugher ;
Saubolsun Mița erchezghè rubà tegher!“

adică :

—, „Este cineva (un om) în adunarea aceasta, ce-mi
frânge mijlocul ;
Să fie sănătoasă Mița, căci coase haine frumoase la
toți.

În leul acesta cântecele se nasc spontan, iar frumusețea lor depinde de focul îndrăgostitului, sau de dibăcia cântărețului.

Dar nu numai cu ocazia nunții și a circumciziunii se cântă astfel de versuri. Când se întorc flăcăii de la munca câmpului și văd în altă parte niște fete, încep să cânte ; iar ele, dacă au auzit, trebuie să răspundă. Chiar în mijlocul câmpiei, la săpatul bostanelor mai ales, într'un loc răsună cântecul flăcăilor și din altă parte, când încetează aceștia, încep fetele. Este o neîncetată și pătimașă chemare a celor ce se doresc.

PROVERBE TURCEȘTI

(FOLOSITE de TĂTARI)

1. Aci adam ghendini ateşè atar.
De foame omul se aruncă și'n foc.
2. Aci aiü oinamaz.
Ursul flămând nu joacă.
3. Acinân carni toiar ghendi toimaz.
Stomacul se satură, dar el (omul) nu se satură.
4. Et târnaçdan airâlmaz.
Carnea nu se desface de unghie.
5. Baba oglânâ bir bac bacâşlamiş,
ogli babasânâ bir salcâm iuzumi virmemiş.
Tatăl a dat fiului în dar o vie,
iar fiul n'a vrutsă dea tatălui nici un butuc de vie.
6. Bazarsis ghiren hacşiş cicar.
Dacă intri fără tocmeală, eși fără dreptate.
7. Barutlè ateş bir ierdè turmaz.
Iarba de pușcă și focul nu stau la un loc.
8. Bir baba docuz ogâl besler,
docuz ogâl bir baba beslemez.
Un tată îngrijește nouă copii,
dar nouă copii nu îngrijesc un tată.
9. Popaz ergheun pilaf iemez.
Popa nu mănâncă pilaf în toate zilele.
10. Bageac cadar, buiü var,
turliu-turliu huiü var.
Chiar omul mic, (înalt cât piciorul) —
are fel de fel de viții.

11. Ergheon Baeram degchildâr.
Nu este Baeram (Paşti) în toate zilele.
12. Tazia tut, tauşana caş.
Dacă ții ogarul, fuge epurele.
13. Sapsâz baltă suiă batar.
Toporul fără coadă, cade 'n apă.
14. Saman altândan su iurutur.
Dedesuptul paelor curge apă.
15. Samanî iuen, torbasîni barabar taşâr.
Cine mănâncă pae, poartă traista cu el.
16. Su uiur, duşman uiumaz.
Apa doarme, dar duşmanul nu doarme.
17. Balâc başdan cocar.
Peştele de la cap se 'mpute
18. Tutulan herghelè, armar diuver.
Cu calul pe care-l prinzi din herghelie,
cu acela bați aria.
19. Arcadaş beleasânà ograian cocdâr.
Dacă întâlnești un tovarăș, ți-ai găsit belea.
20. Bal tutan, parmagâni ialar.
Cine umblă cu mierea, se linge pe degete.
21. Bir pirè hiciun iorgan ialar.
Un purece nu arde lapoma.
22. Bir şeinân oninà bâcema, sonina bac.
La un lucru nu te uita pe față, ci pe dos.
23. Ecemec cinnemeinge iudulmaz.
Până nu mesteci pâinea, nu o înghiți.

24. Iuzum ciopsáz olmaz.
Strugure fără coadă nu se poate.
25. Oghiuzè boinuzl iuch ghelmez
Boului nu-i sunt grele coarnea.
26. Meicanegiden şaid istemişler bozagi gheostermiş.
Dacă vrei să-l pui martor pe cărciumar,
el te trimete la bragagiu.
27. Iapmac zordur, icmac colai.
E greu să faci, dar e ușor să strici.
28. Ianlaş işlè, Bağdadtan deoner.
Pentru un lucru uitat, te întorci înapoi și de
la Bagdad.
29. Iolgii iolândan calmaz.
Călătorul nu rămâne în drum.
30. Iien bilmez, dograian bilier.
Cine mănâncă nu știe, cine gatește știe.
31. Iavaş atân, tepmesii sert olur.
Calul blând svârle tare (cu picioarele).
32. Ialanginân evii ianmâş, chimşè inanmamâş.
Casa mincinosului a ars și nimeni nu crede.
33. Hagi Olan corcac olur.
Lui Hagi Olan îi este frică.
34. Temelsiz binà tez icailâr.
Casa fără temelie se dărâmă repede.
35. Turccia bilmez, Alahdan coremaz.
Nu știe turcește, nu-i e frică de Dumnezeu.
36. Peinir ecmeç, azâr emec.
Pâine și cu brânză, gata mâncarea.

RECENZII

Ovid Densusianu. — «Literatura română modernă», vol. I 188 pag., editura Alcalay & Comp., București 1920, prețul 12 lei.

Cercul larg al cetitorilor din țara noastră cunoaște pe d-l Ovid Densusianu mai mult ca îndrumător și scriitor literar. În schimb renumele său științific, care a trecut de mult peste hotare și care desigur îi va supraviețui, este cunoscut unui cerc mult mai restrâns.

În monumentală «Histoire de la langue roumaine» înarmat cu tot aparatul științei moderne și cu o solidă metodă, d-sa dă cea dintâi expunere temeinică a originilor și dezvoltării limbei noastre în cadrul filologiei romanice. Tot d-l Densusianu este acela care, încă de acum douăzeci de ani, de pe catedra sa universitară, a tras liniile largi și sigure ale «Istoriei literaturii române» dela primele ei înfiripări și până în zilele noastre.

Cursul ținut de d-sa asupra acestui din urmă obiect, la facultatea de litere din București, în 1899—1901 și litografiat de studenții săi de atunci, vede abia azi lumina tiparului. Conștiințiozitatea ce caracterizează întreaga sa activitate științifică l-a făcut să amâne atâta vreme apariția acestei lucrări, în speranța de a o înfățișa cât mai completă.

Ni se dă deocamdată un prim volum, care cuprinde dezvoltarea noastră literară dela sfârșitul sec. XVIII până pe la 1820 și ni se promit încă două volume, în care se va continua expunerea literaturii române până la Eminescu.

Volumul apărut, de care ne ocupăm aci, începe cu școala latinistă ardeleană. Rolul și urmările acestui curent cultural, dată fiind activitatea mai mult istorică și filologică a scriitorilor lui, nu puteau fi mai bine fixate decât de un cercetător literar dublat de un filolog, așa cum este cazul cu d-l Ovid Densusianu. Dacă astăzi ește definitiv stabilită partea de adevăr trainic, față de exagerările explicabile pentru vremea aceea, din apa binecuvântată a protagoniștilor ardeleni de acum un veac, aceasta se datorește în primul rând d-sale. Se vede în această parte a expunerii d-lui Densusianu un bogat material informativ, a

cărui montare însă nu mai impresionează azi, deoarece în timp de douăzeci de ani aceste cunoștințe răspândite, prin foștii săi elevi, au devenit un bun comun în istoria noastră literară. Din întregul capitol transpiră o adâncă iubire de trecutul nostru, o înțelegătoare indulgență pentru rătăcirile inevitabile ale scriitorilor studiați, multă admirație pentru munca impunătoare și soliditatea intelectuală de care au dat dovadă, cum și respect pentru sinceritatea convingerilor și pentru desinteresarea străduințelor lor.

Inceputurile literaturii poetice, atât dincoace cât și dincolo de Carpați, formează un alt capitol însemnat din cartea d-lui Densusianu. Văcăreștii și Budai Deleanu ne sunt înfățișați în cadrul vremii lor și analizați pe larg — cei dintâi puși în legătură cu viața din principate și cu înrăurirea literaturii neo-grecești, cel de al doilea intrat în orizontul culturii apuseune și adăpat de izvoarele clasicismului, cunoscut în Ardeal prin școala latinistă.

Volumul se încheie cu inițiatorii renașterii culturale din Principate; Gh. Lazăr și Gh. Asachi.

Așteptăm nerăbdători celelalte două volume.

I. Benteoiu.

„Năvălirea bulgarilor din 1916—18 în județul Tulcea (jafuri, omoruri, siluiri, schingiuri și distrugeri), comunicare făcută la S. R. R. G. în seara de 26. IV 1920, cu un rezumat în limba franceză și 8 ilustrațiuni», este titlul unei broșuri de 44 de pagini, apărută în tipografia «F. Göbl fii» din Bueurești și datorită d-lui *Colonel M. Ionescu-Dobrogeanu*, membru al societății geografice române, cunoscut prin numeroanele d-sale articole asupra Dobrogei și în special prin voluminoasa scriere «Dobrogea în pragul veacului al XX-lea», premiată de Academia Română.

Titlul broșurei arată în de ajuns cuprinsul ei.

Autorul constată dela început că armata bulgară, năvălind în județul Tulcea, a dat peste numeroși conaționali și peste evrei, cari i-au făcut o bună primire; iar cei dintâi i-au servit chiar de mentori și călăuze la organizarea jafurilor și distrugerilor. D-sa citează nume de persoane care au îndemnat și îndrumat pe năvălitori la tot felul de neomenii și care astăzi trăesc nesupărate de nimeni în mijlocul societății românești tulcene, ba chiar bucurându-se de prestigiul ce-l dă în ochii unora, averea oricum agonisită. Astfel, Ivan Marcof, fost locotenent român, demobilizat, comandă pe timpul ocupațiunii o bandă de vre-o 80 de comitagii tulceni, cari au atacat satul Somova, omorând femei și copii români și au încercat să atace și Niculițelul, unde au întâmpinat rezistență; iar membrii familiei sale, cari au îndemnat și ei pe soldați la jafuri și siluiri, trăesc liniștiți în Tulcea, luând

parte la baturile și petrecerile organizate de societatea românească de acolo și zâmbind, probabil, de toleranța în care ei văd numai nesimțirea noastră.

În toate localitățile funcționau, pe timpul ocupațiunii, comitete speciale de distrugere. La Tulcea comitetul era prezidat de colonelul Cobagief, și sub îndemnul bulgarilor tulceni, Nicola și Dumitru Stoef, Nicola Prodanof, Ivan Ivanof, Vladimir Radef, Stoian Coef, Dranovski și alții, a distrus și devastat 669 de proprietăți românești în afară de monumentele și clădirile publice: Monumentul lui Mircea, al Reanexărei, bustul lui Ion Nenifescu, căzărnille de vânători, etc.

Satele românești au fost pe de-a rândul rase din temelii. Înflori-toarea Casăncee, adevărat orașel, e astăzi o grămadă de ruine, ca și toate satele din jur și din plășile Isaceea, Măcin, Casimcea și Topolog.

Pagubele în averile particulare din aceste localități se cifrează la peste 161 de milioane, pe când în plasa Babadag, unde Bulgarii sunt mai numeroși, de abia trec de un milion, bine înțeles tot în satele și la locuințele românești.

Mișcarea populațiunii, în raport cu aceste acte de vandalism, e și ea interesantă și semnificativă. Din 86.500 de români lipsesc aproape jumătate (morți, dispăruți, refugiați), pe când din 29.547 de Bulgari lipsesc numai 4811. Pe unele locuri numărul Bulgarilor a crescut. Astfel la Beidaud, din 850, câți erau în 1915, s'au găsit acum, — la numără-rătoarea din 1919, — 1925; la Măcin: din 194—445; la Traian: din 480,—935; la Luncavița: din 25,—1015 ș. a. m. d.

Autorul citează sute de cazuri de atrocități revoltătoare: silurii de copile de 7 ani și de bătrâne de 90; 205 inși torturați pentru a fi jefuiți; 112 omorâți în bătai; 1484 deportați în Bulgaria, dintre cari vre-o 500 nu s'au mai întors; părinți împușcați pentru că se opu-neau la siluirea copiilor; bolnavi și paralitici închiși în casele lor și arși de vii cu case cu tot; femei meburite de groază și de torturi; preoți batjocoriți, schinginiți și neși: un nenorocit (Stan Stănescu, președintele băncii populare din Râmnic) bătut până la moarte pentru a fi prădat și apoi tăindu-i-se o falcă, pe când era în agonie, pentru a i se scoate câți-va dinți de aur!... Un tablou îngrozitor, de care îți se încrâncenă carnea și care te face să te întrebi: cum pot fi ca-pabili niște oameni de asemenea acte bestiale asupra semenilor lor? Pe lângă astfel de sălbătici, transformarea bisericilor în grajduri și batjocorirea icoanelor apar ca niște distracții inocente.

Comisiunea de anchetă, (din care făcea parte și un ofițer francez, d. locotenent Boissier), califică rechizițiile de «hoții oficiale». Valoarea lor este de 182 de milioane, și împreună cu distrugerile, cifra se ridică la 343 de milioane. E de observat și devastarea sistematică a pădurilor

și viilor românești, a localurilor publice, cantoanelor, etc. și confiscarea a 7¼ milioane de hectolitri de cereale!

Broșura d-lui colonel M. Ionescu-Dobrogeanu merită să fie citită cu cel mai viu interes; iar datele și tablourile sinoptice pot fi consultate cu folos de cei cari voesc a-și face o idee despre ceea ce au avut să sufere Românii din Tulcea în timpul celor doi ani de ocupație bulgărească, ori să compare această ocupație cu expediția armatei române din 1913 în Bulgaria. Autorul promite a face să apară o altă broșură, tratând despre năvălirea germano-turco-bulgară în județul Constanța. Cu aceasta datele în privința ocupațiunei inamice din 1916—1918 în Dobrogea se vor complecta... Și când ne gândim că adevărul este că cu toată bogăția de informații, cazurile citate redau numai o parte a infernului dobrogean de atunci!

Ion N. Roman

Sextil Pușcariu: Locul limbii române între limbile romanice.

An. Acad. Rom. XLIX, 1920. București. Lei 6.

În acest studiu, rostit de d-l S. Pușcariu ca discurs de recepție în ședința solemnă dela 11 Iunie 1920 a Academiei Române, noul membru al înaltei instituții, chemat cu câteva săptămâni înainte de izbucnirea războiului lumii la scaunul dispărutului academician, *Nicolae Quintescu*, — își propune a fixa, pe cât este cu putință în stadiul actual al științei, locul ce se cuvine limbii noastre între limbile surori și: prin urmare, importanța ei pentru studiul filologiei romanice.

I. O primă întrebare ar fi: care sunt criteriile cu ajutorul cărora se poate face o împărțire a limbilor romanice?

După *Friedrich Diez*, — o formațiune de stat independentă, o literatură proprie și elementul geografic, sunt mijloace suficiente pentru a da o deslegare acestei chestiuni. *Ascoli* folosește criteriul lingvistic; *Bartoli* adaugă la acesta pe cel geografic și etnic; în fine *G. Gröber* încearcă să introducă criteriul istoric. Cu tot aparatul vast de erudiție și argumentație, nici una din părerile expuse mai sus nu s'a putut ridica la rangul de criteriu sigur, fiindcă problema e prea complexă pentru a putea fi deslegată în mod unilateral, adică privită dintr'un singur punct de vedere.

Totuși, din toate aceste încercări și mai ales din studiile filologilor indo-europeni, știința s'a ales cu un mare câștig: acela de a-și fi limpezit metodele de cercetare, de a fi ajuns la oarecare criterii mai sigure pentru orientare.

A. *Criterii filologice.* Pentru a stabili înrudirea mai de aproape a limbilor, filologii indo-europeni au considerat în primul rând și aproape în mod exclusiv evoluțiunile fonetice și asemănările lexicale. Astăzi însă

se ține în seamă și fenomenele de natură *flexionară, derivativă și sintactică*, de oarece au aceeași valoare documentară.

«Când în mai multe limbi aflăm o seamă de fenomene lingvistice din *toate* ramurile gramaticii, care se prezintă în condiții asemănătoare, suntem îndreptățiți să deducem asupra înrudirii lor».

Asemănările însă pot fi de mai multe feluri:

a) Unele nu sunt decât păstrarea unor elemente vechi din limba primitivă, deci ceea ce s'ar putea numi *moștenire străveche*.

b) Altele pot fi simple *împrumuturi*. «Dacă două limbi înrudite, dar despărțite azi geograficeste una de alta, au o sumă de evoluțiuni comune, aceasta e o dovadă că odinioară, pe vremea când aceste evoluțiuni se produceau, între ele a trebuit să existe un *contact neîntrerupt*».

În ambele cazuri fenomenele au o origine *monogenetică*.

c) «Adesea însă întâlnim în limbi, care nu sunt înrudite și nici n'au avut vre-odată o legătură organică una cu alta, fenomene analoge sau chiar identice, *rezultate ale aceluiași cauze psihologice și fiziologice* care diriguiesc dezvoltarea limbii omenești pretutindeni». În asemenea caz fenomenele au o origine *poligenetică*.

Ca să ne putem decide asupra monogenismului sau poligenismului caracterelor lingvistice a două limbi ce prezintă asemănări, e necesară atunci folosirea a două criterii:

1) Criteriul *calității*: adică, din suma asemănarilor vom alege pentru argumentare numai pe acelea care au o valoare documentară; și

2) Criteriul *cantității*: adică, cu cât numărul asemănarilor va fi mai mare, cu atât înrudirea va fi mai bine stabilită.

D-l S. Pușcariu pune greutate mai mare pe criteriul calității și cere ca fie-care caz în parte să fie cercetat cu erudiție și finețe, pentru a se da soluții cât mai temeinice.

În ce constă acest criteriu al calității?

a) Dintre două asemănări de limbă, dintre care una este o *inovație rară și grea de explicat altfel decât printr'o origine comună*, iar cealaltă dimpotrivă, — desigur că prima va trage mai mult în cumpănă, pentru a stabili o legătură organică de înrudire între două limbi sau dialecte.

b) Dacă putem constata că o evoluție lingvistică s'a dezvoltat în două limbi, sau două dialecte, astfel ca *nu numai rezultatul să fie acelaș, ci și cauzele să fie identice*, atunci cu greu vom putea nega legătura organică între ele, adică înrudirea.

c) Când o inovație de limbă apare în două limbi sau dialecte înrudite, nu numai în aceleași condiții, ci și cu aceleași cazuri refractare, *cu aceleași excepții*, atunci legătura între limbile acestea este și mai evidentă.

d) Când în două limbi ale aceleiași familii, apar inovațiuni care au avut urmări analoge, legătura dintre ele este deosebit de evidentă.

e) În fine, inovațiunile de limbă, care se datoresc unei influențe externe, ne clarifică asupra timpului când s'au produs și asupra locului unde s'au petrecut.

Pe lângă aceste cinci principii, care, de altfel, nu pot fi numite criterii sigure, dar care ne ajută mult să deosebim asemănările organice de cele întâmplătoare dintre două limbi, se mai pot afla și altele, menite a perfecționa mijloacele noastre de investigație. Aceste criterii lingvistice trebuie aplicate înțelepțește, metodic și cu critică, deosebind inovațiunile de rămășițele vechi de limbă și ținând seamă și de deosebirile dintre diferitele limbi; căci metoda comparativă este unilaterală dacă nu se ține seamă, pe lângă asemănări, și de deosebiri.

Cu asemenea metode și criterii, primate însă din latura etnologică, ne-am ocupat și noi într'un articol publicat în Buletinul Soc. Geografice, sub titlul «Metoda geografică în cercetările etnografice», analizând toate teoriile emise în această materie, arătând părțile lor slabe și rezumând într'un tablou succint rezultatul întregii investigații în această problemă, pe care am intitulat-o mai clar, mai precis și mai just cu titlul de «Mongenismul și poligenismul analogiilor etnologice».

B. *Criteriul geografic.* Dacă am compara s. ex. limba română din Dacia cu limba Sardă din insula Sardinia, deci din două teritorii depărtate și fără contact între ele, am găsi nu număr destul de mare de asemănări; dar marea lor majoritate nu sunt decât o moștenire străveche de la izvorul comun: latina vulgară; iar restul sunt inovațiuni mai târzii în ambele limbi, având o origine poligenetică, adică au apărut izolat în ambele părți, fără a fi un împrumut de la o limbă la alta, căci între Sardinia și Dacia n'au existat legături geografice strânse. *Comunicația*, deci, trebuie considerată în primul rând.

C. *Criteriul etnologic.* Unii lingviști privesc acest criteriu cu oarecare scepticism. Ei zic că din amestecul popoarelor autohtone cu Romanii s'a născut o populație care, din punct de vedere etnic era ceva nou, însă din punct de vedere al limbii nu se deosebea mult de locuitorii romanizați din alte ținuturi ale Imperiului roman; căci un popor când se desnaționalizează cu desăvârșire, învață limba cea nouă perfect. — Totuși, înrudirea de sânge a creat o comunitate de interese și de tradiții în cuprinsul fie-cărui neam desnaționalizat; și de aceea granițele bisericicești s. ex. în evul mediu, coincid adesea cu hotarele triburilor din vremile anteromane; iar grupele de limbi și dialecte romnice de azi se acopere cu grupele din timpuri străvechi.

D. *Criteriul granițelor politice.* E adevărat că și acest criteriu, luat singur, nu e suficient, deoarece părți din același popor, cu aceeași limbă,

au frăit și trăesc de sute de ani în cuprinsul altor state. Totuși, unitatea politică a contribuit în mare măsură la înbegarea și la unitatea unei limbi, sau unui dialect. Pe când în Italia s. ex., divizată din vechime în o mulțime de stătulețe, dușmane între ele, s'a născut și o mulțime de dialecte, în vechiul Regat Român, alcătuit din cele două Principate, nu avem decât două dialecte: cel moldovenesc și cel muntenesc: iar Românii din Ardeal vorbesc, cei din sud dialectul muntean, iar cei din nord pe cel moldovean, pe deoparte din cauza migrărilor reciproce dintr'o parte în alta a Carpaților, iar de alta din cauza conștiinței etnice, care a întreținut legăturile de la frați la frați.

II. După aceste considerații asupra criteriilor de cercetare, autorul trece la *impărțirea limbilor romanice*, ținând seamă de *asemănările și deosebiri* dintre ele, precum și de cunoștințele asupra *istoriei, răs-pândirii geografice, alcătuirii etnice, formațiunii politice și comunicației* dintre ele.

Până în secolul IV d. Cr. nu se poate vorbi decât de o singură limbă, ce s'ar putea numi *preromanică*, fiindcă nu se divizase încă în limbile romanice de azi, sau limba *latină vulgară*. Cele mai multe inovațiuni de limbă, care constituie deosebirea dintre latina clasică și cea vulgară se găsesc, de fapt, în toate limbile romanice de azi. Așa se explică, adică prin originea comună străveche, și marile asemănări dintre limba italiană și română.

La sfârșitul sec. IV, Teodosiu împarte Imperiul Roman în două, între fii săi Arcadiu și Honoriu; Imperiul Roman de răsărit, cu capitala Constantinopole și Imperiul Roman de apus, cu capitala în Roma. Unitatea politică fiind sfărămată, au fost rupte și condițiile care mențineau unitatea limbii latine; așa că din sec. V înainte nu mai poate fi vorba de o singură limbă preromanică.

Migrarea popoarelor barbare, mai ales așezarea Longobarzilor în Italia de Nord și a Slavilor în pen. Balcanică și Panonia, apoi întărirea elementului grec în conducerea treburilor din imperiul de răsărit, avură ca urmare, periclitarea căilor principale de comunicație pe uscat și ruperea contactului între Romanii de est și cei de vest. Se născură astfel două grupe de limbi romanice: 1) *grupa cea mare, de vest*, cuprinzând: italiana, reto-romana, sarda, provenșala, franceza, spaniola și portugheza și 2) *grupa cea mică, de est*, din care azi singură limba română mai dăinuiește ca limbă vie, căci limba dalmată, de pe coasta Adriaticei, a dispărut.

Din acest al V secol, prin urmare, începe a se desvolta limba română ca limbă aparte.

III. *Care este locul limbii române între limbile surori?*

L. română prezintă și asemănări și deosebiri față de celelalte limbi romanice.

Asemănările se explică prin substratul românec comun, prin moștenirea străveche comună.

Deosebiri se împart în trei mari categorii :

1) *Limba noastră apare mai conservativă ca celelalte limbi romanice*, păstrând elemente care alturea s'au pierdut și au fost înlocuite cu altele. D-I S. Pușcariu ilustrează această afirmare cu o sumă de exemple luate din fonologie, flexiune, derivațiune, sintaxă și lexic.

2) *Inovațiunile de limbă care, la despărțirea celor două mari grupe existau în germene, dar nu ajunseseră să se desvolte, se găsesc și în noi și în neamurile romanice apusene ; dar evoluția lor e diferită.* Și aci urmează o sumă de exemple.

3) În fine, găsim o sumă de schimbări nouă ale vechii moșteniri romanice, însă ele sunt cu totul diferite în limba noastră de cele din apus. Aceste schimbări contribuie să dea limbii noastre un caracter deosebit, aparte.

Așa, s. ex., cele mai mari deosebiri le găsim în *tesaurul lexical*,

a) O mulțime de cuvinte latine, dintre cele mai uzuale în limbile romanice de vest, lipsesc la noi, uneori fără ca poporul nostru să le fi înlocuit prin alt echivalent ; alte ori înlocuindu-le cu formațiuni mai recente ; de cele mai multe ori substituindu-le prin cuvinte străine, mai ales slave.

b) De altă parte, avem foarte multe cuvinte latine sau formațiuni latine vulgare care, dintre toate limbile romanice numai la noi s'au păstrat. Numărul lor, după Dicționarul limbilor romanice de Meyer-Lübke, este de vre-o 120, adică 5-6 % din toate cuvintele noastre de origine latină, cunoscute până acum.

c) Chiar dintre cuvintele păstrate și la noi și în celelalte limbi romanice, multe au la noi un înțeles special, pentru care în vest se întrebuințează alte cuvinte ; ceea ce arată că, în menținerea și dezvoltarea sensurilor cuvintelor latine, limba română apucă alte căi de cât limbile surori.

Ramiura de filologie, care se ocupă cu schimbarea înțelesului cuvintelor, se numește *Semantică*. Frumoase cazuri aduce d-I S. Pușcariu, cazuri care prezintă un interes viu și prin aceea că luminează viața din trecut a străbunilor noștri. Cităm aci câte-va :

Să luăm s. ex. cuvintele care se referă la căile de comunicație. Cei mai mulți termeni latini s'au pierdut și la noi și în apus. La noi s'au păstrat *callis* > *cale* și * *carraria* > *cărare*. În latină însă *callis* înseamnă potecă în munți sau păduri ; la noi înseamnă drum în genere, drum mare. Această schimbare de înțeles e o dovadă că la strămoșii noștri traiul în munți a fost cauza că drumul strămt de munte a putut deveni termenul general pentru ori-ce drum. Tot astfel trebuie să ne

explicăm de ce *pons* > punte, care în latină însemna pod mare, la noi înseamnă numai puntea care se face peste o apă îngustă: în munți nu există râuri late, ci văcele. Când Românii, coborâți în șes, au avut să treacă ape mari, ei au împrumutat de la Slavi cuvântul pod.— *Mergere* în latinește înseamnă: a se scufunda. La noi a căpătat înțelesul de: a merge, fiindcă imaginea celui ce se depărta, părea că dispărea, se scufundă în adâncimea văii, când era văzută de sus, din munți etc.

d) Dar deosebirea cea mare între limba română și surorile sale o formează numărul mare de cuvinte străine introduse în limbă, în special cele *slave*, pe când în apus sunt cele *germane* și *arabe*. După *Gihac*, din 5765 cuvinte, câte a adunat în dicționarul său,

1165 sunt latine

2361 slave

965 turcești

635 neogrecești

588 ungurești

50 albaneze.

O asemenea statistică ne arată cât de strâns a fost contactul Românilor cu popoarele învecinate, mai ales cu Slavii. După această statistică însă nu putem trage concluzii asupra firii limbii noastre. Aci intervine *teoria circulațiunii*. Nu toate cuvintele dintr'o limbă au aceeași valoare: unele revin de zeci și sute de ori în vorbirea zilnică, altele poate la un an odată. Dar tocmai cuvintele de origine latină sunt acelea care se repetă mai des în graiul zilnic. Așa, d-l S. Pușcariu găsește că la pag. 101 din *Baladele și Idilele* lui Coșbuc, din 117 cuvinte, 102 sunt de proveniență romană, deci 88 % și numai 12 % străine. În *Legendele sau Basmel* Românilor de Ispirescu, la pag. 101 din 363 cuvinte, abia 30, adică 9 % sunt de origine străină; iar în *Poveștile* lui Creangă la pag. 79, din 233 cuvinte, abia 18, adică 8 % sunt de origine străină. Aceasta arată că vorbele, care exprimă idei elementare, cu care operăm la tot pasul, sunt mai toate moștenite de la Romani. În literatura noastră avem strofe întregi din cele mai frumoase, care conțin numai cuvinte de origine romană. Așa e s. ex. strofa I din «Somnoroase păsărele» și din «Mai am un singur dor» de M. Eminescu.

Rezultă din toate acestea că, și în privința tezaurului lexical, limba română nu e mai puțin romanică decât limba italiană, franceză, sau ori-care alta, ci pur și simplu romanică, fără comparație, căci noțiunea «romanică» e absolută și nu suferă gradație. Românii de azi continuă a vorbi limba romană din estul imperiului. În cursul veacurilor s'a alterat printr'o dezvoltare firească și prin adaosul ce i-a adus conviețuirea cu alte popoare. Dar tocmai aceste elemente nouă

constitue nota esențială, care deosebește noțiunea exprimată prin cuvântul «romanice», de cea cuprinsă în cuvântul «roman».

Iată, în esență, fondul cuvântării d-lui S. Pușcariu.

Fost profesor la Universitatea din Cernăuți, astăzi profesor la Universitatea din Cluj, d-l S. Pușcariu este unul din fruntașii culturii neamului nostru. Încă din 1905 d-sa a publicat la Heidelberg un „*Dicționar etimologic al elementelor latine din limba română*“, premiat în 1907 de Academia Română cu premiul Heliade Rădulescu. În 1906 d-sa primi însărcinarea de a lucra și *Dicționarul limbii române*, din care s'au publicat până acum literele A. B. F. G. H. aproape întreg și începutul lui C. Critica ne-a arătat că acest dicționar este o lucrare monumentală, destinată a face mândria științei române. Opera a încetat în 1914 din cauza războiului și acum este reluată din nou. Singure aceste date sunt indesculțoare spre a arăta cum trebuiesc privite și judecate lucrările d-lui S. Pușcariu. Analele Dobrogei își vor face o datorie în a urmări activitatea acestui învățat român și a împărtăși cititorilor, pe larg, euceririle științifice înfăptuite de d-sa.

C. Brătescu

Vasile Pârvan: Descoperiri nouă în Scythia Minor (Analele Academiei Române). Seria II, tomul XXXV, 1912-1913.

Între Boascic și Topalul sau, mai bine zis, cam la jumătatea drumului între Cernavoda și Hârșova, se află așezat satul de veterani numit General Cernat (Calachioi). Această localitate s'a ridicat pe ruinele unui sat turcesc, după cum ne arată numele său, iar acesta la rândul său, s'a suprapus pe ruinele unui *territorium Capidavense*, la distanța de 300-400 m. de cetatea *Capidava*.

Este lucru știut că ori-ce *territorium* rural, din punctul de vedere juridic și politic, ține sau de un *municipium*, sau de un *castru*; așa s. ex. diferiți „*vici*“ de pe acel *territorium* atârnă civil de orașul, respectiv de legiunea, ori corpul de trupă care are, de drept sau de fapt, proprietatea ori posesiunea aceluiași finut rural; iar reședința legală a diferiților coloni, cetățeni romani, *consistentes regione municipii*, sau *consistentes ad canabas* (legionis), e socotită a nu fi în vicus, ori în canabae, ci în municipiul-capitală a teritoriului rural, sau, în cazul canabensilor, chiar în castru.— În cazul când cetățeanul își are o *origo* adică o reședință legală mai îndepărtată de locul actual de reședință, acea *origo* îndepărtată este reședința lui cetățenească, iar locul unde se află momentan ca *incola* sau *civianus* (locnitor de țară), iar nu ca *civis* (*municipalis*), este numai un *domicilium*.

Cu timpul însă teritoriile municipale, care atârnau de un lagăr, *castrum* sau *castellum*, și care cuprindeau o sumă de „*vici*“ cu orga-

nizație quasi-municipală, deveniau, în totalitatea lor, o organizație unitară quasi-municipală, cu capitala într-unul dintre „vici”, de obicei în acel *vicus canabiarum*, care se alcătuisse pe lângă castru, iar apoi în ori-care dintre acei „vici”, care alegeau pe „*curiales*”, pentru respectivul *ordo* al teritoriului, sau alegeau pe *quinquennales territorii*.

Lagărele romane se aștează de obicei lângă câte un sat indigen mai important. Atât satele indigene de lângă taberele romane, cât și acele sate care cădeau pe teritoriul roman dat garnizoanei spre folosință, erau administrate de inșiși comandanții romani și ele atârnavu de *castra* ori *castellum*, înlocuind cum satele de pe teritoriile municipale atârnavu, ca administrație, de orașul capitală.

Prin urmare, *territorium Capidavense* ar fi fost, din acest punct de vedere, ținutul dat spre folosință și administrare, împreună cu toate satele de *Daci* și *Besi*, așezate pe dânsul, garnizoanei romane din lagărul auxiliar de lângă Capidava.

Cu toate acestea însă, teritoriul Capidavense face excepție. El nu s'a dezvoltat în legătură cu canabele de la Capidava și ipoteza că ar fi o anexă a castelului, trebuie respinsă. Acest *territorium* nu putea atârna de un lagăr așa de puțin important, în care păzia numai un *cuneus equitum*. Ne întrebăm: un teritoriu întins, cam tot așa de mare cât și teritoriile importante orașe de la mare, Tomi și Histria, putea să depindă de un *castellum*? De asemenea, din cele șase inscripții cunoscute până acum de la Capidava, nu ne întâmpină nici un veteran și nici un negustor: cele două stări sociale caracteristice canabelor: ei avem de-a face cu agricultori, sau *paganii*, adică locuitori ai vechiului *pagus* de aici, care era, desigur, înșăși comuna rurală dacică a Capidavei. Explicația nu poate fi decât cea următoare.

Coloniștii romani, așezați ca agricultori prin și pe lângă satele indigene daco-besice ale Dobrogei mijlocii, aveau în stăpânirea lor un anumit *territorium*, al cărui centru administrativ și judecătoresc era în acel lagăr Dunărean mai apropiat care, la rândul său avea și el un *territorium castelli*, necesar subsistenței sale. Pagul dacic era fără îndoială atribuit înșăși castelului roman de lângă *pagus*. Capidava însă era centrul de întreținere între drumul cel mare roman care mergea pe malul drept al Dunării, spre Troesmis, Igliza azi, și un drum care ducea de la Capidava spre Răsărit. Aceasta avu ca urmare stabilirea în Capidava a unei *statio de beneficiarii consularis*. Prin urmare ținutul rural, servit de drumul ce ducea spre interior, trebuia firește să aparție, civil și economic, centrului de întreținere al drumurilor de pe aici, adică înșăși Capidavei. Așa dară coloniștii romani adunați din toate părțile imperiului, își alcătuiră aici ca *incolae ac peregrini* un *domicilium* civil quasi-cetățenesc în respectivii *vici* din tot teritoriul

dacic al vechei Capidave și se organizează pe bază civilă, nu militară, într'o comună rurală cu magistrații lor autonomi, adică cu *quinquennales* în loc de *duoviri* și *curiales* în loc de *decuriones*, aleși la un loc de toți vici din acest teritoriu. Astfel castelul de lângă Capidava și comandantul său se mărgineau numai la rolul de apărători ai *linesului* contra Barbarilor din afară; iar poliția internă rămânea în sarcina autorităților civile din vici și din *territorium*, care-i cu totul altul de cât *territorium castelli*.

Ca punct de orientare și fixare cronologică, cu privire la colonizarea romană a Capidavei, d-nul *Părcan* s'a folosit de o inscripție ce provine din Calachioi, și care este de mare importanța. Este un fragment dintr'un altar (*ara*) de calcar, înalt de 0^m,69, având o grosime de 0^m,48, iar lățimea, la partea profilată de sus, de 0,58; înălțimea abacului este de 0.15. Literele sunt destul de regulate, dar neglijent săpate. Monumentul este dedicat lui Jupiter în onoarea lui Pius și a Caesarului M. Aurelius:

*I(ovi) o(ptimo) m(aximo) pro salutem
Imp(eratoris) T(iti) Ael(ii) An(ton)ini
Pii et Aure(lii) Caesaris.*

După cum vedem, numele și atribuțiile dedicatilor lipsesc; dar după o inscripție găsită la Ulmetum, — care ținea tot de teritoriul Capidavei (C. I. L. III, 14214²⁶) din anul 140 și pusă pe un monument, ridicat probabil în același timp ca cel din Capidava, și de către dedicatori identici, se presupune a fi *veterani et cives Romani consistentes iul canabas alae*.

În ceea ce privește cetatea de la Capidava, adică numai castelul militar, el este, atât ca așezare, cât și ca dimensiuni, total deosebit de localitatea civilă, de «orașul» Capidava.

Castelul, așezat pe o înălțime ripoasă de pe malul Dunării, are forma unui patruleter, care aduce cu un trapez neregulat, având colțurile îndreptate spre cele patru puncte cardinale. Latură de sud-vest merge în lungul fluviului; spre nord-vest, nord-est și sud-est, castelul este mărginit și apărat de o prăpastie adâncă, care pare să fi comunicat pe vremuri, din ambele părți, cu Dunărea. Colțul de vest, în urma unei exploatare barbare, precum și o mare parte din zidurile interioare sunt distruse. Partea de nord-est a cetății are o lungime de 135 m.; cea de sud 110 m.; iar celelalte două părți, conservate necomplet, par să fi avut aceleași dimensiuni. Deci, suprafața totală ar fi avut 14 sau 15000 m. pătrați.

În partea de sud a castelului de la Capidava se află un castru (*castellum civitatis*) a cărui formă și așezare sunt aproape identice cu cele ale castrului din Evreux în Gala. Acest *castrum* de la Capidava

este cu atât mai interesant, cu cât constituie el însuși o fortăreață pentru sine, fiind înconjurată nu numai cu zid, dar și cu șanț, ceea ce nu e cazul pentru castelul din care făcea parte și care, fiind așezat pe o înălțime abruptă, nu mai avea nevoie de fortificații accesorii ca: șanțuri și valuri în afara zidurilor.

Dincolo de prăpastia, care izolează lagărul spre Nord, sub satul de astăzi Calachioi, se întinde vechiul *vicus* civil al Capidavei. Printr-o coincidență surprinzătoare istoriei, pe urmele vechei *Capidava*, centrul unui teritoriu locuit de veterani romani, se află astăzi satul *Calachioi*, sortit deasemenea *veteranilor Români*, continuatorii statornici ai celui mai viguros și strălucit popor din câte a cunoscut istoria.

G. D. Petrescu

profesor la Școala Normală

Camille Flammarion. — La mort et son mystère. Avant la mort.

În această carte, prima dintr'un ciclu de trei, cunoscutul astronom francez cercetează o serie de fenomene psihice necunoscute, sau puțin studiate, cu scopul de a proba existența sufletului ca entitate independentă de organismul material.

Universul nu e atât de sărac în fenomene precum îl cunoaștem noi; și această afirmație se întemeiază pe faptul că cele cinci simțuri principale cu care ne-a înzestrat natura, sunt prea insuficiente pentru a prinde totalitatea fenomenelor din univers. Așa s. ex., ochiul nostru nu percepe decât acele fenomene, numite luminoase, cărora le corespund vibrațiuni ale eterului cuprinse între 380 de trilioane (roșu extrem) și 760 trilioane pe secundă (violet extrem). Însă vibrațiunile infraroșului de sub 380, precum și vibrațiunile repezi de peste 760 ale ultravioletului, deși există în natură totuși scapă simțurilor noastre. De asemenea urechea noastră nu percepe decât fenomenele, pe care le numim sunete, cuprinse între 32 vibrațiuni pe secundă, pentru sunetele cele mai joase și 36.000, șuierăturile cele mai ascuțite. Și tot așa și cu celelalte simțuri ale noastre.

Există o scară întreaga de vibrațiuni; însă în această scară există și intervale cu vibrațiuni cărora, de sigur, le corespund bogate și variate fenomene în univers, dar pe care noi, din lipsa unui simț corespunzător, care să le prindă, nu le putem cunoaște. Suntem așa dar condamnați, în faza actuală a evoluției organismului nostru, să trecem ca niște orbi, fără chiar să putem bănuși multe din splendorile naturii.

Psihologia clasică, considerând sufletul ca o emanație a sistemului nervos, sau ca o funcțiune a lui, a pășit după d. C. Fla-

marion, pe un drum greșit. După d. Ribot, s. ex., memoria este, prin esență, un fapt biologic și numai accidental un fapt psihologic. Numărul celulelor cerebrale variind între 600 și 1200 de milioane, iar acela al fibrelor nervoase ale creierului fiind evaluat între 4 și 5 miliarde, — encefalul poate fi considerat ca un laborator plin de mișcare, în care mii de lucrări se îndeplinesc în același timp. Memoria, sau mai bine zis memoriile, au unde să se imprime.

Totuși, există fenomene psihice bine constatate și înregistrate în număr suficient, precum sunt: *vederea fără ochi, prin spirit, și auzul fără urechi și în afară de transmițerile telepatice*; apoi *vederea evenimentelor viitoare*, sau mai bine zis, *cunoașterea viitorului* și alte fenomene sufletești supra-normale, pe care psihologia clasică este departe de a le putea înțelege.

Din numeroasele cazuri pe care le citează autorul în această carte, să reproducem numai două. Deschidem cartea la întâmplare *Pentru vederea fără ochi*: (pag. 241 — 242).

D Stainton Moses, profesor la University College din Londra căpătase obișnuința scrierii automate, ca mediu, în singurătatea fiecărei dimineți. Un mare număr de scrieri, obținute astfel, au fost publicate și sunt familiare celor ce se ocupă cu asemenea probleme. Incidentul ce urmează e de un caracter surprinzător și ne oferă un exemplu ciudat de impresionant asupra puterii de a citi de la distanță.

Reproducem textul obținut de d. Stainton Moses, pe când se afla în ședință în biblioteca d-rului Speer și pe care mâna sa l-a scris automatic, în urma unei conversații presupuse cu interlocutori invizibili. Iată episodul:

— Puteți citi?

— Nu, amice, nu pot, dar Zaharia L. Gray ca și Rector pot.

— Se află aci de față vre-unul din aceste spirite?

— Voiu căuta pe unul din ei. (după o mică pauză :) Rector e aci.

— Puteți citi?

— Da, amice, dar cu greutate.

— Puteți să-mi transcrieți ultimul vers din prima carte a Eneidei?

— Așteptați puțin...

Omnibus errantem terris et fluctibus aestas.

Stainton Moses constată că citația este exactă, dar cugetând că el însuși a cunoscut-o și a păstrat-o inconștient în memorie, pune o altă întrebare:

— Puteți merge în bibliotecă să cercetați penultimul volum din raftul al doilea și să-mi citiți ultimul paragraf dela pagina 94? Eu nu știu ce carte se află acolo, și nici titlul nu i-l cunosc.

După un scurt timp, D-l Stainton Moses, scriind automatic, inuseamnă următoarele șiruri: „voiu proba printr'o scurtă povestire istorică că Papalitatea e o inovație care s'a înălțat treptat, a sporit, din primele timpuri ale creștinismului curat, nu numai din epoca apostolilor, dar chiar și din timpul lamentabilei uniuni a Bisericei și Statului sub Constanțin”.

Volumul în chestiune era o operă bizară, purtând acest titlu fantastic: „Antitopopopriestian, on attemp to liberate and purify Christianity from popery politikirkalaty and priestule” de Roger.

După această povestire, D-l Flamarion adaugă: „Dacă aci nu este o citire prin spirt, atunci ce este?”.

Să cităm și un alt caz, unul din cele mai curioase, despre cunoașterea viitorului (pag. 335-337) El este povestit de savantul Dr. Gallet dela institutul metapsihic din Paris, iată-l:

„La 27 Iunie 1894, pe la nouă ore dimineața, D-l Gallet, pe atunci student în medicină la Lyon, lucra în camera sa în tovărășia unui coleg de studii, actualul Dr. Varay, medic în Ancy, Gallet era pe atunci foarte ocupat și preocupat cu pregătirea unui examen ce se apropia: primul examen de doctorat și nu se gândia la altceva decât la acest examen.

De politică el nu se interesa de loc și nu arunca peste jurnale decât o privire distrată și nici nu vorbise în zilele precedente decât incidental și superficial despre alegerea peședintelui Republicei, ce trebuia să aibă loc în ziua aceea. *Congresul ectoral trebuia să se reunăscă la amiază la Versailles.*

Deodată, pe când Gallet era cufundat în munca sa, el fu distras imperios de o gândire obsedantă. O frază neașteptată i se impunea spiritului și u cu atâtă putere, încâ: el nu se putu stăpâni să n'o scrie în caietul de note. Această frază sună textual:

D-l Casimir Perier este ales peședinte al republicei cu 451 voturi

Aceasta s'a petrecut, o repet. *maine* de adunarea congresului. Se va observa, totuși, lucru foarte curios, că fraza indică prezentul și nu viitorul.

Mirat, Gallet interpelă pe colegul său Varay și-i întinse hârtia pe care notase vorbele de mai sus. Varay citi, deta din umeri și, cum amicul său insista, declarând că crede în prevestiri, îl rugă cam aspru să binevoiască a nu-l tulbura din ocupațiile sale.

După dejun Gallet ieși ca să audieze un curs la facultate. El întâlni în drum doi studenți, pe D-l Bouchet, azi medic la Cruse-

illes (Haute-Savoie) și pe D-l Deborne, azi farmacist la Thonon. El ȳe comunică faptul că Casimir Perier va fi ales cu 451 voturi. Cu tot hazul și ironiile colegilor săi, el continuă să afirme în mai multe rânduri convingerea sa.

La ieșirea dela facultate, cei patru amici se regăsiră și porniră spre terasa unei cafenele vecine să se răcoriască. În momentele acelea sosiră și vânzătorii de ziare cu ediții speciale, anunțând rezultatul alegerii prezidențiale, care suna:

D-l Casimir Perier este ales cu 451 de voturi !!

Un alt exemplu (pag. 369):

Baronul Joseph Kronhelm din Podolia comunică următoarea narațiune asupra morții unui înalt funcționar din ministerul Marinei rusești, întâmplată în Iunie 1895, în urma unei ciocniri între două vapoare pe Marea Neagră:

„La începutul anului 1895, D-na Lukawski fu trezită într'o noapte de gemetele soțului ei care, în șomn, striga: „ajutor! scăpați-mă!“ și se zbătea ca cine-va care este gata să se innee. El visase o grozavă catastrofă pe mare și, când fu trezit, povesti că se afla pe bordul unui mare vapor care în urma unei ciocniri cu un alt vapor, se cufunda și că el fusese aruncat în valuri și înghițit de ele. După ce-și termină povestirea, el adăugă: „acum sunt convins că sfârșitul meu va fi pe mare“. Convingerea sa ȳera așa de puternică, încât începu a-și pune afacerile în regulă, ca omul care e conștient că zilele îi sunt numărate. Trecură două luni și impresia visului slăbise mult, când îi sosi un ordin dela minister să-și facă preparativele necesare spre a pleca cu toți subalternii săi într'un port dela M. Neagră

Când să-și ia rămas bun dela soția sa în gara din Petrograd, Lukawski îi spuse: „ȳți amintești de visul meu?“ — „Doamne, de ce mă întrebi?“ — „Pentru că sunt sigur că nu mă mai întorc, că nu ne vom mai vedea“. D-na Lukawski încercă să-l liniștiască, dar el, cu un accent de adâncă tristețe, îi zise: „Tu poți spune ce vrei, convingerile mele nu se schimbă; simt că mi se apropie sfârșitul și că nimic nu-l poate împiedica. Da, da, văd portul, vaporul, momentul ciocnirii, panica pe bord, sfârșitul meu. . Totul trăiește în ochii mei. .“ Și după o scurtă pauză el adăugă: „Când telegrama ȳți va anunța moartea mea și veți pune doliul, te rog să nu-ți pui pe obraz vălul cel lung pe care-l detest.“ Incapabilă de a mai vorbi, D-na Lukawski isbucni în suspine. Trenul șueră de plecare și D-l Lukawski își îmbrățișe cu drag soția. Apoi trenul dispăru.

După două săptămâni de neliniște extremă, D-na Lukawski află din jurnale că o catastrofă între două vapoare — Wladimir și Sineus

— a avut loc pe M. Neagră. În prada disperării, ea telegrafise ca să capete informații dela amiralul Zelenoi, la Odesa și primi acest răspuns: «Nici o știre până în prezent dela soțul D-voastră, dar e sigur că el se afla pe bordul vasului Wladimir». Vestea morții îi sosi peste o săptămână.

Trebuie să adăogăm că, în vis, D-l Lukawski s'a văzut luptându-se pentru salvarea vieții, cu un pasager, incident care s'a realizat cu o scrupuloasă exactitate. În timpul catastrofei, un pasager depe Wladimir — D-l Henicke — se aruncase în mare cu un colac de salvare D-l Lukawski, deja în apă, se îndrepta spre colac, de îndată ce-l zări; însă celalt îi strigă: «Nu te agăța de el; nu poate sustine două persoane; ne vom îneca amândoi!». Dar Lukawski se agăță cu toate acestea, spunând că nu știe să înoate. «Atunci rămâi cu el, eu știu să înot» răspunse celălalt.

În momentul acela un val îi despărți. D-l Henicke putu să scape însă Lukawski își urmă destinul.

Asemenea cazuri de prevestire a viitorului sunt numeroase; ele se cunosc din antichitate chiar, însă lumea științifică sau nu le-a cunoscut în deajuns, sau nu le-a dat o atenție serioasă. Ele dovedesc, după D-l Flammarion, că *în ființa omenească există un element psihic deosebit de organismul fizic, putând să vadă prin timp și spațiu, pătrunzând într'o lume invizibilă și pentru care viitorul ca și trecutul pot fi prezente.* (pag. 398) *Sufletul nu e un produs al creierului; el e deosebit de sistemul nervos cerebrospinal; el e o substanță ce există prin ea însăși și dacă există prin el însuși, independent de corp, atunci nu e nici o rațiune ca el să se desageze odată cu corpul. Sufletul trăiește după moarte!*

Însă chestiunea cunoașterii viitorului aduce pe teren una din problemele morale cele mai arzătoare și anume: dacă noi în anumite momente putem cunoaște viitorul, atunci aceeaș însemnează că acest viitor e predestinat, e hotărât de mai înainte și atunci cum rămâne cu chestiunea liberului arbitru? Admițând aceste fapte împreună cu concluziile ce se degajază din ele, nu cădem noi oare în acel fatalism oriental, care s'a dovedit așa de dăunător pentru progresul omenirii?.

Nu, răspunde d-l Flamarion; *nici liber arbitru, nici determinism absolut nu există în tot timpul vieții noastre, ci o libertate condiționată,* (pag. 324) Schița existenței noastre este trasată de mai înainte, ca și mersul organelor unei mașini, și noi avem un rol de îndeplinit, cu un oare care joc personal (pag. 349) Actele noastre cele mai importante sunt determinate în acelaș timp și de împrejurări, dar și de voința noastră. Dacă n'ar fi astfel, atunci n'ar mai exista responsabilitate pentru un criminal și nici recompensă pentru o faptă de valoare; ar însemna să egalezi pe cel rău cu cel bun, ceea ce refuză să recunoască certitudinea noastră cea mai intimă. Omul nu e un automat, un

scav al fatalismului și în desfășurarea evenimentelor, în alcătuirea soartei sale, are și el o parte de voință, însă limitată.

Dacă sunt cazuri în care oamenii prevăd viitorul, care urmează să se îndeplinească cu strășnicia celor mai nemșcate legi ale naturii, aceasta înseamnă că în om există un suflet-entitate, independent de corp, care poate prinde într'un moment dat întreagă cauzalitatea care împinge pe om spre anumite drumuri, spre anumit sfârșit. Această cauzalitate, grozav de complicată, scapă raționamentului nostru normal însă ea poate fi prinsă de spirit, ale cărui facultăți constitutive noi suntem încă departe de a le cunoaște în întregime.

Fapte, fapte, fapte! exclamă d-l Flammarion. De-ocamdată aceste studii psihice sunt în faza adunării materialului. Explicarea va veni cu timpul. În orice caz, datoria adevăratului om de știință este nici de a nega, nici de a primi fără spirit critic acest material, care tunde, pe cât se pare, la crearea unei nouă discipline științifice, a unei psihologii puse pe alte baze de cât psihologia clasică.

Sals.